

NNCL1105-476v1.0

ROBERT MERLE

Jó városunk, Párizs

Európa Könyvkiadó Budapest 1987
Fordította Görög Livia
ISBN 963-07-4392-2

Szentül hiszem: velünk is úgy van ez, mint a tengerrel, a sima tükör pusztá látszat. Belül csupa forrongás, mozgás, változás az egész. Ezért nem lehet soha igazán elégedett az ember, s nem nyugodhat meg lelke. Mihelyt elérte célját, már más kell neki, másra vágyik.

Montcalm úr kastélyából távozásban boldog voltam ugyan, hogy apámat épen s jó erőben láthatom viszont ily hosszú távollét után, örültem, hogy oldalán nyargalhatok Sarlat útjain, hön szeretett Mespechem felé, hogy viszontlátom szülőházamat s mindazokat, kik falai között élnek, boldogságom mégsem volt zavartalan. S időről időre bizony elszorult szívem a gondolatra, hogy magam mögött kényszerültem hagyni Angelina Montcalmot s törékeny boldogságunkat, melyre esküt tettünk, s amelynek zálogát ott viseltem bal kezem kisujján: a kék köves gyűrűt, melyet tőle kaptam volt Barbentane keleti sarokbástyájának őrfülkéjében.

Haj, gondoltam magamban, be vakmerően hívod ki a sorsot, hugenotta s pénztelen másodszülött létedre, ámbár egyelőre csupán a jövőre nézve, ha ugyan hajlandó Angelinám rám oly soká várni Montcalm úr neheztelése közepette, rám, ki előtt annyi vizsga áll s oly sokasztendei munka, míg nem doktorrá lehetek, orvosként működhetek valahol, s összeszedhetek annyit, amennyivel rangjához s merem mondani, saját rangomhoz is illően léphetnék vele házasságra.

Édes jó Istenem! Be szerettem őt! S be fájó, be kétségbeejtő volt elvesztésének még a gondolata is! Pedig hát akármennyire megbíztam is adott szavában, nem volt-e okom félni atyja zsarnoki akaratától, anyja ellenkezésétől s mi több, attól, hogy az én kedvesem maga is visszatál riadni a hosszú várakozástól, s attól, hogy vénlányként kell megöregednie, hisz igazán nem tudhatta, áldozata nem lesz-e hiábavaló a mai veszedelmes időkben, amikor egy ember s különösen egy hugenotta élete annyit sem ér, mint egy csirkéé.

És mégis, ámbár a torkom is elszorult ennyi gond közepette, boldogító volt emlékezetembe idézni tagjainak lassú, bágyadt, elbűvölő mozgását, őszemének csillogó, gyengéd pillantását s lelkének bámulatos jóságát. Úgy ám! mondtam magamnak, jöjjön, aminek jönnie kell, én mindenesetre jól választottam, keresve sem találnék széles e világon nőt, akármilyen soká és alaposan keresném is, kiben ennyi szépség ennyi jósággal párosul.

Apám a Cévennes-hegységen át kívánt Périgord-ba jutni, nem akarván a kitérőt megkockáztatni a könnyebb s szebb úton, Carcassonne-on és Toulouse-on át. A meaux-i csapda óta, hol Condé és Coligny, a reform vezetői hajszál híján foglyul ejtették a királyt, ismét háború dúlt hugenották és katolikusok között, s mivel fent mondott városok pápista kézen voltak, hiába voltunk állig felfegyverkezve, halálos veszedelemmel járt volna az áthaladás rajtuk. Összesen sem voltunk nyolcnál többen, apám, a két Siorac fivér, jómagam, féltestvérem, Samson, szolgánk, Miroul, Cabusse, a mi gaszkonunk és Jonas, a kőfejtő - elegendő ahhoz, hogy a kóborlók ne jelentsenek akadályt utunkon, de ahhoz már nem, hogy királyi tisztekkel, csapatokkal szálljunk szembe.

Sarlat városában és vidékén ugyan a pápisták maguk is tiszteltek bennünket (a legelvakultabbakat kivéve), minthogy apám, lévén királyhű hugenotta, soha nem fogott fegyvert az uralkodó ellen, a nagy pestisjárvány idején élelmezte a várost, utána pedig megtisztította a lendrevie-i mészárosbárótól és bandájától. Carcassonne-ban és Toulouse-ban azonban nem ismertek bennünket, s mivel úgy tartották: minden hugenotta lázadó, s akit közülünk megfoghattak, stante pede halálra ítélték, könnyen elbánhattak volna velünk.

Amint meredekebb lett az út, ügetésből lépésre váltottunk, visszafogva tajtékos lovainkat. Apám mellém rúgtatott, s látván, hogy ismét elméláztam s „melenkólikába” merültem (ahogy az én szegény Fontanette-em mondta a maga languedoci tájszólásában), megkért, beszéljem el neki mont-pellier-i diákéletemet, tüzetesebben s élethűbben, mint leveleimben, de semmit el ne kendőzzek s ki ne hagyjak.

- Jaj, apámuram - mondtam -, ha kegyelmed igazmondó s őszinte krónikát kíván hallani, előzzük meg kissé csapatunkat! Nem szeretném, ha elbeszélésemet szégyenszemre meghallanák Siorac unokaöcsém, embereink és főként hön szeretett fivérem, Samson, kinek galamblelkét megbántanám vele.

Mire apám jót nevetett, igent bólintott, s megnógatva hátságát, kissé előbbre kormányozta. Én követtem. Akkor aztán elmondtam neki mindent, amit elmondhattam, életemről, szerelmeimről, hihetetlen megpróbáltatásaimról, szerencsémről s balszerencsémről, s mindarról, amit Montpellierben s Nimes-ben elszenvedtem, az én szegény Fontanette-em nagyon is szánandó halálát kivéve, nem mintha a dolgot (vagy saját részemet benne) el akartam volna titkolni apám elől, hanem mert attól féltem, ha belekezek e történetbe, megint erőt vesz rajtam a sírás, mint Barbentane-ban, amikor Angelinám előtt térdepeltem.

- Fiamuram - szólott apám, amint befejeztem -, kegyelmed fürge, bátor, szánalmában s indulatában egyaránt hirtelen. Túlságosan sok és nagy kockázatot vállal. Mindig minden igazságtalanságot meg akar torolni, ami nemes, de veszedelmes. És ámbár cselekedni megfontoltan cselekszik, nem fontolja meg eléggé, mielőtt rászánná magát: mit cselekedjen, vagy mit ne cselekedjen. Vesse eszébe: gyanakvás, elővigyázat és türelem a kaland éltető emlei. Ez emlék tejét szívja, ha sokáig akar élni kegyetlen századunkban. Kímélje szerencsáját, akkor az is megkíméli kegyelmedet. Nosse haec omnia, salus est adolescentis.

Míg apám így beszélt, én merőn rászégeztem szemem, s valósággal elérzékenyültem, hogy úgy fejezi be, ahogy vártam: egy latin idézettel, mivel Ceresole és Calais hőse igen büszke volt választékos latinságára, még büszkébb talán, mint orvostudományára, mely, mint talán emlékeznek rá olvasóim, eredeti

hivatása volt. Ámbár elhaladta ötvenedik esztendejét, olyannak láttam most is, mint mindenkor: délceg természetűnek, fürgé mozgásúnak, oly hetykén ült lován, mint pont az „i”-n, egy csepp hár nem sok, annyi sem volt testén, kék szeme fiatalosan csillogott, csak a haja csavarodott itt-ott őszbe.

- Apámuram - mondtam -, nagy igazsága van, köszönöm bölcs tanácsait, s igyekszem levetkezni meggondolatlanságomat. De - tettem hozzá mosolyogva - Mespech bárója lenne-e vajon ma báró uram, ha nem vet mindent kockára első párbajakor, mely oka lett annak, hogy az orvoskodást a katonasággal kellett felcserélnie?

- Pierre de Siorac - vonta össze apám a szemöldökét -, a becsület úgy kívánta, s becsületünk előbbre való életünkénél. Elmondhatja-e fiamuram ugyanezt azokról az alkalmakról, amikor életét kockáztatta? Nem napnál világosabb-e, elsőbben is, hogy aki gazdag szájha után fut, kiteszi magát egy gonosztevő késének?

- Az a gonosztevő ugyancsak pórul járt!

- Szerencséjére, fiam. S nem szegett-e meg fiamuram minden isteni s emberi törvényt, amikor társaival a saint-denis-i temetőben kihantolta s felboncolta azt a két tetemet?

- Ezt cselekedte a nagy Vesalius is.

- S a bőrét vitte vele vásárra. S vajon boncolás végett hempergett-e fiam egy bűbajos boszorkával a nagy inkvizítor sírján?

- Mindenképpen el kellett őt távolítanom a feltúrt sírok közeléből.

- Eltávolítani? - álmélkodott Jean Siorac. - Fiam eltávolításnak nevezi meghágását? Be furcsa módja a távolságtartásnak!

Kisdéd tréfája nevetésre ingerelte, s én vele nevettem, ámbár magamban azt gondoltam: a helyemben ő sem cselekedett volna másképp, hisz soha nem állhatott ellen fehérszemélynek, ha mégoly ördögös is.

- Harmadsorban, fiamuram - folytatta ő, s ismét összevonta szemöldökét -, hogyan jutott arra az eszeveszett gondolatra, hogy számszerűjával végezzen a máglyán égő ateista Cabusse abbéval?

- Megszántam. Szörnyen szenvedett.

- Gondolom, a riunes-i püspököt is azért mentette meg, mert szánta?

- Igen.

- És jól tette, fiam. Nemes ellenfelünket ragadjuk ki aljas gyilkosai kezéből, ez a becsület parancsa. De a tetemek kihantolására, az abbé lelövésére és a fajtalankodásra nincs mentsége, fiam. Hol volt mindebben a törvény? Hol az elővigyázat? Fiam, bolondnál bolondabban cselekedett.

Óvakodtam egy szót is ráfelelni, noha nem éreztem bűnbánatot, az alázat nem tartozván érényeim közé.

- Fiamuram - mondta Jean de Siorac a lehető legkomolyabb hangon, s felém fordult, hogy szemembe pillanthasson -, úgy határoztam, addig nem térhet vissza Montpellierbe, míg véget nem ér háborunk a pápistákkal.

- De apámuram! - kiáltottam kimondhatatlanul elkeseredve s kétségbeesve -, hát a medicina? Hogy hagyhatnám abba ily hosszú időre?

- Mespechben folytathatja fiamuram stúdiumait; velem boncolhat, s szorgalmasan forgathatja könyveit.

Amire elnémultam, nem tudván mit felelni; ámbár szívből szerettem a mespechi várat s e vár népét, igen-igen csalódott s bánatos lettem a gondolatára is, hogy ily hosszú időre búcsút kell mondanom Montpellier-nek, s miért tagadnám: Barbentane-nak.

- Én Pierre-em - mondta apám sokkal lágyabb hangon, mintha kitalálta volna gondolataimat -, ne bánkódj. Az igazi szerelemnek nem árt a távollét. Ha belehal, nem volt igazi szerelem.

Ez igaznak igaz volt ugyan, de éppen nem vigasztaló.

- Mi engem illet - folytatta apám -, én csakis biztonságokat tartom szem előtt, ki akarlak vonni titeket a montpellier-i zavargásokból arra az időre, mialatt hugenották s pápisták azzal vannak elfoglalva, hogy egymás torkát elvágják itt is, ott is Krisztus nevében. Elsőszülött fiam Francois - tette hozzá percnyi hallgatás után, s máskor oly eleven s vidám tekintete elfelhősödött -, őrá száll majd Mespech. És Francois olyan amilyen, mint fiamuram is tudja - apám nagyot sóhajtott. - Kegyelmed, másodszülött fiam, azonban annyi bátorsággal s tehetséggel ékes, hogy szentül hiszem: egykor nagy dicsőséget szerez majd a névnek, amelyet visel. Csakhogy hirtelen, meggondolatlan, vére gyorsan felforr. S én szeretném életét megóvni, ha Isten is úgy akarja, mert csak egy életünk van, nem akarom, hogy fiamét virágjában kaszálják le, mi megkeserítené s elszomorítaná öregségemet. Mert hadd mondjam meg aperte, én Pierre-em, sokkalta kedvesebb vagy szívemnek, mint báróságom.

E szavak lelkem mélyéig meghatottak. Torkom elszorult, hallgattam, könnyek patakzottak orcámon: így még soha nem mondta ki apám, mennyire szeret, noha szava mindenkor közel volt szívéhez, akárcsak nekem, kit ő tett olyanná, amilyen vagyok: heves, nyíltszívű és színlelésre képtelen, hacsak nem ellenségeim előtt.

Haj, olvasóm! Ámbár úgy éreztem magam Mespechben (hová nagy sietség és ritka pihenők árán nem egész két héttel azután megérkeztünk, hogy Barbentane-ból elindultunk volt), mint hal a vízben, s roppant elégedett voltam, lévén igazi fejedelme e várnak, hol mindenki szeretett s dédelgetett, az urak csakúgy, mint a szolgák, s hol én is szívből szerettem mindenkit az utolsó cselédig, s ami több: hol

viszontláthattam jó dajkámat, Barberine-t, kinek orcapírulás nélkül bújtam estenden puha, édes emlejére, puha karjai közé, mégis, mihielyt apám levelet kapott Északról (és a hírek gyorsan jutottak el hugenottától hugenottáig e zavaros időkben), megkértem: engedje elolvasnom levelét, s szempillanát alatt átfutottam, mert szívből kívántam pártunk győzelmét - valamint az emberség és az ország érdekében e véres testvérharc végét -, de nem kevésbé szívből kívántam volna visszatérni Montpellier-be és az én Angelinához.

Valóságos csoda szemtanúi lehettünk: a légy megtámadta az elefántot. Még rosszabbat is tett: kiéheztette. Sorra fosztogatta a városokat (St.-Denis-t, St.-Ouent és d'Aubervilliers-t kivéve, melyeket ő tartott megszállva), kiürítette a magtárakat, felégette a malmokat, elállta a szekerek útját. Gonesse kenyere nem jutott fel többé a fővárosba, a st.-cloud-i piac pangott, Normandiából nem jött sem vaj, sem hús.

Párizs háromezrezer lakosa éhezett, s gyűlöletét még jobban felszították nagyhangú prédikátorai, legszívesebben máris nekiment volna e maroknyi, orcátlan hugenottának, ki vakmerően dacolni mert a fővárossal. Hanem a connétable habozott. Sehogy sem akaródzott fegyverhez nyúlania, nem mintha Condé s Coligny kívánta volna kímélni, amivel sokan megvádolták (lévén édes unokatestvérei, szép jelképeként eme testvérgyilkos háborúnak), hanem mert határtalanul óvatos volt, nem nagyon bízott tulajdon erejében, tehát be akarta várni a spanyol segítséget, s csak akkor támadni.

Ámde a párizsi zavargások cselekvésre készítették, s a connétable, felbosszankodva azon, hogy akarata ellenére kényszerítik harcra, bosszúból a polgárőrséget küldte előőrsbe, a svájci zsoldosok elé, a zsíros polgárokat, kik aransujtásos ruhában feszítettek, s pocakjukat csillogó fegyverek mögé rejtették. Coligny és csontsovány, fehér ruhás emberei megrohanták, megingatták, megfutamtították őket. Hájas komauraink fejveszett menekülése szétzilálta a svájciak sorait, amit a connétable, a maga kurta eszével, nem látott előre.

A török követ, ki Montmartre falucska dombján foglalt állást, hogy jobban lássa a csatát, elámult fehérszubbonyosaink merészségén s vitézségén: „Ha a szultán önagysága besorolhatná seregébe e fehéreket, az egész világot meghódítaná, és senki meg nem állna előtte.”

Scsakugyan senki meg nem állhatott Condé előtt. Lovasai élén egyenest a connétable-hoz vágatott. Hevesen összecsaptak. Condé társainak egyike, Robert Stuart, kit a pápisták egykor kegyetlenül megkínoztak, megkereste Montmorency-t, s egyetlen pisztolylövessel végzett vele.

Hogy a királyi hadak vezére elesett, kisdéd seregünk, lévén túlságosan gyenge a győzelemhez, veretlen visszavonult Montereau-ba, hol igyekezett sorait új erővel feltölteni, mialatt Párizs a hugenotta farkasok ejtette sebeit nyaldosta, s igyekezett saját harapásait félelmeesebbé tenni. Így állt elő valamiféle fegyvernugvás, mely egész télen át tartott; mindkét párt erőt gyűjtött a végső összecsapáshoz. S be végeérhetetlennek tetszett kőcsipkés fészünkben ez a tél! Annál is inkább, mivel a mi Périgord-unk merő dér és hó volt, s minden tagomat átjárta hidege a montpellier-i ég langymelege után. Írtam „atyámnak”, Saporta kancellárnak, írtam Sanche mesternek és Fogacer-nak. Minden istenáldotta napon írtam Angelinámnak. És egyszer egy hónapban Joyeuse úrhölgynek és Thomassine-nak is.

Ők ketten legalább annyira hiányoztak testemnek, mint Angelina a lelkemnek. Bizony! Nem mintha nem kívántam volna testben-lélekben megmaradni szép angyalom hűségén, de hogyan állhattam volna ki oly sokáig a szüzesség ecetjét s epéjét én, ki élek-halok az édes női testért? Ehhez az kellett volna, hogy zsarnoki orgánumaim (melyek mindegyike erőnek erejével be akarja tölteni a maga hivatását), illetve a belőlük fakadt állati animulák ne tolakodjanak oly nagy számban agyam csatornáiba. Ám ha mindennapos örömeinktől megfosztatunk, e szellemeket légiószám hívja elő az önmegtartóztatás, s mihielyt nincs dolgunk, álomlátások lesznek úrrá rajtunk napközben, s éjnek évadján, amint elaludtunk. Így nőtt bennem naggyá a szerelemvágy, szüntelenül magam elé idéztem azokat a gyönyöröket, melyekben a túlboltban avagy a Joyeuse-palotában volt időről időre részem, mi, jobban meggondolva, nagyon is bosszantott, hiszen azt szerettem volna, hogy csak és csupán azokról a gyönyörökről álmodozzak, melyekkel Angelina kecsegtetett. De jaj, igazat mond a périgord-i közmondás: nem lakunk jól pecsenye füstjével, s eljövendő szerelmeink illata nem pótolja azt a szerény karéj kenyeret, melynek fő érdeme, hogy itt van a kezünk ügyében, amikor üres a bendőnk s nyálunk kicsordul.

Ám igazat szólva semmit nem mondhattam magaménak, sem mennyei ambróziát, sem földi kenyeret-lévén Mespech foglya; tilos volt Sarlat-ban vagy akár csak saját falvainkban is mutatkoznunk, a testvériség (apám és Sauveterre) attól félt ugyanis, hogy e nyugtalan időkben életünkre törhetnek.

Sauveterre bácsi jócskán megöszült, mióta nem láttam, nyaka összeaszott kis hugenotta gallérjában, s erősen húzta sérült lábát; kedélye is igen megzápult, napokon át alig szólt (s három szavából kettő a Bibliából származott); sokat morgolódtott s bosszankodott apám vonzalma miatt édesanyám volt társalkodónője, Franchou iránt, noha amúgy inkább kedvelte a fattyat, kit apám csinált a leányzónak, s ki immár egyesztendő volt s David névre hallgatott.

Franchou még szoptatta Davidot, de máris újból teherbe esett, s nagyon is megvidámodott, amikor a báró értésére adta: szeretné, ha leányt szülne neki, mivel fiúból immár van elég Mespech-ben, ideszámítva Jacquout és Anet-t (tejttestvéreimet, Barberine fiait) és félttestvéreimet, Davidot; jó lenne, ha öreg falainkat egy csinos pofika derítené fel. Aminek folytán Franchou zavartalanul átengedhette magát az áldott állapot gyönyöreinek, tudván, hogy méhe gyümölcsét mindenképpen szívesen fogadják majd, mert ha apám leánykát akart is, ugyan mikor húzta már föl az orrát férfiember amiatt, hogy fia született?

Ő be szép asztaltársaság gyűlt egybe e télen hideg és hó ellenére vasárnaponként Mespech-ben,

amikor átjött Cabusse Le Breuilből Cathau-val, kőfaragónk, Jonas, az ő barlangházából Sarra-zine-nal, s Vaskezű Coulondre a beunes-i malomból az ő Jacotte-jával - mindhárom fiatalasszony üdén virított ünneplő szoknyájában, fejükön patyolattiszta csipkekendő, karjukon egy-egy csecsemő, hogy Franchouról ne is szóljunk, ki pedig a legfennebb hordta az orrát valamennyiök közül, mivel az ő Davidja bárófi. Úgyhogy soha ebéd úgy el nem telt (s ilyenkor igen bőséges volt az étel), hogy négyük valamelyike ki ne fűzte volna ingvállát, s elő ne vonta volna fehér emlejét a kicsit megszoztatni, Cathau-t kivéve, ki ilyenkor félrefordult, lévén Cabusse féltékeny. De elég volt ahhoz a másik három is, hogy legyen min legettetni szemünket, ellágyítani szívünket, s apám az asztalfőn egy intéssel félbeszakította Sauveterre komoly szavait, hogy csendben s kedvére kiélvezhesse e pillanatok szépségét - erre ő sosem unt rá, annyira szerette az életet. Sauveterre lesütötte a szemét, mivel meggyőződése volt, hogy az asszony merő hiúság s a lélek kárhozata, avagy ha jobb volt a kedve, hogy az öröm kurta, a gond ellenben hosszú, de ő is inkább örvendett látván, hány új kis hugenotta támad Mespechben, kik utánunk hordozni fogják az igaz hit zászlaját e sártekén.

- Jaj nekem - sóhajtozott Barberine, míg elnézte, hogyan szoptatja Jacotte kisdédét, kinek neve Emmanuel volt, s apjával, a hallgatag Vaskezű Coulondre-ral ellentétben nagyobb hangja volt, mint előtte bárkinek e házban. - Jaj nekem! Időm lejárt! - (És megint sóhajtott.) - Mióta úrnőnk nincs többé (s itt suttogóra fogta a hangját, hogy el ne szomorítsa a báró urat) -, mit keresek én itt? S mire vagyok jó én, ki egyebet sem tudok, csak tejet adni, mint az a szegény tehénke az istállóban? Míg úrnőnk itt volt, legalább siettem teherbe ejtetni magam a férjemmel, ahányszor úrnőnk áldott állapotba került, mi nála könnyen ment, s a báróné kegyesen beérte egy alkalmi és pótdajkával, míg le nem babáztam, s tejelővé nem lettem. De manapság mit csinálok én itt? A szívem szakad meg, látva, mint szoptatja e sok egészséges fiatalasszony aranyos, szép kisbabáját, mint tartják jól őket rengeteg finom tejjel, mint egykor én a kis Sioracokat. Jaj, szegény fejemnek! Mire vagyok immár jó? Hisz én főzni sem tudok, mint Maligou, vagy a házat kormányozni, mint Alazais.

- Barberine - mondtam -, hát az semmi, hogy te tápláld egykor Francois de Sioracot, Mespech leendő báróját? És engem, ki egyszer hírneves városi orvosdoktor leszek? És kishúgomat, Catherine-t, ki, amilyen szép, egykoron egy nagy rangú s hatalmas úrnak fogja a kezét nyújtani?

Mire Catherine elpirult, lesütötte égbék szemét, s zavarában a szájába tömte két szőke hajfonata végét. Tizenhárom éves múlt éppen, mint Gavachette (Maligou nő lánya, kit anyja állítólag egy cigány kapitánytól fogant; ez a kapitány egyvégtében tizenötször erőszakolta őt meg csűrjükben varázserejénél fogva), tisztán emlékeztem még rá, hogy tombolt néma dühében a kicsi Catherine hároméves korában, ahányszor a nyakamba ültettem Gavachette-et, ki immár kész nő volt, húgom ellenben gyerek, nem is volt rajta más nézni való szépség, mint bámulatra méltó arcocskája, tejfehér, rózsás bőre, arany haja, cseresznyeajka s csinos orocskája. Teste ellenben fejletlen volt, lába hosszú, de pipaszár, melle annyicska sem, mint az ujjam.

Jól megfigyelhettem e különbséget másnap, amikor szobáról szobára vándorolván, beléptem a keleti toronyszobába; apám tréfálkozva „hévfürdőnek” nevezte e termet, mivel a tűz előtt, mely ily napokon nagy lánggal égett a kandallóban, egy nagy tölgyfa teknő állt színültig tele gőzölgő vízzel: Alazais, Maligou nő és Barberine hordták a vizet a konyháról.

- Hé, Pierre, ki innen, drágaságom! - kiáltott rám Barberine. - Nem illik meglesni a leányok fürdőzését!

- Ugyan, ugyan - vontam vállat. - Nem édes testvérhúgom-e Catherine? És valamiképpen Gavachette is! Nem láttam-e őket száz meg százszor meztelen kisgyerek korunkban?

Kezemet csípőre téve, közelebb léptem a teknőhöz, s nagy gyönyörűséggel szemügyre vettem csupaszon a két üde virágszálat. Catherine nyomban fülég vörösödött s nyakig merült a vízbe, Gavachette ellenben, amilyen ördögleánya volt, hirtelen bejelentette:

- Elég tiszta vagyok már, Barberine!

Azzal kilépett a teknőből, s úgy, ahogy volt, pőrén odaplántálta magát nagy orcátlanul a lángoló tűz elé, hogy megszártkozzék; közben laposakat pislantott, s nagy, csillogó fekete szeme titokban engem lesett a jáspisfeketé haj függőnye alól. Igazán nem kellett a leányzó körül forgolódnom, s úgy legeltetnem rajta a szememet, forgolódott ő helyettem is eleget. Barna bőrét aranyszínűre festette a tűz fénye, termete kecses volt és finoman tagolt, keble azonban máris gömbölyded és csöcsös, páratlanul karcsú dereka alatt bájosan domborodott fenekecskéjének se nem csontos, se nem hájas, kerekded két féltekéje.

- Hej, te cudar! - sötétült el hirtelen kishúgom, Catherine kék szeme. - Cudar! Céda! Szemérmetlen! Född el magad, de rögtön, te cigánylány! Rusnya béka! Hát nem tudod, hogy rút és halálos vétek, főbűn eleven férfinak mutogatni, amit mutogatsz?

- Ugyan, ugyan! Gyöngyöcském! - nevetett Barberine. - A bűn nem a látásban lakozik, hanem a használatban. Látni és nyalakodni, az kettő. S nyalakodni és ölelgetni, az is. Azonban, mint tudjuk, egyik a másiktól következhet. Mondtam neked, dali kis kakasom - fordult most felém -, eredj innen! Nem tudom, kinek s mire szánja báró úr eme csinos kis barackot, te sem tudod, nem illő tehát, hogy mohó tekintetteddel megzavard a leány fejét.

- Én drága Barberine-em! - bújtam hozzá, s csókot hintettem orcájára, nyakára és domború keblére (igaz gyönyörűségemre, no meg avégből is, hogy megjuhászítsam) -, nincs bennem rossz szándék, gondolhatod!

- Éppen az ellenkezőjét gondolom, haszontalan! - kiáltotta Barberine, nevetve is, bosszankodva is. -

Orrlikad lángot fúj, mint mezőn ficáncoló csöddöré. Kár, hogy tüzedet nem oszthatod meg bátyáddal, Francois-val, ki hideg, mint sózott hering a hordóban.

- Nem oly hideg ő – feleltem –, éjjel-nappal Diane de Fontenacról ábrándozik.

- Ábrándozik? Híg e húsnak leve, ha kézzel el nem érheti - vélte Barberine. - És hogyan vehetné el Francois Mespech báró legádázabb ellenségének a leányát?

Ez eszembe idézte Angelinát s szülei vallását, mely keresztülhúzta édes számításainkat (noha személyemmel még csak megbékültek volna valahogy); hirtelen rám tört a bánat, s gondolataimba merülve távoztam a hévfürdőből. S hogy nyomban kigyógyítsam magam e „melenkólikából”, abba a terembe siettem, hol Cabusse éppen vívóleckét adott Francois-nak. Bátyám kardjával üdvözölt, de nem mosolygott és a szeme sem csillant fel látomra, mivel nemigen szeretett, ellentétben féltestvéremmel, Samsonnal, ki jöttökre felpattant zsámolyáról, s istenesen megölelt, megcsókolt, amilyen szép angyala volt Istennek, szép, erős és ártatlan. Mellé ültem, kézen fogtam, s úgy figyeltem Francois-t, ki az igazat szólva, éppen nem volt rút, lévén teste ép s ő maga ügyes; mindkét kezével jól vívott, úgy ülte meg a lovat, ahogy illik, ostoba sem volt, sőt; csak magába fordult, zárkózott és alamuszi, holtig haragot tartó, mérhetetlenül büszke rangjára s leendő báróságára, gőgös embereinkkel, s amíg az én szegény kis Hélixem élt, vele is, sőt engem magamat is megvetett, amiért nem átalítottam Hélixet szeretni, mivel Francois magasan fölébe helyezte tulajdon nemes és reménytelen vonzalmát az én valóságos, de plebejus szerelmemnek.

Vonzalma valóban reménytelen volt, mivel Fontenac, a rabló-báró, kinek birtoka szomszédos volt a mienkkel, másról sem álmodott, mint elpusztításunkról, ezért élt, erre ácsingózott, gonoszságát a vallás köntösével fedezve el, lévén pápista. Igaz, hitvese semmiben sem hasonlított rá, szelíd és keresztényi lélek volt, s azt beszélték, leányuk, Diane, Istennek hála, az anyjára ütött. De mit számított e két szegény teremtés e dühödt vadkanhoz képest, ki egyfelől bosszút akart állni apjáért, kit a testvériség juttatott volt száműzetésre, bűnei miatt - másfelől rá akarta volna tenni kezét a mi szép birtokunkra, mely az övével egyesítve a Sarlat-vidék leggazdagabb bárójává emelte volna őt.

Igaz, volt egy pillanat, amikor Mespech hitt a kibékülés lehetőségében. Diane pestisbe esett, s mivel egyetlen sarlat-i doktor sem volt hajlandó átlépni Fontenac küszöbét, a báró apámat kérte meg levélben, hogy vállalja el leánya kikúrálását. Apám rá is állt, kikötve, hogy Mespechben, a kapuerőd egyik szobájában ápolhassa a beteget; s ezt oly eredményesen cselekedte, hogy Diane meggyógyult - s távoztában gyógyíthatatlan sebet ütött Francois szívére.

Sajna, e kutya Fontenacba annyi hála sem szorult, mint egy kutya, mihelyt újra kitört a belháború a francia király alattvalói között, azt kellett hallanunk, hogy Fontenac érintkezésbe lépett a vidék több katolikus nemesurával, s erőnek erejével rá akarta venni őket: szövetkezzenek, üssenek váratlanul rajta Mespechen, és rombolják földig ez „eretnekfészket”. Ajánlatát azonban mindenütt hidegen fogadták, mivel igen nagyra becsülték a testvériséget s igen kevésre e gonosztevőt. Puy-martin (ki pápista létére jó barátunk volt, s velünk harcolt Lendrevie-ben a mézsáros-báró ellen) figyelmeztetett elsőként Fontenac cselszövényeire, s azt tanácsolta: ügyeljünk magunkra, mivel félő, hogy a gazfickó most, hogy lázító terve kudarcot vallott, alattomban s erőszakkal fog próbálkozni.

Lovas küldönc hozta el február tizenhatodikán Puymartin figyelmeztetését, s ez megkettőzte elővigyázatunkat. Addig is ritkán léptünk ki várunk falai mögül. Attól fogva még ritkábban, s mindig csak többedmagunkkal, teljes hadi készülékben, vértben, sisakban, nyeregkapánpokon a pisztoly, s rendesen előőrsbe küldtük Siorac unokaöcséinket; ők nagy vadászok voltak, és semmi el nem került figyelmüket, lévén hallásuk éles s szemük akár a sasé.

Esténként, amikor ember és állat megtért hajlékára, kulcsra zártunk minden ajtót, a kapuerőd vastag ajtaját belülről erős vaspánttal torlaszoltuk el, leeresztettük mögötte a rostélyt is, s ha nem esett, fáklyákat tűztünk ki a falra, hogy riasztás esetén nyomban meggyújthassuk, s kiderítsük: hányan vannak az ostromlók s merről támadnak. A testvériség kiküldte a kapuerődöt őrző Escorgol mellé szolgálkat, Miroult (Miroul szeme tarkabarka, egyik kék, a másik barna dúdolta szegény kis Hélixem fájdalmait enyhültén hosszú haldoklása közepette), hogy ha Escorgol a legcsekélyebb szokatlan neszt észlelné, őt küldje riasztásunkra, mivel Miroul fürgébben s gyorsabban futott a mezei nyúlál.

Apám megvizitálta Samson és az én társaságomban azt az alagutat, melyet nemrég ásott, mialatt mi Montpellier-ben időztünk, s amely a várat a beunes-i malommal kötötte össze: ez a malom volt védelmünk leggyengébb pontja, noha Jonas, a mi kőfaragónk tőle telhetően megerősítette, kis ablaknyílásokkal s itt-ott fedett lőrészekkel; de az út mentén volt, kerítése fából, s az épület maga sem állhatott sokáig ellen húsz elszánt csavargónak, lévén egyedüli védelmezői Coulondre és Jacotte, s ámbár mindketten igen bátrak, Coulondre-nak csak másfél keze volt, Jacotte karján pedig egy gyermekecske ült.

Holott e malomban halomszám állt évhosszat a gabona, mivel a síkföldiek mind itt örlettek, a dió (melyből olajat ütöttek), és disznók rőögtek, a mieink és Coulondre-éi, a rostán kihullott, finom korpán kövérré hízott disznók, megannyi kincs ez éhínséges időkben, igen alkalmas a kóborlók étvágyának felcsigázására! S mindannyian tudtuk, hogy 1557-ben (amikor én hatéves voltam) Fontenac felhergelt, felbérelt s ránk uszított egy erős cigánybandát (kihasználva, hogy apám és katonáink Calais alatt harcoltak), s a banda kis híján el is foglalta a várat, úgyhogy Sauveterre bácsi kénytelen volt legnagyobb bánatára sarccal váltani meg távozásukat.

- Apámuram - szóltam -, ez a rejtekhely ugyan lehetővé teszi, hogy a malom segítségére siessünk, de vajon nem nyitja-e meg ellenségeink előtt az utat a várba, miután a malmot bevették?

- Én Pierre-em, figyelje meg először is, hogy az alagút a külső fal tövébe torkollik, aki idejut, annak még a tapon is át kell kelnie, amihez két felvonóhídon kell áthaladnia: azon, amelyik a szigetre vezet, és azon, amelyik a szigetről a kastélyba. Másodszor: az alagút kijáratát erős vasból kovácsolt szöges rostély zárja el, melyet csak kívülről lehet megnyitni. S végül tíz öllel a rostély mögött még egy rostély hullik le parancsunkra, mely mintegy hálóbá fogja s kényünk-kedvünknek kiszolgáltatja az ellent.

- Kényünk-kedvünknek kiszolgáltatja? Hogyan? - nyitotta tágra égkek szemét az én szép Samsonom, a kiszolgáltatja szót pöszén ejtve, mint rendesen.

- Az itt látható csapóajtón át az alagút tetejére juthatunk kétrét görnyedve - felelte apám -, s a deszkateő résein át fentről pikával, karóval, dárdával döfhetjük le a csapdába ejtett ellenséget; vagy ha páncélt hord, kovás puskával löjük le.

- Nem kár s vétek-e annyi embert megölni? - sóhajtott nagyot Samson.

- Kár, de fiam könnyen elképzelheti, mit mívelnének mindannyiunkkal, ha bevennék Mes-pechet. És mit fehércselédeinkkel.

Majd lebecsátotta s felhúzta mindkét rostélyt, hogy meggyőződjön róla: engedelmeskednek akaratának.

A huszonnegyedikéről huszonötödikére virradó éjszakán - tehát alig egy héttel azután hogy megkaptuk Puymartin fent mondott figyelmeztetését -, apám égő lámpással toppant be szobámba, s nyugodt hangon rám parancsolt: keljek fel s öltsek hadiruhát, okunk van rajtaütéstől tartani; Escorgol mozgolódást hallott a beunes-i malom felől, s a fák koronája fölött világosságot látott, mintha tűz égne valahol. Nyomban engedelmeskedtem, hadiruhát öltöttem, s lesiettem az udvarba. Csillagfényes, hideg éjszaka volt, lent összegyűlt már a vár egész férfinépe, vértben, sisakban, egyiknek pika a kezében, a másiknak kovás puská.

Apám övében két pisztoly, kezében a lámpás.

- Fivérem - fordult Sauveterre-hez -, én magammal viszem Pierre-t, Samsont, Siorac unokaöcséinket és Miroult a külső fal védelmére. A vár bástyáinak őrzetere itt hagyom fivéremnek Faujanet-t, Petromolt és Francois-t. Ne gyűjtsák meg a fali fáklyákat és pissz se essék. Meglepjük a gazokat. Nincs kellemetlenebb meglepetés, mint ha akkor ütnek rajta az emberen, amikor győztesnek képzelet magát.

Örültem, hogy apámat követhetem, s szentül hittem: az ő oldalán oly tettekben vehetek részt, melyekből dicsőség háramlik rám, annál is inkább, mivel a második felvonóhídon áthaladva apám felküldte őrködni a külső fal gyilokjárójára Samsont és Siorac unokaöcséinket, s csak Miroult és engem tartott maga mellett - e választásra büszkeségtől dagadozott keblem. Apám egyenesen az alagútnak tartott, kezében a lámpás, melynek nem sok hasznát vette, lévén a holdfény igen erős, de ahelyett, hogy megnyitotta volna a külső rostélyt, mint vártam, lebecsátotta a másodikat.

- Hogyan, apám! - súgtam oda neki. - Hát nem sietünk a rejtekúton át Coulondre és Jacotte segítségére?

- Azt tenné-e fiam az én helyemben?

- Azt én.

Elmosolyodott, s szeme felszikkasztott sisakellenzője mögött a holdfényben.

- És nagyot hibázna. Honnan tudja; nincs-e az ellenség máris az alagútban?

Mire a szavam is elakadt, s igen elszégyelltem ostobaságomat. De még jobban elcsodálkoztam, amikor apám felvonta a bejáratí rostélyt.

- Én Pierre-em - mondta, a lámpást kinyújtott kezében egyensúlyozva-, mihelyt beléptem, te leengeded mögöttem a rostélyt, melyen áthaladok, de nem vonod fel a másikat - azt csak majd akkor teszed meg, ha én megparancsолоm.

- De mi lesz apámurammal e hálóban? - kérdeztem én riadtan.

- Elbújok a fal jobb oldali bemélyedésében, hol éppen elfér egy ember, elfüggönyözöm a lámpást és várok.

- Kire?

- Jacotte-ra.

- S én mit tegyek addig, apámuram?

- Állj készen felvonni a kijáratí rostélyt, Miroul pedig arra, hogy intésemre a belső rostélyt vonja fel s bocsássa le. Ne mutatkozz. A hold magasan jár.

Térdre bocsátkoztam a rostély jobb sarkánál, hogy meg ne lássanak. Szemem a tintafekete sötétet pásztázta, mely apámat elnyelte; úgy lapult meg a bemélyedésben, mint róka a likában. Ámbár lámpását elfüggönyözte, némi fény kiszivárgott, de oly csendben rejtőzködött, hogy hiába füleltem, még lélegzetvételét sem hallottam. Annál tisztábban hallottam Jacotte facipőjének szapora csattogását az alagút földjén.

- Ki az? - kérdezte apám, de nem lépett elő rejtekéből, s nem emelte fel lámpását.

- Jacotte.

- Egyedül?

- A gyerekekkel.

S akkor a következőket mondta apám - s én igen elcsodálkoztam volna szavain, ha nem értettem volna meg abból, ahogyan mondta, hogy előre megbeszélte jeltől van szó:

- Jól van-e a gyerek, Jacotte?

- Jól.

Ami nyilván annyit jelentett, hogy senki nem áll mögötte, kardját a hátának szegezve, mert apám most felemelte a lámpást s előrenyújtotta, ámbár még most sem mutatkozott meg egész testében. S akkor megláttam Jacotte-ot, a második rostély előtt; erősen lihegett a futástól, pillantása riadt volt, arca igen sápadt. És egyedül volt, csakugyan.

- Miroul, a rostélyt - szólt apám.

Miroul nyomban felvonta a rostélyt, s mihelyt Jacotte belépett, leeresztette mögötte.

- Pierre, a rostélyt - szólt apám.

Felvontam a bejáratí rostélyt, apám karon fogta a fiatalasszonyt, s kilépett vele a föld alól.

Jacotte magas termetű, izmos és bátor nőszemély volt; két évvel korábban megölte kis késével, melyet az övéen hordott, a négy útonálló egyikét, kik meg akarták becssteleníteni őt az út mentén. Vaskezű Coulondre a legjobbkor érkezett a helyszínre, s végzett a másik hárommal; ezért ment hozzá feleségül Jacotte, noha Coulondre kétszer olyan idős volt, mint ő. És ez az elszánt és erős asszony most úgy reszketett, mint eb a farkastól, de nem maga, hanem férje miatt, kit parancsára hátrahagyott a malomban.

- Hányan vannak? - kérdezte fojtott hangon apám.

- Legalább tizenketten, de húsnál nem többen.

- Van-e löfegyverük?

- Van, de nem használták. S Coulondre sem az övét, ahogy az uraság meghagyta neki. De szegény nem tarthatja már sokáig magát - tette hozzá remegő hangon -, mert a gazok rőzsét halmoztak ajtónk elé és meggyújtották, s ámbár öreg tölgyből készült, előbb-utóbb csak elég az ajtó.

- Elég - mondta apám metsző hangon. - De ennek nem fognak örülni a csirkefogói. Miroul, hívd ide Alazais! De fuss ám, fickó, fuss!

Miroul elsuhant, mint a kilőtt nyílvevő. Az alatt a pár perc alatt, míg visszatért Alazaiszal, apám türelmetlenségében hüvelyk- és mutatóujja közé fogta orrát, én pisszenni sem mertem, látván töprengő arckifejezését.

- Alazais - mondta apám -, te, ki úgy futsz, ahogy a madár röpül, indulj, s tudasd Cabusse-szel Le Breuilben és Jonasszal a köfjében, hogy fogjanak fegyvert s örködjének. Meglehet, őket is megtámadják.

- Máris megyek - felelte Alazais.

- És mondd meg Escorgolnak, küldje ide Samsont és Siorac unokaöcséimet. Megyünk megsegíteni Vaskezű Coulondre-t.

- Ó, báró úr - mondta fellélegezve Jacotte, de nem folytathatta. Könnyekben tört ki.

- Jacotte - veregette meg vállát apám -, mondd meg a fegyvernök úrnak, hová indultam; ő ne mozduljon visszatértemig. Te meg bízd rá a kicsit Barberine-ra, s gyere vissza, leereszteni mögöttünk a rostélyt.

Jacotte engedelmeskedett. S a következő percben úgy futottunk mind az alagútban, mint az eszeveszettek, Samson, Miroul, a két Siorac fivér, én és apám, ki, ámbár már ötvenharmadik évét taposta, úgy szökelte, mint a vadnyúl, kinyújtott kezében hozva a lámpást. A rejtékút igen meredeken lejtett; Mespech, mint a neve is mutatja, egy pech-re, azaz dombra épült, a beunes-i malom ellenben egy völgyecskeben áll.

Coulondre ugyancsak megkönnyebbült, amikor megérkeztünk a malomba, ámbár arca, mely hosszú volt és szomorú, mint a nagybőjt, mozdulatlan maradt, s ő maga sem szólt egy árva szót sem. A terem, hová az alagút vezetett, elég tágas volt, bal oldalán nyílt az az ajtó, melyet az ostromlók felgyújtani próbáltak, a tölgyfán át is hallani lehetett a tűz pattogását. Jobb felől rácsos kerítésféle vezetett a disznóólhoz, hol összebújva törleszkedtek egymáshoz kocák, malacok, emsék, talán megéreztek a veszélyt, melyet a tűz hoz rájuk.

- Báró úr - kérdezte hangját lehalkítva Coulondre -, nem mentjük meg az állatokat? Nem zavarjuk be őket az alagútba?

- Nem - rázta meg a fejét apám, az ajtóra pillantva, mely mögül az égő rőzse ropogása hallatszott. - Nincs időnk, és jobb dolgunk van most. Barátaim, tornyozzatok egymásra teli gabonászsákokat, hogy mögöttük elsáncoljuk magunkat; ha a szükség úgy hozná, az alagút nyitott ajtaján át elfuthatunk. Jó vastagra méretezzétek és vállmagasságig emeljétek a sáncot, hogy e pajzs megvédjen az ellenség tekintetétől, ha lövedékeitől tán nem is.

Úgy tettünk, amint parancsolta, s ő is nekilátott a munkának, dolgozott annyit és oly gyorsan, mint akármelyikünk. Arca kipirult, s mintegy felvidult az erőfeszítéstől s harci kedvtől.

Ámbár tevév-veszésünk csapott némi zajt, a csavargók, hiszem, mit sem hallhattak belőle, mivel a disznók akkora visítást csaptak, hogy majd belesiketültünk. Munkánk végeztével mind behúzódtunk a magból készült sáncfal mögé. Fél ól vastag volt s mellmagasságig ért, itt-ott réseket hagytunk a zsákok között, az ostromlók kikémlelésére. Aztán ráleheltek kovás puskánk kanócára, ellenőrizték pisztolyunk felhúzóját, és vártunk, nem minden izgalom s szívdobogás nélkül, mégis igen jólesően gondolva arra, hogy mögöttünk ott az alagút ajtaja.

- Barátaim - mondta apám -, ha elkiáltom magam: Isten velünk! bújjatok elő, hallassatok furcsa kiáltásokat és süssétek el fegyvereteket.

- Lövök én, de mennyire - vélte Vaskézű Coulondre -, és jól célzok és keményen, hogy öljek. Ha

elgondolom, hogy ezek a gazok saját rőzsémmelel égetik fel ajtómat!

Ezt szomorkásan mondta, de szomorú volt ő, avagy annak látszott mindig, lévén igen hallgató; s ha nagy ritkán mégis kinyitotta a száját, csak azért tette, hogy gyászos dolgokat mondjon, holott nagyon is jól elkörmányozta ő a maga szekere, hisz felesben használhatta disznainkat s beunes-i földjeinket, s őszülő fejjel nagy öröme s hasznára egy szép és derék leányt vett nőül.

- Sebaj, Coulondre! - vigasztalta őt apám, ki nagyon szerette, mivel kapitánya volt egykor a normann légióban. - Sebaj! Ne sajnáld az ajtót! Van nekem Mespechben szép s jól szabott tölgydeszkám, mennyi kell, parancsomra Faujanet új ajtót fabrikál majd neked, erősebbet és jobban megvasaltat, mint ez!

- Hála érte Istennek és a báró úrnak! - bólintott Coulondre, ki csak azért panaszkodott volt, hogy kicsikarja apámtól ezt az ígéretet.

És ámbár szürke szeme most is szomorúan bámult a világba, úgy tetszett, egy pillanatra elégedetten csillant fel. Örültem, hogy itt lehetek, ha dobogó szívvel is, apám és Samson oldalán, mint egykor Lendrevie-ben, a mézáros-báró ellen csatázva, nem is szólva arról, hogy a dolog igen jól kezdődött, hiszen a latrok üresnek hitték a malmot, azt gondolták, a molnár Mespechben időzik, lévén ez a vasárnapról hétfőre virradó éjszaka, s mivel Coulondre, apám parancsára, az ostrom kezdete óta csendben maradt s nem lőtt.

- Tudom, én Pierre-em, bátor vagy, de ne vidd túlságba - súgta oda nekem apám. - Mihelyt kilőttes két golyót, kapd le a fejed, s bújj el szégyenkezés nélkül.

- Legyen nyugodt, apámuram - feleltem én, könnyekig elérzékenyülve mélységes szeretetén -, jól megtanultam a leckét: türelem, elővigyázat és gyanakvás a kaland emlei.

Mire apám felnevetett, annyi zajt sem csapva, mint egy ponty, s én azt gondoltam, a legokosabb, amit tehetek, ha már ily bölcs tanácsban részesültem, hogy magam is tanácsot adok valakinek, tehát könyékkel oldalba böktem hön szeretett Samsonomat, s a fülébe súgtam:

- Öcsémuram, kérem, legyen rá gondja s ne késlekedjék úgy a lövéssel, mint tette két ízben is; a lendrevie-i csatában s a corbières-i útonállókkal szemben!

- Lesz rá gondom, én Pierre-em - felelte ő, bájosan pöszögve, s amint ezt kimondta, hirtelen lángot vetett a malom ajtaja, megvilágítva Samson szép arcát s rézsín haját, mely oly csinosan göndörödött csigákba fülénél. Akkor átkaroltam izmos vállát, s arcon csókoltam, minek láttán apánk elmosolyodott.

- Két egymást szerető fivér nagy erő ám - mondta halkan, a lángra gyúlt ajtót figyelve. - Így voltunk mi is Sauveterre-rel, és senki nem vehetett erőt rajtunk, ez a kutya Fontenac még úgy sem, mint más, majd meglátjátok!

- Barátaim - fordult a többiekhez. - Isten óvjon! Úgy hiszem, kezdődik a tánc!

Ha az ember meggondolja, mi sok idő kell egy szép tölgyfának, míg megnő, látni is kín, mi gyorsan hamvad el, mint ez a szegény ajtó is, melyet ráadásul annyi fáradsággal készítettek el. Hugenotta szívem sajgott ennyi szép és jó fa s ennyi munka elpazarlásán, arról nem is beszélve, hogyan rabolták volna el disznainkat, gabonánkat s malmunkat e gonoszok, ha tervük bevált volna. Harag töltötte el lelkem a gazok iránt, egy szikra szánalom nem maradt szívemben, jobban megmarkoltam pisztolyaimat, s alig vártam, hogy odapörkölhessenek nekik.

Szép ajtónk eközben nagy lánggal égett, mígnem engedni kényszerült a vasa is. Az ajtó összeroskadtt, vasvillával eltávolították, s szabad lett az út a malomba. Legalábbis azt hihették a csavargók, mert egymás hegyén-hátán tódultak be, s ahogy a szólásmondás tartja: úgy sétáltak be, mintha csak otthon lettek volna, kezükben égő fáklya, mintha az egész malmot fel akarnák gyújtani: disznaink fülsiketítő visításban törtek ki a fáklyák láttán.

- Isten velünk! - kiáltotta fennhangon apám.

Mire felbukkantunk mind a zsákok mögül, akkorákat kiáltva, hogy a süket is meghallotta volna. A rablók valószínűleg megdermedtek rémületükben, csak bámultak, sóbálványá váltan, mint Lót felesége. Egyenként szedték le őket, mint a galambokat, mindet megsebesítettük vagy megöltük, egyetlenegy kivétel, kinek volt annyi esze, hogy a földre vesse magát.

Vaskezű Coulondre odarohant, s le akarta mézárosolni az egyetlen túlélőt, de apám megálljt parancsolt, s meghagyta, kötözzük össze a fogoly kezét, s kísérik az alagúton át Mespechbe, mert ki akarta őt faggatni.

Derék legény volt ez az útonálló, vagy harmincéves, haja, bőre fekete, mint a szerezsené, szeme csillogó, arca büszke, s mint később kitűnt, jól fel volt vágva a nyelve.

Mespechben a nagyterem közepére állították. Apám odaplántálta magát elébe, s kezét csípejére téve ráförmedt a maga hetyke, vitézi modorában:

- Neved, gazfickó!

- Bouillac kapitány, báró uram - felelte az, fejét felszegve, s fekete szeme nagyot villant.

- Kapitány! Szép kis kapitány vagy te!

- Szolgálatjára, báró úr.

- Nem vehetem hasznodat. Fel foglak köttetni.

- Nem válthatom-e meg életemet, báró úr? - kérdezte Bouillac, kinek arcizma sem rándult a hallottakra.

- Micsoda? Hogy én egy rablótól orzott pénzt fogadjak el!

- Minden pénz, amit az ember kap, egyformán jó - vágta rá Bouillac. - Mi több, ez becsületes úton

szerzett pénz, jó szolgálataim fejében kaptam.

- Úgy vélem, kössük föl késedelem nélkül e csavargót - szólt szemöldökét összevonva Sauveterre, aki akkor lépett be a terembe haragosan és bicegve. Embereink sietve tértek ki útjából, annyira tartottak rosszkedvétől.

- Várjunk! - felelte apám. - Közülünk senki sem sebesült meg s nem esett el.

- Mégis amondó vagyok: kössük fel.

- Várjunk! Bouillac, honnan ez a pénz?

- Megmondom én bizony, ha elfogadja ajánlatomat.

- Megmondod te azt anélkül is, ha kívallatóra fogunk - vetett haragos szikrát Sauveterre szeme.

- Az ám, uram - Bouillac cseppet sem ijedt meg -, csak hogy az időbe kerül ám, s az urak nem érnek rá. Mert ami engem illet, ha akasztófára szánnak, előttem az örökkévalóság.

Ez élcre, melynek volt némi sava-borsa és célzata, apám felnevetett. Valójában tetszett neki a csavargó bátorsága, és nagyon is kíváncsi volt mondanivalójára.

- Tehát végezzünk gyorsan, Bouillac - mondta. - Mennyit kínálsz élted váltságául?

- Száz aranyat!

Erre hirtelen elnémult mindenki a teremben, s elhűlve néztek össze: hogy lehet egy rablónak ennyi pénze? Sauveterre arca is elváltozott a pénzek s pénzecskék csörgését hallván, s késnél élesebb hangon vágta rá:

- Kétszáz.

- Ej, uram. Csak nem fog egy csavargóval alkudozni?

- Jó hugenotta sosem áll alkudni! - nevetett apám.

- Kétszáz! - ismételte meg Sauveterre.

- Uram, megfojt!

- Inkább a hurok fojtson meg?

- Ráállok, rá! - sóhajtott nagyot Bouillac. - A nyakam így parancsolja.

- Áll az alku - vágta gyorsan rá apám. - Halljuk, miért nincs időnk?

- Báró úr, abban a percben, amikor én elindultam leölni disznait és felégetni beunes-i malmát, Belves kapitány bandája Le Breuil ellen vonult, lemészárolni juhaikat.

- Szent Vitus szakállára! Sejtettem! - kiáltotta apám. - Hányan vannak?

- Belvesszel együtt heten.

- Köszönöm, Bouillac. Megyek visszaverni a támadást.

Apám nagy léptekkel kisietett, s megparancsolta Miroulnek, Faujanet-nak, Petromolnak és a két Siorac fivérnek, hogy haladéktalanul nyergeljék föl lovukat, s megeresztett kantárszárral vágtsanak Cabusse-höz, ki az igazat megvallva, nem volt egyedül, lévén vele a herkulesi Jonas s talán Alazais is, ha a mi erős amazonunk eljutott a juhakolhoz, és ebben nem kételkedtem, lévén Alazais igen ravasz.

- Ki fizette s gondolta ki e dolgot, Bouillac? - kezdte újra a faggatást apám.

- Egy rabló, ki folyvást rabol, noha a lábát ki nem teszi kastélyából s a kisujját sem mozdítja.

- Fontenac?

Bouillac bólintott, de nem szólt, s apám helyesen értelmezte tartózkodását, ő is bólintott, minekutána farkasszemet nézett Bouillackal.

- Szabad vagyok-e immár, báró úr? - kérdezte a csavargó.

- Mihelyt megfizetted a váltságdíjat.

- Máris futok érte, ha báró úr visszaadatja lovamat, két pisztolyomat, fokosomat és kardomat, e szerszámok híján nem folytathatom mesterségemet.

- Nem úgy! - avatkozott ismét közbe Sauveterre. - Pörén engedünk el. Ha szerszámaidat is vissza akarod kapni, még ötven aranyat kell értük leszurkolnod.

- Jaj, uram, most ugyancsak rám ijesztett!

- Ötven aranyat vagy semennyit - mondta apám.

- Semennyit? - vonta fel Bouillac a szemöldökét.

- Semennyit, ha vállalod, hogy tanúskodsz Fontenac ellen Ricou nótárius uram előtt.

Bouillac sokáig töprengett, mielőtt igent mondott volna. Sokat mégsem értünk tanúvallomásával, hiába vádolta be a testvériség rá hivatkozva Fontenacot s terjesztette az ügyet a bordeaux-i parlament elé, akkoriban oly nagy volt a bírásban a pápista buzgalom, hogy panaszunknak nem lett foganatja.

De előreszaladok. Vagy egy órával azután, hogy Bouillacot foglyul ejtettük, Michel Siorac (kit immár meg tudunk különböztetni ikertestvérétől a bal orcáján ékeskedő sebhely miatt, melyet a lendrevie-i csatában szerzett) megjelent Mespech kapuerődje lábánál, és fennszóval jelentette Escorgolnak: Le Breuil támadóit mind leölték vagy megfutamították. Akkor apám tanácsot tartott Sauveterre-rel, s a testvériség úgy határozott: a sebesülteket leöljük, mindkét banda halottait szekérre rakjuk, s mivel az éjszaka sötét, a szekér rakományát Fontenac felvonóhídja elé öntjük.

- Temesse el őket az, aki felbérelte - vélte Sauveterre.

De minekelőtte útjára bocsátotta volna a gyászos szekeret, apám kiválasztott egyet a beunes-i halottak közül, a legsoványabbat, hogy felboncoljuk kettesben, mielőtt beállna a hullamerevség s hidegség. Alazais maga vitte föl hátán a holtat a mespechi könyvtárterem asztalára, majd orcapirulás s arcizomrándulás nélkül levetkeztette; ez az erős szűz annyiba sem nézte a férfiembert, mint a tetvet, mivel

nem ismert más szerelmet, mint Istenét, s más vágyat, mint az örök üdvösségét.

Miroul felszította a tüzet a kandallóban, s mi azonmód, ahogy a csatából megjöttünk, átizzadva nekiláttunk a munkának, éppen csak sisakunkat, vértünket vetettük le. Apám kést ragadott, s nem átalította saját kezűleg felboncolni a hullát; e munkára egyetlen orvosdoktor sem vállalkozott volna a montpellier-i orvoscsoportban, mivel ehhez túlságosan jónak tartotta önmagát, nem tudni, miféle képtelen gőg folytán, mely azt sugallja, hogy amit az ember saját kezével végez el, az szükségképpen magán viseli a mesterség bélyegét, mápedig a tanultak méltatlannak s alacsonyrendűnek tekintik a kézművességet. Minek folytán, sajna, a boncoló-ki többnyire kirurgus-borbély - gyakran jóval többet tud az orvosnál, minthogy sokszor szabdalta szét s vizsgált meg saját kezűleg emberi testrészeket - s a szem nem ér fel a kézzel.

Miroul tehát egy gyertyatartót tartott a magasba, s apám felnyitotta az álomba merült hajlék csendjében (Sauveterre maga is aludni tért elcsigázva, fáradtan, s úgy húzva lábát, mint egy vénséges vén holló) a szegény ördög mellkasát, ki reggel még ép volt s makkegészséges. Én a vért itattam fel, hogy jobban lássak.

- Sok vére volt e himpellérnek - mondtam. - Böven ömlik.

- Jól mondja, fiam, ömlik. És ez az élet egyik nagy titka. A vér folyik. De hogyan? Miféle erő kényszeríti rá, hogy hegynek fölfelé folyjék, holott álló helyzetben lefelé kéne folynia? Gondolja meg, fiam, ha a vér is úgy folya, mint a Beunes vagy a Dordogne vize, ki kellene futnia fejünkből s talpunkba áramlania, mihelyt felkelünk reggel. De nem úgy van. A vért tehát valamely sajátságos, benne rejlő erő mozgatja s forgatja. Ugyan miféle erő?

- Ismerjük-e ez erőt, apám?

- Nem egészen, de talán jó úton vagyunk afelé, hogy megismerjük. Miroul, hozd közelebb azt a gyertyát. Látja-e, Pierre, a szívben, melyet megnyitottam, eme kicsiny ajtókat? Igen jól leírták őket Sylvius Párizsban s Acquapendente Padovában. Ezek csakugyan ajtók, zsilipek, hol megnyílnak, hol bezárulnak, hol átengedik, hol eltorlaszolják a vér áramát. Vajon a szív-e az a motor, az a mozgóerő, amelyet keresünk? Servet úgy vélte, hisz azt mondta: a szív magához vonzza a vért.

- Servet? - ütöttem fel a fejem. - Michel Servet? A híres orvos, kit Kálvin megégettetett Genf piacán?

- Eretnekségeért égettette meg, nem orvostudományáért, ámbár Servet együtt fejtette ki a kettőt könyvében, a Christianismi restitutio-ban. Fájdalom, e könyvnek minden exempluma elégett a máglyán, melyen hamuvá lett a szerző maga is.

- Valamennyi, apámuram? - Torkom elszorult, mert az istentagadó Cabassus jutott eszembe, kit a szemem láttára égettek meg Montpellier-ben könyvével, a NEGÓ-val együtt.

- Mind, egyetlenegy kivéve - felelte apám. - Ez az egy szerencsére leesett a máglyáról, kissé megpörköldve, de épen. S én megvásároltam egyik genfi utamon egy kis zsidó kalmártól. Most is őrzöm.

Apám kését a hullára helyezte, odalépett a könyvtárhoz, megkereste Michel Servet könyvét, s kissé zavart arccal s lázasan csillogó szemmel felütötte egy bizonyos, megjelölt lapját. Nem szégyellem megvallani, a lélegzetemet is visszafojtottam; tetőtől talpig erőt vett rajtam a tudni vágyás, oly parancsolóan, hogy a szívem majd kiugrott mellemből.

- Íme az opus magnum - mondta apám. (Láttam, keze remeg izgalomban.) - Fiam, gyűlölöm e traktátus teológiáját, de medicináját fölébe helyezem mulandó javaim bármelyikének, mert úgy vélem: tündökletes fényt vet legnemesebb orgánunk működésére. Kettőzött figyelemmel hallgassa, én Pierre-em, amit felolvasok, mert ez a medicinában korunk emberi tudományának a legmagasabb pontja s felülmúlhatatlan csúcsa.

A VÉR EGÉSZE ÁTHALAD A TÜDŐN, ÁTHALADTÁBAN A MEGTISZTULÁS JÓTÉTEMÉNYÉBEN RÉSZESÜL, S MEGTISZTULVÁN A DURVA NEDVEKTŐL, A SZÍV VONZÓEREJÉTŐL ODA VISSZAHÍVATIK.

- Aj, apám - szoltam, remegve, mint a nyárfalevél -, kérem, olvassa újra e nagyszerű passzust, melynek fényétől repes a szívem.

S apám újra felolvasta igen megindult hangon a fenti mondatot, melyet az imént úgy írtam le, hogy közben megremegett a toll kezemben, s amelyet akkor jól bezártam emlékezetem tarisznyájába, hogy soha el ne felejtsem. Ott lapul most is, érintetlen, sértetlen, épen, mint a legeslegszebb lobogó, melyet valaha kitűzött az emberi test ismeretlen tartományainak békés meghódítója.

- Aj, apámuram - mondtam -, honnan jó vajon az a vakító világosság, mely e mondat hallatán gyúl ki elménkben? Miért hisszük el nyomban: igazat mond?

- Mert összhangban van természetes eszünkkel - felelte apám megvidámodott hangon -, melyet Isten azért plántált belénk, hogy felismerjük, ami evidens. Fiam bizonyára tudja, mit állított a szívről Arisztotelész, kit a pápisták bálványoznak s minden szavát szentírásnak tekintik: azt tudniillik, hogy a szív forró, s a tüdő arra való, hogy hideg levegőt küldve rá, felfrissítse! Badarság! - kiáltotta apám, és meglepette Michel Servet Christianismi restitutio-ját. - Badarság! Kiáltó s végletes abszurdum! Csalás és ámtítás! Doctissimus szamárság! mert nem nyilvánvaló-e, hogy nyáron, kánikulában, amikor a tüdőbe meleg levegő áramlik, az semmiképpen sem hűthetné le a szívet! Ellenben Michel Servet cáfolhatatlan igazságot mond ki idéztem mondatával. Mert ugyan mire volna jó, kérdelem én, ugyan mire, belélegezni tüdönkbe a levegőt, ha ez a levegő nem táplálná s nem tisztítaná meg vértünket, s hogyan és miért távozna a vér tüdönkből, ha nem vonzaná magához - jegyezze meg e kifejezést, fiam -, ha nem vonzaná magához a szív?

- Úgy van! - kiáltottam mintegy megmámorosodva attól, hogy ihattam e szép tudás kelyhéből. - Ez

az igazság, érezni, ez a bámulatra méltó igazság, e mondatban az élet titka lüktet! Mert nincs élet a testben folyó, tekergőző és szerteágazó vér nélkül. Apámuram, miért kellett e nagy szellemnek máglyán elvesznie?

- Jaj, én Pierre-em - komorult el Jean de Siorac arca -, nem kárhoztathatom érte igazán Kálvint. Michel Servet örült vakmerőségében tagadni mert egy másik, cáfolhatatlan evidenciát: a szentháromság misztériumát.

Nem akartam vitába szállni apámmal, nehogy még jobban elszomorítsam, de a lelkem mélyén úgy véltem, nem egyenrangú a kétfajta evidencia, az orvosi s a teológiai; az első a természet megfigyelésére épül, a második, a szentháromság tana, a szentírás tekintélyére, s így maga is szent, de annyira hozzáférhetetlen értelmünk számára, hogy rágatlan s szemet hunyva kell lenyelnünk, s én úgy is nyeltem le, mint orvosi pirulát, s nem éreztem és nem láttam közben semmit, és nem találtam rá arra az isteni világosságra, mely az elsőből áradt.

Apám a boncolás bevégeztével ecettel öblítette le kezét, és akkor végre megérezte a mozgalmas éjszaka nyomában járó fáradtságot, s harapni akart valamit lefekvés előtt. Én mohó buzgalommal helyeseltem, lévén gyomrom feneketlen csikóéveimben. Miroul előttünk haladt gyertyatartójával, a nagyteremben pecsenyét táltal elébünk, s maga is nekiült falatozni. Kezdetben némán ettünk, nyálunk majd kicsordult, s állkapcsunk úgy örölt, mint éhes ököré a legelőn; örültünk, hogy ott ülhetünk, épen s elevenen, a gazok ellenben, kik meg akartak ölni bennünket, mind halottak, s egy ajtót leszámítva javainkban sem esett kár.

Teringettét! Be jó volt magunk körül tudni Mespech létrával meg nem hágható bástyafalait és nagy tavát és külső falkerítését! S kijebb, ameddig a szem ellát, okosan vezetett, életető birtokunkat. Mert ami csak az asztalon volt, az mind a mi földünkről került ide: a sonka beunes-i disznainktól, a vaj tejelő teheneinktől, a búzakenyér szántóinkról, a szép vörösbor szőlőinkről, az asztal maga is tölgyfánk egyikéből lett, gyerekkoromban még láttam őt nagynak s hatalmasnak. S egy este láttam a földön heverni, szélről kidöntve, mielőtt felfűrészelték volna.

A természet számtalan csodája közé, melyet Isten az ő jóságában alkotott, kell bizonynyal számítanunk az evést, mely egyszerre gyönyörűség ínyünknek s a legjobb védelem a fertőzet ellen: ezt apámtól tanultam, ő pedig Ambroise Parénak a pestisről szóló tudós traktátusából vette, hol azt olvastam: a jól táplált test olyan, mint a vizesárok, fallal, lőrészekkel jól megerősített hajlék. Míg vénáinkat s ereinket meg nem tölti a táplálék, beljük hatol a levegőből a méreg, s ott helyet találván magának, megszállja testünk nemes részeit, első helyen a szívet, tüdőt s genitáliáinkat. Miért is azt mondogattam magamnak, miközben töltekeztem, hogy egyszersmind erőmet növelem, s ha jobban figyeltem befelé, szinte érezni véltem, mint járja át testem rejtett üregeit kenyér, bor és hús, mint megannyi derék kis katona, ki készen áll kipenderíteni a gonosz betolakodókat, ha a fertőzet netán testem nyílásáig sodorná őket. Kényelmesen elfészkeltem karosszékemben, lábamat az asztal alá nyújtva ittam s faltam, jobbomon hőn szeretett apám, balomon Miroul, s meghitten és nyájasan társalogva, igen-igen kellemesen éreztem magam, lévén tagjaim melegek, lépem ép s a májam vidám.

- Apámuram - kockáztattam meg nagy jókedvemben -, mire szánja vajon Gavachette-et?

Mire apám felvonta szemöldökét, ámbár kék szeme mélyén titkolt jókedv csillogott.

- Hát arra, ami. Nem szobalány-e ő minálunk?

- Érttem.

S mivel elnémultam, apám így folytatta ártatlan hangon, de továbbra is felvont szemöldökkel:

- Hogy gondolja, fiam? Netán másra is lehetne őt használni?

Erre elhatároztam: felégetem magam mögött a hidat.

- De mennyire!

- De mennyire? - álmélkodott apám. - Mire?

- Azt gondolom - fohászkodtam neki, de mindjárt elakadtam.

- Ejha, fiamuram, mit ér a gondolat szó híján? - ingerkedett apám. - Ha agya gondolattal terhes, ám hozza magzatát világra.

- Nos - feleltem bátran, ámbár a torkom kissé elszorult -, úgy vélem, Gavachette a maga istenadta természetével inkább alkalmas az ágy feldúlására, mint bevetésére.

Mire apám nagyot kacagott, s ámbár Miroul óvakodott mosolyogni, s kék szeme hideg maradt, a barna nekividámodott.

- Tehát fiamuram kedvet kapott e kígyócskára s apró almáira? Jól teszi! Mert soha nem láttam mifelénk csinosabb, karcsúbb s gömbölydedebb menyétecskét! Katona módra, teketória nélkül elárulom: nagyon szerettem volna, ha fiam bátyjának, Francois-nak kedve kerekedik belépni e csinos kertbe s ott gyakorlatozni. De ő ugyancsak fennhordja orrát, megveti embereinket, s hallani sem akar másról első kísérleteihez, mint nemeskisasszonyról, kit nem adhatok neki, mivel nem én vagyok a francia király. Így hát mindmáig szűz és érintetlen kora ellenére, s ostobább a csibénél, kinek még hátán a tojáshéj.

Hallgattam, látván, hogy apám, tréfálkozása ellenére, igen csalódott s bánatos elsőszülöttje miatt, ki nem akar férfivá lenni, s őt, ha csak balkézről is, egy unokával megajándékozni, őt, ki oly szívesen fogadta saját fattyait (ami Périgord-ban általános szokás, különösen a nemesurak körében), s úgy bánt velök, mint vér szerinti gyermekeivel, Sauveterre pedig mint édes unokaöccseivel, mert ha Sauveterre bácsi szemében bűn volt is a paráználkodás, a termékenységget erénynek tekintette. Ezért is vetették meg minálunk annyira Fontenacot, ki nem becsülte többre saját vérét a másénál, s kiüzte várából házasságon kívül fogant

gyermekét.

- De apámuram - mondtam, látván, hogy a csend tovább tart a kelleténél -, elmondta-e Fran-cois-nak, hogy s mint áll a dolog Gavachette-tel? Hátha azt gondolja, apám magának tartogatja őt? S így tiltott gyümölcs a fiaknak?

Apám jól a szemem közé nézett s felnevetett.

- Lám, Pierre, ezt nevezem ügyes és ravasz kérdésnek: egy kőhajítással kettőt talál el.

Kérdésemre azonban mit sem felelt, hirtelen s katonásan felpattant, és intett Miroul-nak: vegye a gyertyatartót s világítson.

- Menjünk aludni, fiamuram - vetette oda nekem kurtán. Követtem, ugyancsak elbátortalanodva; nem volt eldöntve semmi mára, sem holnapra, mi magányom csávjából kimenekíthetett volna. Ám amikor elérkeztünk a szoba küszöbére, hol Mespech bárója aludt Franchouval, hirtelen hátrafordult, s rám szegezve felcsillanó szemét, elmosolyodott, erősen magához ölelt, kétfelől csattanósan arcon csókolt, s a fülembe súgta:

- Vale, mi fili, et sicut pater tuus, ne sit ancillae formosae amor pudori!

- Ó, apámuram! - kiáltottam, de tovább nem jutottam, úgy elfogott az elérzékenyülés.

Amint becsukódott az ajtó Jean de Siorac mögött, megöleltem kedves Miroulomat, ki félig aludt már, de rám mosolygott: hallotta ő jól, mit mondott a báró úr, ha latinul nem értett is. Oda akarta adni nekem a gyertyatartót, de én nem kértem belőle, a holdfény úgyszólván besütött az ablakon, s én szabad kezet akartam. Miroul eltűnt, s én a nyugati toronyszoba felé irányoztam lépteimet: itt aludt Barberine egy külön ágyban, s a másikban Anet, Jacquou és Gavachette. Úgy, ahogy volt, mezítelen felkaptam a leánykát, s mint tolvaj a zsákmányát, szobámba vittem. Erre sem ébredt fel - s én ágyamra helyeztem s rögvest mellé feküdtem, míg szívem majd kiugrott, úgy dobogott. Oly mélyen aludt, oly békésen szuszogott s lélegzett, hogy kedvem támadt álmává lenni. Hanem jobban meggondolva, ezt mégis elvettem: nem akartam, hogy a fájdalomra ébredjen, melyet akarva-akaratlanul okoznom kellett neki, hogy magamévá tegyem. Tehát féket vettem vágyamra, s ámbár igencsak nehezemre esett, eltökéltem: megvárom a hajnalt, amikor magától pattan majd fel a szeme. Szorosan magamhoz öleltem bársonysima és puha kis testét, s bámultam gyermeki arcát egy holdsugár világánál.

Sokáig váraкоztam így félálomban, elábrándozva, s a mai napig jól emlékszem e várakozás kényelmetlen örömére s még inkább arra, ami nyomon követte, lévén oly mohó étvágyunk a gyümölcsre s oly hirtelen a jóllakás.

Nem vitatom: nagy bűn volt, valóban, mint Alazais és a bosszús Sauveterre mondogatta fennhangon. Apám titkon jót mulatott rajtuk. De nem szemforgató csalafintaság volna-e azt állítani: megbántuk, ha nem hagyunk fel a dologgal? És hogyan kérhetném érte Teremtőm bocsánatát, holott nem győzők örvendezni amiatt, hogy e drága s olvadékony teremtetést ő adta a férfiember társául Edenében?

Ez mit sem csökkentette heves vágyakozásomat Angelinám iránt, sem a fájdalmat, melyet távolléte miatt éreztem. Mespech még mindig börtönöm volt, mivel távol tartott tőle, bár immár könnyebben viseltem a börtönéletet. Nem mintha Gavachette-et is oly gyengéden szerettem volna, mint gyermekfővel az én kis Hélixemet. Noha tetszett e cigányleányka, e hajlékony, vad és simulékony kis macska: hegyes kis foga mindig készen állt harapni, körme karmolni, ferde metszésű, fekete szeme még jobban elsötétült haragjában, s mióta a szeretőm lett, mérhetetlenül pöffeszkedett és fennhordta orrát; csintalan volt és játékos, szeszélyesebb a kecskénél, szeretett sokáig lustálkodni (főként az ágyban), s kitért minden házi munka elől. Sokat ábrándozott, keveset dolgozott, engedetlennek s lázadónak mutatkozott Alazais iránt, sziszegő kis kígyóként szállt szembe az óriásnővel, és soha nem hajtott fejet előtte, akárhányszor tángálta is el őt Alazais. Férfiakkal (az egy Sauveter-re-t kivéve) igen kacér volt, elég volt egy pillantást vetniük rá, ő máris viszonzta, s egész teste mozgásba lendült, vállát vonogatta, hánya-vetette keblecskéjét, karcsú derekát, gömbölyű fenekét; nőekkel csípős volt, mint a csalán, Barberine-t kivéve, akit szeretett, s mindenkivel határtalanul szemtelen, noha a szíve jó volt.

Amilyen kemény volt az a tél Périgord-ban, olyan szép az 1568-as év tavasza, langyos és szelíd esőket hozott a földet táplálni, és elég napsütést ahhoz, hogy a nedvek felgyűljenek s keringésnek induljanak. Március közepére már megjelentek az első virágok (csillogva, fényesen kibújtak az első rügyek). Fájdalom, a tavasz nemcsak a növények nedveit hozta buzgásba, hanem a háborút is, melyet a tél sárba fojtott volt: A hugenotta sereg immár nemcsak abból a kétezer vitézből állt, kik úgy ráijesztettek Párizsra, mivel volt merszük megtámadni. A választófejedelem tízezer német zsoldost és lándzsást küldött segítségére, azon kívül folyamatosan erősítést kapott Rouergue-ből, Quercyből s Dauphiné tartományból, úgyhogy immár harmincezer főt számlált, s e hadat Condé és Coligny késedelem nélkül a főváros magtára s védőműve, Chartres ellen vezette.

A connétable elholtával Medici Katalin kedvencére, drágaságára, kis szívére, Anjou hercege ruházta a királyi sereg fővezérletét - a herceg éppen egyidős volt velem. A kincstár azonban üres volt. S ha a hugenották beveszik Chartres-t, mivé lesz Beauce szép gabnája? Az olasz nő jó anya volt, ámbár csupán egyetlen fiának jó anyja. Sosem szerette idősebb fiát, a királyt, imádta ellenben, amit az ráhagyott: az ország kormányzását, iszonyodott a gondolatától is, hogy azt kockára tegye, s még kevésbé Anjou hercegének dicsőségét egy bizonytalan kimenetelű csatában. Alkudozni kezdett. Condé, kinek egy árva garas nem sok, anyyja sem volt a német fegyveresek zsoldjára, hajlott a szóra, s egykettőre megkötötték a longjumeau-i

békét, ámbár senki előtt nem volt kétes, hogy az csupán álságos fegyvernyugvás. Még meg sem száradt a szerződésen a tinta, s máris újrakezdődött országszerte a protestánsüldözés.

Március huszonharmadikán írták alá a longjumeau-i békét, s mi már április nyolcadikán értesültünk róla a Sarlat-vidéken, oly gyorsan járt a hír hugenottától hugenottáig zavaros időkben.

Nyomban felkerestem apámat könyvtárában.

- Apámuram, vége a háborúnak, hadd induljunk máris Montpellier-be én és öcsém.

- És mihez kezdenétek ott? A tanítás hűsvétra befejeződik.

- Az iskolai tanítás igen, de Saporta kancellár és Bazin dékán fizetett leckéi folytatódnak. Azonfelül „atyám”, Saporta kancellár talán megengedi, ha idejében érkezem, hogy a baccalaure-atusi fokozatot megszerezsem medicinából, s akkor betegeket látogathatnék s orvosságot írhatnék fel bajuk gyógyítására.

- Jól van, jól - sóhajtott nagyot apám. - S hát a montpellier-i veszedelmek?

- Apámuram, nem nagyobbak azok, mint az itteniek, hol az orrunkat sem dughatjuk ki, nehogy ráüssenek, s hol büntetlen maradhatott ez a kutya Fontenac. Ha hihetek Joyeuse úrnő leveleinek, a montpellier-i pápisták nem gyűlölnék immár, s nem haragusznak rám, mióta megmentettem a nimes-i püspököt.

- De hiszi-e fiam, hogy a hölgy igazat mond? - sóhajtott megint nagyot apám. - Én úgy vélem, az úrnő ugyancsak ki van éhezve fiamra.

Két álló napig vitázott velem apám, mivel ugyancsak elsomorította kettőnk távozása, s boldog volt, hogy egész télen át maga mellett tarthatott Mespechben. De hiába! Elvégre csakugyan le kellett tenni vizsgáinkat, s Samsonnak vissza kellett térnie Sanche mester patikájába, mert másutt nem dolgozhatott. Végre beletörődött apám is távozásunkba, s Sauveterre bácsi nemkülönben s nem kevésbé bánatosan, ámbár igyekezett bánatát bosszúság mögé rejteni. Apám eltökölte: elkísér bennünket Montpellier-be Cabusse-szel és Petromollal.

Hajhaj! Szegény feje! És szegény fejünk! 1568. április huszonnyolcadikán vált el tőlünk apánk Montpellier-ben, s csak két és fél évvel később, 1570 szeptemberében látott viszont Mespechben. Mert megint kiújult a harc hugenották és royalisták között, minekutána Medici Katalin megpróbálta csellel kézre keríteni s megöletni Noyers-ban Condét és Colignyt. S mióta újra háború tombolt mindenfelé, nem kockáztathattuk meg a hazatérést az ország útjain, ha nem akartunk pápista kéztől elesni.

Amikor 1570-ben visszakerültem Mespechbe, apám elsőbbsen is ideadta elolvasásra azokat a leveleket, melyeket két igen közeli barátjától kapott volt kézhez. Az egyik közülük, kit Rouffignac-nak hívtak, a hugenotta seregben harcolt e polgárháborús években; a másik, ki nem volt más, mint d'Argence vicomte, a királyi hadnak volt kapitánya, ő fogta el, mint tudjuk, ajarnaci csatában Condé herceget. Határtalan buzgalommal olvastam végig a leveleket, s mivel soha nem kerültek nyilvánosságra és immár nem is kerülhetnek, hiszen az Úr magához szólította szerzőjüket, feltett szándékom itt összefoglalni a velejüket, az olvasó okulására.

Ámbár nagy tisztelője volt Coligny tengernagynak, Rouffignac nem titkolta el, hogy az admirális ismételten hihetetlenül nagy hibát követett el. Amikor Tavannes (ki valóságos parancsnoka volt Anjou herceg királyi hadainak) megjelent a Charente jobb partján, a chateaufouci hídnál, Condé Bassacban időzött, Coligny Jarnacban. S ahelyett, hogy rögtön Condéhoz csatlakozott volna, hallatlanul sok időt elpazarolt azzal, hogy futárait visszaszólítsa, s amikor mégis harcra kényszerült, mivel Tavannes nem hagyta nyugodni, kis híján elnyomta a túlerő. Segítségül hívta Condét. „Balszerencsénkre a herceg kengyelbe szállván, lábát törte, mivel La Rochefoucauld lova kirúgott, mégpedig oly csúnyán eltörte, hogy csontja kilátszott csizmájából. Mégis támadni készült, s nagy nehezen, eltorzult arccal nyeregbe lendítette magát.

- Uraim - fordult az őt körülvevő nemesekhez (és La Rochefoucauld-hoz, ki sírva korbácsolta a lovát) -, uraim, láthatják, milyen állapotban vállal harcot Bourbon hercege Jézusért és hazájáért!

S minekutána ezt elmondta, szokott lendületével támadt rá a tízszeres túlerőben lévő ellenre.”

A folytatást ismerjük: Condé nagyon megkönnyítette Coligny dolgát, ám a királyi katonák százaitól körülvéve egyedül maradt. Minekutána lovát is kilőtték alóla, kénytelen volt hátát egy fának vetni, s elhajítván hasznavehetetlenné vált pisztolyait, elővonta kardját, kelevézét, s foggal-körömmel harcolt. „Felismertem őt - írta d'Argence -, s odavágtattam hozzá.

- Uram - szóltam, félreütve a rám emelt kardokat -, én d'Argence vagyok, testestül-lelkestül az ön lekötelezettje. Adja meg magát fenséged nekem. Nem harcolhat így tovább, csizmájából kitetszik csupasz csontja. S mivel nem felelt, újra rákezdtem: Nagyuram, adja meg magát. Mi engem illet, kezeskedem életéért.

- Ami téged illet, d'Argence! - felelte a herceg keserűen, s végre eldobta kardját, kelevézét.

Alighogy ezt kimondta, feltűntek Anjou herceg gárdistái - messziről fel lehetett ismerni őket vörös mentéjükről. Vágtatva közeledtek.

- Íme - mondta Condé, kinek arcizma sem rándult (noha nagyon fájhatott a lába) -, itt jönnek a vörös hollók, hogy ízekre szedjenek.

- Uram - feleltem -, csakugyan nagy veszélyben forog. Kérem, takarja el arcát, hogy fel ne ismerjék.

De ő nemet intett, nagyságához méltatlannak tartotta volna e komédiát.

- Haj, d'Argence, nem menthetsz te meg engem! - mondta. S csakugyan, ahogy Montesqui-ou, az Anjou-gárdisták kapitánya meghallotta a fogoly nevét, elkiáltotta magát:

- Halál rá! Halál!

Elébe futottam, amint leszállt lováról, s figyelmeztettem: a herceget én ejtettem foglyul, s én becsületesemre fogadtam, hogy életét megkímélem. Montesquiou egy árva szó nem sok, annyit sem felelt rá, hanem felvonta pisztolyának kakasát, öles léptekkel a herceghez sietett, s hátulról fejbe lőtte, úgyhogy fél szemét kifelé dobta gödréből a kilépő golyó.

- Piha, Montesquiou! - kiáltottam. - Megölni egy fegyvertelen embert. Egy királyi herceget! Ocsmányság.

- Csakugyan ocsmányság! - felelte Montesquiou, s amint a herceget megpillantotta lábainál, hirtelen könnyek öntötték el napégette arcát. - De mint tudja, vicomte, ezt nem én rendeltem el.

Valóban tudtam én is, hogy az a parancs: felkoncolni helyben a foglyul ejtett hugenotta kapitányokat, és mindenekfelett Condét és Colignyt, ha a kezünk közé kerülnének, Anjou hercegétől származott. A herceg elrendelte, hogy ne lovon hozzák elébe Condé tetemét, hanem csúfság és megalázásképpen egy számárkancán, úgy, hogy feje a számár egyik oldalán csüggött le, lába a másikon, látni is szánalom volt! E méltatlanságért nem egy királyi kapitány elítélte titkon a herceget, ha százszor fivére volt is a királynak, hiszen Condé nagy vitéz volt."

Apám vállamon áthajolva újraolvasta velem együtt a levelet. Én a könyvtárteremben ültem, az asztalnál.

- Nem gyűlöletes-e a gyilkosság?

- Az bizony - felelte ő. - S mi több: súlyos hiba. Mert a király könnyebben megegyezésre jutott volna Condéval, mint Colignyval. Nem tudom, ki mondta volt, hogy Condé „Az a csinos hercegecske, Ki mindig nevet és dalol.” De Szent Vitus szakállára mondom, ez hajszálra ráillik. Condé hercege vitéz volt a harcban, első a mulatságban, hirtelen kezű, akaratos, indulatos és - végtére ki kell mondanom: könnyelmű. Léven lelke inkább heves, mint politikus, két ízben is oly békét írt alá Medici Katalinnal, mely igen hátrányos volt a mieinkre nézve. De olvassa, fiam, fennhangon, mit ír Rouffignac Colignyról.

„Szabadjon megvallanom, hogy az admirális nem excellált hadvezérként, mint ez Jarnacnál is kitetszett. De szavatartó, hithű s makacs ember, ki soha nem esik kétségbe, és nem hiszi, hogy egy veszített csata miatt elveszhet a háború is. S a visszavonulás mestere. E gyászos jarnaci nap végén is sikerült hadseregét visszavonnia, megmentenie s biztos helyre menekítenie. Itt csatlakozott hozzá Navarra királynője. Hej, barátom, be rendíthetetlen s törhetetlen hugenotta ez az asszony! Bemutatta a katonáknak Condét, a halott hős fiát és saját fiát, Navarrai Henriket, ki nemrég töltötte be tizenhatodik esztendejét.”

- Hát nem kár és sajnos, apám - szóltam, nem rejthetvén el irigységemet -, a herceg két évvel fiatalabb nálam, s már fegyverrel szolgálja ügyünket!

- Fiamuram, mit kell hallanom? - vonta össze csúfondárosan a szemöldökét apám. - Hát Bourbon az én fiam? Királyi vérből való herceg? Rászáll-e a francia trón, ha Medici Katalin mindhárom fia örökös nélkül talál meghalni? Hagyja, fiam, a navarrai herceget, ő ott alapozza meg jövőjét, fiam pedig itt: ez a bölcsesség parancsa.

Ez után az inkább tréfás, semmint bosszús rendreutasítás és leintés után folytattam Rouffignac levelének felolvasását: „A jarnaci csatát fent mondott hibája miatt veszítette el a tengernagy, a moncontourit pedig a német zsoldosok bűnéből.

Ahelyett, hogy elfoglalták volna Coligny kijelölte helyüket, a magaslaton, a mi németeink lábhoz tették a fegyvert és zsoldjukat követelték! Ha nincs pénz - kiáltották az ő bikkfanyelvükön -, harc sincs! Hej, barátom! Micsoda kutyaszorító! Micsoda baj! És főként: micsoda gyászos késedelem! - mi senkire nézve nem volt annyira gyászos, mint rájuk magukra. Mert mialatt ők így perlekedtek a síkon, rajtuk ütöttek Anjou hercegének svájci zsoldosai, közrefogták, elnyomták s a köztük dülő ősi szakmai féltékenységük miatt mind egy szálig lemészárolták őket. És ez lett e szegény ördögök egyedüli bére!

Mi bennünket illet, Jarnac után elveszítettük a moncontouri csatát is, Anjou hercegének nagyobb dicsőségére (ki egyébiránt mit sem tett, mindent Tavannes tett helyette); ez elragadtatással töltötte el a vén szukát, Medici Katalint: örült, hogy kedvenc fia nagyobb hírre-névre tesz szert a királynál. De azt gondolja-e, barátom, hogy a vereség letörte Colignyt, ki meg is sebesült, s mi több, négy fogát kitörte egy orcáján behatoló golyó? Szó se róla! Moncontournál kezdte meg seregünk maradéka azt a hihetetlen, hosszú, kanyargós menetelést, melynek talán már hallották hírét.

Nos, jól figyeljen! Saintes után, hová visszavonultunk, Aiguillonba mentünk, ott elfoglaltuk s kifosztottuk a várkastélyt, majd - az út szélén hagyva holtra fáradt lovainkat Montaubannak vettük utunkat, hol csatlakozott hozzánk hét vicomte hada. Így megerősödvé s számban gyarapodva feldúltuk Toulouse környékét, hogy megtoroljuk e nagy bestia-városon a Rapin-féle mészárlást. Innen Carcassonne alá vonultunk, de óvakodtunk a várost megtámadni, nehogy a fejünket törjük be bástyáin. Eztán Narbonne következett, azt sem támadtuk meg, csak hátvidékét prédáltuk fel, miközben trombitáink azt harsogták: Pápaiak! Pápaiak! Pápaiak! Hogy gúnyt űzzünk a pápistákból! Aztán nyílegyenest délnek fordultunk, és Roussillonnál átléptük a határt, hogy arcul csapjuk a spanyol királyságot, és megmutassuk annak a meszelt koporsónak, II. Fülöpnek, hogy nem esett ám el minden hugenotta Moncontournál!

Itt is zsákmányoltunk szépecskén, majd Montpellier irányában folytattuk utunkat (hol kegyelmednek két szép diákfia tartózkodik éppen, ha emlékezetem nem csal), de ez ostoba várost is megkíméltük, csupán a környező falvakat fosztottuk ki. Nimes-ben kissé megpihentünk, mivel az a mieink kezén van Mihály-nap óta. Nimes után a Rhóne folyó völgyében haladtunk tovább északra, elértük Saint-Étienne-t és La Charité-t,

mely, mint tudja, ugyancsak hugenotta kézen van, innen katonát, fegyvert, ágyút s pénzt kaptunk.

Nos, jól figyeljen! Ahányszor királyi csapatokkal találkoztunk kanyargós utunk során, annyiszor vagy majdnem annyiszor szenvedtünk vereséget, de mindig eltűntünk a színhelyről, s másutt bukkantunk fel gyűjtogatva, prédálva, mint a farkas, ki nem hagyja magát sarokba szorítani, hanem harap és elfut, s így nyerte meg Coligny elcsigázott ellenségeivel szemben a háborút, holott egyetlen csatát sem nyert meg.”

- Apámuram - kérdeztem döbbenet - , Coligny csakugyan úgy nyerte meg a háborút, hogy örökösen visszavonult?

- Rouffignac gaszkon, tehát nagyot mond és tódít. De amit állít, felerészben igaz. Olvassa el d'Argence levelét is! Az elmondja majd az igazság másik felét.

S azzal átnyújtotta nekem a papirost, melyet d'Argence sűrűn telerótt apró betűivel (de nem írta alá, lévén születésétől fogva óvatos): amennyire aprók és sűrűek voltak az ő betűi, olyannyira ritkások és szálkások Rouffignacéi.

„Be különös világ is a királyi udvar, barátom, s hogy kell óvakodnunk mindenkitől, testvértől, anyától, nővértől, baráttól! Moncontour óta a király nem alhat Anjou babérjai miatt, csak a körmét rágja. Mindenáron át akarja venni a sereg irányítását, de ahelyett, hogy Colignyra támadna rejtékhelyén, lehorgonyoz Saint-Jean d'Angélynél, s ostrom alá veszi. Guise is erősen bosszankodik Anjou herceg dicsőségén, minthogy az ő hadivállalatait nemigen koszorúzza siker. Azt írja II. Fülöpnek, hogy a király öccse titokban Colignyval paktál. II. Fülöp ezt elhiszi; palotája mélyén, s megtagadja tőlünk az Amerikából jött aranyakat. 1570-ben egy sol nem sok, annyija sincs a királynak a háború befejezésére. Guise még rosszabbat is cselekszik. Szemet vet Margot-ra, a király nővérére, e kovakő lángra lobbantja ama könnyen gyúló taplót. Amilyen buja s forróvérű e némbér, s minthogy fivérei kicsi korától fogva használják, szempillantás alatt lerántja a lotaringiaiáról a nadrágot, s ágyába viszi. A király neszét veszi a paráználkodásnak. Magához rendeli másnap hajnalban Margot-t, s amint az belép, a király és anyja úgy vetik rá magukat, mint dühödt halaskofák, istentelenül eltángálják, kékre-zöldre verik, összekarmolják, elpáholják s eltépik ingét. Meghallja ezt másnap Guise hercege, s mivel attól fél: a király bérgyilkosai végeznek vele, hazafut s megnősül. De kiesik a király kegyéből, ki azzal gyanúsítja: Margot testén át a trónra akart kerülni, s elbizonytalanodnak támogatói, a vakbuzgó pápisták is.

Medici Katalinnak más oka is van neheztelni a katolikus párt vezetőire. Medici Erzsébet elholtával megözvegyül II. Fülöp, de nem kér Margot-ból, kit a királynő rögtön felkínál neki, bizonyára attól félvén, hogy a kisasszony lángolása rosszul illik az ő jégcsap természetéhez. És elhalássza a haragvó firenzei nő orra elől a legidősebb osztrák főhercegekisasszonyt, kit a királynő fiának, IX. Károlynak szánt volt feleségül, s csak a kisebbet hagyja meg nekik! Mi több: a gögös spanyol uralkodó kiköti, hogy unokaöccsének, a francia királynak házassági szerződését negyedórával később írják alá, mint az övét! Haj, barátom! Be megfekszí gyomrunkat ez a kisebbik lány s ez a negyedóra! S igen nagy a kísértés, hogy bosszút álljunk a sértésekért az orcátlan spanyolon és Guise hercegén, s tárgyalásokba bocsátkozzunk Colignyval, kit hiába győznek le újra meg újra, mindig megélemedik poraiból, mint a fönix. És ripsz-ropsz megbeszéljük, elintézzük s megkötik a saint-germaini békét, mely úgy vélem, Önöknek kedvez, ha mindkét fél betartja.”

- Igaza van-e d'Argence-nak, apámuram? - kérdeztem. - Kedvező-e a béke a hugenottákra nézve?

- Nem, fiam - mondta Jean de Siorac, ki mögöttem állt, s most a vállamra tette két erős kezét. - Nem, én Pierre-em, a béke garantálja ugyan a vallásszabadságot, de a vallásgyakorlást két városra s a kastélyokra korlátozza. S ugyan mit ér a vallásszabadság, ha a vallás gyakorlásának a joga nem teljes és általános? Ezért nem fűzök sok reményt a saint-germaini békéhez: ki fog megint újulni a harc a pápistákkal.

Második fejezet

Mégis két teljes esztendeig tartott a fegyverszünet. Nézze el nekem az olvasó, ha megeresztett kantárszárral vágatok át e két esztendőn, alig várom már, hogy elbeszéljem azt a hallatlan balszerencsét s mérhetetlen veszedelmet, mely rákényszerített, hogy elhagyjam szülőföldemet, s Párizsba menjek a király kegyelméért folyamodni.

Hőn szeretett Samsonom az Úr 1571-ik esztendejének augusztus havában nyerte el a patikáriusmester címet: ahányszor emlékezetembe idézem felavattatását, felbukkan a híres hagymavásár emléke is, mert éppen azon a napon tartották e vásárt Montpellier-ben, s én szerencsémre megláthattam, mialatt fivérem azt a theriacum nevű szert készítette el, erszényünk nagyobb kárára, mely több mint huszonhét matériából és szubsztanciából áll: az összeállítás mikéntje oly nagy s szigorúan őrzött titok, hogy senki nem nézheti végig, ha százszor orvos is, e misztérium látása kizárólag azon patikáriusmestereknek lévén fenntartva, kik a jelölteket vizsgáztatják.

Mialatt tehát az én szép Samsonom e híres szer összeállításán buzgólkodott, melynek erényei felülmúlhatatlanok számos kórság gyógyításában, én Montpellier kanyargós utcácskáin tébláboltam. A nap oly hevesen sütött, hogy a legyet is megpörkölte volna (noha nádtetőt feszítettek ki a házak között, a napsütést enyhítendő), s eljutottam a Canourgue térre, hol a világ legmeglepőbb látványa várt - ehhez foghatót soha és sehol nem tapasztaltam: egy hagymából épült város.

A föld e gyümölcsét a mi vidékünkön ömlesztve árulják, itt azonban ügyesen összefonják, a fonadékot nyalábba kötik, s a nyalábokat egymásra tornyozzák, úgyhogy tíz láb magas falat alkotnak, keskeny utakat hagynak szabadon köztük melyek valóságos várossá varázsolják a teret, hol a járókelőt

jobbról-balról szagos falak veszik körül. És ezek a falak annyi utcát és sikátort fognak közre, hogy az ember szinte elvesz bennük, mint valamely labirintusban. Én nem győztem a dolgon csodálkozni, álmélkodni, soha nem láttam együtt ennyi hagymát, ámbár errefelé, Languedocban a hagyma főten vagy sültén mindennapos eledel. Ezen a napon a montpellieriek annyit vásárolnak belőle, amennyi tél végéig kitart. De nemcsak e termény mennyisége képesztett el, hanem változatainak határtalan sokasága is. Ezerféle hagyma volt itt, a legkülönbébb nagyságúak, konzisztenciájúak és színűek: sárgák és vörösek, egyik öklömnnyi, másik csak akkora, mint egy barack, de voltak még kisebbek is, ezek fehérek voltak s mintegy cukrosak.

Két teljes órát töltöttem el a piacon, annyira tetszett s szórakoztatott, mint a kis Anne de Joyeuse-t a fakatonák, melyekkel megajándékoztam. Volt min jártatnom a szememet ezenkívül is, tudniillik a sok népen. Hallatlan tolongás volt e hagymavárosban, százával jöttek hagymát vásárolni a leánykák, asszonyok, s százával nézelődni járókelők, szájtátiak. És igen vidám is volt ez a növényi falak között nevetve és fecsegve ögyelgő sokaság, mivel a hagyma szaga egészséges és erőt adó, egyaránt kedves a szívnek, májnak s genitáliáinknak, és bizonyosan gyógyerejű. Ezért is örvendezett az összecsődült nép e temérdek, halomba hordott táplálék láttán, mely Languedoc áldott földjéből sarjadt ki, a Teremtő nagy jóakarata s könyörűlete folytán, ki, ím, megengedte, hogy mindannyian hagymát ehessenek a télen, még a legszegényebbek is. Hiszen egy hagymafonat ára mind-össze két sol, s a legeslegszegényebbek beérik ebédre egy karaj kenyérral s egyetlen fej hagymával.

E gyümölcsepítmények előtt álldogáltak, ki-ki a maga portékáját őrizve, azok a földművesek, kik e növényt ültették s leszüretelték, s megállás nélkül gajdoltak oc nyelven, hogy a vevőket odacsábítsák:

Szép hagymát tessék! Szép hagymát!

vagy:

Ki hagymát vesz, orvosszert vesz.

vagy:

Soká él, ki hagymával él.

vagy:

Kinek étele a hagyma, Asszonykáját jóllakatja.

Az árusok szívből örvendeztek, hogy munkájuk fejében e napon némi szépen csengő pénzhez juthatnak, ám ugyancsak fürkész szemmel figyelték a sokaságot; kezükben hosszú pálca, azzal csaptak le nagy hirtelen az orzó ujjára, ki akár csak egyetlen fej erejéig meg akarta volna rövidíteni őket. De nem sújtottak le kegyetlenül a kis csirkefogókra, s nem szitkozódtak és nem is bosszankodtak, hanem síkföldi parasztok módjára kedélyesen nevetgéltek s tréfálkoztak.

A hagymavásárt augusztus hó huszonegyedikén tartják, Szent Bertalan napján: e szent miben sem különbözött ekkor még a mi hugenotta szemünkben a többi pápista szenttől, kiknek babonás kultuszát eltöröltük volt, de nem telt bele egy év, s e név határtalanul gyűlöletes lett előttünk, örök időkre!

Kedves Samson öcsém erősen szerette mesterségét, s valósággal úszott a boldogságban, amikor sokévi buzgó munkája fejében elnyerte a patikáriusmester címet. Vizsgáit követő triumfuszán lovon kellett végigparádéznia a városon a hagyomány értelmében. És oly szépnek tetszett arca s termete, hogy a jó népek fülem hallatára mondogatták egymásnak: be kár, hogy hugenotta e legény, szakasztott olyan pedig, mint Szent Mihály arkangyal a templom ablakán. S ámbátor a montpellier-i lányok omnium consensu a legszebbek országunkban, az én jámbor Samsonom észre sem vette rálövellt s arcát szinte kigyújtó pillantásaikat, mivel szívének nem volt más bálványa, csak Gertrude de Luc úrhölgy. Mihelyt hazatért, szépen megkért, írnam meg egy hosszú levélben az úrhölgynek, mint ment végbe az actus triumphalis, melynek ő volt hőse, nem mintha ő maga nem tudott volna írni, szó se róla, hanem mert oly szófukar s száraz volt stílusa, mint egy orvosi recipéé. Némi vonakodás után kötélnek álltam, noha nehezteltem, s nem is kevésbé, a madárkára, ki nem érhetette be azzal, hogy a kék égen repkedjék, hanem leereszkedett bizony a szemétdombra is, kutyateremtette! Joyeuse úr kapitányával paráználkodni, alighogy szép öcsém karjaiból kibontakozott! Hol itt a hűség? Hol az értelem? S a jó erkölcs? Aj! Legszívesebben megöltem volna a hölgyet hűtlenségeért - ám Istennek hála, az én hőn szeretett Samsonom mit sem vett észre lelke ártatlanságában, s én gondosan eltitkoltam előle a dolgot, hogy nemes szívét meg ne sebezzen.

Engem az Úr 1572-ik esztendejének április havában, annak is tizennegyedik napján avattak doktorrá. Mi tagadás, kiveret a verejték a triduanes gondolatára - azért nevezték így e vizsgát, mivel három álló napig tartott, melyek alatt szakadatlanul védelmeznem kellett téziseimet, latinul disputálva nemcsak a négy királyi doktorral, hanem a közönséges doktorokkal is, kik közül némelyek jó előre alattomos csapdákat fundáltak ki, a jelölt kárára akarván csillogni.

Ám mivel igen szorgalmasan tanultam s forgattam könyveimet, és sokat boncoltam, és mi több, két éven át számos beteget figyeltem meg s gondoztam „atyám”, Saporta doktor helyett, valamelyest bízhattam tudásomban. Mégis nagy gondban főtt fejem, nem csupán a triduanes miatt, hanem attól való félelmemben is, hogy nem tehetek majd méltóképpen eleget pénz híján azoknak a mérhetetlen kiadásoknak, melyekkel hagyományosan együtt járt az Orvosiskolán a doktori cím elnyerése. Igaz, írhattam volna apámnak, de nem akartam őt annyi jó aranyától megfosztani. Addig-addig töprengtem s forgattam elmémben a dolgot, míg nem arra az elhatározásra jutottam, hogy Joyeuse úrnőnek vallom meg gondjaimat, s úgy is tettem, amint újra lélegzethez jutottunk, Nyögető Iskolánk egyik leckeórája után, az úrnő ágyának kék függőnye mögött.

- Mit hallok? - kérdezte e nagy rangú hölgy. - Nincs elég pénze? Hát miért nem szólt róla? Az én kisöcsémnek mindig, mindenhol rangjához illően kell viselkednie. Aglaé de Mérol mindjárt kiszámol a

kezéhez száz aranyat.

- Aj, úrnőm - kiáltottam -, be hálás vagyok kegyednek véghetetlen jóságáért! Amilyen szép, olyan jóságos! Fogadja hálás és nem múló köszönetemet teljes szívemből-testemből.

S csókokkal borítottam el csinos ujjait, e nyúlánk, kenőcsök puhította, parfümillatú ujjakat, melyek jobban érték a férfiember becézgetéséhez, mint bárki másé.

- Jaj, kedvesem - szólt Joyeuse úrnő, ki mivel mindennél többre becsülte az ifúságot, határtalan rémülettel látta közelegni az öregséget -, sose köszöngessen, ez semmiség, egy marék arany, s nekem alig kerül valamibe, lévén atyám oly gazdag. Kegyelmed, én Pierre-em, sokkal többet ad nekem, mint én kegyelmednek, mivel immár öreg vagyok és rozoga.

- Mit nem mond, úrnőm! Öreg és rozoga!!

S csakugyan nem volt még öreg, sem ráncos, hanem nagyon is csábító a maga érett s olvadékony szépségében, mint ezt rögtön meg is mondtam neki, s oly meggyőzően és jól, hogy végezetül elgyengült karjaim közt, s kigyúltan és sóhajtozva a fülembe súgta: „Tegye azt, kedvesem, amit akarok!” Haj, hogy szerettem akkor őt jóságáért s azért is, hogy ily hatalmat ad nekem maga fölött.

Be vidáman csengett-pengett azután az a száz arany, amint pénzesládikájából erszényembe hullott! A szép Aglaé de Mérol négy szemközt kiszámolta nekem a pénzt a szalonok egyikében, s azt mondta, lévén tüzes és eleven eszű leányzó, ki igen szeretett velem ingerkedni:

- Mi ez már megint? Újabb ajándék? Sokba kerül nekünk az uraság, úgy látom! Majd annyiba, mint Joyeuse úr! Igaz, kegyelmednek jobb hasznát vesszük.

- Ejha, úrnőm!

- Semmi ejha! E nagy embernek megvan az a hibája, hogy sosincs itthon, mivel egyvégtében parasztrókolyák után futkos. Kegyelmed ellenben, nagytiszteletű orvos urunk, itt van kéznél, amikor parancsoljuk, s nem restellvén a fáradságot, igen üdvös kúrában részesít bennünket.

- Úrnőm, a szó is torkomon akad. Szabad-e hajadonnak így tréfálkozni?

- Uram - felelte ő -, mint tudja, csakugyan szűz vagyok, de kedvem ellenére, mivel rangomat tekintve nem nyújthatom a kezem másnak, csupán oly férfiúnak, kinek évi jövedelme legalább ötvenezer aranyra rúg, s ilyen mindösszesen két-három akad vidékünkön, és egyik sem kedvemre való.

- Úrnőm - sütöttem el újfent kisdéd tréfámat -, nem ígértem-e meg kegyednek, hogy elveszem, mihelyt szert teszek ötvenezer arany jövedelemre?

- Ugyan, mikor lesz az, sohanapján? - torkolt le nevetve, mert nagyon is szeretett így incselkedni. - Mi több, tudom, kegyelmed bálványozza Angelináját, s szíve oly hű, amennyire hűtelen teste, nem állván magját száz szébe szőni!

- Én hűtelen?

- Sose tagadja! Mi másra kellene e pénz, mint holmi szolgálónak?

- Eme szolgáló neve: orvosi doktorátus.

- Micsoda? Száz aranyba kerül a doktorrá avatás?

- Százharmincba. Harminc még hiányzik hozzá. A jelölt kötelezettségei végeérhetetlenek!

- No ha még harminc arany hiányzik hozzá - vágta ő rá gyorsan -, azt a magaméból hozzáadom.

- Ó, úrnőm, kegyednél szebb s jobb angyal nincs e földön, de szégyellném elfogadni.

Szeme hirtelen elsötétült a haragtól.

- Hogyan - kiáltotta -, visszautasítaná adományomat, csak mert hajadon lévén nem léphetek be Nyögető Iskolájába? Hát más nem lehet barátnéja, csak az, aki oda belép?

Kénytelen voltam elfogadni aranyait. Másként, tudom, megsértődött volna. Mihelyt megindul a nő szíve, ha pusztán barátilag is, e kedves nem módfelett adakozóvá válik. Mert Aglaé és köztem igazán nem jöhetett szóba egyéb és több, mint egy-két csók, melyet elvéve arca gödröcskéire hintettem, avagy leheletfinoman szép ajkára, s azt is úgy, hogy kezemet hátam mögé kulcsoltam, parancsára.

Aranyaktól duzzadó zsebbel távoztam a Joyeuse-palotából, s egészen elzárkózva s hátaltelen az asszony nép jósága miatt. Hanem teli erszényemet nyomban ki kellett ürítenem, akárhogy vérezett is a szívem. Elsőbben is „atyámnak”, Saporta kancellárnak vittem el a járandóságát, értsd kerek harminc aranyat annak fejében, hogy ő prezideál majd triduanes-emen. Nagy kedvem lett volna eközben viszontlátni Typhème-et, a vénülő Saporta ifjú és szép feleségét, de nyomát sem láthattam a kicsikének, ez a Saporta valóságos török basa volt, feleségét elzárva tartotta, nehogy meglopja valaki, ha másként nem, szemmel; harminc aranyam ellenében annyi örömben sem lehetett részem, hogy az asszonykát lássam, s köszönetet is csak foghegyről kaptam értük.

Még mostoháiban fogadott Bazin dékán - kit Merdanson cimborám elkeresztelt torzszülőttnek, lévén kicsi, satnya, aszott és kórságos, a tekintete s a nyelve ellenben annál fullánkossabb -, mivel gyűlölte „atyámat”, Saporta kancellárt s nem kevésbé engem, Saporta „fiát”. Mi több, ő szeretett volna vizsgáimon prezideálni, de hiába, Saporta keresztülhúzta tervét, a dékán tehát úgy érezte: harminc aranytól fosztották meg, s nála kapzsibb és pénzsóvárabb senki emberfia nem volt Languedocban. Képzeltetik, micsoda képet vágott, hogy csikorgatta fogát, mialatt bezsebelte a díját - két aranyat s tíz solt -, és metsző hangon adta tudtomra: triduanes-em viharos lesz és bajos.

Feynes doktor, az egyetlen katolikus a négy királyi professzor között, ellenben szokásos jóakarásával fogadta obulusaimat. Sápadt volt és fakó, s igyekezett minél észrevétlenebb maradni, mivel szegény, félénk pápista egérnek érezte magát, ki egy hugenotta egérlikba tévedt. Zaklatásától nem kellett

tartanom, de segítségére sem számíthattam, a száját sem igen nyitotta ki, s vitában nem sokat nyomott a latban.

Mi Salamon, másképp d'Assas doktort illeti, kit utoljára hagytam, mintegy csemegeként, ő oly hálással köszönte meg két aranyamat, tíz solomat, mintha ama király minden kincsét hoztam volna elébe, kinek nevét viselte, illetve immár nem viselte, mióta d'Assas doktornak hívatta magát, frontignaci birtoka után. Ismét kertjének nyájas lombjai alatt látott vendégül, jól tartván tulajdon szőlejből való illatos nektárral és szőlőgallérja, Zara készítette süteménnyel. Zara oly szép volt elomló bájában, hogy örömet megkóstoltam volna a sütemény után készítőjét is. De ezt nem tehettem, ez árulás lett volna Assas doktorral szemben, ki mindig nyájas és baráti volt irányomban.

- Pierre de Siorac - mondta a doktor -, jól ügyeljen magára, az a fráter, ki megjósolta, hogy egzaminációja viharos lesz és bajos, feneketlen csapdákat készít kegyelmednek.

- Mit tegyek? Hogyan kerüljem el őket?

- Megmondom - szólt Assas, ki csupa gömbölyűség és jóság volt tetőtől talpig.

S szólásra nyitotta száját, de mindjárt be is csukta.

- Nagytiszteletű doktor, kérem, mondja meg!

- Nem tudom, szólhatok-e? - felelte ő, rám szegezve mogyoróbarna, szelíd, de ravasz csillogású szemét.

- Könyörögve kérem, szóljon!

- Elmondja-e másnak, Pierre?

- Nem én.

- Úgy vélem, Pierre, hogy aljas cselvetés kétes, vitatható és homályos pontokra nézve tenni fel alattomos kérdéseket a jelöltnek. Oszítja-e véleményemet?

- De mennyire!

- Pierre, cselre cselt!

- Úgy legyen!

- Jól figyeljen rám, Pierre! A szóban forgó férfiú igen büszke görög tudására, holott nem is konyít hozzá. Szeret görögül idézni, de mindig elvéti. Pierre, tanulja meg holnapra Hippokratész és Galénosz textusának bizonyos passzusait, s ha emberünk oly kérdést tesz fel a vizsgán, melytől torkára forr a szó, nyugodt lélekkel válaszoljon rá görögül, s vágjon hozzá oly arcot, mint aki jól megadta neki.

- Hogyan? - álmélkodtam. - Akkor is, ha a görög textusnak semmi köze sincs a kérdéshez?

- Akkor is! Éppen ez a szép a dologban. Rabelais is így tréfálta meg kegyetlen egzaminátorait. S ha azok történetesen tudtak görögül, héber válaszokkal hengerelte le őket.

- Ej, be jó tréfa s vidám multság! - kiáltottam.

Akkor cinkosan összenéztünk kupánk felett Assas doktorral, s a hasunkat fogtuk neveltünkben.

Még aznap elvittem obulusaimat Pinarelle, Pennedepié és de la Vérún doktor uraknak, kik nem voltak ugyan királyi professzorok, csupán közönséges doktorok s leckeadó iskolánkban, de Saporta doktor előzékenysége folytán ők is tagjai lehettek a vizsgabizottságnak, amiről én szívesen lemondtam volna, hisz jelenlétüket hat aranyam s harminc solom bánta, úgyhogy egzaminátoraim honoráriumuk mindösszesen negyvenhárom aranyra rúgott.

S még ez sem volt elég. A vizsga előtti nap tartoztam különféle ajándékokat s adományokat elküldeni a hét doktor lakására, kiknek egy nappal korábban oly jól megkentem a markát. Éspedig a következőket, minthogy az iskola hagyománya emberemlékezet óta így szabta volt meg az ajándék mennyiségét s minőségét:

1. Egy legalább négy font súlyú, mandulával s cukrozott gyümölcscsel jól megrakott tortát.

2. Két font cukorkát.

3. Két gyertyát, legalább hüvelyknyi vastagot, illatos viaszból.

4. Egy pár kesztyűt.

Ajándékaimat a pedellus, Figuairasse vitte el a hét professzor lakására, s én két aranyat s húsz solt tartoztam neki adni e szolgálata fejében, valamint azért, mivel triduanes-em alatt ő vezette be s ültette le a nagyteremben a publikumot; továbbá mert ő szólaltatja majd meg tiszteletemre az iskola harangját, ha doktorra fogadnak, s végezetül, mert ő halad majd előttem kivont alabárdal, amikor triumfusom lezárásaképpen lovon járom be a várost.

Ugyancsak a hagyománynak engedelmessé négy muzsikust fogadtam fel - egyikük fuvalán játszott, a másik dobon, a harmadik trombitán s a negyedik violán -, s a vizsga előtti napon magam vezettem el őket fent mondott doktorok ablaka alá, hogy szerenádokat adjanak nekik. Úgyiszólván mindenütt kinyíltak az ablakok, a professzorok kihajoltak, vetettek néhány solt a muzsikuskoknak (kiket én urasan megfizettem volt), s főbiccentéssel viszonzták mély meghajlásomat, mialatt hitvesük udvariasan tapsolt. Saportánál azonban nem mutatkozott Typhéme, bizonyára ura parancsára. Bazin doktor pedig éppoly kevéssé nyitotta meg előttem ablakát, mint szívét, bizonyára így kívánta ismételt tudtomra adni, mennyire utál. Eztán elkészöntem a muzsikuskoktól, de szegődtettem őket lovaglásom idejére, melynek három napon belül kellett bekövetkeznie, mivel a szokás úgy kívánta, hogy ők haladjanak a pedellus előtt, ahogy az előttem, s triumfushoz illő vidám dalokat játsszanak.

Csak azt ne hidd, olvasóm, hogy a szerenádokkal végre letudtam minden költségemet, kiadásomat s kötelezettségemet, noha hugenotta szívem majd beleszakadt, hogy ennyi pénzt kellett úgyiszólván az

ablakon kidobnom mindenféle hiú fényűzésre. S nem nagy kár-e és botrányos véték, hogy az avatáshoz ennyi pénz kell, holott úgy illenék, hogy más se kelljen oda, mint tudás. Nohát, ide hallgassanak: a szokás azt parancsolta, hogy a vizsga három napja alatt fehérborral és süteménnyel tartsam jól reggel-este nem csupán bíraimat, hanem mindazokat, kik a nagyteremben megjelentek, hogy meghallgassanak, így enyhítvén a hosszú ülés fáradságait. Megkértem a Háromkirályok fogadósnéját, legyen segítségemre a triduanes három napja alatt, amire ő rá is állt szívesen, de nem ingyen, s csakugyan szüntelenül ott sürgött-forgott a hallgatóság között, flaskákkal, kupákkal, tortákkal s marcipánnal megrakodva, nyomában két csinos szolgáló járt, s én jól láttam, hogyan lapogatják őket suttyomban számosan a hallgatóság közül, a közönséges doktorokat sem kivéve, lévén mindkét kezük foglalt, s így ők maguk védtelenek.

Haj, nagy pénzkidobás volt ez és szívfájdalom! De elengedhetetlen avégből, hogy bírák s hallgatók kedve s indulata jó legyen, máskülönben az előbbiek még jobban megkínóztak volna, az utóbbiak pedig lehurrogták s lepocskondiázták volna válaszaikat, ahelyett hogy falrengetően megtapsolják, lévén a gyomruk kellemesen tele, s májuk nyájasra hangolt a bortól.

Bazin, a „torzszülött” igyekezett ugyan kirántani alólam a talajt s elbuktatni, én azonban oly készségesen s nagy hangon feleltem meg első, alattomos kérdésére egy hosszú Hippokratész-idézet-tel, s közben oly önérzetes és diadalmas arcot vágtam, úgy felszegtem fejemet, s oly magabiztos gesztussal kísértem szavaimat, hogy a hallgatóság esküdni mert volna rá: jól megadtam a dékánnak, jól elláttam a baját, tehát adáz tapsban tört ki. Mire Assas doktor folytonosan bólogatva s alfelének trombitáját meg-megzendítve boldogan elmosolyodott, s Saporta kancellár, ámbár ő kiválóan tudott görögül, tehát átlátott álszent cselemen, mit sem szólt, sőt roppant lenéző pillantást vetett a dékánra, ki kárvallottan, bosszúsan s zavartan ült le, és majd megfúlt mérgében.

Látván, mint szorítom sarokba a dékánt, a közönséges doktorok kétszer is meggondolták, hogy törbe merjenek-e csalni. Pennedepié doktor azonban, ki halálosan gyűlölte Pinarelle doktort, mivel számos kliensétől megfosztotta volt őt, s bosszút akart rajta állni az én fejem fölött, azt kérdezte tőlem, vajon egyosztatú-e avagy kétosztatú az én véleményem szerint az anyaméh. Kérdése zavarba ejtett, bizonyosan tudtam ugyanis, hogy Pinarelle doktor e dologban a józan ész ellenére Galénosz szavának ad hitelt, mivel 1567-ben, Szent Lukács napján nyíltan és nyilvánosan kijelentette volt: „Inkább tévedek Galénosszal, semhogy Vesaliusszal legyen igazam”, úgyhogy az egész város rajta nevetett. Ennek a kudarcnak az emlékét akarta feleleveníteni Pennedepié doktor agyafúrt kajánsággal. Én azonban úgy véltem, elég nekem Bazin gyűlölete, kár lenne még a két doktor valamelyikét is magam ellen ingerelni, hisz akármennyire nem szívelhetik is egymást, mindkettő ott székel a vizsgálóbizottságban. Tehát eltökéltem, oly elővigyázatosan óvakodok előbbre e vitában, mint egerésző macska, s azt feleltem latinul, igen-igen szelíd és szerény hangon:

- Nagytiszteletű Pennedepié doktor, haec est vexata questio. Mert egyfelől a nagy Galénosz azt állította, minekutána felboncolt volt egy nyulat, s megállapította: méhe kétosztatú, hogy a nő méhe is kétosztatú. S e vélemény sokat nyom a latban, ha egyebet nem tekintünk is, csupán szerzője tekintélyét, ki általános tiszteletnek örvend, mint a görög orvostudomány nagymestere. Másfelől kortársunk, Vesalius doktor, a bátor és ügyes orvos, ki iskolánk növendéke volt egykor, s ki nem nyulat boncolt, hanem egy nőt, azt találta: méhe egyosztatú.

Azzal elhallgattam.

- Hát kegyelmed mit gondol? Egy- avagy kétosztatú? - erőltette tovább a dolgot Pennedepié doktor.

- Nagytekinetű Pennedepié doktor - mondtam, s csak úgy sugárzott orcámról az alázat -, e teremben számos, nálam tudósabb férfiú ül, szeretném, ha ők döntenének helyettem.

- Csakhogy női bajokat is gyógyítunk - mondta Pennedepié doktor -, s ha a kegyelmed páciensének történetesen éppen a méhével van baja, mégiscsak kénytelen lesz dönten.

- Ez esetben, reverendissime doktor, a méh egyosztatú volta mellett tenném le a voksot, mivel boncolásnál mindenkor ilyennek tapasztaltam, mindazonáltal óvakodnék emiatt lekicsinyelni a hírneves és tiszteletre méltó Galénoszt, ki kora tudása szerint ítélte volt meg a kérdést.

Csend támadt szavaimra, s talán meg is zavart volna, ha hirtelen fel nem kiált nagy hangon Assas doktor, égneke emelve mindkét kezét:

- Be jó válasz s be szerény, valóságos csoda, a jelölt zsenge korát tekintve.

Azt hittem, ügyesen elkerültem e csapdát, de nem. A bizottság tanácskozásán Pinarelle doktor ellenezte, hogy kitüntetéssel adják meg nekem az orvosi címet, mivel „nem átaláltam orcátlanságomban szembeszállni az isteni Galénosz véleményével”. Szerencsémre nem volt joga szavazni, csak vélekedni, lévén közönséges doktor. Bazin doktor ellenben, kinek mint királyi professzornak igenis szavazati joga volt, nagy csodálkozásomra habozás nélkül a javamra szavazott, lévén elég esze hozzá, hogy vereségét a jóakarát álarcra mögé rejtse. Egyébként is oly ember volt ő, ki mindenkor, még a halál torkában is, elsősorban saját előmenetelét tartotta szem előtt, s amint megjelenni látta triduanes-em harmadik napján Joyeuse úrasszonyt s udvarhölgyeit a terem legelső sorában, pompás öltözékben, gyűlölettől szikrázó tekintete egyszeriben jóságosra váltott.

Haj, olvasóm, képzelheted, mint vert riadót a szívem, versenyre kelve a dobok s harsonák holtakat feltámasztó robajával, amikor atyám, Saporta kancellárius felhívott a dobogóra, hol a bíróság székel, s orvosdoktoroknak nyilvánított summa cum laude, majd minekutána elmondatta velem a hippokratészi esküt, az alkalom megkövetelte szokásos ünnepélyességgel s komolysággal egyenként átnyújtotta nekem doktori

mivoltom jelképeit, úgymint:

1. A négyszögletű doktori főveget, mely fekete volt, ám élénkvrös selyembojt díszlett rajta. Rögtön a fejembe nyomtam.
2. Egy három hüvelyk széles, aranyos övet: nyomban derekamra kötöttem.
3. Egy vaskos aranygyűrűt, melybe számomat belevésték: ezt bal kezem gyűrűsujjára húztam fel, s így szomszédja lett Angelinám kicsiny gyűrűjének, melyet a kisujjamon hordtam.
4. Hippokratész Aforizmái-t, gyönyörű borjúbőrbe kötve.

Így ellátva főveggel, övvel, gyűrűvel s jobbomban Hippokratész magnum opus-ával hét nyelven mondtam köszönetet: franciául (miközben földig hajoltam Joyeuse úrhölgy előtt), latinul, a közönséges doktorokat üdvözölve, görögül, a királyi professzorokat köszöntve, különösképp Assas doktort, ki görögre fordította volt beszédemet, héberül, Sanche mester tiszteletére, ki megtanított rá, németül, a baseli diákok kedvéért, olaszul, mivel e nyelvhez valamicskét konyítottam, s végül általános megrökönyödést keltve montpellier-i oc nyelven. Hanem az első meglepetés elültével akkora tapsviharban tört ki a hallgatóság, hogy majd leszakadt a mennyezet, úgy megörült jóakaratomnak, úgy elérékenyült azon, hogy dicsőségem csúcán imígyen mutatom ki szeretetemet jó városuk s e város lakóinak nyelve iránt.

Ennek utána felállt Saporta kancellárius, istenesen megölelt, tüskés szakállát arcomhoz dörgölve, s jobbára ültetett, mialatt a pedellus, Figuirasse kisietett a teremből, s tiszteletemre teljes erővel megkondította az iskola harangját. És igazán nem sajnálta a fáradságot, becsülettel megszolgált két aranyamat, húsz solomat. Akkora volt a kongás-bongás, hogy kis híján belesiketült, aki hallotta.

E nagy harangzúgás végeztével a királyi professzorok, a közönséges doktorok s hallgatók mind kivonultak az utcára, s el a Háromkirályok fogadóba, hol a szokásnak megfelelően jóltartottam őket, erszényem nagy kárára s fogyatkozására. Ez volt az utolsó s a legnagyobb pénzpocsékolás. De bezzeg nem így tekintették azok, kik e napon nagy eszem-iszom közepette degeszre tömték hasukat az én költségemre.

Joyeuse úrnő nagy kegyesen eljött hintáján a fogadóba, hol különszobát rendelt a fogadósne-től s engem felhívatott. Suttymban felsiettem, s ott leltem Aglaé de Mérol társaságában: mindketten selyemben, bársonyban pompáztak, elragadóan felcicomázva, hajukban gyöngy, s Arábia legfinomabb fűszerszámaikat illatoztak.

- Haj, kisöcsém! - kiáltott fel láttomra Joyeuse úrnő. - Csókoljon meg! Magaviselete tökéletes volt! Latinul én egy kukkot sem értek, hanem kisöcsém arca oly szép volt, taglejtése oly kecses, akár a macskáé! Csakhogy oly macskáé, kinek bársonyitalpa éles karmokat rejt. És sem hangjában, sem külsejében nem volt árnyéka sem holmi alantas vaskalaposságnak! Csókoljon meg, kérem, kisöcsém, remekelt! Aglaé, mondd neki te is! Megparancsolom!

- Uram - Aglaé de Mérol szeme megvillant, arca kedvesen elfintorodott -, minden tekintetben csodálatos volt!

Mire meghajoltam Joyeuse úrnő előtt, s mohó csókokat nyomtam szép arcára.

- Aglaé is üdvözlje, így akarom! - parancsolta Joyeuse úrnő, amint felhagytam csókolgatásával, mely sokkal jobban esett, mint Saporta szúrós ölelése.

- De merhetem-e, úrnőm?

- Uram, jól tudom, hogyan szokott vele incselkedni, noha hajadon! Kisöcsém orcátlanságának nincs határa, kész szörnyeteg. Nos, ha lefejtette, igya is meg a bort!

- Hölgyem, ez árulás! - fordultam Aglaé de Mérolhoz. - Kegyed továbbadta szavaimat!

- Mindet, uram! - nevetett rám Aglaé, mialatt én csókokkal borítottam el arcocskáját, mindazonáltal féket vetve hevemre, nehogy Joyeuse úrnő, kinek mindig saját korán járt az esze, megorroljon rám.

- Kedvesem - mondta azután e nagy rangú hölgy -, látogasson el hozzám holnap annak utána, hogy lovon bejárta diadalmenetben a várost.

- Úrnőm, merő tajték leszek és izzadság!

- Sebaj, helyrehozzuk majd szépen a fürdőkádamban - és Joyeuse úrnő földre sütötte a szemét.

Mire mindketten felnevettek, és oly cinkos arcot vágtak rám tekintve, hogy nem tudtam mire vélni. De már megtanultam: a legjobb a meg nem értett szót vidáman fogadni a pillanat hevében.

- Ej, hölgyeim, be különös e dolog - nevettem nagyot. - Én lennék az orvos, mégis kegyetek fognak kúrálni engem.

S újfent csókokat hintettem szép arcukra, szép kezükre. Be szelíd, be elbűvölő is a kedves női nem! És hogy hiányozna nekem, ha az Úr elmulasztotta volna megteremteni! S be szerelmetesen bámultam a nemeshölgyek után, amikor elfutottak nevetve, csacsogva és kacérul suhogtatva aranyhímes szép szoknyájukat.

Teremtett lélek nem vette észre távozásomat, akkora volt a tolongás a Háromkirályok nagytermében, s úgy el volt foglalva az egész társaság azzal, hogy az én zsebemre s rovásomra töltse meg bendőjét. A fogadósne sorra járta vendégeimet, s a sok mohó tekintet, hegyes fogat, kiszáradt torkot megannyi kövér számra váltotta másnap kiegyenlítendő kontómon. Végre megpillantottam hön szeretett Samsonomat s mellette Miroult: egy igen jól öltözött fehércseléddel beszélgettek, ki arcát mindenestül fekete maszka mögé rejtette. Hanem én mégis nyomban ráismertem valamiről, mindjárt azt is megmondom, miről: a hölgy, az igazat megvallva, nem formázott úrinőre, csak színre-szemre, brokátruhája ellenére igen egyszerű asszonyszemélynek tetszett, mi több, nyelvünket is cévennes-i módra, hegyet-tehenet idéző

hangsúllyal ejtette, noha immár jó ideje városi lakos volt, s szajhaságból élt, ámbár kellő tapintattal, úgyhogy nagy volt a becsülete Montpellier több gazdag polgára, valamint a Táblás Miasszonyunk templom egy derék kanonoka előtt, nemkülönben Cossolat kapitány szemében, lévén egyéb érdemeitől egészen el is tekintve (holott mestere volt a hempergésnek-farrázásnak) hű barát és angyalian jószívű, ámbár az ő neme - az angyalával éles ellentétben - vitán felül állt.

Átfurakodtam a sokaságon, hozzáhajoltam, s a fülébe súgtam:

- Hát te is itt vagy, kedves Thomassine-om! Ha nem volna maszka rajtad, páros csókot nyomnék arcodra.

- Te felismertél? - kérdezte ő.

- Fel én!

- Miről?

- A kebledről. Nincs hozzá foghatóan szép és telt kebel széles e világon.

- Be jól forog a nyelved, te gazházi! - nevetett Thomassine. - És nemcsak akkor, ha nőket szédítesz, hanem akkor is, ha nagy orvos uraságokkal társalkodol.

- Csak nem jöttél el unatkozni triduanes-emre, Thomassine?

- Hitemre, mennyi zagyvaságot összehordtatok! Franciául halandzsáztatok vagy másképp?

- Nem franciául, latinul.

- Kegyelmes Isten! Be fura beszéd! Kukkot sem értettem belőle. Hanem azt azért tapasztaltam, nyelved legalább oly jól forgott, mint a szoknyás uraságoké, és egy sem akadt köztük, ki torkodra forraszthatta volna a szót!

Egy percre otthagytam őket, hogy hozzak magamnak egy kupa bort meg egy bigorre-i hurkát, de nem marokra fogtam, mint az a neveletlen Caudebec báró, hanem szépen hüvelyk s mutatóujjam közé csippentettem, ahogy Barberine tanított, s bal kezembe fogva a boroskupát, igyekeztem volna vissza Thomassine-hoz, amikor az ajtó felől lármát s haddelhaddot hallottam. Közelebb lépve Cossolat kapitányt pillantottam meg, ki egy igen magasra nőtt, igen sovány és barna, meglehetősen rosszul öltözött, foltozott mentéjű ördögfiával huzakodott, kinek oldalát kard és szablya verdeste. Cossolat éppen börtönbe készült hurcoltatni a langalétát, minekutána fülön csípte, mivel e jóember, állította a kapitány, az én költségemre akart volna itt lakmározni, noha nem orvosdoktor, nem diák és nem idevalósi polgár, s netán egy-két erszényt megfújni.

- Hozzám ne érjen, uram! - tiltakozott roppant felháborodottan, ámbár selypesen az égimeszelő. - Én nem vagyok nemtelen ember. A nevem Giacomi, s mestere vagyok a fegyverforgatásnak.

- Mese, mese, meskete! - torkolta le Cossolat. - Montpellier-ben nincs olyan vívómester, kit én ne ismernék, hisz fegyverem után élek. Szólj, gazfickó, ki ismer itt téged?

- Hát én! - siettem jelentkezni, mert megtetszett nekem emberünk képe s még inkább olasz pöszögése, minthogy hőn szeretett Samsonomra emlékeztetett.

- Hogyan, Pierre? - hűlt el Cossolat. ~- Kegyelmed ismeri e csavargót?

- Mindössze három napja érkeztem a városba - mentegetőzött sietve Giacomi -, azért nem találkozott még velem a kapitány úr.

- Kezeskedik-e érte, Pierre? - engedte el Giacomi gallérját Cossolat. Fekete szemét, melynek mélyén holmi kétség bujkált, merőn rám szegezte.

- Kezeskedem - válaszoltam én nevetve.

Mire Cossolat, ki egy jó fejfel alacsonyabb volt ugyan Giacominnál, ám igen zömök és széles vállú s a teste merő csont és izom, barátságtalanul végigmérte a fickót, és azt mondta neki:

- Jól véd az eszedbe, te talján: sehogy sincs ínyemre, hogy egy magadfajta széllébélt karddal, szablyával parádézzon városunkban, noha egy sol nem sok, annyi sem lapul erszényében.

Azzal ingerülten sarkon fordult, és katonásan elvonult.

- Nagy hálára kötelezett, orvos uram - hajolt meg előttem Giacomi.

- Semmiség! - vontam vállat. - Hagyd el, nem akartam, hogy doktorrá avatásom napján egyetlen kolbászka elorzásáért börtönbe csukjanak valakit.

- Rádadásul egy falat nem sok, annyit sem ettem - sandított Giacomi szánnalmas képpel, éhesen a hurkára, melyet jobbomban tartottam.

Én nagyot nevettem.

- Egyél, cimborá - kínáltam oda neki a hurkát, boroskupát -, egyél-igyál kedvedre, egy-két sol már úgysem számít nekem, hisz ma végképp kizsebelnek. - Azzal bevezettem a kis szobába, melyből csak az imént távozott Joyeuse úrhölgy és Aglaé de Mérol, a fogadósneval hozattam busásan ételt-italt, s meghagytam a fickónak, lakjék jól, én majd érte jövők vendégeim távozása után.

Ám alig tértem vissza a nagyterembe, odalépett hozzám a csinos szolgálók egyike, kinek oly sokan lapogatták meg a hátát triduanes-em alkalmából, s nagy titokzatosan, fontoskodva jelentette: a kapuban egy előkelő kisasszony vár, ki maszkát, fátyolt visel, és engem kéret.

Kimentem, s ott leltem egy igen magas, igen jól öltözött s felékszerezett, maszkát és a maszka fölött fekete csipkefátyalt viselő hölgyet, ki jöttömre félrevonta fátylát, felfedve szalmaszőke haját, s én abban a pillanatban ráismertem Gertrude de Luc úrhölgyre.

- Hölgyem, hogy kerül ide? - kérdeztem. - Ily távol Normandiától! Be boldog lesz Samson, ha meglátja.

- Hát kelmed nem örül, uramöcsém? - kérdezte a maga normann franciaságával Gertrude de Luc.
- Már hogyne örülnék, asszonyom - feleltem én, kissé bosszankodva kacérsága miatt, s mert ez hirtelenében eszembe idézte a hölgy kalandját Cossolat-val, még hozzátettem, egy pillanatra kimutatva hidegségemet:

- Feltéve, hogy kegyed is lesz oly hű hozzá, mint ő úrnőmhöz.
- Kétkedik-e benne, uram! - kiáltotta az álszent nember, s fogadom, örült, hogy maszkája rejtí pirulását, ha ugyan elpirult. - De nem lepi-e meg öcsémuramat, hogy itt lát?

- Bizony meglep!
- Másodszor is zárandokútra indultam Rómába - tette a karomra súlyos gyűrű díszítette, kesztyűs kezét-, minthogy az elsőből oly nagy lelki hasznot merítettem.

- Ez roppant épületes, asszonyom - feleltem én kedvem szegetten -, csak el ne tékozolja valahogy útközben a pápa városában szerzett bűnbocsánatait.

- Gonosz hugenotta! - adta ő a haragost -, hogy mer kinevetni? Hát ennyi elnézés sincs kegyelmedben egy szegény pápista nő gyengéi iránt?

Azzal nyakam köré vetve karját, rám borult, úgyszólván szép teste egész hosszában az enyémhez simult, s ez a test oly lágy volt, oly elomló, oly hullámzó, hogy a torkom elszorulván, hirtelen nem juthattam szóhoz, amire amúgy sem lett volna nagy szükségem, ha továbbhaladtam volna azon az úton, merre e Kirké vonta minden porcikámat. S csakugyan, lehettem-e irgalmat nem ismerő gyengeségével szemben, miközben ő oly eredményesen idézte emlékezetembe a magamét? Üdvös volt e lecke, s arra tanított: ne ítéljem meg könnyelműen felebarátomat.

Mégsem engedhettem tovább fajulni a dolgot, tekintettel hőn szeretett Samsonomra, tehát vállánál fogva erőnek erejével eltoltam magamtól Gertrude úrhölgyet, s a fülébe súgtam:

- Állok szolgálatjára, úrnőm, de nem úgy, mint Cossolat; különben megharagszom.

Mire ő hallgatott, mint sült hal, csak zihálása árulkodott felindulásáról. Elvégre eléggé kipróbálta immár rajtam bűverejét, bátran átengedhette nekem a kezdeményezést, ha ugyan átengedte, hisz zihálása hallatán megértettem: e normann óriásnő emberevő étvágya akkora, hogy bármikor képes egy falásra elnyelni Samsont, Cossolat-t, jómagamat s ki tudja, még kit nem?

- Öcsémuram - mondta azután elhaló hangon, mint aki lélegzete fogytán elfúl -, tudom, odabent van Thomassine és Samson is. Kérem, hívja ki őket, bérelt hintóm itt áll a fogadó ajtaja előtt, egykettőre elvisz majd bennünket a túlboltba, hol, remélem, a jó Thomassine ad nekem egy szobát! De könyörögve kérem, siessen, nem várhatok tovább! Úgy érzem, tűz emészti bensőmet.

Uram! Be nagy rajtunk a nők hatalma! S hogy elkormányoznak bennünket, férfiakat! Úgy meglepett, megzavart s ellágyított engem a szemérmetlenje, hogy parancsára futottam, mint a bolond! S bolondul futott Samson is, ki kis híján elalélt, amint Gertrude elébe toppant s maszkáját megemelve, reá vetette szép szemét.

Elég volt egyetlen villám, s máris övé volt kényre-kedvre hintájában Samson, hugenotta lelkiismeretének mardosása közepette, miközben Thomassine azon töprenkedett: mi kár, hogy e nagy-nagy szerelem ily ingatag talajra épül, én meg a küszöbön sóhajtoztam hőn szeretett fivérem együgyűségén, noha nagy kedvem lett volna vele cserélni, hiába tudtam, amit tudtam.

Visszatértem a Háromkirályok nagytermébe, és sorra jártam vendégeimet. Mind égig dicsértek, amiért oly vitézül helytálltam triduanes-emen, s én elégedetten és udvarias arccal hallgattam bókjaikat, noha az eszem másutt járt, s mintegy elködösítette az a „melenkólíka” mely szokott kísérője sikereinknek s örömeinknek. Az igazat megvallva, el is csigázott a kimerítő vita, s mivel régóta leszállt az est, nemigen marasztaltam s búcsúztattam hosszan távozó vendégeimet, kivéve Assas doktort, kit ott tartottam, hogy köszönetet mondjak neki. Be derék ember volt! És be kerek! És eleven! És jóakarátú!

- Pierre - mondta, s szívélyesen megölelt (amennyire pocakjától tehettem, mely megakadályozta benne, hogy szorosan magához vonjon) -, lám, orvosdoktor lett életének huszonegyedik esztendejében. Szép tolla kisarjadt, megnőtt, immár bátran kirepülhet a fészekből. Kegyelmedet heves vágy ösztökéli tudni és élni, s hiányozni fog nekem. Az utóbbi öt esztendőben a legjobban kegyelmedet szerettem összes diákom közül, s örömeim ajándékoztam volna kegyelmednek bármely javamat, kivéve a szobaleányomat, Zarát és frontignaci szőlőmet - s itt ravaszul rám villantotta mogyoróbarna szemét -, noha kegyelmed is áhítozott rájuk, ha az utóbbira nem is, az előbbire annál inkább. Most, hogy távozik, arra kérem: mondjon örökre búcsút a sok iskolai lomnak, magahitt disputának, ünnepélyes szőrszálhasogatásnak, a latinnak és (itt elmosolyodott) - még a görögnek is, amelyhez nem is konyít. Mindez üres locsogás! Olcsó, híg levű hús. Crede mihi experto roberto! Amit itt kegyelmed fejébe vertek, annak háromnegyede fabatkát sem ér. Boncoljon! Ott rejlik az igazság! A kés alatt! A szeme előtt! Az ujjá között! És csakis azon tanítómestereinket olvassa, kik a boncolókést forgatták. Michel Servet-t! A nagy Vesaliust! Ambroise Parét! Vesse mindörökre a feledés legmélyére a Pinarelle-eket, Pennedepiéket s a sok szoknyás szamarat, ki istenként tiszteli Arisztotelészt, Hippokratészt és Galénoszt, s nap mint nap elmondja: vetera extollimus, recentium incuriosi. Nos, Pierre, ki a régiek tekintélyére esküszik, annak minden szava por és hamu. Mi, hugenották, kik tagadjuk a pápa fensőbbiségét, a meggyökeresedett hagyományok, népi babonák, szentek és aranybálványok tekintélyét, legyünk hugenották a medicinában is! A természet mezeitelen igazságát keressük évszázados tévedések halma alatt. A számár csak megmarad számárnak, ha orvosi főveget nyomnak is a fejébe. Hadd iázzon antik zabja után! Hagyja meg Pinarelle-nek az ő kétosztatú méhét! S

Pennedepiének kicsinyes csselfogásait! Pinarelle és Pennedepié! Pennedepié és Pinarelle! Úgy őrizze meg emlékezetében, Pierre, e két magahitt vaskalapost, mint a tudatlanság alfáját s omegáját. Egyébiránt mindkettő oly búbanatos és hosszú, mint két egymás sarkára hágó böjtös nap! Pierre, az igazság meztelen s a tudás vidám.

Azzal újra magához vont. Úgy láttam, közben kissé el is érzékenyült. Az ajtóig kísértem e kiváló férfit, hol kocsija várta, s ő felugrott, oly fürgén, hogy azt senki ki nem nézte volna gömbölyű természetéből, s én hirtelen elcsüggedve, bánatos lélekkel bámultam, mint viszi tova gyors ügetéssel apró lova, mintha Assasszal együtt visszahozhatatlanul s örökre eltűntek volna montpellier-i csikóéveim. S úgy is volt csakugyan. Mihelyt elcsépeltek a kalászt, zsákba rakták a szemet, a földeken nem marad egyéb aratás végeztével, csak üres szalma. Bizony, bizony! Igaz, előbb-utóbb csűrbe kell gyűjteni a termést, de ugyan ki ne ejtene egy-két könnyet, amikor búcsút kényszerül mondani a sarjadó vetés szépségének.

Visszatértem a nagyterembe. Az asztalokon halomban a lakoma maradékai. Amint messziről megpillantott a fogadósné, odasietett hozzám s ragyogva közölte: másnap megküldi nekem számadását. Gyorsan leráztam őt, mivel nehéz volt a szívem, Miroult szólítottam, ki egy zsámolyon üldögélve a szolgálók egyikével csevegett. Aszerint, hogy melyik orcáját fordította a leány felé, hol barna szemét legeltette rajta, hol a kéket, s a kicsike úgy olvadozott ostroma hevétől, mint vaj a napon, igaz, az olvadozás szolgálati kötelessége volt, lévén szegényke a sok kellemetesség egyike, mellyel itt a vendéget kecségtették. Meghagytam Miroulnak, hozza elő kardomat, szabályamat, pisztolyaimat - ezeket reggel a fogadóban hagytam, minthogy az iskola területén tilos volt fegyvert viselni -, s immár nem gondoltam egyébre várakozás közben, csak ágyamra, amikor hirtelen eszembe ötlött az a nyurga fickó, Giacomi, a kis szobában. S amint látni fogják, ugyan hasznomra vált, hogy nem feledkeztem meg róla.

Lakomáját elvégezvén úgy aludt az olasz, mint a bunda, két karját az asztalra s fejét karjára hajtva; arcára kiült az a felhőtlen derű, melyet pápista templomok üvegablakain, a szentek orcáin látni. Jól megráztam.

- Haj, orvos uram - szólt ő, úgy pislogva a gyertyafényben, mint bagoly a napon -, kegyelmed igen jól kikúrált, megtöltvén bendőmet. Épp azt álmodtam, a mennyországban vagyok!

- Ki vagy te valójában, Giacomi? - kérdeztem én komolyan, de éppen nem haragosan. - Zsebmetsző? Orgyilkos?

- Sem egyik, sem másik, orvos uraság - szegte fel önérzetesen a fejét Giacomi, olaszosan pöszögvé. - Mint mondtam, vívómester voltam Genovában, s mesterségem miatt nagy becsben álltam. De a minap becületes párbajban megöltem egy nemesurat, ki belém kötött, s futva kellett hazámat odahagynom, hogy életemet megmentssem. S mi több, oly nagy sietséggel, hogy pénzemet sem hozhattam magammal.

Jól megvizitáltam: arca igen különös volt, soványforma, tojásdad s barna, jobban mondva csokoládészínű; minden vonása vidáman felfelé kunkorodott: szemhéjának szöglete, szája sarka s feltűnően pisze orra. Mi több, jáspisfekete szeme erősen kiugrott gödréből, e szem fehérje igen kiterjedt volt, s úgy mozgott ide-oda benne a szembogár, mint egy kicsiny állat. Hamisságnak avagy gonoszságnak azonban nyomát sem leltem benne. Mi testét illeti, az szikár volt s nagy csontú, keze-lába igen hosszú, s volt a mozgásában valami madárszerű könnyedség és gyorsaság. Őszinte és nyílt arca láttán elhittem: igazat beszél. Ráadásul elég műveltnek látszott, franciasága is pallérozottságra vallott.

- S nem küldhetnék-e utánad pénzedet Genovából, Giacomi? - kérdeztem.

- Sajna, nem! Távozásom hírére a szajha, kivel együtt éltem, meglépett erszényemmel, ékszereimmel, bútoraimmal. Ajaj, doktor uram, amilyen jómódú és vagyonos voltam Genovában, olyan nincstelen és semmitlen vagyok most. De elég ebből, gondolni sem akarok rá többet. Nessun maggior dolore che ricordarsi del tempo felice nella miseria.

Dantét idézte, ennek én nagyon megörültem, mivel e költőt többre tartottam bármely kortársánál. De vagy vonásai kölcsönöztek arcának nevető karaktert, vagy kimeríthetetlen volt lelke derűjének forrása, még Dante fájdalmas szavainak idézése közben is vidámnak tetszett.

- Tehát egy árva sol sincs a zsebedben?

- Nincs, uram.

- S hol fogsz ma hálni?

- Ahol tegnap: Szent Firmin templomának egy boltíve alatt, s éberem, mint a nyúl, mivel e városban hemzsegek a gonosztevők, kik nem átnak megölni egy becületes embert, csak hogy foltos mentéjét megkaparintsák.

Ezen valameddig eltöprengtem.

- Giacomi - szóltam végül -, akarsz-e ma éjjel inasommal, Miroullal hálni? Jó alvótárs.

- Haj, doktor uram - emelte égnek hosszú karját Giacomi, miáltal Fogacer-t idézte eszembe, kiről azt hallottam: valahol Párizsban van. Ő is futva kényszerült távozni szülővárosából, de egészen más okból, mint Giacomi.

- Egyszóval: igen?

- De mennyire! - felelte Giacomi, ámbár némi ellenkezést legyűrve, mi nem kerülte el figyelmemet. - Jobb fedél alatt hálni, mint a hideg égbolt alatt, s jobb hálótárs egy inas, mint egy csavargó.

Miroul kopogott s belépett a kishálóba. Meghozta fegyvereimet.

Erre Giacomi mosolyogva felpattant, kivette Miroul kezéből a fegyvereket, s a lehető legudvariasabban meghajolva előttem, nem egy szolga, hanem inkább egy fegyvernök modorában,

engedélyemet kérte, hogy kardomat közelebből megtekintse. Igent mondtam, s kivonva a fegyvert hüvelyéből, átnyújtottam neki. Akkor két hosszú keze közé vette - ez a két kéz inas volt, mégis finom, s amint láttam, nagyon tiszta, jelöl, hogy Giacomo mosdóvizet kért a fogadónétól, mielőtt evéshez látott volna -, s úgy emelte pisze orra elé, mintha meg akarná szagolni. Fekete szeme végigfutott a kardon. Ennek utána bal mutatóujjára helyezte a pengét, háromujjnyira markolatától, s úgy egyensúlyozott, hogy az nem billent fel sem markolata, sem hegye irányában.

- Kipróbálhatom-e hajlékonyságát is, doktor uram? - kérdezte.

Bólintottam. Giacomo a kisszoba ajtajába dőtte a kard hegyét, s karját hirtelen visszarántva, meghajlította, miközben térdre ereszkedett, úgyhogy a penge hibátlan félkört alkotott, s a markolata legfeljebb egy lábnyira volt hegyétől. Giacomo felrántotta karját, a penge azon nyomban kiegyenesedett, s nem mutatott semmi nyomát az elszenvedett hajlásnak. De a talján még ezzel sem érthette be. Egy kis kulcsot vont elő valahonnan, ütögetni kezdte vele a pengét, hüvelykről hüvelykre haladva, s nagy fülét fölé hajtva, hogy jobban hallja a hangot, mintha csak egy violát akart volna felhangolni. Majd ünnepélyesen kinyilatkoztatta - ámbár a szó komolyságán némi csorbát ütött a nyelv pöszögése:

- Doktor uram, mindenekelőtt látom: a penge nem lapos, mint egy közönséges kardé, mely vágásra alkalmas, de szúrásra nem. Háromszögletű, markolatánál jó szabású, s a hegye felé elvékonyodik. Nincsenek rajta fekete pontok, tehát nincsenek az acélnak belső hibái, melyek miatt eltörhetne. Mivel hegye kissé csorba, látom adatott az acél belsejét is, s Istennek hála, az szürke és nem fehér. Mi több, amikor meghajlítottam, nem csupán a penge hegye hajlott el, hanem egész teste, hibátlan félkört alkotva, s mihelyt elengedtem, megrezdült és visszanyerte eredeti alakját, világos jeleként annak, hogy helyesen edzették. Ezt igazolta a kopogtatás is kulcsommal. Végezetül igen jó a kard egyensúlya markolatától hegyéig. A kéz tehát könnyen forgatja s gyorsan, ha az agy is gyors. Egyszóval úgy vélem, orvos uram, hogy e kard igaz barátja, s mivel nem némber, soha nem is kell benne csalódnia. La donna é mobile qual piuma al vento, de ez a barát hűséges és tisztán ragyog kikezdehetetlen és bizonyos erénye fényében.

- S nem mondhatjuk-e el, Giacomo - mondtam nevetve -, hogy a férfiember is mobile qual piuma al vento? Nagyon is megfeküdte gyomrodat a te genovai szajhád! Ab una non disce omnes.

Eközben Angelinámra gondoltam, ki immár öt esztendeje várt rám, soha meg nem ingott elhatározásában, s nagy szerelme mellett oly szilárdan állt ki, mint az atyai viharok ostromolta szikla. Haj, Angelina, gondoltam, mihelyt Samsonom kikel teste csapdájából, be páratlan örömmel sietek majd lábaid elé helyezni doktori címem jelvényeit, melynél fogva megkezdhetem orvosi pályámat, s remélem, elég vagyont gyűjthetek össze ahhoz, hogy rangodhoz illően vehesselek nőül.

- Hall-e engem, orvos uram? - kérdezte Giacomo, s felocsúdván elrévedéséből, láttam: kardomat hegyével lefelé fordítva a lábamhoz méri.

- Ahá, mindjárt gondoltam! Lehetne egy jó hüvelykkel hosszabb, lévén pontos megfelelés a kard hossza s gazdája termete között: e szabályt nyilván nem ismerte uram fegyverkovácsa, ámbár máskülönbén igen jó mester lehet.

- Egy hüvelykkel? - vontam vállat. - Ugyan ki törődik egy hüvelykkel?

- Aj, orvos uram - felelte Giacomo. - Olykor éppen egy hüvelyk választja el az életet a haláltól.

Ámbár halálról beszélt, arca most is nevetős volt és vidám. De talán turcsi orra miatt véltem ilyennek.

Mialatt Giacomo így csevegett, kedvesen pöszögve, akárcsak az én Samson öcsém, a maga kellemes franciaságával, a maga választékos és pontos módján, s szavait igen kecses gesztusokkal kísérve, ámbár disinvolturá-ja mögött nagy erő sejtett, Miroul, ki annyira, amennyire értett immár az északiak nyelvén, tátott szájjal hallgatta a talját. Giacomo vette észre figyelmét, s felé fordulva, igen kedvesen mondta:

- Compagno, te jobb oldaladon hordod kardodat. Eszerint balkezes vagy.

- Az vagyok.

- Eccelente! Eccellentissimo! E tutto a tuo vantaggio - mondta Giacomo. - Mi több, szemed felemás, s ez nagy fürgeségre és ügyességre vall.

- Kardot mindig bal kézzel forgatok - Miroul boldogan hallotta a talján dicsérő szavait -, kést ellenben jobb kézzel hajítok.

- S hol hordod késedet, compagno? - kérdezte Giacomo.

- Harisnyám hajtókájában.

- Csak egyet?

- Egyet.

- Holott két lábad van, tehát két kést kellene hordanod - mosolygott rá Giacomo, s szája sarka oly vidáman kunkorodott fel lapátfüle tövéhez, hogy jókedve mintegy rám ragadt, s én is mosolyogni kezdtem. Miroul nemkülönbén.

Ekkor belépett a fogadóné, Miroulnak egy szövétneket nyújtott át, nekem meglehetősen fukaron mért üdvözlétét; fogadom, örült, hogy végre aludni térhet s alvás közben hizlalhatja számait, mint terhes nő méhének gyümölcsét.

A Háromkirályok fogadó - nem tudom, létezik-e még ma is Montpellier-ben - a hasonló nevű toronnyal nézett farkasszemet, a Léckapu s Babote tornya között. Ez utóbbi meglehetősen vaskos, kerek építmény, és délnyugatra néz, jobbról-balról egyaránt közvetlen kilátást kínálva a közös kerítésre, mely itt

egyenes tengelyt alkot. A Háromkirályok fogadótól alig fertályóránnyira volt a Cévennes tér, ahol laktam, Sanche mester, a hírneves patikus házában.

Miroul három lépéssel előttünk haladt, hogy utunkat bevilágítsa, bal kezébe fogva kivont kardját s a másikkal magasra emelve a fogadónétól kapott fáklyát. Giacomi felhívta rá a figyelmemet, hogy lévén inasom balkezes, jobban tenném, ha a bal oldalamba engedném őt, hogy emerről fedezzen, tehát úgy helyeztem őt el, ahogy az olasz tanácsolta. Giacomi jobbon haladt, ugyancsak kivont karddal. Holdfény nem volt, körös-körül nem hallatszott semmi nesz lépéseink zaján kívül, s azt is igyekeztünk elfojtani, hogy kellőképpen ügyelhessünk egyéb zajokra. Így vonultunk végig a Táblás Miasszonyunk templom bal oldalán, jobban mondva e fal maradékai mentén, mert amikor a mieink elragadták volt a várost a pápistáktól a polgárháború során, nagy ostobán lerombolták e templomot. A templom után odahagytuk a Hentesek utcáját, mely meglehetősen egyenes és széles, s befordultunk a keskeny és kanyargós Márga utcára, mely a Cévennes térre vezet, hol szállásunk volt. Alighogy fent mondott utcába betértünk, Giacomi odasúgta nekem:

- Orvos uram, mindjárt megtámadnak. Ezt súgja a jobb tenyerem egyik íze. Ha ez történne, vessük egymásnak hátunkat, s úgy harcoljunk egymást oltalmazva. Megkaphatnám-e egyik pisztolyát, orvos uram?

Szó nélkül odanyújtottam neki a pisztolyt. Ő az övébe tűzte, törét elővonta, s bal kezébe fogta - ez a tör is igen hosszú volt. Én is előhúztam a magamét, s köpenyemet a tört tartó bal karomra csavartam. Szívem hangosan dobogott, de ámbár egy perccel előbb még alig támo lyogtam a fáradtságtól, most egyszerűen könnyűnek és rugalmasnak éreztem testemet.

- Uram - súgta a bal oldalamon Miroul -, úgy rémlik, holmi surrogást hallok a szomszédos házak mentén.

- Igazad van! Mindjárt kitör a haddelhadd, én is érzem.

Macska módra tettünk meg még vagy tíz lépést, talpunk alig érte a kövezetet, lábikráink megfeszült, hallgatóztunk. Mert, noha a szövétnek táncos fénye igen jól bevilágította az utcát, teremtett lelket nem láttunk.

- Vessük egymásnak hátunkat, orvos uram! - súgta Giacomi.

A Márga utca s a Füves utca találkozása (ez utóbbit azért hívják így, mert itt tárolja a város húszezer háta- és igáslova abrakját) nem egyenes, hanem, mint mondtam, elkanyarodik. A fordulóban lestek ránk támadóink.

- Üsd, vágd! - kiáltotta hirtelen egy hang, megtörve az éj csendjét.

S abban a percben egész csapat koldus rontott ránk - úgy ugrottak elő a homály likaiból, mint megannyi patkány -, fegyvert szegezve s különös csatakiáltásokat hallatva. Mit sem törődtek az őrséggel, úgy hitték, mire az ideér, rég miszlikbe aprítottak bennünket. Egymásnak vetettük hátunkat, azaz inkább csípőnket, hisz hárman voltunk, s szó nélkül keményen szembeszálltunk a rongyos csavargókkal, kik ráadásul úgy bűzlöltek, hogy kis híján a belemet hánytam ki. Eszünkbe sem jutott segítségért kiáltani, jól tudtuk, a város egyetlen lakosa sem merné akár csak ajtaját is megnyitni, hogy bebocsásson. Előjátékképp Giacomi leterített két csavargót pusztán azáltal, hogy hihetetlen gyorsasággal kétszer kinyújtotta karját, miközben törével elhárította a neki szánt csapásokat; hanem aztán rám zúdult a vihar, s én nem láttam egyebet, mint nekem szegzett vashegyeket. A kardokat könnyen elhárítottam, azok miatt nem fáj a fejem, annál inkább egy hosszú pika miatt, mely mellemet vette célba, s én nem érhettem el azt, ki e pikát forgatta. De minekutána két-három csavargót megvágtam, sikerült annyi időt nyernem, hogy törőmet fogam közé kapva elővonhattam pisztolyomat s rásütöttem a pikásra. Lándzsája nagyot koppant a kövezeten. Én sietve visszadugtam övembe a pisztolyt, s bal kézzel felkaptam a lándzsát; rögvest jobb reményekkel tekintettem a tusa kimenetele elé, mivel így távol tarthattam bal oldalamon azokat, kiket kardom vasa el nem ért. Nem tudom, mit mivelt ez idő alatt Miroul, de amikor az első támadást visszavertük, láttam: két tetem hever lábainál a kövön, tehát ő is megtette a magáét.

A csavargók nem támadtak újra, de nem is futottak el, hanem nagy tanakodásba kezdtek egymás között, valami furcsa nyelven, melyből egy kukkot sem értettem. S csakugyan volt min töprengeniök. Több halott és sebesült hevert immár előttük, s nehezebb lett hirtelen megrohanni bennünket, mivel a tetemek mintegy sáncot vontak körénk.

- Orvos uram, el azzal a lándzsával - súgta a fülembe Giacomi -, nem mozoghat miatta, inkább töltsé újra pisztolyát. Jó hasznát veszi majd, ha e gazok újra támadnak.

Úgy tettem, amint mondta, de közben szót próbáltam érteni e csirkefogókkal, amivel időt nyerhettünk, egyéb hasznáról nem is szólva.

- Emberek - kiáltottam montpellier-i oc nyelven -, nem volna-e jobb megalkudnunk? Mire ácsingóztok? Erszényemre? Avagy szívem vérére?

- Míg elnéztük, hogyan lakmározik az úr barátaival a Három királyoknál, csak az előbbire áhítoztunk - kiáltotta egy kövérkés, köpcös, de izmos csavargó, kinek fél szemét fekete kötés fedte -, de most már a másodikra is. Sok becsületes cimboránkat ölted meg!

- Haj, jó emberek, nem rosszakaratból tettem, hanem jogos önvédelemből! S vajon hányan kerülnek még holtan a kövezetre közületek, mielőtt én is odakerülnék, kiontott béllé? Nem volna-e okosabb, ha pénzemet nektek adnám, s cserébe ti szabad utat engednétek nekem?

- Még mit nem! - kiáltotta a félszemű. - Mindhármótok vérét akarom venni! Ezt parancsolja a becsület! S ráadásként mienk lesz a pénzed is.

- Hallottad a csirkefogóját, Giacomi? - susogtam. - Mi a becsület? Aranykarika egy disznó orrában?
- Nem az, s erre mindjárt megtanítjuk a gazemberét - felelte Giacomi, és felnevetett.

Ám még végig sem mondta, amikor nagy „üsd-vágd” ordítással megint nekünk rontottak a csavargók, ámbár nem oly szilajon s nem is oly bátran, mint előbb, mivel lábuk minduntalan belebotlott a körülöttünk heverő tetemek valamelyikébe, s fegyverük minduntalan a mienkbe ütközött. De ha nem vállaltak is akkora kockázatot, mint előbb, rendezettebb sorokban közeledtek és nem fejveszetten vagdalkoztak, hanem amint hamarosan ráébredtem, ki akartak fárasztani bennünket a félszemű parancsára. Ez a taktika könnyen célhoz vezethette volna őket, ha fel nem bukkan közben az őrség. Azonban tudtam, mint minden montpellier-i lakos, hogy az őráratnak nem szokása sietni, hacsak nem tudhatja maga mögött Cossolat-t és az ő íjászeit, mert sokkal jobban fél a csavargóktól, mint azok tőle, és okkal, tagjai nem lévén sem fiatalok, sem ügyesek, sem bátrak.

- Giacomi - sügtam -, sehol nem látom azt a becsületére kényes férfiút. Te látod?

- Nem, orvos uram - felelte a talján, ki finom és udvarias maradt a halál torkában is. - Ő parancsol, de óvakodik a közelünkbe jönni, ezt alighanem tiltja a becsülete.

- Én látom őt - mondta Miroul.

- Késedtől alkalmas távolságra?

- Igen!

- Akkor add ide a fáklyát, hogy jobbod felszabaduljon.

Azzal fogam közé kaptam törömet, és bal kezemet felé nyújtottam.

Kis híján drágán megfizettem e mozdulatért, alsókaromat szúrás érte, s át is szaladt volna rajta, ha a kard hegye nem ütközik bele a köpönyegbe, melyet rácsavartam, s a köpeny zsebében rejlő vastag övcsatba, melyet kettészelt ugyan, de lepattant róla, mint másnap konstatáltam, úgyhogy csupán egy karcolást ejtett karomon. Abban a percben meg sem éreztem.

Mégis sikerült megragadnom és magasra emelnem a fáklyát. Igen elcsodálkoztam, hogy Miroul oly eredményesen küzdött e kényelmetlen pozícióban, én, amióta bal kezemből kikerült a tör, mezítelennek és sebezhetőnek éreztem magam. Szememet merőn a kardokra szegeztem, melyek hegye úgy szegeződött mellemre, mint megannyi mérges darázsfullánk. Csak a szemem sarkából láttam, hogyan vonja elő s hajítja el kését Miroul. De jól hallottam a fűlsértő kardcsattogás közepette is a félszemű rekedt halálordítását, amikor a kés szívébe hatolt.

Akkor nagy kiáltozás támadt a csavargók közt:

- A félszemű oda van!

Támadóinkon némi tanácsalanság lett úrrá, s mi nem késlekedtünk azt kiaknázni, bővebben részeltetve őket jó vasunkban, mint szerették volna. A csavargók egy része ekkor feladta a játszmát, s visszatért az árnyékba, ahonnan előjött volt, a többi azonban annál ádázabban esett nekünk, mintha mind megvesztek volna. Bosszút és halált kiáltottak ránk, s vad elszántságuk ezúttal akkora volt, hogy jó fél tucatot kényszerültünk harcképtelenné tenni közülük, mire végre lohadni kezdett tűzük. A rákövetkező szélcsendben Miroul visszavette kezemből a fáklyát. Giacomi odasúgta nekem:

- Orvos uram, messze van-e még szállása?

- Negyven lépésre.

- És uramnál a kulcs?

- Nálam.

- Akkor vessen oda nekik egy marék aranyat, uram, és fussunk! Fussunk az életünkért! Kapjuk fogunk közé a tör! Kardot, pisztolyt marokra!

Haj, olvasóm, be sajgott hugenotta szívem e marék aranyért! S be rosszul esett fülemnek aranyaim csengése a kövezeten, hová aratás reménye nélkül vettem el őket! A csavargók szétrebbentek, földre görnyedtek, mi pedig futottunk, mint a bolondok. Mindössze négy gazember próbálta utunkat állni, kettőt lepuffantottunk, Giacomi meg én, mint agyaggalambot a vásárban, a másik kettő nyomban eltsíztult előlünk.

Hanem amint futni láttak bennünket, az útonállóak zöme felbátorodott s nyomunkba eredt, s már jól a sarkunkban voltak, mire eljutottunk Sanche mester kapujáig. Hogy miszlikbe ne aprítsanak, hirtelen hátraarcot csináltunk, s vagdalkozni kezdtünk. Ez volt az utolsó és a legdühödtebb roham, s én nem győztem ámuldozni e kétségbeesett banda esztelen bátorságán. Aranyam immár övém, mégis konokul az életemre törtek, a magukét kockáztatva, ama furcsa és kényes becsületérzés nevében, mely kicsik s nagyok körében egyaránt örökössé teszi a háborút. Giacomi és Miroul könnyebben lélegzett, mióta csupán e kis kapuboltot kellett védeniök, hogy senki nem támadhatta hátba őket, s élvezettel öldösték halomra a gazokat. Én közben kinyitottam mögöttük a kaput, de láss csodát, kétszer is rájuk kellett szólnom, mire végre elszánták magukat a belépésre. Miroul búcsúzóul még ostromlóink arcába vágta égő fáklyáját, iszonyút káromkodva (ő, a jó hugenotta).

Minekutána kulcsra zártam a kaput, előkerült halálra váltan Balsa, Sanche mester küklopszi segédje egy lámpással.

- Aj, nagytiszteletű doktor, hisz kelmed vérzik! - mondta. S csakugyan, a falon függő kis tükörbe pillantva láttam: fejem bal felén kéthüvelyknyire felhasadt a bőr, s ámbár a seb nem volt sem mély, sem veszélyes, úgy patakozott belőle a vér, mint tehénből a húgy; máris csuromvörös volt arcom, nyakam és gallérom bal fele.

- Jaj, Miroul! - jaidultam fel hirtelen -, szép bojtos doktori fővegem kint maradt a kövön! Annak a

zsványának a kardja sodorhatta le, aki megsebzett!

S hajsál híján kiontottam az utcára fővegem után, annyira bántott, hogy a haramiák elragadták tőlem e trófeát, s éppen azon a szent napon, amelyen summa cum laude elnyertem Saporta kancelláriustól. De mindenekelőtt be kellett köszönnöm magamat és Miroul, ki a válla húsába kapott egy szúrás. Csak Giacomini nem esett karcolás sem, oly nagy mestere volt a vívásnak, oly gyors a kardja s oly hosszú a karja.

Még nem feküdtünk le, amikor befutott egy íjász Cossolat üzenetével, ki végül eljutott a Cévennes térre - némi kerülővel a devaladá-n át, hol aznap este jól ellátták az őrség baját. Cossolat foglyul ejtette egytől egyig a téren lelt sebesült zsványokat, de be sem szállította őket a tömlőcbe, hanem azonnal, csizmástul a bitóra küldte valamennyit. (Csizmástul, ez csak amolyan szólásmondás, csizmája avagy egyéb lábbelije e nyomorultak egyikének sem volt.)

Az íjással megüzentem Cossolat-nak, legyen szíves mindenütt kerestetni négyszögletű doktori fővegemet, lévén nagy szükségem rá másnapi triumfusomhoz. S mert Cossolat-tól hiába vártam a fejfedőmet, másnap kidoboltattam a város minden negyedében, hogy aki visszahozza, két arany jutalomban részesül (ennyi volt pénzem maradéka). Aminek egyébiránt nem lett más haszna, csak hogy a város minden lakosa hírére Marga téri csatánknak, melyről Cossolat íjásza, noha nem voltak szemtanúi, városszerte legendákat beszéltek, minduntalan megtoldva támadóink számát, úgyhogy végül már abba a hírbe keveredtünk Giacomini, Miroul meg én, hogy vagy száz csavargót öltünk avagy sebesítettünk meg azon az éjszakán.

Fővegem elveszte csak nem hagyott nyugodni, tehát levelet írtam „atyámnak”, Saportának, s Miroul mindjárt el is vitte neki. Ám a kancellárius nagy bölcsen azt felelte rá: mivelhogy a fejem be van kötve, amúgy sem tehetném rá a főveget, tehát felhatalmaz rá, hogy doktori fejfedő nélkül vegyek részt a triumfusomon.

S triumfusom csakugyan diadalmenetté vált, nem csupán neve szerint, hanem valóságosan is. Mindenütt eget verő üdvívalgás fogadott, nem azért, mert a doktori grádust elnyertem (ami éppen nem keltett csodálatot e városban, hol évről évre vagy egy tucat ifjat ruháztak fel a szépművészetek, az orvostudomány avagy a jogtudomány doktora címmel), hanem mert oly vitézül csatáztam társaimmal együtt a csavargókkal, kik örökös rettegésben tartották immár a jó népet, minthogy szörnyűbbnél szörnyűbb gaztettek vetemedtek, mihelyt az éj leszállt; betörték a házak kapuját, halomra gyilkolták lakóikat, még nemeseket és gazdag polgárokat is, s megbecstelenítették lányait, asszonyait.

Accla fekete szőre úgy ragyogott a napsütésben, mint a tükör. Miroul kora reggel jól megcsutakolta, noha vállsebe erősen sajgott, de szerencsére csupán a jobb válla. Még előző este piros selyem szalagcsokrokat font hallatlan türelemmel ízről ízre kancám sörényébe és farkába. Piros volt a nyeregakaró is, s vörhenyes fényben csillogott a jó disznóbőrből hasított s igen szépen megmunkált-kiszabott nyereg, a mi Petromolunk műve. Így felékesítve jártam be lóháton Montpellier legszebb utcáit. Előttem Figuairasse, az iskolaszolga s a muzsikások, kik vidám nótákat játszottak, mögöttem a királyi professzorok, a közönséges doktorok, licenciátusok és baccalaureusok, valamennyien klepetusban, ki lovon, ki jámbor öszvéren; s mindenütt nagy sokaság gyűlt körém és harsogva éljeneztek, úgy, mintha előző este a várost rettegésben tartó sárkányt győztem volna le. Képzelmű, mint páváskodtam szép Acclám hátán a nép szeretetében sütkérezve én, ki nemrég még gyűlöletes voltam az egész város szemében, mert megrövidítettem az istentagadó Cabassus abbé szenvedéseit. Azonban óvakodtam érzéseimet kimutatni, arcom nyugodt volt, rezzenetlen s mintegy kifürkészhetetlen, legfeljebb itt-ott viszonzottam egy csinos fehérszínű kacsingatását. A hölgyek virágdiszes ablakukból figyelték a menetet, tapsolva és mohó pillantásokat lövellve rám.

A triumfus végeztével egyenesen a Joyeuse-palotába nyargaltam, hanem ami ott történt, arról ne szólj szám, nem fáj fejem, mivel nem egy gyengéd keblű hölgyet, ki emlékirataim első részét olvasta, lelke legmélyéig felháborított volt beszámolómm hancúrozásainkról, melyekről az emlékezés mámorában nem átalítottam szólni. És ámbár úgy vélem, e hölgyeknek több és nagyobb okuk van azon megütközni, amit nap mint nap látnak maguk körül, mint bármely könyvből olvasott, pajzán történeten, jobban szívemen hordom az ő barátságukat, hogysémet újfent ki merném hívni rosszallásukat.

Ha meggondolom, be forgandó is a férfiember sorsa! Alighogy elnyerem summa cum laude a doktori titulust triduanes-emen, kis híján föld alá küldenek az útonálló kései. E gyilkos támadásból megmenekedvén másnap mentőangyala s hőseként ünnepel a bégető sokaság. S még aznap este boldog mártírként aratok új babért, ismételten megtapasztalván a legrangosabb montpellier-i úrhölgy szőkeségét és édességét, ki ráadásul hírére vévén elbeszélésemből veszteségemnek, kárpótolt érte. Haj, bizony mondom: az élet álom, a Capitoliumtól csak egy ugrás a tarpei szikla, s a szerencse kénye-kedve szerint lők bennünket erre vagy arra.

Boldogságomnak csupán egyetlen híja volt: hön szeretett Samson fivérem, kit ama tárt ölű Kirké tartott fogva ölelő karjai béklyóiban, úgyannyira, hogy amaz öt nap alatt, melyet e falánk, emberevő nő zárandokútnál Montpellier-ben töltött, egy percre el nem szabadulhatott tőle, gyönyörrel felfalt szegény áldozata; mi több, mint utóbb megtudtam Thomassine-tól, olvasóm, ez öt nap alatt csakis étkezésük keltek ki az ágyból, s csakis az ágy kedvéért hagytak fel az evéssel.

S még ennél is jobban hiányzott egy másfajta boldogság hú szívemnek, melytől csodát reméltem, mint ezt alább majd elbeszélésem.

A Joyeuse-palotát ismét degesz erszénnyel hagytam oda este, hálával eltelve az iránt, ki e palota lelke volt. Hazavágtattam Accla hátán, Giacomini és Miroul ugyancsak lóháton, kivont karddal kísért, Cossolat

erősen a lelkekre kötötte, eztán sose járjak sötétedés után gyalog Montpellier utcáin, mert attól tartott, hogy megtámad a bosszúszomjas csőcselék.

Alighogy szobámba tértem, kopogtak az ajtón:

- Giacomi! Kérlek, lépj be - szóltam ajtót nyitva. - Megkérdezted Balsától, visszahozták-e doktori fővegemet?

- Orvos uram, sajna, nem jelentkezett senki - felelte ő. - S én szívből fájjalom a dolgot. A veszteséget is, az óment is.

- Miféle óment, Giacomi?

- Hát nem látja, orvos uram? - Giacomi csípőre tette fél kezét, s úgy nehezedett jobb lábára, mint aki éppen egy vágást készül bevinni. - Holott szembeszökik a dolog. Fővege azon a szent napon tűnt el, amelyen elnyerte, a sors tehát nem akarja, hogy uram a doktori mesterséget gyakorolja.

- Ej, Giacomi - mondtam igen elkedvetlenedve -, merő babonáság és képzelődés, amit mondasz. A sors nem küldöz jeleket nekünk, mellyel jövőnket tudatná. Igaz szerelemmel csüggök mesterségemen, s főveggel vagy anélkül, gyakorolni fogom. Elvégre nem a főveg számít, hanem a fej, melyet befed, s azt tőlem telhetően úgy formáltam, hogy alkalmas legyen Isten engedelmével az emberi kórságok kikúrálására.

- Orvos uram - hajolt meg a maga olasz módján Giacomi, azaz mélyen, s mégsem szolgáljan, hanem igenis önérzettel és nagyúrian -, ki tudja, jó avagy rossz-e egy ómen, ha ugyan előjelnek tekinthetjük a dolgot. Che sará, sará! S engem valósággal kétségbe ejtene, ha akaratlanul megbántottam volna, és éppen most, amikor búcsúzni jöttem.

- Búcsúzni, Giacomi? Hová készülsz? - ámuldoztam.

- Azt, az igazat szólva, magam sem tudom - nevetett rám Giacomi, mint aki nem sokat törődik vele, sikerül-e és hogyan táplálékhoz és hajlékhoz juttatnia langaléta testét.

- Miért akarsz tehát elhagyni? - kérdeztem én felindultan. Nélküled, bámulatos vívótudományod s a halál torkában adott bölcs tanácsaid nélkül bizonynyal odavesztem volna.

- S kegyelmed nélkül, orvos uram, én börtönben csücsülnék - Giacomi arcvonásai vidáman felkunkorodtak, fekete szeme kissé kidüldött. - Hanem - folytatta volna hosszú karjának egy igen választékos mozdulatával, de hirtelen elhallgatott.

- Hanem, Giacomi?

- Orvos uram, nem szeretném, ha azt hinné, nem szívelem Miroult, holott a földkerekség legderekebb legényének tartom.

- Hanem, Giacomi?

- De nem méltó hozzám, hogy egy ágyon háljak egy szolgálival. Kérem, orvos uram, ne ítéljen arcátlanak! Itáliában csakis az lehet vívómester, ki jó családból való, s szülővárosomban annak tartottak: ha rangom után nem voltam is nemes, nemes lelkű ember hírében álltam.

- Hej, maestro! - szóltam -, eddig nem tudtam, mit tartsak rangod felől, ámbár úgy hírlík, hogy a francia udvarnál működő vívómesterek éppen nem látszanak nemesembernek sem a király, sem Anjou herceg mestere. Mifelénk, mint tudod, a vívómester közönséges katona, ügyes kezű, de tudatlan ember, egyszerű eszű és póriás modorú. Téged sokkal többre tartalak, maestro, mint közülük a legjobbat is, s ha úgy óhajtod, örömmel osztom meg veled, Miroul helyett fekhelyemet, mivel külön szobát itt nem adhatok neked.

- Kimondhatatlanul hálás vagyok szívélyes, udvarias, határtalan jóindulatáért, orvos uram, és kérve kérem: ne higgye, hogy hiú becsvágy s ostoba gőg mozgat. Nem személyemnek követelek nagyobb megbecsülést, hanem kardomnak; a kardforgatás az én szememben nemcsak kenyérkereső mesterség, hanem művészet, életforma és filozófia is. - (S itt kardja hüvelyére helyezte finom, ideges kezét.) - S ha orvos uram nagy jóságában még tovább menne, s ezentúl nem tenek szólítana, hanem kegyelmednek, elégedettségem nem ismerne határt.

- Maestro - feleltem nevetve -, ha mindössze ennyit kell tennem azért, hogy itt tartsam, örömet kegyelmedezem reggeltől estelig. Őleljen meg, maestro! De jó erősen ám!

Magamhoz vontam, átöleltem, s kétfelől csókot nyomtam arcára, amit megkönnyítendő ő kissé lehajolt, s szívesen viszonzotta csókjaimat, miközben vállamat s hátamat veregette hosszú ujjakban végződő végeérhetetlen karjával.

- Orvosuram - mondta, amikor végre elengedtük egymást (s én láttam, meghatottságában könnyek ültek ki szempillái hegyére, amely szempillák feketék voltak, hosszúak és sűrűek, s Isten tudja, miféle olasz bársonnyal körítették ragyogó pillantását) -, úgy hiszem, kegyelmed a reformata vallás híve?

- Az vagyok.

- Én ellenben katolikus - mondta ő, s nevető arca egy percre elkomolyodott. - S ámbár tudom, mi sokféle és súlyos bűnökig alacsonyodott le egyházam, ki kell jelentenem: nem kívánom elhagyni, mivel úgy vagyok kebelében, mint rossz fiainak legjobbika. Benne nem vagyok boldog, de kívülről még sokkal boldogtalanabb lennék.

- S ez így is van rendjén - mosolyogtam rá, jól a szeme közé nézve. - Lagymatag pápistához csekély buzgalmú hugenotta való. Béküljünk meg kölcsönösen a másik igazával.

- Avagy tévedésével - és Giacomi is elmosolyodott. - De orvos uram, mivel tölteném időmet a kegyelmed oldalán?

- Tanítson meg művészetének fogásaira, maestro! Én meglehetősen gyengén vívok, mint ezt alkalma

volt megfigyelni.

- Nem éppen. Amennyire ama szövétnek fényénél láthattam, kegyelmed francia módra vív, azaz dühödten, forrófejűen, ösztönösen, hibáit testének kárhóztos elhajlásaival hozva helyre, s egész erejét vetve latba ott, hol a csukló egymaga is elég lenne.

- Haj, maestro - kiáltottam -, a kép minden vonása talál! Oly gorombán s vigyázatlanul forgatom kardomat, mint szakács a nyársat. De türelem! Szorgos tanítványa leszek.

- S én hű jobbagya, orvos uram - s Giacomo ismét mélyen meghajolt, kecses és sima karmozdulat kíséretében, majd hozzátette, újra Dantét idézve az ő dallamos és numerózus nyelven:

- Tu duce, tu signore e tu maestro!

- E tu maestro! - kiáltottam. - Hanem, Giacomo, te tegeztél - tettem nevetve hozzá.

- Ez afféle költői tegezés volt - Giacomo enyhén elpirult, de zavara csupán udvarias tettetés volt, nála magabiztosabb fickóval sosem találkoztam.

- Giacomo - szóltam, mintegy magamon kívül, a pillanat hevétől fellelkesülve, s mert máris akkora volt szeretetem a maestro iránt, hogy azt szó ki nem mondhatja -, van egy öcsém, kit mindenek felett szeretek s egy bátyám, kit nemigen kedvelek. Akarsz-e bátyám lenni, nem a vér, hanem szabad választás jogán?

Amire Giacomo elnémult, s ámbár kedvesen mosolygott, éreztem, magában elámult francia hevességemen, és kicsit kárvallottan elpirultam. Ezt látván a maestro két kezébe fogta kezemet, s zavaromat megsejtve, udvarias komolysággal mondta:

- Szívből, orvos uraság, feltéve, hogy méltónak ítélek magam e választásra.

Hej, Giacomo! Meghatottan gondolok vissza idézett beszélgetésünkre, mialatt leirom. Hány, de hány év hervadt el s hullt le azóta az idők porába! S ámbár aznap úgy tetszett, megint az elhamarkodás bűnébe estem, s nagyon is hirtelen engedtem szívem hajlamának, jobban meggondolva szerfelett okos elhatározás volt lelkemet acélkapoccsal kötni a tiedhez, hisz az első próbát máris nemesen kiálltad.

Másik fivérem, ki mint mondtam, öt teljes napot töltött a tüzes kohóban, lesóványodva s mélán tért meg hozzám, s legelőbb is átaludt egy egész napot és éjszakát, majd végképp elhatalmasodott rajta a kétségbeesés, amiért vétett az Úr törvénye ellen, s házasságon kívül paráználkodott. Hol a mellét verte, kezét tördelte s rézszínű haját tépdeste, hol megbabonázójáról beszélt vég nélkül, s csillogó, égbék szeméből kitetszett; akármennyire emésztő és sok volt is a gyönyör, melyet óráról órára átélt, jól mégsem lakhatott vele. Mert vannak, akiknél feneketlen a lángoló kéj szakadéka; ha oda lemerülnek, soha nem térnek vissza többé.

- Orvos uram - mondta nekem Giacomo ravasz-kés mosollyal -, szép Samson öccse szavai nyomán úgy vélem, az ő normann kedvese hajszálra olyan, mint az én genovai babám volt, s mindkettejükről elmondhatnánk, amit az isteni Dante a pokolról mondott: Lasciate ogni speranza, voi ch'entrate.

Hanem most, hogy a szép zarándoknő elutazott Rómába, úgy áhítozván az ott árusított bűnbocsánatra, mint nyerítő kanca a zabra, elbeszéltem hűn szeretett Samsonomnak Marga téri csatánkat.

- Ó, én Pierre-em! - pirult el nagy-nagy szégyenében Samson. - Tehát halálos veszélyben forogtál, s én nem voltam melletted, hanem bűnökben fetrengtem. Ha e gazok megöltek volna, soha meg nem bocsátottam volna magamnak.

- De lásd, Samson, élek! S te oldalamon leszel, amikor Barbentane-ba vágatok Angelinám-hoz, velem leszel és Miroullal meg Giacomo fivéremmel.

- Giacomo fivérével, fivérem uram? - Samson égbék szemét hirtelen gyanú vagy bánat felhőzte el, hogy egyik avagy másik, nem tudnám megmondani. Hallgatott s csak nézett-nézett maga elé, hanem azután egyenesen kimondta lelke gyermeki ártatlanságában, amit gondolt, rám emelve áttetsző szemét:

- Jobban szereti-e őt nálamnál?

- Dehogy, dehogy, én Samsonom - kiáltottam, s ülőkémről felpattanva ráborultam, arcomat arcához szorítottam, s megindultságtól remegő hangon mondtam: - Samson, te vagy fivéri szeretetem csúcsa és hőfödté orma, és senki ebben felül nem múlhat téged!

Mire ő letörölte kézfejjével azt a könnyecseppcsekét, mely máris ott fénylett szép tiszta arcán; s mivel nem tartozott azon irigy lelkek közé, kik senkiben meg nem bíznak, nyomban hitt szavamnak, és soha többé nem bántotta kétség, hanem tökéletesen elégedett volt lelke nemes egyszerűségében.

Másnap levelet kaptam Angelinától, mely a kétségbeesésbe kergetett. Montcalm úr, ki holmi gonesse-i malom miatt egy végeláthatatlan pörbe bonyolódott volt, arra a meggyőződésre jutott, hogy ügyét előmozdítandó fel kell mennie Párizsba, s személyesen érteni szót bíráival, s mindjárt magával vitte feleségét és leányát is, mivel egy napra sem bírt megválni tőlük.

„Jaj, uram, be gonosz a sors! Mire levelemet megkapja, én már a fővárosban leszek, nagyon is kedvem ellenére, hisz oly sok és igaz örömet reméltem Barbentane-ban, a kegyelmed triduanes-e után! Mi több, nem tudhatom, mikor térünk vissza szép Provence-unkba, mivel az effajta pörök úgy nyúlnak-tekergőznek, mint levél a mezítelen csiga, s úgy nyáladzanak is, hogy az ember ki sem ismeri magát e zavaros masszában! Ó, uram, be nagy az én bosszúságom! Hallottam, amint Montcalm úr kijelentette anyámnak: férjhez ad Párizsban, de majd csodálkozhat, látva, mi eltökélten szegülök szembe vele s lázadok ellene, mivel senkit nem szeretek annyira, uram, mint kegyelmedet, és kegyelmednek fogadtam holtomig hűséget, de nehogy félreértsen az Úristen, halálomat éppenséggel nem kívánom, s

csakis arra a hallatlan boldogságra vágyom, hogy egy szép napon egészen a kegyelmedé lehessenek.”

Haj, olvasóm! Kaptál-e valaha ehhez foghatóan szívhez szóló s gyermeketegen őszinte levelet hajadon leányzótól? S elképzelheted-e bánatomat s megindulásomat ez imádandó sorok olvastán, melyek oly közel hozták szívemhez Angelinát, ki a valóságban oly messze volt tőlem, mert hogy is mehetnék én utána Párizsba, ha sokáig ott marad? hogyan juthatnék el a fővárosba? kinek a pénzén? és miféle ürüggyel avagy argumentummal győzhetném meg valaha is apámat e roppant költséges és veszedelmes utazás szükségességéről?

Ágyamra vetettem magam, s majd csókjaimmal borítottam el a levelet, mint borítottam volna a kezet, mely írta, ha tehettem volna, majd meg könnyeimmel itattam át, mert azok megállás nélkül patakozottak szememből. S hiába igyekeztem, nem fojthattam el feltörő zokogásomat, oly égető volt e seb, annál is inkább, mivel gyors lovasnak Montpellier-től Barbentane-ig alig egy hét az út, s én máris ott éreztem volt őt karjaim közt, lágyan s melegen haja sátra alatt; s lám, hirtelen elorozták őt tőlem, hozzáférhetetlen helyre zárták el előlem, úgyszólván egy egész ország választott el bennünket egymástól. S mivel e messziséget át nem hághattam, úgy tekintettem a hónapok hosszú sorára, mely tőle elválaszt, mint a tenger végtelenjére az, ki nem bír csónakkal. E csapás nyomán valóságos homoksivatagként terült el előttem az élet! S átkelni rajta, úgy tetszett, hiábavaló, az út száraz és rögös, és sehol nem kecsegtet haszon avagy kellemetesség, beleértve a tiszteletre méltó orvosdoktori címet is, melyet elnyertem, s amely immár híg levű hús volt gyötrelmeim foga között.

Aj, be bolond, be álmodozó, be mohó és kielégíthetetlen a szerelmes lélek! Egyik percben a keblemre rejtettem Angelina levelét, a következőben ismét elővontam zekémből és letörölve könnyeimet, erőnek erejével újra nekiálltam olvasni. Kegyelmes Isten! Százszor is elolvastam azt a levelet, ha ugyan nem többször, s mindannyiszor előbb megnyugodtam hangja hallatán (lévén Angelina levele éppoly eleven és patakozó, mint beszéde), s mert úgy éreztem, rám szegeződik őszemének elmondhatatlanul gyengéd pillantása. De haj! Nagy árat kellett utóbb e gyönyörűségért fizetnem, mennél közelebbnek s jelenvalóbbnak mutatta Angelina képét, annál fájdalmasabban érintett távolléte.

Három álló napon át jóformán ki sem léptem szobám ajtaján. Odabent búslakodtam magamban, ezer kis halált halva, sírva, nyöszörögve, s csak azért vánszorogtam olykor le a nagyterembe, hogy kelletlen lenyeljek egy-egy falatot Sanche mester szegényes étkéből. Végére Joyeuse úrnő átküldte inasát, utánam tudakozódni; én azt izentem vissza neki, hogy az ágyat őrzöm. S hiszik-e vagy sem, ez a nagy rangú hölgy, aki volt oly eszeveszettül szerelmes, mint én magam, ámbár másba, nem átalott szállásomon felkeresni az éj beálltával. Igaz, bérelt hintón jött, hogy utcánk ne lássa meg az övén a Joyeuse-címert, arcát maszkával, fátyollal fődte el, s oly ruhát vett, mely szerinte polgáresszonyra vallott (szerintem nem), s minekutána kulcsra zártuk az ajtót szobámban, jó három óra hosszat ott maradt, hogy lelket öntsön belém (mert mint rendesen, most is elmondtam neki mindent Angelinámról), s addig-addig vigasztalt, míg fokról fokra oda nem jutottunk, a felindulás heve folytán, amaz észrevehetetlen lejtőn, hogy én is megvigasztaltam őt. Tettem ezt hálából, iránta való gyengédségből s azért is, mert ez a három nap mit sem csorbított természetem hevén, mint ezt elhűlve tapasztaltam, hisz azt képzeltem, máris halálomon vagyok.

Másnap mindenesetre elég erősnek éreztem magam hozzá, hogy első ízben megvívjak Giacomival, s ámbár a lecke nem tartott sokáig, arról győződtem meg, hogy mellette mindent el kell felejtennem, amit valaha Cabusse-től tanultam. Kardja oly jól hárította el az enyémet, noha a teste nem mozdult, s úgy tetszett, karját is alig mozdítja, hogy az én kardom hegye soha nem férközhetett az ő közelébe, ő ellenben átluggathatta volna, ha akarja, testem minden létfontosságú részét.

Ma is előttem van első vívőleckénk és Giacomí (s Miroul, ki egy zsámolyon kuporgott és mindent alaposan megfigyelt). A maestro teste irdatlan hosszúnak s kecsesnek tetszett hibátlan, pontos mozgása közben, hosszú tagjai pókhoz, fűrgesége madárhoz tették hasonlónak, fekete szeme kidüledt, arcára mintegy ráfagyott az udvarias mosoly, s ünnepélyesen hárítva el nehézkes kardomat, oda-odaszúrt hozzám, a szúrás pillanatában visszarántva kardja hegyét.

- Pierre - mondta végül, s két lépést tett hátra, de oly könnyedén, mintha táncolna -, jól ügyeljen! Most lesz szerencsém kegyelmedet lefegyverezni.

Azzal széles és nemes ívben köszönésre emelte kardját. Nem hittem fülemnek, oly nyugodt és magabiztos volt hangja, s mire hinni kezdtem, látva üres jobbomat, kardom mintegy kiszakadt markomból, s a szoba túlsó végébe röpült.

- Ej, fivérem, ez boszorkányság! - kiáltottam.

- Boszorkányság! - Giacominak láthatóan nagyon nem volt ínyére ez a szó. - Nem, Pierre, hanem művészet! Művészet és tudás! Tanuláson iskolázott agy és a kivitel szakadatlan munkán edzett tökély!

Másnap levelet kaptam apámtól. Meghagyta, hogy most, miután én is ledoktoráltam, Samson pedig immár egy éve elnyerte magisteri címét, mondjunk mindketten búcsút montpellier-i diákéletünknek, s térjünk vissza Mespechbe, „hol ámbár nem szokásunk pazarolni, levágom a hízott borjat szeretett fiaim tiszteletére, valamint Giacomí mesterére, kinek fiam életét köszönheti és a kedves Mirouléra, kit nem szolgálként szeretek”.

Egy hetet adtam magamnak, hogy elbúcsúzzak a jó Thomassine-től, Cossolat-tól, Joyeuse úrnőtől, ki szívettépően zokogott, minduntalan keblére vont, s úgy tetszett, soha el nem unja. Megesketett rá, hogy visszatérek hozzá, mielőtt a testvériség megbántása nélkül tehetem, s bámulatos nagylelkűségében ismét

pénzzel halmozott el, hogy új ruhát vehessek magamnak, fivéremnek, Giacomi mesternek, ki folton-folt zekében járt és Miroulnek, s így mindannyian rangunkhoz méltó öltözékben jelenjünk meg apám bárói birtokán.

Harmadik fejezet

A saint-germaini ediktum óta az előbbiekhöz hasonló béke uralkodott országunkban pápisták és hugenották között, ingatag és kelletlen, s egyes helyeken oly gyakoriak voltak a mieink elleni támadások, hogy megtagadtuk azon erős helyek átengedését a királynak, melyeket az ediktum értelmében át kellett volna neki adnunk. Mégis úgy véltem, nagyobb kockázat nélkül a könnyebb, de hosszabb utat kell választanom, azaz a Carcassonne-on, Toulouse-on és Montaubanon át vezetőt, ahelyett hogy a cévennes-i hegyeken és Auvergne-en kelnénk át, mi igen lelassította volna utunkat, s igen megkeserítette volna lovaink életét. És jól is jártunk e döntéssel, mert utunk során sehol meg nem támadtak s nem álltak lesben zsványok, s nem is éltünk át másfajta kalandokat azokban a fogadóknak, hol a szolgálóknak parancsuk van a vendégek ott-tartóztatása végett előzékenynek mutatkozni torkos férfiak irányában, mint békéseket. Én nem éltem vissza az effajta kellemetességekkel, mint tette volt Caudebec báró, éppen csak annyi ideig maradtam e fogadóknak, amennyi ahhoz kellett, hogy lovaink pihenőhöz jussanak. Hón szeretett Samsonom eközben a körmét rágt a türelmetlenségében, lévén az ő erénye Gertrude de Luc úrhölgy távollétében kikezdetlen, de nem úgy az enyém, mint tudjuk, sem Miroulé avagy Giacomi bátyámé, ki igen pompásan festett vörös bársonyzekéjében, melyet Martinez szabó készített neki távozásunk előtt az én parancsomra.

Joyeuse úrnőtől kapott pénzemen egy igen szép és jó háttaslova is vettem neki, nagyobb a mi arabs telivéreinknél, mivel Giacomi lába a földet érte volna, ha apró lóra ültetjük. Így megülve erős lovát egy egész fejjel magasodott fölénk, s mivel mindhármunknál idősebb is volt öt-hat évvel, az én Giacomim úgy festett, mint Mentor, ki bajtól-vészről óton-óvjá Telemakhoszait.

Három hét alatt akadálytalanul s zavartalanul eljutottunk Sarlat-ba, s mivel azt hittem, immár partot értem s kikötöttem - hisz Mespech mindössze öt mérföldre volt tőlünk -, megkértem a Három Bárányhoz címzett fogadó gazdáját, bocsásson rendelkezésünkre egy szobát. Úgy határoztam: ott levetjük vértünket, sisakunkat, s felveszük zekéinket, hogy teljes dicsőségünkben mutakozzunk meg a testvériség és embereink előtt. Fájdalom, el kell ismernem, ez merő hívság volt részemről, s Giacomi mondta is elégszer: ő nem akarta, hogy kivetkezzünk páncélunkból, mielőtt megérkeztünk volna várunkba. Én azonban nem hallgattam rá, úgy véltem, a kockázat igen csekély, hisz úgy ismertem a vidéket Sarlat és Mespech között, hogy elő tudtam volna sorolni, kié ez a szántó, kié amaz, kié ez a szép tanya s kié ama viskó.

Úgy döntöttem, a Beunes-nek vesszük utunkat, lévén ez a legkönnyebb holtra fáradt lovainknak, ámbár nem a legbiztonságosabb, mivel jobbról is, balról is meredek partoldal szegélyezi, hová ló fel nem kapaszkodhat. Valóságos egérfogóba kerültünk, jegyezte meg bosszúsan Giacomi, honnan nincs is másfelé kiút, mint hátra, mi igen nagy veszélybe hoz, ha népes csapat támad ránk, tudniillik egykettőre hátba durranthatnak. Tanácsára megálltunk, újratöltöttük a nyeregtársolyban hordott pisztolyainkat, kivontuk kardunkat, s bojtjánál fogva csuklónkra akasztottuk. Ezt az elővigyázatot én igen-igen eltűzöttnek véltem. Legfeljebb öt-hat kőhajításnyira voltunk beunes-i malmunktól, láttam is már itt-ott megvillanni a lomb között a malom zsindeletetejét.

Hanem amikor a Taniésbe vivő, igen meredek kis ösvényhez jutottunk, négy lova pillantottunk meg: mozdulatlanul s némán várakoztak, s mihelyt mi elvonultunk előttük, a nyomunkba szegődtek.

- Ez sehogy sem tetszik nekem - mondtam, mivel eszembe jutott corbiéres-i csatánk, hol nagyon hasonló volt a helyzet -, vegyük elő pisztolyainkat, s kérdezzük meg a fickóktól, mit akarnak.

- Uramöcsém - szólt Giacomi -, higgyen szavamnak: csak egyik pisztolyunkat vegyük elő és kézbe, a másikat csúsztassuk féloldalasan nyergünk és ülepünk közé. A hadiművészet fő titka: elleplezni az ellenség előtt, hány és miféle fegyver van a birtokunkban.

Parancsomra mind megfordultunk lovastul, szembekerültünk a négy csirkefogóval, s pár ölnyre tőlük megálltunk. Ők is kurtára fogták a gyeplőszárat, s határtalan zavarukban tátott szájjal meredtek pisztolyainkra. Üldözőből egyszeriben üldözötté váltak. Így álltunk egy darabig szemben egymással, merőn bámulva a másikat, s nem tudtuk, mit tegyünk. Mert az igazat megvallva, ámbár nekik is volt késük-kardjuk, nem vették elő, s ámbár a képük nem sok jót ígért, mégsem látszottak útonállónak, mivel valamiféle libériát viseltek, mintha egy nemesúr szolgálatában állnának.

- Kinek az emberei vagytok? - kérdeztem végre haragosan és igen hangosan.

Ők összenéztek, s ámbár lerítt róluk a félelem, egyik sem szólt. Én erre elismételtem kérdésemet, de ezúttal pisztolyt szegezve a velem szemben álló ipsére, ki karcsú és hajlékony termetű, csillogó szemű, eleven tekintetű cigány volt, kinek arcát nyomban elöntötte a verejték, mihelyt a szívére irányoztam pisztolyom csövét.

- Uram - felelte rekedt hangon -, Fontenac báró szolgálai vagyunk.

- S tudjátok-e vajon, ki vagyok én?

- Nem - felelte a cigány, de csupán némi habozás után, hangján is érzett: nem tudja, mit kellene mondania.

- Fivérem, ez az ember hazudik - súgta oda nekem Giacomi.

- Én is úgy sejtem - feleltem halkán. - Lelőjük-e őket, fivérem?
- Nem - rázta meg a fejét Giacomo. - Nincs a kezükben fegyver. Ez gyilkosság volna.
- Azért csak lőjük le őket - vélte Miroul. - Négy gazemberrel kevesebb lesz a világon.
- Hogyisne! - tiltakozott Samson, ránk szegezve égbék szemét. - Nem keresztények-e ők is, mint mi vagyunk?

- Tudom, mennyit ér az efféle keresztény rőfje - szúrta a foga közt a szót Miroul, kinek egész családját útonállók irtották ki.

- S mit kerestetek a taniési ösvényen, cimborák?

- A faluból tértünk meg - felelte a cigány. Látni való volt; megint hazudik.

- S mit kerestek a mi hátunkban?

- Semmit, csupán elhaladnánk.

Amire viszketni kezdett a tenyerem, s örömezt lepuffantottam volna őt a helyt, de eszembe idéztem, mennyire jó emberei Fontenacnak a bírák (annyira, hogy halott betű maradt Bouillac írásos tanúságtétele is beunes-i malmunk dorgában), s nem akarván alkalmat adni e gonosznak, hogy Siorac bárót törvénybe idéztesse emberei legyilkolása miatt, a legenyhébb elbánáshoz folyamodtam.

- Akkor eredjetez utatokra, s nem esik bántódástok - mondtam. - És Isten, aki mindent lát, majd eldönti: helyesen cselekszem-e avagy helytelenül.

- Hála legyen Istennek és uraságodnak - szólt a cigány, s bámulatos hirtelen és mohón szívta be nagyra tátott száján át a levegőt táguló mellkasába -, alkalomadtán még meghálálom.

Mi felsorakoztunk az út mentén, s ők elvonultak előttünk, ámbár a hátuk közepe ugyancsak viszkethetett pisztolyaink gondolatára, míg a kanyaron túl nem jutottak.

- Fivérem, hol van Mespech? - kérdezte Giacomo.

- Eme kanyar után bal kéz felől nyílik egy utacska, mely áthaladva a Beunes patak ágainak egyikén, malmunkhoz vezet, s innen egy ösvény visz a kastélyhoz.

- S nem juthatunk el innen toronyiránt a malomba?

- Nem, a rétet, melyet maga előtt lát fivérem, alámosta a patak egyik kiöntése. Valóságos mocsár, elnyelne bennünket.

- Akkor amondó vagyok, okosabb visszatérnünk Sarlatba, s nem belesétálnunk hebehurgyán a nekünk állított csapdába - vélte Giacomo.

Én egy kicsit latolgattam a dolgot.

- Nekem más a véleményem - mondtam végül. - Lovaink elcsigázottak. E gazok hamarosan utolérnének, s akkor Mespechtől távol kellene velük megütköznünk, nem is remélve segítséget, mely itt előbb-utóbb megjön. Mint vélekedsz e dologról, Samson?

- Ki hiszi, hogy e derék emberek megtámadnának? - szegezte rám kék szemét Samson.

- Ej, Samson, te nem e világról való vagy - mondtam én mosolyogva (noha e balszerencse ugyancsak elkeserített). - A kelleténél többet forgatod a Bibliát, s kevesebbet Machiavellit.

- Forgathatja-e valaki a kelleténél többet a Bibliát? - kérdezte elszontyolodva Samson. - Hogy beszélhet így, fivérem?

Éppen válaszolni akartam neki, amikor közbeszólt Miroul:

- Szabad-e valamit mondanom, uram?

- Mondd csak, Miroul!

- Pro primo, mint uram mondta triduanes-én, mielőtt továbbmennénk, adjunk le egy pisztolylövést, s riasszuk Vaskezű Coulondre-t a malomban, hogy ő nyomban báró úrhoz szalajtsa a föld alatti úton át Jacotte-ot. Pro secundo, küldjünk előre, a kanyarba valakit közülünk - ez lehetnék véletlenül én is, hogy az utat kikémlelje.

- Aranyat ér minden szavad, Miroul! - lelkesedtem. - Éppen csak fejre állítjuk tanácsodat, s első helyre tesszük pro secundó-dat. Eredj, Miroul, kémleld ki az utat, no meg e fene derék emberek számát s fegyverzetét.

Miroul visszadugta kápájába pisztolyát, mely addig ülepe alatt rejtett, mint valamennyiünké, odavetette Giacominak a málhás ló gyeplejét, kezembe nyomta heréltje kötőfékét, s pehelykönnyen, hogy alig érte lába a talajt, a kanyarhoz osont; hanem akkor, ahelyett hogy lassan előreóvakodott volna addig, mígnem a túloldalt megpillantja, megmászta a meredek, már-már függélyes sziklát, mely alatt az út elkanyarodott, lejtésnek indult - s fokról fokra feljebb jutván a sziklafalon, végül a felső kőperemén tűnt fel.

- Be bámulatos fürgeség! - szólt Giacomo, oly nyugalommal és derűvel, hogy elámultam rajta, tekintve sanyarú kilátásainkat. - Fivérem engedelmével Miroult is oktatni fogom mesterségemre. Ámbár nemtelennek született, megérdemli a kegyet.

- Meg, úgy vélem én is. S nem kár-e és sajnos, hogy egy ilyen derék fickó, ki tisztább a nyíretlen aranypénznél, bátor, hű, mi több, esze is jól vág és fogékony, testi ügyessége páratlan, mégse vihesse többre az inas állapotánál, ha szerencsétlenségére a síkföld egy rozoga viskójában látta volt meg a napvilágot?

- Vihetné többre is - felelte Giacomo -, ha az egyház szolgálatába szegődne, mivel tud írni-olvasni, avagy még inkább ha katonának állna. Hanem ehhez el kellene kegyelmedet hagynia, s azt nem teszi. Forró szeretettel csügg gazdáján.

- S hát én hogyan viselném el, hogy megváljak tőle? - szóltam megrendülten. - Én is szívből

szeretem, ha csupán inasom is.

Ám mialatt ezt kimondtam, úgy téve, mintha nyugodtan csevegnék Giacomival, a perc rettenete ellenére, mely hogy úgy mondjam, mintegy a föld alatt lappangott lelkemben, megértettem: saját kényelmemet fölébe helyezem Miroul előrejutásának.

S mivel erre a gondolatra elfogott a düh önmagam iránt, s Miroul éppen akkor érkezett vissza, keményen rászóltam:

- Sokáig elmaradtál. Miért másztad meg a sziklát?

- Uram - felelte Miroul, s barna szeme elszontyolodott, míg a kék hideg maradt (jeléül annak, hogy nagyon a szívére vette szemrehányásomat) -, fentről s tisztán akartam látni a lovak kápáját, s az igazat megvallva, úgy állítom, egyiken sem rejlik kis avagy nagy pisztoly vagy számszerj. Hanem e legfeljebb hét főt számláló kis csapat mögött két lovat láttam lovas nélkül, mi talán annak a jele, hogy közülük két csirkefogó a meredek taniési dombon rejtőzködik, s onnan készül lepuffantani bennünket.

- Köszönet neked, Miroul - mondtam, igen elszégyellve iménti türelmetlenségemet -, én nem végeztem volna ily jól el a dolgot. Láttad-e a beste Fontenacot?

- De mennyire. Vervörös mente s kalap van rajta, s igen peckesen feszít nagy, fehér lova hátán; ez a képmutató állat mintha azt akarná a világgal elhitetni, hogy gazdája lelke éppoly fehér, mint ő maga.

Ámbár nem találtam különösen szellemesnek e mondást, az oldalamat fogtam, úgy nevettem rajta, hogy némi balzsamot öntsek a sebre, melyet az imént ütöttem kedves szolgám lelkén.

- Miroul – mondtam -, kösd ki a máhás lovat eme fügefá görbe ágához, mely kínlódva tör elő a domb köves földjéből, add le a mondott pisztolylövést, és töltsd újra fegyveredet.

Miroul megtette, amit parancsoltam. Eközben Giacomí leoldotta válláról köpönyegét, s második pisztolyát előhalászva a feneke alól, hosszú combjai közé csúsztatta, hogy jobban a keze ügyébe essék, majd ráterítette a köpenyt.

- Samson, ne mélázzon s ne ábrándozzon el - szóltam oda öcsémnek. - Tudom, kegyelmed bátor, de legyen ürge is. És ne feledje: lőjön, mihelyt lőnie kell. Fontenac valóságos csapás Mespechen. Ezt elégszer hallhatta.

- Nem fogok megfélemezni róla - felelte Samson. Akkor halkan elimádkoztam egy Miatyánkot, s ők hárman utánam rebegték, majd keresztet vettem homlokomra, ajkamra és szívemre, és azt mondtam, vidáman és hetykén, mint tette volna a helyemben apám:

- Bajtársaim, ez a nap a mienk. Rajta!

És nekivágtunk, de csendeskén, kivont kardunk jobb csuklónkról csüggött alá bojtjánál fogva, egyik pisztolyunk ugyane kezünkben, lovunkat lépésre fogtuk, s ugyancsak hegyezettük fülünket, szemünk pedig fürkészőn járt ide-oda, s mint olvasóim gondolhatják, tettett nyugalmunk ellenére hangosan vert a szívünk. Egyedül Isten a megmondhatója, meddig tartott, míg azt az átkozott sziklát, melyre Miroul felmászott volt, az úton megkerültük. Be hosszúnak tetszett az a pár perc! De egyszer csak átjutottunk, s hökkenten pillantottuk meg elleneinket, holott tudtuk: ott lesnek ránk.

Nem heten voltak, mint Miroul mondta, hanem nyolcan, a nyolcadik, ki az üres nyergű lovak mögül bukkant elő, nem volt más, mint a marcuays-i plébános; a síkföldi parasztok Vonyogó-nak hívták paráznsága miatt, mint ezt másutt már elbeszéltem.

- Ej, plébános uram, kegyelmed mit keres itt? – kiáltottam. De nem felelhetett. Lovaink, mintha megkergültek volna, veszett nyerítésbe csaptak - bizonyára akadt egy heréletlen csődör ellenfeleink hatásai között, azért zavarodtak meg kancáink. S mivel odatúl is rákezdtek a lovak - ha kancák voltak, ha csődörök -, igen szép zenebona támadt, s éktelen ágaskodás, rúgkapálás, melyet meg kellett fékeznünk s lecsendesítenünk, mielőtt bárki emberfia szóhoz juthatott volna. Szóhoz juthatott, mondom, de nem merném azt mondani: észhez is tért, mivel az ember, mindent egybevéve, oktalanebb hatásánál és ezerszer kegyetlenebb nála.

Mivel a szánkat sem nyithattuk ki a fülsiketítő láрма miatt, merőn bámultuk egymást, s ami engem illet, én igen kíváncsian figyeltem Fontenacot, ki családunk esküdt ellensége volt (mint előtte már apja is), de színről színre még soha nem láttam, mivel a zsványbáró nem vett részt ellenünk forralt alattomos tervei végrehajtásában, ezt az egy alkalmat kivéve. Ez a körülmény nemcsak meglepett, bolhát is dugott a fülembe. S az igazat megvallva, jóllehet nála aljasabb zsványt soha nem hordott még hátán a föld, önkéntelen csodálattal néztem szálegyenes természetét; biztosan ülte meg fehér lovát, s igyekezett megfékezni. Pusztán küllemét tekintve igen dali nemesúr volt, nagy testű, de igen izmos, ámbár kissé hízásra hajlott, nekem legalábbis úgy rémlett. Arca is szép volt első látásra, nemes és büszke vágású, haja, szakála göndör, szembogara ragyogó. Hanem amikor elfordította fejét, ez a szép arc sajnálatos és ijesztő hasonlóságot mutatott egy ragadozó madáréval, lévén orra hajlott, mint a sólyom csőre. Pompás öltözeke összhangban volt külső megjelenésével, mentéje vervörös, s fekete hasítékok ékesítette nadrágja is, de ez a ruha nem bársonyból készült, mint az én Giacomimé, hanem selyemből.

Szorosan a báró mellett egy zömök, széles vállú, domború mellkasú, kurta derekú-nyakú ipse ült egy alacsony ló hátán; amilyen nemesnek tetszett gazdája arca, oly csúf, kegyetlen és vérszomjas volt az ő képe. Felismertem (találkoztam már vele Sarlat városában, hol egyébiránt ritkán mutatkozott, lévén ott is, mint mindenütt, igen rossz a híre): Fontenac várnagya volt s egyben fattyú féltestvére, de törvényesítették, mint Samsont. Furcsa módon úgy hívatta magát: Malvézie ura, holott ilyen nevű birtok nem létezett a Sarlat-vidéken. Azt beszéltek róla, bármely aljasságra kapható, s durva mancsa benne volt a báró minden

mocskos vállalkozásában, melyeket ugyan ő sugallt, de jómaga még kesztyűs kézzel sem ért volna hozzájuk. Mert ez a Fontenac ördögien álszent volt, buzgó pápista s templomkűszöb-koptató, a püspökség nagy híve s kegyeltje, mivel nem fukarkodott fortélyos adományaival.

Amikor a lovak csapta zaj elült, Fontenac, ki maga is alaposan szemügyre vett csizmám talpától fővegemig, komoly, ám éppen nem bosszús arccal fordult hozzám:

- Mit keres itt, uram, kivont karddal s kezében pisztollyal ez úton, mely az én birtokomhoz tartozik?

Először nem is felelhettem, úgy elámultam a báró orcátlanságán, ki nem állotta kijelenteni, hogy a Beunes-parti út az övé.

- Fivérem - súgta a fülembe Giacomi -, ez a behemót ember párbajra akarja kegyelmedet ingerelni, s a plébános tanúként van jelen, ha akarja, ha nem. Legyen igen mértéktartó válaszaiban.

- Báró úr - szóltam, s fejet hajtottam köszönésképpen -, nincs tudomásom róla, hogy ez az út kegyelmedé lenne.

- Pedig az enyém - vágta rá arcizomrándulás nélkül Fontenac - ősi jogon, melyet szándékomban áll feleleveníteni.

- Ahhoz báró úrnak előbb el kell nyernie a sarlat-i rendőrbíró és a praesideális törvényszék jóváhagyását. Addig is szíveskedjék utamra engedni, hogy hazatérjek.

- Uram, nem fogadhatok el parancsot olyantól, kinek kezében fegyver van - szólt Fontenac.

- Báró úr, csupán azért vontunk kardot, mert négy embere a hátunkba került. Azonban mihelyt megtudtuk, hogy a báró úr emberei, útjukra engedték őket.

- De nem fegyverkeztek le - Fontenac hangja haragosan csattant. - És pisztolyt szegezve szól hozzám, uram. Ez sértés.

Giacomi finoman megrúgta csizmámat, mire én roppant szelíden mondtam:

- Ha sértés, báró úr, nyomban teszek róla. A marcuays-i plébános úr legyen rá tanúm, hogy készséggel lefegyverkezem és megkövetem báró urat.

Azzal visszadugtam kardomat hüvelyébe, pisztolyomat a nyeregtarsolyba, igen jólesően érzékelve, hogy a másik erősen nyomja a bal fenekemet. Samson, Giacomi és Miroul nyomban követte példámat.

Mire Malvézie urának rút képe céklavörösre gyúlt bosszúságában, szeme lángot vetett, s fennszóval elkiáltotta magát.

- Mire ez a sok teketória? Végezzünk a csirkefogójával!

Giacomi megint bokán billentett, tehát rezzenetlen s kifürkészhetetlen arccal hallgattam, mintha meg se hallottam volna a sértést, hogy ne kelljen megtorolnom.

- Nyughass, Malvézie! - mordult várnagyára Fontenac.

- Báró, immár fegyvertelen vagyok, s megismétlem iménti kérésemet.

- Fontolóra veszem - felelte Fontenac.

S azzal elnémult, mivel nem tudta, hogyan folytassa a provokációt. Láttam, Giacomi oly tüzetesen fűrkészi szeme sarkából a taniési meredély bokrait, mintha azt várná, valahol megpillantja a lombok közt egy puská csövét. Á, végre tudom, mi a terved, Fontenac, futott át rajtam, mint villám, a gondolat. Samsonnak egy golyót szánsz, nekem kardodat. Egyazon napon megölni Mespech báró két kisebbik fiát, be nagy dicsőség lenne ez számodra! S ugyan ki tudná meg valaha is, hogyan zajlott le itt az úton ez a sötét ügy, hisz más tanúja nincs, mint ez a hazug és halálra rémített papocská.

- Hallotta, mit mondott az imént Malvézie ura, uram? - kezdte újra Fontenac.

- Nem, báró úr, nem hallottam.

- Elismételjem?

- Kárba veszett fáradság lenne. Akkor sem hallanám meg.

Mire a báró elmosolyodott, s a legorcátlanabb, kihívó gúnnyal mondta:

- Ki becsületére nem kényes, járjon siket füllel.

De mert Giacomi csizmája megint súrolta az enyémet, én azt feleltem:

- Báró úr, kérem, hagyja ránk, Sioracokra becsületünk gondját.

- Mit hallok, uram? - adta nagyon is átlátszóan a meglepettet a báró. - Kegyelmed Siorac? Hát tudja meg, én gyűlölöm s megvetem e családot. Sok bántást s gázságot kellett tőle elviselnünk, apámnak is, magamnak is.

- Hát kérjen értük elégtételt Mespech bárójától, s ne kisebbik fiától!

- Kisebbik fiától! - kiáltotta megvetően a báró. - Egyszóval kegyelmed az a Pierre de Siorac, ki nem állt Montpellier-ben medicinát tanulni foltot ejtve címerén?

- Vajon azt gondolta-e hat évvel ennek előtte, báró úr, hogy apám foltot ejt címerén, amikor kikúrálta a pestisből a báró úr leányát?

Fontenac haragos pillantást vetett rám s elnémult. Hogy kisegítsem zavarából, azt mondtam neki hidegen, mégis roppant udvariasan:

- Báró úr, ismételtlen s illendőképpen arra kérem: engedjen utamra.

- Sárgacsőr uraság, a nyelve igen jól forog - szólt Fontenac. - Vajon ugyanolyan jól forgatja-e kardja pengéjét s hegyét?

- Hogyan? Párbajra hív ki engem, báró uram? Nagyon is olcsón adja, én apróvad vagyok kegyelmedhez képest. Miért nem hívja ki inkább lovagi bajvívásra Ceresole és Calais hőseit?

- Ez az álhős valódi himpellér - csikorgatta a fogát Fontenac. - Apja lakáj volt.

Mire Giacomi erélyesen csizmámhoz koccantotta a magáét, hanem ezúttal nem hallgattam többé néma tanácsára, s metsző hangon azt feleltem, minden szót jól megnyomva:

- Nagypám nem lakáj volt, uram, hanem patikus Rouenban. Apám a normann légióban szerzett kapitányi és fegyvernöki rangot. Enghien herceg maga ütötte lovaggá a keresolei csatamezőn. És III. Henrik király nevezte ki báróvá Calais bevétele után. Fontenac úr, ha megismétli iménti szavait, ezúttal meghallom őket.

- Megismétlem - Fontenac szeme nagyot villant, fejét kevélyen felszegte.

- Ezért számot kell adnia, báró úr!

- E helyt s e percben megadom! - kiáltotta diadalittasan Fontenac. - Megfelel-e kegyelmednek ez a lankás kis rét?

Jól ismertem a szóban forgó kis rétet, egy Faujanet nevű szántóvető volt, a mi Faujanet-unk unokafivéréé. A testvériség szerette volna bekebelezni e birtokunkba ágyazott földdarabot, de hiába, tulajdonosa nem állt kötélnek, mivel a patak közelsége ellenére itt nem volt vízenyős, hanem nagyon is egészséges és jó a föld.

- Megfelel! - biccentettem.

- Fivérem, ügyeljen, nehogy elejtse a pisztolyt, melyen ül - súgta oda nekem Giacomi.

Bólintottam, levettem köpönyegemet, s úgy terítettem magam elé, mint ő. Sikertől is ügyesen visszacsémpésztem a nyeregtársolyba pisztolyomat.

- Zekéjét is vesse le, fivérem - intett halkan Giacomi -, és szólítsa fel a bárót példája követésére.

Úgy tettem, hanem a báró némán nemet intett.

- Ahá! Mindjárt gondoltam - sziszegte Giacomi -, amikor megláttam, mi mereven ül lován. A csaló gazember páncélinget visel zekéje alatt! Pierre, fejeére vagy torkára célozz.

- Lelőjem e hitszegőt, fivérem - kérdezte Samson halottsapadtan, villogó szemmel s úgy összeszorítva fogát, hogy nem is pöszögött ez egyszer -, ki a becsület parancsát semmibe véve vértben áll ki párbajozni, holott ellenfelén csupán egy ing van?

- Eszébe ne jusson, Samson! A pápisták gyilkossággal vádolnának!

Azzal leugrottam Acclámról, gyeplejét odadobtam Samsonnak (hogy ne löhessen, nem maradván szabad keze; egyikkel a maga lovának gyeplejét fogta, másikkal az enyémet), s megálltam, két kezemet a nyeregkapára támasztva, lehajtott fejjel.

- Mit mivel, uram? - kiáltott rám a báró. - Mi ez a huzavona? Csak nem szállt inába a bátorság?

- Az Úrhoz fohászkodom a viadal előtt, uram.

Isten bocsássa meg, valójában nem hozzá imádkoztam e percben, hanem Giacomi bölcs tanácsait akartam hallani.

Ő megértette, s két kezét összekulcsolva, mintha maga is imádkozna, halkan rákezdte:

- Fivérem, e gazember elhaladta negyvenedik esztendejét, erős, de máris jócskán elhízott, ráadásul rossz páncélinge is nehezíti. Fárassza őt ki! Térjen ki előle! Térjen ki! Úgy forgolódjék körülötte, mint légy az oroszlán körül. Csapkedje! És ugráljon! És óvakodjék galád és hitszegő fortélyoktól, attól például, hogy a báró arcába vágván fővegét, megvakítsa kegyelmedet! És az Isten szerelmére: térjen ki előle! Ne álljon ki vele szemtől szembe! Mészlikbe aprítaná! Még egyszer mondom: térjen ki! Addig futtassa maga után, míg el nem gyengül lába, el nem nehezül karja, s meg nem zavarodik agya! Mi több: a késlekedés időt hagy a mespechieknek, ideérhetnek közben. Kegyelmed a maga részéről ne kockáztasson, ne vállalkozzék semmire, ami veszélyes. Csakis akkor sújtson le, ha bizonyosra és fejre mehet.

- Hadd adjak neked én is egy tanácsot, Giacomi: ne kettőnk párbaját s ennek lefolyását figyelj. Hanem azt a taniési dombot, azokat a bokrokat s lövéreket, kik hited szerint ott rejtkeznek. Rád bízom Samson életét. Meg tereád, Miroul.

- Uram! - türelmetlenkedett Fontenac. - Hát soha nem lesz vége imájának? Oly fekete-e lelke, hogy ily hosszan kelljen Isten kegyelmébe ajánlania?

- Nem a magam lelkeért imádkoztam, báró úr! - feleltem nagy hangon, fejemet felszegve. - Hanem báró úr lelkeért!

S riposztommal elégedetten köpönyemet bal karomra csaptam, törömet elővontam - kardom máris ott volt jobbomban -, s nem várva be Fontenacot, mivel attól tartottam, képes aljasul hátba támadni, ha nem járok egy lépéssel előtte - leugrottam az útról a rétecskére, s szempillantás alatt a kellős közepén termettem, hol hirtelen sarkon fordultam, előrehajoltam, s tört-kardot szegezve, harcra készen vártam be Fontenacot. Igen elámulult fürgeségemen, hisz én már a helyemen voltam, amikor ő még azzal bajlódott, hogy az útról a rétre lekászálódjék, s nem egyetlen ugrással, mint én tettem, hanem lépteit aprózva, nehézkesen. Azaz beigazolódott Giacomi sejtése.

Még egy utolsó pillantást vettem beunes-i malmunkra, honnan segedelmet reméltem, de semmi nem mozdult odabent, s más hang nem hallatszott, csupán a kutya ugatása. Tehát elfordultam, eltökéltem: immár nem remélek onnan semmit, s üdvömet csakis magamtól várom.

Ezenközben a báró nekem rontott, dübörgő léptekkel, magasra emelt karddal, s igen gyorsan, ami meglepett és el is gondolkodtatott; ezt nem vártam, azok után, ahogy az útról lekecmergett. S bizony inamba szállt a bátorságom, amint nekem rontott ez a behemót ember, ki, hirtelen levette az udvariasság álarcját, úgy bömbölt s fintorgott, mint maga a sátán, ocsmány és vérlázító sértéseket zúdított rám, fülsiketítő hangon, s akkorákat sújtott, hogy csapásai alatt a kőfal is leomlott volna; riadalmam annál nagyobb volt,

mivel első csapásai egyikével kis híján kiütötte kezemből a kardot. Ha azt mondom: kitértem előle, nem sokat mondok. Már-már futottam előle, úgyhogy a báró emberei odafönt, az úton, gyűlölködve, megvetően szidalmazni kezdtek, mivel azt hitték, máris végem.

- Gyáva! - süvöltötte a báró. - Ne fuss előlem. Fordulj szembe velem, kappan! Mindjárt kicsipkézem beleidet!

S ismét akkorát sújtott kardomra, hogy bizonyára kiverte volna kezemből, ha szokás s szabály ellenére nem kötöttem volna csuklómhoz a bojtját. Megint kitértem, ezúttal oldalvást, s mivel ez a bika hanyatt-homlok rohant orra iránt, sikerült egy kisebb vágást ejtenem a lába szárán, úgy, hogy a földre vetettem magam. Miáltal nagyon is nagy kockázatot vállaltam, Giacomi tanácsa ellenére, mivel a következő percben Fontenac sarkon fordult, s bömbölve, mint a pokol hetvenhét ördöge, vetette rám magát, s csakugyan a földhöz szegzett volna, ha nem gurultam volna serényen arrább a fűvön; majd felszöktem könnyedén, mint a macska, s hirtelen elugrottam. A báró torkaszakadtából káromkodva megint nekem rontott, de láttam, kissé húzza a bal lábát, azt, amelyiket megvágtam. Megint oldalt szökkentem, de ahelyett, hogy bolond módjára a földre vettem volna magam, mint az imént, körültáncoltam a bárót. Kardom hegye úgy röpködött feje körül, mint darázs; de nem igyekeztem őt megszünni vagy megvágni. Eddigre elszállt kezdeti rémületem, eszembe idéztem Giacomi jó leckéit, s kardommal megkötöttem Fontenac pengéjét, ügyelve rá, hogy annyira mellé férközzek, hogy ne sújthasson le teljes erővel, mint tette már két ízben. Az igazat megvallva megpróbálta harmadszor is, de hasztalan, akkor döfni próbált nem is egyszer, de én könnyűszerrel kivédtem döféseit, mivel inkább vadul vagdalkozott, semmint nagyon ügyesen.

Mindazonáltal egy percenetre sem tévesztettem szem elől mozdulatait, a legapróbbakat sem, képesnek tartván e gazembert bármiféle alattomos fufangra. És amikor azt kellett látnom, hogy tört tartó kezével vörös fővegéért nyúl, több lépésre eltávolodtam tőle; attól féltem ugyanis, fejfedőjét az arcomba fogja vágni, hogy elvakítson. Ehelyett kinyújtott karral kétszer meglengette, majd a fűre hajította, s ez bizonyára valamiféle jeladás lehetett. Három vagy négy pisztolylövés durrant - kis híján halálokat okozva -, mert mint erre a báró nyilván számított is, egy percre levettem róla a szemem, hogy aggódva tekintsek enyéimre az úton, s Fontenac kardja felnyársalt volna, ha a Gondviselés vagy valamiféle ösztön sugallatára nem mozdultam volna arrébb az utolsó pillanatban, úgyhogy kardja bal karom és testem között suhant el, s mindössze ingemet hasította fel, magam sértetlen maradtam.

Ismét eltávolodtam a bárótól s körbetáncoltam, szinte tetszésem szerint kötve meg vagy szabadítva fel kardomat, keresztezve és igen megnyugodva iménti oldalpillantásom után, mivel embereim egyenes háttal ültek lovukon, épen és sértetlenül. E látványra keblem örömtől dagadozott, s én nekibátorodva láttam újra munkához. De engedje meg, olvasóm, hogy egy percre magamra hagyjam magamat érzéseimmel a mező közepén, kivont törrel-karddal, szemközt a szörnyű báróval, s moccsanatlan, mintha festett kép lennék, ha szabad így mondanom, s visszatérjek az útra, hogy kiderüljön, amit később tudtam csak meg, s amit olvasóim előzékenységem folytán máris megtudhatnak: hogy mi történt odafent, minekutána a báró meglengette fővegét.

Mint sejtettem is, Samsonnak ugyancsak meggyűlt a baja Acclám és tulajdon lova féken tartásával, annál is inkább, mivel engem is szemmel akart tartani bajvívás közben, s így nem irányozhatta egész figyelmét a lovakra. Ezt megérezte kancám, s mivel igen megzavarta egy mén jelenléte az ellentáborban, talán mert éppen sárlott, nyugtalanul izgett-mozgott, ide-oda forgatta farát, fejét hátra-hátra vetette, orlikát felfújta, s hátsó patkójával alattomosan megrúgta Samson heréltjét, mintha meg akarná büntetni, amiért herélt. És ámbár a herélt békén eltűrte a rúgást, minthogy nagyon félt kancámtól, a fájdalomtól ő is megbokrosodott, még inkább megnehezítve, hogy öcsém Acclát megjuhászítsa. A ló megérezte, hogy mostani gazdája nem tartja erősen, s nem én szorítom combjaim satuja közé, s pokoli tombolásba kezdett, vadul rángatta a kötőféket, mintha ki akarna törni, nyerítve-prüszkölve nyújtogatta nyakát, emelgette lábát, s amikor a báró megadta a jelt lövészeinek, kik, mint Giacomi helyesen sejtette, valóban a meredély bokrai közt lapultak, s ők e jelre kilőtték Samsonra fegyverüket, szegény Accla izgalmas felágaskodott, s egyik golyót a nyakába, másikat a fejébe kapta. Hanem a löpor füstje elárulta, merre bujkálnak az orvlövészek, Giacomi tehát haladéktalanul előrántotta két combja közül addig ott rejtégetett pisztolyát, s rásütötte az egyikre, Miroul pedig a másikra, s mivel mindketten szerencsével jártak, a két gonosztevő holtan gurult le a domboldalon, s éppen az ellenfél lovainak lábánál kötött ki, nagy riadalmat támasztva köztük.

Samson, amilyen álmódzó és késedelmeskedő volt mindig, az egészről semmit nem vett észre, csak a halott Acclát látta, s gondolni is csak arra tudott, mennyire kétségbeesek majd én lovam vesztén. S mivel ez a fullánk végre bőre alá hatolt, előkapta feneke alól pisztolyát, s Malvézie uraságra szegezve rákiáltott, bájosan pöszögve, mint rendesen:

- Mi ez, uram? Megölte Acclánkat?

Mire Malvézie ura égneke emelte mindkét, fegyvertelen kezét, melyeken csakugyan nem hagyott vérnyomot áldozatainak kiontott vére, s nagy álszentül azt felelte - holott a szenteskedés ugyan rosszul illet aljas ábrázatához:

- Nem én, uram, mint látja, nincs nálam fegyver!

Samson még mindig nem fogta fel, micsoda orvtámadástól mentette őt meg Accla, s mivel, mint mondtam, megindítóan bízott embertársaiban (a nőneműekben is), nem bírta rászárni magát, hogy rálőjön a gazfickóra, amit igen rosszul tett, mint majd látni fogjuk. De tanácstalanságában továbbra is rászegezve tartotta pisztolyát, ami legalább arra volt jó, hogy Giacomi elővonhassa nyeregársolyából második

pisztolyát, s metsző hangon rárivalljon Malvézie-re:

- Uram, ha egy is moccanni mer emberei közül, kegyelmed meghal.

Valójában eszük ágában sem volt immár effélét tenni; lovuk lábánál máris ott hevert két társuk teteme, s mi több, tapasztalniok kellett, hogy a párviadal köztem és uruk között nem az ő javára üt ki.

Immár erősen vérzett a báró lábsebe, s ő maga is addig csörtetett utánam, míg nem végképp kifulladt, úgyhogy nem üvöltött többé, és nem is szitkozódott, hogy ne tékozzolja a szuszt, hanem tüdejében tartsa a levegő maradványát. Egészen elnémult, s fogcsikorgatva, befelé dühöngve, lázasan kutatott elhomályosuló agyában holmi aljas csel után, melynek révén leteríthetne.

Én szinte a bőrömről éreztem, miféle alattomos munka megy végbe tobozmirigyében (melyről azt állítják: a gondolkodás székhelye), s úgy lestem őt, mint egerésző macska, izmait megfeszítve, s minden idegszállammal rajta csüggve. Jottányit sem kockáztattam, pengém nem tárgult az övé mellől, hüvelyknyire, sőt ujjnyira sem, egy pillanatra sem tévesztettem közben szem elől bal kezét, amit jól is tettem. Mert ez a bal kar hirtelen hátrarándult, s én abban a minutában megértettem: törét készül arcomba vágni. Oly hirtelen ereszkedtem fél térdre, hogy a tör süvítve szállt el a fejem felett: Fontenac elképedt fürgeségem láttán, s keservesen megbánta, hogy könnyedén túlادott törén (vágásaim egyikét-másikát azzal hátrította volt el), olyannyira, hogy végképp inába szállt a bátorsága. Öt-hat lépést hátrált, s kardját leengedve, igen udvariasan mondta:

- Uram, e párbajnak se vége, se hossza, kérve kérem: hagyjuk abba. Soha nem jutunk különben a végére!

- Báró úr - bocsátottam le én is kardomat -, kegyelmed himpellérnek becsmérelte apámat, lakájnak nagyapámat, s jómagamat gyávának. Visszavonja-e sértő szavait?

- Visszavonom - felelte Fontenac a lehető legünnepélyesebben. - Részint kegyelmed vitéz-ségének adózva ezúttal, részint saját nagylelkűségemnek. Ami meg az áthaladást illeti birtokomon, elég nagylelkű leszek az engedélyt rá megadni, Tehát dugja kardját hüvelyébe, arra kérem.

Megdöbbsentem s elámultam ekkora orcátlanság láttán, annál is inkább, mivel tudtam, láttam: a báró meghátrálása csupán egy újabb hitszegés nyitánya. Annyira utálatosnak tetszett előttem ez a sok csel és hazugság, hogy kis híján felkavarodott tőle a gyomrom. Jól megvettem mindkét lábomat a földön, s erősen megragadtam újra fennen suhogó kardom markolatát, és azt mondtam, hogy mielőbb végét vessem e beste lélek mocskos komédiájának:

- Ezer köszönet, uram, de én másként határoztam. Csakugyan folytatom utamat, de a kegyelmed testén át.

Amire figyelmeztetés és szó nélkül, a felállásra sem hagyva időt, úgy esett nekem Fontenac, mint az eszeveszett, iszonyú üvöltéssel s kivont karddal. Azt hitte, meglep. Csakhogy én számítottam e meglepetésre, kivédtem a csapást, s magasra emelve pengémet, arcát céloztam meg vele. Fontenacot tovasodorta a roham veszett lendülete, s ily módon maga nyársalta fel magát kardomra, úgyhogy annak hegye kéthüvelyknyi mélyen hatolt be bal szemén át koponyájába, feldúlva és kifolyatva agyvelejét. S ő úgy esett össze hirtelen és egy csapásra, mint ökör a vágóhídon a mészáros taglója alatt.

Szemem-szám elállt e döfésre, melyet igazán nem én terveltem el, azt sem tudtam, magamnak tulajdoníthatom-e a győzelmet, sőt alig is akartam hinni, hogy valóban az én kezemtől esett el családunk ellensége, s immár a lábam előtt hever, örök halál prédájaként. Alig akartam hinni tulajdon szememnek, fektében még nagyobbnak tetszett Fontenac, mint álltában, arca is aljasabbnak és rútabbnak látszott, mint bármikor párharcunk során, még azokat a percek sem kivéve, amikor szitkok özönét okádta rám. De mert többé nem mozdult, futva indultam vissza az útra, úgy láttam messziről, a báró emberei összecsapnak az enyéimmel.

Szolgáltassunk igazságot Malvézie uraságnak: ő volt a legelső Fontenac szolgálói közül, aki fejvesztesen elmenekült, amint a bárót elesni látta, mit sem törődve vele, él-e, hal-e gazdája. Csodálatos gyorsasággal nyargalt el, maga után vonva kötőfékénél fogva Vonyogó lovát. Társai eközben kardot rántottak és szembeszálltak a mieinkkel, nem akarván átengedni nekik a terepet. Azt képzelték, ők az erősebbek, mivel öten voltak három ellenében, s megfélemlítkeztek pisztolyainkról. Furcsamód az enyéim is mintha megfélemlítkeztek volna róluk, s kardot akasztottak a zsványokkal.

Mihelyt az útra felszöktem, megpillantottam szegény Acclát holtan, s ez úgy megzavart és elszomorított, hogy valósággal földbe gyökerezett a lábam. Le is döfött volna a gazok egyike, ha az utolsó pillanatban el nem fordítja a pengét fejem fölül Giacomi, az ipsére szegezve pisztolyát, melyet továbbra is bal kezében tartott, de nem sütött el.

- Kutya teremtetett! - kiáltottam, mintegy megrészegülve hirtelen dühömtől. - Lője már le!

- Hogy lőnék rá olyanra, ki pusztá karddal áll ki ellenem - méltatlankodott Giacomi.

- Lőj, Giacomi! - kiáltottam rá -, vagy fel akarod áldozni Acclán kívül mások életét is?

De sem Giacomi, sem öcsém, sem Miroul nem engedelmeskedett parancsomnak, kimondhatatlan dühömről. Előkaptam Samson nyeregársolyából egyik pisztolyát, és leterítem a nyomorultak egyikét. Ez több volt, mint amennyit elviselhetek. Megfordultak és elvágattak.

- Hát Malvézie? Hol az a kutya Malvézie? - kiáltottam.

- Elmenekült - fordította felém ártatlan ábrázatát Samson. Csak úgy ragyogott a boldogságtól, hogy ép bőrrel menekültem meg a bajvívásból.

- Kegyelmes Isten, hagyjátok elmenekülni! - tomboltam dühömben. - Miroul, a lovadat! - és nyeregbe

pattanva elkiáltottam magam: - Utána, barátaim! Azon melegiben kell e viperafészket elpusztítanunk, ha nyugtot akarunk!

Nem vártam be őket. Sarkantyút adtam lovamnak, és máris indultam. Csakhogy az én Miroulom heréltje elvesztette egyik patkóját, és sántikálva ügetett a köves úton, mely felsebezte érzékeny patáját, úgyhogy nagy bánatomra mind lehagytak. Előbb Samson, aztán Giacomi s még Miroul is, ki szőrén ülte meg a málhás lovat, minekutána terhétől megszabadította. Szégyenszemre zötykölődve-kocogva követtem őket, én, aki a vezér lettem volna, s kis híján sírtam elkeseredésemben, hogy kisdéd seregem utóvédje s málhái közé keveredtem. Egyszerre megpillantottam Fontenac egyik emberét, ki a többtől megválva egy nagy réten készült éppen átvágni. Itt kiszélesedett a beunes-i domb. Üldözőbe vettem az embert, gondoltam, a fűvön könnyebben fog ügetni a ló, s úgy is lett, lépésről lépésre nőtt bátorsága és irama, úgyhogy utolértem az ipsét, mielőtt a réttel határos erdő szélét elérte volna.

- Kegyelem, uram, kegyelem! - kiáltotta, amint meglátta, hogy kivont karddal vágatok felé. - Ne öljön meg! Nem katonája vagyok én a bárónak, csupán kosárfonója.

- Engem mégis megöltél volna, ha százszor kosárfonó vagy is.

- Kénytelen-kelletlen, uram. A báró parancsolatjára! Pedig én nem haragszom az úrra, sem családjára, minthogy én vagyok Gavachette apja.

- Micsoda? - képedtem el, és leengedtem a kardot. - Hát te voltál az a cigány kapitány...

- Soha nem voltam én kapitány, uram, csak annak adtam ki magam, mivel fene nagy gusztusom támadt a kicsikére, s ő annyira hiszékeny volt...

Hogy valaki kicsikének mondja a nagy hasú, nagy seggű, nagy mellű Maligou nőt, az hirteleniben roppant mulatságosnak tetszett; fél kézzel a nyeregkapába kapaszkodtam, s úgy rázott a nevetés, mintha soha abba se akarná hagyni. Mire csudálatosan megnyugodott szegény cigány. Tudta, ezek után nem ölöm meg.

- Hanem az a kicsike, akiről szóltál - mondtam, könnyeimet törölgetve -, azt állítja, tizenötször erőszakoltad őt meg csűrükben azon az éjszakán.

- Tizenötször! - csóválta a fejét a cigány. - Az éppen tizenkettővel több a kelleténél. Hja, a képzeletnek mindig igen nagy hatalma volt e szegény fehércseléd felett. No és erőszak sem igen kellett hozzá.

Mire ismét elővett a nevethetnék. És arra kérem a szép keblű hölgyeket, kik könyvemet olvasni fogják, vegyék tekintetbe, hogy azok az animulák, melyek harc közben erősen elfojtódtak s összeszorultak bennem a nagy félelem miatt, mennyire megkönnyebbültek s mi vidáman áradtak most szerte testemben.

- Jól megnevettettél, cigány! - mondtam végül. - Megkegyelmezek életednek.

- Utamra mehetek-e? - kérdezte a cigány.

- Azt már nem. A foglyom vagy. Így jár, aki háborúzik. Tedd le kardodat, törödet. Majd értük küldök. És haladj előttem az útig.

Mire az úthoz értünk, felbukkant Samson, Giacomi és Miroul, de úgy tetszett, meglehetősen elkámpicsorodva amiatt, hogy nem érték utol Fontenac embereit, mind egérutat nyert s bejutott a zsványkastélyba, úgyhogy én, csapatom sereghajtója voltam az egyetlen, ki hadifogollyal tért haza, holott egy szemtanú vallomása, gondolhatják, igen nagy hasznunkra lehetett és fontos következményekkel járhatott a továbbiakban.

Miroulnak vissza kellett térnie málháinkért, tehát mindannyian visszalovagoltunk oda, ahol először csaptam össze a báróval. Amint megpillantottam a földön Acclám tetemét, iszonyú megbánás fogott el, amiért oly jót nevettem a cigány elbeszélésén és csalafintaságán, holott véres könnyeket kellett volna hullatnom szegény Accla miatt.

Jobban meggondolva a dolgot, megparancsoltam Miroulnak, hagyja egyelőre ott a málhát s a foglyot, ahol vannak, s vágtszon Mespechbe, a testvériséget értesíteni. Bizonyára szénát gyűjtenek egész házuk népével egyetemben marcuays-i nagy réteink egyikén, máskülönben nem állt volna üresen a malom, és meghallották volna pisztolylövéseinket. E lövésekre azonban csak Taniés lakosai figyeltek fel, s a falut kerítő fal tetején itt-ott fel is tűnt egy-egy riadt ábrázat: az útra leereszkedni s közelebből megnézni, mi történik, azonban egyikük sem mert, mivel tudták jól: nem tanácsos a szántóvetőnek belekeverednie a bárók perpatvaraiba.

Azt is meghagytam Miroulnak: hozzon szekeret, hogy felrakhassuk a báró és emberei holttestét. Éjjelre nem maradhatnak ott, fosztogatók, hullarablók és vadállatok prédájául.

Miroul elvágatott. Én leküldtem a rétre Giacomit és Samsont, győződjenek meg róla, annak rendje és módja szerint kiadta-e lelkét a báró, mint gondoltam. S amint magamra maradtam Acclával, leültem a domb aljába, s kerülve, hogy a tetemre pillantsak, mélyen elmerültem gondolataimba. Felidéztem mindazt, ami ama nap óta történt velünk, amelyen ugyanez a Fontenac, ki szinte ugyanazon percben múlt ki, mint a lovam, Acclát elküldte apámnak, hálából, amiért leányát, Diane-t kikúrálta volt a pestisből. Apám továbbadta nekem a kancát, s így lettem én a gazdája. De mit gazdája! úgy egyggyé váltunk mi ketten, hogy én sosem kormányoztam őt másként, mint tulajdon lótermészete parancsa szerint.

Accla velem volt mindama hajmeresztő veszedelmekben, melyeket e hét év alatt kiálltam: a lendrevie-i csatában a sarlat-i pestisjárvány másnapján, a corbiéres-i hegyekben az útonállókkal vívott harcunkban, Nimes-ben, Szent Mihály éjszakáján s a barbentane-i erdőben, amikor vérszomjas zsványok rabságából szabadítottam volt ki Montcalmot és Angelinámat. Igaz, ami igaz, olykor bogaras volt az én

kancám, s annyira makrancos és makacs, hogy majd eszemet vesztettem miatta, más lovakkal hihetetlenül harapós és rúgós, s nem tűrte, hogy egyikük is megelőzze őt az országúton, mivel felettük állónak tartotta magát, s első akart lenni mindig és mindenben: vágásban, abrakolásnál, itatásnál, patkolásnál. Hanem velem, a gazdájával oly gyengéd volt, mint egy szerelmes leányzó, sosem mulasztott el gyengéd prűszköléssel üdvözlölni, ha megjelentem, s nyomban a vállamra hajtotta hosszúdad, finom fejét, vagy hátba bökdösött az orrával, hogy becézzessem, amivel soha nem telt be. Mozgása könnyed volt és kecses, öröm volt nézni, amint a gyepen ügetett: hosszú sörénye úgy lebegett a szélben, mint a leányhaj, lába alig ért földet, mintha csak szállana; és soha nem hagyott cserben a veszedelem óráiban; mintha ösztöne megsúgta volna neki, mi van, ilyenkor a legcsekélyebb érintésnek is engedelmeskedett, és bámulatosan bátor volt, nem riasztotta meg sem kiáltozás, sem kardcsörgés vagy pisztolylövés, kicsiny fülét hegyezve egyes-egyedül az én szavamat leste, mivel úgy bízott bennem, mint istenében. Haj, én szegény, szép Acclám, soha többé nem nézek immár ragyogó, gyönyörű, szelíd pillantású fekete szemedbe. Ha csakugyan mindenható volnék, mint te hitted, úgy mentettem volna meg Samson életét, hogy ne kelljen őhelyette s a neki szánt golyó által rossz halállal halnod!

Így ültem, gyászba borultan, amikor egyszerre nagy patkócsattogásra, kerézkörgésre lettem figyelmes, s felpillantva megláttam apámat és tíz-tizenkét emberünket. Akkor bukkantak éppen fel a malomból idevezető úton, dobogtak a kis hídon s vágatva közeledtek. Én felpattantam, apám leugrott lováról s összeborultunk!

- Istennek legyen hála, nem esett bajod! - mondta elfúló hangon apám, s erőnek erejével arcához szorította arcomat, hogy ne lássam könnyeit. - És Samsonnak sem! Miroulnek sem! Giacomi-nak sem! A gazember hírére vette hazatérésteknek, s bizonyára őrt hagyott hátra Sarlat-ban, hogy az jelezze jöttötöket s előkészítse e gonosz lest két kisebbik fiamnak! Micsoda orgyilkos terv! S be iszonyú csapást mért volna rám ez a kutya, ha nem vall kudarcot!

Megjött Samson, s apám őt is istenesen megropogtatta. Embereink körénk tódultak, ölelgettek, simogattak, kezünket, vállunkat csókolgatták, könnyekig elérzékenyülve a nagy ijedelem után, melyet arra a gondolatra álltak ki, hogy kis híján örökre elvesztünk számukra, mialatt ők szénát kaszáltak, s lám, most mégiscsak itt vagyunk, jó erőben, vidáman és a hajunk szála sem görbült. Pedig ezek még csak a férfiak voltak. Képzeltetik, mi folyt ott, amikor a várba megérkeztünk, s a nők is beleelegyedtek a dologba! Olvasóim képzeletére bízom a vége-hossza nem volt jajveszékélést, sírást-rívást, kedveskedést, fecsegést és faggatózást! Végre kivont embereink szerető karjai közül apám, s a könyvtárba kalauzolt, hol immár két napja raboskodott és szenvedett Sauveterre, ki sem léphetvén sebesült lábának kiújult baja miatt, s lerítt róla: igen mogorva kedvében van.

Szigorú fekete szeme (melynek villámainál úgy féltem gyerekkoromban) mégis ellágyult láttunkra. Arcon csókolott, de közben száraz maradt a szeme, csak a szája széle remegett hajthatatlan, hugenotta szigora ellenére. Aprólékosan be kellett számolnunk neki a történekről, s én igyekeztem világosan előadni a dolgot. Ő roppant figyelmesen hallgatott, a végén nagyot sóhajtott, s azt mondta bánatos arccal:

- Ha fügefát vágsz ki, pusztítsd el a gyökerét is. Máskülönben újra kihajt, s utódot hagy maga után. Okos dolog volt Fontenacot becsületes párbajban megölni, de párbajban vagy anélkül végezni kellett volna e kutya Malvézie-vel is. Jól kezdte a dolgot, unokaöcsém, de nem végezte be. Bajaink nem értek véget, épp ellenkezőleg.

Sauveterre tanácsára s hogy azt ne mondhassák: fenyegetéssel és kínzással csikartuk ki vallomását, nem tartottuk Mespechben a cigányt, hanem biztos őrizettel Puymartin úrhoz küldtük át, ki pápista létére igaz barátunk volt, s apám oldalán harcolt a csavargók ellen Lendrevie-ben, a sarlat-i pestis másnapján. Puymartin vállalta, hogy kosárfonóként birtokára szegődött, mivel a cigánynak egy csepp kedve sem volt visszatérni Fontenacba, Malvézie markába annak utána, hogy Ricou nótárius úr előtt elmondta, mit látott a beunes-i úton.

Sarlat királyi rendőr hadnagya, de la Porte úr, kit a testvériség a párviadal másnapján meghívott Mespechbe, nyomban eljött egy írnok s egy orvos társaságában, ki apám kérésére megvizsgálta Fontenac holttestét - a báró csakugyan páncélinget viselt zekéje alatt, mint Giacomi gondolta. Apám arra kérte az orvost, nézze meg jól a báró bal szemén látható mély sebet, s állapítsa meg, golyó avagy kard ejtette-e. Az orvos arra a következtetésre jutott, hogy ekkora lukat csakis éles penge vághatott a báró arcába. Ezután megmutatta neki apám Fontenac embereit, kiket az összezsapás során megöltünk, valamint a két kovás puskát, melyet a dombon elrejtőzött lövészek használtak, s amelyek tusájába bele volt vésve készítőjük, egy sarlat-i mester neve; a mester emlékezett is rá, amikor de la Porte megmutatta neki a fegyvereket, hogy hűsvétkor adta volt el őket a zsványbárónak.

De la Porte úr még ezzel sem érthette be, lévén ily ügyekben roppant körültekintő és óvatos. Egyenként és külön-külön hallgatta ki az ügy részvevőit és szemtanúit, úgymint Samsont, Giacomit, Miroult és engem. Alighogy ez megtörtént, beállított Puymartin, ki hírére vette, hogy a hadnagy várunk falai között időzik, és magával hozta Ricou nótárius uramat, valamint három emberét, s átnyújtotta a hadnagnak a cigány vallomását, melyet az Ricounak mondott volt tollba. De la Porte mindaddig nem volt hajlandó a vallomást átvenni, míg a jegyző úr franciára nem fordította, mivel királyi rendelet írta elő, hogy a jogi procedúrák aktái Észak nyelvén készüljenek el. Mialatt a jegyző fordításán munkálkodott, de la Porte úr megkért, írjam le Fontenac báróval vívott párbajom történetét, úgy, ahogy azt előszörval előadtam neki. Megvárta, míg végeztem penzumommal s a jegyző is a magáéval, s csak ekkor távozott. Igen udvarias volt,

mint rendesen, tekintete mindazonáltal elutasító, és semmi módon nem nyilatkozott s nem nyilvánított véleményt, betű szerint ragaszkodván kötelességéhez. Ám amikor apámtól elkészönt, hirtelen rámosolygott, s ebből apám arra következtetett: nyert ügye van.

De la Porte-nál csakugyan nyert ügye volt, de nem bíráinknál, ezt a hadnagy maga mondta el nekünk egy héttel később. Ezúttal napszállat után érkezett s kíséret nélkül (mit szükség esetén azzal magyarázhattunk, hogy vidéki háza macskaugrásnyira volt Mespechtől). Csak a testvériség volt jelen, s rajtuk kívül Samson meg én. A gyertyatartó őt ágát kigyújtottuk vendégünk tiszteletére hugenotta takarékoságunk ellenére, s a lángok bevilágították oldalról a périgord-i nemesúr fodros, fehér gallér keretezte négyszögletes, pozsgás, nyílt arcát.

- Báró úr, nem felejtettem el, mi bátran viselkedett a sarlat-i pestis idején, amikor nemcsak egy fél ökörrrel járult hozzá a város ellátásához, hanem az egyetlen volt, Puymartinon kívül, ki szembe mert szállni a lendrevie-i mészárossal s leverte csavargóhadát. Miért is nem úgy jöttem most el báró uramhoz, mint király hadnagya, hanem csupán a magam személyében, hogy figyelmeztessem, mi készül családja ellen. Két kisebbik fiának ügye oly fordulatot vett, mely egy cseppet sincs ínyemre.

- Hogyan? - kiáltott fel apám. - Noha a zsványbáró volt az, ki aljas csapdát állított nekik, nem átalálnák fiaimat gyanúba venni?

- Gyanúba venni! Mondja inkább: vád alá! - emelte égnek kezét de la Porte úr. - Máris kész ellenük a vád, s tudni való, honnan fú a szél. Nem bocsátják meg Mespechnek, hogy eretnekfészek, s ámbár éppen béke honol köztünk, s a kegyelmelek Colignyja bejáratos az udvarba s látszatra nagy kegyben áll a király előtt, a bíróság több tagja pártbuzgalomból fiai elítélésére hajlik.

- S mire alapoznák e jogtiprást? - kérdezte ingerülten Sauveterre.

- Hát a marcuays-i plébános vallomására!

- Vonyogóéra! - horkant fel apám. - Van-e ember Sarlatban avagy a síkföldön, ki ne vetné meg e korhely paráznát!

- De katolikus plébános - felelte de la Porte úr. - S ez elegendő ok rá, hogy tanúsága, akármennyire ingatagnak mutatkozott is, többet nyomjon a latban, mint egy cigányé.

- Ingatagnak mutatkozott? - kérdezte apám.

- Határtalanul. Míg Malvézie karmai között volt Vonyogó, írásba adta e gonosztevő parancsára az ügynek egy oly változatát, mely súlyosan terhelő kegyelmed fiaira nézve. Ám mivel a bíróság követelte, hogy Malvézie engedje szabadon a papot, én nyomban kiszedtem őt a várnagy körme közül és visszahelyeztem marcuays-i parókiájára. Ott az én jelenlétemben egy másik vallomást vetett papírra, mely elég jól megegyezik azzal, amit fiaitól hallottam volt.

- Tehát minden rendben - vélte Sauveterre.

- Nem éppen. Mert Vonyogó, attól tartva, hogy Malvézie ellene fordul, meg sem melegegett lakában, hanem késedelem nélkül elfutott Sarlat városába, püspöke szárnyai alá, s minekutána ott megkörnyékezték, írt egy harmadik vallomást is, s ez sajnos, igen közel áll az elsőhöz.

- Nos, ez a tanú ugyancsak eljátszotta szava hitelét, a sok változtatással - mondta apám.

- Nem, uram, attól félek, a bírák többsége úgy véli: az utolsó vallomás az igazi, mivel azt a püspökségen tette Vonyogó, imáitól s a szentlélektől megvilágosodottan.

- Ima és szentlélek! - csikorgatta apám a fogát. - S ki emlegeti folyton-folyvást? Ezek az álszentek, kik a vallás köpönyege mögé rejtve vívják meg e világi perpatvaraikat.

- Uram - szólt de la Porte úr, s én nem tudtam, komolyan gondolja-e vagy tréfálkozik -, én is katolikus vagyok, s tisztelem püspökömet.

- Uram - felelte apám -, hugenotta létemre én is tisztelem személyét, de nem e világi tévedéseit. A szentlélek oda száll, ahová akar, s miért ne fordíthatná meg szele újra e papi szélkakast? Mit mond tehát a legutóbbi széljárás?

- Röviden azt, hogy fiai váratlanul s hitszegően rátámadtak a báróra, kivel a beunes-i úton találkoztak, s ott helyben lemészárolták.

- Hazugság! - kiáltottam. - Nagy és orcátlan hazugság!

- Én is ezt hiszem - bólintott de la Porte úr. - De én csak kivizsgáltam az ügyet. Nem enyém az ítélet. S ahhoz, hogy parancsot kapjak: tartóztassam le s állítsam a bordeaux-i törvényszék elé kegyelmedet és öccseurat, elég, hogy a törvényszék bíráinak többsége ne higgyen nekem.

- És ez is megeshet? - csattant fel apám.

- Meg bizony - felelte rá igen komolyan de la Porte úr. Mire elnémultunk mind a négyen és elsápadtunk, akkora erőfeszítésünkbe került meggátolni, hogy látogatónk jelenlétében törjön ki haragunk és felháborodásunk.

- Uram - szólt végül Jean de Siorac -, hála legyen Istennek és kegyelmednek, hogy eljött a maga személyében óva inteni bennünket. De megkérhetném-e rá, hogy jóságát tetézve elárulja nekünk, mit határozná kegyelmed a mi helyünkben s állapotunkban, hasonló bajba keveredvén?

- Le merném fogadni, hogy a király báró uramat is meghívta, mint mindenkit, aki valamit is számít Périgord katolikus avagy reformata vallású nemesei közül, hogy vegyen részt a fővárosban nővére, Margit és Navarrai Henrik herceg augusztusban végbemenendő lakodalmán.

- Valóban kaptam a királytól ilyen levelet.

- Nohát, ne maga menjen - állt fel de la Porte úr, lehalkítván hangját, mintha azt akarná, mi is csak

félíg halljuk meg a tanácsot -, hanem küldje fel maga képében Párizsba két kisebb fiát, s ők használják fel arra ott-tartózkodásukat, hogy a mondott ügyben a király kegyelméért folyamodjanak.

S hozzátette, ugyanolyan halkan, s mintegy félszájjal, fejét elfordítva:

- Holnap hajnalban induljanak. Igen bántana, ha délben itt találnám őket.

- Délben! - hördült fel apám. - Hát ennyire sürgős?

- Azt mondtam volna: délben? Eh, kicsúszott a számon. Igaz is - tette hozzá, mint akinek történetesen eszébe jutott egy mellékes körülmény -, nehogy Périgueux felé meneküljenek, hol üldözőbe vehetném őket, hanem Bordeaux-ba menjenek, s ott egy igen hasznos kerülőt téve látogassanak el Michel de Montaigne úr kastélyába, s kérjék meg őt: fogalmazza meg a királyhoz intézendő kérelmüket, mit Montaigne úr bizonyára megtesz, mert mint minden jóra való ember, gyűlöli a felekezeti elfogultságot, s kegyelmek egyébként is jó hírben állnak előtte, lévén hűséges barátai a megboldogult La Boétie úrnak, kit Montaigne báró mindmáig nem szűnt meg gyászolni és siratni.

- Jaj, uram, hogyan mondjam el... - kezdte volna apám.

- Ne mondjon semmit - mosolygott finoman de la Porte úr. - Hisz én sem mondtam kegyelmednek semmit, csupán a magam nevében ugrottam el ide szénámról s a gondról beszélni, melybe amiatt estem, hogy nem lesz elegendő abrakom télire...

Fejbólintással köszönt el Sauveterre-től, ki beteg lába miatt nem mozdulhatott, sebtén, de forrón megölelte apámát, és távozott.

Amikor Miroul kelteni jött másnap reggel, jóval napkelte előtt, nem ökölbe szorított kézzel aludtam, hanem Gavachette csinos keblecskáját szorongattam, s testem szorosan az ő nyúlánk, karsú, bájos és gyönyörűséges testéhez simult, s orromat hosszú fekete hajába fúrtam. E haj mindig igen tiszta volt, Gavachette naponta mosott fejet, abban a reményben, hogy ha azután napon szárítkozik, a nap sugarai némi rézveretet kölcsönöznek hollófűrtjeinek. Nem tudom, melyik mespechi nőszemély adta neki ezt a tanácsot, de eddig nem használt, csak oly bakacsinfekete maradt e haj éjhomálya, mint volt. Én a magam részéről nagyon is szerettem ezt az éjhomályt s kékes visszfényt, s nem győztem csodálkozni a mi drága fehércselédeink furcsaságán, kik mindenáron el akarják változtatni azt a külsőt, melyet a Teremtőtől kaptak, vagy úgy, hogy arcukat elkendőzik, vagy úgy, hogy hajukat megfestik. Egy szó, mint száz, erőnek erejével mások akarnak lenni, mint amilyenek természetből fogva.

Nem szeretném félrevezetni olvasóimat. Nem hibáztatom én ezért a nőket. Hisz mi most teszünk én magam is, míg emlékirataimat papírra vetem, emitt kitörölve egy szót, mert úgy tetszik, szárazabb a kelletténél, amott két másikat illesztve a helyére, mert azokat testesebbnek s csinosabbnak vélem? Mi mást teszünk, mondok, mint amit, ha igaz, a párizsi fehérszemélyek, kik úgy találván, hogy csontjukra tapad a bőr az alább megnevezendő helyen, hamis fardagályt hordanak hátsó részükön, hogy dúsabbnak tessenek. Kedveseinknek, az emberiség szebbik és drágábbik felének kacérsága nem egyéb, mint a természet megtoldása művészettel, s igenis tisztelettel kell adóznunk nekik, nem úgy, mint a katolikus papok (s a mieink) teszik, a véghetetlen gondért, mellyel tükrük előtt illegetik magukat. Nem akként szeretni a nőket, amik, azaz nő gyanánt, hanem egy elébük szabott, ostoba mintakép alapján, ez baráthoz avagy prédikátorhoz illő bolondéria.

A Miroul gyújtotta mécses fényénél felkeltem, tiszta vízzel leöblítettem arcomat, s törülközőm egyik csücskét belemártva, fogamat is megmostam. A természet pompás fogakkal áldott meg, s én holtomig meg akartam tartani őket. Miroul eközben ott állt a nadrágommal, hogy a kellő pillanatban odanyújtsa, s barna szemét lopva Gavachette-en legeltette, ki felült, s cseppet sem szégyellve meztelenségét, előbb keblecskét paskolta - igen nagyra volt e kincsével, lévén csecse kemény húsú és hetyke -, majd felhúzott térdét simogatta, s végül halántékára helyezve két kis kezét, úgy húzta fel éjfekete, ragyogó mandulaszemét; hogy még ferdebb legyen a vágása, mivel nekem így tetszett. Végül jajveszékelní kezdett távozásom miatt.

- Jaj, Pierre, egy hetet is alig töltöttél nálunk, és máris mész! S ki tudja, mikor térsz vissza! Ugyan sokra megyek vele, hogy én vagyok Pierre de Siorac szeretője, ha soha nem lehetünk együtt. Szegény fejem! Szegény! Van-e rajtam kívül a föld kerekén oly csinos leányzó, kivel oly ritkán hálna férfi?

- Ej, Gavachette - korholtam -, inkább engem kellene sajnálnod. Noha becsületes párbajban öltem meg egy gazembert, mégis túrni kényszerülök a száműzetés keservét, hogy fejemet a hóhérbárdtól megmentsem.

- Nem lesz a mi száműzetésünk olyan keserű, uram - nyújtotta oda nadrágomat Miroul, s barna szeme nekividámodott. - A báró uraság jól ellátta kegyelmedet pénzzel, Párizs az ország legszebb városa. S mi több, ott lakik éppen Angelina kisasszony is.

- Mit hallok? - kiáltotta Gavachette. - Angelina kisasszony Párizsban van? Jaj, Pierre, végem! Akkor te sose térsz vissza hozzánk.

- Nyughass, hígeszű! - jöttem ki kissé a béketűrésből. Majd megsiketülök, úgy óbégatsz, holott alig ébredtem fel, s csakis ágyamra vágynék és tereád (ezt hallva, Gavachette megenyhült), s még nem tudom, hány mérföldön át kell testemet a nyeregben töretnem, mire éjjeli szálláshoz jutok. Hogyne térnék ide vissza, buta liba, mihelyt elnyertem a király kegyelmét? Apám pénze nem tart ki örökké! S nem szülőfészkem-e Mespech?

- Jaj, jaj - siránkozott Gavachette -, ha más nem lenne ott, csak Angelina úrnő, ő elvégre szűz, s kegyelmed kénytelen őt respektálni. De azok a ravasz párizsi némberek; mind csupa cicoma, és igen jártas

a szerelem mesterségében. Úgy hírlík, minden istenáldotta napon az ördögöt ültetik szenteltvíztartójukba.

- Akkor én sok párizsi némbert láttam már itt Périgordban! - nevettem nagyot, s úgy, ahogy voltam, teljes harci készülékben, mellvértben, sisakban hozzábújtam, és azt mondtam:

- Ej, Gavachette, hagyjuk ezt. Nyújtsd a szádat, galambom! Még egyszer utoljára! És légy engedelmes, illedelmes és szorgalmas. Kelj korán! Ne henteregj délig az ágyban! Ne fuss a munka elő! És ne pótráskodj Alazaisszal és még kevésbé Barberine-nal, ki csupa jószág!

- Aj, én Pierre-em - kulcsolta nyakam köré üde karját Gavachette -, adja Isten, hogy teherbe ejtettél volna az elmúlt héten a Fennvaló segedelmével. Akkor ágyban lustálkodhatnék és annyit ehetnék, amennyi belém fér, és egyebet se tennék, csak rólad ábrándoznék, mivel szívből gyűlölöm a házi munkát, és nincs kedvem máshoz, csak a te kedveskedéseidhez és a gyermekcséhez, akivel megajándékozlak majd. Haj, be büszke vagyok rá, hogy a te szeretőd lehetek - s szorosan átölelt, nem törődve azzal sem, hogy formás két csecset nyomja a kemény páncél. - És arra még büszkébb lennék, ha világra hozhatnék egy kis Sioracot. Ez az én dolgom, Pierre, más munkát nem kívánok magamnak.

- Gavachette, kedvesem, nyújtsd a szádat! - mondtam, némiképp meghatódva. - Még egyszer! És légy okos, légy okos. Ha az leszel, szép ajándékot hozok majd neked Párizsból.

- Mit? - Gavachette parázsfekete szeme felragyogott, s két kezét összekulcsolta.

- Még nem tudom - indultam az ajtó felé -, talán egy gyűrűt, egy csipkekendőt vagy egy selyemszalagot.

- Gyűrűt! - kiáltotta. - Gyűrűt szeretnék! És aranyból legyen, ne ezüstből, az arany igen jól festene barna bőrömmön.

- Tehát aranygyűrű lesz - estem bele hálójába -, ha távollétemben nem fogod Alazaist ingerelni, és megteszed, amit parancsol.

- Ígérem neked, Pierre, ígérem! - kiáltotta utánam, amint az ajtón kiléptem. - És Isten tartson meg!

- Hát uram - szólt Miroul, amint mellettem kocogott a vár folyosóján, fegyvereimet cipelve -, lám, máris egy gyűrűvel adósa e leánynak, holott azt hitte, megússza egy szalaggal: a kicsike orránál fogva vezette, s uram immár jól benne van a pácban.

- Ej, ej, Miroul, nagylelkűség illik a jó gazdához. Nem öltöztettelek-e fel téged is tetőtől talpig újonnan, mielőtt Montpellier-ből eljöttünk volna?

- Hála legyen érte Istennek, uramnak és Joyeuse úrhölgynek... De ő nem lesz velünk Párizsban, hogy erszényünket feltöltse. Erre is gondolnia kell, uram.

- Ugyan, Miroul, majd gondol rá Samson kettőnk helyett is.

- És a gyűrű, uram! Mi több: aranyból való. Még el sem indultunk, máris tönkrementünk. S mindezt egy fehércselédért, ki oly rosszul szolgálja Mespechet.

- Annál jobban szolgál engem! S az igazat megvallva, megbabonázott.

- Ki ne babonázná meg kegyelmedet, jó uram? Ha szoknyáról van szó, ugyancsak gyenge bordában szőtték az úrfit.

- Amiben tudom már, kire ütöttem.

- Ő, tudom Istenem, nem ígért volna aranygyűrűt egy szolgálnak, ki két sol ára munkát nem végez egy álló esztendő alatt.

- Ennyi elég legyen, Miroul! - fortyantam fel. - Megharagszom, ha folytatod.

Az igazat szólva máris megharagudtam én, de magamra, s ámbár ezt gondosan eltitkoltam, hugenotta lelkiismeretem furdalt amiatt, hogy oly ostobán megjátszottam Gavachette előtt a bőkezű nagyurat.

A nagyteremben apám egyedül várt rám, előtte szép fehér kenyér, sonka és egy kancsó tej az asztalon. Arca nyugodt volt, ámbár közelebbről megszemlélve kissé mélabús. Minekutána intett: üljek le és egyem, ő felkelt, s fel-alá járkált a teremben. Léptei hangosan kopogtak a kőpadlón. Még félig sem végeztem reggelimmel, amikor hirtelen haragos és hangos kiáltásban tört ki.

- Egy hét! Egy teljes évig vártam fiamuramra és Samsonra. Be szűkmarkú is irányomban a Gondviselés! Mindössze egy hétre adott vissza benneteket! Hét kurta nap, s máris újra úton lesztek. Földönfutóként! Életveszélyben! Haj, be szomorú, hogy Samson megint késlekedett rálőni e kutya Malvézie-re! Ha megölte volna, most nem főne így a fejünk. Fontenac úrnő magára maradva a kisujját sem mozdítaná ellenünk, részint mert mindmáig hálás nekem Diane kigyógyításáért, részint mert nála jobban senki nem ismerte elhunyt férje aljasságát, ki őt lánykorában elrabolta, megerőszakolta és erőnek erejével házasságra kényszerítette. Annál cselszövőbb, gonoszabb és ármányosabb ez a Malvézie. Magának akarja a birtokot. A bosszúállót s igazságtevőt játssza, hogy oly jogokat ruházhasson magára, melyekkel nem rendelkezik fattyú volta folytán. Ha nem bukik bele, vége Diane-nak és édesanyjának. Két nő! Mit tehetnének e szörnyeteg ellenében?

Jean de Siorac itt félbeszakította mondókáját, kezét csipőre tette, s hirtelen tárgyat váltva azt kérdezte:

- Úgy hallottam, fiamuram testvérének nevezte egyszer-kétszer Giacomit. Csakugyan testvérévé fogadja őt, fiam?

- Az adott szó erejénél fogva, nem jegyzői irománnyal, hisz nem adhatunk egymásnak javakat, melyekkel nem rendelkezünk.

Apám kicsit elgondolkodott, majd elmosolyodott a maga vidám és csúfondáros módján:

- Ti, e század második felének szülöttei, gyorsabban s nagyobb sietséggel csináljátok a dolgokat, mint mi, kik a század első felében láttuk meg a napvilágot. Fiamuramnak mindössze két nap kellett ahhoz, amihez nekem és Sauveterre-nek két év: a testvériesüléshez.

- De ugye, apámuram mindjárt megszerette Sauveterre-t?

- Hajaj, első látásra! Az első tűznél! És az első harcban! Mihelyt megtapasztaltam, miféle ember s mi nemes acélból kovácsolták.

S folyvást mosolygva leült velem szemközt, és hozzátette:

- Mi Giacomi maestrót illeti, nagyon megnyugtatónak tartom, hogy ilyen mesteri vívó lesz fiam útítársa, s azonkívül igen megnyerte tetszésemet ő maga. Hogy nemesember-e vagy sem, azzal nem törődöm. Van benne valami nagyúri. Igen választékos kis és nagy ügyeiben egyaránt.

Örültem szavainak, annyira, hogy belepirultam (ámbár még mindig nyomta lelkemet az az átkozott gyűrű, mellyel Miroul példálózott).

- Mit gondol, apámuram, nehezen nyerjük majd el a király kegyét? - kérdeztem.

- Nem tudom. Úgy hírlik, Coligny nagy kegyben áll IX. Károlynál, ám, ami engem illet, én nemigen bízom e gyenge királykában, ki anyja szoknyáján csüng s még kevésbé mondott szoknyában. Én Pierre-em, igen óvatosan járjon az udvarban, mindig készen a megfutamodásra. Országunk lelke Medici Katalin, holott neki magának nincs lelke. S az igazat megvallva, felette gyanús nekem a mieink állítólagos kedveltsége a király előtt. Párizs gyűlöl bennünket, Guise ármánykodik, a pápista papok csaholva járnak nyomunkban, s halált kiáltanak ránk. Soha el nem engedtem volna fiamat és Samsont ama vészhozó Babilonba, ha nem volnánk rákényszerítve.

- Apámuram - mondtam, igen felindulva e sötétnél sötétebb helyzetképen -, azon a szent napon, melyen a királyi kegyelmet elnyerjük, visszatérek édesapámhoz.

E szavak hallatán apám jól a szemem közé nézett, s nagyot sóhajtott:

- Jaj, Pierre, be megvénít távozástok. Máris túlságosan megállapodott vagyok, túlságosan nehézkes és túlságosan érett. Itt látni Samsont és kegyelmedet, e tulajdon törzsökömből kihajtott, szép két ágat ifjonti ereje teljében, ez megóvná ifjúságomat. Távolléteketben képzeletem minduntalan azt teszi elém, ami kevés évem van még hátra az életből, s nem szűkölködik öregségről, halálról szóló intelmekben. Egy hét csak! Alig ihattam e forrásból! Isten veletek, Pierre. Jól ügyelj magadra! S mivel megölték lovadat, Acclát, vidd el az istállóból az én szép Pompeiám! Neked adom.

- Hogyan, apámuram, nekem adja kancáját?

- Vigye, fiam, vigye csak el! És sose köszöngesse! Máris kegyelmedé.

Én jobb szerettem volna, ha nem adja nekem: fájdalmasan érintett, hogy javamra lemond róla, mivel ebben mintegy első jelét láttam ama közönynek önmaga iránt, mely akárcsak a fukarság, az öregkor velejárójának egyike; a fukarság ártó rohamai sűrűn mutatkoztak Sauveterre bácsinál, ki oly aszottnak tetszett fekete ruhájában, s úgy húzta a lábát, hogy örökké egy vén hollót idézett emlékezetembe, ki a barázdában sántikál. S akármilyen fiatalosnak s erősnek tetszett is apám még mindig, jártában-keltében, s Franchou (no meg itt-ott s elvéve más idevalósi vászoncelédek) használatában, rajta is megmutakoztak már az elnehezülés jelei, nem annyira testben, inkább lélekben, abban, hogy megfogyatkozott szívének vidámsága.

Mindenkitől elkészöntem öregedő Mespechünkben (ámbár, Istennek hála, gyermekeknek nem voltunk szűkében, apám szorgoskodása folytán), utolsónak én is felugrottam szép Pompeiám nyergébe. Őt nagyon meglepte, hogy én lovagolom meg, s mivel tüzes volt és jóvérű, mint általában a kancák, rögtön próbára tette ügyességemet: megemeltette farát, hogy levessen. Hanem én mindjárt móresre tanítottam: tapasztalni kellett, hogy combom s karom ereje felér apáméval, s ülök oly biztosan a nyeregben, mint ő; de ostort nem használtam, nem akarván frigyünket veréssel kezdeni. Mihelyt kancám lehiggadt, ámbár egész testében remegett még kisdud viadalunktól, megveregtettem nyakát, megbámulva a felkelő nap fényében aranyba játszó világos pej szőrét, szőke sörényét. És szelíd hangon, nagy becézgetés közepette azt mondtam neki:

- Hej, szép Pompeiám, örülök, hogy ily tüzes a véred, mert sok jó mérföldet kell még ma patkóid alá gyűrnöd, mire Montaigne-ben abrak után nyeríthetsz; s még több mérföld vár rád Párizsig.

A montaigne-i kastély közelében megállítottam kisdud csapatomat egy szerény, de kellemesnek ígérkező fogadó előtt, s előreküldtem Mirout, megkérdezni a kastély gazdájától, hajlandó-e fogadni bennünket. Oly hirtelen zúdult ránk a baj, hogy nem volt módunk őt idejében értesíteni jövetelünkről. Ennek utána lenyergeltünk, lovainkat kipányváztuk a fák árnyékában, mivel a júliusi nap, noha lefelé hajlott már, még igen melegen sütött, kényelmesen helyet foglaltunk egy szőlő befutotta lugasban, s a fogadósné, kinek nemigen volt oka természetével dicsekedni, bort hozott nekünk; olyan finomat, hogy szégyellni való eljárás volt elvizezni, mi mégis ezt tettük, mivel igen szomjasak voltunk, de azt igazán nem szerettük volna, hogy forogjon a világ körülöttünk, mire Montaigne úr elé kerülünk. Mivel gyomrunk is korgott, sonkát, búzalepényt, quantum satis vajat rendeltünk, s egy igen szép dinnyét. Mindezért, a bort is beleértve (melyből összesen vagy egy átalagnyit ittunk meg), öt solt kértek. Úgy véltem, hetet kell a felszolgálónak adnunk, de Samson, erszényünk kormányzója, nemet mondott, s én nem kívántam vitatkozni vele, annál is kevésbé, mert Giacomi is amondó volt, nem lenne okos dolog ily módon belevésni ittjártunk tényét a derék fehérszemély emlékezetébe, ki úgy sündörgött körülöttünk, mint mezőn kapirgáló tyúk, s a fülét hegyezte; kevesen jártak erre felé, s nem sok újságot csipegethetett fel.

Egy óra múltán visszatért Miroul, s jelentette: Montaigne úr secretariusus vár bennünket a legközelebbi keresztútnál. Nyeregbe szálltunk, a mondott irányba indultunk, s egy gesztenyeliget árnyékában megpillantottunk egy feketébe öltözött hórihorgas fickót egy rissz-rossz igáslovon, ki (a fickóról beszélek, nem a lóról) meglehetősen bosszúsán, mégis elég udvariasan üdvözölt bennünket, s azt kérdezte tőlem, minthogy arcom s magatartásom után ítélve engem vélt a csoport vezetőjének, én vagyok-e csakugyan Mespech bárójának kisebbik fia, s mivel tudom ezt igazolni. Azt feleltem, nálam van a levél melyet apám gazdájának címzett. Látni akarta a levelet. Én átnyújtottam. Ő habozás és teketória nélkül feltörte pecsétjét és elolvasta, noha nem neki címezték. Eztán megenyhült tekintete, s igen udvariasan megkért: vessük le vértünket, sisakunkat, s öltünk zekét, mivel Montaigne úr nem szívelheti, hogy úgy jelenjenek meg előtte békés menedékhelyén, ahogy mi voltunk, teljes hadi készülékben.

Hat óra lehetett, mire megérkeztünk a kastélyba. A secretariusus egyenesen ama toronyba vezetett, melyet Montaigne úr könyvtárnak rendezett be, s amelyet leírt híres Esszéiben, számba-bánva, hogy nem toldotta meg egy folyosóval, melyen kényelmesen sétálgathatott volna, ahelyett hogy körbekerüngen a kerek toronyban, mint tette, amikor beléptünk. Határtalan udvariassággal köszöntött bennünket, s minekutána leültetett, elolvasta a levelet, melyet secretariusus nyitva adott át neki, folyvást bólogatott olvasás közben, majd amint bevégezte, másodszor is nekikezdett, úgyhogy volt időm őt jól szemügyre venni, s ezt meg is cselekedtem, kíváncsian, mivel Montaigne úr - noha még semmit ki nem adott abból, ami tolla alól kikerült - máris igen nagy hírnévnek örvendett az országban mint nagyszű ember.

Ekkor múlt harminckilenc éves, s immár egy éve visszavonult a „tudós szüzek közé”, ahogy ő mondta, értve ezen a műszakát, „Montaigne ősi és nyájas menedékét saját szabadságának, nyugalmanak, visszavonultságának” akarván szentelni. Úgy láttam köszönéséből, kissé megjártassa, avagy inkább utánozza az udvaroncot, mivel sem arca, sem viselkedése nem vallott igazán udvari emberre, noha fodros gallérja igen-igen terjedelmes volt, s nyakában a Szent Mihály-rend láncát viselte, melyet előző évben kapott volt a királytól. Én inkább ügyvédnek avagy klerikusnak néztem volna, ki nemigen büszkélkedhet természetével, lévén dereka kurta, teste zömök, feje kopasz, annyira, hogy egy szál haj nem sok, annyi sem nőtt rajta. Egészében oly embernek tetszett, ki jobban forgatja a tollat, mint a fegyvert - ámbár övének kardot hordott, s azt hallottam, szívesen beszélget háborúról, csatákról, amin sokat mulatott szomszédunk, Brantome, oly nagy és konok előítéletet táplál a vitélő nemesség a taláros nemesség irányában.

Beszélgetésünk alatt azután még alaposabban megszemlélhettem, s úgy láttam: homloka magas és domború, pofacsontja kiugró, arca nem kövér, de telt, orra hosszú, erős és hajlott, szeme zsidósan ferde metszésű, nagy és fekete, tekintete hol vidám és gunyoros, hol tartózkodó, gyanakvó és mintegy nyugtalan. Húsom ajka kicsit lebiggyedt két végén, s bajsza, mely mintegy folytatta s felerősítette e vonását, szomorkásnak mutatta képét, addig legalábbis, míg fel nem derítette elragadó mosolya, úgyhogy arckifejezése folytonosan derű és mélabú között látszott ingadozni.

Öltözéke igen választékos volt: fekete bársonyzeke, ugyanilyen színű nadrág, fehér hasítékokkal, s mint már mondtam, oldalán kard, noha otthonában tartózkodott. Ami pedig szakállát illeti (melybe máris szürke szálak vegyültek), az nem borította el egészen arcát, mint Rondelet-ét avagy Saportáét a magáé, meglehetősen kurtára nyíratta, vagy mert nézete szerint ez inkább illett egy udvaronchoz, vagy mert nem szerette, csak eltűrte a szakállviselést, lévén még mindig kényelmesebb, mint a borotválkozás. Arcbőre nem volt oly napégette, mint apámé, mégis barnás a périgord-i napsütéstől, s ámbár termetre inkább alacsony volt, egészében egészséges s magát jól bíró férfi benyomását keltette.

- Uram - mondta, minekutána a levelet összehajtogatta s zekéjébe csúsztatta -, apjaurát jól ismerem, elhunyt barátom, La Boétie úr sokat beszélt róla, s igen derék embernek tartotta. Ügyét majd elbeszéli később, ha több lesz a ráérő időnk és kényelmünk. Most arra kérem, kövessen nagyobbik szállásomra, hol nap mint nap két órát szoktam eltölteni evés előtt.

- Montaigne úr - mondtam, s felálltam helyemről -, igen szép könyvtárat mondhat magáénak. Jócskán felülmúlja a mespechi könyvgyűjteményt, noha az sem megvetendő.

- Apám kezdte meg születésem előtt a gyűjtést - felelte Montaigne úr -, s mióta férfisorba léptem, soha nem sajnáltam fáradságot avagy költséget ezen örökrészem kikerekítésére.

S a kikerekítés szónál mosolyogva mutatott hosszú ujjú, fehér kezével a polcokra, melyeken a könyvek nyugodtak, s melyek követték a fal görbületét. A helyiség tökéletes kört formázott, leszámítva ama részét, mely a lépcsőre nyílt, s mely maga is kör alakú volt, minthogy egy négyszögletű, kisebb torony fogta körül, mely a nagy toronyhoz simul. Azt mondhatta volna valaki, ez a könyvtár, a maga kerekdedségében, a burok, melybe a lárvák bezárkózik, hogy megszöjje gyönyörűsége, oltalmazó gubóját.

A lépcsőn lefelé menet házigazdánk megállt, megmutatta hálósobáját, s mellette egy kisebb kamrafélét, mely a falába vágott nyíláson át közlekedett az alatta elhelyezkedő kápolnával, úgyhogy Montaigne ágyban fekve hallgathatta a miséző szavait és énekét.

- Nini, szakasztott olyan az elrendezés, mint Mespechben. Apám és Sauveterre alakította így a kezdet kezdetén, amikor nem merték még nyíltan hugenottának vallani magukat - mivel a mieinket tüzzel-vassal üldözték, s ezért azt a látszatot akarták kelteni, hogy misét hallgatnak, noha nem hallgattak.

- Hohó, én hallgatom misét, én hallgatom - felelte Montaigne úr. - Kellő áhítattal és buzgalommal! Anyám marránus volt - tette hozzá, kissé elérzékenyülten -, s mivel nem tudott hinni abban a vallásban, melyet ősei kénytelen-kelletlen felvettek, hisz erőnek erejével, kínvallatással és máglyatüzzel térítették meg őket Spanyolországban, őszinte szívvel s lélekkel a reformata vallást választotta. Hasonlóképp fivérem is;

buzgalma oly nagy volt, hogy La Boétie úr halálos ágyán kárhoztatta érte, amire imigyen jó okom van emlékezni. Hanem ami engem illet, uram, én mindenképp fölé helyezem a békét s mérsékletet, tehát a király vallását követem.

S míg ezeket mondta, elmosolyodott, rejtett s oly finom gúnnyal, hogy azt gondoltam: ha a király vallást változtatna, nem kerülne nagy erőfeszítésbe példáját követni.

- Más szóval katolikus vagyok és misét hallgatok - tette hozzá rövid szünet után.

- Montaigne úr - szólt Samson, ki a maga ártatlanságában oly tette vetemedett, melyet sem Giacomini, sem én nem mertünk volna megkockáztatni -, kegyelmed hallgatja ugyan a misét, de elmondhatja-e, hogy misére jár, ha ki sem mozdul ágyából?

- Mindazonáltal misét hallgatok! - válaszolta Montaigne úr fortélyos mosollyal. - S nem ez-e a katolikus hívő legelső kötelessége?

Ennek utána folytatta útját a lépcsőn lefelé, előttünk haladva, átvágott egy tágas, jól kövezett udvaron, s felvezetett lakosztálya nagytermébe. A terem szép bútorokkal, kárpitokkal, szőnyegekkel volt berendezve. Alighogy helyet foglaltunk, megjelent egy szobaleány, s megkérdezte, hajlandó-e az uraság kedves leányát s annak nevelőnőjét fogadni. Montaigne úr igent mondott, a szolgáló kisietett, ő pedig hozzánk fordult:

- Uraim, szíveskedjenek megengedni nekem, hogy beszélgetésünket rövid időre félbeszakítsam: ez a látogatás mindennapos rítus házámban. Három avagy négy gyermekem halt el csecsemőkorában, sajnálatomra, ámbár nem nagy bánatomra, s immár nincs más utódom, csak Léonor, kit szívből s azok helyett is szeretek, akiket elvesztettem. Mindjárt megismerkednek vele, kérem, nézzék el gyerekeségét. Mert ámbár oly korban van már, melyben a törvény megengedi a heves vérűeknek a házasságkötést, későn érő gyermek, gyenge, lagymatag, s éppen csak most kezdi levetkezni gyerekeségeit.

Amint bevégezte szavait, megjelent Léonor s nyomában egy igen merev derekú, savanyú és mogorva aggnő, ki tüstént oly szemeket meresztett ránk, mintha pusztán látásunk is vétkek és kárhozat veszedelmét hozná növendékére. Léonor eközben csókra nyújtotta sápatag arcocskáját apjának, majd felénk fordult, s lesütött szemmel, esetlenül bókkolt, lévén egész teste annyira szögletes, amennyire nem az volt apja könyvtára, s csupa csont és bőr, melle annyicska sem, mint az öklöm. Arca azonban, noha sovány, elég szép volt, s a szeme fényesen ragyogott.

A nevelőnő, kinek ajkait alig lehetett látni, annyira beestek, mivel, ha jól láttam, fogazata egy része hiányzott, rákezdte elősorolni Léonor aznapi jövés-menését. Elbeszélése olyan ostoba volt és gyermeges, amilyen leggyermetesebb pillanataiban sem lehetett növendéke. Montaigne úr bólogatva hallgatta, illetve úgy tett, mintha hallgatná, de szemét le nem vette Léonorról, s úgy tetszett, tekintete csupa meghatottság.

- Jól van - mondta végül. - Olvasson, kérem, Léonor!

A nevelőnő átnyújtott Léonor-nak egy igen vaskos könyvet, a kislány nagy nehezen ölébe vette, felnyitotta a megjelölt oldalon, és szelíden csengő hangon olvasni kezdte, sokszor el-elakadva s tétovázva, mivel a könyvet franciául írták, s bizonyára ebben rejtett a dolog érdeke is, nehézsége is. Ha jól emlékszem, másról sem esett szó, mint plántákról, fákról, bokrokról. Olvasás közben Léonor kiejtette e szót: fouteau, mely a bükk másik neve.

- Kisasszony - szakította nyomban gorombán félbe a nevelőnő, úgy, mintha rápirítana szegénykére -, ki ne ejtse e szót! Igen csúf az, s nem illik egy hajadon szájába.

- Mit tegyek akkor? A szó kétszer is szerepel - kérdezte tanácstalanul Léonor.

- Hagyja ki a mondatból.

- Mind a kétszer? - kérdezte Léonor, kinek talán több volt az esze, mint mutatta.

- Mind a kétszer.

Léonor nyomban újrakezdte az imént felolvasott sort, mely most így hangzott:

„A mondott berek fölött egy pompás hím lombjai látszóttak, s e hím tetején egy vadgalambfészek.”

Montaigne úr azt sem mondta rá, bü vagy bá. A felolvasás befejeztével Léonor mindkét orcájára kapott egy-egy atyai csókot, s bánatosan és soványkán távozott, mogorva őrizőjétől követve.

- Most hallhatták - szólt Montaigne úr, mihelyt a nők eltűntek. - Így nevelik leányainkat! A fouteau szót kiejteni bűn, mert a foutre szóra emlékeztet. És ahelyett, hogy hagynák ártatlanul kimondani, eltiltják, s ezzel mindenféle feltételezésekre ösztönzik a kicsiket.

- Közbeléphetett volna, Montaigne úr - mondtam.

- Hogyisne! - emelte égnek a kezét Montaigne. - Nem óhajtom megzavarni e kormányzat köreit, sem beleszólni dolgába. A nőnevelés rejtelmes valami, azt a nőkre kell bízni. De ha nem tévedek, húsz lakáj beszéde nem véste volna oly jól Léonor emlékezetébe e vétkes szó értelmét s használatát, mint ez a derék öreg nőszemély a tilalmával.

Mire jót nevettem, s Giacomini szintúgy, de nem hőn szeretett Samson öcsém, ki, ha egy leányt kellene felnevelnie, bizonyára éppoly könyörtelenül járna el, mint az az ostoba vénasszony.

- Ni, még egy vendég! - kiáltotta Montaigne úr, kinek ölébe éppen akkor ugrott fel egy nem különösebben becses, inkább közönséges macska. Csak a színezése ütött el a szokásostól: háta szürke volt és csíkos, de igen világosan, mintegy ezüstösen szürke, hasán ellenben hosszú és selymes volt fehér szőre. Teste hosszúdad, kecses és hajlékony, mint a nyesté, feje kicsi, háromszögletű, szeme zöld, s egész magaviseletében volt valami bolondos és asszonyos, úgyhogy furcsa volt látni, amint dorombolva tűri Montaigne úr ölében gazdája becézgetéseit, s játékosan hol úgy tesz, mintha megkarmolná, hol úgy, mintha

megharapná.

Mialatt Montaigne úr a macska feje búbját vakargatta, állhatatosan engem nézett mosolyogva. Mosolyát másként le nem írhatom, csak úgy, ha azt mondom: nagy szeme éber csillogásával párosultan eleve mondandója cinkosává s részesévé avatta az embert. S ámbátor igazán nem volt szép ember, a másik felet így mintegy a maga pártjára vonta, mielőtt a száját kinyitotta volna, s ha hangot adott véleményének, mely gyakran ellene mondott a közvélekedésnek, az ember csodálatot érzett okossága, nem megütőközést újdonsága miatt. Ráadásul Montaigne úr szemében nem létezett kicsi vagy jelentéktelen tárgy, ettől lett oly bizalomkeltő szava, hogy mindenki megnyugtatónak s meghittnek érezte.

Váratlanul úgy tett, mintha nyakon akarná ragadni a macskát, s az válaszul úgy, mintha megkarmolná, s eközben azt mondta nekünk csendes mosolyával:

- Én a macskámmal játszom, de ki tudja, nem ő játszik-e velem? Ki tudja, nem az vagyok-e neki éppen, ami ő nekem? S nem nevet-e még többet rajtam, mint én őrajta? Kölcsönös majomkodásainkkal szórakoztatjuk egymást. Ha úgy tartja kedvem, belemegyek, ha nem, nem, de éppen így van vele ő is.

Majd rátért a vadászat dolgára, és elmondta: szomszédai mind szenvedélyes vadászok, ő azonban, noha rendez olykor hajtóvadászatot, mint apja tette volt, kegyetlen kedvtelésnek tekinti, s nem szívesen hallja a nyulat ríni kutyái szájában. Ahogy egy csirkét sem ölne le rossz érzés nélkül, tette hozzá.

- Pedig ennünk kell - vetette ellen Samson.

- Kell, kell - felelte Montaigne csúfondáros nyájassággal, és szokásos jóakaratóval vette szemügyre dali fivéremet. Hanem a macska - akit ő Carimának nevezett - megharagudott gazdájára, mert az félbehagyta a játékot, leugrott öléből, s farkát hetykén lengetve elvonult duzzogni a terem egyik sarkába, ahol egy kis szőnyeg volt. Azt nyomban elkezdte dühödten marcangolni, mintegy így állva bosszút kegyvesztéséért. És ámbár lerítt Montaigne úrról, nagyon nincs ínyére, hogy az állat kárt tesz szőnyegében, mégis hagyta, hadd tegyen, amit akar, mivel nyilvánvalóan nem szerette helyreigazítani a dolgokat, sem az embereket, Carimát éppoly kevésbé, mint leánya nevelőnőjét.

- No, de térjünk rá a kegyelmek dolgára - mondta azután, a macskáról levéve s rám szegezve szemét.

Elbeszéltem neki, szépítés és kihagyás nélkül, mi hogyan történt: párbajomat Fontenackal, de la Porte úr vizsgálódásait, a törvényszéki bírák elfogultságát, szökésünket és abbeli szándékunkat, hogy a királyhoz folyamodunk kegyelemért.

- Hah - mondta házigazdánk -, lám mit tesz a pártoskodás. S miképp állandósítja országunkban a nyugtalanságot, hamisságra váltva az igazságot! E bírák egyetlen tanú vallomása alapján, s a szembeszökő tények ellenére, kegyelmek marasztalják el, mintha nem ismernék a jog alaptételét: Testis unus, testis nullus, s mintha ez a tanú nem másította volna meg két ízben is nyomorúságosan szavait.

Jött a szobaleány s jelentette: a vacsora tálalva van. Mind asztalhoz ültünk. Montaigne kimentette hitvese önagyságát, ki nem lehet jelen, mivel szobáját kénytelen őrizni fejfájása miatt; ez a baj havonta egyszer veszi elő s csupán egyetlen napra.

Több furcsa vonása is volt e vacsorának Montaigne úrnál, melyek miatt mind a mai napig okom van rá visszaemlékezni. A kenyér sótalan volt, a hús ellenben nagyon is sós. A bor fele arányban vízzel elegy került az asztalra, s nem kupába töltötték ki, mint Mespechben, hanem poharakba, Montaigne úr ugyanis előbb a szemével kívánta megízlelni, csak azután ínyével. Nem volt az asztalon kanál, sem villa, kézzel ettünk, a házigazda nagyobb kárára. Amilyen mohó volt, láttam, két ízben is megharapta saját ujját. A húst-halat úgy tálalták föl, mint nálunk a vadat, állottan s már-már szagosan, mi nemigen volt kedvemre, én ahhoz szoktam Mespechben, hogy mindkettőt frissen egyem. Abrosz nem volt, de minden fogáshoz új, tiszta s hófehér szalvétát hozott a szobaleány, s Montaigne beletörölte száját-kezét, alaposan bepiszkolva a törölt, mert roppant mohón evett. Mentegetőző is e szokása miatt.

A vacsora közepe táján egy igen kis termetű szolga, ki egy nagy tálat hozott volt, belebotlott a kőpadló egyik kiálló peremébe, és elterült a földön. A tál millióm darabra tört, a padló tele lett hússal. Amire nagy sürgés-forgás támadt, a beszélgetés félbeszakadt, a kis szolga feltápászkodott, igen sápadtan, bűnbánóan, és alig merte szemét urára emelni, kinek azonban arcizma sem rándult.

- Jacquou - szól nyugodt hangon -, hívd be Margot-t, hogy a romokat összetakarítsa, te pedig hozd a következő fogást!

Jacquou távozott, határtalanul megkönnyebbülve, s én megmondtam Montaigne úrnak, mennyire csodálom ilyen és hasonló esetekben tanúsított bölcsességét, mert ámbár nálunk Mespechben sem szokás immár senkit megkorbácsolni, igenis leteremtik azokat, kik szolgálat közben elbotlanak.

- Szolgáink olcsóbban s keményebb feltételek közepette végzik a dolgukat, mint lovaink és ebeink. Illő tehát olykor elnéznünk inasaink óvatlanságát. Ha nagyjában mindenünk megvan, ami szükséges, engedjük kicsit lazábbra a könyörület gyeplőjét, nagyobbra a böngésző részét.

Ez emlékezetembe idézte, amit La Boétie úr mondott volt jelenlétemben apámnak a montaigne-i aratásról, hol a gazdák megtiltották, hogy a szekérről leeső kévéket felszedegessék, s ilyképpen növelték a lehullott kalászosokkal a böngészőknek járó részt. Ugyancsak aggályos gonddal tartották tiszteletben Montaigne-ben azt az ősi szokást, mely szerint a tarló a legszegényebbeké, kik ott legeltethetik állataikat, Mespechben viszont rögtön felszántották a tarlót, s a földet megkövérítendő beleforgatták a szalmát; ez ugyan ésszerűbb és hasznosabb eljárás volt, de annyira visszatetsző falvaink lakosai szemében, hogy kezdetben meg is gyűlt velük emiatt a bajunk.

De kellemes és kiadós périgord-i lakománkra visszatérve: nem tudom már, hogyan került szóba szerelem és házasság, de Montaigne úr bámulatosan őszintének mutatkozott e tárgyban is, mivel, az igazat megvallva, nagyon szeretett önmagáról beszélni, nem kicsinyes, középszerű és önző módon, hanem úgy, mint aki az emberi sors egészét mutatja be önnön sajátosságai tükrében.

- Ifjúkoromban - mondta, szokásos nyíltságával - éppoly szabadosan s meggondolatlanul éltem a gyönyörnek, mely fogságában tartott, mint akárki más. S bizonyos dicsőségre is szert tettem e téren, igaz, inkább folyamatosság s kitartás, semmint hév tekintetében. Sex me vix meminisse sustinuisse vices.

- Hatot! Montaigne uram! - mosolyogtam -, e számmal igazán meg lehet bárki elégedve. Én a magam részéről boldog lennék vele.

- Én nem voltam boldog - felelte Montaigne -, mivel az elhamarkodás a gyengém, a szerelmi gyönyört túlon túl gyorsnak s hirtelennek tapasztaltam. És éppen úgy vagyok vele, mint az az ókori fickó, ki azt kívánta: bár lenne torka oly hosszú, mint a darumadáré, hogy tovább élvezhesse a rajta lecsúszó falatokat.

Jót nevettem ez élcen s Giacomi is, de nem úgy szegény Samsonom, kit titokban úgy elkésérített ez a sok pajzánság, hogy szemét szigorúan lesütötte, s méla arcot vágott, mint aki nem is hallja, amit mondunk.

Akkor azt kérdezte tőlem Montaigne az ő csendes mosolyával, hogyan bánok a lányokkal, kiknek a szelet csaptam, azután, hogy az enyémekek lettek.

- Hát jól - feleltem én meghökkenten.

- És jól teszi, ellentétben a legtöbb férfival - bólintott Montaigne -, mert én úgy vélekedem: velük is csak olyan lelkiismeretesen és igazságosan kell alkut kötnünk, mint bárki mással. Én mindig is óvakodtam becsapni avagy megcsalni őket, azért soha sem mutattam több szerelmet irányukban, mint amennyit éreztem. S olyannyira fukar voltam az ígéretésben, hogy hiszem: sokszor többet adtam, mint amennyit ígértem vagy amennyivel tartoztam. S végezetül: soha nem szakítottam úgy velük, hogy megvessenek avagy meggyűlöljenek érte, mert a bizalom, melyben részeltetnek, bizonyos jóakaratra kötelez bennünket váláskor. Siorac - folytatta mosolyogva -, úgy hallottam, kegyelmed egy igen magas rangú hölgy védence volt Montpellier-ben, s a hölgy nem átalotta kisöccsének hívni kegyelmedet, holott nem ily közeli rokona.

- Csakugyan részem volt e határtalan privilégiumban - bólintottam.

- Hála szerencséjének és bölcsességének, Siorac úr. Amikor olyan idős voltam, mint most kegyelmed, annyira megbűvöltek a tisztas úri dámák, kikkel sorsom összehozott, hogy nemigen törődtem a nyilvános s bűnös kapcsolatokkal, gyönyörömet dicsőséggel kívánván tetézni. Olyan voltam e tekintetben, mint Flora, a római kurtizán, ki nem adta alább diktátornál, konzulnál vagy cenzornál. Szeretőim rangjából fakadt örömöm.

- Az igazat megvallva, Montaigne úr, nem vetem én meg az egyszerű asszonynép szerelmét sem, kellemetessége miatt, s egyszer-másszor, ha a szívem is megindul, vonzalmam következtében.

- Én sem vetem meg, annál is kevésbé, mivel a spanyolokkal ellentétben én sosem érhettem be egy-egy pillantással, biccentéssel, szócskával vagy jellel. Ugyan ki lakik jól pecsenye füstjével, tartja egy helybéli szólásmondás. Nekem is laktatóbb húsrá, valóságosabb pecsenyére van szükségem. Mert ha némi érzelmet rá is szánok szerelmeimre, ábrándozni nem szoktam.

Lám, itt a különbség e nagy ember és közötttem. Mert én igenis annyi, de annyi érzelmet adok bele, hogy se nem ehetem, se nem ihatom, s már-már élni is alig élhetek miatta, s Angelinám távollétében szinte egyebet sem teszek, csak róla ábrándozom.

- Montaigne úr tehát kissé elítélően tekint a lovagi szerelemre? - kérdeztem.

Ő mosolygott.

- De még mennyire, ha nincs folytatása. Az ember őrizze meg valamelyest eszét s tapintatát az egyezségnél. Lelje kedvét benne, de ne feledkezzék bele. Sose fakasszon könnyet avagy sóhajt a szerelem, Siorac úr. Hisz lényegét tekintve eleven, mozgalmas és vidám érzélem. Egyedül a májra lehet ártalmas. Ki úgy él vele, mint én, annak, megítélésem szerint, jót tesz, lévén igen alkalmas szellemünk s elnehezült testünk felfrissítésére. S orvosként minden más szernél előbbre valóként írnám elő a férfinak mint olyat, mely előrehaladott korban is segít megőrizni erejét.

„Mennyire igaz! - gondoltam magamban -, elég összehasonlítani jelen előrehaladott korukban Sauveterre bácsit apámmal, hogy átlássuk, s konstatáljuk: kinek vált inkább hasznára közülük saját vérmérséklete. Apám évekkal fiatalítja meg magát, fattyakat nemzvéen, míg Sauveterre bácsit sok évvel öregíti könyörtelen erkölcsse.”

Eljutottunk a gyümölcsig, Jacquou kinek-kinek egy dinnyét adott, amelyet én nem bírtam megenni, ahogy Giacomi sem, olyan nagy volt, Montaigne úr ellenben befalta az elsőt s utána még egyet - hasonlóan nagyot és súlyosat - kért, annyira szerette e gyümölcsöt.

- A házasság - folytatta beszédét Montaigne úr, miközben ajkát, bajszát, szakállát egy szalvétába törölgette, melyet a szobalány nyújtott volt oda neki -, a házasság ízetlen gyönyör, úgy értem, se fullánkja, se heve. Márpedig a szerelem nem szerelem, ha se nyíla, se tüze.

- De nem taníthatja-e meg az ember feleségét is azokra a gyönyörűséges praktikákra, melyek a kéjt oly elevenné, élessé, csiklandóssá teszik? - kérdeztem, s Angelina járt az eszemben, kivel, mi tagadás, nem „ízetlen gyönyörökkel” kecsegtettem magam.

- Ments Isten! - emelte fel a kezét Montaigne úr. - Uram, őrizkedjék attól, hogy e tiszteletre méltó kapcsolatot a szerelmi játék szabadosságával zavarja meg. Tartson Arisztotelésszel, aki szerint annak, ki

hitvesét túlságosan buján ölelgeti, attól kell tartania, hogy az asszony esztét veszti. S ha mégis eltanulja valaha e szemérmertlenségeket, inkább más keze okítsa, mint a kegyelmedé!

Lám, most az egyszer nagyot téved a mi bölcsünk, gondoltam, ha a maga pártján tudhatja is Arisztotelészt, az evangelistákat és a közvéleményt. Kegyelmes Isten! Hogy én ne tanítsam meg Angelinámat azokra a gyönyörűséges becézgetésekre, amelyekre engem mások megtanítottak! Hogy ne gondoskodjam az ő gyönyörűségéről éppannyira, mint a magaméről! S egy vetélytársra hagyjam iskolázását!

Azonban hallgattam, nem akarván vitába szállni e nagy szellemmel, ki mihelyt letér a közhely útjáról és saját természetét követi, csupa újdonság és sarkalló gondolatra jut, s azokat a lehető legszerencsésebben fejezi ki, egyszer latinos fordulatokat, másszor périgord-i szavakat vegyítve francia beszédébe, úgyhogy nyelve egyszerre tudós és népies, s mindig numerózus, jóllakat fület és értelmet egyaránt.

Itt tartottam gondolataimban, amikor Montaigne, ki éppen az utolsó falat dinnyét falta volt be, hirtelen felnyögött s a szájához kapott.

- Jaj, uram, mi a baj? - riadtam meg.

- Semmi - felelte ő. - Amilyen mohón eszem, megharaptam a nyelvemet. S most ugyan erősen sajog, de ez semmiség. Tehát Párizsba készül, Siorac úr. Sok kellemetességre lel majd odafönn - tette hozzá, mintha megfélemedezett volna arról is, mi nagy okom van odasietni, és apám kéréséről is, hogy fogalmazza meg helyettem kegyelmi kérelmünket. - S mikor szándékozik innen távozni?

- Holnap, Montaigne úr.

- Hogyan, ily hamar meg akarnak fosztani vidám fiatal arcuk látványától, fivére, Giacomi maestro és kegyelmed? - kiáltotta ő. - Alig jöttek meg, s máris távoznának!

- De Montaigne úr, nem időzhetünk itt sokat, lévén proskribáltak. Bármely percben börtönbe vethetnek.

- Igaz - sóhajtott nagyot Montaigne úr. - Be szívesen tartanék kegyelmetekkel, noha igazán nem sajnáltam magamtól az utazásokat, alig két éve is fenn jártam Párizsban, hitvesemre hagyván a ház kormányzását: sok más erénye között nőm magáénak mondhatja a takarékoság virtusát is. Vannak, akik sajnálatosnak mondják, hogy az utazás meggátol férji kötelességünk teljesítésében. Én ezt nem hiszem. Az örök együttlét nem ér fel azzal az örömmel, melyet az elválás s viszontlátás megrázkódtatása okoz. Egyébként sem abban egyeztünk meg, házasságot kötve, hogy ebek módján folytonosan egymáson csüggünk majd. S én amondó vagyok: ne bámulja egyetlen asszony sem oly mohó szemmel férje elejét, hogy meg se lássa hátulját.

Nevettem a tréfán. Giacomi nemkülönben. Bezzeg nem úgy Samson, ki szemét merőn kezére szögezte, kezét térdére, s azt kívánta, bár máshol lehetne s minél távolabb innen, annyira sértve érezte magát szemérmében.

- Siorac úr - szólt Montaigne -, nézze el nekem, ha valameddig hallgatok, teli gyomorral fáraszt és gyötör a beszéd. Ám amíg én hallgatok, legyen szíves elbeszélni azt a kalandját, melyet, a szóbeszéd szerint, Montpellier egyik temetőjében élt át egy ördögi szoknyával.

- Jaj, uram - kiáltottam -, noha Mangane-t végül megégették, nem volt annyira ördögös, mint kezdetben hittem, s hogy az ördög bújt a szoknyájába, azt inkább csak metaforaként kell értenünk.

- Azért csak mesélje el nekem a dolgot - biztatott Montaigne, s két kezét hasán keresztbe fonva, rám emelte ragyogó, szép szemét.

Engedelmeskedtem, ámbár restelltem, s nem is kissé, kalandomat hön szeretett Samsonom füle hallatára elbeszélni: addig sikerült volt előle eltitkolnom. Láttam, mint kerekedik ki égkék szeme ennyi örült illetlenség hallatán - ezért nem is kívánok erről itt több szót ejteni, nehogy megbántsam érzékeny lelkű hölgyolvasóim valamelyikét, kik máris zokon vették szabadszájúságomat.

- Úgy látom, az egész világ hisz a boszorkányokban, vagy úgy tesz, mintha hinne - mondta Montaigne, amint a dolgot elbeszéltem -, s első helyen éppen Ambroise Paré, ami engem nem ráz s nem is döbönt meg, lévén ő ugyan nagy orvos, de más tekintetben pallérozatlan elme. Bordeaux-ban volt egy boszorkányper, s mindenki, papság és nép egyaránt, ördögöt kiáltott, mielőtt ítélet hozatott volna. Én nem akartam eleve béklyóba veretni ítéletemet, tehát felkerestem szegény asszonyokat, hogy elbeszélgessek velük hóhéreszközök és spanyolcsizma nélkül. Igaz, ami igaz, kötni való bolondokat találtam, hanem ördögnek nyomát sem egyebütt, mint az ő képzeletükben, s az is inkább bolondgombától fogant, semmint bűröktől.

Nagyon tetszett nekem Montaigne úr vélekedése, mivel Montpellier-ben alig akadt ember, ki ne hitt volna abban, amit a papok s bírák bizonyosnak tekintettek, s így számtalan szerencsétlent küldtek máglyára, kiknek elment az eszük, s kik abban a hitben, hogy ez a sátán műve, végtére maguk is elhitték magukról, hogy vele cimborálnak, s mindenféle hókuszpókuszokat űztek, az egyházi rítusokat követve, csak éppen a visszájáról.

Montaigne úr, ki, amint láttam, nem érezte immár úgy, hogy a beszéd fárasztja s elgyöttri teli gyomrát, Párizsra fordította a szót - ez olyannyira szívügye volt (mármint Párizs), hogy csodálatos dicshimnusz zengett róla. Beszéde elszórakoztatott és elbűvölt, mivel élénken emlékeztem még a sok rosszra, amit Cossolat kapitány mondott e „szörnyvárosról”, bűzéről, kényelmetlenségéről, a nagy tolongásról, melyben elvesz az ember, a szekerek elviselhetetlen lármájáról és a városlakók határtalan

pimaszságáról.

- Montaigne úr - mondtam -, be másképp szól ez a harang, mint az, amelyet Languedocban oly sokszor hallhattam.

- Előítélet - felelte ő. - Mi engem illet, akármennyit berzenkedtem is Franciaország ellen, mindig jó szívvel tekintettem Párizsra: még ifjúkoromban hódított meg... S minél több szép várost láttam azóta, annál inkább nőtt szeretetem Párizs szépsége iránt. Gyengéden szeretem, szemölcsseivel és szeplőivel egyetemben, francia is e nagyváros által vagyok. Nagy lakosai számát tekintve csakúgy, mint szerencsés fekvése révén, s főként nagy az általa kínált kellemetességek páratlan változatossága és sokfélesége folytán: Párizs Franciaország dicsősége s a világ legnemesebb ékeinek egyike.

E szavakra mindhárman elragadtatottan néztünk össze, s úgy fellelkesültünk a sok szépség gondolatára, melyek felé már másnap vágtaban tartunk majd országutain, hogy kis híján megfeledkeztem látogatásunk céljáról. S nem is jutott előbb eszembe, csupán akkor, amikor kis idő múltán Montaigne úr elhallgatott, felállt, s elnézésünket kérte, amiért valamit még el kell intéznie lefekvés előtt, hozzátéve, hogy mivel mi holnap pitymallatkor akarunk útnak indulni, ő máris kénytelen tőlünk elköszönni: ugyanis szokása későn kelni, lévén házas és öreg ember. Nem tudtam, vajon nyom nélkül feledte e kérésemet, s azért hallgat, vagy így mond rá nemet, s azon töprengtem, illő-e ismét üzőbe vennem e vadat, amikor ő így szólt:

- Siorac úr, nyomban lediktálom secretariusomnak kegyelmelek kérését a királyhoz. Holnap, indulásuk előtt tőle kapják majd meg az írást. Más dolguk nem is lesz vele, csak a nevüket kell alábiggyeszteni.

- Ó, uram, be nagy hálára kötelez! - kiáltottam.

- Mi sem természetesebb. Az egyes embert ért igazságtalanság az egész emberiséget sérti. Mindnyáján kötelesek vagyunk jóvátételén fáradozni, ha nem akarunk ugyane bűnbe esni.

- Még egy kurta szót, uram. Alkalomadtán elárulhatom-e, hogy a királyhoz szóló kérésem kegyelmedtől származik?

Montaigne felvonta szemöldökét, arckifejezése töprengőre váltott; lerítt róla, nem tudja, igent mondjon-e vagy nemet. De nagylelkűsége végül fölébe kerekedett óvatosságának, s a közbülső megoldást választotta:

- Ha megkérdezik, vagy ha hasznosnak ítéli az elérendő cél tekintetében, árulja el. Ha nem, hallgasson róla.

Negyedik fejezet

Baj s akadály nélkül eljutottunk augusztus elsején estére Montfort-l'Amauryba, s mivel még egy jó napnyi távolságra voltunk Párizstól, úgy határoztam, e csinos mezővároskában éjszakázunk, mely öreg tornyaival egyetemben a hasonló nevű erdő szélén húzódik meg. Csakhogy mindkét montfort-i fogadóban zárt ajtókra találtunk; talpalatnyi hely sem volt sehol szabad, oly népes volt ekkoriban a nemesurak serege, kik a király meghívására a fővárosba siettek részt venni Margot hercegnő esküvőjén. S csúnya kutyaszorítóba kerültünk volna (mivel a mezőn nem hálhattunk, lévén esős és hűvös ez az augusztus elseje), ha a második fogadóban a gazdasszony meg nem szán, látva elkámpicsorodásunkat, meg nem indul csinos külsőnkön (főként Samson szépségén), és azt nem tanácsolja nekünk: menjünk s kérjünk bebocsátást Béqueret mesternél, kinek patikája a templomtól balra található, s kinek igen tágas a lakása, úgyhogy bizvást elszállásolhat bennünket, ha neki is úgy tetszik.

Oda is mentünk, s ámbár a kisasas előbb orromra akarta csapni az ajtót, minthogy Béqueret urat nem hagyták nyugton a szállást kereső utazók, addig-addig hízelegtem neki s ügyeskedtem (meg is kenve markát némi pénzmaggal), míg elő nem hívta gazdáját, s a magiszter végül is bebocsátott nem ugyan lakásába, de legalább patikájába, mely kisebb volt Sanche mester montpellier-i patikájánál, de vadonatúj és igen szép. Rögtön elbűvölte dali Samsonomat. Égkék szemét kerekre nyitva, bámulatos kedvvel legeltette az aranybetűs edényeken, melyek padlótól mennyezetig díszítették a falakat.

Béqueret mester elég magas termetű volt, szeme fekete, szőrzete barna, modora nyájas. Udvariasan meghallgatta kérésemet. Majd nem kevésbé udvariasan, de jókora önérzettel kereken elutasított, mondván, hogy mint a város patikusmestere s tehetős polgára, méltóságán alulinak tartaná bútorozott szobákat tartani s bérbe adni, bárkinek, akár Mespech báró kisebb fiainak is, kiket egyébiránt van szerencséje tisztelettel üdvözölni.

S merev derékkel biccentett. Én nyomban viszonoztam üdvözlését, fel sem véve a dolgot, s mosolygós képpel, mintha nem utasított volna vissza, tovább fecsegttem, nem mulasztván el értésére adni, hogy a montpellier-i iskolán végzett orvosdoktor vagyok, s ámbár ez kissé meglágyította a szívét, amire számítottam is, a lényeget tekintve nem engedett. Az eső éppen e pillanatban kétszeres erővel kezdte verni az ablakot, s végképp inamba szállt bátorságom s égnek meredt hajam arra a gondolatra, hogy társaimmal együtt a szabadban kell majd éjszakáznom.

Már-már búcsút mondtam csalódottan Béqueret úrnak, amikor Samson, kit eladdig annyira lekötött kíváncsi vizsgálódása, hogy meg sem hallotta beszélgetésünket, annyit sem törődve tárgyával, mint bölcsőbeli kisded csörgőjével, lelkesen és ámulatosan felkiáltott:

- Haj, be szép patikája van, Béqueret mester! És milyen nemes szubsztanciákat s testeket tart edényeiben! Látni való, kegyelmed nem fukarkodik, ha az itt készült orvosszerek minőségéről van szó!

- S ezt honnan látja, uram? - vonta fel a szemöldökét Béqueret úr.
- Azon, hogy a szennamagot Alexandriából hozatja s nem Seyde-ből, mert noha az olcsóbb, mesterem, Sanche magiszter silánynak s durvának tartotta, sártól-portól szennyezettnek, s méltatlannak arra, hogy akár egy számárnak is beadják.

- Hogyan? - ámult el a patikáriusmester. - Kegyelmed a nagy hírű montpellier-i mester keze alatt dolgozott?

- Öt éven át - felelte Samson -, minekelőtte engem magamat is patikáriusmesterré avattak volt az Úr 1571. esztendejének augusztus havában, annak is huszonegyedik napján.

- Tehát egy rangban van velem! - szólott Béqueret. - S Sanche mester tanítványa volt. Miért nem ezzel hozakodtak elő, ahelyett hogy nemesi rangjukat fitogtatták volna? Érezze otthon magát a házamban, kollégám! És kegyelmed is, nagytiszteletű orvosdoktor - tette hozzá, rám pillantva, de sokkal hűvösebben, mert ámbár rokon családból, mégsem egészen az ő véréből való voltam.

Képzeltetik, hogyan fogadott eztán e derék ember! A vacsoránál már arról beszélt, hogy ott tart mind a négyünket, öt lovunkkal egyetemben. Párizsban úgysem találnánk szállást, oly nagy és szörnyű a zsúfoltság Margot hercegnő esküvője miatt, kit a boldogságos Szűz tartson meg mindörökre oltalmában. Amire rámondtam: ámen, s Giacomi nemkülönben. Bezzeg nem úgy Samson! Szépséges fivéremet, amilyen hajthatatlan hugenotta volt, sértette ez a bálványimádó fohász. Kifejeztem mélységes hálámat s köszönetemet Béqueret úrnak, de kijelentettem: nem időzhetek Montfort-ban, mivel én nemcsak egy-két napra - a királyi lakodalom idejére - megyek Párizsba, hanem egy álló hónapra, s személyesen kell megjelennem a Louvre-ban, hogy átadjam a királynak azt a kérelmet, melyen jövőm áll vagy bukik.

- Ej, uram, legalább dali társát hagyja nálunk - szólott közbe Béqueret asszony, ki barna volt, mint a férje, s tekintete jóakarató, mint azé, mégis éles és határozott.

- Hogy egy egész hónapra kegyelmeiteknel hagyjam Samsont, asszonyom! Nagy költségbe verném kegyelmeiteket!

- Dehogy, dehogy, normann becsületszavamra - vetette ellenem az úrhölgy (ki e tartományból származott). - Fivére nagy hasznára és segítségére lehetne férjemnek, alig tud szegény eleget tenni vevőinek, lévén oly nagy a tolongás most és augusztus hó végéig mindig Montfort-ban.

Láttam, mint csillan fel Samson szeme e kérésre, s ámbár örömmel lekötölezttem volna házigazdáinkat és Samsont, nem egyezhettem bele, hogy eltemetkezzék az itteni tégelek közé, holott jó szerencséje alkalmat kínál rá, hogy megismerje az ország vagy talán a világ legszebb városát, Montaigne úr szavai szerint. S ámbár házigazdánknek legalább annyira kedve ellenére volt immár távozásunk, amennyire előbb elfogadásunk, kijelentettem: másnap indulunk. Miroul, ki segített felszolgálni Béqueret úr szobaleányának, egy csinos, üde s kacér leányzónak, kivel cinkos pillantásokat váltott a vacsora egész ideje alatt, megszólalt:

- Aj, uram, nem lesz abból semmi! Pompeia elvesztette két elülső patkóját. Így nem ülhet a hátára, meg kell patkoltatnia.

- Tehát holnap megpatkoltatjuk! - feleltem igen bosszúsán.

- Abból sem lesz semmi, uram - nézett jelentőségteljesen Miroul a csinos szobaleányra -, holnap vasárnap van. A kovácsmester nem dolgozik.

- Annál is kevésbé - avatkozott közbe Béqueret úr -, mivel amúgy is több a megrendelése, mint amennyit elláthat, a nemesurak mind lovon tartanak Párizsba. Kész csoda lenne az is, ha keddre elvállalná a munkát.

Mire ugyancsak megvidámodott Miroul barna szeme. Haj, gondoltam magamban, s majd felvetett a méreg, itt herdáljunk el három éjszakát, holott Párizs csak egy ugrás! S e kellemetlenség feletti haragomban csúf szemeket vetettem Miroulra, mintha az ő vétké volna lovam lesántulása. Ekkor rápillantott Giacomi is, de sokkal szelídebben, majd a szobaleányra s végül rám, s mivel nyomban felfogta, hogy ez a késedelem egyedül Miroulnak jó - s látta rajtam, milyen nagy csalódásom amiatt, hogy immár sehogy el nem vitathatom szolgánk zsákmányát, melyet mondhatni, a foga között tart - rám villantotta felülmúlhatatlan mosolyát, s azt mondta a maga nyelvén:

- Il saggio sopporta pazientemente il suo dolore.

- É vero dio! - kurjantotta Béqueret úr, ki igen nagyra volt olasz tudásával. Mióta a firenzei nő uralkodott országunkon, az olasz nyelv divatba jött Párizsban.

Másnap éppen a nekem rendelt szobában öltözködtem - a nadrág már rajtam volt, az ing még nem -, amikor kopogtak az ajtón, s betoppant Béqueret úr. Igen udvariasan köszönt, és azt mondta:

- Aj, be örülök, Siorac uram, hogy ott látom nyakában ezt a Szűz Mária-érmét. Bizonyos jelekből a fejembe vettem, hogy kegyelmeitek hugenották, s nem tudtam, miként kérhetném meg arra, hogy ma kísérenjen el a nagymisére, mivel szörnyű veszedelmet hozhatna fejemre és enyéim fejére, ha abba a gyanúba esnék, hogy eretnekeknek adok szállást; itt is csak oly ádázul gyűlölik őket, mint Párizsban.

- Nagytiszteletű magiszter - mondtam -, jól sejtette, Giacomi maestrót kivéve mindhárman, urak is, szolga is, a megreformált hiten vagyunk. Mi engem illet, én csupán megboldogult édesanyám parancsára hordom ez érmet; halottas ágyán megeskettetett rá, hogy holtomig hordani fogom. De kegyelmed oly kedves és szolgálatkész volt irányunkban, nagytiszteletű magiszter, hogy a világért nem akarnék kegyelmednek ártani, tehát állok szolgálatára s elkísérem misére.

- Hála legyen érte Istennek és uraságodnak! - kiáltotta Béqueret úr. - Nagy kő esett le a szívemről! Ámbár igaz katolikus vagyok, megvallom, nem viszem túlságba a hitbuzgalmat, s nem vágyom kibelezni vagy hamuvá égetni az új hit híveit, mint oly sokan mások. De majd meglátja, uram, Párizsban hemzsegek a vesztettek, s nagy baj és kár, hogy uraságod dali fivérével e csapdába készül besétálni. Életük bánhatja!

- Hát nem igaz, nagytiszteletű magiszter, hogy vezérünk, Coligny, manapság nagy kegyben áll a király előtt?

Mire Béqueret mester felvonta szemöldökét.

- Igaznak igaz! De sokan úgy vélik: a király csak azért ölelgeti Colignyt, hogy megfojtsa, s vele együtt mindazon hugenotta nemeseiket, kik az esküvőre Párizsba sietnek.

Béqueret úr távozott, nagyon megörülve előzékenységemnek; és magamra hagyott e gondolatallal, mely minél tovább töprengtem, annál jobban aggasztott. Én pedig, sokkal kevesebb bizalommal Samson engedékenysége iránt, egyenesen szobájába siettem, s elmondtam neki, mire kért Béqueret úr bennünket.

Fel sem ébredt még egészen, s anyaszült meztelen volt, izmos tagjai oly formásak és fehérek, arca oly sugárzó és szép, ajka oly piros, s félig kinyílt szeme oly kék volt, hogy mélységes öröm járt át, míg elnéztem - és ebbe soha bele nem untam -, mint nyújtózkodik resten (szeretett ágyban lustálkodni) s csavargatja ujjára szép, rézszínű fürtjeit.

Hanem amint a mise szót kimondtam, szeme elsötétült.

- Nem megyek - mondott kereken nemet.

- Samson - fogtam kérélelőre -, nem tehetjük ki szíves házigazdánkat ily nagy kényelmetlenségnek s bajnak.

- Nem megyek - mondta újra, Kálvinnál is merevebben. Hirtelen elfutott a pulykaméreg, s ráripakodtam:

- Igenis eljössz! Ez parancs.

- Aj, be gorombán rám támadt, fivérem! - szólt ő erősen elbúsulva s megzavarodva. - Merne-e irányomban ily hangot megütni Pierre, ha nem lennék fattyú?

Abban a pillanatban ráborultam, s csókokkal hintettem tele arcát:

- Ej, bolondság, Samson! Kinek jut csak eszébe is a fattyúság! Hát nem egy apától valók vagyunk? Mi pedig azt a pásztorleánykát illeti, ki öcsémuramat a világra hozta, felette derék, jó és szép fehérszemély lehetett, mivel öcsém rá hasonlított.

Hallván, mennyi tisztelettel szólok édesanyjáról, kit ő maga nem ismert, mivel szegényke pestisben halt el, amikor Samson még bölcsőbeli baba volt, az én dali Samsonom sírva fakadt, s könnyei láttán úgy elérzékenyültem magam is, hogy ismét forrón megöleltem, s csókot nyomva tiszta orcáinak szeplőire, azt mondtam:

- Azért parancsolok öcsémnek, mert én vagyok az idősebb.

- Az idősebb? Ugyan már, hát nem ugyanazon esztendőben s hóban születünk? - kérdezte, elbűvölően pöszögve.

- Csakhogy én egy egész héttel előbb.

Mire ő elnevette magát, könnyei közepette, s látva, mint törli le keze fejével arcát, s tér vissza rá a derű s a napsütés a nagy vihar múltán, azt mondtam:

- Samson, apánk uramöcsémre bízta erszéyünk őrizetét és reám kisdud csapatunk vezényletét, mivel én jobban eligazodom az e világi élet útjain. Tehát szépen kérem: jöjjön el misére.

- Elmegyek - szegte le kosként fejét Samson -, de Isten ne adja, hogy e bálványimádók között Hozzá imádkozzak!

Szép kis buzgalom, lám, mely oda vezet, hogy az imától őrizkedünk.

- Ez öcsémuram dolga s lelkiismereté - feleltem némi nyomatékkaal. - Mindazonáltal ne feledje: a pápisták is csak ahhoz az Istenhez imádkoznak, akihez mi.

- De nem ugyanúgy! - vágta ő rá ingerülten.

- S mi a fontosabb, Samson, a forma avagy a szeretet, mellyel Teremtőnknek tartozunk?

Mire ő elnémult, éppen nem meggyőzve, csak mert nem tudott hamarjában mit felelni. Hallgatása kissé elhúzódoott, s én akkor megkérdeztem tőle: vajon szívesen itt maradt volna-e Béqueret úr patikájában augusztus végéig, mint ajánlották, s ő falrengető sóhajjal azt felelte rá: igen, mivel annyira szereti mesterségét, hogy valósággal bolondja, de belátja, sem a józan ész, sem a kötelesség nem ezt parancsolja. Már az ajtót nyitottam, távozóban, amikor pirulva s roppantul szégyenkezve utánam szólt:

- Tudja-e, fivérem, hogy Béqueret asszonyság Normandiába való, mint Gertrude de Luc úrhölgy is? Hátha ismeri őt.

Ej, Samson, gondoltam magamban, tehát nem vagy mindig és mindenben hajthatatlan!

- Miért nem kérdi meg tőle? - mulattam csendesen magamban.

- Nem merem.

- S úgy gondolja, én merném?

- Úgy - sütötte ő le a szemét.

- Lesz rá gondom - feleltem én, erősen nekidámodva. - Hanem addig is öltözzék fel, Samson. Tíz órákor kezdődik a mise.

Mihelyt Béqueret úr belátta, hogy nem tarthat bennünket Montfort-l'Amauryban, oly jól beajánlott a

város kovácsmesteréhez, hogy az szempillantás alatt felverte hétfőn pitymallatkor a patkót Pompeiámra.

Azt hittük, e korai órában magunk leszünk az országúton, de minél közelebb jutottunk a fővároshoz, annál gyorsabban nőtt a forgalom, s végül minden képzeletet meghaladott, annyi volt ott a lovon vagy hintón a városba tartó nemesúr, szénával avagy fával, tejjel, friss hússal, zöldséggel, boroshordókkal, tojással megrakott szekér, melyek a közeli falvakból áramlottak Párizsba, a főváros pantagrueli étvágyát csillapítandó. Párizs lakosainak a száma, úgy mondják, eddigre meghaladta a háromszázezer főt: hallatlan és hihetetlen szám, mégis igaz, s ezt hitelt érdemlő forrásból tudom.

E síkföldi jóemberek igen lassan haladtak, minthogy alkalmatosságait igáslovak avagy öszvérek vontatták, olykor pláne ökrök, gyors ügetésben szükségképpen lehagytuk s közben megbámultuk őket, ahogy ők is bennünket, bámulatos orcátlansággal, s mi több, csúfondáros és gunyoros megjegyzéseket tettek ránk, méghozzá nagy elképedésünkre franciául, mivel mifelénk Languedocban csakis a tanultak beszélik e nyelvet, a köznép egyáltalán nem ismeri.

Utolértem egy szekeret, mely fedetlen volt, s amelyen tejescsöbrök s tojásos kosarak között egy csinos tejárusné trónolt. Fején tiszta fityula, vállkendőjéből majd kibuggyant tojásnál gömbölydedebb, tejnél fehérebb keble. Az asszonyosság vette észre mohó pillantásaimat, s nevetve odakiáltott nekem:

- Szép úr, szép szem! Tetszik-e húsom?

- Aj, galambom - feleltem hetyke-vidáman -, mifelénk, Périgord-ban azt tartja a szólásmondás: nyalhatod-falhatod a szépet, jól nem lakat.

- Nyalni-falni is valami - nevetett jóízűen az asszonyka -, Párizsban csakúgy, mint Périgord-ban, ha egyáltalán létezik Périgord, mert ördög vigyen, ha tudom, merre keressen e vidéket.

- Oc vidék, galambom, a Loire-től délre.

- Hogy oc vidék, azt a beszédéről hallok. Szép uraság, az esküvőre jön?

- Arra bizony.

- Válgék egészségére a sok költség s kiadás! Sok hűhó semmiért, ez a királyi esküvő, nem egyéb! A nagyok sem kamatolnak másként, mint mi, s a vőlegény sem hugyoz magasabbra, mint megboldogult férjem. Hová húz a szíve, jó uram? Rómához vagy Genfhez?

Rövid habozás után azt feleltem rá:

- Egy valláson vagyok a királlyal.

- Vajon! - mosolygott kihívóan, mert vette észre habozásomat. - A királlyal. S ugyan melyik királyra gondol? Franciaország avagy Navarra királyára? Mert ők nincsenek egy valláson. Az egyik istentiszteletre jár, a másik misére, ámbár emez elveszi amannak a hűgát. Ugyan, ugyan - nyugtatott meg, látva, hogy elnémulok -, nekem aztán édes mindegy, egyházi ügyeken vitatkozni, ez a nagyok passziója. Mi engem illet, egyik fülemen be, a másikon ki, amit plébánosunk mond, mivel e dologban annyicska eszem sincs, mint egy záptojásnak.

- Ezt nem hiszem, komámasszony - nevettem rá -, nagyon is jól forog az esze kereke.

- Akárcsak a kegyelmedé, ámbár a franciát kissé kerékbe töri, mint mindazok, kik oc nyelven beszélnek. Nini, már meg megsértődött! Kérem, uram, ne vegye zokon!

- Dehogyan veszem.

- Nőse-e?

- Ha nem lennék az, galambom, hozzám jönne-e?

- Nem én! - vágta ő rá, de igen hízelgőnek érezte a kérdést. - Özveggy vagyok, férfiból többé nem kérek! Mióta a megboldogult nincs, jobban megy a bolt. S a házasság rossz vásár. Lám a navarrai és Margot! Henrik nem kap szűz arát. Margot Guise-ért bolondult. S Margot is osztolni lesz kénytelen férjén, ki nagy szoknyavadász. Rossz vásár ez az esküvő.

- Jól felvágta a nyelvét, komámasszony - mondtam. Éppen válaszolni készült, amikor annyira szorongatni kezdtek hátulról s oly fertelmes szitkokkal árasztottak el, hogy egy ökr is beleszédült volna, úgyhogy kénytelen voltam megelőzni a szekeret s szem elől téveszteni a tejesasszonyt, roppantul elámulva azon, hogy ily orcátlanul mert beszélni uralkodóinkról. Ha ily rebellis s lázadó a nép már két mérföldre Párizstól, ugyan milyen lehet a fővárosban?

Közben megelőzték azok a fickók, kik bennünket szorongattak s mindennek elmondtak (öten voltak, s valamennyien igen rossz képűek). Bunkóval verték, mint a bolondok, sovány gebéik tomporát.

- Gyűlölöm e szentségtelen s kegyetlen csibészeket - tört ki máskor oly nyugodt barátunk, Giacomi -, s ha nem uralkodnék magamon, jól megkardlapoznám őket.

Alig fejezte be, egy pej lovon ülő, fekete ruhás utas került a türelmetlen lovasok útjába. Szitkok özönét köpték a hátába, s mivel nem takarodott el elég gyorsan útjukból, egyikük leverte bunkójával fővegét.

- Bestia feroce - harsogta Giacomi. - Megkardlapozzuk őket, fivérem?

- De mennyire! - feleltem én, kardot vonva.

Hanem amint a csirkefogók meglátták, hátrapillantva, mint vetjük magunkat rájuk mind a négyen, kivont karddal, vágta csaptak, s úgy elinaltak, hogy alig lapogathattuk meg kissé őket.

- Miroul - mondtam -, vedd fel e nemesúr fővegét, porold le s add át neki.

- Hála legyen Istennek és kegyelmeteknek - mondta az utazó, ki külseje után ítélve taláros ember lehetett. Nyomban megtudakolta nevemet és megmondta az övét. Én nagyon költőinek találtam nevét, mivel úgy hívták: Pierre l'Étoile, ámbár külsején semmi sem vallott poétára, sem öltözéke, sem arca avagy szava, mely komor volt és moralista, s keserűen kárhoztatta korunk erkölcsseit. Ezek felülmúlják a legrosszabbat is,

mit egykor ifjú éveiben tapasztalt, azóta igencsak megromlott a nép, a nagyok rossz példája, a testvérháborúk, a hitszónokok fanatizmusa és tulajdon ostobasága következtében.

- Ez a párizsi nép igen fenn van magával - mondta -, holott butább és szajátibb, mint bármelyik a világon, s amilyen ostoba, olyan pimasz: quo quisque stultior, eo magis insolescit.

Jól szemügyre vettem, mialatt egymás mellett lovagoltunk, s ő imígyen adta ki begyéből tudós haragját. Orra hosszú volt, szája keserű, homloka csupa ránc, ám amikor felém fordult, szeme elevenen csillogott, s indulata ellenére jóakaratról árulkodott. Nyomban eldöntöttem magamban: nagyon derék ember, s ebben nem is tévedtem, mint látni fogják. Sőt magaviseletének s szavának szigora folytán úgy véltem: hugenotta, ám ezt ő megcáfolta, mihelyt elárultam neki, hogy a reform híve vagyok.

- Aj, uram - nézett riadtan körül, mint aki attól tart, hogy a szekerek zörgése, lovak patkócsattogása ellenére valaki meghall bennünket -, ne szóljon ily elhamarkodottan, s ne bízzék meg az első jöttmentben. Párizsban roppant veszedelmes beismerni, hogy kegyelmed az, ami, de még azt is, ami én vagyok. A római anyaszentegyház híve, igaz, de elég mérsékelt híve ahhoz, hogy jobban szeressem egy francia hugenottát egy spanyol katolikusnál. Nem tudom, ki kormányozza ma valójában országunkat: Medici Katalin, aki firenzei, Guise hercege, aki lotaringiai, a pápai nuncius, aki római, avagy II. Fülöp, aki spanyol? Hitemre, gyűlöletes, hogy egy idegen Párizsba jöjjön bennünket kormányozni, s kezünkbe nyomni, ha szabad így mondanom, a tört hugenottáink ellen, kik mindent egybevéve velünk egy nemzetiségből valók: Nefas nocere vel malo fratri puta.

Aj, gondoltam, ha még e derék embernek is rossz testvér vagyok, mi leszek Párizsban a többinek!

Pierre de l'Étoile elnémult, s igyekezett úrrá lenni kedélyállapotán, mely kétségkívül bánatos volt és epés, de nem az egészség jele-e az effajta harag? S nem jobb-e, ha a kelésből kifakad a genny, mint ha az a bőr alatt maradván, megmérgezi az ember vérért?

- Siorac uram - kezdte újra Pierre l'Étoile igen udvarias hangon és immár nyugodtabban lélegezve -, foglaltatott-e szobát Párizs valamelyik fogadójában?

- Nem én. Szerencsémre bízom magam.

- Pedig az nem fog kegyelmedre mosolyogni. Nincs e percben a fővárosban oly kicsi és nyomorú szálló - akármennyire mocskos, bolhás, poloskás is -, mely ne telt volna annyira meg, hogy egy pincebogárnak sem maradt immár ott hely.

- Mit tegyek tehát? - kérdeztem, elkámpicsorodva.

- Szálljon meg egy helybeli lakosnál, mi mindenképpen hasznosabb lesz kegyelmeteknek.

- Ugyan miért?

- Mert a fogadósoknak meghagyta a rendőrprefektus, hogy szorgalmasan tudakozódjanak mindazok neve s lakóhelye után, kik náluk megszállnak, valamint lovaik s fegyvereik után is.

- Fegyvereik után - dűnyögtem félhangon. - Be nem szeretem e dolgot!

- Én sem - bólintott Pierre l'Étoile. - Ez a spanyol inkvizíció bűdös nekem.

- Csakhogy teremtettem lelket nem ismerek Párizsban.

- Siorac uram, én némi hálával tartozom kegyelmednek, amiért megfenyítette amaz orcátlan gazokat, kiket én egyenesen bitóra küldtem volna, ha tehetném (s itt ismét dűhbe gurult). Ha kívánja, elkísérem kegyelmedet a Vasmíves utcába egy sapka- és fűzőkészítő mesterhez, ki az én kedvemért be fogja fogadni kegyelmedet, én ugyanis elintézttem egyik-másik ügyét. Recroche mester - így hívják - fukarabb a normandiai normannál, jöllehet Párizsban született, akárcsak én, és soha ki nem mozdult onnan, ahogy én sem, leszámítva ritka kiruccanásaimat perche-i birtokomra. Most is onnan jövök. Ám ha a kelleténél jobban szereti is a pénzmagot, máskülönben derék ember Recroche mester. S ha uraságod megfogadja tanácsomat és eljár misére, nem fogja a környéken rossz hírt kelteni.

- Hogy én misére járjak, uram! - méltatlankodtam.

- Pedig meg kell tennie. Ki-ki tartsa be a hely törvényeit, ahol lakozik: ez a regulák regulája.

- Én mégis kétlem, hogy csakugyan ez a „regulák regulája”. Egyesek szerint eltitkolni hitünket az üldöztetés veszedelmei közepette bölcsesség. Mások szerint gyávaság. S ugyan ki hivatott dönteni e súlyos vitában? Mert csakugyan örülség felkoncoltatni magunkat avagy önként futni a máglyára. De ha soha nem meri megvallani hitét az ember e világon, ugyan hol fogja megvallani?

Imígyen beszélgettünk Pierre l'Étoile-lal, fej fej mellett haladva, Giacomi és Samson a nyomunkban, s leghátul Miroul, ki ügyesen kormányozta tulajdon hátságát s málhahordó lovunkat. Mondhatni, lépésben jutottunk csak előre, annyira megsűrűsödött Párizs közelében az úton a jövés-menés, s annyira gyakorivá vált a torlódás, úgyhogy sokszor meg is kellett állnunk, s úgy kívárnunk, míg az összegabalyodott lovak kigabalyodtak. Haj, be hosszúnak tűntek az utolsó mérföldek! Valósággal hidegrázós türelmetlenséggel vártam, hogy végre saját szememmel pillantsam meg Párizst, melyről annyit hallottam, s amelyet Cossolat gyűlölt, Montaigne úr ellenben éig magasztalt.

Egy Saint-Cloud nevű falucskánál keltünk át a Szajrán. A híd keskeny volt, igen lassan jutottunk előre, így volt elég időm megcsodálni a kedvező szélben a folyón felfelé tartó vitorlásokat. Volt belőlük sok, és mind elég nagy ahhoz, hogy szénát avagy szalmát vigyen a városba, hol több mint százezerre megy a lovak - hátság- és igáslovak - száma, közölte Pierre l'Étoile. Eszerint, ha jól meggondoljuk, olvasóim, minden harmadik lakosra jutott egy ló! Hát nem bámulatos? Gondolom, a nagy terhet - szalmát-szénát - vízen olcsóbb volt szállítani, mint országúton. Hanem, amint láttam, sok idő és türelem szükségeltetett hozzá, ahányszor elállt a szél, avagy megfordult, mivel a Szajna egy kanyart írt le. Igen szépnek láttam e sok

vitortát - voltak köztük kékek és pirosak is - s a vízen folyás ellenében csendesen sikló bárkákat, valamint a lefelé igyekvőket is; ezek sebesen haladtak folyás iránt, s csakis evezővel irányították őket.

A kedves Saint-Cloud-n túl megint rétek s szántóföldek következtek az út két felén, s itt-ott, a lomb közé rejtőzve más falvak, s mivel az ott lakó földművesek előzőnlőtték az országutat, hogy a városba vigyék eladni termékeiket, még nagyobb lett az úton a zűrzavar. Hanem a legszebb talán mégis az volt: elnézni az immár alatt szálló nap fényében a távolban jobb s bal felől kicsiny halmokra épült malmokat. Vitorlájuk sebesen forgott a szélben. Kell is - gondoltam -, hogy éjjel-nappal járjanak, ha annyi lisztet akarnak örölni, amennyivel jóllakik e nagyváros népe.

Esteledett, mire Saint-Germainbe, az elővárosok egyikébe belovagoltunk. Saint-Germain nem nyerte meg tetszésemet, lévén szegényes és néptelen, utcái nem voltak kikövezve, s csupa mocskos, toprongyos, rossz képű fickó járt-kelt rajtuk. Kelletlenül engedtek lovainknak utat, s oly pillantásokat vetettek ránk, mintha a legszívesebben megöltek s kifosztottak volna bennünket, ha tehették volna.

Aztán a gazdag saint-germain-des-prés-i apátság falai tövében folytattuk utunkat. E falak igen magasak voltak, mintha a szerzetesek ily módon akarták volna megoltalmazni kincseiket a gazok irigységétől, kik féregként nyüzsögtek alattuk, s amely olybá tűnt (értem ezen az apátságot), mint egy város a városban, annyi szép s nagy épületet gyűjtött maga köré. Az apátság túloldalán terül el a barátok rétje, mondta Pierre l'Étoile, örökös nagy perpatvarok kiváltója a barátok és az egyetem növendékei között, mivel emezek is, amazok is emberemlékezet óta elvitatják egymástól a rét birtokjogát. Ha nem sürgetne az idő, kerülőt tennénk, hogy megtekintsük - tette még hozzá -, mert ezen a réten énekeltek először zsoltárokat a hugenották, később elszenvedett szörnyű üldöztetések nyitányaképpen.

Pierre l'Étoile ádáz haraggal szólt üldöztetéseinkről, s én arra a belátásra jutottam: akármit mond is, titokban együtt érez a hitünkbeliekkel. E gondolat megindított s nagyobb barátságra készítetett iránta, mint bármi, amit addig tett vagy mondott.

Étoile úr sorra bemutatta nekem beszéd közben szülővárosa peremvidékét s elővárosait. Mély szerelemmel csüggött Párizson, noha nem szűnt meg kárhoztatni „szeplőit és bibircsókjait” (de később megértettem: ez a házastörténet városuk iránt általánosan sajátja a párizsiaknak). Így érkezünk el végül a városfalhoz, mely határtalan meglepetésemre gyenge volt, kisszerű, már-már omladozó és igen rosszul megerősített.

- Ej, uram, hát így fest országunk legnagyobb városának falkerítése? - hüledeztem. - Nem szánnalom-e látni, mi csupasz? Holott Carcassonne fala oly erősnek tetszik pompás bástyaival! S Montpellier-t is oly jól oltalmazza a közös kerítés!

- Istenemre mondom, Siorac úr, nagyobb igaza van, mint hiszi - gyúlt ismét haragra Pierre de l'Étoile. - Mert akármilyen gyatra is ez a falszakasz, amelyet maga előtt lát, s mely a Buccy-kaputól a Saint-Germain-kapuig nyúlik, még nem is a legrosszabb. Látná csak, mi szánnalmas állapotban van városfalunk a Saint-Martin-negyedben, fogadom, pirulna, mint én is, országunk gyalázatán. Rabelais azt mondta volt arról a falrészről: oly gyenge, hogy hatólnyire s többre rombolná le szellentésével egyetlen tehén. S csak azt ne higgye, hogy az isteni Rabelais halála óta orvosolták volna ez égreakiált hibákat! Nem és nem! Sokkalta többet költünk uralkodóink ékszereire s cicomáira, mint fővárosunk biztonságára!

Áthaladtunk a Buccy-kapu függőhídján szekerek nagy tumultusa közepette, s közben bemutattuk az íjászoknak úti levelünket, melyet még Cossolat állított volt ki Montpellierben; elvégre sarlat-i úti levéllel nem szolgálhattunk, lévén de la Porte úr, ki azt kiállíthatta volna, hivatalból arra kötelezve, hogy elfogjon s börtönbe zárjon bennünket.

Az íjászok őrmestere egyébiránt futó pillantást is alig vetett az írásra. Nyilván végképp elcsigázta a jóembereknek ez a szüntelen áradata, mind úgy tolokodtak befelé, mint a bolondok, hogy bejussanak a városba, mielőtt becsukná a kapukat.

Be nagy csalódás ért, olvasóm! Mert ámbár az az utca, hová a Buccy-kapun túl jutottunk, elég egyenes volt, s az utcát szegélyező házak nagyon magasak, ezek a házak rendetlenül sorakoztak fel, a kövezetet mocskos, hulladék, szennyvíz lepte, s a levegő az igazat megvallva, dögletes volt és nehéz, mintha nem is országunk nagy fővárosába léptem volna be, hanem egy kloákába.

De mit sem szóltam, nehogy elszomorítsam indulatos útitársunkat. Éppen ellenkezőleg, amint egy templom előtt elhaladtunk-úgy hívták: Céhes Szent András-templom, mint l'Étoile úr közölte -, lelkesen dicsértem szépségét, mire ő azt felelte igen tartózkodóan, s mint aki restelkedik a sár miatt, melyben lovaink gázoltak:

- Igaz, szép építmény, de csak úgy jár, mint mi: lába szarban s mocskokban ázik. Ez itt valamivel jobb - mondta, amint rátértünk egy széles utcára, melyet kétfelől igen csábos boltok szegélyeztek, s fölöttük újdonság s igen szép házak emelkedtek. Egyformán magas volt valamennyi s egyenes vonalban épült, téglából.

- Figyelje meg, Siorac uram: milyen tiszta itt a frissen mosott kövezet. Ez azért van, mert a kalmárok rendben tartják, nehogy rossz szagú sár riassza el vevőiket.

- Hogy hívják ezt az utcát? - kérdeztem.

- Nem utca ez - felelte l'Étoile -, hanem híd.

Azt hittem, tréfál.

- Híd? Hisz nem látom a Szajna folyót.

- Nem is láthatja uraságod, a házak kétfelől eltakarják.

- Nem tudom, mit csodáljak inkább - szóltam pár pillanat múltán. - A sima kövezetet, a folyóka tisztaságát avagy a házak csinos, rózsaszín téglafalát.

- Én mégsem szeretnék bennök lakni - biggyesztette el a száját l'Étoile.

- Csakugyan, uram? És miért nem? Igen szép házak!

- Mert veszedelmes dolog ám egy ilyen szilaj folyó fölött tanyázni. Most éppen jámbor kedvében van a Szajna, de ha megárad s nekivadul, nem ismer kíméletet. Nincs is tán Párizsban olyan hídja, melyet legalább egyszer el ne ragadott volna, vízbe fojtva mindazokat, akik a hídon laktak. Így tett Miasszonyunk hídjával. Így a Molnár-híddal! S íme eme híddal is, melyen áthaladunk, s mely jóformán egyidős velem; elődjét a haragvó víz ragadta el egyetlen éjszaka leforgása alatt, nem egészen harminc esztendeje.

Mi engem illet, minthogy a veszedelem nem volt közeli, s annyi látnivaló akadt a boltokon, melyek ablaka gyertyával volt kivilágítva, noha még nem sötétedett egészen be, örömet megálltam volna nézelődni, annál is inkább, mivel sok pompás öltözetű, s rangjukról és előkelőségükről tanúskodó fekete maszkát viselő ifjú úrihölgyet láttam jönni-menni.

- Siorac úr - szólt l'Étoile az ő mogorva-moralista hangján -, ha kegyelmed hugenotta létére szoknyavadász, s tartok tőle, ez így igaz, sok dolga akadhat városunkban, melynek erkölcei romlottabbak az ókori Babilonénál is, olyannyira rossz hírnek örvend a síkvidéken, hogy ha egy derék ile-de-france-i leányzó itt tartózkodik valameddig, mielőtt szülőfalujába megtérne, kétségbe vonják szűz voltát. De esdve kérem, ne késlekedjünk tovább, mindjárt nyakunkon az éjszaka s a veszedelmek, melyekkel jár, mert tudja meg, uram, nincs Párizsban olyan utcája s sikátora, hol el ne vágnák torkát s erszénye kötőjét napnyugta után.

- Nincs kivilágítva a város?

- Úgy illenék, hogy lakosai kivilágítsák. A rendeletek ezt parancsolják. De Párizsban holt betű a törvény, lévén a párizsiak mind rebellisek. Így van ez a folyóka tisztaságával is; ki-ki tartoznék bő vízzel leöblíteni, különösen, ha hugyot öntöttek ki előbb.

- Jaj, hát ez mi? Csuromvíz a fejem. Esik? - kiáltottam fel.

- Semmiség - nyugtatott meg l'Étoile. - Egy jóasszony öntözi kertecskéjét az ablakban. Akármerre jár a városban, mindenütt efféle virágcserepeket láthat az ablakokban, majoránnával, rozmaringgal beültetve, noha igen kényelmetlenek a járókelőknek, s a királyi rendeletek tiltják használatukat. Tehát választhat, Siorac uram, ha gyalogszerrel megy ide vagy oda: vagy az utca közepén halad s a folyóka mocskában, sarában áztatja lábát, vagy a házak tövében, akkor száraz marad a lába, ellenben megöntözik a fejét. S még hagyján, ha csak vízzel. De kérem, Siorac úr, ne késlekedjünk tovább, leszáll az éj. Fogjuk ügetőre!

Ügetésbe csaptam az ő kedvéért, ámbár nem győztem bámulni, mennyire retteg a párizsi útonállóktól, holott négyen kísérik, tetőtől talpig fegyverben, s nyeregársolyunkban ott lapulnak pisztolyaink is. Tény azonban, hogy mialatt a Bognár utcán végighaladtunk, el a királyi palota előtt - és én szívesen megálltam volna, hogy e monumentumot szemügyre vegyem, noha erősen sötétedett -, ugyancsak meggritkult mindenfelé a jövés-menés, s láttam: az emberek az utcán megnyújtják lépteiket, ki-ki siet az éj beálltával a maga odújába, hogy jól elbarikádozza magát zárt kapuja s rácsos ablakai mögé.

- Hát az őrség? - kérdeztem, elámulva a félelmen és rettegésen, mely az éj közeledtére vesz erőt a párizsiakon -, nincs, aki éjjel a főváros lakosainak s vendégeinek életén örködjön?

- Kétféle őrségünk van - vont a keserű mosolyra ajkát l'Étoile úr. - Haj, be jól oltalmaznak bennünket e városban! Két őrség! Az első polgárokból s mesteremberekből áll, kiket tulajdon negyedükben rendelnek ki őrködni, ezt úgy nevezik: ülő őrség, és Isten a tudója, mennyire az! Mert ezek a vitézlő őrök behúzódnak egy kapubolt alá, hol lámpás fénye mellett kockáznak s iszogatnak időöltésképpen, s ha segélykiáltást hallanak, akkor őrzikednek csak igazán ültő helyükből elmozdulni. Képzelter! A másikat, a királyi őrséget negyven gyalogos és negyven lovas poroszló alkotja. Ezeket nem ülő, hanem vágózó őrségnek kellene nevezni, mert megállás nélkül járkál éjjel a várost, s e nehéz fegyverekkel felszerelt, tenyeres-talpas poroszlók, kik örökös mozgásban vannak s mindig haszontalanul, akkora lármát csapnak a kövezeten vágatva, hogy közeledtükre az útonállók félbehagyják gonosz fosztogatásaikat s elmenekülnek, de mihelyt az őrség továbbáll, visszatérnek, mint légy az égetett cukorra.

- L'Étoile uram - mondtam -, mihelyt beszállásoltuk magunkat Recroche mesterhez, ha ugyan elvállal bennünket, szándékomban áll uraságotat hazakísérni.

- Ezer köszönet, uram - sóhajtott megkönnyebbülten l'Étoile. - Nagy kő esett le a szívemről. A Tehénlelő utcában lakom, s akármilyen közel van is ez amahhoz, veszedelmes volna egyedül hazatérnem.

Ezután kis időre elnémultunk. A híd túloldalán rátértünk a saint-denis-i főutcára, hol fölösen akadt sár és mocsok, ellentétben a Vasmíves utcával, mely bal felé nyílt a főutcaból, ez ugyanis kereskedőutca volt, kövezete makulátlanul tisztára mosott, noha egyébként a főváros leggribegurbább utcája volt, l'Étoile állítása szerint: egyik oldalán a házak valósággal versengtek, melyikük foglal el nagyobb helyet a kocsiból, másik oldalán pedig az Aprószentek temetőjének falkerítésére ragasztott boltok miatt annyi ki- s beugró éktelenkedett, hogy valósággal csodaszámba ment, ha az ember nagy ügyel-bajjal átnyomakodhatott valahogy a házak szeszélyesen kiugró fala s a boltok kinövései között.

- Bizonyára azt gondolja, Siorac uram - jegyezte meg l'Étoile azon a búbanatos hangon, melytől soha meg nem vált szülővárosáról szólva, holott rajongott érte -, bizonyára azt gondolja: ez égre kiáltó dolog és sürgős orvoslásra szorul. Nos, tudja meg, péricord-i uraság, minél inkább égre kiált Párizsban valami,

annál nagyobb esélye van rá, hogy örök életű legyen.

Nevettem mondásán, de hamar felhagytam a nevetéssel, mert egy oldalpillantást vetvén társamra, láttam: a legkevesbé sem szánta tréfának a dolgot, s illő komolyan vennem.

- Hogyan? - kérdeztem. - Ha a király azt mondaná: így akarom, akkor sem orvosolnák?

- Nos, ide hallgasson - felelte keserűen útítársam. - Egy ízben II. Henrik hintón tartott hazafelé palotájából, a Louvre-ból Tournelles utcai házába, rendes szokása szerint a Vasmíves utcán haladva. E bibircsók, kiugrók s kinővések miatt egy álló órára elakadt. Káromkodott, tajtékzott, s amint hazaért a Tournelles utcába, elrendelte haragjában, mely nem csillapult volt le, hogy a Vasmíves utcában egy hónapon belül mindent le kell rombolni, ami kiáll. S mit látunk ma, Siorac uram? Tizennyolc év múltán hajszálra ugyanolyan állapotban van az utca, mint a mondott napon.

- Ez igazán döbbenetes, Étoile uram - szoltam elképedve. - A hugenották országszerte remegtek II. Henrik nevének pusztá említésére, Párizs pedig fittyet hányt neki.

- Hát nem megmondtam már az elébb? Párizs rebellis és lázadó, nem tűr féket, sem törvényt! Magamagát tekinti királynak, csupáncsak saját kedvteléseivel törődik, s örömet csakis a rendetlenségben, csődületekben s paráznaságban leli! Hogy térdet hajtson bárki előtt, a királyt sem kivéve, ahhoz egyenként kéne mind a háromszázezer nyakát kicsavarni.

- Isten ne adja! - kiáltottam nevetve. - Mit sem érnék egy elnéptelenedett Párizssal.

Mert akkor még nevettem, nem is sejtve, mit hoz a jövő: Prudens futuri temporis exitum Caliginosa nocte premit Deus.

S Párizs árnyoldalait, melyek miatt a derék l'Étoile fogát csikorgatta, én egyszerűen nevetségesnek láttam, lévén ifjú és természetű fogva vidám. Haj, olvasóm! Öreg fejjel írom le ezeket, s mialatt fenti sorokat papírra vetettem, harmincnyolc esztendővel, úgy, ahogy mondom: harmincnyolccal Párizsba érkezésünk után, elszorult a torkom, s kis híján kicsordult szememből a könny; mert alig két hónapja, ugyanebben a Vasmíves utcában, mely megmaradt szűknek és kanyargósnak a királyi rendeletek ellenére, elakadt a király hintaja, részint a boltok képezte akadály, részint a szekerek torlódása miatt, s egy gyilkos, kinek kezébe a papi vakbuzgalom nyomott fegyvert, istentelen kését IV. Henrik nemes szívébe döfte! Haj, gonosz merénylet! Haj, balszerencse! Mérhetetlen gyász! Melyet Franciaország, hitem szerint, soha ki nem hever.

Pierre l'Étoile úr leszállt lováról, de sokáig kellett az ajtót öklével vernie s a nevét kiáltoznia, mire a kukucskáló vasrácsa mögött megjelent egy fél szem, majd megnyílt a kapu, s bebocsátotta l'Étoile urat és engem, de senki mást. Recroche mester és legénye, Baragran, mindketten fegyverben, rácsapták a kaput társaim orrára, s mihelyt mi ketten beléptünk, helyükre tolták a vasrudakat, reteszeket, helyükre rakták a vasláncokat.

- Igen hálás lennék kendnek, Recroche mester uram, ha elszállásolná három nemes barátomat, valamint inasukat és lovaikat. Siorac úr orvosdoktor s kisebbik fia Périgord egyik bárójának.

Amire Recroche mester buzgón bólogatott, de szólni nem szólt egy árva kukkot sem. A mester termetére nézve kis híján törpe volt, szőrzete fakó, poros és őszes, arcszíne beteges, sápadt és pattanásos, zöld zekéje folt hátán folt, nem körgallért viselt, hanem egy kétes tisztaságú, kihajtott gallért, karjainak hossza (s apró termete) folytán pókra formázott, hajlott csőre folytán keselyűre. Ráparancsolt legényére: emelje magasra a gyertyát, s némán megbámult, rám szegezve igen éles és csillogó kis kék szemét, mintha latra pontosan fel akarna mérni engem magamat és erszényemet.

- Hallotta, mit mondtam, Recroche mester? - kérdezte l'Étoile.

- Hogyne, hogyne, törvénybíró uram! - felelte Recroche. - De ácsi! - (Hogy mit jelentett ez az „ácsí”, amelyet lépten-nyomon használt, talán még ő maga sem tudta: megvolt az a különös szokása, hogy szavakat csinált, saját szája íze szerint, s tíz szóval élt ott, hol egy is elég lett volna, talán e szószaporítással véve elégtételt fukarságáért.) - Ácsi, törvénybíró uram, én nem szoktam szobát kiadni, nem kenyerem ez nekem.

- Persze, persze - l'Étoile sokkal szelídebben válaszolt, mint epés természetétől elvárhattam volna. - De vannak szobái.

- Ácsi, még hogy szobák! Szobácskák! Szobácskácskák! Kamrácskácskák! Nem elég jók ilyen gáláns nemesúrnak! - Itt meghajolt előttem, nyakát meggörbítve s karjával a földet söpörve, de hiszem, inkább gúnyképpen, semmint udvariasságból, mert l'Étoile, ki jól ismerte emberét, igen megharagudott. Nekem azonban arcizmom sem rándult, viszonztam üdvözlését, ámbár kissé ridegen.

- Ez a gáláns nemesúr hajléktalan - erősködött l'Étoile.

- Ácsi, az már más - vakargatta körmével kosztól fekete orra tövét a mester. - Ha ez a nemesúr hajléktalan, s mi több, uraságod barátja, mégiscsak adnom kell neki legalább egy szobácskácskát! De megtehetem-e? Ez itt a bökkenő!

- Esdve kérem, Recroche mester - l'Étoile arcát kiverte a verejték afeletti erőfeszítésében, hogy nyugalmát megőrizze -, esdve kérem, határozzon, későre jár!

- Határozzak! - ingatta a fejét Recroche mester. - Ácsi! Könnyű azt mondani! A kamrácskácskák száma, melyekről szoltam, mindösszesen kettő, s a nemesurak négyen vannak!

- Majd ketten hálunk egy szobában - szoltam közbe.

- Ácsi, csak hogy az ágy egynek is szűk!

- Akárhogy, s mint, kettesével hálunk rajta.

- Azt már nem! Azt nem! - tiltakozott Recroche mester. - Ha két erős ember hál ezekben az

icurka-picurka ágyikócskákban, leszakadnak.

- Ha leszakad, megfizetjük! - vágta rögtön rá.

- Ez már beszéd - mondta Recroche mester mintegy magamagának, jobb mutatóját orra mentén sétáltatva. - Kedvemre való lesz ez a szállóvendég, ha ugyan elszállásolom. Hanem, Siorac uram, az ablak sírnivalóan kicsi, s nem üveggel bélelt, csupán olajos papírral.

- Majd kinyitom!

- Azt a világot se tegye! Az Aprószentek temetőjére nyílik, s e temető földje olyannyira rothasztó, hogy alig kilenc nap alatt elemészt egy hullát. Levegője pedig éjjelente oly kénese, bűzhödt és nehéz, hogy lidércet támaszt.

- Mi a szobák ára, Recroche mester? - kérdeztem.

- Ácsi, uraságod akarta így! - Recroche mester nagyot sóhajtott, de kis kék szeme hirtelen megvillant. - Nagytekinetű orvos úr, minthogy kegyelmed l'Étoile úr barátja, három aranyat kérek egy hónapra, akár kitölti idejét, akár nem.

- Három aranyat két szobáskáért! - emelte égnek karját l'Étoile úr.

- Szó sincs róla! Uraságod téved - vágott jóságos képet Recroche -, úgy értettem, szobáskásként három arany, s minden ló után egy sol naponta, feltéve, hogy maguk látják el őket abrakkal.

- Hat arany! Könyörgök: adja alább! - kiáltotta l'Étoile. - Recroche, adja alább! Ez visszaélés!

- Ácsi, törvénybíró uram! - felelte Recroche. - A visszaélés abban a nagy zsúfoltságban van, mely manapság Párizsban beköszöntött. Én tehetek-e róla? Élnünk kell. Kamrácskáskáimért nagyobb a versengés, mint Lengyelországban egy palotáért, s csakis az uraságra való tekintettel adom ki eme nemesúrnak.

- Hála legyen Istennek és kendnek e nemes érzésért - l'Étoile úr alig préselhette ki e szavakat összeszorított száján.

- Tiszta, nyíretlen, csengő szavú aranyokban kérem, e helyt s előre - mondta igen nyersen Recroche mester, de szemét alázatosan lesütötte.

Be kellett hívnunk Samsont, lévén nála a pénz nagyja. Képzeltetik, mi kemény vitámba került, mire előadta szállásunkért a hat aranyat s a lovakért a többi. Ennek utána Baragran, a legény, égő lámpással felült Miroul mögé, s kivont karddal kísértük Pierre l'Étoile urat hajlékába. Majd azon nyomban visszatértünk, holtra fáradtan, fenekünket fájlalva a sok lovaglás s lelkünket még inkább a sanyarú szállás miatt.

- Recroche mester - szóltam, minekutána a lovakat lenyergeltük s bekötöttük -, szolgálhatna-e nekünk egy kis borral lefekvés előtt?

- Ácsi! Borral! - emelte égnek hosszú karját a mester. - Az én házamban nincs bor, egy korty, egy kortyocska, egy cseppecske sem. Istennek hála, itt senki nem poharazgat. Az nagyon is költséges mulatság!

- Akkor hát vízzel!

- Ácsi! Vízzel! Hát mi az én vizem, levegő? Mert az nem rusnya Szajna-víz ám, amelyet párizsi kocsmákban s ivókban kaphat, szarral, húggal s más ocsmányságokkal elkevert szennylé, melytől olyan hasmenést kap az ember, hogy beledöglik. Az én vizem kútvíz, se sár benne, se kavics, se tengeri só, se kén.

- Egyszóval: víz. Azt is pénzért méri, Recroche mester?

- Természetesen! - dörzsölgette orrát a mester. - Napi egy sol az uraknak, kettő lovaiknak.

- Ennyi pénzért, remélem, meg is fürödhetünk!

- Még mit nem - méltatlankodott Recroche mester. - Hát ki vagyok én? Anjou hercege? Nincs az én házamnál kád, még kevésbé fa, vízmelegítéshez. Hévfürdőbe kell járniok, uraim, mint Párizsban mindenki másnak is.

Beszéd közben bevezetett minket egy elég tágas helyiségbe, a műhelyébe, ahogy ő mondta, hol két gyertya fénye mellett hárman öltögettek: a Baragran nevű legény, egy korombéli asszonyka meg egy tizenötéves-forma suhanc, ki nemigen haladt munkájával; nagy álmosan akkorákat ásított, hogy majd a száján esett ki feje.

- Várjanak itt meg, hozom a vizüket - szólt Recroche.

- Hát gyertyafénynél dolgozik, cimborá? - kérdeztem a legényt, mihelyt a mester kihúzta a lábát.

A négyszögletes képű, széles vállú legény, kinek akkora volt a keze, hogy kényelmesen megfojthatott volna egy ökröt, előbb nem válaszolt, vaskos ujjai éppen egy szál befűzésével bíbelődtek. Meglepetésemre elsőre beletalált a tű fokába.

- Élni kell! - vont aztán vállat.

- Ne hallgassanak erre a dagadt papagájra - szegte fel a fejét az asszonyka -, amit a mester mond, azt ő nagy ostobán mind utána szajkózza.

- Nyughass, Alizon! - szólt Baragran.

Mióta mi megjelentünk, Alizon fél szemmel a munkáját figyelte (egy női fejfedőt), a másikkal bennünket, lévén eleven, ürge és fekete, mint pokolbéli legyecské. Beszéde is gyors volt, s oly hegyes és hadarós, hogy ahhoz fogható eladdig sosem hallottam.

- Hát hal vagyok én, hogy örökké hallgassak? - csattant fel Alizon. - Más vigaszom úgyszincs sok bajom közepette, mint a csőröm.

- Nyughass, nyughass, buta liba! - morgott Baragran. - Hát nem a mester táplál téged?

- Tojok rá, tojok! - nyelvelt Alizon. - Mi tápláljuk őtet! Annyit rabotolok érte, hogy azt sem tudom, élek-e, halok-e. Látástól vakulásig varrunk, hagyján. De hogy még éjjel is a tetejébe! Hát aludni mikor fogok? Még az öszvér is alszik az istállóban! Én tán alábbvaló vagyok egy öszvérnél?

Ezt mind egy szuszra hadarta el, fennhangon, mint aki haragszik, ám a munkáját egy percre sem szakította félbe, s egy percet el nem vesztegetett. Úgy varrt, hogy látni is csoda volt ujjainak példátlan fürgeségét, s közben még arra is talált módot, hogy olyan pillantásokat lövelljen ránk, melyektől egy halott is feltámadt volna.

- Ostoba! - kiáltotta Baragran. - Ha Tourelles báróné mindenáron hajnalra kérte fityuláit, mielőtt birtokára indulna, nem kell-e kívánságának eleget tennünk?

- Nem, nem és nem! - rázta meg haragosan fekete fűrtjeit Alizon. - Meg kellett volna mondanunk a mesternek: éjszaka nem dolgozunk. Én megmondtam neked! Megmondtam! De te nem hallgattál rám. Te nagy mamlasz.

- Makacs vagy és ostoba! - felelte Baragran. - Hát azok közé a lázadók közé tartozom én, kik egymással szövetkeznek, összebeszélnek, s felhagynak a munkával, henyélnek, eljártsszák mesterük klienseit és tönkreteszik őt? Ha a mester tönkremenne, mi lenne belőlem? Nagy senki, aki voltam is, és se munkám nem lenne, se kenyerem!

- Te gyáva nyomorult! - húzta ki magát zsámolyán Alizon, hátrafesztelve vállát, hogy keblét megemelje, mely kicsi volt, de annál virgoncabb. - A mestert egyelőre nem fenyegeti tönkremenetel. Te előbb fogsz megdögleni.

- Én nem félek a munkától - felelte büszkén Baragran, ámbár a szeme vörös volt s az arca beesett.

- Te olyan buta vagy, hogy még, egyéb sincs a két füled közt, mint marhavelő! - nyelvelt Alizon. - Ugyan mire jó az életünk, ha másra nem használjuk, csak a mester felhizlalására?

Az éppen e szóra toppant be, két korsó vízzel; hanem azok a korsók olyan kicsik voltak, hogy ha én is úgy akartam volna beszélni, mint Recroche, azt mondtam volna rájuk: iciripiciri korsócskák. Kutya teremtette! A vízzel ugyancsak takarékosan bántak e házban, bezzeg nem úgy a más verejtékével!

- Nem olyan kövér a mester, te nagyszájú! - szólt Recroche, s a képét látva azt gondoltam: mindent hallott az ajtó mögül, ámbár inkább gúnyosnak tetszett, semmint haragosnak.

- Kövér a pénzeszsákja - Alizon éppen nem ijedt meg -, és igen keveset ad belőle azoknak, akik szolgálják.

- Mit beszélsz? - adta a sértődöttet Recroche. - Nem fizetek-e neked hat solt és tíz dénárt egy napra? S nem ez-e a napibér Párizs-szerte? - fordult a legényéhez.

- De igen, uram - felelte Baragran.

- Megelégszel-e vele?

- Meg én, mester.

- Igen, mester, meg én, mester - majmolta őt Alizon, s fekete szeme lángot lövellt -, látott-e már valaki nevetségesebb seggnyalót és rongy embert! Hát én, Recroche mester? Én is dolgozom annyit, mint ez a nagy hurkanyúzós, én, aki sapkakészítő s díszítő vagyok, míg ő csak sapkakészítő, én vajon megelégszem-e az én három solommal, öt dénárommal. Kérdezze meg tőlem is, hadd felelek rá.

- Én tehetek-e róla? - vakargatta az orra tövét a mester. - Nőnek mindenütt a férfibér felét szokás fizetni.

- S ez nagyon is megfelel kendnek!

- Babám, ha annyira megfelelne, elküldeném Baragrán - (Baragran felkapta a fejét, és felette ijedt arcot vágott) -, s felvinnék még egy asszonyszemélyt.

- Azt már nem! Attól tartana: a két nő, lévén egyformán csekély a bére, összefog és megtagadja a munkát.

- Ne merj összefogásról és munkamegtagadásról beszélni, Alizon - haragudott meg Recroche mester -, vagy nyomban elkergetlek. Ez bűn, egyaránt tiltják mesterek és esküdtek.

- Ahogy a királyi rendeletek az éjszakai munkát - kiáltotta Alizon.

- Ácsi! Rendeletek! - vont vállat Recroche. - Ébredj, barátom, Coquillon - rázta meg az inast -, és varrj! A báróné hajnalra várja főkötőit.

- Lám, ez a lustaság ránk hagyja a munkát - szólt Baragran.

- Mert ő mesterfi - vágta rá epésen Alizon. - S ugyan mit fog tudni ily elnéző bánásmód mellett, mire lejár három inasesztendeje? Semmit. Se egy férfisapkát, se egy négyszögletű posztóföveget, se egy bársony főkötőt nem tud majd elkészíteni! S mégis, fogadjunk, őt igenis felszabadítják majd vizsgáztatói, akár elkészíti remekét, akár nem.

- Szálljon gyalázat az irigy fejére! - fortyant fel Recroche mester. - A Gondviselés akaratából születünk szegénynek vagy gazdagnak, s a Gondviselést tisztelnünk kell. Uraim - fordult azután felénk -, kérem, kövessenek, megmutatom szobácskáskáikat!

Haj, olvasóm! Nem hazudott a gazember! Akármiféle nevekkel illetve is idáig szobáit, az mind túl jó és szép volt eme két szűk bélnyúlványnak, melyek egész berendezése mindössze egy rozoga ágyból, sánta asztalból, egy kis mosdótálból s egy zsámolyból állt. A rosszul illeszkedő, rosszul gyalult padló minden lépésre recsegett-ropogott, s oly piszkosak, feketék voltak a szoba falai és mennyezete, hogy az ember azt hihette volna: legyenek ezrei szarták össze. Mi az ablakocskát illeti, melyet én rögvest kitértam, akkorka volt, mint egy zsebkendő, s nem közvetlenül a temetőre szolgált - akkor legalább nyugtunk lett volna -, hanem a

Vasmíves utcára, s az utca túloldalán, a falakon túl az Aprószentek sírhantjaira. Gyászosan csillant meg egy-egy fészület a holdfényben. Éppen telihold volt, s igen szép fényes, jól megvilágította azt a terebélyes galagonyabokrot, mely velem átellenben nőtt a temetőben, s mivel holtak zsírából táplálkozott, a falnál is magasabbra nyúlt. Sehol másutt nem mutatkozott fa vagy bokor. A levegő nem volt ugyan annyira romlott, mint Recroche mester állította, de nehéz és savanykás, édeskés szagú, már-már bűzhödt.

- Hát nem megmondtam? - szól Recroche mester. - Nem paloták az én szobáskáim. Itt aludtak legényeim, amikor még kosztot-szállást kaptak tőlem. Azóta betiltották az atyamesterek e régi szokását, mindazonáltal nem emelték meg a legények bérét, s ez tiszta haszon számunkra. Uraim, jó éjt kívánok - s mélyen meghajolt, mintegy így adva tudtunkra: ő, a tolvaj, megvet bennünket, meglopottakat. - Itt oltalmat lelnek az éji hideg s a párizsi útonállók ellenében.

- Nem hagyhatná itt nekünk legalább e gyertyát? - kérdeztem tőle, amint távozni készült.

- Nem tehetem. Világítás nem jár szállóvendégeimnek.

- Megfizetem.

- Két sol az ára - sütötte le szerényen a szemét Recroche.

- Két sol egy gyertyáért! - Samsont még soha nem láttam ennyire kijönni a béketűréséből. - Két sol!

Ez rablás!

- Hát rabló vagyok én? - Recroche mester úgy fordult sarkon, mint akit darázs csípett meg, s ugyancsak magasra vetette fel a fejét. - Akkor én nem adok kegyelmeteknek szállást, uraim, ezt áperté megmondom. Az ára annyi, amennyit kinek-kinek megér. Ha sokallják, ne vásároljanak, de én nem tűrök effajta mocskos és sértő szavakat.

Haj, te alias csirkefogó, gondoltam, még tiszteletünkre is igényt tartasz. Mindazonáltal megragadtam Samson karját, s nem éppen gyengéden félretoltam őt:

- Amit öcsém mond, arra sose ügyeljen. Én alkuszom itt és senki más. Megadom a kért árat. Ide azzal a gyertyával, uram. És itt a két sol érte. Recroche mester, alázatos szolgája vagyok, s ezennel jó éjt kívánok.

S gúnyképpen én is meghajoltam előtte, ha lehet, még mélyebben, mi be is tapasztotta a száját, mert sarkon fordult, s némán indult le a lépcsőn - és világítás nélkül, mert becsaptam mögötte az ajtót. Kutya teremtette! Elvégre a mienk volt az a gyertya! Jól megadtuk az árat! A lángot is beleértve.

- Samson, te Giacomi maestróval hálsz, én Miroullal - mondtam.

Samson nagyon elkámpicsorodott, s ezt látva, Giacomi (ki rögtön megértette, miért ütött így ki választásom) azt mondta nekem, az ő olasz squisitezzájával:

- Egyszer már megosztottam az ágyat Miroullal, szívesen megosztom újra!

- Nem, nem, ez eldöntött dolog.

Szívemre öleltem kedves Samsonomat, páros csókot nyomtam orcáira, s a másik szobácska felé toltam, miközben ő megkérdezte, bájosan pösögve:

- Haragszik-e rám, bátyámuram?

- Nem én.

- Hát miért nem velem hál?

- Miroul vékonyabb.

Amilyen gyermeki lélek volt, e magyarázat tökéletesen megnyugtatta. De mert Giacomi nem követett bennünket, s így kettesben maradtunk, halkan s pirulva megkérdezte:

- Megtudakolta-e fivérem Béqueret úrhölgytől...

- Meg én! - feleltem, titokban jót mulatva, s magasabbra emeltem a gyertyát, hogy jobban lássam őt.

- És mit mondott?

- Hogy ismeri.

- Oh! - sóhajtott nagyot, s szép és tiszta arcán gyönyörűséges mosoly gyulladt ki, ám a következő percben eltűnt, s borús kifejezésnek adott helyet.

- Jaj, bűnös gondolatok ezek!

- Hát úgy gondolja el őket, hogy ne gondoljon rájuk - nevettem, s félig mulatva, félig meghatottan újra megcsókoltam Samsont.

- Giacomi - szóltam, szobámba visszatérve -, ágyszomszédja várja, menjen.

Giacomi roppant nyájasan mosolygott rám, de szólni nem szólhatott, fáradsága miatt. Átadtam neki a gyertyát, kikönyököltem szobáskám ablakán, s az Aprószentek temetőjét bámultam a holdfényben. Haj, gondoltam, félholtan a kimerültségtől s elbúsulva szállásunk silány voltán, idejutok én is, földi utam végeztével, e kicsiny sírok valamelyikébe. Mostani szállásom tehát nem a legszűkebb s nem is a legsötétebb mindazok közül, melyek eztán jutnak osztályrészemül.

- Uram - szólt meg Miroul, mintha megérezte volna búbánatomat -, ne keseregjen, meg fogja találni Angelina kisasszonyt, ha nem tudja is címét.

Honnan tudhatta vajon, mielőtt jómagam tudatára ébredtem volna, hogy csakugyan ez legfőbb gondom? Nem tudom. De elhessegettem e gondolatot, mihelyt felismertem, s minekutána Samson levetkőzött, s áthozta a gyertyát, vetkezéshez láttam magam is. Éppen ágyba bújtam volna, amikor kopogtak az ajtón. Azt hittem, Recroche mester kopog, tehát ajtót nyitottam, úgy, ahogy voltam, anyaszült meztelen, a gyertyával kezemben.

- Aj, szép uraság - Alizon cseppet sem jött zavarba pőreségem láttán -, ha nincs már szüksége a

második gyertyára, kérem, adja ide. Belevakulunk, ha továbbra is egy gyertya fényénél kell hármásban dolgoznunk!

- Hát a mester nem adott e helyett másikat?
- De nem ám. Lefeküdt és kész.
- Jaj, te szegény!, csakhogy ő eladta nekünk e csonkot!
- Ó, a gonosz dögkeselyűje! Megkopasztaná az még a tojást is!
- Nevettem. Ezt a mondást sohasem hallottam lent, Périgord-ban.
- Bocsásson meg, uram – szólott Alizon -, és kívánok kegyelmednek jó éjt!
- Hogyan? Hát már nem kell a gyertya?
- Uram, az kegyelmedé.
- Alizon, legyen a tied. Minek nekem gyertya, míg alszom?
- Uram, reggelig elég. Hajnalra nem marad semmi belőle.
- Vedd csak el, ne keresd magad!
- Köszönöm, uram - hajbókoltt köszönetképpen Alizon. - Kedves ajándékát nem felejttem el. S ha

merném, megcsókolnám érte kegyelmedet.

- Csókolj meg, galambom - tartottam oda neki arcomat, s ő egy csókocskát lehelt rá, majd elfutott a gyertyával, oly könnyedén s frissen, hogy öröm volt látni, amint a lépcsőn leröppent.

- Uram - mondta Miroul, mihelyt az ajtót becsuktam -, szerzett magának egy barátját.
- Te is - feleltem én kissé epésen - Montfort-l'Amauryban.
- Hát még most is sajnálja tőlem, uram? - nevetett rám Miroul.
- Nem én. Bújj ágyba, fickó, de szaporán!
- Nem, uram. Akármilyen vékony vagyok, csak a terhére lennék. Én a földön hálók.
- Nem! A padló rossz, girbegurba. Ide gyere. Ez parancs!

Engedelmeskedett, de amikor éjfél tájban felkeltem, hogy könnyítsek magamon, a hold fényénél láttam: a földön alszik, ahogy mondta.

Igen rosszul aludtam e szerfelett kemény ágyon, s azt álmodtam, egész csordára való barát üldöz kést lóbálva Saint-Denis főutcáján, s fülsiketítően üvöltöznek: „Üsd az eretneket, üsd-vágd!”, én meg a kövezet sarában meg-megcsúszva futok, s fejemre pisát ürítenek fönről a háziasszonyok.

Verejtékben fürödve ébredtem, hajam csomókban tapadt fejemhez, s amint a nyitott ablakon kipillantottam, láttam: odakint rózsásan pirkad az ég alja. Felkeltem. Lábam hozzáért szegény Miroulhoz, ki azon nyomban felriadt, s előkapva kését nadrágja szarából (ő ugyanis felöltözve aludt), így kiáltott:

- Ki az, mi az? Ki meri uramat megtámadni?

Álma annyira hasonlított az enyémmhez, hogy hangosan felnevettem. A nevetés jót tett nekem, elűzte az éjszaka lidérceit. Újfent elevennek és erősnek éreztem magam. Az asztalhoz léptem, a kicsinyke edényecskéből vizet öntöttem a mosdótálba, melyet bátran „tálacskácskának” nevezhettem volna, Recroche mester szavával, olyan hitvány volt, s e drága folyadékból elhasználtam annyicskát, amennyivel úgy-ahogy leöblítettem képemet, kezemet, hónaljamat s felsőtestemet. Majd nadrágba, ingbe, zekébe bújtam, s odaszóltam Miroulnak:

- Miroul, eredj, nyergeld föl lovunkat! Mifelénk azt mondják: ki korán kel, oda pisál, ahová akar. Hajnalban mienk lesz az utca, gyorsan keresnünk kell valami helyet, hol kenyeret, pecsenyét falhatunk, mert szörnyen éhes vagyok.

- Felkeltsem-e uraságod fivéreit? - kérdezte Miroul.

- Ne keltsd fel őket. Bene dormit, qui non sentit quam male dormiat. Hadd lustálkodjanak csak vackukon mormotáink, mi ellenben távozzunk. A műhelyben várlak.

Lementem, s ott találtam Baragrán, Alizont és Coquillont. A kőpadlón ültek, tagjaikat elvetve, s háttal egy lánynak dőlve. Mindhármán úgy aludtak, mint a bunda, csak Alizon riadt fel lépteim kopogására, s ő is csak félig. Főköttök sehol, amiből arra következtettem: Recroche mester elvitte őket Tourelles bárónénak. Körülnéztem, gyertyámat keresve, de nyomát sem leltem (ahogy a másoknak sem). Csonkjukat bizonyára elzárta távozása előtt zsugori uram, gondoltam.

- Kegyelmed az, uram? - kérdezte Alizon. - Félholt vagyok, s a szemhéjam ég. Mi lett volna velünk gyertyája nélkül?

- Aludj csak, aludj, kedves Alizon – mondtam -, megyek, eszem valamit, farkaséhes vagyok, tegnap nem vacsoráztam. Hol találom a közelben kifőzést?

- Több is van, de mind zárva - vetett egy pillantást az ablakra Alizon. - Korán van még. Hanem az utcán jártában összeakadhat egy lepénysütővel, ki lepényt árul, vagy egy pástétomsütővel, ki pástétomot kínál, de a Szent Szűzre kérem, uram, ne igyon Szajna-vízét vízárusoknál. Méreg az az idegennek, ámbár mi, párizsi párizsiak, már megszoktuk. (S noha holtfáradt volt, úgy mondta, olyan büszkén, azt, hogy „párizsi párizsi”, mintha nemesi cím volna.)

- Köszönöm, Alizon.

Szempillája máris lecsukódott, s ő visszazuhant álmába, mely fájdalom, nemigen tarthatott tovább Recroche mester hazatérténél. S én féltréfásan-félkomolyan elrebegettem egy hő fohászt: bár érné Recroche-t hazaútnán holmi baj, s maradna távol otthonától délig avagy tovább. És hazatértemkor nagy öröömre azt tapasztaltam, a Gondviselés meghallgatta kívánságomat.

Amint az utcán találtuk magunkat s lóháton, szolgálom arra kért: fordítsam le neki azt a latin mondást

fivérem álmaról, melyet az imént idéztem volt. Lefordítottam, s mivel nagyon megtetszett neki a mondás, mindjárt elismételte, s addig-addig ismételte, míg el nem raktározhatta emlékezete tarisznyájába. Az én kedves Miroulom a nyelvek szerelmese volt, az olaszé (melyre nézve örökösen kérdésekkel ostromolta maestro Giacomit), a franciáé, mellyel immár tűrhetően elboldogult, s Cicero nyelvée, melyhez szintén konyított valamiké, mivel sokszor hallott latinul disputálni cimboráimmal Montpellier-ben.

S az innen-onnan felszedett s halomba hordott morzsákból végül összeállt némi tudás, s az én Miroulom olykor megértett egy latin mondást, minekelőtte lefordították volna neki, például Mespechben is azon az estén, amelyen apám nekem adta Gavachette-et, mondván: Ne sit ancillae formosae amor pudori.

S ha most azt kérdezed tőlem, olvasóm, miféle hasznát vette szolgám e tudásmorzsáknak, azt felelem rá: ugyanúgy élt velük, mint mi, orvosok, kik előszeretettel parádézunk iskolai latinságunkkal ámuló betegeink előtt. Így páváskodott Miroul is egy-egy szobalány előtt, kit megkörményezett, hogy tudósnak lássék a leányzó szemében. Sokszor jót mulattam fogadómban, hallván, hogy a leányka, kit Miroul valahol egy sötét sarokban ölelget, azt mondja neki:

- Hát te latinul is tudsz, Miroul?

- Így kívánja a kötelesség. Nem vagyok-e a mi tiszteletre méltó orvosdoktorunk segédje s jobbkeze, mondhatni, il suo braccio destro.

- Ez meg mi?

- Ez olaszul van.

- Nahát! Olaszul is beszélsz, Miroul?

- Valamicskét - adta a szerényt Miroul. - És még azonkívül párizsi franciául.

Hanem ezzel a franciaságával legfeljebb oc vidéken hengegetett, a párizsi leányok hamar a csőrére koppintottak volna, hisz oly büszkék szép beszédükre. De két hete sem voltunk még Párizsban, amikor meglepetten hallottam Miroul francia beszédét, oly jó volt a hallása, oly pergő a nyelve, s oly nagy előrehaladást tett, lévén valóságos szoknyabolond, mi mindenütt sok és jó alkalmat kínál a fecsegésre, addig legalábbis, míg a gesztusok át nem veszik a szó szerepét.

Hanem ugyancsak igazságtalan lennék kedves inasommal, ha azt hitelném el olvasóimmal, hogy csakis fent mondott célból kívánt nyelveket tanulni. Magamagáért is tette, s azért, mert természetes hajlama volt a tanulásra s művelődésre, lévén a felfogása villámgyors; még az orvostudományból is elesett egyet-mást, pusztán azáltal, hogy boncolni látott.

De folytatom elbeszélésemet. Amikor kora hajnalban kiléptem Recroche mester házából, egy levelet rejtettem zekémbe. Apám írta volt Nancay úrnak, a királyi testőrség kapitányának, kit ismert, mivel együtt harcoltak Calais-nál Guise herceg vezénylete alatt. Arra kérte benne, szerezzen nekem belépőt a Louvre-ba, hogy átnyújthassam a királynak Montaigne úr megfogalmazta kérelmemet. Egyelőre túlságosan korán volt még, hogyszem ellátogathattam volna e nemesúrhoz, ki a Citében lakott, s mivel e szigeten volt Miasszonyunk székesegyháza is, úgy döntöttem, előbb eszünk egy-két falatot, s aztán megtekintjük a templomot, melyről csodákat beszéltek.

Tehát a Szajna folyó felé indultunk Saint-Denis főutcáján. Szekerek ugyan nem zörögtek még errefelé, hisz a nap is csak most kelt fel, a láрма azonban máris nagy volt, mert lsten tudja, hány vándoráros rótt a főutcat s a környező kis utcákat, mindnek nyakába akasztva s hasának támasztva a kosár, rajta a különféle kellemetességek, melyeket árult. Kiáltozva, jobban mondva, gyermeteg versikéket gajdolvá kínálták portékáikat, hogy előcsalogassák a háziasszonyokat, kik csakugyan meg is jelentek az ablakban, zilált hajjal, álmoságtól le-lecsukódó szemmel, egy rissz-rossz kendőbe burkolózva, s odaintették őket. Kész csoda, milyen nagy és általános a kényelem itt Párizsban, gondoltam, az embernek jóformán ki sem kell lépnie hazulról, hogy hozzájusson, amihez akar, ha szabad így mondanom, jóformán az ágyadba visznek mindent, mintha e nagyváros minden lakosa s lelke megannyi herceg lenne, kinek buzgón áll szolgálatára a világ.

Ahány portéka van, annyifélet hallottam kínálni Párizsban egy hó leforgása alatt e fürge, bőbeszédű s jótorkú vándorárosoktól: vizet, tejet, gyufát, étampes-i kőport edényt súrolni, edénymosó kefét, fekete követ cipőtisztításhoz, krétát gypjú fehérítéséhez, szappanföldet, tűt, varróút, gyékényfonadékot, szalmazsákot, nyírfa seprűt, üstöt, patkánymérget, tűzkövet s taplót, sőt, kosarat, új kalendáriumot („szép prognosztikonnal”), „édes vörösbort”, „csinos, szép üveget”, szalmát - ezt Párizsban alomnak mondják -, ánizst, zsámolyt - ezt meg fanyeregnek nevezik -, kést, kiskést, és ami ehető csak létezik e földön, a legkülönösebb dolgokat is beleértve, a bálnahajat borsófőzelék ízesítéséhez - vajmi nagy fűszer e kicsiny zöldséghez! -, melyet az árus maga is roppant óvatosan ajánlott vevői figyelmébe:

Ízes böjti éték,

Meg nem venni vétek.

Ezen az első reggelen majd belekábultam a kiáltások áradatába, még olyan is akadt köztük, ki gajdolvá hirdette: hozzák vissza szüleinek szép s kedves leányukat,

Ki tizenöt esztendőös vala,

S tánc közben, hopp, elillana.

- Aj, uram - fordult hozzám Miroul, miközben lépésben, fej fej mellett haladtunk előre -, visszavinné-e kegyelmed e leánykát, ha meglelné?

Amire felnevettem, de mindjárt el is komorodtam, mivel egy gyászmenet jött velünk szembe, halottat kísérték az Aprószentek temetőjébe. Legelől, a papot megelőzve egy talpig feketébe öltözött ember, kit Párizsban halottbeharangozónak neveznek, s ki csengőjét rázogatva ezt gjadolta:

Mondjatok egy Miatyánkot,
Ti, kik csengőmet halljátok,
Eme derék emberért,
Ki testvérünk volt, míg élt.

Mire keresztet vetettünk mindketten, s titokban örültünk, hogy oly erősnek s vidámnak érezhetjük magunkat, elevennek elevenek közt, s ily biztosan ülünk lovunk nyergében ezen a fényes párizsi reggelen. S én sotto voce elimádkoztam egy Miatyánkot „testvérünkért”, ha százszor pápista volt is vakságában, míg élt.

- Ámen, e szegény bálványimádóra - mondta félhangon Miroul, amikor a menet elhaladt mellettünk -, s Isten irgalmazzon tévelygő lelkének. Uram, engedelmével éhes vagyok, annyira éhes, hogy akármivel beérném: Jejumnus maro stomachus vulgaria temnet.

- Temnit, Miroul.

- Temnit. Köszönet érte, uram, hogy kijavít. Igen hasznos idézet ám ez. Naponta kétszer is elmondhatom fogadómban, tudja már, kinek.

Nevettem, s örültem, hogy ily kedves, okos és mulattató inasom van, mindazonáltal egyetlen utcai kiáltást el nem szalasztottam, hogy ha valahol pecsenyét kínálnak, azt meghalljam. Látva fülelésemet, egy vízhold, kinek hátán teli tömlő dagadozott, s övéen körös-körül csillogó cinkupák függtek, gjadolva lépett hozzánk:

Vizet, jó friss vizet tessék,
Ez az élet eleme,
Mindörökre dicsértessék,
Hisz szomjan halnánk nélküle.

- Kér-e a vizemből, nemesúr? - kérdezte az ember, ki igen kövér volt, pocakja szinte jobban kidomborodott még elöl, mint hátul tömlője. - Bátran ihatja, nem a Maubert téren mertem, nem is Szent Mihály hídjánál.

- Miért nem e két helyen?

- Mert ott áll a víz, megposhadt és bűzhödt.

- Hát honnan hozod?

- A Farkas-szigettel szemközt mertem, tehát Párizson kívül s fölötté.

Hiszem, hazudott, de akkor is nemet mondtam volna, ha igazat beszél. Én csak bort iszom, mondtam mentségképpen, s egy kongót vettem neki, fecsegése fejében: ő elkapta, de alig köszönte meg, annyira csalódott volt, amiért nem kértem vizéből.

- Uram - kiáltotta Miroul -, itt jön ni holmi vastagabb eledel.

S ujjával egy ipsére mutatott, ki akkor fordult éppen ki a Mosó utcából, fejét fehér szakácszipka földte, mely alól lángvörös fürtök kandikáltak ki, s nagy hangon gjadolta, akkorára tátva száját, mint a nagykapu:

Mind ki gyomrát szereti,
Jancsi, Karcsi, Pál, Peti,
Ide hozzám, jó legény,
Itt a finom sütemény.

- Erre kerülj, cimborá - húztam meg Pompeia gyeplejét. - Mi éppen azok vagyunk, akikről énekelsz, szeretjük a gyomrunkat, bár nem hívnak Jancsinak, Karcsinak, Pálnak, sem Petinek. S miért éppen Peti, jóember?

- Hát a rím kedvéért - felelte ő, s odasietett hozzám, mindazonáltal óvatosan szedve a lábát, mert a nyakában madzagon függő s alul két izmos kéz megtámasztotta tálcán halomban állt a portéka, tiszta kendővel letakarva. Hirtelen fellebbentette a kendőt, s mi megbabonázva bámultuk aranybarnára s ropogósra sült, jó szagú, gőzölgő pástétomait.

- Teringettét, uram! Kis híján kicsordul láttukra a nyálam - szölt Miroul.

- Hallgass, Miroul - intettem le oc nyelven. - Ha nyálcsurgásról beszélsz, kétszer annyit kér majd érte az ipse.

- Nemes uraság - szölt a pástétomsütő, kinek kerek arcát ugyancsak aranybarnára sütötte a kemence -, ha éhe oly nagy, mint tekintete mutatja, ajánlom figyelmébe ezeket a meleg pástétomokat...

- Ambár nem vagyok Peti...

- Se zsidó, uram - vágta ő rá -, mert disznóhúsból készültek.
- Keresztény vagyok. Mennyit számítász egyért egy szegény kereszténynek?
- Három dénárt.
- A pokolba! Három dénárt egy húsos pástétomért!
- Rendes áron számítom. Ámbár uraságod oc nyelvű, ha fülemnek hihetek, párizsi árat mondtam...
- Vajon! Mit szólnál négy pástétomhoz nyolc dénárért?
- Azt mondanám: nem. Ej, nagyuram, nem áttall nemesember létére alkudni, mint egy kalmár? -

Ugyancsak fürgén járt emberünk szeme is, nyelve is.

- Miből gondolod, hogy nemesember vagyok?
- A lováról. Igen szép állat.
- Tévedsz, eladni viszem, hogy szénát vegyek.
- Nagyságod tréfál. Legyen hát tíz dénár a négy darab, hogy lekötelezzem uraságodat.
- Áll az alku. Itt van, fogd a jó pénzedet.
- S itt az úr jó meleg pástétoma. Nagyuram, vigyázzon, nehogy ellopják szép lovát, míg látogatóban

időzik.

- Inasom majd vigyáz rá.
- Igen vékonynak nézem.
- Majd nem leszek az, ha befaltam pástétomaidat - vélte Miroul. - Szent Antal szakállára! A nyálam is

kicsordul láttukra.

Odaadtam neki két pástétomot, s nekiálltam befalni a másik kettőt. Igen jóízűek voltak, s jó ropogósak is heves éhségem mércéjével mérve.

- Ezt nevezem étvágynak - mondta a pástétomsütő. - Egyenek, uraim, egyenek! S válják egészségükre! Sehol nem oly jó a pástétom, mint Párizsban, s egész Párizsban az enyém a legjobb. Szép jónapot kívánok, nemes uraság, s a boldogságos Szűz áldja meg uraságodat, ha ugyan nem eretnek, lévén oc nyelvű.

- Ahogy te nem vagy az, pástétomos, úgy én sem - feleltem teli szájjal.

Mire ő útjára indult a főutcán felfelé.

- Igaz, ami igaz - mondtam, azon igyekezve, hogy ne faljam be túlságosan gyorsan, s nyelvem mindkét felével kiélvezhessem e tésztában sült hús melegségét s porhanyósságát -, én is azok közül a gyomrukat szerető emberek közül való vagyok, akikről a pástétomárus énekelt, de hallottad, mit mondott e fickó, Miroul? Oc nyelvünk miatt a reform gyanúja alá esünk, s ettől máris gyűlöletesnek tetszünk. Kutya teremtetted, ő az eretnek, nem én.

- Uram - felelte Miroul, szorgalmasan rágva -, mindig az dönti el, ki az eretnek, kié a többség és a nagyobb erő. Nimesben mi, Párizsban a pápisták.

- Aranyat ér minden szavad, Miroul - mondtam félhangon. - Én doktorrá léptetnélek elő a józan ész triduanes-én. Szólítsd ide azt a csinos termetű tejesasszonyt! Szólítsd te ide, a kutya-fáját!, az én hangom elment.

- Tejesasszony - süvöltötte Miroul, s akkorát nyelt, hogy kidagadt kétfelől a nyaka. - Ide gyere, kérlek!

Mire megfordult a szőke tejáruslány, s felénk indult. Két kannája kétfelől, egy botról lógott le, melyet ő a vállára vetett, úgyhogy kénytelen volt igen egyenes háttal járni, miáltal csinosan kidomborodtak, s kis híján kiugrottak vállkendőjéből csoda gömbölyű keblei. Vállai terhe ellenére könnyű s táncos léptekkel közelgett, s madárhangon énekelt:

Dajka, dajka, korán kelj,
Itt a finom, édes tej!
Kisgyerekek nevelője,
Egy csuporral végy belőle,
Tej, tej, tej!

S magasabbra csapva az „e” hangot, elnyújtva, rezgetve elismételte:

Tej, tej, tej!

Ez az ötsoros nem vallott éppen tudós költőre, lévén rímei gyengék, engem mégis elbűvölt az énekszó, a hang s a leánya.

- Kedvesem, noha rég kinőttem pendelyemből, adnál-e tejet nekem? - kérdeztem.

- Nem tehetem, nemes uraság - felelte ő csábos pillantással. - Csak kannám van, kupám nincs, házaknál adok el, nem a járókelőknek.

- Hej, miért is nem árulod a magad tejét! Tudom, Istenem, honnan innék!

Amire ő nevetett, s úgy tett, mintha restelkednék, de egyszersmind oly pillantást vetett keblecskéire, mely elárulta, igen büszke rájuk, s azt felelte, szempilláit alábocsátva:

- Ej, uram, be gyorsan tör előre! Hideget, meleget könnyen viselnek ott, ahonnan az úr jön! Itt, mifelénk azonban több mérséklet s kímélet szükségeltetik.

- Észbe venném, ha nem lennék szomjas. De nem bocsánatos bűn-e, ha az iszákos egyenest az üvegből szeretne inni?

Ekkor egy közeli házból szólították, s ő odafutott táncos lépteivel, hátí boltját himbálva; karcsú dereka egyenesen ült kerek csípején. Hanem előbb még odaszólt nekem, hogy várjak kicsit, mindjárt visszajön. Tekintetemről kimelegedhetett a háta, mialatt átsuhant az úton, magas, tiszta, kedves madárhangján énekelve:

- Itt a tej, tej, tej!

- Mit tesz az uram, hogy hideget, meleget könnyen viselnek? - kérdezte Miroul.

- Fogadom, annyit, hogy senkitől-semmitől meg nem ijednek. A párizsiaknak is megvan a maguk külön nyelve, mint mindannyiunknak.

- S ilyen ajakról felette kellemesen cseng, uram. Megkérjem-e, hogy máskor is találkozzunk?

- Várj egy kicsit! Még semmit sem láttál Párizsból, Miroul. Quod coelum stellas, tot habet tua Roma puellas.

S nyomban le is fordítottam neki a latin verssort, ami roppantul megörvendeztette, mivel egyaránt megnyerte tetszését a szavak értelme s csengése.

No de máris jött vissza a szőke tejeslány, jobbában egy kupa, melyet a kedvünkért vevőjétől kért el. Én ezerszer is megköszöntem szívességét, s kétszer üritettem ki a kupát, Miroul úgyszintén, azaz összesen négy kupával ittunk, amiért ő mindössze egy dénárt kért. Kettőt adtam neki, s ő kedves pillantást vetve rám is, Miroulra is, azt mondta:

- Ha újra látni kívánnának nemes uraim, minden istenadta napon a helyt megyek el, emez utcán s ugyanez időben.

Majd elfutott, magas hangocskáján énekelve:

- Itt a finom tej, tej, tej.

Olvasóm, soha nem láttam többé viszont ez üde falusi leányzót, ki oly fürgén lépkedett a főváros sáros utcáin, s pár solért mérte a tejet - szerény haszon bizony ily nagy út fejében falujától a mi Babilonunkig -, de oly tisztán él ma is emlékezetemben, mint ama legelső napon, s ugyanolyan érzéseket támaszt világoskék szeme, szőke haja, csinos csecse, s ami mindezt felülmúlta: gyönyörűséges mosolya, mely mintegy megnyitotta testét-lelkét a fékezhetetlen életöröm előtt, olyannyira, hogy nem gondolhatok úgy ez augusztus végi Párizsra, mely máskülönben nagyon is gyászos emlékeket hagyott lelkemben, hogy ne jutna eszembe az a kedves leányka, ki oly szívesen szolgált ki s mosolygott rám, holott válla nehéz súly alatt görnyedt, s lába a sok menésben ugyancsak elfáradt.

Nancay úr a Homok utcában lakott Cité szigetén. S ámbár még mindig korán volt bárkit meglátogatni, az első járókelőtől megtudakoltam, merre menjünk, hogy minekutána a Miasszonyunk templomát megtekinttem, késlekedés nélkül eltaláljak a keresetthez. A megszólított, kit külseje s öltözése alapján bolti szolgának, pimasz és öntelt fráternek néztem, száját is eltátotta kérdésem hallatán, s ámbár én lovon ültem, ő gyalogszerrel volt, ugyancsak lenézően pillantott rám, s mintegy felháborodva mondta:

- Hogyan, uraságod még a Homok utcát sem ismeri?

- Ha ismerném, minek kérdeztelek volna?

- De uram, ki ne ismerné a Homok utcát?

- Aki egyenest Périgord-ból érkezik ide, mint én is.

- Périgord, eh, hírét sem hallottam ilyen országnak - vélte ő, még mindig igen fensőbbiségesen.

- Nem idegen ország az, hanem Franciaország egyik tartománya.

- Egyik tartománya? - kiáltotta ez a pimasz senki -, tehát vidéki, uram? Kegyelmes Isten, hogyan élhet ott bárki?

- Jobban, mint Párizsban.

- Uram, az lehetetlen! Csak egy számár gondolhatja, hogy kényelmesebb a síkföldön legelészni.

- Uram - kérdezte oc nyelven Miroul -, ne rúgjam oldalba e pökhendi frátert?

- Mi az? - hökkent meg emberünk. - Mit hablatyol társa és miféle madárnyelven? Mit mondott?

- Hogy mindjárt jól oldalba rúg illetlen beszédédért - futott el engem is a méreg.

- Aj, uram, nem akartam megsérteni! - kiáltotta ő, mindjárt alább adva. - És sietve hozzátette: - A Châtelet-nál forduljanak balra, s menjenek végig a Széna rakparton. Aztán keljenek át a Szajna emez ágán a Miasszonyunk-hídon, s haladjanak egyenesen tovább a másik folyóáig. Ott lelik majd bal kéz felől a Homok utcát. El sem lehet téveszteni. Ott van a Városháza s a Miasszonyunk-templom is.

- Köszönöm, falusi - mondtam.

- Hogyan! - kiáltotta ő vérig sértve. - Uraságod engem falusinak nevez?

- Annak, mert soha ki nem tetted a lábadat faludból, akármilyen nagy is, rajta kívül semmit sem ismersz.

Amire az ipse talán bolondnak vélt avagy holdkórosnak, mindenestre elfutott, ijedten tekingetve hátra. Mi pedig nevetve fordítottunk a gyeplőn Miroullal s tértünk rá arra az útra, melyet a megfutamodott mutatott, s hamarosan el is jutottunk a Miasszonyunk hídjához.

Amikor jobban megismertem Párizst, megütköztem e tekintélyes folyó két partjára épült nagyváros egyik képtelen furcsaságán. A folyó jobb partján van rakpart, s ez szinte megszakítatlanul húzódik a Louvre-tól a celesztinusok kolostoráig. A folyó bal oldalán ellenben nincs, illetve mindössze a Nesle-torony és a Szent Mihály hídjá között van egy darabka rakpart; ez a híd legfőllebb tíz-tizenkét éves, s egy füzes

helyére épült, mely a vízpartig nyúlt be. Más egyebütt, még a város szívében is a folyót pusztán földgát szegélyezi, mely a maga természetes, szelíd lejtésével tart a vízpartig, úgyhogy áradáskor a folyó dühödten nekizúdul a gátnak, s átcsapva rajt úgy elönti a várost, hogy - ha igaz, amit hallottam - 1571-ben másként nem kelhettek át a Maubert téren, csak csónakon.

Mi a jobb oldali rakpartot illeti, milyen lovagoltunk, az sem éppen világcsodája. Részint kőből-téglából, részint fából épült, de durva, hamari munka ez is, az is, nem méltó a nagy forgalomhoz, mely rajta bonyolódik, főként szénával, szalmával s fával megrakott szekerek formájában. Annál jobban megcsodáltam a Miasszonyunk-hidat, melyre rátértünk, mert igen szép és olyan széles, hogy három szekér is elférne rajta egymás mellett, s kétoldalt egyforma magas, szépen rakott téglaházak szegélyezik, és egy sem lóg ki közülük a sorból. Mi több, a házakon számok láthatók, egytől hatvannyolcig: ez újdonság volt nekem, s igen csodálatosnak tartottam. Ki kellene bizony terjeszteni Párizs egészére, hol roppant bajos meglegelni egy barátunk házáat, ha csak az utca nevét tudjuk, különösen az éj leszállta után, amikor a szomszédok bezárkóznak jól elrekesztett ajtajuk mögé, s nem hajlandók kaput nyitni vagy akár csak felelni is az embernek - nem is szólva a levelek célhoz juttatásának minden képzeletet meghaladó, hihetetlen nehézségéről, mert mint tulajdon szememmel láthattam, mialatt a fővárosban időztem, a címzések ilyenformán festenek:

„Nemes Guillaume de Marmoulet uraságnak, Vasmíves utca, Párizs, kinek háza a negyedik ama háztól számítva, mely az Aprószentek temetőjében nőtt galagonyabokorral szemközt van.” S nem hihetetlen kényelmetlenség-e (s végeérhetetlen szájjáratás forrása), hogy az ember kénytelen a szomszédoktól megkérdezni, hol lakik az, akinek látogatására indult, s kitenni magát a párizsiak arcátlan kíváncsiságának, mint azt aznap saját bőrömmön tapasztaltam a Homok utcán, hol lovarról leszállván bekopogtam egy szép mívű kapun, megtudakolandó, merre lakik Nancay úr.

Egy szobaleány nyitott ajtót, s hallván kérdésemet, szó s hang nélkül indult kihívni valami nevelőnőfőlé, ki ugyanazt tette, csakhogy ő már a ház leányát hívta oda. Az sem felelt kérdésekre, ellenben kíváncsian megbámult, s azt kérdezte:

- Miféle furcsa franciát beszél, uram? S honnan ez a különös zeke, amelyet visel, s mely, mint látom, nem éppen divatos?

- Úrnőm, Périgord-ból való vagyok. Zekémet, mely, fájdalom, nem nyerte meg úrnőm tetszését, Joyeuse úr szabója készítette Montpellier-ben. Megmondaná-e úrnőm, hol lakik Nancay úr?

- Montpellier - nyitotta ő tágra mogorószínű s mellesleg igen szép szemét -, hol s merre van ez a hegy?

- Nem hegy, hanem város, úrnőm, közel a Földközi-tengerhez.

Hogy hallotta-e valaha hírét e tengernek, azt soha meg nem tudtam, mert minekutána rám mosolygott s mélyet bókolt - sokat megmutatva bájaiból -, azt felelte: nem tudja, elárulhatja-e, tehát mindjárt küldi édesanyját. S a hölgy csakugyan hamarosan meg is jelent a küszöbön. Halványkék otthonkában pompázott, mely tőle telhetően szorosan ölelte körül viselője tekintélyes bájait; arcát kétségbeejtően kikente-kifente, haja szőkébb volt, hogysen valódi lehetett volna.

- Asszonyom - hajoltam meg kis híján a földre -, alázatos és engedelmes szolgája vagyok. Megtudhatnám-e, úrnőm...

- Uram - szegte ő igencsak magasra a fejét, s tetőtől talpig végigmért; de úgy látszik, megnyerte tetszését, amit látott -, ha különös beszéde ellenére, mely vidékire vall, nemesember, amint sejtem, tudni szeretném, kicsoda kegyelmed.

- Hölgyem - csikorgattam befelé a fogamat, de arcom merő jó szándék és kedvesség volt, s türelmesebb festett angyalénál -, Pierre de Siorac a nevem, s kisebbik fia vagyok a périgord-i Mespech bárójának.

- Ez már beszéd. Tehát nem tévedtem. Kegyelmed nem akárki. S mi dolga van Nancay úrral, uram? - kérdezte hihetetlenül mohón.

- Asszonyom, a lehető legnagyobb tisztelettel szólva, ezt talán inkább Nancay úrnak kellene elmondanom.

- Attól függ, uram - a hölgy cseppet sem sértődött meg -, igen jó ismerősöm Nancay úr, s nem szeretném, ha utóbb szememre hányná, hogy egy kellemetlenkedőt szabadítottam a nyakára.

- Nem vagyok az - feleltem, kissé bosszúsan -, apám jól ismeri Nancay urat. Együtt harcoltak Calais-nál, Guise herceg vezénylete alatt.

- Guise herceg! - kiáltotta ő igen felindultan, s keble viharosan hullámozott. - Apjaura Guise herceg alatt szolgált! Ó, uram! Ó szívem bálványa! A legnagyobb hős! a legszebb! s a legjámborabb országunk nemesurai között! Franciaország megmentője! A katolikus vallás védőbástyája! Párizs igazi királya! Uram, Guise hercege kedvéért kérjen tőlem, amit csak akar, kérem ne restellje! Bármit megtennék kegyelmedért!

- Asszonyom, mindössze azt szeretném megtudni, hol lakik Nancay úr.

- Haj, uram, ez kényes ügy. Egyedül nem határozhatok. Kérem, legyen egy kis türelemmel (magasságos Isten! Hát még meddig!), s engedelmelemmel, kihívom férjemet.

És úgy is tett, csakugyan. Miroul Pompeiám sörényébe temette orrát, hogy el ne nevesse magát, mivel anyja távoztával visszatért a leány is, és úgy bámult bennünket a küszöbről, mintha egy másik bolygóról keveredtünk volna ide, holott Párizsban csak úgy nyüzsögtek a hercegi lakodalomra az ország minden részéből, a legtávolibbakból is idesereglett katolikus és hugenotta nemesurak, ám úgy látszik, a

Homok utcába eleddig egy sem vetődött el közülük.

Jött hamarosan a férj is. Gondolom, gazdag kalmár lehetett. Egyszerű barna ruhát viselt, s fodros körgallért. Kopasz volt, s kissé pocakos, tekintete fürkész. Elkezdett faggatni, de olyan aprólékosan ám, hogy végül, nem akarván kikezdeni egy férfiúval, ki akárcsak hitvese, azt állította, hogy igen jó barátja Nancay úr (ami persze hazugság volt), végtére kénytelen-kelletlen elbeszéltem neki ügyemet. Ő mohón s roppant kíváncsian hallgatta végig történetemet, majd előszólitotta feleségét, s eleitől végig elismételte neki, hosszan elidőzve párbajomnál, lévén e tárgy különösen kedves szívének.

Minekutána így elbeszélgettünk jó negyedórát, ha nem többet, végre nagy kegyesen elárulta, hogy Nancay úr a jobb felőli szomszédja. Miért is nem annak a háznak a kapuján zörgettem be e helyett, gondoltam magamban.

- Hanem most még nem látogathatja meg Nancay urat - tette hozzá. - Korán van.

- Mindjárt gondoltam - feleltem én. - Megyek a Miasszonyunk-templomba, s ott töltök el vagy egy órát.

- Aj, uram! - kiáltotta ő, azt híven, hogy misét akarok hallgatni egy keddi napon -, be örülök, hogy fiatal kora ellenére ily jámbor és hitbuzgó, holott egész Párizsban, s fájdalom, magában a királyi udvarban is Kálvin ördögi eretnksége dühöng.

Mire némán és sietve elköszöntem mindkettejüktől, jobban mondva mindhármuktól, mivel a ház leánya, ki anyja nyomában visszatért volt, immár kacér pillantásokat lövellt rám, nem éppen divatos zekém ellenére, s nyeregbe lendültem; Miroul barna szeme oly csúfondárosan villant rám, hogy kis híján hangosan és udvariatlanul e derék, ámbár terhes emberek szeme közé nevettem.

Mi a Miasszonyunk-templomot illeti, csodálatom s ámulatom határtalan volt láttára, leírni azonban itt nem akarom, ahhoz egy egész könyv kellene. És noha hugenotta hitemet sértette ennyi bálványimádó, részint üvegablakokra festett, részint kőbe faragott kép látványa, mégis igen szépnek találtam, s a világért sem kívántam volna, hogy ízzé-porrá törjék őket, mint tették nem egy templomban ádáz pártombeliek, ellenkezőleg, azt kívántam: bár őriznék meg valamennyit gondosan fiaink gyönyörűségére, mindazonáltal nem részesítvén őket oly tiszteletben, mely egyedül Istent illeti meg. Egyébiránt úgy vélem: ha nem kegytárgynak tekinti e képeket az ember, hanem emberi ábrázolatnak, nem fogja ugyan imádni, de annál jobban megszereti őket.

E bálványképek legeslegcsudálatosabbika s nekem a legjobban tetsző egy Mária-szobor volt a kolostor bejáratánál. Csinos, tojásdad arca volt, kicsiny, egyenes orra, s a szemét mintegy kíváncsi meglepetés kerekítette ki. Eleven és búbajos arcocskája láttán azt gondoltam: a szobrász egy valószínű párizsi asszonyról mintázta, ki talán ágyasa volt! S kit annyira szeretett, hogy szűzként véste kőbe, s így hagyta örökölni elragadó képmását eljövendő korokra s századokra.

Miroul kint maradt, lovainkat őrizni. Én kissé sajnáltam is, hogy nem lehet velem, s még inkább, hogy nincs itt maestro Giacomini, ki annyira szereti a művészeteket s oly ékesen beszél róluk. Alig vetettem jobbra-balra egy-két pillantást, odalépett hozzám egy göndör barna hajú, kis termetű klerikus, ki, úgy néztem, alig tölthette be tizenhetedik évét. A kispap rám vetette bársonyos fekete szemét.

- Uram - mondta lágy fuvolahangján -, nem kíván felmenni a Miasszonyunk-templom tornyába? Odafönről látni lehet egész Párizst, lévén a székesegyház a főváros legmagasabb épülete.

- Abbé úr - mondtam nyájasan, ámbár a lelkem mélyén inkább viszolyogva, mivel nemigen bíztam az effajta, szoknyában járó férfinépben -, örömetsem felmennék, ha nem kerülne pénzbe.

- Kevésbe kerül - mondta az abbé, csábos mosollyal. - Öt sol jár a szent káptalannak, három a sekrestyésnek, kitől a kulcsot kapjuk. És kettő nekem, mivel én kísérem uraságodat.

Mindezt halkan s fuvolázva mondta, oly közel lépve, hogy hajsza híján hozzám törleszkedett, s közben oly gyengéd s lassúmosoly terült el arcán, s oly cirógatóan nézett rám, hogy azt sem igen tudtam már: fiú-e vagy leány, akivel beszélek. Maga Zeus is (ha ugyan illő rá egy katolikus templomban hivatkozni) megtévedt volna a helyemben, ámbár őt nemigen zavarta az effajta tévedés, ha hitelt adunk Ganümedész elrablása történetének.

- Rendben van, abbé úr - mondtam, kissé távolabb lépve, hideg pillantással, de nem nyúltam erszényemért.

- Hol a pénz, uram? - kérdezte a kis klerikus.

- Sehol. Utána fizetek.

- Aj, uram, ne hívjanak Aymotinnek, ha nem vagyok talpig becsületes - nevetett a kis ember.

- Aymotin? Ez abbé úr neve?

- Ez. És még nem vagyok abbé. Uram, fizetség nélkül nem adja ki a kulcsot a sekrestyés.

- Itt a sekrestyés három solja. A szent káptalannak járó öt solt majd odafönt adom meg. És a kegyelmed két solját, Aymotin, annak utána, hogy ide visszatérünk.

- Kegyelmes Isten, az úr úgy alkuszik, mintha zsidó lenne, talján avagy hugenotta.

- Holott egyik sem vagyok. Fusson, Aymotin, hozza azt a kulcsot. Én itt várok kegyelmedre, s addig körülbámészkodom.

- Uram - mondta Aymotin kis, csúfondáros mosollyal -, Párizsban nem azt mondják: körülbámészkodom, ez oc nyelven van, hanem azt: nézgelődöm.

- Hát te is oc nyelvű vagy? - kérdeztem.

- Nem én. Párizsban születtem, és soha innen ki nem mozdultam. De van egy igen jó barátom, ki

éppen úgy beszél, mint kegyelmed, oc szavakat vegyít a franciához.

S eliramlott, még egy utolsó, kacér pillantást vetett rám Aymotin, két kézzel felfogva reverendáját. Futás közben igen kecsesen ringatta testét.

Sokáig kellett rá várnom, már azt hittem, oda három solom, de visszatért, s nem tudhattam, azért-e, mert olyan becsületes, vagy irántam való hajlandósága miatt, melyet ismételtén kimutatott.

- Uram - jelentette -, itt a lépcső kulcsa, de a harangoké nem, azért még három solt kér a sekrestyés úr.

- Tehát lemondunk a harangokról. Induljunk.

Minekutána a lakat kinyílt - segítenem kellett a kulcsot elfordítani, oly nagy volt az s oly törékeny a kis ember csuklója -, Aymotin fürgén felfutott előttem, ide-oda himbálva testét, s minduntalan igen bátorító pillantásokat s mosolyokat küldve felém válla fölé.

Haj, olvasóm, be szép s be nagy volt Párizs odafönről, a Miasszonyunk-templom tornyai tetejéről! Úgy terült el lábam előtt, mint festett kép, a házak igen kicsinyek voltak rajta, s középpütt csinosan kanyargott a Szajna.

Aymotin annyira kifulladt lépcsőmászás közben s úgy kapkodott levegő után, hogy szánsalom volt látni.

- Túlságosan sietél a lépcsőn, Aymotin, nem engedté idét tődödnek, hogy megtisztítsa a szív visszahívta vért.

- Hát kegyelmed is orvos? - ámult el Aymotin.

- Is? - Ez az „is” bolhát tett fülembé. - Más doktort is ismersz?

Mire kissé elpirult Aymotin barna arca, s megrázva barna fürtjeit, kitérően, tekintetemet kerülve felelte:

- Többet is ismerek. Párizsnek hetvenkét orvosdoktora van, uram, este-reggel ott láthatja őket az utcán, fejükön a négyszögletes sipka, amint öszvérük hátán betegekhez kocognak.

Majd hirtelen hátat fordított nekem, a mellvédhez lépett, s igen széles és kecses kézmozdulattal körbemutatott a városon, mintha ajándékba adná nekem:

- Íme, a világ legszebb városa, uram.

Karját és mutatoujját kinyújtva, előbb magán a szigeten mutatta meg a törvényszék palotáját s a Szent Kápolnát, majd a Szajna jobb partján a gabonacsarnokot, posztócsarnokot, ócskapiacot, a folyóparton a Louvre-t s mögötte, hozzám egészen közel, a fatornyot, mely e helyt mintegy a város határát képezte, mivel ez a magas torony a falkerítés tetejére épült; a bal parton Isten tudja, hány kecses templomot, melyek nevét itt nem sorolom fel; a városon kívül a Saint-Germain-des-Prés apátságát, melynek három tornyát pompázatosnak láttam e gyönyörű reggelen, s a falon belül, mintegy nyugati városhatárként, a Nesle-tornyot, nem számítva a város szövetségében magában számtalan fiatornyot, harangtornyot, bástyaormot, emeletes házat, melyek a széles utcák két felén ékeskedtek, s a bennük lakó nagyurak, kalmárok s taláros polgárok hihetetlen gazdagságáról árulkodtak. Mialatt Aymotin magyarázott, én kihajoltam s jót mulattam, látva a templomtérén nyüzsgő embereket, kik akkorkák voltak csak, mint a légy lába, s két egérré zsugorodott lovamat: megismertem őket Pompeiám pej színéről.

- Mint látja, uram, Párizst három városra osztja a közepén folyó Szajna. Azt a városrészt, mely jobb kéz felől terül el, a legeslegnagyobbat, Városnak hívjuk...

- Hogyhogy városnak? Hát a többit?

- A Városnak, nagy v-vel - felelte Aymotin -, mivel ott lakozik a király az ő palotájában, a Louvre-ban. Mások ellenben Saint-Denis-negyednek mondják. Eztán az a rész következik, ahol vagyunk, egy sziget. Mint tudja, uram, ezt Cité szigetének, óvárosnak nevezik.

- Hát a bal oldali részt?

- Egyetemnek, mivel itt tanulnak a diákok, itt agyabugyalják el az ülő örséget, bántalmazzák a Saint-Germain kolostor szerzeteseit, szarvazzák fel a polgárokat, s követnek el ezerféle más gonoszsgot, melyeket hosszú volna elősorolnom.

Ám ezt Aymotin nem olyan szigorúan s zordonan mondta, mint csuhájától várni lehetett volna, hanem csillogó szemmel s elragadtatott mosollyal. - Mondják az Egyetemet Hulepoix-negyednek is, ahogy a Várost Saint-Denis-nek.

- Hulepoix! Be furcsa név - mondtam. - Hulepoix! Nekem mégis tetszik. S hogy hívják azt a két üdezőld, szép kis szigetet a Cité előtt, melyek mintegy párhuzamosak egymással?

- A jobb oldalt a pátriárka szigetének, a bal oldalt Marharév-szigetnek. Mindkettő a királyé, ki össze akarta kötni a kettőt egymással és a Cité szigetével, s felparcellázni építetőknek, de pénze fogytán terve hamvába halt. Rajtuk kívül három sziget van még uraságod mögött, bár innen nem láthatja, mivel a Miasszonyunk-székesegyház eltakarja őket. Ezeket is hasonlóképp egy szigetté akarta volna tenni a király: a Miasszonyunk szigetét, a Farkasúzó-szigetet s a Tehén-szigetet, de szép terve megint csak kútba, akarom mondani a Szajna mocskos vizébe esett.

- Vannak-e tehenek a Tehén-szigeten?

- Vannak, s őrizni sem kell őket, mi nagy megtakarítást jelent pásztorban s pénzben.

Annyi csudát láttam magam előtt, hogy azt sem tudtam, merre nézzek.

- Hány ember élhet e hatalmas városban! - sóhajtottam.

- Háromszázezer.

- Hány utcája lehet!
- Négyszáztizenhárom.
- Hát megszámozták?
- Meg ám! - szegte fel a fejét Aymotin, oly büszkén, mintha az övé lett volna mind a négyszáztizenhárom utca. - Hallgassa meg ezt a verset uram, az iskolában tanultam:

Párizs szívében, a Citében
Épp harminchat az utcák száma,
De Hulepoix negyedében
Nyolcvanhármat is kitesz mára.
Saint-Denis szép kerületében
Hét híján háromszáz meg egy:
Add az egészet össze szépen,
S négyszáztizenháromra megy.

- Négyszáztizenhárom utca! - kiáltottam. - Hogyan találhat itt meg az ember bárkit, kinek csak a nevét tudja, a címét nem?

Mire Aymotin kíváncsian rám pillantott, s megkérdezte: én magam vagyok-e a mondott helyzetben. Én azonban azt feleltem neki, nem akarván Angelináról beszélni, kinek pusztá gondolata is a kétségbeesésbe kergetett, lévén oly közel hozzám s mégis fellelhetetlen, hogy egy barátomat keresem, ki a montpellier-i orvosiskolán tanult, akárcsak jómagam. (Aymotin e szóra megremegett, s ámbár lerítt róla: nagyon is ügyel magára, szeme változatlanul igen vidáman, noha fürkészőn tekintett a világba, s örök mosolya lárvaként ült csinos arcán.)

- A neve Fogacer - mondtam -, s ámbár természetünk éppen ellenkező, minthogy Fogacer-t hidegen hagyja a szoknya, én ellenben a bolondja vagyok, kölcsönösen elnéztük egymásnak ez apró különbséget, s szívbéli barátságot kötöttünk. Ismeri-e őt, Aymotin?

- Nem én - vágta ő rá gyorsan, szemét lesütve, s félig elfordult tőlem.

- Ha mégis ismerné, Aymotin - mondtam én hévvel -, halálos bűn lenne eltitkolnia előlem címét. Nagyon-nagyon szeretném viszontlátni őt.

Akkor szembefordult velem Aymotin, s jól a szemem közé nézve oly komolysággal felelte, melyet soha ki nem néztem volna belőle zsenge kora s addig mutatott, bohókás hajlandóságai alapján.

- Uram, én klerikus vagyok, s már csak ebbeli állapotomnál fogva is titoktartó. Emlékezetem olyan, akár a sír. Ami beléhull: arc, név, cím, az ott örökre el van temetve. Én soha nem emlékszem olyanra, mi másnak ártalmára lehet.

Minekutána megemésztettem e bámulatos kijelentést, végleg megért bennem az a meggyőződés, hogy Aymotin is részese annak a nagy testvériségnek, melynek tagjai, egymást mohón kíváncsán, eltörölnek maguk között mindenfajta rangbeli, vagyoni, tudásbeli s vallási különbséget, s teljes egyenlőségben élnek veszedelmes szenvedélyüknek, kölcsönös titoktartást fogadva, hisz ha felfednék titkukat, nem volna kegyelem sem egyiknek, sem másiknak.

- Jól van, Aymotin - mondtam. - Megértem én uraságodat. De arra kérem, most az egyszer ne felejtse el egy nevet s címet, hanem adja tovább annak az említett orvosnak, ha netalántán összetalálkozna vele. A nevem: Pierre de Siorac, s a Vasmíves utcában lakom, Recroche sapkakészítő mesternél. Itt az őt sol a szent káptalannak. És itt van még őt kegyelmednek.

- Uram, csak két szót kértem - nyomta hirtelen a kezembe a három pénzdarabot Aymotin. - Amire kért, azért nem jár fizetség. Ha tehetem, megteszem. Örömet lekötelezem a jó, könyörületes szívű és becsületes embereket.

Úgy pislantott rám, mint nőstény veréb a párjára, majd megrázva barna üstökét, mélyet sóhajtott, és sajnálkozó pillantással elbúcsúzott; én örömet a rendelkezésére álltam volna, ha csakugyan ama gyengéd nem tagja lett volna, melyhez szíve szerint tartozott. S mivel ez a gondolat némileg megzavart, áthajoltam a mellvéden, s lepillantottam a térre, melynek látványa a sok piciny emberrel innen a magasból nézve úgy elsórákoztatott az imént. S minekutána megleltem pej szín Pompeiámat, valósággal megdermedtem a döbbenettől, látván, mi óriási tumultus van körülötte. Négy vagy öt csavargó erőnek erejével el akarta őt ragadni Miroultól, ki vitézül védekezett lábbal-ököllel támadói ellen, de előbb-utóbb alul kellett maradnia a túlerővel szemben.

- Kutya teremtette, Aymotin, el akarják lopni a lovamat! - kiáltottam. Futva, mint az őrült, iramodtam le a torony lépcsőin, s ki a vasajtón meg a nagy templomkapun át a térre, hol mennykőként csaptam le a gazokra, rémítő kiáltásokat hallatva s dühödten ütlegelve őket kardom lapjával, de szűrní óvakodtam, kivéve azt a pernahajdert, ki kést vont elő rongyai közül, s le akart döfni. Őt megbüntettem, átdöfve karját. Mire ő elejtette a kést, s ahogy a lába bírta, elszelelt, azt üvöltve: Végem! Társai nyomon követték, s úgy tűntek el szempillantás alatt a környező sikátorokban, mint pincebogár a likában.

- Miroul - kiáltottam, amint ketten maradtunk -, te vérzel! Megsebesültél?

- Csak egy ökölcsapás, semmi más! - felelte Miroul. - Jaj, uram, mi lett szép zekéjével! Így nem keresheti fel Nancay urat! Előbb meg kell varratnunk ruháját.

Sajna, igazat mondott. Kék selymekém, a marránus Martinez szabó remeke, vadonatúj volt,

amikor Montpellierből eltávoztam, s merem mondani: igen testhezálló és igen szép is, s arra kérek, olvasóm, e pontra nézve nekem higgyél, noha te is hallhattad, akárcsak én, mint csepülte le a Homok utcában az a kacér leányka, mondván, cseppet sem divatos, ezen az én zekémen, mondom, melyben úgy páváskodtam volt, hiú dicsőségemben tetszelegve, két hüvelyk hosszú hasadás éktelenkedett, s mi több, éppen elől. Ahogy alaposabban megnéztem, elszorult a torkom s hajszaál híján sírva fakadtam. Magasságos Isten! Be furcsa szerzet is az ember! Térden állva kellett volna hálát mondanom a Gondviselésnek, amiért ép bőrrel szabadultam az összezsúrlásból, s ehelyett a ruhámon esett kárt sirattam!

- Uram - szólt a bábáskodók egyike, ki vagy három tucat magaszőrűvel együtt tátott szájjal nézte végig a lóköttők támadását, de az istennek se mozdította volna kezét avagy lábát, s még csak az őrségért sem kiáltott. - Uram, tény, ami tény, jó nagy a szakadás.

- S ki tehet róla - kiáltottam, hirtelen méregbe gurulva -, ha nem azok, kik a rablómerénylet láttán a kisujjukat sem mozdították, hogy inasomnak segítsenek?

- Ej, uram, ki tenné ki magát egy alattomos döfésnek! - felelte az ipse. - Utcai verekedés során! Én ugyan nem, ámbár igazán sajnálom zekéjét, melynek immár vége.

- Ki mondta, hogy vége! - üvöltöttem, fittyet hányva mindenfajta józan észnek.

- Az bizony egészen oda van - szólt közbe egy másik szájtáti -, azon a legügyesebb tű sem segít.

- Vigye el az ószerre, uram - tanácsolta egy harmadik. - A zsidók megveszik. Keveset adnak érte, de a semminél az is több.

- Uram, uram - kiáltotta Miroul, látva, mint önti el arcomat a vér, s mint remeg a dühtől kezem, annyira, hogy nem sikerült kardomat hüvelyébe visszadugnom -, kérem, nyugodjon meg. Ép bőrrel megúsza! És Pompeia is. Menjünk haza. Alizon csodát tesz majd.

- Jaj, Miroul, fényes nappal! A Miasszonyunk temploma előtt! - mondtam oc nyelven. - E szájukat tátó szájtátiak előtt! Kutya teremtette! Hát mi ez az égig dicsért Párizs? Zsványtanya?

Ötödik fejezet

Minthogy Recroche mester még nem tért haza, Alizon, álmából riadván, nekiállt helyrehozni szakadt zekémet, amint megpillantotta, mintegy röptében s csoda ügyesen. Szeme éber volt, mozdulatai fürgék, füle mohón itta be elbeszélésemet, s nyelve még fürgébben pergett, az esetet kommentálva.

- Aj, uram - lelkenedett az ő roppantul hegyes és sebes párizsi franciaságával -, csoda, hogy meg nem ölték! Egyetlen inasra hagyni két ló őrizetét! Mit nem képzeli! Párizsban, hol több zsvány nyűzsög, mint tetű barát fején. Boldogságos Szűz! Ellopnák azok a király hintáját is, királyostul, ha nem lennének ott elijesztésükre a svájciak!

- Te bábálatosan varrsz, Alizon - mondtam -, de mit gondolsz: meg fog látszani az öltések helye?

- Hát, ami ezt illeti - Alizon kihúzta a derekát s hátrafesztette vállát, hogy a hátát pihentesse, vagy hogy a csecsét kiugrassa (netán ezért is, azért is) -, uram, ami ezt illeti, nem fog annyira meglátszani, mint hímvessző a férfi közepén, de jobban látszik majd, mint festett szemöldök a kiszedett helyén. Nem lehet ruhát úgy összevarrni, hogy nyoma ne maradjon, különösen selymet nem. Ez a zeke még megteszi majd hétköznapi, de ebben nem keresheti fel a királyt az ő Louvre-jában, ha erre vágyik. Másikat kell rendelnie, nemes uraság, annál is inkább, mivel...

- Mivel? - ismételt meg utolsó szavát, minthogy elhallgatott.

- Nem szeretném megsérteni, uram, hisz oly nyájas hozzám - vetett rám egy gyors és kedves pillantást -, de ez a zeke, melyet kegyelmed kedvéért toldok-foldok, cseppet sem divatos. Párizsban sokkal szélesebb vállal készülnek manapság a zekék, a karöltő oly bő, hogy elfér benne egy zacskó, alul pedig hegybe fut össze, s a hason kitömik, annál vastagabbra, minél laposabb a viselője. Anjou hercege akarta így, szerinte a kis pocak méltóságot kölcsönöz a férfiember alakjának.

- Új zekét, Alizon! - riadtam meg. - De könnyen beszélsz! Samson soha nem adna pénzt rá, márpedig erszényünknek ő a parancsnoka. S én igazán nem rendelhetek másikat azon az egy-két aranyon, amennyim még van.

Mire Alizon elgondolkodva pillantott rám egyszer, kétszer, háromszor, miközben fékezhetetlen sebességgel öltögetett. Én ámuldozva figyeltem, milyen fekete mindene, bőre, szeme, haja, kedves pokolbéli legyecské, aki volt; teste kicsiny, karcsú és eleven, derekát két kezemmel átértem volna, lába piciny, mint egy gyermeké.

- Be sajnálom, uram! - mondta végül. - Ha nagy rangú s nemes úrhölgy volnék, ki nem ismer gondot, csak él kedvére, adnék én kegyelmednek bőven pénzt, annyit, hogy öltözéke is oly szép legyen, amilyen meztelen teste a maga mivoltában.

Éppen meg akartam köszönni e csinos bókot, amikor nyílt a műhely ajtaja, s belépett Recroche mester sárosan, porosan, egy csomaggal a kezében s ugyancsak harapós kedvében.

- Ácsi! - kiáltott mérgesen, jól kieresztve hangját -, mi folyik itt a mester távollétében? Alszunk? Fecsegünk? Hé, Baragran! Hé, Coquillon! Talpra! Talpra! - s éppen nem szelíden oldalba rúgta egyiket is, másikat is. - Úgy látom, lustálkodtok, fényes nappal alusztok!

- Kend meg éjjel aludt, mialatt mi dolgoztunk - vágott vissza Alizon.

- Csend, nagypofájú! - Recroche mester úgy lendítette előre kaszáspók karját, mintha pofon akarná vágni, hanem Alizon rögtön felkapta az ollót, s oly elszántan tartotta arca elé, miközben fekete szeme lángot

lövellt, hogy Recroche mindkét kezét a háta mögé kapta.

- Hát ez mi? - kérdezte. - Egy zeke? Mióta készülnek itt zekék?

- Csak apró javítás, ehol la, már meg is van! - sietett közbelépni Alizon. - Siorac úr, íme a ruhája!

- Hogyan? Másnak dolgozunk az én műhelyemben? - simogatta jobb mutatóujjával keselyűorrát a mester. - Mi több, munkaidőben! Ez árulás! És a mesterek és atyamesterek rendelkezéseivel ellentétes dolog!

- Szép kis rendelkezések! - kiáltotta Alizon. - Meglátszik, ki hozta őket: kend és a kend komái!

- Recroche mester - szóltam közbe -, én kértem meg Alizont e munkára. S mivel ő ezt a kend műhelyében végezte el, a kendnek dukáló időben...

- És az én cérnámmal s túmmel - vetette közbe Recroche.

- És a kend ollójával - epéskedett Alizon.

- Tehát megfizetem.

- Két sol az ára - mondta Recroche mester lesütött szemmel, igen szerény hangon.

- Micsoda! - zúgta Alizon darázsánál mérgesebben. - Micsoda! Két sol tíz percnyi munkámért, holott egy egész napra sem kapok többet három sol öt dénárnál!

- Buta tyúk! - Recroche mester megvetése nem ismert határt -, a te munkád bére s az én áram nem lehet egyforma. Honnan jönne akkor a haszon? Ez, uram - fordult hozzám, kézbe véve zekémet -, elsődrendű javításocska, apróbbnál apróbb öltésecskével, műhelyem valóságos remekecskéje...

- Elég legyen, Recroche mester - vágtam a szavába félig nevetve, félig bosszúsan -, ne folytassa! Még felveri az árát! Szót se halljak többet. Itt vannak icuri-picuri solocskái! S köszönet a fonalért, tűért, ollóért, zsámolyért és Alizon bámulatos ügyességéért!

Alizonból kipukkant a nevetés, s még Baragran is elmosolyodott, bármennyire félt is kiesni a mester kegyeiből, nehogy az egy asszonyt vegyen fel helyette, napi három sol öt dénárért.

- Nosza, munkára! - szólt Recroche mester, ki megenyhült, mióta két solomtól hízott pénzeszacskója. - Ne higgye, Siorac uram - tette hozzá, mialatt én zekembe bújtam -, hogy az én életem fenéig tejfel. Három hosszú s keserves órát töltöttem Tourelles báróné előszobájában, én, Recroche, hogy átadjam neki a pontban ma hajnalra rendelt főkötőket. Három órácskát! És a báróné aludt! Jól hallotta. Aludt! S fogadok, még most is alszik.

Ebben a percben kopogtak az ajtón. A mester intésére Coquillon futott ajtót nyitni, s betoppant egy orcátlan, lingár inas, aranyujtásos piros bársonylibériában. Gögös hangon, finomkodó gesztusokkal megtudakolta: itt van-e Recroche mester.

- Itt, itt - Recroche mester hangja körülbelül olyan nyájas volt, mint ajtaján a vasrúd.

- Úrnőm, Tourelles báróné ide készül - emelte még magasabbra orrát a lakáj, gögösen körbeszimatolva.

- Szívesen látjuk - felelte Recroche kurtán. Majd kezét hátrakulcsolva úgy tett, mint aki a mennyezetet vizsgálja; úgy látom, neheze esett eltűnnie ez önhitt inas modorát, ki minekutána sorra szemrevételezett bennünket, olyan képpel, mintha megannyi téhenlepény lennének az útfélen, újfent beleszagolt a levegőbe, s elfintorodott, mintegy fájlalva, hogy azt leheletünkkel beszennyeztük.

- Megyek s jelentem úrnőmnak - vetette oda foghegyről az inas, s úgy emelte magasra fejét, mint pap az oltáriszentséget.

Azzal elpályázott. Az inasról ítélve meg a gazdáját, igen rossz véleménnyel voltam a báró-néről, s jó előre látni véltem félelmetes Gorgó-fejét. Haj, mekkorát tévedtem, olvasóm! Nem győztem bámulni, amikor bevonult, igen pompázatosan, palackzöld abroncsszoknyájában, mely mint később Alizontól megtudtam, Margot hercegnőt utánozta, kinek szoknya felülmúlta méreteire nézve az ország összes effajta ruhadarabját, úgyhogy az elegáns hölgyek alig fértek be az ajtón. E pompás bőség fölött hihetetlenül karcsúnak tetszett a hölgy dereka a spanyol ingvállban, melynek kemény fűzője roppant szoros volt alul, de fölfelé haladtában egyre bővült, s vállán tölcserformát öltött, megemelve s kidomborítva a kebleket, úgyhogy a ruha kivágásából kitüremkedtek a bárónő igen-igen kerek, igen erős s a csecsbimbótól eltekintve majdnem teljesen mezítelen emlei. E csábos domborulatok fölött a kecses, hosszú nyakat hatalmas pártagallér övezte, mely úgy meredt fel hátul a tarkón, mint páva farka; a gallér csodaszép, jól kikeményített csipkéből készült, kristálytisza vízű keleti gyöngyökkel behintve: ugyanilyen gyöngyök fogták körül hármassorban fent mondott nyakat, hogy a hajviseletről ne is szóljak: temérdek fonat tornyosult egymás hegyére-hátára, s közéjük számtalan csillogó gyémántot, smaragdot, aranyfésűt, csatot biggyesztettek; valóságos csodának tetszett, hogy ez a csinos fejecske elbírja ez építmény súlyát.

S be csinos, be bájos volt is az a fejecske! Hasonlított némiképp arra a Mária-szoborra, melyet a Miasszonyunkban láttam: finom orocskája kissé pisze volt, ajka cseresznye, szeme jáspisnál feketébb. A Mária-szobor azonban márványból volt, a bárónő ellenben csupa élet, elevenség s mozgékony, mint a bájos kismadár, ki csőrét majd ide, majd oda billenti s ágról ágra röppen.

A szép úrnő nyomában egy jól megtermett, csinos szobaleány toppant be (s amint belépett, Miroul észveszejtő kacsingatásba kezdett). Ő hozta úrnője után erszényét, üvegcséjét, zsebkendőjét és álarcát. A leányt egy legyezőt hordozó kisasn követte, s egy hórihorgas lovász, ki egy deszkát himbált kötélen; mint később tapasztalhattam, ezt rakta le a mocskos kövezetre, hogy úrnője be ne piszkolja csinos cipellőjét, amikor kiszáll hintajából: e cipellőt a bő abroncsszoknya kábító himbálódzása villantotta itt-ott elő, palackzöld selyemből készült, aranycsattal s igen magas sarokkal! Így megemelve alulról s felülről,

méltóságteljes hajzatának jó három hüvelykével megtoldva, Tourelles báróné magasabb volt nálam, és szélesebb is; teste közepe úgy elvékonyodott, alul-felül ellenben úgy kiterjedt, hogy leginkább egy homokórára hasonlított.

- Recroche mester, ezerszer bocsánatát kell kérnem - hadarta sietősen és gyorsan, s szavai úgy záporoztak fülünkbe, mint esőcseppek a tetőre -, amiért ágyamban lustálkodtam, mialatt kend az előszobában várakozott, főkötiimet leszállítandó. Lelkemre mondom! Előző este sokat vacsoráztam, sokáig éjszakáztam! S oly bolondos társaságban. Jaj, Recroche, bele kell halni! Recroche, Rechroche, a főkötiöket! Nyomban! Máris! S kérlek, ne málézz!

- Málézni! báróné - felelte Recroche mély meghajlással, melybe azonban, úgy láttam, némi gúnyt is vegyített, lévén azok közül a párizsi kalmárok közül való, kik nem szeretik a nemeseket, sem a hercegeket, s magukat mindenkinél többre tartják. - Málézni, úrnőm! Nem máléztam-e jó három óra hosszat asszonyom előszobájában? S ezalatt állt a műhely! Segédeimnek nem volt munkájuk! Vevőimet elhanyagoltam! Asszonyom, ez a málézés tíz soljába fog kerülni!

- Sebaj! - kiáltotta Tourelles báróné. - Recroche, a főkötiöket! Azonnal ide velük! Jaj, megfúlok! - tette hozzá. - Ez az augusztus hó tűrhetetlenül meleg! Bele kell halni!

S két kezét darázsderekára szorítva, mintha le akarná tépni a keblét elszorító ingvállat, felsikoltott, mint ki alélni készül.

- Corinne, az üvegcsét! Nicotin, a legyezőt!

Minekutána azt az orra alá tartották, emezt meglengették, magához tért, Recroche kicsomagolta a főkötiöket, s ő sorra hajépieményére illesztette őket. Gondolhatják, miféle s mennyi sikkantgatás, fel-felkiáltás, fintor s szünetlen fecsegés, kecses nyakhajlítás, kebelhullámozás és „bele kell halni!” kísértette e próbát. Minekutána végzett, a báróné elkérte Corinne-től erszényét, kifizette Recroche-t, s valamit súgott a fülébe, hogy mit, nem hallhattam, de kitaláltam, amint Recroche hozzám fordult, s mézesmázosan közölte:

- Siorac uram, Tourelles báróné szeretne megismerkedni kegyelmeddel.

- Úrnőm - léptem közelebb -, személye s jószágos és kegyes indulata egyaránt elbűvöl.

S azzal megcsókoltam - nem a kezét, hanem ujjai végét, amint Joyeuse úrnőtől tanultam, ki nem akart túlságosan mohónak látni ily dolgokban, s azt mondta: „Kedvesem, ne csókoljon úgy kezét a hölgyeknek, mintha be akarná kapni. S ami tekintetének hevét illeti, azt is mérsékelje. Nem szobaleány az az úrhölgy, hogy egyetlen szempillantással leteríthetné az útfél gypére. Kérem, hagyjon neki némi időt dönteni!”

Tourelles báróné tetszését, hiszem, megnyerte heves, mégis tisztelettudó viselkedésem, mert elhalmozott bókjaival, s annyi ügyes kérdést vegyített közénk, eleven, szapora, parancsoló, mégis játékos és kacér hangján, hogy nem állhattam ellen a bűbájos erények e halmazának s öt perc leforgása alatt jóformán mindent elmondtam magamról.

- Uram! Kérem, nyújtsa karját s kísérjen el hintómig - parancsolta aztán -, kocsisom deszkája igen keskeny, félek, bele találnék esni az út sarába. Bele kell halni! Könyörgök, uram, a karját!

- Úrnőm - feleltem én -, kegyedé karom és kardom.

- Be gálánsak a férfiak Périgord-ban, uram! - nevetett ő legyezője mögött. - A kardja! Nem török én ily nagyra!

- Mégis igaz, úrnőm - feleltem könnyed modorban, hogy ne lássak kevésbé fesztelennek nála -, rendelkezék velem, a kegyedé vagyok mindenestül.

- Siorac uram - és itt oly pillantást vetett rám, hogy ha hihettem volna neki, határtalan jogokat formálhattam volna magamnak a bárónéhoz. De nem éppen itt van-e a bökkenő, olvasóm? Akármilyen látszik is mondani egy komoly vagy komolytalan pillantás, mi sem könnyebb, mint utólag letagadni. - Siorac uram - kezdte újra, de zavart tetteve elnémult.

- Szóljon, úrnőm, hallgatom - mondtam én, piros ajkain csüggve.

- Uram, hajlandó lenne-e hintómba felszállni s egy darabon elkísérni?

- Hogyne, úrnőm.

- Uram, Párizsban nem mondják: hogyne. Ez hugenotta beszéd. Hanem azt mondják: természetesen - utasított rendre, de pajkos tekintete jóvátette hangja szigorát.

- Természetesen, úrnőm - bókoltam -, a kegyedé vagyok útja végéig, s ha úgy kívánja, minden ismert s ismeretlen világok végezetéig.

- Jól forog a nyelve, uram, úgy látom - nevetett rám a báróné -, s ha van olyan izmos, amilyen szórakoztató, igen jó barátok leszünk egy időre. De szálljon fel, kérem!

Nagy izgalommal foglaltam helyet e magas rangú dáma oldalán, már amennyire ezt terjedelmes abroncsszoknyája megengedte, az elfüggönyözött s ugyancsak halványkék selyemmel kitapétázott hintó párnás ülésén. Corinne és a kisinas velünk szemközt ült.

- Corinne, húzd össze a függönyt - parancsolta a báróné, mihelyt a kocsi elindult. - Te is, Nicotin! Uram, nem bírom tovább! - fordult hozzám. - Bele kell halni! Csókoljon meg!

Hu, be messzire kellett karomat kinyújtanom, s be kínosan kicsavarnom derekam, hogy elérjem az ajkat, melyet a hatalmas, merev abroncs fölött kínáltak oda nekem, s mely oly puha és édes volt, hogy kárhozatba vitte volna a pápista szentek bármelyikét, kikben e szép hölgy hitt. Én azóta nem részesültem hasonló gyönyörűségben, mióta Mespechet odahagytam, tehát abroncsot, kényelmetlenséget feledve nyakig merültem bele.

- Uram - húzódott vissza a báróné -, fékezze magát! Fékezze, szépen kérem! Úgy csókol, mintha le akarna nyelni!

Mire Corinne, ki egy szemernyi el nem szalasztott a látványosságból, melyet a hintó kék félhomályában kínáltunk, akkorát nevetett, hogy elengedte még a kis Nicotint is, kit eladdig agyoncsiklandozott s becézgetett, lévén ő maga jól megtermett perszóna, a legényke pedig olyan bájos és sima képű, hogy az ember fiúruhás lánynak nézhette volna. Látván játékukat, mely kis Hélixemet idézte ellenállhatatlanul emlékezetembe, bizonyosra vettem, hogy a szobaleány, sőt talán az úrnő maga is állandó s igen kényelmes viszonyt tart fenn e csinos kis léhűtővel.

Tourelles báróné maga is jót nevetett saját szellemességén (s fogadok, még aznap eldicsekedett vele barátnői előtt), majd ismét a dolgához látott, s ezúttal elég szerencsés voltam óhajainak eleget tehetni, úgyhogy kigombolva zekémet, ingemet, jobbját alájuk csúsztatta, hogy mellemet megcirógassa, s én e becézéstől el lettem volna ragadtatva, ha nem rántotta volna vissza borzalommal s oly hirtelen kezét, mintha megégette volna.

- Hogyan, uram, kegyelmed magán viseli szőrét? - húzódott el tőlem, ajkát is elvonva.

- Természetesen - feleltem én elképedve.

- Tetőtől talpig?

- Tetőtől talpig.

- Egek, hallod ezt, Corinne! - sopánkodott a báróné. Siorac úr szőrös! Kegyelmes isten, hogy lehet valaki ennyire vidéki!

- Tehetek én róla? - vontam vállat. - A természet alkotott szőrösnek.

- Lelkemre! - kiáltotta nevetve is, bosszankodva is Tourelles úrhölgy. - Hallottad ezt, Corinne? Hát igazán nem tudja, uram? Párizsban jó ideje nem divat a szőr. Egy vén szakállasnál még megjárja. De merem állítani, nincs Párizsban olyan gáláns ifjú nemesember, ki ne szőrteleníttetné magát tetőtől talpig, minekelőtte felajánlaná szolgálatait az udvarbéli nemes hölgyeknek.

Amire ráfelelhettem volna, hogy nem én ajánlottam fel szolgálataimat, hanem mások igényelték őket tőlem. Ám inkább hallgattam, mivel tudtam: a nők minden mást elnéznek a férfinak, csak a tiszteletlen beszédet nem, s megtanultam Joyeuse úrnőtől, hogy nőkkel való kapcsolatunkban a regula: mindent vagy semmit, bármit el kell tűrni s fogadni, a becézést csakúgy, mint a korholást. E gyengéd nemnek ugyanis szokása szeretőjén állni bosszút az alávetettségért, melyben apja avagy férje tartja, s én, a magam részéről, mindig csak hasznát láttam annak, ha mukk nélkül türtem, hogy bántsanak, mivel megfigyeltem: általában javamra írták az elszenvedeteket, s a karmolásra bársonyos cirógatás következik, annál bársonyosabb, mennél nagyobb volt amaz. Tehát hallgattam, ártatlan kék szemeket meresztettem a szép hölgyre, mintegy attól riadozva, hogy eljárszom kegyeit.

- Aj, úrnőm - szólt Corinne, ki megszánt -, az uraság csupa megbánás és szégyen! Adja vissza neki ajkát! Siorac úr vétke pusztán a tudatlanság. Kis bűn, könnyen jóvá tehető. Egy óra sem kell, s oly simára borotválja őt egy jó fürdőházi borbély, hogy Nicotin is elbújhat mellette.

Ej, be könnyen veszed, Corinne, gondoltam. Itt állok máris megborotválva, szőrtelen! Visszaesve éretlen gyerekkoromba! Nem fog-e odaveszni erőm, mint Sámsoné, e párizsi agyafúrtságok közepette?

- Uram - mondta Tourelles úrhölgy, miközben kezét a lehető leggyönyörűsebb módon kezemre fonta -, ha szolgálatomra akar lenni, s úgy látom, van ilyen szándéka, orvosolnia kell a fogyatékoságait, amiként zekéjével is kezdenie kell valamit, mert amellet, hogy nyilván ükapjáról maradt kegyelmedre...

- Ej, asszonyom! - kiáltotta Corinne.

- Még egy foltozás nyomait is viseli az elején, s szégyent hozna kegyelmedre az udvarnál.

- Úrnőm, megérkeztünk - jelentette Corinne.

A hintó csakugyan megállt, Tourelles úrnő félrevonta finom, szép formájú, illatos kezével a függönyt, kitekintett, s azt mondta, nyájas mosollyal:

- Itt leszálok, Siorac uram. A Tehénlelő utcában vagyunk. Az a kis kék zsalugáteres ház az enyém. Ahányszor belefárad kicsiny testem a nagyvilág nyúgeibe, idejövök kipihenni fáradalmait, bosszúságait s a lármát, mely palotámat övezi. Siorac uram, holnap is itt leszek délután hat óra tájban. Meghívom kettesben elköltendő vacsoránkra.

- Úrnőm, nagy gyönyörűség lesz nekem.

- Azt remélem is - felelte némi lenézéssel a báróné. - De csak ha mindenben úgy jár el, mint mondtam.

Eztán nem tehetvén mást, roppant tisztelettudóan csókkal illetem a báróné ujjait, s kikecmeledtem a puha hintóból, nem túlságosan sután, már amennyire tőlem telt, s közben odabólintottam Corinne-nak, ki látnivalóan nagy érdeklődést mutatott irányomban, ámbár ekkor még nem tudhattam, meddig megy ez az érdeklődés.

Gyorsan elléptem a hintótól, nehogy indultában sárral fröcsköljön be. A hirtelen mozdulat egy kapubólta sodort. Egyszerre kinyílt mögöttem a kapu, s megjelent talpig feketében a hosszú orrú Pierre l'Étoile. Hosszú orrát mintha megnővesztette volna gazdájának a világ folyásán érzett bánata.

- L'Étoile uram, miféle csoda folytán kerül ide. Deus ex machina? - kiáltottam.

- Se csoda, se titok - felelte l'Étoile úr. - Ez a ház az enyém. Aminthogy az a másik is az utca túloldalán, melyre oly kíváncsi pillantásokat vet az úr. Recroche mester kérésére bérbe adtam ama hintó tulajdonosának, melyből csak az imént szállt ki. Volt idő, amikor csak udvarbéli nagyuraknak volt palotájuktól

távol ilyen alkalmas kis házuk - folytatta az ő erkölcsös és komor hangján, kissé szemrehányó, de pajzán oldalpillantás kíséretében -, manapság az úrhölgyeknek is van.

- Ejha!

- Siorac úr, dolgom van a Vasmíves utcában. Elkísérhetem-e, hogy útközben elbeszélgezzünk?

- Részemről a szerencse.

- Részemről nemkülönben. Mint tapasztalhatta, kedvenc időtöltésem korunk erkölcsének kárhóztatása. Tudja-e, mit mondott a megboldogult Jeanne d'Albret, amikor feljött Párizsba az ő erényes és hugenotta Navarrájából, aláírni Henrik és Margot házassági szerződését?

- Mit mondott? - kérdeztem udvariasan.

- Hogy az udvarban immár nem a férfi kéri meg a nőt, hanem az a férfit.

- Tyűha!

- Semmi tyűha! - mondta ő, s hangját lehalkítva hozzátette: - Siorac uram, kegyelmed ugyancsak furcsa hugenotta. Egy napja sincs még Párizsban, s máris kivetették kegyelmedre a hálót, s mi több, igen vidáman ficáncol benne.

- Látszik rajtam, uram, hogy ficáncolok? - kérdeztem savanyúan.

- Nagyon is. De kérem, haladjunk gyorsabban! Várnak a Vasmíves utcában.

És csakugyan megnyújtotta lépteit. Hosszú volt, sovány, a járása merev, merev tarkója és válla is, a szeme ellenben kíváncsi és fürkész, s bámulatos mohósággal nézett minduntalan körül.

- Uram, ismeri-e e magas rangú hölgyet? - kérdeztem, óvakodva megnevezni a bárónét.

- Mint a tenyeremet. Ámbár az én jobb kezem tudni szokta, mit csinál a bal, a Tourelles-palota ellenben mit sem tud a Tehénlelő utcai házikó viselt dolgairól. Siorac úr, el sem mosolyodik? Azt képzelte tán, kegyelmed lesz itt az első vendég?

- Sem az első, sem az utolsó. De tanácsos uram, megtudhatom, honnan ismeri a hölgyet?

- Recroche révén, tőle értesültem róla, hogy a hölgy egy kis házat akar bérelni, közel az ő boltjához.

- Miért a bolthoz közel?

- Hintaja kivételes tapintata miatt, mely tulajdonságánál fogva szívesebben várja úrnőjét a sapkabolt, mint a Tehénlelő utcai ház előtt.

- Ügyes csel! - nevettem fel, s ezúttal nem fél szájjal, hanem teli torokból.

- Végre! - szólt l'Étoile, keserű ajkbiggyesztéssel, de felvillanó szemmel. - Már attól féltem, nemcsak testét, lelkét is megbabonázta a mi varázslónőnk. Haj, Siorac uram! Ha így lett volna, e tövises foszlányokra tépték volna leggyengédebb érzelmeit. A mi udvarbeli Kirkéink vére igen forró, de annál hidegebb a szívük. Kívül-belül merő hívság és divat valamennyi. Elhajítják majd, mihelyt ráunnak.

- Vagy, amint saját szájából hallottam: mihelyt kicsiny teste ráun e nagyvilágra.

- Soha nem fog ráunni. Ahhoz túlságosan nagybélű. Tiszteletre méltó orvosdoktor uram, itt elköszönök. Szeretne-e találkozni Ambroise Paréval?

- Az mennyei boldogság lenne számomra!

- Akkor elintézem.

S mialatt én nem győztem hálálkodni és szívességét köszönni, a derék l'Étoile bekopogott egy házba. Óvatossága, bölcsessége és jóakarata valósággal elbűvölt.

Betértem Recroche mester műhelyébe, hogy fivéreim után tudakozódjam. Ott leltem Baragran és Alizont, javában varrtak, s ádáz szócsatát vívtak.

- Azt csak nem tagadod, ostoba tyúk - mondta Baragran -, hogy a báróné szép, mint Szűz Mária?

- Szép! Még hogy a báróné szép! - nyelvelt Alizon. - Igenis tagadom.

- Mert féltékeny vagy rá - vélte ravasz mosollyal Baragran.

- Féltékeny én, te fajnő! - nevetett gúnyosan és megvetően Alizon. - Szép is lenne, ha egy bárónéra féltékenykednék! Hallotta e nagy mamlaszt, uram? Még hogy én féltékeny lennék a báróné-ra!

- Nem a hölgy nemességére vagy te féltékeny, hanem inkább szépségére - így Baragran. - Mert ő szép. Ezt állítom s állítanám a bitó alatt is, kötéllel a nyakamon. Állítom továbbá, hogy száz Alizont kéne mozsárban összetörni ahhoz, hogy egy olyan pompás fehércselédet gyúrjanak belőlük, amilyen a báróné.

- S ugyan mije van neki, ami nekem nincsen, tőkkalap, a tollazatától eltekintve? - kiáltotta Alizon.

- A tollazatától? De hiszen a tolla is az övé!

- Dehogy, dehogy! Kopaszd le, Baragran, s ugyan mi marad belőle? Foszd meg vállkendőjétől, abroncsától, zöld selyemrokolyájától, két hüvelyk magas cipősarkától, gyöngyeitől, tornyos frizurájától, hamis fürtjeitől, illatszereitől, fehérítőjétől, pirosítójától! S ugyan mit találnál, drága Baragranom? Egy asszonyszemélyt, ki nem szebb s nem is fiatalabb nálam, s másban sem igen különbözik tőlem, hisz neki is csak egy olyan hasíték van a lába közén, mint nekem, s ő sem szerez nagyobb gyönyörűséget a férfiembernek, mint én!

Mire jót nevettem, mivel eszembe jutott, mit mondott volt az én kis Hélixem Diane de Fontenacról, amikor az Mespechben lábadozott a kiáltt pestis után, s hermelinpalástjába burkolózva kitekintett a kapuerőd ablakán, úgy vonva magára pillantásunkat (az enyémet és Francois bátyámét), mint mágnes a vasreszeléket. Lám, gondoltam magamban, a párizsi legyecské is csíp akkorát, mint az én périgord-i méhecském! Egy percig úgy gondoltam kis Hélixre, mintha még élne, döbbsentem rá, s hirtelen úgy elöntött a bánat, hogy a többieknek hátat fordítva az ablakhoz léptem, s elködösült szemmel, elszorult torokkal bámultam ki az utcára.

Giacomi és az én dali Samsonom igen éhesen ébredt hosszú álmából, s mivel én is alig emlékeztem már a két disznóhúspástétomra, melyet kora hajnalban (a szőke tejleslány tejjével egyetemben) a torkomon leeresztettem, első dolgom volt felkutatni egy kifőzést, hol négyesben elfogyaszthatnánk egy sült csirkét s egy üveg bort, ami nem is volt olyan könnyű, lévén irdatlan a tolongás Párizsban Margot hercegnő esküvője miatt. Baragran útmutatása alapján mégis találtunk a Csavargó utcában egy kifőzést, mely az utca nevére rácafolva igen tisztességesen kifüggesztette egy cölöpön árait, mint utóbb mondták, egy királyi rendelet értelmében, melyet egyébiránt városszerte megszegtek. A vendéglős, Baragran rokona, igen udvariasan fogadott bennünket, ámbár a maga fecsegő-rabvallató modorában mindenáron igyekezett kitudni, miért s mi célból jöttünk a fővárosba. Én készséggel kielégítettem kíváncsiságát, látván, hogy nem akar rosszat, s ő nyomban továbbadta minden egyes vendégének és szomszédjának, minthogy rögeszméje volt megjátszani a jól értesültet, mint egyébiránt a legtöbb párizsinak. S mivel így kegyeibe fogadott, asztalt ígért nekünk este-reggel vendéglőjében, aminek nagyon megörültünk, lévén ételei ízesek, árai szerények, ahhoz képest, amit Párizsban másfelé elkértek az embertől, mint tapasztaltam, ámbár így is háromszor annyiba került minden, mint Sarlat-ban.

Nem mulasztottam el a vendéglős jóindulatát itteni kalandjaim elbeszélésével táplálni, a többi között arról, hogyan akarták kancámat a Miasszonyunk terén elrabolni, ez egész napra ellátta őt alkalmas fecsegnivalóval. Ma bajosan tudnám őt leírni, annyira közönséges volt külseje, jól emlékszem ellenben nevére, mely mintegy kihívóan hirdette közönségességét: Guillaume Gautier. Ő maga azóta elhalálozott, mivel a kelleténél több bort talált benyakalni, fia azonban átvette a kifőzés irányítását, s szerény áron jó pecsenyére odavárja ma is vendégeit. Ott vacsoráztam múlt hét csütörtökén is, s ha olvasómnak netán kedve kerekednék megkóstolni Gautier egyszerű étkeit, hivatkozzék bátran rám, Abel (a fiú) úgy fogja fogadni, mint egy angol lordot. Az utca csendes, se kocsi, se szekér, se torlódás, s a szolgáló csinos.

Amint kiléptünk Guillaume Gautier kifőzéséből, s gyalogszerrel elindultunk a Szajna felé, hogy a Citében felkeressük a Homok utcát, hol Nancay úr lakik, különös menet jött velünk szembe. Legelől jó két öl magas, vesszőből font bábót vittek, mely olyasforma uniformist viselt, mint a svájci testőrök, s egy véres tört lóbált; arca helyén vicsorgó maszka, melyet mintha a pokol valamely lakójától vettek volna kölcsön. E nyomorult mellére egy táblát tűztek, mely őt urbi et orbi gyilkosnak és szentségtörőnek mondta. A báb mögött vagy egy tucat pap tolongott karingben, stólában, körgallérban. Rákként haladtak - mi ezeken a sáros utcákon éppen nem volt könnyű -, háttal a bábnak s a menetiránynak; egy Szűz Mária-szoborral szemközt, mely négy lábon járó, jól megtermett kariatida vállán utazott. Kötényük s az övükbe tűzött nagykés alapján mészárosnak néztem a szoborvivőket. A szobor két oldalán kispapok szökdécseltek, tömjénfüstölőket lóbálva, s szüntelenül illatos felhővel vették körül a jóságos Istenanyát, kinek szenvedéseit mindazonáltal nem enyhíthették, lévén arca s keble merő seb és csurom vér, ha ugyan valóban vér volt az a vörös valami, ami foltokban, sávosan lepte el a kőbálvány sebeit és hasítékait. Se non é vero, é ben trovato - súgta a fülembe Giacomi.

Mint később megtudtam, az az ostoba merénylet, melynek emlékére e menetet rendezik, száznegyvennégy esztendővel korábbra nyúlt vissza: a király egy svájci zsoldosa, ki kockán elvesztette zsoldját, kimentett a Medvéhez címzett fogadóból, hol megkopasztották. Annyira csalódott volt és dühös, s azonfelül annyira részeg, hogy a fehérre is rámondta volna: fekete, ehelyett rávetette magát arra a Mária-szoborra, mely a keresztútnál áldását adta az arra járókra, s kését előkapva, meg akarta ölni. Ez ugyan nem sikerült, de erősen megsebezte, s Mária mindmáig vérért hullatja, mint láthattuk, különösen e körmenet alkalmával, amikor is megsétáltatják őt bábgyilkosa nyomában a Saint-Denis-negyed utcáin és sikátorain, egészen addig a sarokig, hol talapzata áll, s hol zsolozsmák, imák, tömjénhintés (és adománygyűjtés) után elégetik lábainál a svájci képmását.

Meglehetősen népes sokaság követte a szobrot és bábót, énekkel dicsérve Isten szent anyját, s a nép gyűlöletét és a pokol örök gyötrelmeit kívánva gyilkosa fejére. Torkuk szakadtából gajdoltak, nem annyira jámborul, mint inkább ádázul és harciasan, kigyúlt arccal, s ami végképp elképesztett, itt-ott kést, baltát, pikát lóbálva, dühödt kiáltozás közepette, máglyával fenyegetve az istentagadókat, zsidókat és hugenottákat - s e kiáltásokat az utcán arra járókra vetett fenyegető és haragos pillantások kísérték, mintha azzal gyanúsítanák őket, hogy nem imádják kellőképpen a szenvedő Szűz Máriát.

Mivel a körmenet elfoglalta az utca egész szélességét, mind a négyen beálltunk egy bolthajtás alá, mely elég tágas volt, ugyanis a nagykapun kívül egy gyalogkaput is magába fogadott, hogy utat engedjünk a nekiszilajult pápistáknak s imádatuk vérző tárgyának. Ami engem illet, én igyekeztem elleplezni, mennyi szájalommal tölt el e babonás maskarádé látványa. Hanem, úgy látszik, ide több kellett a semlegességnél, Giacomi könyékkel oldalba bökött, s olaszul odasúgta nekem:

- Fivérem, e csöcselék nagyon is gyanakodva méreget bennünket. Kérem, vegye le fejfödőjét s vessen keresztet.

Úgy is tettem, mégpedig sietve, nemkülönben Giacomi és Miroul, Samson ellenben úgy állt ott, mint a kőbálvány, mereven, üres szemmel, sapkáját fején tartva.

- Samson - förmedtem rá magamból kikelve, oc nyelven -, azonnal vedd le sapkádat, ez parancs!

- Nem én - felelte ő gyémántnál keményebben. - Ez lelkiismereti kérdés. Nem emelek kalapot bálványok előtt.

- Még egyszer mondom, Samson... - kiáltottam halkan, de nagy indulattal.

Tovább azonban nem jutottam. Hirtelen közrezárt bennünket vagy harminc vakbuzgó hívő, azaz

szerencsénkre csak félig vettek körül, mert hátunkat a kapuknak vetettük. Mindnél fegyver volt, vészesen csillogó szemük majd kiugrott gödréből, s átkozódva, fogukat csikorgatva, kivörösödve üvöltözték, hogy ahelyt kiontják belét e szentségtörőnek, e sátánnak, e bűzös eretneknek, ki meggyalázta a boldogságos Szűzet. Hiába próbáltam szót érteni velük, a pokoli zajban nem hallották meg, tehát kénytelen voltam végül kardot rántani, s Giacomi és Miroul úgyszintén, ám a dühöngők alig hátráltak valamicskét sebesen forgó pengéink elől, s továbbra is ocsmány és kegyetlen szidalmakkal árasztották el szegény Samsont, ki nem vont kardot, csak állt szálegyenesen, mereven, felszegett fejfel, sapkásan, s mozdulatlanul, rezzenetlenül nézett velük farkasszemet, törhetetlen hitbuzgalmában bizonynyal a vértanúság üdvére áhítozva.

- Ez örültség, Samson - kiáltottam oda neki oc nyelven, tajtékozva. - Meghálnál egy sapkáért?

Ő azonban egy árva szó nem sok, annyit sem felelt rá, s arca mintegy átszellemült a rá váró, közeli örök üdvösség gondolatára az Atya jobbján. Kegyelmes Isten! - gondoltam elkeseredetten, ugyanolyan vakbuzgó ő is, mint azok a hülyék, akik bennünket ostromolnak. S mi több, látni való volt, csodálatra méltó bátorsága cseppet sem hatja meg a csőcseléket, ellenkezőleg, még inkább ingerli, mivel ebben annak bizonyosságát vélte látni, hogy szerencsétlen fivérem testestül-lelekestül Belzebub hatalmába adta magát, innen meríti természetfölötti erejét. S ekkor kiáltás harsant - az effajta gyűlevész népség közt mindig akad valaki, ki elég bolond hinni, hogy isteni sugallatra cselekszik.

- Üsd, vágd! Mária így kívánja! Hallottam a hangját! - Mire a megveszekedettek kórusban elismételték szavait, s újfent nekünk rontottak fenyegetően rájuk szegzett kardjaink ellenére, úgyhogy hátrálni kényszerültünk, s már-már a kapunak ütközött hátunk.

- Mit tegyünk, uram? - kiáltotta Miroul. - Leöljük őket?

Én némán nemet intettem, de tudtam, helyzetünk úgyszólván reménytelen, vagy mi öljük meg őket, vagy ők minket, de akár vérüket ontjuk, akár nem, a csőcselék oly elszántan kívánja megtorolni a boldogságos Szűzön esett sérelmet, hogy előbb-utóbb mind odaveszünk e túlerővel szemben. Már-már azon töprengtem, ne kopogjak-e be a kapun, melynek nekiszorultunk, abban a reményben - mely igen-igen csekély volt -, hogy segítőkész keresztény lakik mögötte, amikor egy hatalmas testű gárdista őrmestert pillantottam meg, ki felénk törtetett a sokaságon át. Hat láb négy hüvelyk magas természetével jócskán kimagaslott a többi közül, válla iszonytatóan széles volt, s a képe, melyet ide-oda forgatott, olyan vidám és pirospozsgás volt, hogy bevált volna egy fogadó cégérének. Úgy hatolt át ostromlóink sokaságán, mint kés a vajon, holott csupán pálcaját használta, s oly öblös hangon kért utat, mely túltett regimentje összes dobján. És csakugyan valóságos csoda, mekkora hatást tesz a bégető sokaságra a szálás természet, fényes uniformis, erős hang! Noha az emberek mintegy megittasultak máris a küszöbönálló vérontástól; úgy vált ketté őrmesterünk előtt a sokaság, mint a Vörös-tenger Mózes előtt. Hamarosan el is jutott hozzánk, s intett, bocsássuk le kardunkat. Aztán Samson elé plántálta magát, botjával félretolta ostromlóinkat, s falrengető hangon megtudakolta tőlük, miért ez a rendbontó tülekedés. A dühöngőket annyira meglepte e hatalmas gárdista megjelenése, hogy sietve hátrébb kotródtak, s hirtelen elcsendesedtek. Én, élve az alkalommal, az őrmester jobb oldalára léptem, Giacomi a bal oldalára, mintegy hármunk testéből formálva sáncot, mely eltakarta Samsont a sokaság szeme elől. Miroul nesztelenül fivérem mögé lopakodott, ki most is mozdulatlanul és némán állt, mivel vértanúságának a gondolata mintegy elhomályosította agyát, s észrevétlen lekapta fejről a sapkát, zekéjébe dugta, s a zekét nyomban be is gombolta. E csalafinta csel csodát tett, mint látni fogjuk, de abban a percben én magam sem vettem észre, mivel csakis a gárdistát és a sokaságot figyeltem.

Az úgy morgott most, mint láncon tartott véreb, de nem merte kézzel illelni az őrmester búbajos pálcaját. Végre előlépett egy jól megtermett, izmos férfi, kit vérfoltos köténye s nagy kése miatt mészárosnak néztem, e céh, gondoltam, különös becsben tarthatja a megcsonkított Szűzet, hisz a Mária-szobrot is négy mészáros vitte.

- Ezek az ördögök - kiáltotta a mészáros -, ezek a szentségtörő ördögök arcátlanul fejükön tartották sapkájukat a boldogságos Szűz előtt.

- De hisz a kezükben tartják - vetette ellene az őrmester. Mire mindhárman, Giacomi, Miroul és én is, meglengettük fejfedőnket, hadd lássa mindenki. A sokaság kiabálni kezdett:

- Nem ők voltak, hanem amaz!

- Kicsoda? - kérdezte az őrmester.

- Őrmester úr - mondtam én fennhangon, hogy mindenki meghallja -, fájdalom, szegény fivéremre gondolnak, ki agyhűdés miatt esztét veszttette.

- És ő hol van?

- Itt, mögöttünk. Annyi esze sincs, hogy elfusson.

Az őrmester hátrafordult, megpillantotta Samsont, s mivel igen meglepte őt öcsém külseje, kézen fogva a sokaság elé vezette. Samson most is mozdulatlanul állt, mint az imént, s égbék szemét elmondhatatlanul szelíden függesztette a dühöngőkre; kétsége sem lévén afelől, hogy megölik, igen közelinek vélte az örök üdvösséget, s így jó előre megbocsátott hóhérainak. Az igazat megvallva, inkább magába merültnék látszott, mint félkegyelműnek, de annak is lehetett éppen nézni, s az őrmester, kit megindított szépsége és szelídsége, előbb nem tudta, mint vélekedjék erről az ördögről, ki oly angyalinak látszik, hanem azután ráeszmélt, hogy hőn szeretett fivérem rézszín fűrtjein szabadon csillog az augusztusi nap fénye, szembefordult a lázongókkal, s bosszúsan rájuk reccsent:

- Ugyan, mit beszéltek itt nekem? Ez a nemesúr is csak úgy van, mint mindenki: hajadonfőtt.

Mire hirtelen bámulatos csend támadt az utcán, az emberek elhűlten, kikerekedett szemmel bámultak Samsonra, ő maga pedig két kézzel kapva a fejéhez, döbbenten dadogta:

- A sapkám! Hol a sapkám?

Körülpillantott, sapkáját keresve a kövezeten, de hiába, mire végképp megzavarodott és elképedt. Ha szántsándékkal játszott volna el e komédiát, akkor sem játszhatta volna jobban, ahogy én és Giacomi sem: a szavunk is elélt e csoda láttán, s tanácstalanul tekingettünk jobbra-balra, akárcsak a sokaság. Kis híján elindultak volna velünk együtt a sapkát keresni, holott éppen ez volt az a szentségtörő tárgy, ami miatt az imént bosszút kiáltottak.

Itt tartottunk a különös esettel, amikor egy asszonyság a körmenetből, kit a mai napig úgy látok magam előtt, mintha élne, mivel keble is, hátulsó része is oly terjedelmes volt, hogy az ember azt hihette: két zsákot cipel elől, kettőt hátul (ámbár ez utóbbiak saját súlyuknál fogva kissé lejjebb csúsztak); tehát ez az asszonyság égnek emelte kerek, vörösbe játszó képét, s hangosan felkiáltott:

- Mit kerestek? Hitemre, találni úgysem fogtok semmit, én mondom, nagy mihaszna férfiak! Nem kell azon senkinek sokáig törnie a fejét, hogy kitalálja, mi történt! Egy szép isten angyala erre járván megindult azon, hogy ez a szegény, vörös hajú bolond - mert vörös a haja, jól figyeljétek meg, mint a bolondoké rendesen - nem vette le sapkáját carole-i Miasszonyunk előtt, azért hirtelen elragadta tőle s felvitte a mennyekbe, hogy áldozatul s diadaljelvényként helyezze a boldogságos Szűz lábához, kit Miurunk áldjon mindörökké.

- Ámen! - kiáltotta egy emberként a sokaság, de úgy láttam, még habozik és ingadozik, mivel csupán egy fehérccseléd volt az, aki szólt, s a nép ítélete szerint a fehérccseléd esze a lába között lakozik. Egyelőre nem mozdultak, mivel sem arra nem bírták elszánni magukat, hogy megöljék Samson, sem arra, hogy végleg útjára engedjék, mindazonáltal igen veszedelmessé válhattak, ha egy másik eszement isteni sugallatra Mária nevében megint a nyakunkra uszította volna őket. Akkor eltökéltem: röptében kapom el a súlyos labdát, melyet ez a komámasszony elhajított volt, s én is csalásra s szemfényvesztésre adom fejemet e szegény bálványimádók kedvéért. Igaz, hazugságra fanyalodtam, de nem bölcs dolog-e tulajdon örültségük nyelvén szólni az emberekhez, ott, hol a józan ész csődöt mond?

Tehát hirtelen felhágtam a nagykapu egyik ütközőjére, s elkiáltottam magam:

- Jó emberek, úgy sejtem, az asszonyság igazat szólt! Az a szép angyal, akit emlegetett, elevenen elégethette volna, porrá-hamuvá tehetné volna fivéremet, ahelyett hogy a sapkáját vigye el. Ha mégsem tette, bizonyára megszánta őt, mivel, mint az imént mondtam az őrmesternek, kötni való bolond, ki nem tudja, mit beszél s mit cselekszik, egyszer hugenottának mondja magát, másszor zsidónak vagy akár töröknek. Bűnéül róhatjuk-e fel a bolondnak bolondságát? Avagy a gyermekcsének, ki rosszat beszél, esztelenségét? Haj, jó emberek, emez ártatlannak oly jó a szíve, hogy az Úr, ha ész nem is adott neki, végtelen kegyelmében oly szép és tiszta arccal, izmos testtel áldotta cserében meg, hogy aki csak ránéz, megérti: igazi Isten angyala ő, s holta után üdvözülni.

Mire rámondta a gárdista őrmester, vagy mert hitt nekem, vagy mert véget akart vetni a cécónak:

- Ámen!

A sokaság még habozni látszott, ám ekkor az a sugallatos ember, ki pár perccel előbb még úgy hallotta: a Szűz ráparancsolt, hogy ölje meg Samson, ismét felkiáltott. Ami az angyalt illeti, melyről az asszonyság is szólt meg én is, a dolog bizonyos, mondta. Nagy fényt látott, a tulajdon szemével, Samson feje körül, s a következő pillanatban eltűnt a sapka.

Ez a tanúságtétel döntött. Nagy ámuldozás támadt e nyilvánvaló csoda fölött, s egészen más szemmel nézték immár Samson. Egyesek angyali szépségét magasztalták, mások sajnálkoztak agya elhomályosultán. Felbátorodtak a vászonccselédek is, körülfogták, meg akarták érinteni kezét-vállát, elvenni egy hajszálát (mivel a vörös szőr szerencsét hoz), s mivel Samson véghetetlen zavarában mindent a legépületesebb türelemmel viselt el, tejet hoztak neki, pénzdarabokat csúszattak a markába (ő ez ellen sem tiltakozott), beszórták illatos pézsmával és benzoéval, s az én dali öcsém szépen megköszönt mindent. Lelke ártatlanságában úgy képzelte, e bűnösök szeméről lehullt immár a hályog, letettek bálványimádásukról, miért is „fivéreimnek” s „nővéreimnek” szólongatta őket a maga szelíd hangján, végtelen jóindulattal legeltetve rajtuk égbék szemét. „Haj, Uram Jézus mondta egyikük -, csakugyan a holdban él szegény! Így szeretne-e bennünket, ha eszén volna?” S kezet csókolt öcsémnek, és megcsókolta zekéje szélét. Annyira megindította szívüket hőn szeretett Samsonom ártatlansága, szépsége s magaviseletének kedvessége, hogy kis híján sírva fakadtak, s én már attól tartottam egy adott pillanatban: a sokaság magával viszi majd őt mint csodalátót, s a Szűz nyomában végighurcolja a fél városon.

A papok mit sem tudtak e jelenetről, mivel ez a hosszú körmenet végén zajlott le, ám egyszerre nyugtalanul tapasztalták, mint később megtudtam, hogy híveik egy része nem követi őket. Hátraküldtek néhány klerikust, vezessék vissza hozzájuk a jámbor nyáját, s ezek a missi dominici ezt bámulatos gyorsan el is érték, oly nagy, fájdalom, a klérus hatalma Párizsban vérszomjas juhait fölött.

Amikor végre mind elvonultak, hogy a Medve utcában a tűznek adják által a bábót, megengedem, satnya áldozati bárányként, holott fivérem szép piros vérét vehették volna, azt a vért megtorlandó, melyet bálványuk sebhedt köve ontott száznegyvennégy esztendővel ennek előtte, megkérdeztem a gárdista őrmestertől, hajlandó-e barátságból egy üveg bort meginni velünk, a kiállt izgalmak orvoslásaképpen. Előbb habozott, de azután ráállt, s udvariasan hálálkodva elvezetett bennünket egy közeli ivóba, hol jól ismerhették, mert mihelyt betette a lábát, ott termett egy csinos, kihívóan mosolygó és kacsingató leányka, s

kitűnő bort hozott, melyért ez egyszer nem párizsi árat fizettem. Ötösben szempillantás alatt végeztünk az üveggel, s udvariasságból örömmel hozattam volna még egyet, ha az őrmester nem tiltakozott volna kézzel is, szóval is ellene, mondván, hogy ő vívómester a Louvre-ban, ezért általában is mértékletesen iszik, de különösen délután, amikor leckekeppen tartozik egy-két csörtét vívni, meg kell tehát őriznie erejét s szufláját. Már-már kiböktem, ki és micsoda Giacomini, de idejében észhez tértem, látva, hogy Giacomini kifürkészhetetlen arccal hallgat. A maestro ugyanis alaposan megválogatta, kit méltat arra, hogy kiálljon vele, nem mintha magát nagyra tartotta volna, hanem mert igen sokra becsülte művészetét, s nem óhajtott odáig lealacsonyodni, hogy egy ügyetlen vívóval mérkőzzék meg. Ám bizonyos, alig észrevehető jelekből arra következtettem, az őrmester megnyerte tetszését, s az csakugyan rangját meghaladó jó modorról s magaviseletről tett tanúságot, lévén igen udvarias s mindenben mértéktudó; magáról alig beszélt, mások után nem tudakozódott, s cseppet sem hencegett természetével s erejével, mint várható lett volna, holott hozzá foghatóval mind a mai napig nem találkoztam. S ámbár hangja roppant mély volt, s láthattuk: alkalomadtán égzengéshez hasonló, máskülönben szelíden szólt, mozdulatai visszafogottak voltak, pillantása derűs.

Megmondtam a nevemet s hogy kinek a fia vagyok, ami felkeltette érdeklődését, mivel apja, kitől mesterségét örökölte, mint az őelőtte nagyapjától, s az megint az ükapjától, ugyancsak ott harcolt Calais-nál. Úgy tetszett, ez a szó: Calais, megoldotta nyelvét, mert elmondta, hogy toulouse-i születésű, s a neve Rabastens. Igen meglepett, hogy délről való, s megkérdeztem tőle, hogyan beszélhet mégis ily hegyesen franciául. Ő elmosolyodott, s azt felelte: keserves munka árán tanulta meg, a párizsiak ugyanis gögjükben nemigen tűrnek el más kiejtést, mint a magukét. Amire jót nevettünk, s ő is velünk, tudván, mit gondolunk erről mi, okcitánok.

Ez a néma egyetértés új bizalmat támasztott közöttünk, s mivel megfigyeltem, hogy egy árva kérdés nem sok, annyit sem tett fel az utcai incidens tárgyában, melybe belekeveredtünk, sem dali Samson öcsémről (kiről pedig azóta megállapíthatta, hogy közelebbi vizsgálatra cseppet sem bolond), nőttön-nőtt iránta való rokonszenvem, s elárultam neki: Nancay úrhoz indultam a Homok utcába, s azt is, mi célból.

- Otthon hiába is keresi - mondta Rabastens. - Ilyenkor sosincs ott. Labdajátékot játszik a Louvre-ban.

- A Louvre-ban? - csodálkoztam. - Van labdapálya a Louvre-ban?

- Kettő is van - felelte Rabastens -, de nem belül, hanem kívül, a várfal előtt, nagyon alkalmas módon elhelyezve a Sturuc utcai bejárat jobb és bal oldalán. Nancay kapitány kora ellenére a legügyesebb játékosok egyike az udvarban. A bal oldali pályát kedveli, mivel annak a talaja simább, megvilágítása is jobb, s a pályatulajdonos kínálta ütők igen rugalmasak. Ezt a pályát úgy nevezik: az „Öt szűz pályája”, mivel a labdamesternek öt férjhez menendő hajadon leánya van.

- S kapnak-e férjet?

- Bizonyára. Apjuk igen jó módú, hisz a király maga szállítja neki a vendégeket.

- A király is játszik?

- Eszeveszetten.

S hogy ez a szó mi jól ráillett IX. Károlyra, azt hamarosan alkalmam nyílt tapasztalni; az ember a lábát be nem tehetné úgy a Louvre-ba, hogy itt is, ott is el ne mondták volna neki, micsoda fúriával trombitál a király, veri a vasat kovácműhelyében, lő célba, vagy vadászik, mint a bolond, nem átválván lováról leszállva tulajdon kezével megölni a bekerített vadat, mivel szereti látni a kiömlő vért, párálló zsigert.

Rabastens igen udvariasan felajánlotta, hogy elkísér az Öt szűz pályájára Nancay úrhoz, úgyis a Louvre-ba készült, mondta, vívócsörtéire. Visszakanyarodtunk a Vasmíves utcába, s azon haladtunk a Szent Honoriusról elkeresztelt főutcaig, mely nem szolgált rá e címre, ámbár akad benne néhány szép nagyúri palota.

Baloldalt szemmagasságban kőbe vésték az utcák nevét, melyeken áthaladtunk, de e véseteket jóformán olvashatatlaná koptatták az időjárás viszontagságai. Rabastens sorra megnevezte hát az utcákat, hogy hazafelé menet tudjuk, merre tartunk, s ne legyünk kénytelenek a járást egy orcátlan párizsitól megtudakolni. Előbb tehát a Cséplő utcán mentünk végig, aztán a Bress utcán, a Csiga utcán, ahol is bal felé fordultunk, rá a Sturuc utcára, mely a leghíresebbek közé tartozik Párizsban, mivel a Louvre-hoz vezet.

- Én így mondom: Sturuc, mert apám is így mondta - magyarázta Rabastens. - De sok párizsi Strucc utcának mondja. Megint mások Osztráknak. Nem lehet tudni, kinek van igaza, a falba vésett utcanév egészen elmosódott.

- S nincs-e térképe a fővárosnak, melyen az igazi nevet feltüntették? - kérdeztem én.

- Úgy hallottam, volt ilyesmi, ámbár nem sokan látták színről színre, s akik látták, váltig állítják, hogy e városkép rajzában is, felirataiban is hibás.

Haj, gondoltam, be furcsa és zűrzavaros ez a város, itt minden kétes: a világítás, a köztisztaság, a lakosok biztonsága, s a tetejébe még az utcák neve is: De hallgattam, mivel a Louvre látványa, melyhez immár közel jutottunk, azzal a néma s mondhatni bénító döbbenettel töltött el, melyet egy nagy király fenséges székhelyének látása szokott alattvalóiban kelteni. És ámbár természetemnél fogva nem hajlok az effajta alantas érzelmekre, úgy tetszett, törpévé zsugorodom e hatalmas város s az országot kormányzó, csodálatos palota előtt.

Mert bizony nem kis dolog odahaza, a Sarlat-vidéken, ha az ember elmondhatja magáról, hogy kisebbik fia Mespech nagy rangú bárójának, s egy pompásan megerősített kastélyban lakik, unokaöccse a castelnaud-i és milandes-i Caumont fivéreknek, szövetségese Brantome apátjának, Bourdeilles urának, és jó

barátja sok más hugenotta és pápista nemesúrnak Périgord-ban. De ki s mi voltam én itt? Mennyit nyomtam a latban? Mennyit értem a fővárosban, a soktornyú Louvre előtt? A királyi hatalommal, svájci testőreivel, gárdistáival, börtöneivel, ágyúival szemközt - melyek közül egyetlenegy is elég lett volna földig rombolni Mespech falait, az uralkodóval szemközt, ki számos fényes ősz leszármazottja, s korlátlan ura a világ leghatalmasabb országának, kinek korlátlan hatalmától függ alattvalói élete és szabadsága, s ami ennél is több, kit ünnepélyesen királlyá szenteltek, fejét megkenve a szent olajjal, s ezáltal olyan isteni jogot ruháztak rá, melyet még a hugenották sem mernek kétségbe vonni.

A várkastélyt övező fal a Strucc utca fordulójában kezdődött, de nem látszott belőle más, csak három torony egy sorban, mivel a király megengedte, hogy házakat ragasszanak a falkerítésre, jelentékenyen csökkentve védelmi erejét. De ugyan mi szüksége lett volna a királynak a falra, vizesárokra vagy arra a hat-hét bástyatoronyra, melyek palotáját közrefogták? Ki ellen védekezett volna? Ő, aki felé csak úgy áradt a kincs, vagyon, s megvédésükre nemesurak ezrei, kik a lelküket is odaadták volna királyukért, ha az úgy kívánja?

Egy pályaszolga és négy-öt gyalogos gárdista őrizte alabárdokkal felfegyverkezve az Őt szűz pályáját; nem is engedtek volna be bennünket, ha Rabastens nem tuszkol be mind az ötünket, Miroult sem kivéve. Amiért nagy hálát éreztem iránta, hisz kedves szolgám mentette meg Samsont gyors és okos cselével.

Az igazat megvallva, ez a párizsi labdapálya csak egy tekintetben vitte el a pálmát Saporta kancellárius úr montpellier-i pályájával szemben, tudniillik nézőterével. Az emelvény egész hosszában udvaroncok és nemeshölgyek üldögéltek, oly szorosan, hogy egy tű sem fért volna el köztük. Bizonyára ezért vezetett Rabastens egy kis lépcsőn egy kicsiny emelvényhez, mely azonban magasabb volt a többinél, s a pálya rövidebb falához tapadt, mely itt fából készült, mint az emelvények maguk is, a velük átellenes fal ellenben igen gondosan összeillesztett égetett téglából épült, hogy a játékosok pattintást üthessenek, ahogy ezt itt Párizsban nevezték, azaz úgy üssék fálnak a labdát, hogy az onnan pattanjon át az ellenfél térségére, megkerülve a kötelet. De nem jól mondtam, ha kötelet mondtam, mivel a két térfelet itt is kötél választotta ugyan el egymástól, hanem e kötelet teliaggatták hosszú, földig érő vörös rojtokkal. E találmány nem volt Montpellier-ben ismeretes, s időnként ádáz veszekedés tört ki azon, vajon a labda a kötél fölött röpköd-e át, vagy alatta, ami hiba. Minthogy a papírojtók kissé lefékeztek a labdát, ha a kötél alá került, itt bizonyára kevesebb volt e körül a vita, én legalább így képzeltem.

Az emelvényecskén, Recroche-sal szólva, hová Rabastens felvezetett bennünket, csupán a rovó tartózkodott, ki egy fehér széndarabbal a kezében arra készült, hogy a játszmában elért pontokat egy táblára jegyezze az emelvény legszélén, hogy jól lássák a nézők saját emelvényükről (melyhez képest a mienk derékszögben állt és amannál magasabban). A rovó arca csupa heg volt, kopasz feje búbján sebhely virított, bal lába fából volt, arca kiszolgált katonára vallott, s bizonytal az is volt, mert jöttünkre igen bosszús arcot vágott, ám amint Rabastens-t megpillantotta, megenyhült. Sima, csillogó koponyájára feltett egy nagy tollas kalapot, amelyet húsz évvel korábban viseltek a gyalogos gárdisták, s nyomban le is kapta, hogy mélyen meglengesse az őrmester előtt, ki a rovó üdvözlését hasonlóképp viszonzta.

- Őrmester úr, ha ezek az uraságok kegyelmeddel vannak, szívesen látom itt őket - mondta a rovó. - De ne mutatkozzanak elől, maradjanak takarásban, mivel ezt az emelvényt egyedül a pontozónak tartják fenn - mondta a rovó.

- Magam is így gondoltam - felelte Rabastens.

Mire mind a négyen üdvözöltük a rovót, s ő ismét fejébe nyomta nagy kalapját (melyen több toll ékeskedett, mint a kakas farkán), s igen udvariasan meglengette előttünk, de nem oly ünnepien s nem is oly mélyen, mint előbb az őrmesternek.

Én le nem bírtam venni szememet az emelvényről. Soha nem láttam még ehhez foghatóan pompás - selyembe, bársonyba öltözött, gyöngyökkel, ékkövekkel felcicomázott - gyülekezetet, sem ilyen tarkát, mivel az udvaroncok, akárcsak a hölgyek, mind másféle színű ruhát, zekét, harisnyát viseltek, úgyhogy az ember azt hitte volna, száz meg százféle virágból alkotott, a természet minden lehető színével ékes ágyást lát.

E vidám és gáláns látványról hamarosan nagy mozgolódás vonta el figyelmemet, melyet az anyakirálynő megjelenése támasztott. Felismertem őt fekete ruhájáról s arról, hogy a nyomában járó udvarhölgyek lélegzetelállítóan szépek voltak, aminthogy az egész országban híresek is e tulajdonságukról. Drágalátos ruhájukban oly bájos-tarkán forgolódtak Medici Katalin körül, mint megannyi szivárványdarabka.

Az anyakirálynő az emelvény közepén foglalt helyet, egy liliumvirágos baldachin alatt, melyről addig azt képzeltem, egyedül a királynak van fenntartva. Mégsem lepett éppen meg, hogy az anyakirálynő habozás nélkül elbitorolta a király helyét, hiszen d'Argence azt írta volt apámnak, hogy amikor három évvel ennek előtte IX. Károly bevonult Metz városába, Medici Katalin megkövetelte, hogy ő léphessen be elsőnek a város kapuján - elsőnek, tehát a király előtt! -, a maga udvarhölgyeivel s udvari tisztjeivel. Hja, sok megaláztatásért és lekicsinylésért vesz mostanság elégtételt az olasz nő, melyeket I. Ferenc udvarában kellett eltűnnie, s azután is, férje, II. Henrik életében, amikor Diane de Poitiers uralkodott, s Katalin még a hitvesi ágyban sem lehetett első. Úgy látszik, ez időtt nem is volt más neve, csak csúfnév. „Kalmárnő”-nek nevezték a Louvre-ban az udvaroncok, amikor Firenzéből ideérkezett. „Jezabel”, mondták rá a hugenották a bayonne-i találkoztól fogva, hol francia véren vett alkut akart kötni Alba hercegével, a protestánsok lemészárlását kínálva fel egy spanyol esküvő fejében.

Fönről és oldalról jól láttam őt, kivéve olyankor, ami egyébiránt gyakran megesett, amikor jobbra

fordította a fejét, mivel kidülledt nagy szeme minduntalan körül-körül fürkészett, hogy semmit el ne szalasszon. Még kisebbnek s kövérebbnek tetszett, mint mondták, orcái kerek voltak és puffadtak, mozgása mindazonáltal nem volt bágyadt, ellenkezőleg, eleven és fürgé, hanem borús tekintete s igen súlyos szemhéja miatt varangyra hasonlított. Pierre l'Étoile azt mesélte, Katalin nagyon haragszik a királyra amiatt, hogy az Colignyra hallgat, ki mindenáron rá akarja bírni egy németalföldi hadjáratra; attól tart ugyanis a királyné, hogy a kegy, melyben pártunk vezére a királynál áll, az ő hatalmát fenyegeti, s száműzetésbe kényszerítheti őt.

Nem tudom, miként préselhették be magukat a ragyogó udvarhölgyek szép abroncsszoknyaikkal egyetemben a királyné mögé, az emelvényre, mely korábban is zsúfolásig tele volt, de annyi szent, sokért nem adtam volna, ha ott lehettem volna e tolongásban, szoknyasuhogásban; hiába, oly nagy fölöttünk a női szépség hatalma, hogy tudtukon s akaratumon kívül magára vonja gondolatainkat! Hanem akkor hirtelen eszembe ötlött szerencsétlen zekém, mely amellet, hogy a legkevesbé sem volt divatos, nem átalott szemérmetlenül egy átkozott hosszú varrást mutogatni, s hirtelen kegyetlen bánat telepedett rám, mivel tudtam: ez a ruhadarab a gáláns társaság megvetésének tenne ki, s mi több, bizonyos örökre megfoszt a Tehénleő utcai házacska ígérte édes örömeitől. De mit tehetnék ellene? Hogyan orvosoljam pénz nélkül a bajt? Márpedig Samson erszényére nem számíthattam.

Itt tartottam tuskéim s töviseim számbavételével, amikor lassú léptekkel bevonult az arénába ingujiban, akarom mondani zekében egy meglehetősen magas termetű, középkorú, mindazonáltal igen izmos és fürgé, daliás termetű nemesúr. Bőre napégette, szeme szürke, szemöldöke vastag, arca négyzetes, haja-szakállja sűrű és ámbár itt-ott mákos, mégis inkább fekete, mint fehér. Emelt fejjel s noha lassan, igen rugalmasan lépkedett. Megállt az anyakirálynéval szemben, s mélyen meghajolt előtte. Üdvözlését Katalin főbiccentéssel s kegyes mosollyal viszonzta, s ennyi elég is volt, hogy megértsem; ez az úr kedvelt az udvar színe előtt. Sejtésemet megerősítette az urak és hölgyek lelkes tapsa, miután az újonnan jött nagy ívű és kecses mozdulattal őket is köszöntötte.

- Úgy látszik, Nancay úr nem érezte meg múltkori lezuhanását a lóról - fordult mentorunk felé a rovó.

- Hja, a kapitány vasból van! Őt leteríteni: ehhez legalább egy ágyúgolyó kell - felelte Rabastens.

Szavait az emelvényen hirtelen felcsapó hangzavar és erős taps szakította félbe. Akkor egy másik nemesurat pillantottam meg a pályán, szintén ingujiban. Rohamlépésben sietett üdvözölni az anyakirálynét, s a következő percben visszafutott Nancay úrhoz s megölelte. Ennek utána átugrotta a vörös rojtos kötelet, hogy a másik térfélre jusson, de igen különös módon, fejjel előre, mintha vízbe ugrott volna; amikor földet ért, két kezén s tarkóján kötve ki szabályos bukfencet vetett, s úgy ugrott talpra, bámulatos ügyességgel. Mutatványát a nézők lelkesen megtapsolták.

- Ez ám az ugró - mondtam Rabastens-nek. - Ki ez az ifjú?

- Hisz ő a király - súgta Rabastens.

- Jól hallom? A király?

- Ő maga.

Mire a számat is eltátottam. Úgy bámultam a királyt, képzelhetik, hogy majd kiugrott a szemem, mialatt a labdamester két segédjétől követve hozzálépett. A segédek egyike ütőket hozott, a másik egy labdával teli kosarat.

IX. Károly elég magas és arányos növésű volt, ámbár nagyon sovány s a háta kissé hajlott. Tekintete gyanakvó, arckifejezése habozó s mintegy nyugtalan, arcszíne beteges, akármilyen fürgének s erősnek látszott is ő maga. Mozgása s egész magaviselete arról árulkodott, hogy szeretne minél tekintélyesebbnek látszani, de egyszersmind gyermekesen fél attól, hogy ez nem sikerül neki. Nyoma sem volt benne annak a; magabiztosságnak, önértetnek, mely huszonkét esztendejét megillette volna, holott hatalma, ha él vele, jóformán korlátlan lehetett volna.

A labdamesterrel is hol túlságosan bizalmas volt, hol túlságosan nyers, előbb csupa mosoly, aztán váratlan harag. A választásra kínált ütők közül kettő kötéllel volt befonva, egy négyzetes meg egy tojásdad, a harmadik ellenben kör alakú volt, s pergamenbevonatú. Amennyire arcjátékukból kivehettem, a labdamester a harmadik ütőt ajánlotta a királynak, aki előbb igen zordan és megátkozottan nemet mondott rá, úgy, mintha arcátlanságnak tekintette volna a labdamester ajánlatát. Eztán habozni kezdett, nem tudván, melyiket válassza a két kötélfonadékú ütő közül, a négyzetes vagy a tojás formájút, s felváltva hol az egyiket, hol a másikat vette kézbe, de nem jutott döntésre. Mivel úgy tetszett, soha nem lesz vége habozásának, a labdamester, kit egy cseppet sem sújtott le az iménti elutasítás, megint csak a pergamenbevonatú ütőt ajánlotta. A király most rábólintott, de meglehetősen kedve ellenére, s nem annyira az ütő előnye miatt, mint inkább azért, mert nem volt képes választani a másik kettő közül.

Eztán a második segéd lépett elő kosarával, labdát kínálva, ám a király nagy hirtelen, türelmetlen mozdulattal Nancay úrra hárította a választás felelősségét, ki annak nem elsiejtve s igen jól tett eleget: egyenként lehajította a földre a labdákat, s így szemelte ki a legjobban pattanókat.

- Száz aranyat teszek magamra, Nancay. Hát te?

- Én ötvenet teszek magamra, felség.

- Krisztus hét sebére! Az nagyon kevés - kiáltotta a király.

- Felség - tisztelgett a király előtt Nancay -, többet tennék én, ha bizonyosabb lennék győzelmemben.

Mire a király felnevetett és igen elégedettnak látszott, s még elégedettebbnek, amikor egy

Medici-apród jelentette: a királyné száz aranyat ad a győztesnek, ötvenet a vesztesnek. A ragyogó nézősereg tapsolt és nagy fecsegésbe kezdett e bejelentés hallatán, én meg mertem volna esküdni rá, hogy a dolgot előre megbeszélte az olasz nő Nancay urasággal, nehogy megkopassza őt a király.

A két bíró (két nemesúr, kik közül az egyiket a király jelölte ki, a másikat Nancay) nyomban beseperte mindkét féltől a pénzt, s halomba rakta egy kis kék bársonyszőnyegen, melyet a rojtokkal egy vonalban helyeztek el a földön. A király toporzékolt türelmetlenségében, s ingerülten suhogtatta ütőjét.

- Felség, játsszunk-e pattintóst? - kérdezte Nancay.
- Magam sem tudom - vont vállat a király. - Uraságod mit kíván?
- Nincs kedvem pattintgatni.

Mire IX. Károly elnémult s töprengésbe esett, Nancay úr ellenben úgy tett, mintha a dolgot máris eldöntötték volna, s megkérdezte:

- Felség, kíván-e elsőnek adogatni?
- Nem tudom. Nem látom be, mi hasznom lenne belőle.
- De kára sem lehet belőle, felség - mosolygott Nancay.
- Kegyeskedjék ütőt pergetni, felség - javasolta a bírák egyike. - Hadd döntsön a sors.
- Enyém a jeles fél - szölt Nancay.
- S enyém a jeltelen - Károly ezúttal gyorsan döntött, nem lévén más választása.

Akkor fejtetőre állította ütőjét, megpenderítette, mint egy pörgettyűt, s elengedte a nyelét. A jeles oldalra esett felülre, tehát Nancaynak jutott az adogatás, amin a király bosszankodni látszott; az imént nem látta be, mi haszna lehetne az adogatásból, de most, hogy nem nyerte el, hirtelen látni kezdte.

- Ej, kezdjük már! - kiáltotta, apró szökellésekkel hátrálva, míg egy vonalba nem ért a mi emelvényünkkel. Látván, hogy a király már elfoglalta helyét, a pályaszolgák is futottak a helyükre, ki a pálya négy sarkának valamelyikére, ki a rojtos kötél egyik vagy másik végébe. A labdamester odadobta a kiválasztott labdák egyikét Nancay úrnak, ki azt bal kézzel elkapta, s mindjárt beállt az adogató helyére.

- Fogadja, felség! - kiáltotta.

S igen nagy erővel átütötte a kötél fölött a labdát. Ámbár az tőle messzire ért földet, a király odarohant és visszaütötte, olyan gyorsan és olyan ferdén, hogy Nancay még a felpattanó labdát sem érthette el.

- Tizenöt ide! - kiáltotta nekividámodva a király. S az egyik bíró visszhangként ráfelelte:
- Tizenöt a királynak!

Mert ámbár minden ütés után tanácskozott egymással a két bíró, szólni csak egyikük szólt.

S a rová, nagy ívű mozdulattal, mintha egy trombitát készülné a szájához emelni, kiírta palatáblájára fehér szénnel, hasas, jól olvasható számokkal: 15.

- Fogadja, felség! - szölt Nancay, s ezúttal még az ütő szélével sem érte el a labdát a király.
- Uraim, mindketten tizenötösök - kiáltotta a bíró.
- Ej, játsszunk végre! - csikorgatta a fogát a király. Türelmetlenségében és csalódásában toporzékolt.

Nancay mosolygott, de nem adott új labdát.

- Mire vársz, Nancay? - förmedt rá gorombán a király.
- Labdára, felség - bókkolt Nancay.

S csakugyan, úgy látszott, az itteni regula megköveteli, hogy a szolgák, kik a labdát felszedték, ne a játékosnak adják, hanem a labdamesternek; egyedül neki volt joga azt az adogatónak odadobni. E hosszadalmas és ünnepélyes procedúrát mi nem ismertük vidéken. Hasonlóképp itt egy és ugyanazon labdát használták egy-egy hatvanpontos játék végéig, akkor azután visszatették a kosárba, s újat választottak. Nézetem szerint jó szabály, mivel egyazon játékban egyforma rugalmassággal számolhatnak a felek, de lassítja a játszma lefolyását, hiszen mindössze egyetlen labda áll a játékosok rendelkezésére, mi ellenben, kik nem voltunk ennyire kifinomultak, egyszerre öt-hat labdát is használtunk Montpellier-ben, tekintet nélkül rugalmasságuk mértékére.

- Fogadja, felség! - kiáltotta Nancay, minekutána megkapta a labdát a labdamestertől.

Akarattal-e vagy sem, ki tudja, de ezúttal oly lagymatagon ütötte át a labdát, hogy a király röptében elkapta, s nagy erővel és hirtelen vágta vissza, úgyhogy Nancay a közelébe sem ért. Szép ütés volt, ámbár könnyű (igaz, elhibázni is könnyű). A nézők úgy megtapsolták, hogy belesajdult a tenyerük.

- Harminc őfelségének! - kiáltotta a bíró.
- Labdát, labdamester! - parancsolta a király lázas türelmetlenséggel.

A mester nyomban kiszolgálta Nancayt, ő adogatott, s ezúttal jó erőset. A labda magasra pattant, a király ügyesen felugrott érte s Nancay fonákjára küldte, ki meglepetésében igen keményen vágta vissza a király fonákjára. Károly elhibázta az ütést.

- Uraim, mindketten harminc pontosok - szölt a bíró.

A király hirtelen dühbe gurult. A ragyogó nézősereg riadtan elnémult, s lett síri csend. Károly földre dobta az ütőt, és rátaposott, és kiszakította a pergament.

- Jézus kínszenvedésére! - hörögte vörösre gyúlt arccal, s szeme lángot lövellt. - Hej, te pokolra való labdamester! Merő szar és húgy emez ütő, Istenemre! Vesztemet akarod-e, gazfickó? Kötélfonatú ütőt ide, de nyomban!

Mire megszeppenve s bűnbánóan odafutott hozzá a labdamester a két fonott ütővel, melyet előbb

elhárított a király. Most is csak azt cselekedte: megmérte egyiknek is, másiknak is a súlyát, s mindkettőt a földre hajította, de legalább nem törte el őket. Itt tartottunk, s a nézőtér csendje kezdett nyomasztóvá válni, amikor leszökkent az emelvényről egy igen választékosan öltözött, vörös zekés, csinos apród, a pálya közepére futott, megállt a rojtos kötél alatt, földig hajolt a király előtt, s csengő hangon jelentette:

- Felség, Nemours uraság nagy megtiszteltetésnek tekintené, ha felséged kegyeskednék elfogadni az ő ütőjét.

- Részemről a megtiszteltetés - felelte a király, éppoly hirtelen váltva udvarias hangra, amilyen hirtelen azt az előbb elhagyta. - Mert - folytatta rövid szünet után - Nemours úr az ország legjobb játékosa.

Válasza nagy tapsot aratott. Felengedett arcokon és nyelveken a fagy, a nézők megnyugodva csevegtek s fecsegték tovább, s itt-ott mosolyogtak is; akadtak igen kihívó s gúnyos mosolyok is. Mialatt valaki elfutott Nemours úr ütőjéért, én Rabastens-hez fordultam:

- Be félelmes fonák ütést adott a királynak Nancay úr!

- Engedett a pillanat hevének - mosolygott a bajsza alatt Rabastens. - Máskülönben nem ütött volna ilyen keményet.

A roví hátrafordult s rám nézett:

- Uraságod is játszik?

- Naponta.

- Hol?

- Montpellier-ben.

- Tehát nem ismeri Nemours urat?

- Nem én!

- Ajha! - futott ezer ráncba a roví hegek szabdalta arca, s jobbájával végigsimított tar koponyáján, mi nemigen használt a bőre színének, lévén a keze merő fehér szén. - Nem mondom, a kapitány fonákjai sem rosszak, sőt. De látná csak Nemours úr fonák ütéseit! Ki azt nem látta, semmit sem látott.

- A királlyal nem szokott játszani?

- A király nem hívja ki - Rabastens szürke szeme ravaszul felvillant.

- Tehát játsszunk végre! - rázta IX. Károly dühödten a híres ütőt, melyet akkor nyomtak a markába.

- Fogadja, felség! - kiáltott Nancay.

Ezúttal oly gyengére sikerült az adogatás, hogy a túlsó térfél negyedén ért földet a labda, s a király lógó nyelvvel futott oda, hogy legalább a felpattanó labdát elérje, ami sikerült is neki, de karját végsőkéig megfeszítve, s így is csak az ütő legvégével érte el, úgyhogy ütése alig jutott át a kötélen, s úgyszólván fel sem ugrott többé a másik oldalra. Nancay úr lába mintegy gyökeret vert meglepetésében.

- Aj, felség! - kiáltotta nevetve. - Felséged hírneves nagyapja, I. Ferenc erre azt mondta volna: be szép barát-ütés!

Erre a névre, melyet gyakran idéztek az udvarnál, a király meghatottan elmosolyodott, s a fényes nézősereg eget verő tapsviharban tört ki, nemcsak a király ügyességének adózva, hanem az udvaronc talpraesettségének is.

- Őfelségének negyvenötje van! - kiáltotta a bíró. - Nancay úrnak harminc pontja.

- Felség, fogja jól marokra bűvös ütőjét. Most kiegyenlítek - mondta Nancay.

- Azt már nem! - hetvenkedett a király. - Dehogy egyenlítesz. A fene álljon beléd, Nancay! A játék enyém, Istenemre!

- Úgy hittem, királyi rendelet tiltja, hogy egyjátékos a pályán szitkozódjék - súgtam oda az őrmesternek -, káromkodjék avagy szentségtelen szóra fakadjon.

- A király jól ismeri e rendeletet - felelte kifürkészhetetlen arccal az őrmester. - Ő maga írta alá.

- Fájdalom, itt az udvarnál sok nemesúrfi azt képzei - mondta a roví, ki igen komoly gondolkodású férfiúnak látszott -, hogy a káromkodás teszi vitézzé és erőssé a férfit. Isten bocsássa meg nekik! Holott épp fordítva igaz!

- Fogadja, felség! - Nancay egy magas, puha labdát küldött át a király térfelére, ki azt röptében akarta elfogni.

Ei is érte, de túlságosan leütötte, úgyhogy a labda súrolta a kötelet, s a rojtok innenső oldalán hullott földre. A lendülete azonban átvitte a másik térfélre, minekutána földre pottyant.

- Enyém a pont! - kiáltotta a király, meg sem várva a bírák döntését.

Lett erre nagy fecsegés és nevetés a közönség soraiban, éppen nem ok nélkül, s ha a király helyében lettem volna, én ezt nagyon nem szerettem volna. Károly ütőjét lóbálta, s gyermekesen toporzékolt.

- Bírák, döntsetek! - kiáltotta metsző hangon.

A két bíró halkán tanácskozott, majd mindketten felegyenesedtek, s a szóvivő jelentette:

- A pont vita tárgya.

- Hogyan? - gurult dühbe a király. - Vita tárgya? Ez botrány! Hisz a labda átment. És Nancay nem érte el!

- Csakugyan nem - mosolygott Nancay félszájjal.

- Felség - szólt a bíró -, egyikünk úgy véli: a labda kötélnak ütközött, emitt ért földet, s csak azután gurult át a rojtok alatt.

- Botrány, hogy valaki így merészel ítélni! - kiáltotta a király. - Mit mond a királyné őfelsége? Az ő

bölcs ítéletére hagyatkozom.

Hosszabb várakozás következett. Medici Katalint úgy fogták közre udvarhölgyei, mint méhraj a királynőt, s minekutána ez a raj kedvére zümmögött s zizegett egy darabig, a legszebb hölgyek egyike kivált a rajból, és lesietett a pályára, ragyogó abroncsszoknyájában imbolyogva. Keble bájosan rezgett, szeme elevenen csillogott, szája üdén piroslott, s oly pompázatos volt ékeivel s oly szép az arca, hogy szívem harangnyelvként vert mellemben, állkapcám görcsbe rándult a hirtelen rám tört mohó vágytól, hogy ez imádandó testet tetőtől talpig végigizleljem.

A szép hölgy kecses, mély bókot vágott ki a király előtt. Láttára egy tigris is ellágyult volna.

- A királyné őfelsége visszaemlékezett rá - szólt a hölgy csengő, behízelgő hangon -, hogy amikor felséged királyi édesapja, II. Henrik ugyane nemes szórakozást űzte volt, s egy ütés víta tárgya lett, mint a mai is, ő királyi nagylelkűségében megengedte, hogy azt újrajátsszák.

- Tehát engedelmeskedem felséges anyámnak - mondta a király, ki soha életében nem tett mást, csakis anyjának engedelmeskedett.

És udvariasan köszönt a szép hírhozónak, de egyszersmind némi aggodalommal s félszeggel is, mit én óvakodtam volna az ő helyében kimutatni.

A labdamester nyomban kiszolgált Nancay urat, ki az adogató pózában elmondta:

- Fogadja, felség!

S ezzel az adogatással oly jól szolgálta urát és mesterét, és oly alacsonyra méretezte, hogy egyenesen a rojtok közé küldte a labdát.

- Őfelségét illeti a pont s a játék - kiáltotta fellélegezve a bíró.

S a nézők veresre tapsolták tenyerüket, a király győzelmét ünneplendő, s fogadom, Nancay úr ügyességét is abban, hogy ne mutakozzék a kelletténél ügyesebbnek.

Ez az ügyesség nem is hagyta őt cserben a két játszma végéig. Nancay kapitány mindössze egy játékot nyert az első játszmában, kettőt a másodikban, de azt is csak azután, hogy a királynak már öt nyert játéka volt. A biztos előny megnyugtatta s felvidította IX. Károlyt, noha látni való volt: csurom verejték s alig áll már a lábán.

A király ott helyben inget váltott. Egy udvaronc elől-hátul jól ledörzsölte testét, miközben Károly szívettépően köhögött, mindazonáltal nem feledkezett meg a játszma tétjéről, elkérte, s a labdamester el is hozta neki egy kalapban. Emelvénycskémről jól láttam, hogyan csillog benne a sok arany. Haj, kegyelmes égi! Be örömet hallgattam volna csengésüket-pengésüket saját erszényemben! Lett volna mire fordítanom őket.

A király ötven aranyat nyert testőrkapitányától, százat kapott anyjától; gondolom, Katalin ily módon kívánta királyi fia tudtára adni, mennyivel jobban szereti őt, mint Coligny, ki a maga hugenotta hajthatatlanságában soha nem lett volna hajlandó végignézni egy effajta hiú időtöltést, még kevésbé fogadni. A király nagyon megörült százötven aranyának, és hangosan kijelentette (e mondását azután széltében-hosszában idézgették a Louvre-ban), hogy ez a pénz csak az övé, nem kell miatta kincstárnokait zaklatni. De ugyan kitől kapta az anyakirályné azt a száz aranyat, melyet neki adott, ha nem a kincstárnoktól?

- A király - fordult ismét felénk a rovó, s megint végigsimította forradásos koponyáját fehér szenes kezével - épp oly hajlékony, erős és fürgé, mint királyi apja volt, és - tette hozzá félhangon - ő sem tűr el vereséget.

- Igaz, de II. Henrik egészségesebb volt - jegyezte meg Rabastens. - Fia örökösen köhög, harákol, köpköd s a mellét fájlalja. Holnap egész nap ágyban marad majd, a mai játszmát kiheverni.

Míg ő ezeket mondta, én odaléptem a rovóhoz, s hálából szívességéért két solt nyomtam a markába. Előbb visszautasította, de addig kérleltem, míg végül bezsebelte, nyersen és mogorván, ám a tekintete igen nyájas volt.

- Siorac uram, a kapitány most szabad, s igen jó a kedve e szép és jó vereség után, mely oly sok kegyet halmoz fejére. Ne kapjuk el röptében a labdát? Ne vezessem hozzá?

- Haj, be sokkal tartozom máris kegyelmednek, őrmester. Soha vissza nem fizethetem.

- Nem is kell! - mosolygott Rabastens. - Nem oc nyelven beszél-e az úr is?

Amint lefelé indultunk a csigalépcsőnél, Giacomi karomnál fogva visszahúzott, s a fülembe súgta:

- Fivérem, beszéljen négyszemközt a kapitánnyal. Én majd itt maradok Samsonnal.

Bólintottam. Tudtam, mire céloz Giacomi: attól tart, hogy hön szeretett öcsém olyat talál mondani a kapitány előtt, mi nagyon nem lenne ínyére. És tény, ami tény: ahányszor elkalandoztak gondolataim a játszma közben, mindig elfogott az aggodalom Samson miatt, mivel láttam: nem alkalmas ő rá, hogy e pápista Babilonban éljen, s lelke ártatlanságában hallatlan veszedelmeknek teheti ki magát. Keservesen bántam már az ő biztonsága s a mienk miatt is, hogy nem hagytam őt ott Béqueret mester patikájában, Montfort-l'Amauryban, pedig szépen kértek rá, s neki is ez volt leghőbb vágya, hisz csakis tégelyein csügg, s nem talál semmi jót idefent, holott engem elbűvöl az a sok szépség és gazdagság, amit Párizsban láttam.

Rabastens benyitott kopogtatás nélkül egy kis kamrába a pálya főbejáratánál, s intett, hogy kövessem. Nancay urat akkor dörzsölte le éppen tetőtől talpig egy legény; a labdamester felügyelt rá, de nem segített neki. Nancay úr élénken társalgott egy bíborba öltözött, behemót angol vízilóval, kinek haja annyira szőke volt, hogy fehérnek látszott, képe pedig széles és vörös, mint a sódar. Az angol bókokkal halmozta el Nancay úr játékát, s minden harmadik szava után hangos hahotában tört ki, lévén szerfelett

kedélyes és vidám természetű.

- Milord - mondta Nancay úr, főhajtással köszöntve engem a parte, mi annál udvariasabb eljárás volt részéről, mivel még azt sem tudta, ki vagyok -, ezer köszönet és hála sok kedvességéért. De Erzsébet királynő alattvalói bizonyára játsszák olyan jól a labdajátékot, mint mi, franciák.

- Nem annyian, és nem is olyan jól! - nevetgélt milord. - Elképedve tapasztalom, hány játékpálya van Párizsban. A királytól az utolsó kisinasig mindenki játszani akar! - Heherészés. - Az ember azt hihetné, a franciák ütővel a kezükben jönnek a világra. - (Heherészés.)

- És ugyanolyan szabályok szerint játsszák Angliában is, mint nálunk, milord? - kérdezte udvariasan mosolyogva Nancay úr.

- Hajszára ugyanolyanok szerint, még a szavak is azonosak, csak a franciák úgy mondják, Töné (fogadja), mi meg úgy: Tenéz, s egynémely ignoramusok, kik franciául sem tudnak, úgy mondják: tenisz.

- És a labdák is ugyanolyanok?

- Francia labdával játszunk, a mieink nem ugranak olyan jól.

- Az enyéimmal, milord - avatkozott fesztelenül közbe a labdamester, s igen büszkén szegte fel fejét -, én adom el őket milord országának, én és senki más, mivel az én labdáim a legjobb az egész országban. Kívül a legfinomabb bőrből készülnek, belül kenderkóccal vagy kutyaszőrrel tömöm ki őket, nem krétával avagy zabszeggel, mint bizonyos kontárok, kiknek működését be fogom tiltatni a királlyal.

- Kutyaszőrrel! - nevetett megint teli szájjal az angol, s én immár igencsak fárasztónak találtam nevetését, s bámulatosnak a labdamester hallatlan pimaszságát, ki örökösen saját dicsőitét zengte, s úgy nagyzott és hengegett, hogy az ember azt hihette volna, parancsol ő még a királynak is. Ám amikor jobban megismertem Párizst és az udvart, rájöttem: ez a senkiházi nem tett mást, csupán engedett az általános szokásnak, lévén a párizsiak annyira hiszékenyek és szájtátiak, hogy bárki dicsőségét azon az áron veszik meg, amelyen az adja. Miért is ki-ki folyvást saját dicsősége harsonáját fújja.

Mialatt a heherésző milord így társalgott az arcátlan labdamesterrel labdákról, Nancay úr hallgatta őket, illetve inkább csak úgy tett, mintha hallgatná, mert fogadni merek, lélekben igen messze járt tőlük. Volt időm és módom jól megnézni a gárdakapitányt, mialatt a legénye úgy dörgölte, hogy majd lejjött a bőre. Elég magas termetű volt, széles vállú, tagjai izmosak és szárazak, nem volt egy uncia hártya sem oldalán, avagy hasán, lába hosszú és inas, ami pedig arcát illeti, az szegletes, bőre napégette, hosszú orra kissé hajlott, húsos felső ajka szögletében forradás, haja s szakállja, mint már mondtam is, úgy hiszem, mákos, de több volt benne a fekete, mint a fehér, szemöldöke igen vastag és koromfekete, s még nyugodt perceiben is bosszúnak mutatta arcát, amire rácáfolt szürke szemének tekintete, mely eszes volt, gunyoros, s inkább jóindulatú, és úgy véltem, hitetlen azzal szemben, mit a legtöbb ember hisz. Magaviselete biztos, mégis körültekintő, modora udvarias, szava választékos. És sima volt, úgy valahogy, ahogy a kavics, melyet sok más kavics csiszolt simára a királyi udvarban, mindazonáltal e kellemes külső héj alatt rejtett némi keménység - nem a szívé, csupán állapotáé és helyzetéé.

Végre eltávozott a milord, heherészve és kuncogva, a labdamestertől és szolgájától követve, s megszabadította a szobát kerekdedségétől és lármájától, s Rabastens elmondhatta a kapitánynak, ki vagyok, mindjárt elnézést is kérve távozásáért, mivel csörtéi várták.

- Micsoda! Egy Siorac! - ropogtatta meg csontjaimat Nancay úr. - Igazán örülök, hogy személyesen üdvözölhetem Mespech báró egyik fiát. Mert ha volt valaha is báró, ki megérdemelte, hogy az legyen, az kegyelmed édesapja. Vitézül harcolt, amikor Calais-t visszavettük az angoloktól. De teregettet, ha kimondom e nevet: Calais, máris gyorsabban ver a szívem, eszembe jut nagy kapitányaink hősi küzdelme falai alatt. Guise hercege! D'Aumale! D'Anelot! Thermes! Bourdin! Senarpon! Hányan meghaltak azóta közülük! S be szépen cseng nevük ma is a fülemben! De senkié szebben és fényesebben, mint Sioracé! Mennydörgette! Vált vállnak vetve gázoltunk át a várakon, nyakig merülve a jeges vízbe, hogy berontsunk a nyíláson, melyet ágyúink törtek a calais-i fellegrvár falán! S ámbár őt is majd megvette az isten hidege, mint mindannyiunkat, Siorac tréfálkozott. Jól hallotta, tréfálkozott, ontotta a mulatságos történeteket, elmés élceket, olyan víg és vitéz volt a végveszély torkában is kedves bajtársam! Oroszlán harcban, galamb békében! S oly együttérző és jó, hogy minekutána a várost bevettük, megtiltotta katonáinak a vérontást, erőszakot! Hanem hiszen itt van - ölelt megint magához Nancay úr, s két kezét vállamra tette, hogy alaposabban megismerjem! - Őt látom itt! Való mivoltában! Kegyelmed örökölte nevető kék szemét, arcvonásait, fejtartását, egyenes derekát s azt a leírhatatlan élni és szeretni vágyást, mely belőle áradt! Haj, fiam! Ne is mondja, hogy Siorac ma kopasz, savanyú és búvalbélelt! Úgysem hiszem el!

- Kapitány - mondtam -, olyan fiatalos és erős ő ma is, mint kegyelmed, ámbár tíz évvel idősebb.

- S fut-e még a szoknya után? - kérdezte Nancay úr, s a szeme huncutul villant meg.

- Bolondul!

- Jól megy-e sora?

- Igen jó módú!

- Nem mondaná az ember, a kegyelmed zekéje láttán! - nevetett nagyot Nancay úr, s ámbár megjegyzése szíven talált, nem mutattam, hanem vele nevettem. - Kegyelmes isten! Szabása ósdi, s ami még rosszabb: toldott-foldott! A Louvreban! Az udvarnál! Mennydörgette! Ha egyforma volna termetünk és magasságunk, odakölcsönözném kegyelmednek egy zekémet.

És ámbár nevetett, láttam, nagyon is szívére vette a dolgot, s aggódik miattam. Calais-ról és apámról úgy szólt, mint katonához illik. Zekémről ellenben úgy, mint egy udvaronc. S első ijedelmében

mindjárt meg is akarta adni szabója címét, hogy mielőbb változtassak állapotomon. Akkor kénytelen-kelletlen megvallottam: apám nem adott annyi pénzt, hogy ekkora költségbe verhessem magam.

- Á, Siorac tehát most is takarékosan bánik pénzével? És fogadni merek, megmaradt hugenottának is!

- Sziklaszilárdan.

- Sajnos! Úgy vélem, ebben téved. Egy kapitány hagyja a papokra a vallás dolgát. A mienk, igaz, telis-tele van nyilvánvaló képtelenségekkel, ha az ember jobban belegondol. De sebj! Lenyeljük ezt is, a többivel együtt! Mi engem illet, vasárnaponként misét hallgatok oda se gondolva, s évente egyszer megáldozom. A világ nem vár el többet. „Boldogan csak az él - mondja Ronsard -, ki egyszerűen él.”

„És bírja a király kegyét”, tettem hozzá magamban, aminek sosem volt híjával Ronsard (s még kevésbé Nancay úr), mivel ez a nagy poéta együtt üvöltött a farkasokkal a reformáltakra. Hanem bölcsen hallgattam. Nem kívántam a gárdista kapitánnyal apám vallásáról vitázni, melyben meg akarok maradni (ámbár különösebb buzgalom nélkül), tehát nem szóltam. Ezt látva Nancay úr, kinek szürke szeme okosan és ravaszul tekintett a világba, megkérdezte, mi dologban járok. Én mindent elmondtam neki, párbajomat, az ellenem indított pert s a királyi kegyelmet, melyért idejöttem.

- Ami belépőjét illeti a Louvre-ba - felelte ő -, elég kérnie, s máris megkapja. Párbajáról pedig ejtek majd egy-két szót környezetemben, az előbb-utóbb eljut a királyhoz, s kegyelmedhez hajlítja őt. Ám ez nem elég. Kegyelmednek is meg kell jelennie a király előtt. És ámbár ő nem oly kényes ruha dolgában, mint Anjou hercege, álomban sem juthat eszembe, hogy ily öltözetben mutassam be kegyelmedet neki. Minden a zekéjén múlik tehát, illetve a pénzen, melyért újat csináltathat magának.

- De ki adna nekem pénzt kölcsön, s miféle zálog ellenében? Hisz másodszülött vagyok!

- Én - vágta rá Nancay úr, de nyomban kiigazította magát -, ha nem volnék fülig eladósodva; a Louvre-ban sokkal többet költök, mint amennyire módom volna, kapitányi zsoldomat pedig csak akkor kapom meg, ha a király kincsesládája színültig megtelik, azaz jóformán soha. Haj, Siorac uram - pödrögte Nancay úr finom szálú, hosszú bajszát -, az volna a legjobb, ha gáláns és nagylelkű hölgyeink valamelyike ruházná saját pénztára terhére, ismerek én nem egy úrnőt, ki megtesz ennyit kedveséért. Csakhogy éppen itt a bökkenő: ebben a ruhában e szép és ragyogó hölgyek közelébe se merészkedhet!

Haj, olvasóm, hány tüskét-tövist vert szívembe ez a beszéd! Hisz amúgy is a kétségbeesésbe kergetett az a gondolat, hogy e maskarában nem mutatkozhatom holnap Tournelles úrnő előtt, ki, mint tán emlékeznek még rá, meghagyta volt nekem, hogy új ruhát vegyek, s szabaduljak meg szörzetemtől. Ez utóbbi parancsát jóval könnyebb volt teljesítenem, mint az elsőt. Haj, mondtam magamban, tréfával ütte el gondomat, bár volna tündér, ki pálcája egy suhintásával pompás ruhává varázsolná elhullajtott szörzetemet! Jaj, látom már, szép ruha nélkül semmi az ember a Louvre-ban! Nemesség, érdem, tudás itt mit sem számít, csak a külső. Ki nem csillog, senki és semmi.

Éppen itt tartottam tövisheszűrés gondolataimban, s kedélyem ecetté savanyodott megalázó helyzetem miatt, amikor kopogtatás nélkül belépett egy velem egykorú, egynövésű s formára is igen hasonló fiatalember, csak az arca volt szebb az enyémnél, s ruhája pompás. Csodaszép kék selyem zekéjéhez foghatót még itt, a Louvre-ban sem láttam. Üdvözlésképpen kurtán biccentett Nancay úrnak, s éppen abban a minutában, melyben én a legnagyobb csodálattal őt bámultam, fentről és oldalról pimaszul megvető pillantással mért végig, úgyhogy belesápadtam hirtelen haragomban, s hasonlóval viszonyoztam pillantását. Csodálatom egyszeriben gyűlöletre váltott; annál erősebb és eszeveszettebb volt ez a gyűlölet, mivel első pillantásra elbűvölt, pontosan olyannak láttam, olyan ragyogónak, amilyen alakban én szerettem volna az udvarban megjelenni. Az uracsot elképesztette pillantásom, s még lenézőbbben méregetett, én sem maradtam adósa, kék szemem szikrát hányt, mint Nancay úr mondta később; valóságos pisztolypárbajt vívtunk szemmel, s ha tekintetek helyett golyót váltunk, mindketten holtan maradtunk volna ott. Addig-addig, míg az ismeretlen rá nem ébredt a helyzet fonákságára, s hátat nem fordított nekem; de még ez a merev hát, ezek a felvont vállak is mérhetetlen megvetéséről árulkodtak. Én dühtől remegve követtem nyomon a gögös uraságot, mélyen meghajoltam Nancay úr előtt, elbocsátásomat kértem, majd felegyenesedtem, s távozófélben hirtelen, mintegy a pártus nyilaként, egy utolsó, gyilkos pillantást vetettem az ismeretlenre. Kész csoda, hogy nem terült el ahelyt s azon nyomban a padlón.

De jaj, ez a nyíl végtére is engem talált el, vérig sebezve megaláztatáshoz nem szokott lelkemet. Magamon kívül voltam. Hogy mer ez a csinos, magahitt udvaronc így a becsületeembe gázolni pusztán zekém látványa miatt. Kutya teremtetete! Nem tekintetemmel, kardom hegyével, szíve vérét ontva kívántam volna a sértésért elégtételt venni. Forrt egész bensőm. Úgy szorítottam össze ajkamat, mint ajzott ideg a nyilat, gondolatban fegyverem markolatára feszült öklöm, s eszeveszett indulatomban úgy rontottam ki a szobácskából, hol a gárdakapitány fogadott, mint az örült; halántékom vadul lüktetett, testem megfeszült, izmaim görcsbe rándultak. Szemem előtt elhomályosult a világ, torkomon nem fért ki hang; eltartott egy darabig, mire annyira észhez tértem, hogy újra lássak, s halljam jó társaim hangját. Mögöttük baktattam a főváros utcáin és síkatorain át Recroche mester házáig, ám közben úgy főttem, forrtam, fortyogtam haragom levében, hogy egész úton egy árva szó nem sok, annyit sem szóltam. Attól tartottam, ha ki találom nyitni a számat, farkasüvöltés szakad ki belőle. Mire hazaértünk, elviselhetetlennek éreztem önmagam, s még inkább felebarátaim és szeretteim látását, határtalan sértettségemben. Tehát nyomban megváltam fivéreimtől és Miroultól. Tompa hangon, szemlesütve csak annyit mondtam nekik, piszkosnak és átizzadtnak érzem magam, fürdőbe megyek, vacsoráznak nélkülem, úgyszincs étvágyam.

Egy járókelő, kitől nem szűnő haragomban fensőbbes és zord hangon találtam megtudakolni a járást (én, ki máskülönben természetem szerint jóakarátú és udvarias vagyok!), úgy meghökkent parancsoló viselkedésem, hogy nyomban lekapta sapkáját, s remegő hangon felelt:

- Uram, ha tiszta, jó hírű és alkalmas fürdőre akar találni, hová nem bocsátanak be leprást, bujakórost, csavargót s más kétes elemet, menjen a Szent Honorius utcai feredőbe. Egy macskaugrásra van, s a király maga sem találja rajt kivetnivalót. A borbélynő szempillantás alatt leberetválja akár egy nő előszörét, akár egy férfi fanszőrét. S oly sokféle kellemetességet kínál e fürdő, hogy vannak, kik ott esznek, s ott töltik az éjszakát is, nehogy kitegyék magukat napszállat után az utca veszedelmeinek.

Erőnek erejével el akart kísérni a mondott fürdőbe, s csakis sapkalevéve szólt hozzám, igen alázatosan és félve, úgyhogy végül furdalni kezdett a lélek, amiért úgy ráförmedtem. S olajat csepegtetendő a sebre, jóval szelídebb hangon megkérdeztem tőle, miért van felhasítva mindkét ajka.

- Jaj, uram, ne gúnyoljon! - kiáltotta ő remegve. - Úgyis tudja azt kegyelmed!

- Én ugyan nem! - feleltem döbbenet.

- Csúfot űz belőlem, uram?

- A manóba, mondom, hogy nem! - jöttem ki a sodromból.

- Hogyan? Kegyelmed is káromkodik? - meresztett nagy szemet rám az ipse. - Hisz azért hasították be ajkamat, mert szitkozódtam s Istent káromoltam. (Átkozott szokás, nem bírok letenni róla!) Hajaj, nem használt semmi, sem bírság, sem kaloda, sem a kés! Most is csak úgy káromkodom, mint egy kocsis.

- Vagy - mondtam én halkán, magamnak - mint a francia király labdajáték közben.

- Amikor az imént úgy rám támadt, uram - folytatta ő, mit sem hallva meg szavaimból -, még ki sem hűlt számon egy káromkodás, mert bele találtam lépni az utca sarába. Miért is azt képzeltem, az úr azért olyan szigorú, mert hallotta a káromkodást, és siet feljelenteni.

- S mi történt volna akkor veled?

- Kivágták volna nyelvemet.

- Barbár kegyetlenség! Mit képzelsz vajon az a bíró, Jézusnak tetsző-e könyörtelensége? S ugyan miért jelentenélek fel, cimbora?

- Hát hogy megkapja a bírság harmadát.

- Ki kapja a másik két harmadot?

- Egyiket a papság, másikat a király.

- Tehát a király! Be szép jog s be szép igazság! - mondtam, s a kezébe nyomtam egy solt. - Cimbora, köszönet a kíséretért. Eredj békével, s a Krisztus hét sebére!, mint a Louvrebán mondják, ne káromkodj többé! Nem születél elég előkelőnek a káromkodáshoz!

Ez a találkozás kissé felrázott csüggedésemből, s még inkább a fürdő megnyerő külseje. Igen szép volt, tiszta, kövezete frissen mosott, a falakat fejmagasságig szép kék-fehér égetett cserép borította, s itt-ott, a szem öröme kedvéért, még virágot s zöldet is lehetett látni.

A fürdősnő hatalmas, kövér nőszemély volt, karja olyan vastag, mint másnak a combja, combja - amikor felállt, láthattam - mint százados tölgy törzsöke, keblei akkorák, hogy a vállfűző egészen az orráig felnyomta őket, miért is kénytelen volt fejét fel- s hátraszegni. Arca pufók volt és téstás, szeme csak nyílás mint bátyán a lőrés, s úgy vizslatta a vendéget a pult mögül, mint vadászó macska a madarat. Megfigyeltem: beszéd közben erősen fújtat, s kapkodva szedi a levegőt, s nyomban fel is állítottam a diagnózist: szíve ritmusa megzavarodott, mivel nap mint nap belelegzi a fürdő páráit.

- Mit parancsol, nemes uraság, gőz- vagy kádfürdőt? - kérdezte. Hangja oly vékonyka volt, erőtlen és elfulladó, mintha csak üggyel-bajjal törhetett volna utat magának e tömör, hájas testen át.

- Az attól függ - feleltem. - Mibe kerül egyik és másik?

- A gőz: két sol. A fürdő: négy sol. Fürdő a többtől elkülönülten kis kamrában: öt sol. Egy kádbavaló és egy fürdőző: darabonként két dénár.

- Kádbavaló és fürdőző? - álmélkodtam el a párizsiak fura beszédén. - Mi az?

- Mind a kettő ugyanaz. Uram, fürdőzőnek hívjuk azt a lepedőt, melyben fürdő után megtörülközik, kádbavalónak pedig azt, melyet a kád fenekére terítünk, oltalmul a fa göcsörtjei ellen. Kéri-e egyiket vagy másikat?

- Mindkettőt. És a kamrácskát is.

- Nyoszolyás kamrát kér, uram? - csillant fel a fürdősnő szeme.

- Azt.

- Azért még egy sol jár. Hát borbélynőt kér-e, ki leberetválja szőrzetét?

- De mennyire!

- Két sol.

- Haj, komámasszony, be hosszú ez a rovás! - kiáltottam. - Kizsigerel, látom.

- Éppen nem! - felelte ő. Céklavörös lett, s mivel a felháborodástól megemelkedett keble, kénytelen volt fejét még jobban hátraszegni. - Ezek mind prefektus előírta, tisztos árak, a falra is kifüggesztettük őket. Nem kerekíthetjük feljebb, csak ha hiány támad Párizsban szénben avagy fában. Uram, legyen kegyes előre fizetni! Kilenc sol és négy dénár lesz az egész.

A mondott summával könnyítettem erszényemen, mire a fürdősnő elkiáltotta magát az ő gyengécske hangján, ahogy a torkán kifért:

- Babeau, Babeau - s megjelent egy kurta szoknyás barna szolgáló. Meztel volt, karja is meztelen,

és oly csinosan gömbölyű és piros, hogy az embernek kedve lett volna beleharapni. Lám, mondtam magamban, egy falusi lány, s hogy faluja nyilván Párizs környékén van, az egy cseppet sem zavart. Izmos asszonyiségében Cabusse Cathaujára vagy Coulondre Jacotte-jára emlékeztetett.

A fürdősnő levett a pulton tornyosuló halomról két igen vastag lepedőt, és Babeau-nak nyújtotta, ki megragadta s úgy szorította keblére a lepedőket, ahogy a babáját ölelte volna. Futó pillantást vetett rám mögülük, meghagyta, hogy kövessem, s nekiindult, oly sebes léptekkel, hogy alig értem nyomába. Magamban igen sajnáltam, hogy gyorsasága megrövidíti utunkat, mivel mindig is igen kellemesnek tartottam hátulról gyönyörködni egy előttem haladó csinos nőszemélyben.

Babeau levezetett a pincébe, hol is kinyitotta egy kamra ajtaját. A kamra rácsos ablaka egy kicsiny kertre nyílt, a földdel egy vonalban. A szobácska valóban igen tiszta volt, s elég tiszta és széles a nyoszolya is. A fürdőkád formája meglepett: nem teknő volt, hanem kis facsónakra formázott, csak éppen nem kívülről volt a víz, hanem benne, jó meleg, gőzölgő víz. Minekutána a fürdőzőt a nyoszolyára helyezte, a kádbavalót pedig fent mondott kád fenekére terítette, Babeau hozzám lépett, s vetkeztetni kezdett.

- Hogyan, Babeau, te vetkeztetsz? - kérdeztem. - Hát úrihölgy vagyok-e én, hogy ily csinos szobaleányt érdemlek?

- Nemes uraság, minálunk így szokás levetkeztetni a vendéget, annál is inkább, mivel nekem kell megítélnem, minekutána anyaszült meztelen láttam, nincs-e az úron pestises daganat, üszök, kiütés avagy fekély hímveszsején.

- Ez csakugyan jól van így - mondtam. - Igen bölcsnek tartom e regulát, minthogy orvos vagyok.

- Hát nem nemesember? - csodálkozott ő.

- Az vagyok, s amellett orvosdoktor is.

- Haj, uram - pirult el kedves szégyenében -, ha kegyelmed orvos, elmondhatom-e, mi a bajom?

- Mondd csak!

Mire lábujjhegyre állt, s halkan pár szót súgott a fülembe. Én felnevettem:

- Semmiség, Babeau, majd megmondom, miféle füveket dugj s hová.

Ezerszer köszönte szívességemet, s mivel lágy ujjai közben gombjaimon matattak, tréfaképpen azt mondtam neki:

- Ej, Babeau, be óvatlan vagy! Így vetköztetni engem annyit tesz, mint a malom garatjába dugni karodat. Egyszeriben utánamegy vállad, csecsed, csipőd. S te szegény, megőrölve s holtra fáradtan kerülsz ki a másik végén.

Nevetett.

- Be tréfás uraságod! Hanem abból sajna semmi nem lesz. Férjem mészároslegény, s oly féltékeny és dühös természetű, hogy a nap bármely órájában ideront, kezében a nagy kés, s azt kiáltozza: „Hol van Babeau? Ha felszarvaz a cédája, kiontom belét!” Ezért aztán - bókolt nagyot -, akármilyen dali és csinos is az úr, nem megyek át a malom garatján...

Ezt szerfelett kedvesen mondta. Nem sértődtem meg, hiszen csak tréfáltam s tudni akartam, mennyire megy el gyengéd gondoskodásában e fehérchseléd.

Minekutána lemeztelenített, Babeau igen kíváncsian s közelről végigvizitálta testemet, egyetlen tenyérynyi helyet sem hagyva ki. Majd kijelentette: vagyok oly ép és egészséges, mint bárki anyaszülte Franciaországban, s kézen fogva a kádhoz vezetett.

- De bizonyosan tudod-e, Babeau - hőköltem egy pillanatra vissza -, hogy vized is van olyan tiszta és egészséges, mint én magam? A Szajnából merítke-e?

- Hová gondol, uram! - kiáltott Babeau. - Még hogy a Szajnából! Miért nem mindjárt a Maubert téri kloákából? Ez a víz saját kutunkból jön, s azt minden évben tisztítatjuk.

E megnyugtatóra nyakig merültem a vízbe. Haj, olvasóm! Be mennyei dolog is testünket fürdetni! Be gyönyörűségezés érzés szilárd és ép tagjainkon a tiszta víz simogató érintése! Isten tudja, miféle szerencse folytán, noha máskülönben sok és nehéz munkát s fáradságot kíván meg porhüvelyünk rendben tartása - példának okáért őrizkednünk kell többet enni-inni a szükségesnél -, ez az egy dolog csupa kényelem és kellemetesség, úgyhogy nemcsak kötelesség, hanem valóságos kényeztetés. Úgy bizony! Ki nem állhatom azokat a tökfeket, kiknek ködös agya az ellenkezőjét próbálja kötelességünk tenni, mondván, hogy a vérbeli nemes tartozik rangjának azzal, hogy hónalja kissé ecetszagú legyen, lába pedig bűdös. Kegyelmes isten! Hát bűzlenünk kell-e ahhoz, hogy jogot formálhassunk a nemességre? És ugyan miféle dicsőség az, amivel egyszer egy királyi hercegnő kérkedett, mondván, hogy egy álló hete nem mosott kezét. S mint vélekedjünk arról a hercegnőről, kiről csúfságképpen elhíresztelték: azért fekete a körme, mert sokat vakarózik. Teringette! Százszor kedvesebb nekem Babeau, a parasztlány, szép vörös karjával, tiszta vízben jól megmosott, erős testével, mely nyíretlen aranypénzként fénylik, mint a nagy rangú és nagy hatalmú hölgyek egyike, ki a legkülönfélébb illatszerekkel hinti be koszos bőrét. Azt hallottam, akadt oly pápista pap, ki a szószékről mennydörgött a fürdők erkölcsstelen volta ellen, bezárásukat követelte, s nem tudom már, melyik szentet dicsőítette, ki nem átalált szennyben-mocsokban, tetvesen élni, s lehelete oly döglétes bűzt árasztott, hogy a legutolsó koldus is epét hányt tőle. Uramisten! Süllyedhet ennél mélyebbre ember a maga embertelen örületében? Bűzlenie kell-e annak, ki szentségre vágyik? Csakugyan nincs üdv másban, mint a mocsokban?

Babeau valameddig hagyott lubickolni s elnyújtózni a meleg vízben, majd megkért: álljak fel, s alaposan beszappanozta testem minden porcikáját, egyetlenegy sem felejtve ki; mi nagy és heves

gyönyörűséget okozott nekem. Ez a kellemetes kenegetés jó Barberine-emre emlékeztetett, ki valamikor Mespechben dézsában fűrosztotta-forgatta erős, mégis gyengéd keze között zsenge gyermektestet. Most, férfifejjel még sokkal élvezetesebbnek találtam a szappanozás művészetét, mivel Babeau nem szűnt meg fennhangon dicsérni azt a testrészemet, melyet éppen kezelésbe vett, jobb kezének becézgetését cirógató szavakkal tétélve, akár így kívánta ezt a mesterségbeli szokás és udvariasság, akár mert a maga paraszti egyszerűségében őszintén kimondta, amit gondolt.

- Aj, uram – mondta -, be izmos a válla! S be boltozatos mellkasa! Milyen erős a karja, s milyen hosszú a lába! Be sűrű s be szép szőke gyapja! Nem kár s vétek-e leberetválni e szőrzetet kényeskedő dámáink kedvéért? Ugyan mi haszna s értelme nőt csinálni a férfiból! Holott három nap múlva úgy szúr majd teste az ágyban, uram, mint a sündisznó, most ellenben oly selymes és lágy tapintású, mint kisbárány bundája! - S közben hol itt, hol ott húzta végig rajtam szappanos kezét.

De akármilyen kellemes volt is ez időtöltés, egyszer véget kellett érnie. Babeau leöblített, megkért, hogy szálljak ki a kádból, rám terítette a fürdőzőt - mely tetőtől talpig betakart -, s alaposan ledörzsölt.

- Nemes uraság - mondta, mialatt én kényelmesen elterültem a nyoszolyán, felfrissültem s tagjaimat kedvemre nyújtóztatva -, megyek, s küldöm a borbélylányt. Igen ügyes, elégedett lesz vele, uram.

- Babeau, vegyél ki egy solt erszényemből!

- Egy egész solt, uram! Az sok!

- Inkább kevés, kedvességed fejében. Vedd csak el, Babeau!

- S annyira megbízik bennem, uram, hogy turkálni enged a pénze között?

- Meg én.

- Hála és köszönet érte, uram. Nem feledkezik el füveimről, ugye?

- Legközelebb hozom. Ki mit ígér, tartsa is be.

- Aj, uram, be hálás leszek! Adhatok-e búcsúzóul egy csókot?

- Szívből megköszönném.

S a derék fehérszemély egy cuppanós, derekas csókot nyomott képemre, mielőtt elfutott volna, de igen gyorsan cselekedte, s mintegy ugrásra készen, mint aki attól tart: karom derekára talál fonódni. Ami eszembe sem jutott, jobban mondva, mire eszembe juthatott volna, már be is csukódott Babeau mögött nagy csattanással az ajtó.

Gondoltam, a borbélynő bizonyára vén lehet, vagy ahogy mifelénk mondják, csoroszlya, összeaszott, rideg, barátságtalan anyó. Hogy elámultam s megörültem, olvasóm, amikor egy igen csinos, szőke sülő leány toppant be szobácskámba, kezében szerszámai. Kedvesen rám mosolygott és bemutatkozott: Babette volt a neve.

- Hogyan? - ütöttem fel a fejem. - Babeau után Babette? Hát mi ez? Szántszándékkal történt így?

- Nem, uram. Igazán ez a nevem, az ő neve meg az. S ámbár Babeau is kedves név, úgy vélem, Babette még kedvesebb. - És felnevetett, lévén természetből fogva nagy hajlama a nevetésre, mint hamarosan tapasztalhattam, mert egy pillanatra sem szűnt meg fecsegni és nevetni, mialatt rétemet lekaszált. Előbb ollót használt, azzal szedte le a nagyját, aztán egy jó élesre fent borotvát, s simábbra varázsolta bőrömet kanonok orcájánál. Nem mintha a nyírást is úgy élveztem volna, mint előbb a szappanozást, de ha már át kellett esnem rajta, a báróné tetszését elnyerendő, jobb volt eme kislány keze által átesni, ki amikor legfőbb férfiúi ékességem környékét készült éles késével lecsupaszítani, szégyen s arcpirulás nélkül megmarkolta bal kezével, s én nem tudtam, mire véljem: ravasz szajhaság ez avagy csupán a mesterség őszinte és egyszerű gyakorlása. Ám mivel hímveszőm nyomban duzzadni kezdett, keze szelíd, de határozott szorításában, tréfálkozva mondta:

- Uram, ha így folytatja, elengedem. Megáll az az én segítségem nélkül is.

- El ne engedd, Babette - tiltakoztam kissé elfúló hangon. - Ha nincs, aki fogja, még vissza talál esni késed élére.

Mire megint jót nevetett, ám közben egy percre meg nem állt kezében a borotva, olyan fürge volt s oly ügyes kezű. Hanem minekutána a mondott testtáj is oly sima lett, mint egykor pendelyes gyermek koromban, mégiscsak elengedte martalékát, hogy másutt folytassa a nyírást, s én azt mondtam neki, inkább csalódottan, semmint tréfásan:

- Ej, Babette, inkább el se kezdted volna, ha nem kíváncsi bevégezni.

- Bevégezni? - hirtelen elkomolyodott a tekintete. - Uram, miért vágyik többre, mint amit kaphat?

- S ugyan miért ne kaphatnék többet? - kérdeztem sértődötten.

- Mert én leány vagyok - sütötte le a szemét Babette.

- Azt magam is látom - feleltem kissé ingerülten.

- Uram, nem értett meg. Én szűz vagyok, s az is maradok, minthogy fogadalmat tettem a boldogságos Szűznek. Esküvőmíg megőrzöm mai állapotomat.

- Hiszek neked, Babette - mondtam kisvártatva. - De nem különös mesterség-e egy szüzeknek a fürdői borbélykodás?

- Apámtól tanultam el mesterségét - mondta Babette. - Fia nem született, s minthogy keze felmondta a szolgálatot, nekem kell őt eltartanom, anyámmal és magammal együtt.

- De Babette - kérdeztem, mialatt ő bal combomat borotválta-, nem vagy-e nap mint nap kitéve a vendégek kéjsóvárságának s erőszakosságának? Különösen, ha így dolgozol, mint ma: egyedül egy szobácskában. Soha nem próbáltak megerőszakolni?

- Ki vetemedne rá, míg ezt a kezemben tartom? S ugyancsak jól bánok ám vele!

S a kis szőke indulatosan megleengette borotváját, kék szeme nagyot villámlott, majd az enyémbé mélyedt. Hanem amit onnan kiolvasott, attól nyomban megnyugodott, újfent rám mosolygott a maga ártatlan módján, nekilátott munkájának, és szempillantás alatt be is fejezte.

Neki is adtam egy solt, s noha esendő testem csalódást érzett, nem győztem csodálni bátorságát és állhatatosságát.

- Hála legyen Istennek és kegyelmednek, uraságod nem vette zokon a dolgot! Rendesen szitokkal s megvetéssel fizetnek távozáskor az elutasításért.

S ő is egy kis csókot nyomott arcomra, mely megindította szívemet, de csakis a szívemet. Be furcsa állat is az ember! Örökkön kétfelé húz, az élet minden helyzetében, teste csáléra vonssza, lelke hajsza.

Hanem, hogy semmit el ne titkoljak előtted, olvasóm (ha már ezt fogadtam volt meg nagy merészen visszaemlékezéseim kezdetén), nem pihentem nyugodtan nyoszolyámon e két találkozás után, sőt úgy éreztem magam, Babeau és Babette között, mint a labda, melyet két ütő küldöz végeérhetetlen röptében ide-oda. A visszautasítás egy fehérszemély részéről, ha szelíden történik, mindig lefegyverez, de el is keserít, mivel a tetejébe még arról a kedvességről is le kell mondanom, melyet akkor mutatott volna irányomban, ha engedett volna vágyamnak.

Éppen idáig jutottam gondolataimban, s ráadásul teljes bizonytalanság környezett a tekintetben is, nem utasít-e el holnap felháborodottan Tourelles báróné foltozott zekém láttán (ez esetben hiába áldoztam volna fel érte gyapjamat, s ez a nevetségesség teteje lenne), amikor kopogtak az ajtón és belépett a fürdősnő, fejét igencsak hátravetve, mint már mondtam, feltornyosuló keble miatt. Szeme ferdén csillogott szemhéja részében.

- Nemes uraság - mondta sipegő hangján ez a női behemót, ki most, hogy én feküdtem, ő ellenben állt ágyam mellett, a szokottnál is nagyobbnak tetszett-, kér-e enni?

- Pecsényét kérek, s egy üveg bort - bólintottam.

- Pecsényénk ma nincs. Megfelel-e uraságodnak két tojás egy darabka sonkával?

- Meg, meg.

De nem ment el, holott mindent megbeszéltünk, hanem ott álldogált fölöttem, s hasa és emleje úgy tornyosult fölém, mint szirt a tenger fölé.

- Akar-e társaságot ma éjszakára, uram? - kérdezte hosszabb hallgatás után.

- Társaságot? - álmélkodtam. - Minek?

- Tudja jól, minek.

Mire elborított az indulat. Szépen beszéltetek, Babeau és Babette, gondoltam magamban. De kérdés, miféle szerepet szánnak itt a ti üde és rendíthetetlen érényeteknek? Vajon nem ti vagytok-e, tudtokon kívül, e méntelep bujtogatói? Nem avégett keltitek-e fel, lelketek egyszerűségében, a vendégek étvágyát, hogy azt majd mások csillapítsák, a fürdősnő nagyobb hasznára?

- Komámasszony - mondtam, félig lehunyva szememet -, orvos vagyok, nincs ínyemre a cédaszerelem.

- Hej, uram, mit kell hallanom? - méltatlankodott az asszonyság. - Piha! Ez nem bordélyház! Hanem Párizs egyik legrégibb, legnevesebb fürdője! Itt nincs keresnivalója szajhának, sem cemenének!

- Nem sértő szándékkal mondtam, komámasszony.

- Nem is veszem annak - felelte ő, méltósággal. - Akinek a társaságát én beígértem, becsületes leányasszony, ki nappal a maga mesterségét űzi, s éjjel megédesíti jelenlétével azon nemesurak pihenését, akiket én figyelmébe ajánlok.

- Be szépen mondta, komámasszony! S nekem vajon mennyibe kerül ez az édesség?

- Három sol jár a leánynak, három nekem.

- Ezt nevezem igazságos osztozásnak - mosolyogtam savanyúan. - S mondd csak, hogy fest ez a becsületes leányasszony?

- Barna, eleven, fürgé, mint a csík. Bájai szerények, ámde örökös mozgásban vannak.

- Láthatom-e őt, komámasszony, mielőtt igent mondanék?

- Persze. Nem árulok zsákban macskát.

De soha nem meresztette úgy égnek bajszát macska, zsákban vagy azon kívül, s nem szimatolt buzgóbban csapda után, mint én, várakozás közben, attól tartván, hogy becsületes leányasszonynak akarnak álcázni előttem egy „közönséges szajhát”. Egyébiránt elálmosodtam, elábrándoztam, s már nem is volt oly nagy kedvem mulatozni, inkább enni és aludni vágytam, kifárasztott ez a hosszú nap, mely csupa kudarcot hozott nekem.

Végre kopogtak az ajtón, s belépett elől a hegyasszony; előbb nem is láttam, kit hoz elém, olyan széles és magas volt ő maga. Hanem amikor elfordult, hogy kézen fogja, akit bevezetett, megpillantottam végre, s nem hittem a szememnek. Felpattantam, s sietve odaszóltam a fürdősnőnek:

- Áll az alku. Hagyjon magunkra bennünket, komámasszony!

- Uram, előre szokás fizetni.

- Itt a három solod - mondtam erszényemben kotorászva. - Teringettél! Hagyj már magunkra!

Az asszonyság kisietett, mit sem értvén az egészből, s kissé meg is ijedve hirtelenkedésem és ingerült hangom miatt, én az ajtóhoz ugrottam, s beretesztem, majd lassan odafordultam a leányasszonyhoz, ki forró és keserű könnyeket sírt, arcát tenyerébe temetve, s azt mondtam neki

szemrehányóan, de elég szelíden:

- Alizon! Mit jelentsen ez? Te itt a fürdőben áruod magad?

Ő egy kukk nem sok, annyit sem felelt, s továbbra is arcára szorította két kezét. S úgy zokogott, de úgy, hogy a két válla mintegy önkívületben járt fel-alá, s tetőtől talpig rázta testét a sírás.

- Alizon, mi ez, mondd? - igyekeztem kezét lefejtetni, hogy a szemébe tekintsek. - Mi ez? Szajhának álltal?

- Szajhának, uram! - kiáltotta ő, kitépve kezemből csuklóját, s felfedve könny áztatta, bánattól és haragtól kivörösödött arcát. - Hogy mer szajhának nevezni? Kegyelmed, ki látta, mint robotolok hajnaltól éjjelig s éjjeltől hajnalig ama szűkmarkú Recroche-nál, engem, ki nem alhattam többet három kurta órácskánál két nap alatt, míg szarevő gazdám a bárónénál előszobázott? Uram - folytatta haragtól elfúló hangon -, vajon szajhalkodástól görnyedt-e és sajog hátam? Attól vörösödött-e ki szemem? Amiatt több ujjamon a tűszúrás, mint akasztott emberen a hollóharapás? S ugyan hol talál könnyűvérű szajhát, ki úgy támolyog a kialvatlanságtól, mint én?

- Nyugodj meg, Alizon - mondtam, megindulva hangján s izgatott szavain. - Ül le ide, erre a zsámolyra! Száírtsd fel patakozó könnyeidet! s bocsásd meg nekem a szajha szót, ha netán megbántott! De itt látni téged, talpig becsületes és szorgalmas hajadont, itt, a fürdőben! Amint három solért eladod testedet.

S karon fogva ismét megpróbáltam őt a zsámolyra leültetni, de hiába, mert kitépte magát kezemből és elugrott. Szemét ugyan még mindig könnyek fátyolozták el, de tekintete igen haragos volt.

- S miért lenne kegyelmednek több és nagyobb joga megvenni engem, mint énnekem eladni magamat? - kiáltotta hirtelen, s én egészen elképedtem a váratlan támadáson.

Ei is állt belé a szavam. Pironkodva hallgattam (hugenotta lelkiismeretem ugyanis hevesen furdalt, s azt súgta: igaza van Alizonnak), és némán meredtem rá.

- Jaj, kevesebbért is eladnám én magam! - sóhajtotta, s végre leült. - Eladnám én magam örömet egy éjszakai alvásért, ha nem kellene kisdéd gyermekemet táplálnom.

- Kisdéd gyermekedet? - álmélkodtam. - Azt hittem, leány vagy, Alizon.

- Az is vagyok - bólintott ő. - Széptevőm, aki teherbe ejtett, esküdözött: elvesz feleségül. S mihelyt nőni kezdett a hasam, elillant, mint a pára, s itt hagyott, egy árva sol nélkül, amiből a dajkát fizessem.

- Dajkát? Hát mindenképpen dajkaságba kellett adnod a kicsit?

- Be fura kérdés - felelte epésen Alizon. - Varrhatok-e egy csecsemővel a karomon?

- Hát nincs édesanyád, húgod vagy nénikéd?

- Nincs. - Alizon összeharapta a száját. - Magam vagyok. Mindnyájukat elragadta a pestis.

- Jaj, Alizon - ültem le a nyoszolyára, szemközt zsámolyával, és kézen fogtam. - Be nehéz is neked! Jól értettem? Recroche-nál kapott béredből nem futja élelemre s dajkára, ezért kell idejönnöd?

- Mi másért jönnék? - kiáltotta Alizon, s kezét haragosan, ellenségesen elrántotta. Szeme lángot vetett dühében. - Tán azt képzeli az úr, szeretem a férfiakat? Azt képzeli: könnyű szívvel viselem el ezeket a disznókat, kiknek elég pénzük van megvenni egy éjszakámat, s úgy megdolgoztatnak az ágyban, mint folyatós szukát, holott nekem egyéb vágyam sincs, mint aludni?

Szóltan figyeltem a kihúzott derekú, csupa dac Alizont, csillogó fekete szemecskéjét, vékonyka nyakát, darázsderekát, a pokolbéli legyecskét, ki vitézül küszködik balsorsa hálójában, s csípése éles - mert ugyancsak fel volt vágva Alizon nyelve, s igen jól forgatta a maga párizsi - tehát sebes és hegyes - nyelvén a szót, s szavai közül egyik-másik karomcsapással ért fel. Kutya teremtette! Ez a szó: disznók - ahová magamat is oda kellett értenem -, alaposan megfeküdte a gyomromat! Felálltam, előhoztam erszényemet, pénzt vettem ki belőle, s Alizonhoz lépve, azt mondtam neki, szelíden, ám kissé hidegen:

- Alizon, én ember vagyok, nem disznó, fogd a három solodat, és eredj kialudni magad!

Hanem erre megkettőződött haragja, felpattant ültő helyéből, s belesápadva határtalan dühébe, táguló orrlakkal úgy köpte-fújta felém szavait, mint parázsra került macska:

- Mit hallok? Alamizsnát kínál nekem az úr? Hát mi vagyok én? Koldus a templom lépcsajén? Kértem-e kegyelmedtől könyöradományt? Ily mélyre süllyedtem volna? - Kifeszítette markomat, s kivéve a három solt, melyet nyomban belesüllyesztett köténye zsebébe, így folytatta: - Uram, ingyen nem adok s nem is fogadok el semmit kegyelmedtől! Azt kapja, amiért megfizet! Testem az uré ma éjszakára!

Azzal fogta magát, s némán, rám sem nézve, lesütött szemmel, összeszorított szájjal rögvest pőrére vetkezett. Ránézni is alig mertem, úgy szégyelltem s meggyűlöltem magam e visszataszító szerepben, melytől örömet szabadultam volna, de nem tudtam, hogyan.

Uramisten! Mit tehet ily helyzetben az ember? Hívtam volna a fürdősnőt? De ugyan mit értett volna az egészből az a hájas ribanc, hacsak azt nem, hogy Alizon nem tett a vendég kedvére? Talán el is kergette volna. Tanácstalanságomban hátat fordítottam szegény kis darazsamnak, s a kertre néző, rácsos ablakhoz léptem. Nyitva volt, némi friss levegő áradt be rajta, s én mohón lélegeztem be e fullasztó augusztusi hőségben e szellőcskét. Gondolataim összekuszálódtak, lelkemben bánat és önutálat honolt.

Végre megfordultam, s szemügyre vettem Alizont anyaszült meztelen, némileg restelkedve, mivel e jogot három solon váltottam meg. Épp olyan törekeny volt, mint képzeltem, mégis gömbölydedebb, mint hittem. Még egyre remegett haragjában, szemét lesütötte, ajkát harapdálta, mégis oly elevennek s üdének tetszett, hogy gusztusom támadt volna rá, ha szíve nem szegül ellenem. De Alizon nem szólt egy árva szót sem, s nem is pillantott rám, még így sem, mint egy közömbös bútordarabra. Hunyt szemmel elterült az ágyon, mereven, jeges hideget árasztva. Kutya teremtette! de elővett hirtelen a fáradtság e hosszú nap és

Alizonnal való balszerencsés találkozásom miatt.

Rosszkedvűen, rossz lelkiismerettel, némán feküdtem hát mellé az ágyra, és egy ujjal hozzá nem értem. Mert nem szörnyű méltánytalanság-e, ha jobban meggondolja az ember, megvenni egy testet a benne lakozó lélek akarata ellenére? Mégis mi könnyű szívvel éltem volna az alkalommal, ha a becsületes leányzó, ki a fürdősnő horgára akadt, nem Alizon lett volna! Láttam, úgy megbántódott büszkeségében szegényke, s annyira ellenem fordult, hogy eztán mindvégig így hever majd, tuskónál merevebben, halottként mellettem, hunyt szemmel, csukott szájjal, s mivel immár nekem sem volt kedvem bármit tenni, s nem tudtam, mit mondhatnék, tuskóként hevertem volna mellette magam is, ha nem jutott volna eszembe megkérdezni, leánykája van-e vagy kisfia, s mennyi idős a gyermek. Ez a kérdés, úgy tetszett, felpattantotta a koporsó fedelét, s a halott kikelt sírjából.

- Kisfiú - vágta rá felélénkedve (noha egy perccel előbb még félholt volt a kimerültségtől, álomosságtól) -, szép és formás gyermek, most lesz egyeztetendő.

- Gyakran látod-e őt, Alizon?

- Hála a Fennvalónak, minden istenadta napon, mivel a dajka abban az utcában lakik, hol az én szobácskám van. S micsoda öröm nekem elnézni, amint e derék asszony kicsinyemet szoptatja, s ő hol a dajka csecset cirógatja, hol haja után kapkod, s buzgó szopása közben hol órá veti bájos szemecskéjét, hol énéreám, és merő mosoly és figyelem.

- Beszél-e?

- Mint Isten anyyala. Boldogságos Szűz, be bájosan gagyog! Megduplázza a szavakat vagy kiforgatja őket tetszése szerint, s az ember nem állhatja meg nevetés nélkül édes fecserészését. Amit nem bír szóval elmondani, azt kézzel-lábbal mondja el, s ujjacskáival mutogat. Aj, uram, oly kedves ő szívemnek, hogy akkor sem szeretem kevésbé, amikor megharagszik, indulatoskodik, földre veti magát, rugdalózik, duzzog, sír avagy torkaszakadtából bömböl, s mindezt miért?, egy szem dióért vagy más efféle apróságért. Hát nem csodálatos?

Kopogtak az ajtón. Babeau hozta be a vacsorát. Alizon folyvást kicsiny fiáról beszélve, észre is alig vette, s mintegy kábulatban osztotta meg velem az étket. De az igazat szólva úgy falta be villámgyorsan a maga részét, mint akit marcangoló éhség gyötör.

Minekutána az ételt bekebelezte, újfent elnémult, visszahanyatlott az ágyra, s ismét úgy hevert ott, mereven s hidegen, mint előbb. Szemét lehunyta, kezét mellén keresztbe tette, mint a síremlékek márványalakjai. Mégis láttam megennyhült arckifejezéséről: kiengeszteltem azzal, hogy kicsinyéről kérdeztem, s immár némi erőfeszítésébe kerül hideg kökölséjét megőrizni.

Úgyhogy magam is leheveredtem e szobor mellé, vállamra fektettem göndör fürtű, kedves barna fejecskéjét, s fél karral átöleltem a vállát. Eztán jó darabig hallgattam, s meg sem moccantam, míg nem ő szólt meg, álmos hangon:

- Mire vár, uram?

- Nyughass, Alizon! - utasítottam rendre tettetett szigorral. - Kérlek, ki ne nyisd a szád, én most meditálok.

- De ha sokáig késlekedik, uram - felelte ő, máris félálomban -, amilyen holtfáradt vagyok, mindjárt el is alszom, s mély álmomból ágyúlövés sem riaszthat föl.

- Nyughass, nyughass, Alizon! Ne zavarj!

Erre elnémult, s a következő percben már aludt is. Fejecskéje, mely pillékönyven nyugodott vállamon, besüppedt nyakam tövébe, s teste oly magaelengedő, gyermeki bizalommal simult hozzám, hogy egészen ellágyultam. Szívükből átéreztem én e percben Alizon balsorsát, én, aki nemrég Jóbnál szegényebbnek képzeltem magam, mert nem volt annyi pénzem, amennyin egy udvarképes zekét vehetnék, holott ezen az egyetlen fürdőbeli éjszakán annyi pénzt költöttem, amennyiért e szerencsétlen leánynak őt végeérhetetlen napon át kell Recroche mesternél robotolnia. Be keserves is a szegény lányok sorsa! Mindazt el kell szenvedniök, amit a velük egy sorban lévő férfiaknak, s azon fölül még hasuk nem kívánt megnövekedését is, méhük törvénytelen s oly rosszul fogadott gyümölcsét, hogy miatta ujjal mutogatnak rájuk, ha megtartják, s bitóra küldik őket, ha szabadulni próbálnak tőle, mint az én szegény Fontanette-em.

Szegény Fontanette emlékeitől elszorult a szívem. Könnyű ült ki szemem pilláira, s immár oly meghitt és testvéri ellágyulással tekintettem Alizonra, mintha a két leány egy és ugyanazon gyászos sors két arca lett volna; az egyik közülük testét kénytelen itt a fürdőben áruba bocsátani, hogy kicsinyét eltartsa, a másik bitón végezte, mivel megölte újszülöttjét a nyomorult fickó parancsára, aki csinálta. Kegyelmes Isten!

Alizon mélyen, magaelengedve aludt oldalamon édes, barna póreségében. Feledve voltak keserves életének tüskéi s tövisei e könyörületes éjszaka tartamára, de nem az a nagy-nagy szeretet, mellyel kis Henriotján csüggött, ha hihettem annak a halvány mosolynak, mely - minekutána annyit beszélt róla - megült puha szája szögletében.

S mivel én magam is igen elfáradtam e végeláthatatlan napon, melyen oly sokat láttam-tapasztaltam, úgy merültem e gondolattal álomba, mint egy kád langyos vízbe, kicsit mulatva magamon, de minden keserűség nélkül, s igen-igen elcsodálkozva azon, hogy ez egyszer ily nagy megelégedésemre szolgál; szűz vagyok, és hat sol árán ennél maradhatok.

Haj, be különös volt is ébredésem másnap a kamrácskában, hol előző este Alizon oldalán elaludtam.

Hunyorogva vártam, hogy kicsit kitisztuljon ködös szemem előtt a világ, ám Alizonnak színét sem láttam, ruhája sem volt sehol. Az én kedves, pokolbéli legyecském bizonyára kora hajnalban elröppent, s azóta rég Recroche mester műhelyében robotol. Mégsem voltam egyedül. Mihelyt egészen kitisztult a fejem, egy feketébe öltözött alakot pillantottam meg, ki nekem háttal álldogált a kertre nyíló ablaknál. Az illető, kinek igen választékos megjelenést kölcsönzött hosszú, nádszál termete, kecsesen himbálta csipejét, bal kezét derekára téve, s fél lábon állt, mint a daru. Nem akartam hinni szememnek. Hirtelen felültem, s ujjaimmal hajamat szántva éppen meg akartam szólítani az ipsét, és bosszúsan megkérdezni tőle, mit keres itt, amikor mozgólódásomra megfordult, s én elképedve ismertem fel benne Fogacer-t.

- A teremtsit, Fogacer! - rikkantottam, s úgy, ahogy voltam, mezítelen kiugrottam az ágyból, s hozzáfutottam, hogy megöleljem. - Mi szél hozta ide? Hogy a manóba talált rám?

Nem válaszolt, s oly zavartan viszonzta csókjaimat (mivel bizonyára eszébe jutott bolondos viselkedése a karneválon, Montpellier-ben), hogy titokban igen jól mulattam rajta. Végül elengedtem (mert afeletti örömben, hogy viszontláthatom, a kelleténél erősebben találtam megszorongatni), és sietve felöltöztem.

- Nos - jutott végre lélegzethez Fogacer, fokról fokra kiheverve rohamomat -, ismerek egy igen csinos kispapot, a párizsi Miasszonyunk-székesegyházban, ki teste szépségére nézve méltán felveszi a versenyt Isten bármely angyalával...

Fogacer elmosolyodott, az ő hullámozó mosolyával, s gúnyosan felvonta mogyorószínű szeme fölé csúcsos szemöldökét.

- Azzal a különbséggel - mondtam én -, hogy az angyaloknak nincs nemük. De folytassa csak, Fogacer! Nem röppen-e föl ez az angyal némi pénzmag ellenében a Notre-Dame tornyaira, hogy onnan mutogassa Párizst a kíváncsiaknak?

- De bizony azt teszi, Siorac. Aymotin, hogy néven nevezzük, elmondta, mi van s miért, és hol a szállása.

- S onnan ki vezette ide?

- Miroul. Tegnap este titokban követte kegyelmedet, hogy biztonságán örködjék, mivel már besötétedett, hanem amikor a fürdősnőtől megtudta, hogy kegyelmed itt tölti az éjszakát, megnyugodott, s hazatért aludni. Ma reggel Recroche mesternél találkoztunk.

- Ő az igazi angyal - szóltam, könnyekig megindulva a gondosságon, mellyel kedves inasom életemet oltalmazza.

- Hanem ami gyarló testét illeti, azt rosszul óvja a vétektől ez az angyal - vélte Fogacer, széttárva pókkarjait (oly arccal, mint aki nemcsak belőlem űz gúnyt, önmagából is) -, mert ha hihetek annak, amit mondtak, kegyelmed nem egyedül hált itt. Ej, Siorac! Fürdőben! Könnyelműség! Hát nem tudja, hogy meghitt kapcsolat van olasz betegség és fürdős szajha között?

- Fogacer, isten a tanúm - mondtam, savanyúan mosolyogva -, hogy éppoly egészségesen távozom e fürdőből, ahogy idejöttem volt.

- Hallgassa meg az ég! - felelte rá Fogacer, ki nem hitt Istenben, sem ördögben, mint talán még emlékeznek is rá olvasóim.

Kopogtak, és belépett a szőke Babette.

- Nemes uraság - mondta -, most járt éppen itt a tejeslány. Nem kér-e magának s barátjának egy csésze tejet, jó párizsi fehér kenyérrel s friss falusi vajjal?

- Teringette, Babette, szót se többet! Máris összefutott számban a nyál. Fogacer, elfogad egy csésze tejet?

- Nagy örömmel, de forraltan - felelte Fogacer.

S míg szőkénk kisietett, két szempár kísérté nyomon elvonulását, az egyik vágyakozva, a másik hidegen.

- Ő az idevalósi fürdős szajhák egyike? - kérdezte Fogacer határtalan megvetéssel.

- Szó sincs róla - feleltem én. - Érintetlen szűz, saját akaratából szigorúan eljövendő férjének fenntartva. Fogacer, kegyelmed ehhez nem is konyít. A természet nagy könyvében átlapozta a női oldalakat.

- És ez ugyancsak a javamra vált. Ha vágyaim nem arra vonnának, amerre, mint tudja, vonnak, nem kényszerültem volna a megégettetés veszedelme elől Montpellier-ből menekülni, s ha nem futottam volna el, nem kerestem volna menedéket itt, Párizsban, s ma nem lennék a nagytiszteletű Miron doktornak, az orléans-i herceg öfelsége orvosának segéde és asszisztense.

- Hisz ez csodálatos, Fogacer! - kiáltottam. - Ily sokra vitte már Párizsban? A hírneves Miront nagyon dicsérik.

- És ebben tévednek. Szoknyás számár. És fertelmesen kapzsi. Ő tobzódik az aranyakban, nekem alig jut asztaláról egy-két morzsa.

S harsányan felnevetett, felvonván ördögi szemöldökét.

- Rádadásul vért izzadok - folytatta aztán -, hogy eltitkoljam Miron elől, mennyivel többet tudok nála, mert az igazat szólva, ha elég alázat szorult volna belé, elmondhatná, amit Szent Ágoston az Úristenről: Scientia nostra scientiae tuae comparata ignorantia est!

- Ej, Fogacer, nem magahitt kissé? - kérdeztem.

- Nem én. Alázatom egy apácát is megszégyenítené. Ama hatvankét orvos közül, akik itt Párizsban fejtik ki gyilkoló tehetségüket, legfeljebb öt vagy hat tudja, hogy mit sem tud - s én közéjük tartozom. A többi, Miron sem kivéve, meg annyi kókler, sarlatán. Csalásból, szemfényvesztésből, hazugságból, tolvajlásból élnek, rossz latinságukkal kérkednek, s úgy tisztelik hamis kotyvalékaikat, mint a csuhások szent relikviáikat.

- Ej, Fogacer, most meg lebecsüli önmagát! Kegyelmed nem tudatlan, amint állítja, igen szorgalmasan tanult s boncolt diákévei alatt Montpellier-ben.

- Csak betűzgetem, amit el kéne olvasnom, csak betűzgetem. Mit tudok én az emberi test földrajzáról? Kegyelmed mennyit tud, Siorac?

- Az ábécéjét.

- S ki tanította rá?

- Servet, Vesalius, Ambroise Paré.

- Servet-t a kegyelmek Kálvinja égette meg Genfben - szölt Fogacer az ő csendes, gúnyos mosolyával. - Vesaliust halála ítélte a legkatolikusabb király őfelsége inkvizíciója. S Ambroise Parét, az egyetlen, ki még életben van közülük, kinevetik s lenézik a párizsi Orvostudományok professzorai, mert csupán orvos, s nem doktor a szó szőke, ősi medicinájuknak, mely merő mócsingos hús, hiú babona, ócska, elavult hagyomány...

Ekkor betoppant a szőke Babette, gőzölgő tálcával gömbölyű keble előtt.

- No, itt jön valami, ami jobb a mócsingnál - nevettem Fogacer-ra. - Egyék, Fogacer, egyék! Vita brevis est! s e rövid életből hosszú időt elvesz mesterségünk megtanulása.

És ámbár mindketten egyetértettünk abban, hogy korunkban a medicina mindjobban belesüpped a szőfecsérlő, skolasztikus viták mocsarába, igen vidáman faltuk be egészséges reggelinket. Közben Fogacer elbeszélte, mi s hogyan esett meg vele Montpellier-ben, elbeszélését mindazonáltal nem óhajtom továbbadni, nehogy megbotránkoztassam azokat a nemeskeblű hölgyeket, akik könyvemmel olvassák, mégpedig a szokottnál is jobban, mivel bájos nemüknek nem jutott szerep barátunk kalandjaiban. Mi engem illet, minekutána ő elvégezte a magáét, én is elmeséltem neki párbajomat Fontenackal, a méltánytalan üldöztetést, melynek tárgya lettem, és ittlétem célját: elnyerni a király kegyelmét s meglelni Angelinámat.

- Mint vélekedik e nagyvárosról, Párizsról, hová sorsa vetette? - kérdezte Fogacer.

- Szépségei megszámlálhatatlanok, mocska feneketlen.

- Ni, nyelve most is csakoly jól pereg, mint régen, Siorac - nevetett Fogacer. Felállt, kinyújtózta két hosszú karját, s mintegy betöltve velük a szobácskát. - Másutt bizonyára jobb az élet. De Párizsban bámulatosan sok és sokféle karakterrel, magatartással, tehetséggel, gazdagsággal és művészettel kerül szembe az ember. Látta a Jean Goujon faragta nimfákat az Aprószentek kútján?

- Még nem.

- Siorac, fusson megnézni, hisz bolondja a női testnek! Nagyon fog kegyelmednek tetszeni. Még engem is megrendített, holott én csak kőbe faragott szép mozdulatok együttesének látom.

Azzal rám vetve mogyorószínű szemét, mely oly élesen s ravaszul pillantott ki felvont szemöldöke alól, nagyot kuncogott, majd hirtelen komolyra vált arccal hozzátette, fél lábát úgy helyezve a zsámolyra, s úgy hajlítva térdét, mint tette volna egy vívómester, ki lábikrája rugalmasságát akarja ellenőrizni.

- Siorac, sietnem kell. A mi tudós Mironunk vár a Louvreban, s mivel nem szeretném, ha hihetetlen ostobaságában megölné nekem kotyvalékai valamelyikével in absentia mea, távollétemben Anjou herceget, mert az igazat megvallva, rajongok őfelségeért...

- Hogyan? Kegyelmed így dicséri a herceget? - kérdeztem elképedve. - Ezt a szörnyeteget, kinek parancsára Montesquiou megölte a fogoly Condét!

- Ej, hugenotta! - nevetett nagyot Fogacer. - Csak nem siratja azt a forrófejű kis embert, Condét? Nem fogott-e fegyvert királya ellen? S ugyan mit tenne Coligny - ki felkötöttei katonáit, ha engedetlenek - lázadó alattvalóival, ha ő lenne a király? S mit tettek egymással mindkét oldalon polgárháborús időkben? Emlékezetébe idézzem-e a Mihály-napot?

- Fájdalom, ott voltam.

- Az az igazság - mondta Fogacer; szokásos gunyorosságától nagyon is elűző lelkesedéssel -, hogy Anjou hercege igen okos, kiváló cselszövő, szándékaiban szilárd, kivetülükben hajlékony, s mindennek a tetejébe még jó hadvezér.

- No, ami azt illeti, Tavannes nyerte meg neki a jarnaci és moncontouri csatákat.

- Henriknek volt legalább annyi esze, hogy Tavannes okos tanácsaira hallgasson, ami bizony nem telt volna ki a gyermek és türelmetlen IX. Károlytól.

- Teringgettét, Fogacer! Ha ily nagy barátja, miért nem ajánl be Anjou hercegehez a kegyelem ügyében, melyet fivéréől kérek?

- Ez az ajánlás a halála lenne, Siorac. A király gyűlöli fivérét.

- Gyűlöli?

- Lelke legmélyéből. A király senkit sem szeret annyira, Isten után, mint édesanyját, ki nem őt szereti, hanem Anjou Henriket; legkisebb gyermekkorától kezdve ő a kedvence. Ő adatott akkora hatalmat imádott fiának országunkban, mely jóformán egyenrangúvá teszi őt a királlyal, ki is annyira féltékeny a hercegre, öccsére, hogy alig viseli el őt a trón közelében. Szeretné őt minél távolabb tudni. Lehetőleg Franciaországon kívül. Angliai Erzsébet férjeként, vagy ha ez nem megy, lengyel királyként, Varsóba száműzve, katonák közt, fagytól némán! Kutya teremtette! Tudja-e, hogy IX. Károly minden erejével

igyekszik eltávolítani Anjout a Louvre-ból? Annyira felbosszantotta az az alkirályság, melyet az anyakirályné öccsének az övéből kikerekített, hogy ha merné, tulajdon kezével döfné le ragyogó fivérét. Ám amilyen korlátolt, olyan hitbuzgó is, s attól fél: lelkét veszejtené el, ha ez Ábel Káinja lenne.

- Ábel! - mosolyogtam. - Nem viszi túlságba a herceg angyali voltát?

- Mint tudjuk, nagyon különféle angyalok léteznek e siralom völgyében - felelte Fogacer, az ő kacskaringós mosolyával.

Kegyelmes égi!, gondoltam, s kissé elfordultam, tehát egy karámból valók e hófehér bárányok? Egy galambdúcból e szelíd galambok? És egy alomból e csinos kutyakölykök? Mit kell hallanom? A herceg maga is? Ez a különös testvériség a Louvre-ig érne?

- Fogacer - mondtam, lenyelve az utolsó falatját annak a szép fehér párizsi kenyérnek, melynek, hitem szerint, nincs párja széles e világon -, kegyelmed, ki otthonos a király házában, tán kigyújthatja lámpásomat, s megszabadíthat egy gondtól: mi az értelme s célja Margot és a mi Navarrai Henrikünk házasságának?

- Az értelme vagy a célja? - vont fel Fogacer sátáni szemöldökét.

- Egyik is, másik is.

- Célja az, hogy az esküvői harangszó egy királyi nász kötelékeivel fűzzön össze hugenottákat és pápistákat, s Navarrát Franciaországhoz csatolja.

- És az értelme?

- Azt kérdezze meg a mi fekete szoknyás Machiavellinktől, akit kegyelmetek Jezabelnek hívnak. Ő akarta ezt a házasságot, s létre is hozza tűzön-vízen keresztül, ha kell, a pápa ellenében is.

- És az értelme?

- Államérdek. Coligny szigorú erkölcsű, de öreg és beteges. A navarrai herceg fiatal, könnyűvérű, látszatra bolondos, lagymatag hugenotta, nagy szoknyavadász. Ha Coligny meghal - természetes vagy nem egészen természetes halállal -, Henrik lesz a protestáns párt feje, s az udvarban körülhízelgik őt az anyakirályné, a felesége, Margot s az udvarhölgyek, mi több, túsza a királynak, remélhetőleg megtér a katolikus hitre, s azzal végleg fejét vesztí a protestáns párt.

- Szép terv! - mondtam én. - S kegyelmed mint vélekedik?

- Hogy rövidlátásra s még rövidebb észre vall. Ha Jezabel esze nem volna ily kurta, észrevette volna, milyen határtalan a navarrai ravaszsága. S mivel ő a fej, múlhatatlan szüksége van testére, s attól ugyan el nem vágja magát, míg jobban meg nem veti a lábát országunkban.

- Kettejük közül tehát Henrik a nagyobb Machiavelli?

- Minden bizonnyal. A navarrai elég bölcs ahhoz, hogy a bolondot játssza, szeleburdiságával lefegyverzi a királyt, az udvart pedig elbűvöli „szívélyességével, mely abba a hitbe ringatja a többit, hogy van szíve”. Mondá a nagy labdamester, Delay.

- Őt is ismeri?

- Mindenkit ismerek - felelte tréfás komolysággal Fogacer. - Úgy értem, mindenkit, aki be- vagy kilép a Louvre kapuján, a legnagyobbtól a legkisebbig; s ez utóbbi sokszor nem is olyan kicsiny, amilyennek hiszik.

- Ez a kicsi, fogadni mernék, nem más, mint kegyelmed - mondtam mosolyogva -, kegyelmed, Fogacer, ki oly éles szemmel vizslatja környezetét.

- Hogyan is élhettem volna meg ravaszság és fufang nélkül én - sóhajtott nagyot Fogacer -, ki gyermekségem óta a máglyától rettegek, mert más vagyok, mint a többi. Megyek, Siorac. Igazán sajnálom, hogy a kért kegyelem dolgában nem segíthetek. Cserébe...

- Cserébe?

De nem fejezte be a mondatot, hanem elmosolyodott, az ő csendes, maróan gúnyos, kacskaringós mosolyával, s mogyorószínű, gunyoros szemét az enyémbé mélyesztve, s jobbomat két finom rajzú, erős és hosszú keze közé fogva, azt mondta:

- Többet s jobbat teszek, Siorac. Mivel, mint mondtam, ismerek mindenkit, talán segíthetek kegyelmednek felkutatni Angelina Montcalmot e hatalmas városban...

- Tudja, hol lakik? - kurjantottam, nagyot ugorva e szóra.

- Megtudom.

- Fogacer! - ujjongtam.

De egy szó nem sok, annyit sem szólt többé. Elengedte jobb kezemet, egyet pördült szárnyas lábán, mint egy balerina, s kisietett az ő szökellő lépteivel, hosszan és karcsún fekete ruhájában.

Amikor a reggelit kifizettem, a fürdősnő, ki egész hájas nagyságában ott trónolt most is pultja mögött, megkérdezte, elégedett voltam-e a fürdővel, a szolgálóval, ki megfürdetett, a borbélynővel, ki megnyírt és hálótársnőmmel.

- De még mennyire! mint patkány a likával - feleltem.

- Akkor bizonyára visszatér hozzánk - mondta ez a hegynő, nagyokat horkantva minden szava után, annyira kurta volt a lélegzete.

- Minden bizonnyal, komámasszony.

- Ez esetben esdve kérném, nemes uraság, máskor ne adjon Babeau-nak, sem Babette-nek egy sol borralalót.

- Miért ne? - kérdeztem elképedve.

- Mert elkényeztetni őket, uram. Alig egyórai munkájukért annyit ad nekik, amennyit én egy fél napért.
- Majd meggondolom - feleltem ridegen, s nyomban hátat is fordítottam a fürdősnőnek; ádáz fukarsága elundorított.

Meg kell vallani, a Saint-Honoré főutca, amelyen haladtam, tisztább a főváros legtöbb utcájánál. A Louvre közelsége miatt sok szép nemesi palota épült ide, kövezetét is elég tisztán tartják, jó a levegő, s aki kora reggel a fürdőből lép ki, mint én aznap, az valamiképp pezsgőnek, csípősnek, kedvderítőnek érzi e levegőt, s mintegy szárnyakat kap tőle. Párizson kívül ezt soha nem éreztem. Gondolom, ezért oly gyors beszédűek, heves vérűek s minden dolgukban sietősek e nagyváros lakosai: a lég, mely tüdejükbe áramlik, mintegy megrészesíti őket. S mi több, noha augusztus volt, s delente a meleg majd oly fojtó a fővárosban, mint Montpellier-ben, most oly üdítően friss volt a levegő, hogy az embernek kedve támadt madár módjára csicseregni, s kitérve szárnyait felreppenni a pitymallat ezüstsín, párás derengésébe, reménységtől ragyogva s életörömtől mámorosan.

Így volt ez énvelem is ezen a reggelen. Nem is lépkedtem, inkább szökelltem, végképp feledve megvetett s megvarrt zekémet, holott az gyötrő Nesszosz-ingként elzárta előlem a bejárást a királyhoz s kegyelméhez. Igaz, mióta Fogacer (ki istenkáromlásai ellenére is megmaradt jónak s jóakarátúnak) megígérte: segít fellelni Angelinám, úgy éreztem, ábrándjaim ködében máris ott lépked mellettem lassú, bágyatag lépteivel, felém fordítva előkelő hattyúnyakát, s rám veti szép özikeszemének felülmúlhatatlan, szívre hatóan szelíd tekintetét.

Mindazonáltal nem szüntem meg jobbra-balra tekingetni, míg imigyen sétafikáltam, s nem akadt e nagy utcán olyan bolt (s itt vannak ám igen szép boltok is!), melynek kirakatán ne legeltettem volna jóllakásig szememet, ahogy errefelé mondják, s ne gyönyörködtem volna a kiállított, különös portékákban, addig-addig, míg magam is be nem léptem végül e boltok egyikébe, s nem vásároltam ott egy pörgettyűt. Szórakozásképp meg is forgattam hegyére állítva, s hüvelyk és mutatóujjam közt megpenderítettem. Gyerekfejjel igen szerettem e játékot, szegény Faujanet isten tudja, hány pörgettyűt nem faragott nekem, s csigákat is, melyeket ostorral kellett hajtani. Két solt fizettem a pörgettyűért, mely eszembe idézte a fészket, hol a tojásból kikeltem. Hugenotta lelkiismeretem nyomban szememre is hányt a haszontalan és esztelen pénzkidobást (minekutána úgyis annyit költöttem a fürdőben), s hogy lecsendesítsem, megfogadtam: hazatértem után Catherine húgomnak ajándékozom a pörgettyűt, ámbár húgocskám immár betöltötte tizenhatodik esztendejét, s inkább a férfiak fejét kívánta elcsavarni, semmint a játékszt.

Amint áthaladtam Recroche mester műhelyén, Coquillon, ki nagy buzgalommal kerülte a munkát, széles, fültől fülig érő mosollyal üdvözölt. Baragran ugyancsak tisztelettudóan köszöntött, és jelentette: Miroul lovainkat ápolja az istállóban, s úgy hiszi, fivérem még alszanak, mivel nem hallott fentről mozgást. Pokolbéli legyecském üdének s kipihentnek tetszett, minekutána tizenegy órát aludt, aj de szűzi karjaim közt. Igen egyenes háttal ült zsámolyán és varrt, vállát hátrafesztve, elbűvölően barna volt és ropogós, mindazonáltal lesütötte szemét, amint mellette elmentem, és nem szólt, nem mosolygott, rám se nézett, s még csak nem is köszönt.

Ám alighogy szobácskámba tértem, kopogtattak, s belépett Alizon igen mogorván. Jászpiskónél feketébben csillogó kerek szeme ridegen és igen dacosan bámult rám.

- Uram, egy szolgáló, ki úgy hiszem, törvénybíró urunk háza népéhez tartozik, ezt a levelet hozta kegyelmednek.

Nyújtott karral, mereven átadta a levelet, s azon nyomban sarkon fordult. Fél kézzel elkaptam ellenszegülő vállát, s megállítottam:

- Mi ez, Alizon? Haragszol rám?

- Jól megnézett engem, uram? - felelte haragosan, s kitépte magát kezemből, de nem futott el. - Csúf vagyok-e és vén? Mocsokfészek vagyok-e? Avagy ezerráncú banya? Tán azt képzeled, Tourelles báróné szebb nálam, ha megfosztják tollazatától?

- Nem én - tiltakoztam, mert immár sejtettem, miért e nagy harag -, igen formás vagy, fiatal, ráncatlan, tiszta, mint nyíretlen aranypénz, karcsú, takaros és kemény csöcsű.

- Csúfot üz belőlem, uram! - az a jászpisszem most valósággal lángot lövellt. - Öreg vagyok, hervadt és bűzhödt. Ha nem ilyen lennék, nem aludt volna tizenkét órán át az oldalamon úgy, hogy nem vette el, ami járt volna.

- Hogy tettem, Alizon, miután te a fejemre olvastad, hogy pénzen vettelek meg? - kiáltottam.

- Ugyan mit törődött azzal, amit felindulásomban mondtam! A bort lefejtették. Itta volna meg! S ne sértett volna meg másodszor is azzal, hogy megvetett.

- Még hogy én megvetnélek! Épp ellenkezőleg, nagyon is tisztellek, azért nem akartalak pénzen megvásárolni.

- Boldogságos Szűzanya! - sipította, magánkívül. - Nem kérek az effajta tiszteletből! Nagyon is kevésre taksálja a testemet, uram, holott szebb, lágyabb és édesebb, mint a kegyelmed nagy rangú szajháié.

- Tudom én azt jól, Alizon, hisz anyaszült meztelen láthattalak.

- Ki éhes, eszik, s nem a száját tájtja! - eresztette ki mind a tíz karmát haragjában Alizon, s mert nem mert arcomba szántani, tulajdon tenyerébe mélyesztette őket.

- Hogy ébreszthettelek volna fel, Alizon, úgy aludtál, mint akit főbe kólintottak.

De mondhattam bármit, haragja nem csillapult.

- Mint akit főbe vertek! Úgy aludtam volna-e, ha magáévá tesz? De nem ám! Itt a pénze, uram, fogja! Én nem kérek belőle.

S elővonta szoknyája zsebéből a három solt, melyet tegnap este adtam neki, a szoba túlsó végébe hajította, majd e hősi tettet végbevivén keresztbe fonta karját keblén, s így állt ott, villámló szemmel, egész testében remegve, kihívóan. Én az ajtóhoz léptem, nekitámaszkodtam, s nyugalmat parancsolva magamra, azt mondtam:

- Szedd össze azt a kis pénzt, Alizon! Nem a tied, hanem kicsi Henrié.

- Hogyan? - szelídült meg hirtelen. - Hát emlékszik a nevére?

- Emlékszem a nevére és mindarra, amit róla mondtál: hogy bűbájos tekintete ezer mosolyt küld feléd, míg dajkája emlejét szopja s markolássza rózsaszín ujjacskáival.

- Szó szerint ezt mondtam! - érzékenyült el Alizon, és sóbálványból, aki volt, élő asszonnyá változva, jóval szelídebb hangon kérdezte:

- Szereti a gyermekeket, uram?

- Imádom őket.

- Haj, nagy jó uram, de bánom, hogy közénk állt ez a fürdő - mondta, sírós hangon. - Nem így képzeltem. Megvet-e? Mondja meg az igazat.

- Nem én - feleltem. - Téged a szükség vitt a fürdőbe, nem a kapzsiság.

Magamhoz vontam s átöleltem. Kis pokolbéli legyecském némán bűjt hozzám, nem zümmögött, nem is csípett többé. Úgy pihent a karomban, mint szárnyaszegett madárka, s én jó darabig nem mozdultam, azon töprengve, ledűtsem-e nyoszolyámra, avagy sem, s ámbár nagy kedvem lett volna hozzá, nem tettem meg, attól tartva, hogy Alizon nem örülne túlságosan neki, mivel ott volt köztünk az az átkozott három sol, s mindent elrontott, szégyent s dacot keverve mindahhoz, amit teszünk vagy nem teszünk. Mindketten hallgattunk tehát s összebújtunk, de a szót nem követte tett, s a helyzet kezdett kínossá válni, amikor hirtelen eszembe jutott az imént megvásárolt pörgettyű, s az, hogy azt kisfiának adhatnám.

- Aj, uram - bontakozott ki szívből nevetve karjaim közül (gondolom, azért is nevetett annyira, hogy meghatottságát leplezze) -, ilyenek, lám, a férfiak! Az én drágaságom még kicsi ahhoz, hogy pörgettyűvel játsszék. De elteszem neki akkorra, amikor felnőtté lesz. Szívből köszönöm, uram! Be jó is a szíve!

S üde, gömbölyű két karját nyakam köré fonva csókokkal hintette tele mindkét orcámat. Majd összeszedte és zsebre rakta pénzét, újfent megcsókolt, de immár szelídebben, és elfutott, amint láttam, könnyes szemmel, mégis fűgén és vidáman, s a lépcsőn lefelé haladtában dalolva szökelt fokról fokra.

Felbontottam a levelet. Alizon jól sejtette, csakugyan Pierre de l'Étoile-tól származott, ki meghívott aznap tizenegy órára Tehénlő utcai lakásába ebédre, jelezve, hogy ott oly társaságot fogok találni, „mely, noha nem női, mégis elnyeri majd tetszésemet: a híres-nevezetes Ambroise Parét és a nagy tudású Ramus doktort, ki filozófiában s matematikában az ország legelső koponyája”.

Ugráltam örömben. Ó, derék Étoile!, kiáltottam, s nyomban bekopogtam fivéreimhez, és megmondtam nekik: ma nélkülem étkezzenek Guillaume Gautier-nál a Csavargók utcájában.

Giacomit már ágyon kívül leltem, éppen mosdott fentebb mondott tálcáskában, szép Samsonom ellenben még az ágyon feküdt, anyaszült meztelen, félálomban s igen szomorú képpel.

- Jaj, hön szeretett fivérem - pattant fel, hogy istenesen megöleljen -, be csekély hasznomra van, hogy itt vagyok kegyelmeddel e nemszeretem Párizsban! Soha nem lehetek bátyámurammal! Tegnap este fivérem nélkül vacsoráztunk, éjjelét a fürdőben töltötte, tizenegy órára a törvénybíróhoz készül, este Tourelles báróné látja vendégül. Legalább azt ígérje meg, Pierre, hogy a bárónénál is hál, hisz annyi veszély leselkedik az utcán járóra besötétedés után.

Ezt hallván Giacomi hátrafordult, letörölte arcáról a patakzó vizet, rám kacsintott és rám mosolygott, mert dali fivérem hangja elárulta: komolyan gondolja, amit mondott.

- Ígérem, Samson, amennyiben rajtam múlik - viszonztam Giacomi mosolyát. - De türelemmel kell lennünk, Samson! Nem Mespechben vagyunk, hol éjjel-nappal együtt lehetünk és soha el nem váltunk, hanem Párizsban, s lévén sok és sokféle dolgunk s kötelezettségünk, utaink sokszor elválnak.

- Ha így van - Samson bal kezének öt ujjá rézszerű fürtjei között babricskált -, Montfort-l'Amauryban kellett volna hagynia, fivéremuram, Béqueret mester patikájában. Nincs rám szüksége ahhoz, hogy a király kegyelmét elnyerje, s ugyan mi keresnivalóm lenne ebben a mocskos és romlott Párizsban, hol kéz a kézben jár fényűzés és paráználkodás; az itt lakók vakon mennek el a szentírás tiszta igazsága mellett, kőbálványokat imádnak s hurcolnak körül az utcákon? Jaj, fivérem, egyetlen vágyam mielőbb itt hagyni e gyalázatos Szodomát, mint Lót tette egykor, mielőtt az Úr haragja lesújtana bűnei fertőzetére s hamuvá égetné...

Azzal sarkon fordult, s a tálcáskához lépett mosakodni. Én elképedve hallgattam öcsém zordon prédikációját, mely mintegy bizonyosnak és kíváncsúnak állította be Párizs pusztulását. Jaj, kedves öcsém, gondoltam, hogyan juthatsz buzgalmadban ily kegyetlen gondolatra? Vagy azt képzeled, Montpellier kevésbé romlott, mint Párizs, mert kisebb város? S jusson eszedbe, hogy Lót, az igaz ember, akit követnél, sem állhatott ellen a bor és szereleméhes lányai csábításának?

Mialatt Giacomi némán öltözött, Samson pedig mosdott, én töprengve ültem egy zsámolyon. Meglepetten tapasztaltam drága öcsém dühkitörését, s csodáltam habfehér testét, mely oly sima volt és szőrtelen, hogy Babette-nek nem sok dolga akadt volna vele, ha divatos formába akarta volna hozni. Míg Samsont elnéztem, kétségbe vontam, hogy amint mondják, a sok szőr a férfierő jele, mert az utóbbinak

nagyon is birtokában volt, ellenben az előbbivel éppen nem dicsekedhetett. Delila sem lelt volna sok nyírnivalót rajta, átkos tervét valóra váltván, mivel öcsém haja is igen rövid volt, noha sűrű és göndör. Ez a szépségesen sima bőr nőiesnek hatott volna, ha nem tetszenek mindenütt ki alóla az izmok, nem oly száraz és domború izmok, mint Nancay úré, hanem csinosan, gömbölydeden húsba ágyazottak, úgyhogy Samsont nem annyira testének textúrája tette férfiassá, inkább rajza, lévén válla igen széles, dereka igen karcsú.

Giacomi végzett az öltözködéssel. Mivel élénk, kifejező szeméből kiolvastam: beszélni szeretne velem, Samson szobáscájából átsiettem az enyémbé, hol vívómesterünk nyomban fel is keresett.

- Fivéremuram - mondta -, miért nem engedi Samsont visszatérni Montfort-l'Amauryba, holott ez szíve vágya? Itt nem leli helyét, lévén dente avvedenató ja Párizssal szemben, mi több, gondolkodása oly merev és őszinte, hogy veszedelmes őt az utcán magára hagyni, hisz a párizsi nép ádázul és kegyetlenül gyűlöli a hugenottákat.

- Amit mond, Giacomi, azt mondogatom szüntelenül magamnak, amióta a carole-i Miasszonyunk-körmenet részvevői kis híján ízekre tépték. De nem jutottam döntésre. Apám gondjaimra bízta őt, azért habozok oly messzire elküldeni magamtól.

- Itt sem tarthatja jobban szemmel - vetette ellenem Giacomi. - Temérdek dolga akad itt Párizsban - mosolygott hamisan -, ezalatt szegény Samson, nem tudván magával mihez kezdeni, távoli patikaedényei után epekedik.

- És fivérem, Giacomi...

- Hah, én! Én más lapra tartozom. Mától fogva újfent gyakorolhatom a mesterségemet, mint Rabastens őrmester segédje, ki előtt felfedtem kilétemet, mialatt fivérem Nancay úrral beszélgetett.

- Giacomi! Kegyelmed, mint Rabastens segédje - kiáltottam. - Mester! és rangos személy léteire!

- Nem tartom a dolgot szégyellnivalónak - felelte mosolyogva Giacomi. - Rabastens derék ember, én nem élhetek vívás nélkül, művészetem gyakorlása úgy kell nekem, mint a mindennapi kenyér. S az igazat megvallva, az élet úgyis igen drága itt Párizsban, tehát éppen nem bánám, ha kereshetnék egy-két solt, s valamennyire megkímélném fivéreim erszényét.

- Hej, Giacomi, mindenem a tied, jól tudod - ropogtattam meg jó erősen csontjait, s páros csókot nyomtam arca két felére, amit ő hasonlóképp viszonzott.

- Mindenem a tied - felelte ünnepélyesen Giacomi -, beleértve munkámat s azt a kis pénzt is, melyet vele megkereshetek. Miért is ne szípolozhatnék ki klienseimtől egy hét alatt annyi aranyat, amennyiből megvehetnéd azt a hön áhított zekét?

- Jaj, Giacomi - sóhajtottam akkorát, hogy egy szélmalom vitorlája meglódult volna tőle -, ki gondolta volna, amikor a rajtam lévő zekét elkészíttettem Montpellier-ben Joyeuse úrnő pénzén, s elmentem hozzá megmutatni magam, elbűszkélkedni öltözékemmel, hogy valamikor ekkora szegényt hoz majd fejemre! S az a varrásocskácska, ahogy Recroche mondja! Kutya teremtetten! Hát csak a ruha teszi itt az embert? Vitézségem, tudásom mind semmi? Ejh, Giacomi, annyira nincs ínyemre ez a világ a maga móresével, hogy ha pápista volnék, barátcsuhát öltenék!

- L'abito non fa il monaco - nevetett nagyot Giacomi. - Egyébként nagy ám a különbség csuha és csuha között, s kegyelmednek csakis olyan kéne, mely a legfinomabb szövetből készült. Addig nem nyugodna, míg elő nem léptetnék apáttá!

Összenevettünk, megígértem neki, hogy megnézem délután a Louvre-ban csörtléit, ő távozott, én pedig fogtam írókésztségemet, papirosaimat, s lementem a műhelybe, hol egy nagy asztal állt az ablak alatt. Melléültem, s nekiálltam tollat faragni. E látványra Baragran és Alizon szokásos pörlekedése félbeszakadt.

- Rajta, barátaim, nyugodtan folytassátok a beszélgetést - mondtam. - Nem zavar az a levélírásban.

- Dehogy mernék szólni, uram! - tiltakozott Alizon. - Borzasztó nagy fejtörésbe kerülhet ám fehéren-feketén leírni, amit gondolunk! én írni nem is tudok, de olvasni igen - szegte fel büszkén fejecskéjét -, tehát tapasztaltam, mi nagy munkámba kerül akár csak egy rövidke levelet is kisilabizálni. Szavamra, a számat ki nem nyitom, uram.

- És én sem - sietett csatlakozni Baragran.

- Meg én sem - küldte felém fülig érő mosolyát Coquillon. S azzal visszatért kemény munkájához, mi nem volt más, mint a macska ingerlése egy cérnára függesztett s ide-oda lóbált rongy segítségével.

- Köszönet mindnyájatoknak - feleltem én.

De hármuk közül csupán ketten álltak a szavuknak. Mert amint az oldal aljára értem, megszólalt Alizon:

- Be hosszú levelet ír, uram! Egy hölgynek szánta?

- Nem, Alizon. Hanem édesapámnak.

- És nagyságos édesanyjának?

- Nem. Ő meghalt gyermekágyban.

- Lám, így végezzük mi, asszonyok, mind - sóhajtott nagyot Alizon -, el sem jutván életünk természetes végére.

- Hallgass, Alizon - intette őt Baragran -, nem látod, hogy feltartod az uraságot?

- Hallgass te magad, nagy számár! - húzta ki a derekát Alizon, s úgy sziszegett, mint kígyó, ha támad. - Uram - váltott hangot, s immár bárányszelíden kérdezte: -, megbántottam-e kisdéd fecsegésemmel?

- Dehogy, dehogy.

- Mégis kérem, bocsásson meg, uram! Eztán néma leszek, mint akit főbe kólintottak - s mialatt ez utóbbit kimondta, sokat sejtetően somolygott rám.

Hanem ígérete megint üres szó maradt, mert látva, hogy lepecsételem apámnak szánt leveletem, s nyomban nekikezdek egy másiknak, megint közbeszólt:

- De most aztán csakugyan egy hölgynek ír, uram, nemde?

- Nem én. A montfort-l'amauryi patikusnak írok.

- A montfort-l'amauryi patikusnak! - lelkesedett Alizon. - Ismerek valakit, ki holnap odautazik, birtokára, s két nap múlva a választ is meghozhatja uraságodnak...

- De elvállalja-e leveletem? Hisz nem is ismer!

- Engem ellenben ismer, és megteszi, ha szépen kérem - felelte Alizon.

- Nagyszerű, Alizon! Ezer köszönet!

S igen nyájasan pillantottam rá, azt gondolván magamban, lám, türelem minden dologban rózsát terem. Eltűrtém, hogy e vászoncseléd fecsegen levélírás közben, s kárpótlásképpen egy gyorsfutárt nyertem!

Béqueret úrhoz intézett levelemre is rányomtam pecsétemet, és a levelet átadtam Alizonnak, ki azt nyomban keblébe rejtette, mintha egy neki szánt szerelmes levél lenne, s közben „szaporán kacsingatott és mosolygott rám”, mint ő mondta kisfiáról. Ettől megmelegedett a szívem és megnyihült a lelkem, a zekém miatt érzett gond s bánat ellenére, noha fájdalom nem enyhült.

Olyan mégis az én szíllel bélelt természetem, hogy bármely bajból sebesebben térek magamhoz a földről visszapattanó labdánál. Alizon még egy utolsó gyengéd mosolyt küldött felém, mielőtt folytatta volna a varrást, s mivel ekkor elűtötte a tizenegyet az Aprószentek harangja (kik immár mindéig aprók is, szentek is maradnak, mivel megszűntek élni), fűgén kivonultam a műhelyből, s átsiettem a Tehénlelő utcába, áldva l'Étoile úr nyájas jóindulatát, s arra a vidító gondolatra, hogy nála ebédelhettek tudós és neves emberek társaságában, hangosabban vert a szívem.

Akár törvénybírói tisztének, akár szülői örökségének köszönhette vagyonát, Pierre l'Étoile lakása nem volt szegényes avagy szűkös, s a termet, hol asztalhoz ültetett bennünket (az első emeleten), viasztól fénylő szép faragások díszítették, azonkívül volt ott egy akkora kandalló, hogy egy borjú egészében megsült volna benne, a homlokzati oldalon pedig meglehetősen nagy ablakok sora, nem apró, ólomfoglatatú, homályos ablakszemecskékkel, hanem szép, átlátszó, négyszegletes üveggel bélelve: az üveglablak divata akkor kezdett terjedezni Párizsban, a nemesség körében. Gratuláltam hozzájuk Pierre l'Étoile úrnak, kit egyedül találtam, talpig feketében. A szája keserűen lebiggyedt, orra hosszú volt, váll-tarkója merev, hanem a szeme olyan fűge és eleven, amilyen kimért s lassú testének mozgása, ámbár úgy tetszett, tekintete a szokottnál is mélabúsabb.

- Be szép világossággal árasztja el e gyönyörű termet ez az ablaksor, a nagy üvegtáblákkal.

- Úgy van - ölelt meg üdvözlésképpen. - Hanem amilyen világos a lakás, olyan sötét lakója.

- Baj érte, uram? - kérdeztem, igen megütődve gyászos hangján.

- Temérdek baj. Ez az esztendő balvégzetű volt számomra. Testemet-lelkemet különféle kórok támadták meg, szörnyű nagy kár esett vagyonomban, bajos ügyek s pörök légioja szakadt a nyakamba, rokonaim eltaszítottak, embertársaim megvetnek, zaklatnak, mind, ahányan vannak, a lakájokat, inasokat, szolgálókat sem kivéve... S mindennek a tetejébe annyira bánkodom bűneimnek miatta - tette hozzá hangját halkabbra fogva s szemlesütve -, hogy egyaránt rettegek halni is, élni is.

- Ó, uram! - kiáltottam, szánva önmarcangolását -, akassza szögre keserű gondolatait, s éljen bátran veleszületett hajlandóságainak! Esdve kérem, ne tűrje el, hogy a túlvilág gondja tönkretegye az innensőt! Vagy hogy a halál megmérgezze életét! Bűneit pedig hagyja a Legfőbb Bíróra, ő majd ítél, ha eljön az ideje!

- Kedves, jó Sioracom - Étoile úr bánatos arcán hirtelen mosoly virult ki -, kegyelmed hoz világosságot e terembe dallamos beszédével, könnyed és csapongó kedélyével. Ej, be szeretem s irigylem uraságod természetét! Bűnei nem húzzák le jobban vállát, mint ökörszem a tölgyfa ágát.

- Ez azért van, mert határtalan a bizodalom Teremtőnk jóságában. Nem hiszem, hogy zokon venné kurta életünk során itt-ott orozva szerzett, szegényes örömeinket.

- Fájdalom, a tanítás nem így szól! - sóhajtott nagyot l'Étoile.

- Jobban hiszek én tulajdon lelkem szavának, mint egy megveszekedett pap korholásának. Jézus urunk édes jóságába s kegyelmébe ajánlom magam, hisz ő megbocsátott a szajhának s házasságtörő asszonynak is.

- Azok nők voltak, s a nők oly gyengék, hogy könnyebben nyernek bűnbocsánatot.

- Gyengék? - nevettem házigazdámra. - Nem azok vagyunk-e mi, férfiak is?

Nem tudom, mit felelt volna rá, mert ebben a percben belépett a terembe Ambroise Paré, a kirurgus, és Pierre de la Ramée, a szabad művészetek tiszteletre méltó magisztere, kit a mi iskoláink latinos franciaságával közönségesen csak Ramusnak neveztek. Nem tudom, barátok voltak-e vagy sem, de karonfogva léptek be, s megjelenésükben is volt valami közös vonás, noha erősen különböztek arcra, valamint termetük térfogatára és szimmetriájára nézve.

Ambroise Paré ekkor hatvanharmadik esztendejét taposta. Középtermetű volt, széles vállú és köpcös, ámbár nem pocakos, haja szürke, ritkás és rövid, arca hosszúdad, orcái beesettek, orra nagy és gombos, sárgába játszó barna szeme eleven, ragyogó, majd komoly, majd nevetős. Ramus hat évvel volt fiatalabb nála, és sokkal magasabbnak tetszett, lévén jóval karcsúbb. Ellentétben Paréval, ki akárcsak

Étoile, szigorúan fekete bársonyba volt öltözve, Ramus kék selyemzekét viselt, hasított ujjakkal, valamint kihajtott, fehér csipkegallért, a kis hugenotta körgallér helyett, melyen oly mereven feküdt Paré feje. Ramust nemesúrnak mutatta öltözéke és oldalán a kard, s az is volt csakugyan, jóllehet apja tönkremenetele miatt ifjúkorában kénytelen volt szolgának beállni a navarrai iskolába, hogy éjjelente ott folytathassa stúdiumait.

Fordított V-t formázó, haragos, fekete szemöldöke alatt sötétbarna és igen éles tekintetű szem ragyogott, orra tekintélyparancsoló sasorr, álla erős és harciasan előreugró, szakála mákos volt, erőteljes arca földe fenséges kupolaként borult tükörsíma, széles koponyája.

Mindketten igen nagy jóakarattal tekintettek rám, amikor Pierre l'Étoile bemutatott. Ambroise Paré dicshimnusz zengett a montpellier-i Orvosi iskoláról, s magasan a párizsi fölé helyezte, mert ez utóbbi, mondta, végképp belesüppedt a skolasztika kátyújába. Majd minekutána szavait elvégezte, Pierre l'Étoile invitálására asztalhoz ült, s mivel farkasétvágya volt, nekilátott befalni mindazt, amit egy kisinás meg egy szobaleány elé tált, mohón, de nem átabotában, mert minden falatot sokáig forgatott szájában, minekelőtte lenyelte volna, mint aki igyekszik különválasztani a jót a rossztól. E szokása előbb igen meghökkentett, hanem aztán megmagyarázta: Rouen ostromakor kis híján megmérgezték.

Amint Paré kiejtette száján e szót: skolasztika, Ramus megremegett, mint a paripa, kit sarkantyú ért, s ámbár ő is leült az asztal mellé, hozza sem nyúlt az ételhez, hanem villámló szemmel heves és indulatos kirohanást intézett fent mondott skolasztika ellen, beszédébe minduntalan latin kifejezéseket szőve, ám ezeket nyomban le is fordította franciára, mivel Ambroise Paré nem értett latinul; ő borbélyként kezdte, s úgy lett kirurgus, hogy soha nem tanulta a szabad művészeteket, mint tette volt Ramus.

- Hohó, jól mondja, Paré! - harsogta. - Nagyon is jól! A skolasztika kátyúja nem kevésbé ártó a filozófiában, mint a kelmed medicinájában. Merő szócséplés, hiú nominális disputa, mintha ezeknek a gáttalan fecsegőknek, kik a tudóst játsszák, más dolguk sem lenne, csupán Arisztotelészről papolni, lévén ez a pogány az ő imádott bálványuk s istenük, kit nem ártallnak állítólagos igaz-ságaival egyetemben Mózes és Jézus Krisztus fölé helyezni. Kegyelmes ég! Nem szenvedhetem e bálványimádást, aminthogy azt a másikat sem, mely Krisztus urunk édesanyjának, Máriának és a szenteknek szól.

- Kérem, de la Ramée úr, egye pecsenyét, amíg meleg - szólt l'Étoile. - És szépen kérem, ne csepülje itt le a király vallását, mely - tette hozzá kétértelmű mosollyal - egyszersmind az enyém is.

- Kedves házigazdám, kegyelmednek oly egyenes, nyílt és türelmes lelke van - felelte Ramus, sokkal szelídebb hangon -, hogy olykor szinte megfedlekem pápistaságáról. Kérem, bocsásson meg, és Siorac úr is...

- Engem nem ért sértés. Magam is reformált hiten vagyok.

- Kész csoda - toltá Ambroise Paré szája szögletébe a húsdarabot, melyet addig rágcsált. Le még nem nyelhetette, mivel nyelve még nem végzett vizsgálatával. - Kedves Étoile, mi hárman vagyunk, kegyelmed egymaga. Itt tehát kegyelmed az eretnek. Adná az ég, hogy az országban mindenütt ilyen legyen az arány reformáltak és pápisták között: három az egyhez.

- Ha így lenne - mosolygott savanyúan l'Étoile -, az ország ama harmadát üldöznék, amelyhez tartozom.

- Sajnos, attól tartok, igaza van - felelte Ambroise Paré. S újra nekiállt rágni, egész figyelmét nyelvére és szápadlására összpontosítva. Tekintete üres volt, gondolatait mintegy befelé, a szájába fordította, mintha azzal gyanúsította volna a derék Étoile urat, hogy meg akarja őt mérgezni.

- Mi engem illet - szólt Ramus -, én senkit sem üldöznék, még a Sorbonne szoknyás szamarait sem, kik elítélték Arisztotelészről szóló könyvemet.

- Mi tagadás, a kegyelmed könyve Arisztotelész ellen roppant erős volt - vetette közbe Étoile. - Nem ártallta-e leírni ezt a kénköztől bűzlő megállapítást: „Quaecumque ab Aristotele dicta essent, commentitia esse.”

- Kérem, fordítsa le - szólt kirurgusunk.

- „Arisztotelész minden szava hamis.”

- Ejha! - hökkent meg Paré.

- Vallja meg, de la Ramée úr - mondta Étoile -, hogy kegyelmed e könyvével vörös posztót tartott a sorbonne-i bikák orra elé.

- Bikának ugyan gyatrák! - biggyesztette le véghetetlen gúnnyal száját Ramus.

És mind nevettek.

- Nem csoda - vélte Étoile -, ha egyik-másik sorbonne-i doktorocská arra akarta rábírní a királyt, hogy ne csak a könyvet égettesse meg, hanem szerzőjét is.

- A rézangyalát! - kiáltottam. - Máglyára küldeni valakit, mert elítéli Arisztotelészt!

- Nem mondtam-é, hogy istenként tisztelik? - vonta fel a szemöldökét Ramus.

- Hajaj - Ambroise Paré félbeszakította lassú, türelmes rágcsálását, századunk olyan, hogy úzzunk bármiféle mesterséget is, mindannyian a régiek túlságos tekintélyét nyögjük. Ami a filozófiában Arisztotelész, az az orvostudományban Hippokratész és Galénosz. Mihelyt egy vaskalapos kis doktor rájuk hivatkozik, nem marad más hátra, csupán térdre borulni s imára kulcsolni kezünket. Korunkban ördögien nagy hatalom a vallás, s nem csupán tulajdon terrénján.

- A tekintély! - Ramus barna szeme szikrát hányt csúcsos szemöldöke alatt. - A régiek abszolút tekintélye! Ez a mi nagy bajunk!

- Kegyelmed egészen elvetné e tekintélyt? - kérdezte, mintegy ijedten, Pierre de l'Étoile.

- Nem én, csupán a helyére tenném, s az nem a legelső hely - felelte Ramus. - Semmiféle tekintélyt - emelte fel a hangját s szegezte előre harciasan állát -, semmiféle tekintélyt nem helyezhetünk az értelem fölé! Éppen megfordítva: a tekintélyek tekintélye s királya az értelem.

- Ha ezt elfogadnók - szólt habozva, félénken, mint akit kétség bánt, Pierre de l'Étoile -, nagy felfordulás támadna a gondolkodás birodalmában! Kegyelmed mint vélekedik, Paré?

Ambroise Paré lenyelte a péppé morzsolts falatot, s szájához emelve kupáját, nagy óvatosan ivott egy kortyocskát, mintha attól tartana: arzen van a borban. Majd azt mondta igen komoly hangon, de olyan nyugodtan és csendesen, amilyen hevesen beszélt volt Ramus:

- A régiek sok okos dolgot mondtak, legalábbis az én mesterségem tárgyában, de nem helyes munkáikon oly lustán elheverni, mint kan az emsén. A régiek nem láthattak s nem tudhattak mindent. Azt mondanám, őrtornyokat emeltek a vár falára, s mi ma messzebbre látunk náluk, ha e tornyokból kitekintünk.

Szívem meglódult e szavak hallatán, úgy éreztem, határtalan tért nyitnak meg az emberi elme előtt. Ám nem kerülte el figyelmemet, hogy Pierre de l'Étoile úgy feszeng zsámolyán, mint ki túlságosnak tartja Paré és Ramus állításainak újságát és merészségét.

- Mindenesetre van egy emse, kin nem alhatnak el többé a párizsi kanok - mondta, mint aki másfelé akarja terelni a beszélgetést. - Meghalt a szép kapusné. Tegnap este hallottam.

- Hogyan? A szép kapusné? - csodálkozott Ramus. - Hisz fiatalka volt.

- És erős, mint aki száz évet is megél - szólt Paré. - Tavaly volt dolgom vele. Egészséges volt és csupa élet. S teste bévül éppoly ép volt, amennyire szép kívül. Ugyan miféle baj végzett szegénykével?

- A nagy kólika.

- Arra, sajna, nincs orvosság - mondta elszomorodva Ambroise Paré, mint aki fájlalja mestersége korlátait.

- Megkérdezhetem, ki volt ez a híres-nevezetes szép kapusné? - szoltam közbe.

- Egy palotabeli kapuőr hitvese - felelte l'Étoile. - Párizs szerte ismert szépségéről és igen-igen könnyű vérééről. Kívánják-e barátaim hallani azt a versezetet, melyet egy királyi bíró költött ma reggel az elhunyt építáfiumaként?

- Örömet - felelte Paré, s lenyelte a falatot, minekutána hosszan örölte volt erős fogai között.

De la Ramée úr mit sem szólt, csak felvonta csúcsos szemöldökét s vidáman elmosolyodott, mialatt Pierre de l'Étoile elővont zekéjéből egy árkus papirost:

- Íme, uraim, a szép kapusné sírverse:

Héj, a bőkött ő be szerette,
Míg életét el nem vesztette!

Férjeura nem koppinthatta
Annyiszor földhöz botja végét,
Ahányszor ő meglapogatta
Egy-egy nadrághasíték bélét.

Többet intézett el biza
Egy fél nap alatt ő az ágyon,
Ahányat becítálhata
Férje estig a bíróságon.

Nos, uraim, ki életében
Örvendhetett e hölgy kegyének,
Kérje az Urat fenn az égben:
Irgalmazzon szegény lelkének.

Jót nevettünk mind a kis paszkvilluson, de nem egyformán tettük. l'Étoile úgy, mint aki titokban azt kívánja: e gúny köszörülje ki az erkölcsön esett csorbát, Ramus kedélyes nemesúr módján, Paré kissé mélabúsan, én magam kissé megütődve azon, hogy nagy szellemek éppúgy elszórakoznak e semmi kis versen, mint holmi közönséges polgárok. S elsőbben kissé léhának tetszett szememben e tréfákozás egy ifjú halott rovására, ám amikor jobban megismertem Párizst, megértettem, hogy itt mindenki és minden, a sírt sem kivéve, gúnyvers, epigramma, csípős négysoros tárgya, s rá kellett ébrednem: nagyrálátó fővárosunk kedélye egy cseppet sem hajlik a természetes elérzékenyülésre, mivel az udvar s a város zsarnoki erkölcsé azt parancsolja, hogy ki-ki inkább az eszével parádézzon, semmint a szívével.

- Nagytiszteletű magiszter - fordultam Pierre de la Raméehez -, véleménye szerint Arisztotelésznek csakugyan minden szava téves, olyannyira, hogy egy sem talált kegyelmet uraságod előtt?

- Szó se róla - villant nagyot Ramus szeme -, Arisztotelésznek nagy érdeme, hogy mechanikát tanított, tehát nem vetette meg a matematika általános és közönséges alkalmazását, mint Platón tette, ki pusztán kontempláció tárgyának tekintette, s nem engedte meg tanítványainak, hogy közreműködjenek alkalmazásában. Hej, uram, be megkeserülte a világ Platón e sajnálatos tévedését! Mert ha elsorvasztjuk a matematika gyakorlati hasznát, egyszersmind elsorvasztjuk magát a matematikát is. Ezért

tengődik-sínylódik e tudományág a görögök óta. Ma egyáltalán nem oktatják, úgyhogy más nem is ismeri, csupán azok, kiket mesterségük kényszerít rá: a kalmárok, hajósok, aranyművesek és a királyi kincstárnok.

- Hogyan! - kérdeztem elképedve. - Franciaországban nem tanítják a matematikát, holott Németországban virul! Hogy lehet ez?

- Siorac úr! - Ramus erős vonalú arcára kiült a fájdalom s a harag: - A király a kedvemért hozta volt létre a Királyi Kollégium első matematikai tanszékét, s én azt tíz esztendőn át vezettem, nem egészen dicstelenül. Hanem azután megváltam a király vallásától, s akkor megválni kényszerültem katedrámtól is, s azt megvásárolta valaki, ki az igazat megvallva, konyított ugyan valamiképp a matematikához, ám hamarosan belefáradván s kiöregedvén belőle, megint áruba bocsátotta a tanszékét. S tudja-e, ki vette meg tőle?

- Nem én - feleltem, elámulva Ramus indulatán. Kezét, lábát, fejét csak úgy hányta-vetette a fékezhetetlen harag.

- Egy tanulatlan fajankó! Egy számár, ki mit sem tud! Egy tudatlan, kinek se tanultsága, se hivatása! Egy tudatlan, ki nyilvánosan csúffá teszi a tudományt, melyet oktatni hivatott, s van képe nyíltan hirdetni, hogy a matematika merő absztrakció, annyira hiábavaló és fantasztikus, hogy soha nem lehet az emberiség hasznára!

Itt egyszerre elnémult, egész testében remegve, mint akinek szavát vette a düh. S mivel én tátott szájjal s az igazat megvallva kissé kétkedően s hitetlen bámultam rá, Pierre de l'Étoile komoran hozzáfűzte kétségeimet eloszlatandó:

- Ez a színtiszta igazság, Siorac uram, akármennyire hihetetlennek s ésszel fel nem foghatónak látszik is. Ezt a tudatlant, ahogy de la Ramée úr nevezi, Charpentier-nak hívják, s nem is konyít a matematikához, csakis Guise herceg és a jezsuiták hathatós pártfogásának köszönheti, hogy övé lett a Királyi Kollégium katedrája, mivel az ipse hitbuzgó, bigott katolikus s együtt üvölt a farkasokkal. Egyébiránt igazi méregzsák, epés és alattomos kis ember, s halálosan gyűlöli barátunkat, mivel ő fejére olvasta volt mérhetetlen tudatlanságát.

- Hajaj - szakította félbe kis időre lassú kérődzését Ambroise Paré -, ha valaki, én aztán ismerem a sorbonne-iak gyűlöletét! Valahányszor korunk felfedezői, kilépvén a skolasztika kerékvágásából, rábukkantak valamely igazságra, ahány kis vaskalapos csak van a Sorbonne-on, az mind felült Arisztotelészre, mint holló a toronyra, s átkok özönével árasztotta el káromva a vakmerőt! A többi közt engem is, ki nem átaláltam a kezem bepiszkítani, s késem hegyén megelétem, amit ők nem lelhetek meg könyveikben. Holott vajmi csekély hasznára van az a községnek s közösségnek, ha egy fajankó, ki görög szavakkal tömte tele a fejét, királyi katedráján Hippokratészt szajkózva kirurgiaról fecseg, noha soha nem gyakorolta! Én nem a bibliotékában fundáltam ki az erek elkötését, hanem a csatatéren.

- Ó, nagytiszteletű magiszter! - kiáltottam lelkesülten -, mindazokat, kik háborúinkban megsebesülnek, örök hálára kötelezte, mert a csonkoltak sebeinek kauterizálása tűzzel és olajjal iszonyú szenvedéssel járt!

- És sokszor oly heves volt a gyötrelem - bólogatott Ambroise Paré -, hogy az amputálás megölte az amputáltat. Ezt látva, s mert egyre fülembe csengett a katonák üvöltése, kiknek kegyetlenül kiégették levágott kezük-lábuk helyét, azt mondtam magamban: minthogy a vér az artériákon át folyik el, elég az ereket összecsíptetnem s összevarnom ahhoz, hogy a vérzés elálljon.

S ez igazán egyszerűnek tetszik, ha oly egyszerűen mondja el valaki, mint Ambroise Paré; az ember elcsodálkozik: miért is nem jött rá előtte senki a világon. S lám, lám, gondoltam magamban, aki végre rájött, az nem tudott görögül, sem latinul, s nem volt az orvostudományok doktora!

- Jól mondta, Paré - jött ismét tűzbe Ramus. - Bepiszkítani a kezünket, ez az, amit soha meg nem bocsátanak másnak a sorbonne-i nyúl szívűek, mivel ők örökön a maguk patkánylikában kucorognak, s degeszre tömik a hasukat hamis könyvtudománnyal! Példának okáért az a tudatlan Charpentier, ki megveti, amihez nem ért, folytonosan azt papolja, hogy „a mérés és a számolás a matematika bélsára és mocska”. S a mi platonistáink megtapsolják, mivel ők mindennek fölébe helyezik a tiszta kontemplációt... És ámbár a matematika teorémái magukban véve is csodálatra méltóak és mélyek, mennyivel inkább azok a belőlük levonható s az ember kényelmét szolgáló eredmények! Hiábavalónak s haszontalannak tartom a matematikai eltiltások lényegéről folyó spekulációkat! A tudományok célja alkalmazásukban van, hisz végtére a józan ész ellenére volna, ha csupán a föld méhében kutatnánk arany után, s nem természeténél a felszínén zöldséget.

- Pompás apophtegma - lelkenedeztem -, s hogy tetszene apámnak, ha kegyelmedtől hallhatná!

- Ezért is oly nagy Arkhimédész, nem csupán teorémái folytán, hanem gyakorlati alkalmazásuk: a végtelen csavar, a csiga, a fogaskerék, a hadigépek miatt, ideértve azokat a hatalmas tükröket is, melyek segítségével felgyújtotta a szülővároskáját ostromló római csatahajókat. Tudja-e, Siorac uram - fordult felém, ki elragadtatottan hallgattam őt -, hogy a sorbonne-isták megróttak amiatt, hogy a matematikakönyvembe beiktattam bizonyos számítási módszereket, melyeket minden saint-denis-i kalmár ismer és használ? Azt nem merték állítani, hogy e módszerek rosszak, és irgalmas ég!, hogy is bizonyították volna valaha be! De azt igen, hogy mocskosak, mivel kétkezi emberek használják őket. Haj - emelte égnek karját hirtelen feltámadt haragjában -, be gonoszak is e vaskalapos ostobák előítéletei!

- De la Ramée uram - mondta mosolyogva l'Étoile -, ha minduntalan haragra gerjed, az epe túlsága megrontja emésztését. Adja át magát nyugodtan e kakastaraj, kakasbögyörő és árticsókajava élvezetének.

Ezek igen finom ételek, csodálom, hogy az anyakirálynét kis híján a sírba vitték.

- Esztelenül sokat falt belőlük, lévén kielégíthetetlen az asztalnál, amiképpen az ágyban is az volt, míg II. Henrik élt, ha igaz, amit beszélnek - szólt Ambroise Paré. - L'Étoile, kegyelmed mindent tud a városról s az udvarról, s mintegy két lábon járó állandó krónikája mindkettőnek; igaz-e, hogy Sisteron püspöke múlt hétfőn elhalálozott, s halála éppoly rossz volt, mint élete?

- Sajnos, nagyon is igaz - felelte a kérdezett mogorván, visszazökkenve szokott szerepébe. - Eme püspök volt Epikurosz disznai között a legmocskosabb s legförtelmesebb. Halálos ágyán meglátogatta őt keresztényi könyörületből egy szép és nemes hölgy, s megkérdezte, mit adhatna neki, utolsó perceit megkönnyítendő, mire ő szégyentelenül ráfelelte: „Add ide a micsodádat. Más nem kell belőled, csak az. Ami kedves volt az élőnek, legyen kedves a haldoklónak is.”

- És odaadta-e neki? Elment-e ily messzire könyörületében? - kérdezte kigyúlt tekintettel Ramus.

- Ugyan mit kezdett volna vele? A legeslegvégsőket rúgta, mégsem átalált szitkozódni és káromkodni abban a szent percben, amelyben megjelenendő volt Teremtője előtt.

- S be komiszul fogadta ez a gonosz ember a nemes hölgy szolgálatát! - szólt Ambroise Paré, az ő nyugodt, egyenletes hangján, noha sárgásbarna szemét bánat fátyolozta el, mint rendesen, ha a halál került szóba, mivel ő a halált fő-fő, személyes ellenségének tekintette. - Nem csudálatos dolog-e, hogy közönséges katonák sokszor több emberi háláról tesznek tanúságot, mint egy püspök? Emlékszem, 1552-ben több mint húsz esztendeje -, amikor Rohan uraság kirurgusa voltam Metz ostroma idején, észrevettem: halottként hátrahagyták századának egy katonáját a bástyán. Közelebbi vizsgálatra kitéve: még lélegzik, ámár egy lövedék átluggatta bal tüdejét, s Rohan úr orvosa reménytelennek vélte volt az esetet. Házamba vittem őt, s egy álló hónapon át ápoltam, mint orvosa, patikusa, kirurgusa és szakácsa. Isten akaratából végezetül meggyógyult, s bajtársai, kik elámultak, látván, mi nagy munka árán ragadtam ki egyiküket a halál torkából, hálából fejenként egy-egy aranyat adtak nekem, s az íjászok feleannyit. Bizonytalán nincs okom fejedelmi pácienseim bőkezűségét lekicsinyelni. Sok pénzt és drágaságot kaptam eleddig tőlük. De könnyű annak adnia, kinek teli az erszénye. S jobban meghatott e zsoldosok jó szíve, kik nem szántak egy-egy aranyat kivenni sovány erszényükből, holott a sebesült még csak atyafiuk sem volt.

Mit mondjunk akkor Ambroise Paré szívéről, gondoltam magamban, ki annyi napon át ápolt fáradhatatlanul egy egyszerű katonát, kitől nem várt semmit, azon a boldogító tudaton kívül, hogy visszahozza őt az életbe!

- Nagytiszteletű magiszter - mondtam -, e szegény flótás tüdősebe juttatta eszembe, hogy labdázás közben köhögni hallottam a királyt. Csúnya, rekedt s szünni nem akaró hörgése, harákolása, úgy mondják, mindennapos.

- Igaz - sóhajtott nagyot Ambroise Paré -, s ez igen elszomorít, mivel én csupán kirurgusa vagyok a királynak, nem orvosa. Mert ami engem illet, én úgy vélem, a tüdőbaj - akár természetes kórság, akár sebesülés következménye - igenis meggyógyítható s kikúrálható, ha a páciens nyugton marad, nem köhécsel, nem beszél, nem fárasztja magát, s óvakodik túl hevesen mozogni avagy izzadni. Csakhogy, sajna, a király mindennek épp az ellenkezőjét cselekszi: szívet tépően köhög, nem is beszél, hanem bömböl, s végkimerülésig harsogtatja trombitáját. Kiizzad kovácsműhelyében. És holtra fárad vadászat és labdajáték közben.

- Óva intette őt?

- Nap mint nap óva intem. De a király e dolgokban csakis orvosának hisz, ki hamisítatlan sorbonne-i számár, cseppet sem fékezi a király hajlamát a leghevesebb testmozgásokra. Holott jobb volna őt arra biztatnia, hogy békés menedéket keressen a „tudós szüzek” társaságában, mint kegyelmek földije, Montaigne mondta.

- IX. Károly a múzsák barátja? - kérdeztem elképedve.

- Az ám. Verseket olvas. Sőt ír is. Megrögzött Ronsard-utánzó.

- A Valois-k mind nagy barátai a művészeteknek - mondta a derék l'Étoile, s mogorva hangjából nem olvashattam ki: dicséretnek szánta e megjegyzést, vagy gáncsnak. - Az anyakirályné Bernard Palissy és Jean Goujon protektora. Margot hercegnő latintudása bámulatos. És Anjou herceg ékesszólása határtalanul megnyerő.

Azt kívántam, bár soha ne érne véget a társalgás, annyi fényt vetett kis és nagy dolgokra egyaránt. Ám az ebéd végeztével Pierre de la Ramée kimentette magát. Távoznia kell, mondta, mivel még ez órában meg kell látogatnia a Saint-Denis utcában egy kalmárt, kire igen kíváncsi, mivel úgy hallotta, az illetőnek van egy gyors és bámulatos módszere különféle pénznemek, mértékek, súlyok kiszámítására, minthogy szüntelenül itáliai és angol kalmárokkal kereskedik.

- Dico atque confirmo - mondta mosolyogva, miközben felállt helyéről -, nullum esse in Academia Paris mathematicis artibus eruditum quem non familiarem carumque habeam.

- Fordítsa le, kérem - szólt Ambroise Paré.

- Mondom s állítom: nincs oly képzett matematikus az egész párizsi akadémián, ki ne lenne ismerősöm és barátom. Még ha ama kétkezi emberek egyike is - tette hozzá, ismét dühbe gurulva -, kiket oly mélyen megvet ez a tudatlan Charpentier.

Ambroise Paré, ki talán tovább elidőzött volna, minthogy igen lassan fogyasztotta el a pecsenyét, Ramus visszavonulása láttán maga is felállt, s kijelentette: vele tart, mivel neki is a Saint-Denis-negyedben van dolga (ezt a negyedet úgy is emlegették: Város, mint olvasóim talán emlékeznek még rá), egy törött térd

csontjait kell a helyére tennie, miért is aznap reggel igen alaposan tanulmányozta azt a csontvázat - egy kivégzettét -, melyet lakásán őriz, s le is rajzolta a térdet és környezetét. Megmutatta nekem a rajzot, s én úgy találtam, kiváló és roppant alapos. Távozásukkor nem restelltek mindketten szívélyesen megölelni, amitől heves szívdobogást kaptam, annyira elkápráztattak volt tudományukkal, bátorságukkal s emberségükkel.

- Kettejük közül Ambroise Paré a híresebb - mondta Pierre de l'Étoile, amint becsukódott vendégei mögött az ajtó -, mivel ő az emberek szövetségese a fenyegető halál ellenében. Én azonban úgy vélem, Pierre de la Ramée a nagyobb génusz, értelme minden tudományt átfog, a matematikát sem kivéve, s azt senki nem ismeri nála jobban Franciaországban. Ez a református egyházának díszje, s mindent meg akarna reformálni, amiben hibát lel: az oktatást, a grammatikát, az ortográfiát, lévén nagy szelleme mindenben eretnek, mint Ambroise Paré a medicinában. Ezért is próbálták megölni mindkettejüket a hagyomány honi bajnokai ádáz gyűlöletükben.

- Úgy tetszik, de la Ramée úr igen dühös Charpentier-ra.

- Van is oka rá - bólintott l'Étoile. - S a legrosszabb a matematikai katedra ügyében, melyet most ez a méltatlan alak tölt be, az, hogy Ramus, ki egykor a Királyi Kollégiumban e katedrát alapította, amikor távozni kényszerült (üldöztetése miatt), nagylelkűen ötszáz libra járadékkal látta el azt, aki utána e tiszteletet betölti. Ilyképpen a tudatlan Charpentier nemcsak elmulasztja oktatni a matematikát, melyről hallani sem akar, hanem mi több, Ramus pénzén tollasodik, az általa tett, visszavonhatatlan alapítványt bezsebelve.

- Teringettél! ettől még egy angyal is sírva fakadna dühében - szorult öködbe a kezem.

S hogy sírhattak pár nappal később az angyalok, a mieinkre oly nagy vészt hozó Szent Bertalan éjszakáján! Ramus egy pincébe bújt gyilkosai elől, ám a Királyi Kollégium hallgatói, kiket Charpentier uszított rá, felszítván gyűlöletüket lángeszű vetélytársa ellen, rábukkantak, váltságdíjat csikartak ki tőle élete fejében, majd minekutána a pénzt zsebre vágták, - ígéretüket megszegve kopjaikkal felkoncolták, s lógó belekkel vonszolták ki az utcára. De nem érhették be e szörnyetettel sem, odakint rávetették magukat a holttestre, s mivel utálatos, vak dühük még nem csillapult le, cafatokra tépték.

Igen meleg volt s delelőn járt már a nap, amikor elkészöntem Pierre de l'Étoile-tól, és forró köszönetet mondtam a lakomáért s a nagyszerű társalgásért, melyben nagy szerencsémre részem lehetett.

- Haj, Siorac uram - mondta ő a küszöbön -, oly elaljasodott, mocskos, romlott időket élünk, hogy ritka s kivételes öröm jó és becsületes emberekkel elbeszélgetni, kik csakis a köz hasznát s az emberi nem előrehaladását tartják szem előtt. Vannak ellenben oly személyek - folytatta, suttogásig halkítva le hangját, s körül-körül kémelve az utcán -, kiknek buzgalma oly eszeveszett és féktelen, hogy megrontja a levegőt is, amelyet belélegzünk. Ha vasárnap elfáradna a Szent Eustachius-templomba a prédikációt meghallgatni, volna min épülnie.

- Elmegyek - mondtam kenetteljesen, de titokban jót mulattam. Láttam én már, kivel-mivel érez együtt Pierre de l'Étoile, ha százszor pápista is vagy annak mondja magát.

A déli hőségben a Vasmíves utcának vettem utamat, hogy megkeressem szeretett fivéreimet Recroche mesternél. Samson nagyon örült, hogy velem töltheti a délutánt, Giacomit felvillanyozta a gondolat, hogy a Louvre-ban vívhat, Rabastens oldalán. Látva boldogságukat, elhatároztam, Miroult is boldoggá teszem, s azt mondtam, velünk jöhet, noha lovak híján jelenléte nem volt szükséges. De mit tesz az! Az én kedves szolgám sokkal több nekem, mint holmi közönséges szolga, s tudtam, apám a lelkére kötötte: ne tágítson mellőlem, hogy az ő bölcsessége tartsa alkalomadtán féken az én hirtelen természetemet.

A Louvre kapuja tárva-nyitva állt, s csillogó-villogó, tarka színekben pompázó emberek sokasága áramlott ki-be rajta. Ám míg a kilépők hulláma szabadon áradhatott, a befelé igyekvők megtorlódtak a kiskapunál, s egyesével bocsáttattak be két nemesúr által, kik közül az egyik, egy igen testes úriember, egy zsámolyon üldögélt, a másik mellette állt, panyókára vetett vörös köpönyegben. Amikor rám került a sor, bemondtam apám nevét és az ügyet, mely idehozott. Az a nemesember, aki ült, végigmért tetőtől talpig, zekém láttán kicsit el is mosolyodott, majd azt kérdezte társától:

- Ismer-e egy Sioracot, ki Mespech bárója Périgord-ban?

- Én nem - felelte a vörös köpönyeges úr -, de sokszor hallottam őt emlegetni Argence-től. Mespech Calais-nál harcolt, Guise alatt.

- Vagy úgy, Calais-nál! Most, hogy Calais-t említette, már eszembe jutott: Nancay nekem is szólt a báró fiáról, ki íme itt van, s megreparált zekéjéről.

Fülig pirultam, hallván, mint mutatnak be a királyi tisztek az udvarnak.

- Uram - mondta az a nemesúr, aki ült, látva bosszús zavaromat -, meg ne sértődjék, nem szokásom ruhájukról ítélni meg az embereket. Nancay úrtól tudom: apjaura igen bátor, s kegyelmed rá ütött, lévén ugyancsak vakmerő és hirtelen kezű.

- Mindazonáltal hallgasson a tanácsomra, uram - mondta nagy komolyan az a nemesúr, ki a hőség ellenére a fent említett vörös köpenyt viselte. - Ne jöjjön mindjárt indulatba, ha egyik-másik nemesúr, ki szeret tréfálni, mint általában a párizsiak, megmosolyogja a zekéjét. A viszályt sem a király, sem fivére, Anjou hercege nem szenvedheti. Főbenjáró bűn ez a Louvre-ban, felséges személyük közvetlen közelében.

- Uram - bókoltam nagyot -, igyekszem megfogadni tanácsát.

Tehát beléptem, s nyomomban öcsém, Giacomi maestro és inasom, akiket kísérom gyanánt megneveztem. Hanem mialatt az udvaron átmentem, Miroulnek nyoma veszett, úgyhogy várnom kellett rá

pár pillanatig, mielőtt a palotába beléptem volna, hogy a galériát megkeressem, hol Giacomini vív. Türelmetlenül, már-már haragosan pillantottam körül, a kövezeten topogva. De mielőtt a számat kinyithattam volna, megpillantottam Miroul-t. Ugyanolyan hirtelen tűnt fel oldalamon, ahogy eltűnt volt, barna szeme vidáman csillogott, s oc nyelven jelentette, de majd oly gyorsan pergetve a szót, mint egy párizsi léhűtő:

- Esdve kérem, nemesuram, ne szidjon meg! Csakis uram érdekében maradtam hátra. Egy gyalogos őrtől, ki, úgy láttam, a mi vidékünkre való, megkérdeztem, ki volt az a két nemesúr, ki a kapunál ült, illetve állt.

- És megtudta?

- Meg ám, uram - Miroul beszéde egyszerre lelassult, barna szeme pedig egyre jobban nekividámodott.

- Akkor mondjad!

- Az attól függ, uram - a barna szem csúfondárosan szikrázott. - Jól tettem-e vajon, hogy lemaradtam? Messziről úgy láttam, uram, igen felbosszankodott miatta s megharagudott rám.

- Miroul, te gúnyt űzol belőlem. Beszélj!

- Látom, uram, amit látok. Még most is haragszik.

- Ha tovább kertelsz, igazán megharagszom.

- Hogyan, uram? Megharagudna rám, ki nem kíméltem munkát-fáradtságot, hogy megtudjam: ki, mi és miért?

- Ej, Miroul - nevettem el magam végül -, be drágán veszed meg rajtam iménti bosszúságom árát! Hát ha még meg is szidtalak volna, akkor mi lenne!

- Kívánja-e megtudni, uram, amit kifürkésztam? - nevetett ő is.

- Nem kértelek-e immár kétszer is, mondd meg?

- Megkért, uram? Igazán kért? Brevis oratio penetrat Caelos. Hanem, uram, elég a tréfából - tette hozzá, látva ébredező bosszúságomat. - Ha folytatnám, attól félek, kifogyna a türelméből.

- Még hogy kifogynék, kutya teremtettem!

- Íme, uram. Az a nemesúr, ki a kapunál ül, s térdén hordja pocakja súlyát, Rambouillet úr. A király embere. Az a hosszú sovány ellenben, aki csípőre tett kézzel áll, hosszú lábait jól megvetve s a képe igen kihívó, bőre napégette, az Montesquiou úr. Ő Anjou hercege testőrségének kapitánya, azért is visel vörös köpönyeget, még ez augusztusi kánikulában is.

- Micsoda? Montesquiou? - döböntem meg. - Condé gyilkosa! Nem szeretem a tekintetét.

- Én inkább szeretem - felelte Miroul. - Akármennyire bravaccio is, becsületes arca van. És nagyon tetszett nekem kis prédikációja a párbajról.

S mivel én hallgattam, elrévedve s elmélázva a Montesquiou név hallatán, mely mondhatni kézzelfogható közelségbe hozta jamaci és moncontouri vereségünket, Miroul így folytatta:

- Tudni óhajtna-e, uram, miért őrzik a mai napon ily nagy rangú urak a Louvre bejáratát, közönséges gyalogos gárdaőrmesterek helyett?

- Diga me.

- Mert a pápai nunciust várják, az anyakirálynénál teszi tiszteletét.

- Ejha! - szóltam sotto voce. - Rosszat sejtek. Ki ne tudná, hogy a pápa és II. Fülöp spanyol király arra szövetkeztek, hogy a királyt megöletésünkre rábírják?

- Hogyan érnének célt, míg a mi Colignynk a király kegyeltje?

Mindezt oc nyelven mondtuk és fülbe súgva, de torkunk szakadtából üvöltve is elmondhattuk volna palam et publice, oly kevéssé ügyelt ránk a körülöttünk nyüzsgő-tolongó fényes udvaroncok lármás sokasága, hiszen itt ki-ki csakis önmagával törődött, s ámbár henyének látszott, őmaga érdekei után futott.

A galéria, hol a maestro Rabastens-nel összechapott, egy igen hosszú terem volt. A Szajnára nézett, s nagy ablakai folytán igen jól megvilágított helyiség volt, de annyira üres, hogy még egy árva zsámolyt sem láttunk sehol. A nemesurak, ha nem akarták vívás közben földre vetni zekéjüket, kénytelenek voltak az inasuk kezébe adni. Mire mi beléptünk, már megkezdődött a csörte. Samson tátott szájjal bámulta a vívókat.

Mivel három-négy pár is vívott egyidejűleg a teremben, az összechapó kardok csattogása, suhogása, a bajvívók lihegése, kiáltozása és verejtéküknek a padozatra szórt fűrészporeval elkeveredett szaga roppant kellemes izgalmat keltett bennem. Nem győztem csodálni az óriás Rabastens-ből áradó erőt, amint összechapott Giacomival, annál inkább, mivel ő is olasz módra vívott, s amint láttam, nem minden tudás híján. Giacomini ellenben roppant nyugodt volt, alig mozgott, sosem hátrált el a vívóvonalától, igen hosszú karját kinyújtva tartotta, csodamód fürge pengéje mindig elébe ment Rabastens pengéjének, úgyhogy nem fért sok kétség e baráti párviadal kimeneteléhez, noha Giacomini szigorúan a védekezésre szorítkozott, hogy meg ne bántsa valahogy a kellenél több találatlaltársa hiúságát.

A csörték az ablak felőli oldalon folytak, a nézők a szemközti, hosszanti fal mentén ácsorogtak, egy vékony vörös zsinór választotta el őket a vívóktól. Azokat ellenben semmi sem választotta el egymástól, úgyhogy amint egyikük-másikuk kitért egy erőteljes szúrás elől, olykor nekiütődött, nekicsapódott háttal egy másik úr hátának, s ugyancsak megzavarta. Ilyenkor félbeszakadt a csörte, s lett nagy és szertartásos mentegetőzés itt is, ott is, kölcsönös köszönetés, főhajtással is, karddal is. Meglepett ez az udvariaskodás, melyet bizonyára az olasz mesterek vezettek be, mivel az udvaroncok máskülönben inkább nyersnek és neveletlennek mutatkoztak, színpompás, fényes öltözködésük ellenére, labdajáték közben csakúgy, mint a

Louvre udvarán s a termekben, melyeken keresztülmentem. Ezek a piperkőcök könyörtelenül utat törtek maguknak, félrelökve bárkit, nőt-férfit vegyesen, közben egymás lábára léptek, köpködtek s trombitálva fújták ki az orrukat, mit sem törődve azzal, hová s kire hull nyáluk-taknyuk; mi több, nem átaláltak egy ujjal felpöckölni a hölgyek álorcáját, vagy szemérmetlenül megveregetni arra jártukban tomporukat. Igaz, sértő inkább csak a gesztus volt, mivel a mi kitanult hölgyeink testét e helyt tömés védi. Fardagálynak, közönségesebb nevén álfarnak hívják, s úgy alakítják ki s helyezik el, hogy gömbölydedebbnek mutassa szóban forgó bájukat, de egyszersmind bástyául avagy pajzsul szolgál effajta orcátlan támadások ellen.

Miroul megint csak ott hagyott szó nélkül a faképnél, mint rendesen. Utána pillantottam s láttam: elvegyül az inasok közé, kik karjukon hordták uruk zekéjét, s azt gondoltam: megint híreket hajhász számomra, s csakugyan, hamarosan mellettem termett megint, fürgén, mint a légy, ki mézre száll, s nyomban ki is tált.

- Uram - súgta -, szeretné-e megismerni a nagy Sylvie-t?

- Nem tudom, ki az.

- Egy olasz ember, Anjou herceg vívómestere. Őt tartják az ország legjobb mesterének, noha a király jobban szereti Pompée-t.

- Hát az ki?

- Egy másik olasz.

- Teringettél! Franciák nincsenek a mesterek között?

- De vannak. Carré, ki a navarrai herceget tanította vívni, és Rabastens.

- S te kit tartasz a legjobbnak? - kérdeztem, tudván, mennyire megtisztelőnek tartja majd e kérdést, mivel Miroul rajongott e nemes testgyakorlatért, melyben nagy előrehaladást tett Giacomi vezetésével.

- Aj, uram - felelte halkan -, szívem szerint Giacomi maestrót. De ha a szememnek hiszek, Sylvie-t.

- Hogy fest Sylvie?

- Valóságos égimeszelő, s olyan vékony, hogy az ember azt hinné: eltörik. De nem törik el, lévén nem kevésbé kemény acélból, mint kardja.

Jót derültem, mert minden tetszett nekem az én kedves Miroulomon; francia beszéde, oc beszéde, sőt latinsága is, illetve azok a latin gyöngyszemek, melyekkel előszeretettel s kacéran díszítette nyelvezetét.

- Nohát, menjünk s nézzük meg pingere cum gladio e nagy művészt - karoltam bele Samsonba.

- Pingere cum gladio - az mit tesz? - kérdezte Miroul.

- Festeri karddal.

Attól fogva hallgatott, míg hármásban átverekedtük magunkat a sokaságon, s eljutottunk a galéria másik felébe, hol a nagy Sylvie vívott. Miroul ajka mozgásáról láttam, hogy többször elismételi fent mondott latin szavakat, mielőtt belévetné azon melegében emlékezetének tarisznyájába.

Kegyelmes ég, be megcsodáltam volna Sylvie-t, e páratlan nagymestert, talán a legnagyobbat, ki valaha megfordult országunkban, ha nem esett volna hirtelen tekintetem arra az úriemberre, akivel vívott. Kutya teremtettem! Láttára ifjú vérem agyamra tódult s felforrt, körmöm tenyerembe mélyedt. Kis híján elállt lélegzetem is haragomban, mely úgy rázta-remegtette egész testemet, mint őszi falevelet a szélvész. Mert kit kellett megpillantanom éppen macskaugrásra tölem, hímzett selyemingben, oly fürgén szökellve, mint özgida az erdőben? Azt a pökhendi udvaroncot, ki tegnap oly lesújtó, arcátlan és megvető pillantásokkal méregetett a labdapálya öltözőkamrájában, hol egy szolga szárazra dörzsölte Nancay úr testét. A nemjóját! Dühöm megkettőződött ez emlékre, úgyhogy, mint már mondtam, tetőtől talpig beleremegtem, s epekeserű csalódással töltötte el bensőmet, annál inkább, mivel e hiú tökfilkót nemcsak mérhetetlen gyűlölettel gyűlöltem, hanem egyszersmind akaratom ellenére csodáltam is, olyan arányos és csinos volt termete, oly fürgé a mozgása, oly ügyes kardforgató karja. S ami betetézte dühömet: ez a mákvirág sokban hasonlított rám. Hasonló volt magassága, növése, haja és szeme színe, mi több, még az az életkedv is, melyet arcáról leolvashattam, ámbár vonásai szebbek voltak az enyémenknél. Ez a hasonlóság még rontott a dolgon. Mert gondold csak el, olvasóm, hogy megpillantod egy tükörben tulajdon porhüvelyedet, a tökély legmagasabb fokára emelve, ám ez a tökéletes lény nem fivérként mosolyog rád, mint illenék, hanem éppen ellenkezőleg, határtalan megvetésével sújt, s mindjárt jobban megérted sértődöttségem okát, gyökerét s nagyságát.

S nem elég, hogy e pimasz ficsúr nagyszerűen vívott, hanyag báj mögé rejtve erejét és tudását, hanem, szemét le nem véve a nagy Sylvie pengéjéről, nem szünt meg tréfás szavakat váltani két úrral, kik tölem nem messze álldogáltak, s csoda volt látni, mi meghitt barátsággal tekintenek rá, mint ez számos megnyilvánulásukból kitetszett. Az idősebbik úr negyvenesztendősen lehetett, arca nemes vonalú és tükörsima, szeme fürkész és okos, teste kissé már elnehezült, de nem kövér, ruhája világos gesztenyeszín selyem sárga hasítékokkal, jobban mondva, inkább egyazon színnek két árnyalatát öltötte magára. Ifjabb társa ezzel szemben száz színben pompázott, mint május havában a rét. A fiatalabbik huszadik esztendejét sem tölthette még be, érzésem szerint, s arca oly tündökletesen szép volt, hogy hön szeretett Samsonomat leszámítva férfiban soha nem láttam hozzá fogható.

- Uram - kérdezte Miroul, ki kíváncsian figyelt -, óhajta-e tudni, ki ija-fija e két dali uraság?

- Tudni akarom, s még inkább, hogy ki az, aki Sylvie-vel vív. Főként ezt szeretném megtudni.

- Értem - biccentett Miroul. - S uram tekintetéből ítélve úgy gondolom, nemigen kedveli ezt az urat.

S máris eltűnt, fürgén, mint a csík, s úgy siklott tova a sokaságban, mint angolna a sziklák között.

- Fivérem - mondta Samson fellelkesülten -, e nemesúr ügyessége felér szépségével. Majd oly jól forgatja a kardot, mint maga a maestro.

- Isten adja - feleltem, fogamat csikorgatva -, hogy oly jó legyen a lelke, amennyire szemnek tetsző a külseje.

Hanem a két vívó párbaja oly sebes, finom és könnyed volt, mozgásuk oly fürge, s pengéjük oly ügyesen kötött, mintha előre megérezték volna pillanatról pillanatra, milyen vágást készül alkalmazni a másik, úgyhogy nőttön-nőtt érdeklődésem, s lassacskán kiszorította lelkemből a haragot, melyet az ipse sértő pillantásainak emléke támasztott.

- Uram - Miroul oly váratlanul termett előttem, mint falra festett ördög. Oc nyelven, igen halkan jelentette. - A világos gesztenyeszín zekés, deres fejű úr O márki. Nincs hazánkban oly nemesember, kinek neve rövidebb, karja hosszabb lenne az övéénél.

- S az az úrfi, kinek vállán nyugtatja kezét?

- Az a göndör hajú babácska Maugiron úr, egy igen magas rangú család ifjabb físarja. A tertium quidet, tudniillik azt a pimasz virágszálat, kit uram oly kevéssé kedvel, Quéribusnek hívják. Bár igen fiatal, máris báró. Mindhárman Anjou herceg emberei, s ígí s azon túl is hű csatlósai. A lelküket is odaadnák érte, ha volna lelkük.

- Ezt is egy szolgától tudod, Miroul? - kérdeztem, kissé tamáskodva.

- Attól, ámbár ő nyersebb szavakkal mondta. S nem tudom, igazat szolt-e. A fickó ugyanis egy nemesúrnál szolgál, ki a király pártján van, s úgy látom, a király és öccse házai között a szeretet nem éppen nagy s nem is igen testvéri.

E pillanatban a nagy Sylvie, ki oly hosszú és vékony volt, mint tulajdon kardja, s oly csekély vastagságot s testi szubsztanciát kínált a szemnek, hogy az ember nem értette, hogyan találhatná el valaha is egy kard hegye, hátralépett (amit soha nem tett csörte közben), s egész bámulatos hosszában kiegyenesedve olasz módra üdvözölte Quéribus bárót, jelezve, hogy a lecke, ha ugyan ez vívólecke volt, véget ért. Amit Quéribus hasonló, ámbár kevésbé nagy ívű bókkaal viszonzott, lévén karja s termete jóval kevésbé hosszú, mint a maestróé. Abban a minutában odaugrott hozzá egy inas s elvette kardját, megkímélve urát attól a fáradságtól, hogy azt visszadugja hüvelyébe, egy másik inas pedig sietve nyújtotta oda zekéjét. Kék selyemből készült ez is, mint az enyém, csak sokkal pompásabb volt, hímes, gyöngyös, s annyira új divatú, amennyire ő az enyém. Quéribus magára kapta a zekét, nevető arccal indult O márki és Maugiron felé, s éppen valami szellemességet készült nekik mondani, amikor hirtelen meglátott engem, ki majd felfaltam őt a szememmel. Arca nyomban elkomorult, ajka gúnyos fintorra torzult, szemöldöke lenézően futott fel homlokára, s oly határtalanul megvető és megalázó pillantást vetett rám, hogy gyűlöletem ismét lángra lobbant. Rettentő düh fogott el, látván, hogy nem áll újfent utálatos bántásainak kitenni, s gyilkos pillantással viszonzva az övét, önkéntelenül megragadtam kardom markolatát, s tébolyult dühömben talán ki is vontam volna hüvelyéből, ha Miroul döbbenet meg nem ragadta volna karomat; keze érintésére mintegy álmomból riadtam, nagy hirtelen sarkon fordultam, s dühtől ittasan áttörtem a sokaságon, kit sem kímélve; alig is láttam, ki van körülöttem, úgy elvakított a harag. Miroul és Samson nyomon követett. Inasom sejtette, miért jöttem ily fergeteges indulatba, Samson azonban mit sem értett az egészből, s folytonosan azt hajtogatta, mint egy kisgyerek: Mi ez? Mi ez? Úgyhogy végül hátrafordultam, s ingerülten ráförmedtem:

- Öcsém, nem hagyhatna fel a pöszögéssel?

Mire szegény Samson elnémult, elpirult és oly bánatos képet vágott, hogy igen elszégyelltem komizásomat, s futásomat lelassítva hozzáléptem, amint kiértünk az udvarra, belekaroltam, s némán testemhez szorítva karját, lépésemet az övéhez igazítottam, most, hogy így megbántottam, még százszor jobban szerettem, mint azelőtt.

Miroul jobb oldalamon lépkedett, s igen nyugtalanul figyelt. Látva, hogy kissé megenyhültem, oc nyelven megkérdezte:

- Uram, váltott-e sértő szavakat e ficsúrral?

- Nem - feleltem kurtán. - Csak tekintetet.

- Istennek legyen hála! - mondta igen komolyan Miroul. - Rosszabbat vártam.

- Nincs szó, mely rosszabb lehetne ama tekintetnél.

- De uram - felelte mosolyogva Miroul -, kegyelmed megfizetett érte: szemet szemért! Uram azért jött Párizsba, hogy a király kegyelmét kérje egy párbaja miatt. Máris egy újabbat akar a nyakába venni? Örültség! Annál inkább, mivel ez a párbaj könnyen az életébe kerülhetne. Az a dali legény bámulatos vívó.

- Hisz éppen ez az, Miroul - mondtam. - Ha e kiskakas nem vína oly mesterien, nem merne lépten-nyomon másokba belekötni. S ha én fejet hajtok előtte, jámboran szemet hunyok megvető pillantásaira, nyúlászívúnek és gyávának néz majd.

- Mi van? - hüledezett Samson vitánk hallatán. - Bátyámuramat megsértette valaki?

- Nem - feleltem kissé türelmetlenül. - Csak pillantással.

- Uram - szolt Miroul igen komolyan -, hadd idézzem eszébe: apjaura meghagyta kegyelmednek, vészhelyzetben hallgassa meg tanácsomat.

- Miroul - mosolyogtam savanyúan rá -, hallgatlak. Mit tanácsolsz?

- Uram, ha továbbra is össze-össze akad tekintete a hetvenkedőével, s minduntalan megsértik egymást, előbb-utóbb előjönnek bizonyos szavak is. S azok jóvátehetetlenek lesznek. Tehát azt tanácsolom kegyelmednek, most, amíg nem késő: rá se nézzon többet erre az úrra, s ha ő kegyelmedre néz, tegyen úgy, mintha észre sem venné a kihívást, nehogy viszonznia kelljen, amiképpen Tavannes marsall

cselekedett, ha igaz, ki süketnek tette magát, amikor Coligny első indulatában nem átalulta kétségbe vonni bátorságát.

- Miroul - feleltem, szememet a kövezetre függesztve -, úgy vélem, a tanács jó. Követni fogom.

- Aj uram - Miroul hangja elárulta, mennyire megriadt -, mindjárt lesz is rá alkalma. Előbb, mint hittem volna. Ez a kardcsörtető éppen szembe jő velünk, O márki és Maugiron társaságában. Könnyörögve kérem, uram, tartsa lesütve szemét, vagy függessze rám vagy Samsonra, beszéljen oc nyelven, mint előbb, s tegyen úgy, mintha nem is látná őt.

- Mi tagadás, Miroul - mondtam, fejemet lehajtva, de szempilláim függönyén át titokban Quéribus bárót lesve, ki pompás ruhájában gögös arccal közelgett, úgyhogy szívem gyorsabban vert a gyűlölettől és a csodálattól. - Mi tagadás, eme csinos kurafiaknál utálatosabb férgek soha nem csúsztak-másztak a föld színén.

- Aj, uram - rémült el Miroul -, miket beszél? Annyira ismeretlen vajon e tájon a périgord-i beszéd...

De többet nem mondhatott, mert Quéribus éppen akkor ért mellénk cimboráival, s fejét válla fölött irányunkba fordítva, fennszóval vetette oda neki:

- Ezek a bugrisok oc nyelven beszélnek...

Elengedtem Samson karját, úgy perdültem sarkon, mint akit vipera mart meg, s azt kérdeztem indulatosan, mindazonáltal visszafogott hangon:

- Bugrisok, uram?

- Jaj, uram! - kiáltotta kétségbeesetten Miroul.

- Bugrisok, uram! - bókolt mélyet előttem Quéribus báró. - E szó a latin rus, rurs-ból ered, mely annyit tesz: vidék.

- Ez sértés, uram - viszonyoztam hasonlóképpen bókját.

- Úgy vélem, nem az! - szólt közbe O márki. Csodálkozó tekintete ide-odajárt köztem és Quéribus között. Majd hozzátette, parancsoló gesztussal markolva meg Quéribus karját: - Quéribus báró azt mondta: ez a bugris oc nyelven beszél. Az inasra értette, nem gazdájára.

- Egyikre is, másakra is - vetette oda tüntető hanyagsággal Quéribus.

- Mi ez, Quéribus? - vonta fel a szemöldökét O márki. - Párbajt akar? Itt! A Louvre-ban! Megszegné a király és monseigneur parancsát?

- Nem én! - tiltakozott jámbor hangon Quéribus, ám közben orcátlan és gyilkos pillantásokat lövellt rám. - Mi engem illet, én nem tartom sértőnek a bugris szót. Ez annyit tesz, szerintem, mint falusi származású talpas katona. Siorac úr egyenest Périgord-ból keveredett ide, tehát bizonyára vidéki.

Ohó, gondoltam, őurasága megtudakolta a nevemet s kilétemet Nancay úrtól, s látni való, minek. Mégis hallgattam, mert vettem észre: Quéribus ugyan mindenáron össze akar tűzni velem, de a felelősséget szeretné rám hárítani.

- Báró úr - feleltem némi töprengés után -, elfogadom a magyarázatot. Mégis arra kérem, vonja vissza a bugris szót, még ha kegyelmed csupán talpas katonát ért is rajta; én úgy vélem, nem illő e szót nemesre alkalmazni.

- Én ellenben úgy vélem - felelte Quéribus fuvolahangon, de öldöklő tekintettel -, nagyon is illik oly nemesekre, kik a disznóólban cseperedtek.

- Quéribus! - kiáltott rá O márki.

- Báró úr - mondtam én, tőlem telhetően higgadtan -, ha jobban meggondoljuk, mindannyian állatok vagyunk, gondolkodó állatok, ámbár úgy tapasztalom, akadnak köztünk helytelenül gondolkodók is. S igazán azt hiszi, uram - bókoltam ismét nagyot -, hogy a falusi patkány alábbvaló a városinál?

Mire ez a Maugiron kölyök, amilyen bolond s könnyelmű volt, mint különben sokan az ő korában, hirtelen hangosan elnevette magát, vérig bosszantva s ingerelve Quéribust.

- Patkány, uram? - kérdezte Quéribus igen támadóan.

- Városi patkányt mondtam.

- Ez sértés! - kiáltotta Quéribus inkább diadalmasan, semmint sértődötten.

- Úgy vélem, nem az! - vetette sietve közbe O márki. - Hisz Siorac úr maga magát is patkánynak - vidéki patkánynak nevezte.

- Siorac úr annak nevezte magát, ami - felelte gögösen Quéribus. - De engem nem nevezhet patkánynak. Feleljen, uram. Patkány vagyok-e?

- Városi patkány - feleltem. - A latin urbs, urbis: város szóból.

- Á - kiáltotta Quéribus metsző gúnnal. - Urbs, urbis! Siorac úr decliná! Miként bátorsága is!

- Quéribus! - kiáltotta O márki.

- Báró úr - mondtam én -, kegyelmed adott elsőül példát a deklinálásra.

Mire a kis Maugiron megint felnevetett.

- Csak neessen, Maugiron, csak neessen - hörgögte Quéribus, hirtelen magán kívül, s végképp felégetve a hidat maga mögött. - Kegyelmednél is jobban nevet majd Siorac úr, ha egy gomblukkal megtoldom nevetséges zekéjének varrásait!

- Ez tagadhatatlanul sértés, uram - fordultam O márkihoz. - Kihívó, provokatív, nyilvános sértés. Legyen szíves állításomat megerősíteni, uram.

- Megerősítem - felelte bánatosan O márki.

- Márki úr - hajoltam meg mélyen előtte -, itt, Párizsban a Vasmíves utcában van lakásom, Recroche

sapkakészítő mesternél, reggelente mindig ott vagyok található. Maugiron úr, üdvözltem. Báró úr - folytattam jeges hangon -, legalázatosabb szolgája vagyok, s állok rendelkezésére bármikor.

- Uram, nyilvánvalóan én vagyok szolgája - felelte szelíden, mély meghajlással Quéribus. S amint felegyenesedett, nem tudni, miféle csoda folytán, nyom nélkül eltűnt arcáról az iménti gőg és harag, s határtalan elképedésemre rám vetett pillantása nem volt egy cseppet sem ellenséges, sőt. Még jobban elcsodálkoztam, amikor azon kaptam magamat, hogy pillantását hasonlóval viszonozom. S mialatt imigyen békésen farkasszemet néztünk, futó mosoly ült ki arcunkra, mintha az iménti jelenet, melynek során oly hevesen összezsúrtunk, csupán álomca lett volna, hirtelen támadt, meghitt barátságunk álcája. Ám hogy ehhez erőnek erejével el kell előbb vágnunk egymás nyakát, ez, jobban meggondolva, megint felingerelt.

- Jaj, uram! - tördelte a kezét Miroul, mialatt elvonultunk. - Nem lett volna szabad meghallania a bugris szót. Úgyis vak volt már, miért nem maradhatott meg süketnek is!

- Mi az? Mi az? - kérdezte Samson, s arcának lilomfehérsége halotti sápadtságra váltott. - Párbaj, e spadassinnel? Jaj, fivérem, megöli kegyelmedet!

- Mit tehettem volna? - vontam vállat. - Ha hallatlanná teszem a bugris szót, Quéribus még tovább ment volna.

- Fájdalom, én is azt hiszem! - sóhajtott nagyot Miroul.

- Bátyámuram - ragadta meg a kezemet Samson, kinek szeme máris könnyben úszott -, ha e gonosz megöli kegyelmedet, én kihívom őt párbajra!

- Jó gondolat! - szólt Miroul. - Hadd ölje meg kegyelmedet is.

- És én a mennyekben nagyon megörülök majd neki - nevettem rájuk. - Szót se ejtsünk erről többet, fivérem, s immár csukjuk be egy időre a siralmak könyvét. Megyek, elmesélem Nancay úrnak e csúfos esetet, s megkérdem, miként vélekedik róla.

Rambouillet úrhoz fordultam, megtudakolandó, hol találom meg ilyenkor a gyalogőrség kapitányát, s ő azt felelte: látni még nem látta, de talán az Őt szűzhöz címzett pályán van. Ilyenkor ott szokott játszani, mivel e korai órán még nincsenek sokan. Miroul visszaküldtem Giacomihoz, a galériára, hogy tudassam vele, hol vagyunk, én visszafordultam Samsonnal, s áthaladva az udvari kapun, bekopogtam az Őt szűz pálya hatalmas kapuján. Rögtön megnyílt, s egy pályaszolga megkérdezte: ki vagyok és mit akarok. Megmondtam. Nyomban megjelent maga a pályatulajdonos, labda- és ütőkészítő mester, Delay, ki most is csak oly hetyke volt, mint rendesen, de egyszersmind igen udvarias is. Ismer engem mondta, én vagyok az a péricord-i nemesúr, ki előző nap Nancay úrral társalgott. Lépjek be bátran, a kapitányt idevárják egy páros játszámra. Azzal egyenest az emelvényre vezetett bennünket, mely ez órában néptelen volt, minden teketória nélkül leült mellém, s jó párizsi módra kérdések özönével árasztott el: magamról, családomról, születőföldemről. Fél füllel hallgattam s csak annyira válaszoltam meg kérdéseit, amennyire elkerülhetetlen volt, ha nem akartam udvariatlannak mutatkozni, mivel figyelmemet az a két nemesúr kötötte le, kik ingujjban ütögették a labdát a rojtos kötél két felén. A bíraskodás harmadik társukra maradt, ki a mondott kötél mellett álldogált, s igen türelmetlenül várt a percre, amikor ő is beállhat majd játszani. Legalábbis így véltem arckifejezéséből ítélve, s abból, hogy ütőt tartott a kezében, holott erre semmi szüksége a bírónak.

- Nyilván ezek a nemesurak várnak Nancayra, hogy párost játsszanak. Hogy hívják a magasabbat? Igen jól játszik.

- Hogyan! Nem ismeri? - Delay mester valósággal felháborodott kérdésemen. - Ne tréfáljon, uram! Guise herceget mindenki ismeri.

- Én nem - feleltem -, minthogy csak két napja vagyok Párizsban, ámbár sokszor hallottam őt emlegetni apám, Mespech bárója házában, ki az ő apja alatt szolgált Calaisnál.

- Ezt elmondom majd Henri de Guise-nek - szólt Delay mester jóakaratóan -, s ő rögvest a szívébe fogadja kegyelmedet. Valósággal isteníti meggyilkolt édesapja emlékét.

- S ki az a nemesúr, akivel játszik? - kérdeztem.

- Ez a dolog kínos oldala - felelte a mester. - A másik úr annak az embernek a veje, ki a herceg édesapját megölette.

- De vajon igaz-e - kérdeztem óvatosan, visszavonulásra készen -, hogy Coligny ölette meg Francois de Guise-t? A király tisztázta őt e szörnyű gyanú alól.

- Hohó! a király eljártssza a maga szerepecskéjét, ami abból áll, hogy port hint a világ szemébe - felelte Delay.

De halkan mondta és roppant titokzatos képpel, mivel őt is megfertőzte az az udvari kórság, mely megköveteli, hogy az ember mindig, a jól értesültet adja. E sajátosan párizsi gyöngéjétől eltekintve meglehetősen kedveltem a labdamestert. Szép gömbölyű volt, mint egy fagolyó, termete is, pocakja is, képe is, kidülledt szeme pedig gyermeki és huncut.

- Guise hercege igen szép ember - mondtam, látva a herceg fürge mozdulatait a pályán.

- Ami kis híján az életébe került - súgta oda nekem ínyenc mosollyal Delay. - A király hajsza híján megölte, felfedezvén viszonyát Margit hercegnővel.

Az igazat megvallva erről még Mespechben is hallottunk egyet-mást, hála d'Argence leveleinek, de hagytam, hadd fecsegen csak emberünk, ha úgy tartja kedve, mivel úgy gondoltam: akadhat a sok ocsú között egy-két búzaszem is, s azt majd felcsipegetem.

Néztem a herceg játékát, és úgy találtam: ő maga roppant izmos, fürge és ügyes, arca pedig valóságos csalitűkőr, igen alkalmas az udvar jómadarainak elcsábítására, lévén szeme bársonyos és

mandula formájú, arcvonásai finomak, s kacér kis bajsza csinosan borult tökéletes rajzú szája fölé.

Azonban szépsége jócskán felülmúlta tehetségét, mely, mint a testvériségtől hallottam, fölötte szerény volt. A herceg vajmi kevéssé jeleskedett pápista oldalon a polgárháborúban. Nem örökölte apja katonai talentumát, sem diplomáciai ravaszságát. Bámulatos mégis, mi könnyen túltette magát hibáin a katolikus párt. Nem akadt Franciaországban katolikus templomi szószék, iskola, sekrestye, szeminárium, sőt talán még gyóntatószék sem, hol el ne hangzott volna nap mint nap a herceget égbe emelő dicshimnusz. Őt tekintették a vatikáni hit egyetlen, megingathatatlan istápjának, lévén IX. Károly nem igazán megbízható, hisz Coligny súgott neki. A herceg szélében-hosszában híresztelte, hogy neki, Nagy Károly leszármazottjának több s nagyobb joga van a francia trónra, mint IX. Károlynak. Ezt hajtogatták, súgták-búgták mindenfelé a papok, szerzetesek, úgyszólván a daliás, szálfatermetű herceg végül már meg sem igen jelenhetett úgy a főváros utcáin, hogy össze ne szaladt volna mindenfelől a tudatlan nép, kezét, lábát, sőt lova patáját csókolgatni. Be fura város is Párizs! Csupasz buzdítására új királyt faragott magának a francia király helyébe.

- Mint látja uram, Téligny úr fonákja nem a legjobb, adogatása is bizonytalan. Uraságod játszik?

- Télignynél sokkal jobban. És valamivel gyengébben, mint Guise.

- Hát szép öccse? - kérdezte Delay, s előrehajolt, hogy jobban lássa Samsont, ki melán s igen bánatosan üldögélt, s gondolom, máris holtan látott, kard által elveszejtve.

- Nemigen.

- S mindig ily hallgató?

- Mindig.

- Hát nem különös? - mondta Delay. - Szöges ellentétem. Nekem alig fér el számban a sok szó, nem győzőm reggeltől estig kiadni őket.

Nevettem s ő is, lévén természettől fogva jóindulatú, ámbár roppantul magahitt és ravasz. El akartam terelni figyelmét öcsémről, attól tartván, hogy Samson olyat talál mondani hit dolgában, amit nem kéne, tehát azt kérdeztem a mestertől:

- S miért játszik Guise annak az embernek a vejével, kit apja gyilkosának vél?

- Így akarja a király - felelte Delay -, ki megbékélést hirdet. Téligny úr közvetített Coligny és a király között, minekelőtte bekövetkezett volna a mostani megbékélés a hugenották és a mieink között. Azóta kegyeivel árasztja el a király Télignyt, ki mindezt készpénznek veszi.

- S kegyelmed úgy véli, nem kéne annak vennie? - kérdeztem, s a labdamester felé fordultam, kíváncsian lesve válaszát.

- Uram - mosolygott félszájjal Delay -, az udvarnál semmit sem szabad bizonyosnak tekinteni. Örökösen változik minden: kegy, kegyvesztés. S mi több: akit az egyik király kegyel, azt gyűlöli a másik.

- Hogyan? - álmélkodtam. - Hisz csak egy királyunk van.

- Négy királyunk van - felelte súgva Delay. - Az ország felkent, koronás királya. Az anyakirályné királya: az orléans-i herceg. A hugenották királya: Coligny. És Párizs királya: Guise.

- Innen a labdapályáról nézvést - szóltam sötét hangon -, Párizs királya nem győz udvarolni a hugenotta király vejének. Nézze csak, be kedvesen mosolyog rá, mint aki restelkedik a sok nyert labda miatt.

- Mosolyog rá - szólt Delay -, de ha nem félne a király haragjától, úgy vágná el e helyt a nyakát, akár egy csirkéét. És Colignyét nemkülönb. És minden eretnekét.

Istennek hála, Delay ezt suttogva mondta, s kedves öcsém nem hallotta meg. Máskülönb nagy lett volna annak a veszélye, hogy ráfelel valamit, s azzal vége lett volna a labdamester belém vetett bizalmának s fecsegésének, holott sok megszívlelendőt találtam közte. Ez az ember, ki az udvarban élt, ha nem volt is tagja, igen sokat tudott hercegi klienseiről.

Jobban szemügyre vettem a játékosokat, s úgy rémlett, Guise mosolya csakugyan álságos, Télignyé ellenben őszinte és teljes. Eme Téligny, ki egyenesen birtokairól, Rouergueből jött fel Párizsba, elég ügyes mozgású volt, természetére nézve elég fürgé, arcára nézve jóakarátú és szeretetre méltó, de úgy véltem, a kelleténél büszkébb rá (lelke ártatlanságában), hogy az udvarnál oly szívesen látják, s a király és az ország nagyjai jóakarattal halmozzák el.

- Hát az a nemesúr kicsoda - kérdeztem -, ki a bíró szerepét játssza, s láthatóan alig várja Nancay urat s a páros játszma kezdetét?

- Angoulême lovag. De csakis úgy nevezik: a fattyú, mivel II. Henrik és egy ír hölgy parázna szerelmének gyümölcse.

- Be fekete! - mondtam én. - Haja, szemöldöke, szeme, még a bőre színe is.

- Hát még a lelke - bólintott Delay. - Figyelje meg a szemét: milyen mélyen ül gödrében s milyen közel esik egymáshoz a kettő: ez a kegyetlenségre hajló természet jele. A király mégis kedveli e feketénél feketébb embert, s rábízta aljasságait.

- Aljasságait?

- Ki ne tudná - súgta a fülembe Delay -, hogy a király meghagyta a fattyúnak, ölje meg Guise herceget, mivel az meg merészelt hágni Margot-t. Ha nem nőült volna nyomban meg a herceg, a fattyú megölte volna.

Haj, gondoltam, miféle világba vetett balsorsom! Guise megölné Télignyt a király egyetlen intésére, s a fattyú megölte volna Guise-t a király biztatására. Mégis itt adogatják egymásnak hármában a labdát,

udvariasan és mosolyogva. Kutya teremtette! Miféle udvar hát Franciaország királyi udvara? Csupa gyengéd ölelés, nyájas pillantás, kedveskedő szó! De ki hétfőn rád mosolyog, kedden véredet ontja.

Idáig jutván, eszembe ötlött párbajom Quéribusszal (s az igazat megvallva e gondolatot egészen el sem űzhettem, hiába igyekeztem másra gondolni, míg a labdamesterrel beszélgettem), s igen csekély bizodalommal tekintettem jövőm elébe ez álnok városban, ami felette elbúsított, mert igaz szerelemmel csüggtem e világi életemen.

- Látom, a fattyú igen türelmetlen Nancay úr késése miatt. Nemes uraság, hajlandó lenne-e negyediknek beállni, ha az urak úgy óhajtnák?

Úgy meglepődtem, hogy önkéntelenül rábólintottam, s lám, a mi gömbölyű labdamesterünk máris felpattan, labdaként gurul-szökell át a pályán, s darázként kezd duruzsolni Guise, a fattyú és Téligny fülébe. Majd visszasiet s jelenti: a dolog el van intézve, vetkezzek máris ingujjra, s hozzáteszi, rútul rám pirítva: „mivel nem szeretném, ha a nagyméltóságú uraságok e zekében látnák”.

Kezembe nyomott egy igen jó ütőt, s bemutatott a fattyúnak, a tengernagy vejének és Guise-nek. Ez utóbbi a maga térfelére parancsolt.

- Siorac uram - mondta nagyon kedvesen a herceg -, igen nagy öröm nekem, hogy megismerhetem Siorac kapitány fiát, kinek nevét soha el nem mulasztotta megemlíteni atyám, ahányszor Calais ostromát elbeszélte, márpedig én százszor is hallhattam gyermekkoromban e történetet, ha ugyan nem többször.

- Én is sokszor hallottam, méltóságos uram - hajoltam meg mélyen előtte -, apám szájából, ki mindenkor a legmélyebb tisztelettel szólt méltóságod edesatyjának tehetségéről és vitézségéről.

S ámbár ez a szó szoros értelmében megfelelt az igazságnak, mindkét részről csupán udvari szenteltvíz volt, nem egyéb, hisz a szép herceg jól tudta, melyik oldalon áll apám s melyiken ő, a pápa és a spanyol király esküdt szövetségese, ki csakis arról álmodik, hogy a hugenották vérében gázolva följusson a francia trónra. E régi tervét azonban gondosan elrejtette az udvariasság álorcája mögé, hiú lelke bármit türelemmel elviselt volna, csak hogy egykor trónra léphessen.

Mindössze pár percig játszottam, ám ez is elég volt ahhoz, hogy Guise herceg égis dicsérjen, s amikor megjött Nancay úr s én elhagyni kényszerültem a pályát, még azt is hozzátette: örömet látna máskor is játékostársaként, s akármilyen furcsa, úgy tetszett, ezt őszintén mondja, lévén passzionátus labdajátékos.

Nancay nem egyedül érkezett. Montesquiou úr követte őt. Egyenest felém tartott, s mialatt a zekémbe bújtam, igen hidegen közölte: Anjou herceg megparancsolta, vezessen nyomban elé fivéremmel együtt. Én elhülten hallottam e parancsot, s a labdamester nemkülönben, ki mihelyt látta, hogy Montesquiou úr engem keres, hegyezni kezdte kerek fülét.

- Hogyan állhatnék őfensége elé így, amint vagyok, uram? - mutattam foltozott zekémre.

- A parancs parancs - felelte Montesquiou. Napégette arcát két vastag fekete vonás osztotta háromfelé: szemöldöke és bajsza. - A dolog nem tűr halasztást, Siorac uram. S ha nem jönne önként, gárdistáimmal vitetném őfensége elé - tette hozzá, igen komolyan.

- Vajmi nagy teher lennék nekik, és ők igen fura kíséret nekem - feleltem mosolyogva. - Montesquiou úr meggyőzött: követem.

Montesquiou nem viszonzta mosolyomat. Arca komoly maradt és baljós, úgyhogy amikor a Louvre udvarán áthaladtunk, Samson meg én Montesquiou úr előtt, mint juhok a terelőkutya előtt, hátrafordultam s halkan megkérdeztem tőle:

- Montesquiou úr, ilyen súlyos a dolog?

- Nem tudom - felelte ő kifürkészhetetlen arccal -, de őfensége igen haragosnak látszott, és parancsa nem tűr halasztást.

Lelassítottam lépteimet, úgyhogy egy vonalba kerültünk, s némán figyeltem arcát s azt a két fekete vonalat, mely arcát keretezte. Nem látszott éppen nyájasnak. Majd, mivel nehezen viseltem el hallgatását, azt mondtam, tréfaformán:

- Arkifejezése után ítélve azt hinné az ember, Montesquiou úr, hogy bírám elé kísér, ki még a mai napon a Bastille-ba küld.

- Nem tudom - felelte foga közt szűrve a szót Montesquiou. - Összeszólalkozott valakivel?

- Igen.

- Akkor bizony az is megeshet.

Hetedik fejezet

Montesquiou úr a Louvre új szárnyába vezetett bennünket, termék hosszú során haladtunk át, hová az udvaroncok többségének nem volt bejárása. E termeket dúsan aranyozott, pompás kazettás mennyezetek díszítették, antik modorban festett, diadalmenetet ábrázoló képekkel, sisakkal, lándzsákkal, késekkel, pikákkal; a falakon gazdag kárpit, a padlón hatalmas, drága szőnyegek. Gondolom, hosszan megcsodáltam volna e sok szépet, ha a szívem nem vert volna bolondul bajos helyzetem s ama fenséges és haragos személy miatt, aki elé vezettek. Oldalról Samson oly szármalmas pillantásokat lövellt rám, hogy elszorult láttukra a torkom: azonfelül roppantul szégyelltem, hogy ily szármalmas külsővel kell őfensége előtt megjelennem, sokkal szívesebben viseltem volna egyszerű fekete bársonyruhát, amelyet hőn szeretett öcsém, semhogy toldott-foldott öltözékben feszengjek a herceg előtt.

Előbb észre sem vettem Anjou herceget, mivel selyembe-bársonyba öltözött nemesi urak vették körül, kik beléptünkre úgy fordultak mind felénk s oly kíváncsian méregettek, mintha Amerikából aznap érkezett egzotikus állatok lettünk volna. Halkan beszélgettek egymás közt, örökös fejrázás, izgés-mozgás közepette, szakállukat babrálták, csípejüket riszálták, fél lábon hintáztak, csinos kezükkel minduntalan a fejükön díszelgő bodrokat, fürtöket, csigákat lapogatták, s hol azt mondták: Lelkemre!, hol azt: Bele kell halni! E szókat volt alkalmam Tourelles báróné szájából is hallani. Az uraságok mindenestre ajkbiggyeszten mormolták el őket, mintha ezáltal valamiféle különös bájra és súlyra tehettek volna szert.

A fojtó hőség ellenére valamennyien köpenyt viseltek, mint láttam, mégpedig oly kurtát, hogy alig ért le darázsderékukig. Egyesek közülük félvállra vetve hordták, úgyhogy hosszabban csüggött alá, s ha elfordultak, repesett, az ember azt vélte volna, ez e tarkabarka madarak egyetlen szárnya. Azt is észrevettem: úgyszólván valamennyien nyitva hordták zekéjük egyik ujját, feszesen begombolva a másikat, s a két ujj színre is különbözött (ahogy a hasítékokat bélelő selyemé is). Vállban olyan bővek voltak e zekék, hogy egy nagyobb tarsoly a hónuk alá fért volna, a nadrág ezzel szemben nem buggyos volt, hanem testhezálló és redőzött, mint a női alsónemű. A harisnya színe is elütött a nadrágétól, s a bal oldali harisnyáé a jobb oldalitól, noha csupán árnyalatra különböztek. A gallér, melyen úgy nyugodott fejük, mint egy tálon, roppant széles volt, hófehér fodrai kikeményítettek. Fejükön a mondott bodrok fölött kócsagtollas olasz kalpag, a tollforgó kissé emlékeztetett anyám fejfedőjére; kiritkított szemöldökük vékony, finom ívet vont fehérre és pirosra kendőzött arcuk fölé, ámbár a festés diszkrét volt; egyik fülükben gyöngy vagy gyémánt, a másikban semmi; tekintetük egyszerre lágy és kihívó; gyűrűkkel rakott, sima kezük kardjuk markolatán nyugodott; mint később megtudtam, e veszedelmes kislovagok egytől egyig kitűnő vívók voltak, s puhány külsejük ellenére hirtelen kezűek, kötekedőek és halálmegvetően bátrak, mint ezt háborúinkban bebizonyították.

Samson tátott szájával bámulta e csodalények ruháit, cicomáit, amihez foghatót eddig sohasem látott, még itt, a Louvre-ban sem. A közönséges udvaronc, akármilyen tarkabarka ruhát viselt is, baromfiudvarba való, szürke farkú, fakó tollú kakasnak tetszett volna e mesébe illő paradicsommadarak mellett. Mi engem illet, majd elsüllyedtem szégyenemben a rám szegezett, gúnyosan villogó pillantások keresztüzében, fuldokoltam, s kis híján elaléltam az illatszerektől, melyekkel a kislovagok megkenekedtek, mi több, alig érttem a beszédüket, annyira selypegő, kényeskedő, lagymatag volt; a szavakat mintegy tagolatlanul s foghegyről ejtették. Lépni sem mertem immár, oly nagy volt a tolongás, mindazonáltal igyekeztem felszegni tarajomat, ha tollazatom nem volt is oly pompás, mint az övék.

- Uraim, kérem, térjenek ki az utunkból - kiáltotta Montesquiou, ki a maga napégette arcával s az arcát keretező erős fekete vonalakkal úgy festett itt, mint idomtalan holló a kolibrik között, kiket, amint láttam, nemigen szívelt, ahogy amazok sem őt, úgyhogy a legkevésbé sem igyekeztek újból kitérni, hanem csűf arcot vágtak rá. Egyesek orrukat fintorgatták, mintha a kapitány búzlótt volna, mások pláne kivonták félig kardjukat, mintha ott helyben fel akarnák nyársalni. Montesquiou úgy tett, mintha mit sem látna, szemét merőn a hercegre függesztette, ki előtt merev derékka, szögletesen meghajolt, de oly mélyre, hogy fél térdre ereszkedett:

- Fenséged parancsára előálltak a Siorac uraságok.

Mire nagy csend támadt, a szép uracsok hirtelen elnémultak, s kenetteljes arccal a hercegre emelték áhítatos tekintetüket. Ő szép kezével intett, jelezve: beszélni óhajt.

Az igazat szólva nem siette el; egyelőre kíváncsian fürkészett bennünket, Samsont és engem, talán avégett is, hogy időnk legyen felmérni hatalmának egész súlyát, minthogy e világon kétféleképpen lehet hallgatni: ahogy az uralkodó szokott, s ahogy az alattvaló. Jóllehet Anjou hercege egy közönséges karosszékben ült, s az még csak nem is állt dobogón, e karszék trónusnak tetszett, annyi méltósággal ült rajta a herceg; e tekintetben nagyon is elütött bátyjától, IX. Károlytól, ki mindig, még legádázabb haragjában is gyerekesnek látszott. Nem mintha a herceg másfajta öltözképet viselt volna, mint a körülötte tébláboló uracsok, a rajtuk megfigyelhető furcsaságok nála is feltűntek (hisz, az igazat szólva, ő volt forrásuk és kútfejük), annyi különbséggel mégis, hogy ő ma egyetlen színben pompázott: hófehér selyemzekéjén drágakövek és gyöngyök díszlettek, vállán-mellén megszámlálhatatlanul sok gyöngy sorakozott sűrűn.

Arca nem olyan szép, mint mondják, gondoltam, lévén orra igazi Valois-orr, éppoly hosszú és súlyos, mint apjáé és nagyapjáé, hanem e hibáért bőségesen kárpótol a szeme. Hamisítatlan olasz szem: nagy, fekete, mandula formájú s mi több, hallatlanul eleven, fürkész, gyanakvó, csillogó s valamiféle szellemi bájt sugárzó, mely nyomban a maga pártjára von. Elég volt egyetlen tekintetet vetnie valakire, s máris meghódította.

Engem ugyan csak félig, mivel úgy láttam, miközben a lehető legnagyobb tisztelettel figyeltem a herceget, hogy arca nem vidámságra s jó kedélyre vall - ami mindig megnyugtató a hatalmasoknál -, hanem inkább keserűségre és mélabúra: erről árulkodott az a redő ajka zugában, mely világossá tette, hogy ez az istenek kegyeltje, ez az ifjú ember nem érzi jól magát a bőrében.

A herceg finom szálu, keskeny és konya bajuszt hordott (s ez még jobban kiemelte fent említett redőt), alsó ajka alatt és állán gyér szőrpamacsot s igen könnyű körszakállt. Szakálla, bajsza egyaránt hollófekete volt, aminthogy kócsagtollas kalpaga alól előbukkanó hajfürtjei is; magas, széles, fénylő homloka ellenben egészen szabad volt.

- Siorac úr - szólított meg Anjou hercege halk, szelíd, fuvolacsengésű hangján, komoly, de nem bosszús arccal -, megfelel-e az igazságnak, hogy kegyelmed összeszólalkozott a palota udvarán Quéribus

úrral?

- Megfelel, fenség - bókoltam mélyen.

- S ki kezdte e perpatvart?

A kérdés zavarba ejtett, annál is inkább, mivel éppen akkor pillantottam meg O márki és Maugiron társaságában Quéribust, kit beléptemkor nem láttam, minthogy egész figyelmemet a herceg kötötte volt le. Hanem időközben odalett büszkesége; sápadt volt, aggódó s még nálam is sokkal izgatottabb, lerítt róla: retteg, hogy el találja játszani ura kegyét. E gondolatra belém vágott a felismerés: nekem nincs mitől félnem, hisz hugenotta vagyok, s e minőségemben eleve kegyvesztett, tehát elhatároztam: átvállalom a báró bűnének fele terhét.

- Fenség - feleltem -, nem a báró úr vétke, s nem is az enyém, hanem egyes-egyedül zekémé, melynek láttán Quéribus úr nem fojthatta el ingerültségét. Erre magam is felfingerültem, ingerültségem tovább növelte Quéribus úrét, bosszús pillantásainkat nyomon követték a szavak, köztük egy-két éles, tehát sértő szó, jöllehet kiváltó okuk vajmi csekély volt; egy megvetemedett zeke megvetése.

Őfensége kegyeskedett elmosolyodni, mivel igen kedvelte a gioco di parolá-t, mint ez a továbbiakból is kitetszett.

- Quéribus, mi a véleménye Siorac úr elbeszéléséről? - kérdezte a herceg.

- Hogy határtalanul nagylelkű, s erősen kisebbiti vétkem. - Míg ezeket mondta Quéribus, nyájasan odabiccentett, s én siettem viszonzni üdvözlését.

- Kardcsörtető Quéribus - mondta a herceg (s láthatóan elégedett volt az alliterációval, melyet udvaroncái az elragadtatás morájával fogadtak) -, van-e panasza s zokszava Siorac úr ellen, zekéjétől eltekintve?

- Nincs, fenség.

- Gyűlöli-e őt?

- A legkevésbé sem - kapott a szón Quéribus. - Igen bátornak kell annak lennie, aki párbajra áll ki velem, s igen jó természetűnek, ha képes megbocsátani arcátlan pillantásaimat. Mindössze egy napja ismerem Siorac urat, de máris szeretem és nagyra becsülöm.

- És mégis elvágta volna a nyakát! - sötétült el hirtelen a herceg arca, majd emelt hangon folytatta: - És nemcsak az övét! Hanem a két első segéd is egymásét!, és a második segédek ugyancsak! Jaj, kedves barátaim! - fordult most hallgatóságához -, nem örültség-e így köztöködni, ahogy nap mint nap teszitek itt a palotában? A király személye közelében, ami főbenjáró vétek az ország törvényei szerint - s ugyan miért? Csupa semmiségért s haszontalanságért, aminő ez a zeke is! Az ember azt hihetné: ölni csak holmi testmozgás a ti szemetekben; s nem kell rá több s nagyobb ok, mint egy labdajátsszmához. De jól ügyeljetek, mert ha ez a köztöködésnek nevezett kórság elterjed nemességünk körében, apránként elemészti. Ha valaki összeszámolná, évente hányan esnek el Franciaországban ilyen s efféle párbajokban, kitetszene, hogy számos csata zajlott le kül- s belháborúinkban egyaránt mely nem követelt ennyi ifjú s vitéz áldozatot, nem ragadta el ennyi nemesúr életét, kik méltán szolgálhatták volna fejedelmüket, s magas méltóságra juthattak volna, ahelyett hogy ifjúságuk bimbajában s virágjában hulljanak el. Kedves gyermekeim - mondta a herceg (ki velem éppen egykorú volt, tehát csakis rangja avatta idősebbé) -, nemde kitalálni is bajos eszeveszettebb örültséget, mint hogy egy nemesúr, ki a gyűlölet szikráját sem táplálja szívében embertársa iránt, sőt inkább barátsággal tekint rá, mégis legyilkolására törjön, Isten tudja, miféle álságos bátorság és hamis becsületérzés parancsára?

Ez a szép és erőteljes - s amellet a legtisztább franciasággal előadott - beszéd úgy elnémította csinos udvaroncainkat, hogy a légy zümmögését is meg lehetett volna hallani. Lélegezni is alig mertek bűneik miatt, melyek vajmi nagyok lehettek, az arcokról ítélve; hiszen nem akadt e párbajhősök között egy sem, ki korábban meg ne ölte volna már hasonló perpatvar miatt egyik-másik ellenfelét.

A herceg maga is hallgatott, s nagy méltósággal ült karszékében. Szép kezeit (melyeket különféle kenőcsökkel s illóolajokkal kenetett, mint ezt utóbb Fogacer-től megtudtam), könnyedén a szék karfájára nyugtatta, s szép fekete szemét merőn Quéribusra függesztette, mint aki elvárja tőle, hogy megszólaljon s kimondja, amit a herceg hallani szeretne, de nem akar egyenesen a szájába adni.

- Mit tegyek, fenség? - kérdezte sápadtan, remegve Quéribus, mint akit a kétségbeesésbe kerget a gondolat, hogy fejére vonta ura haragját. - Kibéküljek itt helyben Siorac úrral, s a bocsánatát kérem?

A herceg felszegte fejét, farkasszemet nézett Quéribusszal, de mit sem szólt, s nem is moccant, megőrizve méltóságteljes mozdulatlanságát.

- Hát ha mindenképpen meg kell lennie - kezdte újra Quéribus, orrát fintorgatva (láthatóan nagy erőfeszítésébe került megalázkodnia előttem) -, Siorac uram, kérem...

De nem hagyta befejezni a mondatot. A dolgok nem oly mederbe terelődtek, amint kívántam. Hirtelen a báróhoz léptem, átöleltem, jól megszorongattam, s felkiáltottam:

- Ej, Quéribus uram, nem bocsánatkérését kívánom én, hanem a barátságát és semmi mást!

Mire elpirult, s hirtelen elvetve tartózkodását, nevetve magához ölelt úgy, hogy majd megfojtott. Csókokkal hintette tele orcáimat, de én sem voltam rest, szívből viszonztam csókot-ölelést, mert sokkal inkább kedvemre valók voltak, mint az, amit Quéribus kardjának hegye és éle mért volna rám. Mert az igazat szólva, oly egyszerű vívó volt, hogy ha odáig jutott volna a dolog, egy szempillantás alatt végzett volna velem.

Vége Quéribus is megelégtelt az ölekezést, a szüntelen és kölcsönös nyájas vállveregetést,

csontropogtatást, kissé eltávolodott tőlem, s lángvörösen, könnyes szemmel, de nevető arccal mondta:

- Siorac, ezennel beismerem s megvallom, nem nagyobb bugris nálamnál!
- És uraságod sem inkább patkány, mint én - feleltem.
- Zekéje nem csúnyább az enyémnél - így ő.
- Micsoda! - szólt váratlanul közbe a herceg. - Ezt igazán így gondolja, Quéribus?
- Így, fenség - bókolta Quéribus.
- Ennek örülök!, mert amíg elnéztem kegyelmed és Siorac ölelkezését, alkalmam volt tapasztalni,

mennyire egyforma növésűek s termetűek, és az az eszmém támadt, hogy a barátság kedvéért, melyet kölcsönösen fogadtak egymásnak, zekét cserélhetnének!

Ez eszmét, mely parancs volt, a hallgatóság hangos Ó! és Á kiáltásokkal s nevetéssel fogadta, ám a herceg oly zordon s komor pillantással mérte végig a társaságot, hogy a nevetés nyomban elhalt. Képzeltetik, hogy megnyúlt Quéribus képe, s mi némán vetette le zekéjét s vette föl az enyémet. Nem mertem nyíltan kimutatni örömemet, míg magamra öltöttem gazdag hüvelyét. Kedvetlensége lesújtott, jelélül, hogy immár én is a barátságomba fogadtam őt. És ámbár a jelenlévő uracsok oly nagy igyekezettel nyeldekelték a szájukra toluló gúnyolódásokat, hogy majd megfúltak bele, s arcuk kidagadt, mint a felfuvalkodott béka képe, oly nagy volt felettük a herceg hatalma, hogy egyikük sem mert nevetni, s elsőnek éppen azok sütötték földre a szemüket, büszke tekintetének villámától sújtva, kik a legcsúfondárosabban figyelték a jelenetet.

- Lám, úgy áll újdonsült barátainkon a zeke, mintha rájuk öntötték volna - szólt a herceg változatlanul komolyan. Quéribus, hálás vagyok engedékenységeért, s még inkább az lennék, ha ráállna, hogy egy óra hosszat fel-alá sétál a Louvre-ban így felöltözve Siorac úrral.

- Fenség - sápadt el Quéribus -, miért tesz ki ily nagy gyötrelemnek?
- Báró úr, átalna-e mielőttünk, kik ezt megparancsoltuk, e zekében mutatkozni?
- Felséged előtt nem. De a többiek előtt!

- Ahol mi nem vagyunk, nincs senki és semmi - felelte Anjou hercege annyi fenséggel, hogy azt gondoltam: olykor feledni látszik, hogy nem ő a francia király.

- Quéribus báró, egy óra múltán idevárom, s Siorac urat nemkülönben.

Azzal elbocsátott. Engedelmeskednünk kellett. Kivonultunk a teremből, én teljes dicsőségem fényében, a báró toprongyosan. Samson a nyomunkban, fogadok, boldogan, hogy megmenekültem, s némán, mint a csuka. Néma volt Quéribus is és céklavörös, s egész testében remegett e retentő megaláztatás miatt. Lógó orral szenvedte el a büntetést, mely iszonyúbb volt számára a halálnál, amilyen hiúak udvaroncaink, ellentétben a hugenotta nemességgel, mely inkább lenni akar, mint kitűnni, inkább birtokolni, semmint javaival kérkedni.

- Ej, báró, ne vágjon már ilyen bús és levert képet - mondtam halkan, s belekaroltam Quéribusbe. – Annál jobban nevetnek majd kegyelmeden, minél zavartabbnak s komorabbnak látszik. Inkább nevéssen, mutasson elégedett arcot, legyen minél magabiztosabb, s akikkel sétánkon összetalálkozik, azoknak mondja tréfálkozva: fogadást kötöttem Siorac úrral, s meg akarom nyerni.

- Az istenit, Siorac! - ragyogott fel Quéribus -, kegyelmed esze vetekszik bátorságával. A tanács jó. A szerint cselekszem. Sokan vannak itt, akik nem szeretnek, ne lássanak csüggedtnék!

Nyomban kihúzta a derekát, kiegyenesítette hátát, felszegte a fejét, s ruganyos léptekkel vonult ki oldalamon a Louvre udvarára az augusztusi napsütésben, mosolyogva, ámbár ez a mosoly kissé kényszeredett és hervatag volt. Látván nekividámodását, hogy megerősítsem jókedvét, elmeséltem montpellier-i kalandomat Mangane-nal, az ifjú boszorkánnyal, ki minekutána egy sírdombon paráználkodott velem, mivel Belzebubnak vélt, tévedésére ráébredve gonoszul megkötötte bökőmet, úgyhogy varázslata tíz hosszú napra töketlenné tett. Quéribus oly jól mulatott elbeszélésemen, hogy a könnye is kicsordult, s az oldalát fogta nevetésben.

- Be szórakoztató cimbora kegyelmed, Siorac! - kurjantotta. - Ha elgondolom, hogy Montaigne úr zacskója csodát mivelt, újra harcképessé tette kegyelmedet, noha üres volt! S ezt persze csakis az ő zacskójára értem!

Újra elővette a nevetés, és engem is, úgyhogy kétrét görnyedtünk nagyjókedvünkben. Látták ezt az udvaroncok (kiket inkább ugroncnak kellene nevezni, amilyen mohón s lihegve futnak a hatalmasok után, hogy kegyüket elnyerjék), mondom, az udvaroncok figyelmét felkeltette vidámságunk, s közülük többen is odajöttek Quéribushöz, megkérdezni, miért ez a különös öltözék, de választ nem kaphattak tőle, annyira nevetett, kedvük támadt hát kifürkészni derűtségünk okát, annál is inkább, mivel a nyomunkban ott bandukolt elmélázva Samson, valamint Giacomi, ki végzett csörtéivel, továbbá elképedt szolgám, Miroul és Montesquiou (ki, fogadok, azt tartozott figyelni, nem bújunk-e meg valami zugban ez óra alatt), s mivel egyes kíváncsiak is felzárkóztak mögéjük, nemsokára szépszámú kísérettel sétafikáltunk, miközben e szájtátiak - akiből az udvarban is akad annyi, amennyi a városban - igyekeztek mindenáron megtudni, mi rejlik vajon e nagy és áthatolhatatlan titok mögött, mit keres itt egy kislovag, foltozott zekében!

Jól elszórakoztunk kíséretünkön, gondolhatják. Hanem Quéribus egyszerre megszorította a karomat, s nagy vidáman a fülembe súgta:

- Siorac, azt gyanítom, kegyelmed egy hiten van Franciaország fő perjelével!
- S ugyan ki ez a nagy ember? - kérdeztem én, titokban megriadva, amiért a báró hitet emleget egy hugenottához szólna.

- Az angoulême-i fattyú. Istennek hála, csupán a cím s a javadalom az övé. Mert ha neki kellene megáldania avagy bűnbocsánatban részesítenie hölgyeinket, ördög tudja, miféle szerszámmal használja. Hozzá fogható ádáz szoknyavadász nincs még egy országunkban. Tudja-e, mit mondott róla Anjou hercege? „A főperjel hallani sem akar a halálról. Előtte nincs más náció, csak az életé.”

- És mi módon írandó itt az élet szó? - kérdeztem nagy ártatlanul.

- A kegyelmed módján - felelte Quéribus.

Mire megint jót kacagtunk, s én még Quéribusnál is jobban nevettem, látva, hogy a mögöttünk tolongó nyájból egyesek velünk heherésznek, noha egy mukkot sem hallottak az egészből, és nem is sejtik, min mulatunk, csak hogy a többivel elhitessék: ismerik a dörgést!

- Aj, istenemre, be kellemes társ kegyelmed, s mi kár lett volna megölnöm, hisz valósággal tüköre a gáláns nemesember erényeinek - szólt Quéribus. - És egyébiránt - tette hozzá nem minden tetszelgés nélkül -, jobban megnézve kegyelmedet, úgy vélem, hasonlítunk is egymásra.

- Quéribus - feleltem, sóhajt tettetve -, kegyelmed hízeleg nekem! Az én hajam szőke, a kegyelmedé színarany, a szemem szürkés-kék, a kegyelmedé a legtisztább azúr, arcom bőre világos színű, a kegyelmedé tejfehér, orrom egyenes, a kegyelmedé nemkülönben, csak hogy sokkal finomabb metszésű, ajka ugyancsak. Nem is értem, hogy nem bolondul kegyelmedbe ahány fehérszemély csak van. Egyszerűen azt mondanám, báró: én a vázlat vagyok, kegyelmed a bevégzett mű.

S ámbár félig tréfából mondtam, amit mondtam, Quéribus elragadtatottan hallgatta, majd megállt, újfent keblére vont, s összevissza csókol, mondván:

- Ó, Siorac! Ó, én barátom! Jobbik énem! Máris úgy szeretem kegyelmedet, hogy a világért el nem hagynám. Rendelkezzék, kérem, házammal, erszényemmel, lovaimmal! Istenemre! Kész vagyok mindazt kegyelmednek adni, ami enyém s még annál is többet! S ha volna itt az udvarban egy szép hölgy, akire kedve támadt, Istenemre! Nevezze meg, s már is a kegyelmedé! Minden erőmet latba vetem érte!

Akkor úgy hittem, Quéribus kicsit nagyozol, megjátssza a büszkét s a nagyfiút. Tévedtem. Később, amikor jobban megismertem az udvart, rájöttem: a párizsiak mindenben-barátságban, gyűlöletben-egyaránt szertelenek. Meséltek nekem egy nemesúrról, ki amikor legkedvesebb barátja két hétre elutazott, gyásza jeléül megnövesztette szakállát, haját, s bánatában úgyszólván nem evett, nem ivott, illetve éppen csak annyit, hogy éhen ne haljon barátja visszatértéig.

Mindenesetre hálámról és köszönetemről biztosítottam ezerszer is forrószívű barátomat, ki egy órával ezelőtt még el akarta vágni a torkomat, s én is eszeveszetten csókolgattam, ölelgettem, s elárultam neki: már is kiszemeltem egy szép hölgyet, ki ma este vacsorára s talán egyébre is vár Tehénlelő utcai kis házában. Az utca neve hallatán Quéribus harsányan, pajzánul és derűsen felkacagott.

- Aj, Siorac! - mondta. - Ismerem a hölgyet. T. báróné. Nincs az udvarban épkézláb nemesúr, kit meg ne hívott volna már kisdéd vacsorái egyikére, csak hogy caro mio, a feltálatl pecsenye vajmi sovány. A hölgy mértéktelenül kacér, más táplálékra nem is számíthat nála némi becézgetéstől eltekintve, nem ad ő semmit az ajkán kívül, étvágyát kisdéd csemegékkel altatja majd el, s ami a pecsenyét illeti, azt mindenestül megvonja.

Alighogy ezt elmondta, valaki hátulról megkopogtatta a vállát. Sarkon fordultunk, s Montesquiou urat pillantottuk meg. Arcát szigorú keretbe foglalta az a bizonyos két fekete vonal (s én újfent rájuk csodálkoztam: el nem tudom képzelni, hogyan vághat ily körülmények között valamikor is nevetős képet a gazdájuk). Montesquiou úr közölte: letelt az óra. Térjünk vissza a terembe, hol őfensége vár bennünket.

Tehát arra vettük lépteinket. A küszöbön Montesquiou egy intéssel megállította kísérlőink birkanyáját. És beléptünk mi ketten, Quéribus és én, igen elégedetten vidám mókáinkkal, ragyogó szemmel, tréfára görbült szájjal, csókoktól simára koptatott arccal.

Anjou hercege annyira lenyűgözött finom, hamisítatlanul olasz modorával (de nem volt-e anyja révén Medici ő maga is, s örököse legjava firenzei rokonai bájának, ravaszságának, gyengédségének?), hogy előre örültem: újra láthatom és hallhatom őt, noha a lelkiismeret furdalt miatta, de csak egy cseppcskét, alig érezhetőbben, mint az a kavics csizmánkban, mely ugyan nem akadályoz meg a járásban, de szüntelenül eszünkbe idézi, hogy ott van, ahol van. Amiatt furdalt tudniillik a lélek, hogy személyében pártom egyik esküdt ellenségének adózom csodálattal, a jarnaci és moncontouri győzőnek, Condé megölőjének ama vad Montesquiou keze által, ki éppen hozzá kísér. Ám ha sokat szenvedett országunknak csakugyan négy királya van, mint Delay mester állította - IX. Károly, Coligny, Anjou hercege és Guise herceg -, nem csoda, ha mind a négyen a többi elemésztésére törnek, fenyegettetve érezve magukat általuk, s olykor átmenetileg szövethetnek egymással, de csupán avégből, hogy négyük egyikére vereséget mérjenek. S amai különös, mondhatni természetellenes helyzetben, amikor is IX. Károly Colignyt tette meg tanácsadójául - mivel anyjában nem bízhat, fivérét pedig gyűlöli -, Anjou hercege okkal léphetett ilyen-olyan egyezsége Guise-zel, noha jó oka volt a Valois-k trónját félteni Guise féktelen becsvágyától, mint ez a továbbiak során be is igazolódott. A király csakis Colignyra hallgat, így és ezért támadt egy füst alatt két feje a pápista pártnak, mint Janus istennek: Anjou és Guise hercege, noha mindkettő titokban a másik vesztét kívánja, hogy a helyére lépjen.

Ily gondolatok közepette léptem a terembe, s nagy lett csalódásom. Sehol sem láttam Anjou herceget, sem az udvaroncok hadát. Alig öt-hat ember lézengett a teremben. A többi között Fogacer-t pillantottam meg egy igen tekintélyes személy társaságában, kinek becsületes ábrázata rokonszenvesnek látszott; alighanem Miron volt, az orvosdoktor (ki a gyakorlatban, az igazat megvallva, éppen nem bizonyult

oly ostobának s tudatlannak, mint Fogacer állította, sőt ellenkezőleg). Láttunkra kivált e csoportból egy sudár termetű nemesúr, kinek homlokán önértet honolt, szemében bátorság (s kit, mint utóbb megtudtam, Du Guastnak hívtak). Odalépett hozzánk, és így szólt:

- Uram, őfensége nem várhatta meg kegyelmeteket, minthogy az anyakirályné őfelsége hívatta. Azonban elmenetele előtt tollba mondott egy levelet Quéribus báró számára, s meghagyta, adjam át neki. S nyomban át is nyújtotta Quéribusnak a levelet, ki azt haladéktalanul kinyitotta és elolvasta. Szép arcát egyszerűen előntötte az öröm árja. Boldogságtól remegve fordult hozzám:

- Istenem! Be jószágos, igaz és nagylelkű a mi hercegünk! Lenne bár ezer életem, mindet neki áldoznám! Olvassa, Siorac! Kegyelmedet is érinti a dolog!

Olvasóm, én megőriztem e levelet. Addig-addig kérleltem Quéribust, míg ide nem adta. Íme a levél, melynek keze vonása ugyan egy írakra vall, hanem aláírása és stílusa egészen a hercegre.

„Quéribus uram!

Nem lehetek eléggé hálás készségéért, mellyel eleget tett parancsomnak, minélfogva megismerhettem irántam való jóakarátát; ígérem, kegyelmednek is lesz alkalmá az enyémet megismerni. Du Guast úr átadja majd kegyelmednek egyik zekémet, cserébe azért, melyben a palota az imént megcsodálta; ezt adják vissza Siorac úrnak, ám tartsa meg azt is, amelyet kegyelmed adott kölcsön neki, esküdt hite záloga gyanánt, mivel mostantól fogva örökre egymáshoz köttettek barát- s fivérként, mint ama csont két darabja, melyet előbb kettéválasztott a törés, majd szilárdan összeforrt.

Siorac úr édesapja híven szolgálta nagyapámat Ceresolé-nál, apámat Calais-nál, s ámbár az új vallás híve, soha nem fogott fegyvert királya ellen, lévén hű és igaz hugenotta, mint a derék La Noue. Bizonyosnak tekintem, hogy fia hasonló hűséggel szolgál majd engem s hön szeretett fivéremet és uramat, a királyt. S mivel látom, helyzete nem teszi lehetővé, hogy rangjához méltóan jelenjen meg palotánkban, amint illenék, meghagyom Du Gastnak, fizessen kezéhez kamorából kétszáz aranyat, hogy ő és igen szép fivére úgy öltözhessen, amint tetszik.

Quéribus, én kedvesem, eztán sose lássalak többé civakodónak! Mindig szerettelek, most is szeretlek, engedelmességed megkettőzte irántad való barátságomat. Báró úr, arra kérem, szeressen ezután is. Lekötelez vele, s biztosítom: hálám nem marad el.

Szerető jó barátja Henri”

Az én Quéribus barátom magánkívül volt afeletti, hallatlan boldogságában, hogy őfensége neki adta tulajdon zekéjét. Du Guast savanyú mosollyal nyújtotta át a ruhadarabot (bizonyára irigyelte e páratlan kegyet), Quéribus magára öltötte, s örömtől remegő kézzel begombolta, miközben arcát a büszkeség fénye árasztotta el. Fogadni mernék, sokkal többre becsülte e megtiszteltetést, mint ha a király a Szent Mihály-rend láncával tüntette volna ki, avagy a nuncius egy színarany olvasóval, melyet a pápa maga áldott volt meg.

A hercegi zeke halványkék selyemből készült (mint az is, amelyet én kaptam Quéribustól), s ámbár egészen elborították a drágakövek s igazgyöngyök, akárcsak azt a fehér selyemzekét, melyet iménti találkozásunk alkalmával viselt a herceg, én mérget mertem volna venni rá, hogy a báró szemében potomság az a tekintélyes summa, melyet e drágaságokért kaphatott volna, a herceg rendkívüli, kitüntető kegyéhez és a kedves szavakhoz mérten, melyekkel azt levelében megtoldotta.

Én azonban világosan felfogtam, mialatt Du Guast egyenként pottyantotta erszényembe a csillogó s szépen csengő aranyakat, hogy a herceg csak azért kötötte személyemhez Quéribust, hogy mindkettőnket magához láncoljon. Egy nyílvéssel két madarat ejtett el: féket próbált vetni az udvarbeliek párbajozó kedvére, s egyszersmind kettőnket magához kötni, részint bőkezűségével, részint megtisztelő levelével, hisz jól tudta ő, amikor e levelet tollba mondta, hogy mindketten nagyra becsüljük majd, adományainál is nagyobbra.

Akarva-akaratlan az jutott eszembe, hogy a herceg anyai ágon unokája annak a firenzei nagyúrnak, akinek Machiavelli dedikálta volt hírhedt művét az emberek kormányzásáról.

Jól tudta a herceg, mivel lehet az adományokon túl nemesei karját-szívét megvenni: megtiszteltetéssel. De micsoda hajlékony ügyességgel alkalmazta ezt az alapprincípiumot, levele tanúsága szerint! Micsoda olasz gentilezzá-val (bájjal), mely semminek nem volt híjával, még az őszinte érzésnek sem. Mi meglepő a levélnek ama passzusa, hol hirtelen átcsap magázásból tegezésbe, s egy és ugyanazon mondatban parancsolja meg alattvalójának: engedelmeskedjék, s kéri őt: szeresse. S hogyne hallottam volna meg a kedveskedés mögött rejlő, ellentmondást nem tűrő tekintély hangját (hol mi nem vagyunk, nincs semmi és senki - mondta), a bársonypuha talpban rejtezkedő, kimeredni kész karmokat.

Az is figyelemre méltó volt, hogy nem úgy szólt vallásunkról, mint a túlbuzgó pápisták szoktak, nem azt mondta: „az állítólag megreformált hit”, hanem udvariasan és nagylelkűen „az új vallás híveiről” beszélt: e mérsékelt, e mértéktartó nyelv mellett akkor is kitartott, amikor La Rochelle ostromára küldte át az a király, kit ő urának és hön szeretett fivérének nevezett, ámbár az előbbi csak félig volt igaz, az utóbbi egyáltalán nem.

Quéribusnak nem akaródzott megválnia tőlem és Samsontól, mindenáron velünk kívánt vacsorázni, s amikor eszébe idéztem, hogy engem a Tehénlelő utcán várnak, igyekezett lebeszélni arról, hogy e fő-fő kacérhoz elmenjek. Ha paráználkodni van kedvem, magyarázta, tudja ő, hová vigyen el, teljes

megelégedésemre. Én azonban nemet mondtam, részint mert nem szerettem volna megszegni Tourelles bárónénak tett ígéretemet, részint mert nem kívántam, hogy eztán Quéribus kösse le minden percemet, amire pedig nagy hajlandóságot mutatott lángoló barátságában. Nem mintha én nem szerettem volna őt, nagyon is szerettem, de a kezdet kezdetén némi tartózkodásra akartam rászoktatni, hogy ura maradjak időmnek.

Végre elváltunk, egy utolsó ölelés és valóságos csóközön, sűrű csontropogtatás, vállon veregetés és örömkönnyek hullajtása után. Én Quéribus után bámultam, amint a még fennszenen ragyogó nap fényében átvágott a Louvre udvarán, hercegi díszében. Nem sietett, mégis oly táncosan lépkedett, hogy az szinte futásnak tetszett, lábujjhegyen fel egy domb tetejére, hogy onnan rugaszkodjék fel a boldogság egébe.

- Heu! Quam di-cilis gloriae custodia est! - szólt mögöttem egy hang metsző gúnnnyal, s amint megfordultam, Fogacer-t pillantottam meg. Felvont szemöldökével, csillogó szemével nagy fekete sáskához hasonlított, s ez a sáska imigyen folytatta, csendes, kacskaringós mosolyával vállamra helyezve mellső lábai egyikét: - Siorac, mi fili, nekem köszönheted a heves vérű Quéribus gyengéd öleléseit, melyek bizonyosan jobban esnek neked, mint esett volna kardjának hegye a torkodban - e cselvágást a nagy Silvye-től leste ugyanis el. Amint megpillantottalak odafentről, egy ablakból, s láttam, éppen e veszedelmes kardforgatóval keveredsz szóváltásba, siettem informálni a dologról a herceget, tudod, milyen eredménnyel. S magamban most is azon töprengök: jól vagy rosszul tettem-e, amit tettem. Mert egyfelől csakugyan nem csekélység, hogy megóvtam általa életedet, mi fili, kit én dajkáltam s emtettem volt a filozófia s a logika - Arisztotelész e két meddő emlejének - tejével, másfelől vajon nem avégre juttattalak-e fel pazar öltözködésben s dagadó erszénnyel a Capitoliumra, hogy onnan, valamint a tarpei szikláról, a mélybe taszítsanak egykor? Fortuna vitrea est. Tum cum splendet, frangitur.

- Ezt hogy érted, Fogacer? - kérdeztem, nagy szemeket meresztve. Samson, Giacomi és Miroul (kik rögtön hozzám siettek, amint a palota kapuján kiléptem) némán és hűledezve hallgattak; részint hallatlan szerencsémén hűledeztek, részint azon, amit ez az ugribugri, fekete gázlómadár kelepelt.

- Siorac - hajolt közelebb hozzám Fogacer (s mozdulatát önkéntelenül utánozta Samson, Giacomi és Miroul, oly nagy volt aggodalmuk amiatt, amit hallani fognak) -, egy óra nem telik belé s az egész udvar értesül a hallatlan kegyről, melyben Anjou hercege részesítette kegyelmedet. Estére hírért hallja Pierre de l'Étoile is. S holnapra az egész város.

- S mi ebben a rossz? - kérdeztem.

- Tengernyi - Fogacer immár nem tréfált. - Mától fogva abban a hírben állsz majd, Siorac, hogy Anjou hercegének híve vagy, tehát gyanús a másik három király szemében. Mindenekelőtt természetesen a hugenottákban, kik ugyancsak hidegen tekintenek majd rád, ki oly nagy barátságba keveredtél a jarnaci s moncontouri győzővel. Azután a Guise-párt szemében, kik sokkal inkább tartanak a herceg, mint a király esztől. S végezetül a királyéban.

- A királyéban? Hát ez hogy lehet? - kiáltottam. Izgalmamban kis híján elakadt s hebegővé vált szavam.

- Nem mondtam már előbb is? A király gyűlöli öccsét, s minden barátját. Siorac! Fogja végre fel sorsa kaján iróniáját: a mai napig nem jelentkezhetett a királynál foltozott zekéje miatt. Pompás öltözködésben immár bátran megcselekedhetné, ám ezúttal a király lesz az, aki nem fogadja.

- Miket beszél, Fogacer? - keseredtem végképp el. - Ha ez csakugyan így van, nyomorúságos kudarcot vall vállalatunk, melynek kedvéért kiálltuk a hosszú utazást s megannyi szörnyű veszedelmet, eltékoztunk temérdek időt, és elköltöttünk egy véka pénzt. Vissza kellett volna utasítanom Anjou herceg pénzét és a zekét?

- Még mit nem! A herceg meggyűlölte volna, s barátja, Quéribus nemkülönben. S jó pengéjével elégtételt vett volna a rajta esett sérelemért.

- Tehát akaratlan, óhatatlan, pusztán az események véletlen láncolatának következményeképpen én, a hugenotta, a herceg táborába kerültem, a Guise-pártiak gyűlöletének, a király gyanújának s a mieink neheztelésének kitéve - dadogtam, kétségbeeséstől és elképedéstől bambán. A lábam rogyadozott alattam.

- Ó, hőn szeretett fivérem! - kiáltotta hirtelen Samson, s égbék szeme ragyogott gyermeki buzgalmában -, az Ég szól hozzánk Fogacer szájával! - (Amire Fogacer magasra vonta sátáni szemöldökét.) - Adja vissza bátyám e helyt e züllött herceg rothasztó aranyait, s ama léha báb zekéjét, mely úgy tapad fivérem bőrére, mint a nagy szajha bíbor köpönyege. Minek fivéremnek a király kegyelme? Nem mentette-e régen fel lelkiismerete a gonosz Fontenac megölésének vádja alól? Fussunk el, Pierre, e mai Babilon gonosz lakói elől! Keressünk menedéket Mespech földjén, a drága atyai földél alatt, távol e bűzhödő város bűneitől s fertelmeitől!

Ez a váratlanul közénk robbant szép hegyibeszéd mindannyiunkat elnémított egy percre, Miroul kivéve, ki azt mondta sotto voce, míg barna szeme felszikkasztott:

- Ezt a bíbor köpönyeget történetesen halványkék selyemből varrták.

S én gyötrő gondjaim közepette kis híján ismét ráförmedtem szegény öcsémre, amikor Giacomi kezét karomra téve a lehető legszelídebb hangon megszólalt, jobb keze öt ujját felmutatva:

- Samson, hát nem érti? É una questione di fatto e non di principio. Pierre nem térhet haza a király kegyelme nélkül, e nélkül fővétele fenyegetné még Mespech várában is. A király elé nem járulhat abban a zekében, amelyet most Miroul hord a karján, hanem csakis abban, amely rajta van. És ha visszautasítaná a herceg adományát, megint csak a fejét kockáztatná. Hát mindenáron azt akarja, öcsém, hogy hőn szeretett

bátyja halálának halálával haljon?

Mire Samson büntudatosan elnémult, s a szeme könnybe lábadt: hiszen ő soha nem láthatta másként gyarló világunkat, mint a Biblia s a hit szemüvegén át. Hajaj! Hőn szeretett öcsém csakugyan nem volt alkalmas rá, hogy okosan viselkedjék a fővárosban s az udvarnál, hol jómagam is úgy futottam bele a törbe, mint bokorból kiugrasztott, botor nyúl. Minél messzebbre kívántam volna innen Samsont, de legalábbis Montfort-l'Amauryba, ahová már levelet menesztettem Béqueret magiszternek, arra kérvén őt: fogadja be házába Samsont, legalább addig, míg én Párizsban időzöm. S annál sürgetőbben kívántam volna Samsont minél messzebb tudni, mert jól láttam én, mi nagy tetszéssel legeltette volt rajta a szemét Anjou hercege találkozásunk alkalmával, s mi több, levelében is felemlgette „igen csinos öcsémet”. Magasságos ég! Más nem is hiányzott volna már balsorsomhoz, mint hogy ez a hercegi vonzalom jobban megmutatkozzván, öcsém, kinek esze kereke szerencsére kissé lassan járt, megértse, mit is jelent. Egek! Nyomban tüzet, lángot, bibliai zsarátnokot okádna szeme-szája! S mekkora veszedelembe sodorna vele mindannyiunkat!

Nem mintha azt képzeltem volna, hogy a herceg környezetében mindenki Fogacer-hajlamú, ámbár nyilvánvalóan nem volt e körben ismeretlen az a szokás, amelyet Franciaországban „olasz bűnnek”, Angliában „francia bűnnek” neveznek. Aszerint, amit magam láttam, s amit később hallottam, a herceg maga ingadozni látszott szenvedélyeinek kétfajta tárgya között. Mi tagadás, némi gyanakvással figyeltem e tekintetben O márkit, a kis Maugiront és Quéribust is, ám ami ez utóbbit illeti, a gyanút mindjárt elvettem, amikor a Louvre udvarán fel-alá sétálgattunk, hol ő foltozott zekémben parádézott, s láttam, akármennyit fecseg és nevetgél is, nem mulaszt el megbámulni egyetlen szép hölgyet sem, mégpedig oly sóváran, hogy arcáról lerítt: vágya mindenestül Éva felé vonzza, s nem a felé, ki előbb teremtetett, s ki csupán első, durva vázlata volt Évának.

De visszatérve saját ügyeinkre, melyek tollazatom pompája s erszényem duzzadozása ellenére sem voltak éppen rózsásak, halkan s igen komolyan megkérdeztem Fogacer-tól, Giacomitól, Miroultól (kinek tanácsát tartoztam meghallgatni apám parancsa értelmében):

- Nos, barátaim, mit tegyünk?
- Aspettate domani - vélte Giacomi.
- Patienti vincunt - mondta Fogacer. - Az udvar könnyen felejt. A kegy mulandó. A kegyvesztés nemkülönben. Miroul pedig azt mondta, oc nyelven, bölcsen bólogatva:

- Samenas sezes en Brial N'auras tot l'estiu.
- Tehát megegyeztünk - mondtam.
- Én még nem is szóltam - jelentkezett Samson. Vérig sértett és bánatos arca láttán átfogtam a vállát, magamhoz vontam, s azt feleltem gyengéden:

- Hát mondd el a véleményedet, én Samsonom!
- Maradunk - mondta Samson, gombóccal a torkában, s mintegy fulladozva. - Hanem arra szeretném kérni fivérem-uramat, ígérje meg: mihelyt a király kegyét elnyerte, itt hagyjuk e Babilont.

Várakozva, reménykedve, gondtalanul, amint barátaim tanácsolták, elváltam tőlük a Vasmíves utcában. Ők vacsorázni indultak Guillaume Gautier jó kis kifőzésébe, én pedig az egy Miroultól követve, ki kikönyörögte, hogy idáig kísérhessen, a Tehénlelő utcába indultam, hová Tourelles báróné hívott volt meg vacsorára. Kopogtunk. A kémlelőablakocskára rácsán át kipillantott valaki, majd megnyílt az ajtó, s én szemközt találtam magam a csinos kisinassal, Nicotinnel. Csúfondárosan nézett velem farkasszemet.

- Itt van-e a báróné, Nicotin?
- Lelkemre, nem tudom! - felelte Nicotin, ki érthető módon pontosan úgy beszélt, mint úrnője s mint az udvarbéli kislovagok, hiszen másfajta beszédet nem is igen hallott.

- Hát Corinne?
- Ha parancsolja, máris hívom, uram - felelte ő mély meghajlással. Úgy véltem, udvariassága gúnyt rejt, s ámbár okom éppen nem volt rá, hogy jól seggbe rúgjam, annál nagyobb kedvem lett volna hozzá.

- Haj, uram, majd megesz a méreg! - szólt Miroul, amint a kisasas elszelelt. - A párizsiak arcátlan udvariassága vérforraló. Lám, mind ilyen, még ez a kis nyavalyás is, ki bókként tálalja kisedd pimaszságát.

- Adj neki a nevemben két solt. Az majd megszelídíti.
- Két solt! Inkább egy pofont. Tőlem ugyan nem kap egyebet ez a kisasas s főpimasz. Legfeljebb még egy jó nagy rúgást az alfélébe.

Nevettem.

- Uram, nem várok sok jót mai esténktől - jegyezte meg Miroul. - Amilyen a szolgál, olyan az úrnő. Orrunknál fogva vezet, fogadok.

- Ezt már más is megjósolta - feleltem súgva. - De hogyan győződjek meg róla, Miroul, ha meg sem próbálom?

- Nagy kárára lehet, uram! Ha kudarcot vall, csupaszon marad alul! S mit szól majd a mi Barberine-ünk, ha ily pőrén látja uramat?

- Ej, Miroul, most te is gúnyolódsz - róttam őt meg. Felelni már nem volt ideje. Belibbent Corinne, smaragdszín vállfűzőben, melyből kidagadt két keble. Smaragdszínű volt két mandulazöld csíkkal szegett szoknyája is. Arcát nem kendőzte, homlokát tiszta vízben mosta meg, szeme csillogott-ragyogott, foga villogott; ajka csókra görbült, rózsás arcát két hosszú fonatban keretezte szőke haja.

- Ez már döfi, uram! - súgta oda nekem Miroul. Majd kiesett a szeme, úgy bámulta Corinne-t.

- Uram - köszöntött Corinne szemérmetlenül mély meghajlással. Majd felegyenesedett, odalépett hozzám, s azt mondta az ő hegyes és sebes párizsi nyelvén: - Aj, nagyuram! Be pompás a ruhája! S mi örömmel látom díszben. Lelkemre, bele kell halni. Ez a selyem! Ez a szabás! Ez a váll! A legújabb divat szerint készült! S ezek a gyöngyök! És mind valódi. Látni való: nem lyoni üvegből fabrikálták őket. Be örül majd úrnóm, ha e szép öltözékben látja meg kegyelmedet.

- Hát ő nincs itt? - kérdeztem hirtelen felegyenesedve, fagyosan.

- Úrnóm kénytelen volt elhalasztani idejővetelét, mivel egy váratlan esemény otthon tartotta. Arra kéri uraságodat, vacsorázzon meg nélküle, ő úgy éjfél tájban fog megjelenni. Corinne egy mély belátást engedő, újabb bók után kézen fogott, s átvezetett egy meghittén zárt, vörös bársonnyal ki- bélelt szobácskába, melynek közepén egy igen szépen megterített asztal díszelgett. Számtalan gyertya fényében ragyogott, s roskadozott a jobbnál jobb illatú pecsenyék alatt, úgyhogy láttára majd kicsordult a nyálam.

- Teremtuccse, Corinne, ez igazán szép és jó - rikkantottam. - De vajmi sanyarú dolog magunkban enni, ha százszor aranyhímes is az abrosz s ezüstből való az asztalnemű. Elfogadsz-e uradnak s parancsolódnak? Mert ha igen, azt mondom: tarts velem te is, Miroul is.

- Ó, uram - Corinne úgy tekergőzött, mint a paradicsombeli kígyó a tudás fáján, s hozzá oly csábos pillantásokat vetett rám, melyek nyílegyenesen kivíttek volna e paradicsomból, ha nem vetették volna ki onnan jóval előbb már őseimet. - Hogy elfogadom-e uramnak? Minek kérdezni? Parancsoljon velem, kérem! Engedelmesebben, hajlékonyabban, készségesebben s alázatosabban követem parancsát, mint a nagymogul összes felesége együtt.

Vidáman felcsillant erre Miroul barna szeme, Corinne pedig kivonult a szobácskából mandulazölddel szegett smaragdöld szoknyáját csinosan riszáva, hogy Nicotinnek meghagyja: hozzon még két terítéket. Kedves szolgám ezalatt odasurrant hozzám, s oc nyelven, igen huncut képpel odasúgta:

- Uram, nem tudom, mire megy az úrnővel, hanem e szobaleány máris szabad préda, örömet kész feltálatni magamagát is.

- Éppen ez az - feleltem, ugyancsak halkan. - Ez sehogy sincs ínyemre. Valamire való leány kéretni szokta magát, ez ellenben a kelleténél is készségesebb. Attól tartok, holmi tört avagy csapdát állítottak itt nekem, s ha belesétálok, jól felsülök. Ugyan minek biztatnának egy kis torony ostromára, ha szándékukban állna az egész várat átengedni?

- Uram helyében én nem törném efféléken a fejem. Hosszú utazása alatt úgyis a kelleténél tovább pácolódtunk a szüzesség levében.

- Hohó, gazházi! Hogy mersz nekem önmegtartóztatásról fecsegni, te, aki az orrom elől halásztad el Béqueret úrnő szobaleányát?

- Lám, ez a nemesemberi állapot egyik hátránya, uram! - somolygott Miroul. - Az úr nem férhet oly könnyen hozzá egy szolgálóhoz, mint az inas. De máris itt van újra török rabnője, uram. Hallgasson rám, s érje be vele. Amit elveszünk, az a mienk.

Corinne nyomában belépett Nicotin, a kisas, két terítéket hozva, s ámbár csupa mosoly és kacsintás volt, a tekintete igen bánatos és az arca sértett, afeletti csalódásában, hogy Miroul részt vehet a vacsorán s ő nem. Duzzogó fintora láttán megsajnáltam (hisz oly csinos és kedves volt, mint egy leányka, az arca bársonyosan sima, azon ugyan nem lelt volna Babette, a borbélyleány borotválónivalót). Meg nem is akartam ellenséggemmé tenni e kis csirkefogót, tehát meghagytam: hozzon magának is egy terítéket. Amire nagyot ugrott örömeiben, szája elragadtatott mosolyra húzódott, szeme felragyogott, s úgy futott hozzám kezét csókolni és hálálkodni, mint egy gyermek. Mivel Corinne éppen akkor ment ki újból egy percre, sebtén Nicotin markába csúszttattam egy-két solt, s ezzel végképp a magam pártjára hódítottam. Nem győzött hálálkodni, s oly lágy és olvadékony pillantásokat vetett rám, hogy magamban azt gondoltam: bizony az azt vehetném itt birtokomba, a váron magán kívül, ami tetszik, bátyától a fiatoronyig. De mint olvasóm is tudja, az effajta kaland, ámbár nem taszít, cseppet sem vonz, lévén idegen természetemtől; másoknak készséggel elnézem - noha egyházaink igen-igen súlyos bűnnek mondják, és keserves máglyahalállal torolják meg. Én azonban úgy vélem, jobban tennék bizony, ha megtorlását a legfőbb bíróra bíznák a másvilágon, s nem vetemednének effajta kegyetlenségre.

Jól tudom, sokan elfintorodnak, hallván, hogy nem átaláltam vacsorámat egy szobaleány s két kisas társaságában elkölteni. De engem Mespechben falusi, egyszerű erkölcsben neveltek, a régi módi szerint, amely megköveteli, hogy a cseléd a gazda asztalánál egyék. Nem látok benne semmi rosszat, s a legkevésbé sem hiszem, hogy ez foltot ejt becsületemen. Különben is amondó vagyok, ha arra jó a szolgáló, hogy ágyunkat megosszuk vele, legyen elég jó arra is, hogy asztalunkat megosszuk vele: ott ugyan nem tapogathatjuk, de kedvünkre bámulhatjuk. Végül szentül hiszem: a legpompásabb lakoma sem esik jól társak nélkül, s hogy áperte kimondjam az igazat: ha egyedül vagyok, untat a tányér. S mondjanak bármit egyesek, én igenis alaposan szemügyre vettem Nicotint és Corinne-t, és láttam: mindkettő ép és egészséges, bőrük tiszta, leheletük igen üde. Állítom: szívesebben mertem magamnak a levesből ugyanazzal a kanállal, amellyel ők, mint némely nagyurak lakomáin (kiket nem kívánok itt néven nevezni), hol igyekeztem titokban beletörölgetni a közös evőeszközt asztalkendőm csücskébe, oly csekély bizalmat ébresztett bennem az a lepcsés száj, ahonnan kikerült. Haj, be jó lenne, ha országunkban legalább az előkelők úgy ennének, mint a mi derék, tisztaságszerető svájciaink, kik minden vendégnek külön kanalat adnak étkezéskor, s így ki-ki bizonyos lehet benne, hogy csak olyat rak a szájába, ami oda való.

Sokféle és finom pecsenyét ettünk, bor is volt sok és finom, én azonban csak módjával ittam,

őrizkedvén attól, hogy felöntsek a garatra, tudtam, ha túlságosan a kedvében járnak, Bakkhosz álságos barátja Vénusznak: felgerjeszt, de mindjárt le is lohaszt. S ezt tudhatta Corinne is, mert éppen nem biztatott ivásra, ellenkezőleg: ahogy elnéztem szőke húsát, tüzes szemét, pirosló orcáit, dereka ringását s taplót kigyújtó pillantásait, nem győztem csodálkozni magaviseletén, hisz ha a dolog így megy tovább, bizony megeshet, hogy az úrnőnek azt kell tapasztalnia éjfélkor: a szolgáló felfalta pecsenyéjét. Nem értettem, mire való mindez, tehát ugyancsak óvakodva lépkedtem, mint a macska, meredező bajusszal, fürkész szemmel, ugrásra készen.

Amint elvégeztük lakománkat, Corinne eltökélten felállt, s miközben teste remegett, keble zihált, szép szőke fonatai táncoltak rózsás arca körül, elfulladó, de ellentmondást nem tűrő hangon megparancsolta Nicotinnek s Miroulnak, szedjék s takarítsák le az asztalt. Ők siettek is engedelmeskedni. Miroul barna szeme felvidult, Nicotin ellenben oly mindentudó képpel tüsténkedett, hogy az felkeltette gyanúmat.

- Mielőtt távoznátok, kedveseim, azt akarom: ürítsünk egy tostée-t Siorac úrra, s kívánjuk neki: legyen oly szerencsés és boldog szerelmében, amilyen pompás az öltözeke - mondta Corinne.

Azzal fogott egy aranycirádás szép kristályserleget, belerakott egy pirított kenyérszeletet, melyet itt Párizsban tostéenak neveznek (az angolok ellenben, amint hallom, toast-nak, ez a náció ugyanis mindenben bennünket majmol), a serleget színültig megtöltötte szép bordói vörösborral, s belemártva bájos ajkát, ivott egy kortyocskát, majd továbbadta Miroulnak, ki rögtön felfogta a ceremónia mibenlétét (noha hírért sem hallotta mivel Párigord-ban), s jó nagyot kortyolt, de még nála is nagyobb Nicotin, ki azután kecsesen átadta nekem a serleget, én két kézzel ragadtam meg, s fenéig ürítettem (az alkalomhoz illő ünnepélyességgel), majd kivéve a kenyérszeletet, gálánsan befaltam, gondolván, hogy ezt kell tennem.

- Siorac úr kiitta! - kiáltotta Corinne, s a két inas nagy tapssal köszöntötte e bejelentést. - Kiitta és megette a neki szánt kenyeret! Tehát boldog és szerencsés lesz szerelmében, ha Isten is úgy akarja.

- Most aztán tűnjetek el innen, kedveskéim - tette hozzá, s a szeme újfent kigyúlt. - Rajta, uzsgyi! De rögvést. Késedelem s haladék nélkül. Egyedül Siorac úrral van dolgom.

Azzal kézen ragadott, s átvezetett a szomszédos kis kamrába, hol egy - magában égő - gyertya fényénél bíbor huzatú ágyat pillantottam meg, rajta egymás hegyén-hátán annyi párna, amennyit még soha nem láttam egy rakáson. De nem volt időm a dolgokat alaposabban szemügyre venni, mert Corinne máris becsukta mögöttem az ajtót, rátolta a reteszt, nyakam köré fonta karját, s a számra nyomta üde ajkát.

Haj, olvasóm, ez volt még a tostée! S nagy lelkierőmbe került, hogy ne folytatódjék máris fent mondott párnákon a dolog. Kegyelmes égi! Hogy gyűlöltem a lelkem mélyén (s azon kívül is) ezt az én kényes becsületemet, mely megtiltotta, hogy a szolgálat szeressem az úrnő helyett, ki nekem ígérkezett.

De hiába! A hiúságnak oroszlánrésze van szoknyaügyeinkben. Nem elég a gyönyör. Dicsőség is kell hozzá! És ámbár Mespechben éppen nem vettem volna meg, sőt nagyon is kedveltem az én kis kigyómat, Gavachette-et (kinek immár megvehettem az aranygyűrűt, melyet hálószobámban ígértem volt neki, hála a herceg pénzének), Joyeuse úrnő arra tanított, hogy leljem gyönyörűségemet szeretőim méltóságában, s egy nagy szellem megdicsért érte.

Nem mintha elkápráztatna cím és rang, avagy a bárónőt szolgálója fölébe helyezném. Ám ha minden virág egyformán virág is, illatuk nem egyforma. Pár évvel később Michel de Montaigne Esszéi olvastán konstatáltam: „ékes és szofisztikált hölgyekről” beszél, némi gustó-val. Tetszett nekem a Montaigne csinálta szó, akár a szofizmus fogalmából indult ki, akár per analogiam azoknak a boroknak az esetéből, melyeket különféle tudós szerekkel próbálnak feljavítani (ez eljárást mivel, Délen, úgy mondják: szofisztikálni). Ami engem illet, én sejtem, mit ért ezen nők dolgában Montaigne, mert én is azt szeretem, ha a fehérszemély nem egészen együgyű, ha ügyességgel, időhúzással értésemre tudja adni, mit ér, amivel megajándékoz. S természetesen gyűlölöm a főkéceket, kiknek álságos tettetése nem vezet sehová. De mi tagadás, ha a vár különben megadásra hajlik, akkor az ilyen-olyan becézgetések, finom játékok, kétértelmű szavak, ravasz pillantások valamiképpen felfűtik az első csatározások hevét, minek folytán megnő a végső megadás becse is.

Én Tourelles bárónéről mindössze annyit tudtam, amennyit Quéribus mondott (s abban részt kaphatott a felsült szerelmes csalódása is), s mivel vallom: a tény egyedüli próbája a tény, meg akartam győződni róla, vajon ez a nagy rangú és gáláns dáma csakugyan olyannyira rosszakaróm-e, hogy nem hajlandó részesíteni a megígért jóban. Mert ugyan ki merné meghagyni szeretőjének: csupaszítsa le egész testét, ha csupán egy-két csókot szándékozik ajkára nyomni?

- Corinne - kezdtem, lefejtve nyakamról két karját, s karom egész hosszát állítva közé és közém -, mire szánod becézgetéseidet, galambom? Mi ez az egész? Hová akarsz eljutni?

- Kegyelmes égi! hát nem napnál világosabb-e a dolog, uram? Nem mondtam-e meg áperthe kegyelmednek, hogy engedelmesen hajlok akaratára? Mire vár, miért nem tesz még jobban próbára? Tán nem vagyok kedvére való?

- Már hogyan lennél, te is tapasztalhatod.

- Akkor elég a szóból, uram! Ne cselekedjék rosszul idomított sólyom módjára! Prédája felröppent. Csapjon rá!

- Corinne - nevettem rá -, valóban szép és gyenge húsú madárka került karmaim közé. De én ma más prédára vadászok.

- S miért ne vadászhatna mindkettőre, uram? - kiáltotta ő. S kihúzza csuklóját a kezem közül, ismét

nyakamra próbálta vetni karjai üde kötőfékét, hanem én meghátráltam előle, s vállánál fogva messzire eltoltam magamtól a csábos, szép teremtest, mert attól tartottam: nem állhatok tovább ellen neki, ha testét újfent testemhez tapasztja.

- Piha; Corinne! - szóltam bosszúsan. - Ellopnád úrnődtől a gabona javát, s csak az aratás felét hagynád meg neki? Illő-e így elbánnod egy nemes hölgygel, ki bizalmába fogadott, s jól bánik veled?

Corinne erre fülig pirult, és mintegy felháborodottan vágta rá:

- Uram, én igaz barátsággal csüggök a nagyságos barónén, hű és odaadó szolgálója vagyok, s mindenben az ő parancsait követem.

- Hogyan? Most is azt teszed-e? Mered állítani?

- Igenis, merem - hangzott a haragos válasz.

- Corinne, te zavarba ejtesz! Csakugyan Tourelles úrhölgy parancsára kínáltad fel nekem testedet? Ez hihetetlen!

- Ha hiszi, uram, ha nem, így igaz - felelte ő szikrázó szemmel -, tanúm rá a boldogságos Szűz és a mennyek minden szentje.

- De minek? - hökköltem hátra.

- Hogy kipróbáljam.

- Hogy kipróbálj? - képedtem el. - És minek?

- Hogy megtudjam, méltó-e és képes-e azokra a kedveskedésekre, melyekre úrnőm vágyik.

- Kutya teremtette! - futott el hirtelen a harag. - Hát ez Párizs? Ilyenek az udvar kitanult hölgyei? Kipróbálni engem! Ki hallott már ilyen orcátlanságot! Hát csődör vagyok-e én, hogy próbára tegyenek, mielőtt a kancához visznek? Avagy hogy gyűrűt fűzzenek orromba, mint a bikának szoktak? Hitemre, ez tűrhetetlen! Kinek képzelet magát ez az előkelő úrhölgy? Királynőnek véli talán magát szertelen göggyében, hogy kegyének kül- és elővárosaiba mer száműzni?

- Uram - csattant fel Corinne (noha alapjában jólelkű leány volt) -, kukkot sem értek beszédéből. Az udvarbéli dali nemesurak nem szokták magukat ennyit kéretni, s örömet beérik velem.

- Nem erről van szó, Corinne - szóltam megenyhülve. - Szépséges személyed mindazzal bír, ami a kárhozatba vinné az általad emlegetett szentek bármelyikét. Nem vetem én meg bájaiddat, éppen nem, de nem tűröm el azt az orcátlanságot, hogy téged tesznek meg bírámul. Hozz tollat, papírost, kedvesem - tettem hozzá, s abban a percben félrevontam a reteszt, kinyitottam az ajtót, és átvonultam a szobába, hol megvacsoráztunk volt. - Izenetet kívánok hagyni úrnődnél, nem akarok rá éjjelőig várni.

Miroul és Nicotin akkor fejezte éppen be az asztali maradványok leszedését, s ugyancsak nagy szemeket meresztettek, hamari visszatértünk láttán. Szólni azonban nem mertek, oly nyilvánvaló volt haragom és a szobaleány zavara. Corinne pipacspiros volt, én igen bosszús.

Szívesen megtagadta volna tőlem a jó leány az írószerszámokat, tollat, papírost, mivel sejtette: a megírandó levél nem lesz túlon túl nyájas, de nem merte, s szemét lesütve elhozta, amit kértem. Én meghánytam-vetettem magamban a dolgot, kedvemre megfaragtam egy pennát, s minekutána piszkozatot firkantottam, hogy azt magamnak megtartsam, az alábbiakat írtam Tourelles báró-nénak:

„Úrnőm,

Nem sajnáltam semminő fáradságot, s híven követtem tegnapi parancsolatait, melyeket hintájában adott volt nekem, s ha megtisztelt volna jelenlétével, amikor meghívására lakásán megjelentem, úgy láthatott volna, ahogy kívánta: testemre nézvést szörtemennek, mint Nicotin, ruhámra nézvést divatosnak, mint egy kislovag.

Mindazonáltal úgy találtam; nem mehetek el engedékenységekben odáig, ameddig úrnőm kívánná, mivel a dolgot jobban meggondolva úgy véltem, vajmi kevésbé lenne megtisztelő számomra úrnőm szobaleányát lefektetni, s így bizonyítani rátermettségemet.

Sokkalta jobban tisztetem úrnőm személyét és rangját, hogysem azt merjem javasolni, szolgálom, Miroul állja meg helyettem a próbát, mely elé kegyed a kiszemeltek állítja, tehát más kiutat nem látok helyzetemből, mint lemondani!, mindama mámorító bájokról, melyekre szemet vetni úrnőm bátorított fel első találkozásunk alkalmával, s eleve lemondani ama megtiszteltetésről, hogy asszonyom alázatos, engedelmes és tisztelettudó szolgálójának mondhattam magam

Pierre de Siorac”

Összehajtogattam, lepecsételtem levélkémet, és átnyújtottam Corinne-nak, ki ugyancsak kárvallott képet vágott. Szőke fűrtök keretezte arcát rózsásra színezte a csalódás.

- Jaj, uram – sopánkodott -, nem tudom ugyan, mit firkált össze úrnőmnél, de a báróné magánkívül lesz, amiért így beszédegült akaratával, én pedig lemondani kényszerülök mai estémről, holott sokat vártam tőle, lévén olyan a természetem, hogy az első jöttment a hetedik mennyországba juttat, s mennyivel inkább még uraságod, amilyen gálánknak és erősnek látszik.

Az igazat megvallva, én is fájlaltam, hogy le kell mondanom e szeretni való leányról, s távozás előtt pár solt nyomtam a kezébe.

Mihelyt kiértünk az utcára Miroullal, kardot vontunk, lévén az óra kései, az éjszaka sötét, s gondunk volt rá, hogy az utca közepén haladjunk, a folyóka sarában-piszkában, nehogy váratlanul nekünk essenek valamely kapualjból.

- Ej, uram - mondta Miroul, ki balról védett, lévén balkezes, míg én őt jobbról -, mi tagadás, nagy bolondság volt feláldoznia gyönyörűségét és örömét becsületének, s a tetejébe ellenségévé tenni azt a gögös bárónét! Miért is nem vette úgy a dolgokat, ahogy jöttek, hisz igazán nem vált volna kárára, ahelyett hogy fejére vonja egy nagy rangú hölgy haragját! Higgyen nekem, uram, a hölgy bosszút akar majd állni.

- Értelek, Miroul, értelek. De illő-e főregként csúszni-mászni egy asszonyszemély előtt, hogy végül ágyába fogadjon? Joyeuse úrnő soha nem mert volna ily arcátlanul elbánni velem, holott ő vicomtesse, s igen gögös volt olykor rosszkedvében. Miért tűrném el Tourelles báróné lelketlen kacérkodását?

- Uram, ő udvarhölgy, és amint látom, az udvarban nem szokás a dolgokat oly természetesen s kedélyesen intézni, mint mifelénk, Délen, hanem igenis sokkal eszeveszettebben, mint ezt ma délután saját bőrén tapasztalhatta Quéribus úrral. Uram, hajljék jobban Párizs erkölceihez, máskülönben félek, kudarcot vallunk.

Egészen másként vélekedett ellenben Alizon, kit még munka mellett találtunk Baragrannal és Coquillonnal egyetemben, amikor hazaérkeztünk Recroche uram házába (noha rég leszállt már az éjszaka és ugyancsak későre járt), amikor betért szobámba, elkérni a gyertyát, Miroultól megtudta, hová-kihez készülök és mi végből, azért nagyon elégedett volt, hogy ily korán hazakerültem.

- Nemes uraság, igen jól tette, amit tett! - mondta. - Amúgy sem kapott volna semmit! Úgy mondják, a báróné, kit rövid pórázon tart gyóntatóatyja, óvakodik férjét megcsalni, noha a világgal igyekszik az ellenkezőjét elhitetni, hogy a divattól el ne maradjon. De ha hihetek Corinne-nak, a Tehénlelő utcai kisházban soha nem történik semmi, nem számítva némi etyepetyét vele meg Nicotinnel.

- És az nem bűn? - kérdeztem elhűlve.

- Mit képzelsz, uram! - felelte csípősen Alizon. - Mit számít egy szobaleány meg egy kisinás? Semmit, hisz nemtelenek.

Recroche mester másnap felkeresett és bejelentette: a zab megritkult Párizsban a látogatók nagy sokasága miatt, következésképp szépen megkövéredett az abrak ára is, így ő őszinte sajnálatára kénytelen eztán egy-egy ló után nem egy, hanem két solt kérni, ivóvizükért pedig négy solt kettő helyett.

- Hát a víz is úgy megdrágult, mint a zab s a széna, Recroche mester? - kérdeztem. - Nem tulajdon kútjából veszi a vizet?

- Uram - hajolt ő meg igen mélyen, szokása szerint némi gúnyt elegyítve udvariasságába -, kutamban úgy leapadt a víz, hogy attól tartok, maholnap egészen elapad, no és mennél alább száll a víz szintje, annál jobban emelkedik ára.

- Recroche mester, tíz solt adok négy hátslovunkért s a málhásért. És négy solt a víz fejében, amelyet megisznak. Ez napi tizennégy solt istállóért. Esztelenül sok.

- Nem oly esztelenül sok az, uram, amilyennek látszik - hajolt meg ismét Recroche uram, s ezúttal oly mélyen, hogy pókkarja a földet söpörte. - Adjon el csupán egy gyöngyöt a sok közül, melyek pompás öltözkédét díszítik, egy ötvösnek, s annyit kap érte, amennyiért álló éven át etetheti-itathatja lovait.

- Így már értem, Recroche mester. Kegyelmed gyöngyeimhez méri árait, nem a szénához. Nos, kezet rá! Ne vitázzunk tovább. Legyen tizennégy solt!

- Merhetek-e, uram - hajolt meg harmadszor is Recroche uram (s én azt gondoltam, tán örökös hajlongásának köszönheti azt a púpot a háta közepén) -, nagylelkűsége fejében egy tanáccsal szolgálni?

- Halljuk a tanácsot, Recroche mester!

- Mivel uraságod nem hintón jár a palotába, hanem gyalog, e gyöngyök nagy veszedelmet hozhatnak fejére. Miért ne adná el őket egy barátomnak, aki ötvös, s tétetne helyükre hamis, de oly ügyesen utánzott gyöngyöket, hogy mindenki igazinak véli majd.

- Hát ha az útonálló is annak nézik, a hamisat is csakúgy el akarják majd lopni, mint az igaziakat.

- Dehogy, dehogy - rázta a fejét Recroche mester. - Őket nem lehet becsapni!

Mire nagyot nevettem, és biztosítottam Recroche uramat: jól meghányom-vetem majd tanácsát. Magamban azt gondoltam, az ötvös, akinek eladná gyöngyeimet, bizonyára neki is juttatna valamicskét a jó bolt fejében. Kegyelmes égi!, gondoltam, utána tekintve, Alizon igazat szólt, ez a zsugori képes lenne megberetválni a tojáshatár s megfajni az utcakövet.

Alizont másnap reggel üdén és elevenen láttam viszont a műhelyben, ámbár a szeme vörös volt a kialvatlanságtól. Megkérdezte, bánt-e még, hogy Tourelles báróné felültetett, és nem győzte dicsérni zekémet. Csak azért nem dicsérte meg tegnap este is már, mondta, mert annyira megörült és megnyugodott, amint hazatérni látott, s pedig jó korán.

S mélyen elpirulva, úgyhogy a pirosság átütött barna bőrén, pokolbéli legyecském hozzátette, hogy nem egy, hanem harminc ilyen zekére lenne szükségem a sikerhez, mivel az udvarbeli előkelőségek szégyennek tekintik, ha nem váltogathatják napról napra zekéiket.

- Ami a mondott hölgyet illeti, Alizon, tudd meg: én nemigen futok oly fehérszemély után, akiben nincs érzés. Ezek a fő-fő kacér hölgyek szakasztott olyanok, mint a teknősbéka: az ember nem tudja, hol s hogyan cirógassa őket. S ha kínjában a hátára találja fordítani a békát, alul is csak páncélt talál, olyat, ami jólesne ujjának s megindítaná szívét, egyáltalán nem.

Alizon felkacagott, s jó szerencsét, kedvező szelet kívánt Louvre-beli utamhoz. De sajna, mióta Fogacer-től tudtam, amit tudtam, nehezemre esett a palotába eljárni. Nemigen remélhettem, hogy a király fogadjon, minekutána Anjou herceg elhalmozott kegyeivel s adományával. És valóban, mihelyt szóba

hoztam a dolgot Nancay úr előtt (kit az Őt szűzhöz címzett labdapályán leltem, hol az angoulême-i fattyúra várt, hogy megmérkőzzön vele), a kapitány kijelentette: pillanatnyilag ne is gondoljak rá; a király fülébe jutott, hogy hugenotta létemre behódoltam fivérének, s azt mondta, ha annyira szeretem a herceget, ám kövessem őt Lengyelországba, amint ott királynak választják, aminek bekövetkeztéért nem szűnik meg az Úrhoz fohászkodni, Krisztus hét sebére!

- Elmonda-e vajon a királynak, Nancay uram, mennyire véletlenül s akaratlanul cseppentem e dologba? Hogy pusztán egy ostoba perpatvar következménye, mely Quéribus úr és köztem kitört?

- El én. De ha a király haragszik, úgy bezárkózik, mint osztriga a héjába, és se lát, se hall.

- Egyszerűen indulhatok haza Périgord-ba - mondtam igen-igen csüggedten, gyászos képpel -, s a fejem eztán sem ül majd biztosabban a nyakamon, mint idejövételünk előtt.

- Ne adja fel elhamarkodva a reményt - fogta halkabbra a hangját Nancay úr. - Az az ember, akiről beszélünk, könnyen haragra lobban, megmakacsolja magát, füstöt, lángot okádik, de ugyan-olyan könnyen fel is hagy vele, s épp az ellenkezőjét teszi, mint amire megesküdt. Valóságos pörgőcsiga, s ámbár ugyanaz a kéz mozgatja hol erre, hol arra, mindig egyformán bűg.

- Miféle kéz? - kérdeztem elhűlve. - Hogyhogya nem áttal így beszélni uralkodójáról testőrsége kapitánya?

- Női kéz, firenzei.

- Tehát hozzá kell eljutnom.

- Őrizkedjék tőle! E percben nem sok szava van a hölgynek, a király csak Colignyra hallgat. Valósággal megbűvölte Coligny flandriai haditerve, mely szerint pápisták és hugenották együtt sietnek majd a spanyol ellen fellázadt polgárok segítségére. A király előszeretettel ábrándozik csatazajról, holott egy napot nem tölthet úgy el nyeregben, hogy ne köhögné agyon magát s ki ne köpné a fél tüdejét.

Tovább nem folytathatta Nancay. Megjött nagy sebbel-lobbal az angoulême-i fattyú, koromfekete szemével, bőrével, hajával, s nyomában Téligny, Coligny szeretetre méltó, hiszékeny veje, ki úgy festett a főalamizsnás mellett, mint fehér galamb egy fekete holló nyomában.

- Á, itt van Nancay és Siorac, akkor kezdjük máris hozzá - mondta rekedt hangján a fattyú, nem vesztegetve idejét köszönésre.

Nem kérte ki véleményünket, hanem a maga hirtelen modorában engem Téligny mellé parancsolt, Nancay urat pedig a maga oldalára vonta, könnyű győzelmet biztosítva magának, s azt még meg is akarta volna toldani néhány arannyal, fogadást ajánlva. Nancay azonban nemet mondott, nem volt kedve megnyírni a hugenották gyapját, hisz napnál világosabb volt, hogy párosunk Achilles-sarka Téligny.

Mialatt Delay labdamester egyenként kipróbáltatta labdáit a kapitánnyal, én Télignyhez léptem, s megkérdeztem tőle, összehozhatna-e Colignyval, hogy általa juttassam el kérésemet a királyhoz, ki nem hajlandó fogadni, mivel úgy véli, Anjou herceg pártjához tartozom.

- Ha oda tartozik, ha nem, az sajnos mit sem változtat a dolgon - felelte Téligny igen szívélyes hangon -, Coligny tengernagy megmászhatatlan elhatározása, hogy nem továbbít a királynak semmiféle személyes kérelmet, mivel befolyását kizárólag nagy, országos ügyek eldöntésére kívánja felhasználni.

Ez egészen ránk vall, hugenottákra, gondoltam magamban. A kötelesség és semmi más! A mezítelen kötelesség. Az egyes ember nem számít. Be aggasztó e szigor s egyenesség egy olyan udvarban, hol a csalás és a gázság regnál.

Játszmánk meglehetősen rosszul sült el. A nagy perjel dühöngött, mivel nem nyert annyira, mint szeretett volna, goromba volt, indulatos, házsártos, minduntalan földre dobta ütőjét, mint féltestvére, a király, ijesztő káromkodás közepette (szegény Téligny remegett e mocskolódás hallatán), dühödten vitatkozott elvesztett labdák miatt, s feneketlenül gonosz pillantásokkal méregetett, ahányszor elnyertünk egy játékot, ami többször is megesett, mivel Nancay úr, kit sértett, hogy a fattyú az ő meghallgatása nélkül jelölte ki a párokat, csupán félszívvvel, lagymatagon játszott, és egyetlenegyszer sem élt félelmetes fonákjával.

Nem idézhetem úgy magam elé emlékezetben az angoulême-i fattyút, amelyennek e békés pályán mutatkozott aznap, hogy ne társulna nyomban hozzá s tolakodna előtérbe két másik kép is. Mert még két ízben láthattam őt, előbb egy fáklya fényénél, Szent Bertalan gyászos éjszakáján, kivont karddal, amint éppen belerúgott Coligny holttetemébe, kit gyilkosai kivetettek Béthisy utcai háza ablakából; és utoljára tizennégy esztendővel később, 1586 júniusában, Aix-en Provence-ban, ahol ugyan nem azért tartózkodtam, hogy e dühöngő örültet felkeressem, de véletlenül éppen ott voltam, amikor hajba kapott Altovítivel, a marseille-i gályák kapitányával, akit azzal vádolt meg, hogy komisz leveleket írt róla az udvarnak. Altoviti tagadta a vádat, s szavainak nyilvános cáfolata oly fékezhetetlen dühbe hozta a főalamizsnást, hogy tiszte méltóságának fittyet hányva kardot rántott és ledöfte Altovitit. Altoviti térdre bukott, de halálos sebe ellenére volt annyi ereje, hogy elővonjon zekéjéből egy törst, s azt a főprior hasába döfje. Eztán kiszenvedett, ám mindössze nyolc órával később követte őt a legfőbb bíró ítélőszéke elé a fattyú is, ki utolsó leheletéig fertelmesen átkozta Altovitit.

Quéribus nélkül egészen olybá tűnt volna, hiszem, mintha haszontalan várakozásban vesztegettem volna el kurtára szabott életem napjait a Louvre-ban. De a báró szenvedélyes vívó volt, művészetét reggel-este gyakorolta, s mivel nem volt más dolgom, hisz nem remélhettem, hogy a király megennyhül irányomban, elkísértem a terembe, melyet fentebb már leírtam, s hol Giaco-mival vívtam, hol Sylvie-vel. Sylvie nagyon megszerette honfitársát, nem tartozván azon emberek közé, kiknek nagy táltumát beárnyékolja a kisszerű karakter, ellenkezőleg. Nem a vetélytársat látta s félte Giacomiban, mint tette volna

egy nála kevésbé nemes lélek, hanem ellenkezőleg, maga ajánlotta őt azon nemesurak figyelmébe, akik hozzájártak, s számos tanítványt szerzett neki.

Ki meg akarta lesni, amint egymással vívnak, annak igen korán kellett kelnie, ámbár ezt naponta megcselekedték, de mintegy titokban, mert semmi nem kezd úgy ki egy vívómester ügyességét, mint az, ha egész álló nap csak ügyetlen ellenfelekkel küzd. Nem memém az elsőbbséget egyiknek avagy másiknak ítélni, mivel kedves Miroulom állításával ellentétben úgy vélem, ezt bajos lett volna eldönteni; csörtéik alkalmával egyik sem hátrált meg a másik vágásai elől, s számolatlan mérte a magáét. Nem volt céljuk egymást legyőzni, csupán igyekeztek egyes fogásokban felülmúlni a másikat, ezekre meg is tanították egymást, ámbár odáig nem mentek el, hogy titkos cseleik mibenlétét is fölfedjék. Sylvie híres volt egy vágásáról, mely az ellenfél torkán ült meg, ám ezt csakis Anjou hercegnek és Quéribusnek mutatta meg, minekutána megeskette őket, hogy soha nem használják máskor, csak végveszélyben, életüket megóvándó, mivel ez a csontsovány óriás csodálatosan jólelkű volt, akárcsak Giacomi. Igazabbul szerette ő felebarátait akármelyik papnál avagy lekipásztornál, jó és udvarias volt mindenkivel, mesterségéért rajongott, de ellensége volt mindenféle párbajnak s vérontásnak. Ha mindenáron hibát akarnék találni benne, meg kellene vallanom: kissé hiú volt, ellentétben fivérémmel, Giacomival, ki már-már az alázatig ment el, annyira megfélemedezett sokszor tulajdon tehetségéről, s egész Párizsban teremtett léleknek nem árulta el, rajtam kívül, hogy a világon egyedül ő ismeri ma azt a híres cselvágást a lábikrára, amelyet Jarnac-vágásként emlegetnek, mivel e név bárói viselője alkalmazta egykor egy lovagi párbajban La Chataignerie-vel szemben. A báró egy híres olasz maestrótól tanulta a vágását, s e maestro öröksége Giacomira szállt volt át.

Augusztus tizedikén, vasárnap Pierre de l'Étoile átküldte hozzám kisinasát egy cédulával, s híremül adta: értem jön, amint ígérte, s elvisz Szent Eustachius templomába (mely egészen közel volt, a Prouvelles utca sarkán) Maillard plébános szentbeszédét meghallgatni. A plébános nagy kedveltségnek örvendett a köznép körében viharos ékesszólása miatt.

Tíz óra tájban bekopogott a szobámba Coquillon és közölte: az udvarbíró úr a műhelyben vár. Ott álldogált csakugyan deszkamereven, talpig feketében, orrát lógatva, komor képpel. Beszéde mindazonáltal egyszerre volt sikamlós és felháborodott, amint korunk romlott erkölcsait kárhoztatta.

- Lám - mért végig savanyú mosollyal -, itt a híres zeke. Mit hallok, kedves Siorac? Kegyelmed szóváltásba keveredik. Anjou szívébe fogadja. A király gyűlöli. És Tourelles báróné tűvé teszi Párizst, hogy találjon valakit, ki végez kegyelmeddel.

- Ejha - feleltem a Vasmíves utcára kilépve. - Hát ilyen bosszúállóak Párizsban az asszonyszemélyek?

- Ilyenek az egész országban, Siorac - l'Étoile ajka keserűen lebiggyedt. - Nincs a föld kerekén gonoszabb állat az asszonynál, kéjsóvárabb ő a férfiembernél.

- Megálljunk, tudja-e ezen állítását bizonyítani, uram?

- Száz meg száz példával. No, de hallgassa meg inkább ezt a történetet! Neuville úr, a párizsi parlament tanácsosa szeleburdi ifjonc; tudása csekély, bölcsessége még csekélyebb, esze annyi sincs, amennyi egy csirke elkészítéséhez kell, s örökösen furkója nagyságával kérkedik. Ez az úr észrevette, hogy lakásával szemközt, a keskeny utcácska túlfelén egy csinos kalmárné lakik s gyakran könyököl ki ablakán; ő tehát e hévséges augusztusban mezítelen mutatkozott a maga ablakában, férfiúi ékességével büszkélkedve. Hanem a hölgy, minekutána az unalomig legeltette rajta a szemét, panaszt tett férjénél; a férj megbújt a kérdéses ablaknál, s váratlanul egy kavicsot röpített lőfegyveréből a széptevőre. A kő célba talált, s úgy felsértette és sebezte szépséges célpontját, hogy tanácsosunk ágyának dőlt. Mindez tegnap történt, Siorac, s éppen itt, a Prouvelles utcában, ahol járunk.

- Ez csodával határos - mondtam nevetve. - Honnan a manóból tud mindent, kedves Étoile uram?

- Az a hírem, hogy mindenről tudok, tehát egy tojás el nem törhet úgy Párizsban, hogy hozzám ne rohanna egy hiú majom a hírt tudtomra adandó, s meg ne kérdezné, hogy lepipáljon: hallottam-e már ezt meg azt?

Amint közelebb jutottunk a templomhoz, láttam, temérdek ember jó, özönlik a környező utcákból, s tolong befelé.

- Hát olyan nagy tudós ez a Maillard? - kérdeztem.

- Dehogy, dehogy. Csupán egy ő a több ezer pap s szerzetes közül, kik városunk közvéleményét formálják.

- Több ezer? - képedtem el. - Csakugyan ilyen sokan vannak?

- Aj, Siorac, hemzsegnek! - fogta csendesebbre a hangját l'Étoile. - Egy-egy utcára legalább tíz jut belőlük, s fővárosunkban négyezerharmincötvenhárom utca van! Siorac, őrizkedjék attól, hogy a templomban elmosolyodjék avagy nevéssen, akármilyen képtelenséget mond is Maillard; hívei ott helyben ízekre szednek.

- Bizzon bennem - böktém könyökkel oldalba. - Jámbor leszek és pokolian kenetteljes.

Haj, olvasóm! Be rút volt Maillard plébános, amikor a szószékre lépett! Be aljas, be vérmes képet tárt nyája elé! Orra nagy volt és buja, szája füléig ért s vértől csöpögött. Szeme lobbott vetett, szemöldöke bozontos volt, bőre vörös és pörsenéses, keze valóságos henteskéz, sokkal alkalmasabb tagló és böllérvés forgatására, mint áldásosztásra.

- A mai napon a nőkről s eretnekekről fogok beszélni - kezdte lesütött szemmel, halk és tompa hangon, mely azonban prédikáció közben olykor hirtelen mennydörgéssé erősödött.

Eztán elhallgatott, imába látszott merülni, s ámbár tenger sok nép volt a templomban, olyan mély csend támadt, hogy egy apácánövendék szellentését is meg lehetett volna hallani.

- Jaj nektek, asszonyok, leányok, kisasszonyok – csapott hirtelen nagyot öklével a szószék karfájára Maillard plébános -, kik csupádon csak a hívságoknak s paráznaságnak éltek! Jaj nektek, kik azt sem tudjátok már, hogyan s miképpen vigyétek kísértésbe a férfiakat! Kik nem átaljátok arcotokat kendőzni, úgy csalogatni be a vendéget. Jaj tinektek, kik szép parókát, álhaját raktok fejetekre, melynek szőke fűtői gyöngy borította homlokokotokba omlanak! Mit míveltek, asszonyok? Isten ilyen arccal áldott meg benneteket, de ti másikat találtok ki magatoknak. Isten ilyen testtel áldott meg, de ti másikat fabrikáltok magatoknak! Vállfűzővel emelitek meg s domborítjátok ki kebleiteket! Hufándlival szélesítitek csípőtöket. Fardagállal hátsó feleteket! Magas sarkot hordotok, kelletitek magatokat, erre-arra mosolyogtok, kacsingattok, járás közben derekatok riszáljátok, úgyhogy rátok nézni is már főbenjáró bűn!

Maillard plébános itt lehunyta szemét, s úgy tetszett: imádkozik, mivel ajka némán mozgott. Hívei lélegzet-visszafojtva várták a folytatást.

- Haj, asszonyok, leányok, haj, kisasszonyok! - kezdte újra vészjósló hangon Maillard, s ismét lecsapott ökle a szószék peremére. - Meggondoltátok-e, mit tesztek? Ti, kik annyira szemérmesek vagytok, hogy mezítelenül még tulajdon férjetek előtt sem mutatkoztok, tudjátok-e, mi vár rátok, amikor holtotok után megjelentek a legfőbb bíró színe előtt?

S röpke hallgatás után mennydörgő hangon kiáltotta:

- Megmondom. Hiúságotok s kicsapongásaitok büntetéseképpen mezítelen vetnek pokolra az ördögök, ezerszer és ezerszer vonszolnak végig mezítelen a poklon, nem egy, hanem százezer férfi szeme láttára, kik a hasukat fogják majd szégyenetek és gyalázatotok láttán, s gúnyt űznek belőletek. Mivé lesz akkor a szemérem, amikor ott vonszolódtok majd anyaszült mezítelen, nem fedezhetvén el testetek legszégyenletesebb részeit sem, s így kerültek meg ezerszer és ezerszer a poklot, nagy trombitaharsogás és az ördögök hahotája, gúnya s szítkai közepette: „Nézzétek csak! Nézzétek! Itt a parázna! Itt a szajha! Itt ez meg ez a hölgy Párizs emez utcájából - és kimondják a nő s az utca nevét -, ki ennyiszer meg ennyiszer paráználkodott ezzel, meg azzal, meg ki tudja, hánnyal!” S akkor száz- meg százezer ember, nő és férfi, kik jól ismertek titeket életetekben, halott rokonaitok, barátaitok, szomszédaitok odatódulnak majd, s halálos gyűlölettel bámulnak meg, csúfolódva, s ilyeneket mondva: „Lám, mezítelen a ribanca! Lám, itt a riherongy! Rajta, ördögök! Szedjétek szét őket! Rajta, démonok! Rajta, fúriák! Rontsatok mind rá e fehérmájú szajhákra! S amennyit élvezkedtek életükben, annyi kínnal-gyötrellemel sújtsátok őket!”

Minekutána ezeket tele torokból elharsogta, Maillard plébános elhallgatott. Arca nekivörösödött, ökle a szószéken pihent; ő maga félig lehunyta szemhéja alól vizslatta nyáját, mintegy szavai hatását lemérendő. Amennyire megítélhettem, az elhangzottak inkább a férfiak tetszését nyerték el, mint a nőké, mivel a pap szavai alapján úgy tetszett, csakis a nők vétkeznek, a férfiak nem. Óvatosan körülméleltem, s úgy láttam: a nők ijedtek, de dacosak is, átérzik az őket ért igazságtalanságot, ám ellenkezésüket másként nem merik kimutatni, mint egymás között lopva váltott, futó pillantásokkal. Nem tudom, megszimatotha-e Maillard e női lázadást, avagy egyszerűen csak gyönyörűségét lelta a pokol kínjainak ecsetelésében, de visszanyerve lélegzetét s hangját, oly hosszan, oly fertelmesen utálatos részletességgel írta le a gyötrelmeket s kínokat, melyeket az ördögök mérnek majd a szegény fehérnépre, hogy szavait el sem merem ismételni, nehogy kihívjam hölgyolvasóim rosszallását.

A jelenlévőket mindenesetre halálra rémítette. Szigorúan bűnükül róttá fel, hogy nőnek születtek. Talán így akart elégtételt venni e kedves nemen, minthogy fogadalma eltiltotta őt tőle.

Ez a prédikáció ráadásul nemcsak balga volt és kegyetlen, de határtalanul haszontalan is, mivel tudomásom szerint a túlvilágtól való félelem eddig soha nem tartotta vissza az embereket a pillanat ígérte gyönyöröktől, annál is kevésbé, mivel a pápista vallás szerint elég fülbe gyónni a bűnt ahhoz, hogy elkövetője megtisztuljon tőle. E szennyes ékesszólástól senki nem várhatott el mást, csak azt, hogy az elkövetkező héten megnő majd Szent Eustachius templomában a bűnbánó nők száma, nemkülönben a solóké is, melyeket a gyóntató papok kezéhez kell lefizetniük.

De minden véget ér egyszer, s akármilyen szívesen ecsetelte is Maillard a szörnyű kínokat, melyek az emberiség kedvesebbik felére várnak a pokolban, az emberiség másik felével végbevitt paráználkodása büntetéseképpen, mégiscsak befejezte előbb-utóbb. Akkor újfent pihent egy keveset, mivel a gyötrelmek ecsetelése közben alaposan kimelegedett, percekig némán imádkozott, majd tompa hangon újra rákezdte:

- De bármekkora is a nők kicsapongásai, s bármennyire igazságos és könyörtelen lesz is a büntetés, melyet emiatt a pokolban el kell szenvedniük, ez is, az is semmiség az iszonyú s szakadatlan bűnökhöz mérten, melyeket a magát reformálnak mondó vallás véres kezű hívei követnek el. Anyaszentegyházunk, Isten szentséges anyja, Mária, a mennybéli szentek, sőt maga Isten ellen is. Jaj, testvéreim! Egy álló hónapja látjuk, mint özönlének százával Párizsba az átkozott hugenották. Úgy hahotáznak s heherésznek ők, mint házasságtörő ágya mellett megbúvó ördögök, e gyalázatos nász tanúiképpen. Jól hallottátok, igazán azt mondtam s mondom: gyalázatos a nász, mely egy nemes vérből való katolikus hercegnőt, királyunk édesnővérét készül egyesíteni a hamis, agyafúrt, református navarrai rókával - s láttára Isten maga is elfödi orcáját! Egek! Ki meri vajon a vizet a tűzzel elegyíteni, természetellenes s bátran kimondom: romlott frigyben? Akad-e vajon országunkban oly hitehagyott püspök, ki kész e kötést létrehozni, holott Szentatyánk, a pápa maga is ellenzi! Ám ha balvégzetünk netán úgy hozná is, hogy az ő ellenkezése dacára létrejön e rémületes frigy, nem ugyanazon sátán műve s diadala lenne-e, ki

a hugenották komor szívű vezérét szegény királyunk bizalmába helyeztette? Ez az álnok és kárhozatos tanácsadó e percben is arra biztatja királyunkat, hogy segítse meg a flandriai hugenotta lázadókat ő keresztényi felsége, II. Fülöp spanyol király csapatai ellenében, holott őfelsége a mi római katolikus hitünk legfőbb védőbástyája!... Jaj, nekem, fivéreim! Jaj nekünk, felebarátain! Meddig tűrjük még el, hogy mérgezzenek bennünket itt Párizsban e nemkívánatos vendégek, kik úgy nyüzsögnek, mint pondró a dögben? Behatolnak otthonaitokba, hogy megrontsák hiteteket, s ha ezzel hiába próbálkoznak is, nincs más gondjuk s céljuk, csak az, hogy elpusztítsanak benneteket testestül-lelekestül. Hah, testvéreim! Be szomorú sorsra fogtok jutni, ha nem álljátok addig tartogatni bendőtökben ez ördögi mérget, míg nem elárasztja s megrontja májatokat, ahelyett hogy kiakádnátok, s megkönnyebbülvén, meggyógyulnátok! Haj, testvéreim! Higgyetek szavamnak: csak egy kis szív és bátorság kell ide, s örökre megszabadulhattok e tekergő férgektől, végbevívén a szent vérontás művét, melyre Szentatyánk buzdít, s akkor mindétig nyugalomban élhetnétek ti és hitvesetek és gyermekeitek és az ő gyermekeik. Haj, szeretett testvéreim! Kérjétek részt ez üdvös cselekedetből, hirtelen ragadjátok fel a kardok legszentebbikét, s irtsátok ki gyökerestül az átkos eretnokséget, s akkor, én mondom tinéktek az Atya, Fiú és Szentlélek Isten nevében, bizonyos lesz helyetek a mennyországban, s egyenest odajuttok, a purgatóriumot is elkerülve, mivel egyetlen eretnek vére, azt mondtam: egyetlenegy elég lemosni rólatok mindazon bűnök szennyét, melyeket valaha elkövettek. Igen, hön szeretett testvéreim, hitemre mondom: ha mégoly nagy és sok bűn s vétek, kicsapongás vagy gyilkosság terhelne is, ha tulajdon apátokat, anyákat, fivéreket, nővéreket avagy más édes atyátok fiát öltétek volna is meg, bűnötök elenyészik, amint fegyvert ragadtok s bosszút álltok Istenért e gonoszokon, s megszabadítjátok a római katolikus és apostoli Anyaszentegyházát a bűzhöd eretnekektől, kik vesztére törnek!

Minekutána fülsiketítően elharsogta e félelmes szónoklatot, folytonosan verve s döngetve szószerkét, Maillard plébános elhallgatott. Kisvártatva így folytatta, hirtelen csendesre fogott, behízelt és atyai hangon:

- E kegyelmet kívánom atyai szívem legmélyéből mindannyiőtoknak, fivéreim. Kérjétek Istent, kegyeskedjék jóságában s könyörületességében támogatni fent nevezett, igaz és dicséretes vállalatotokat. Testvéreim, egyesüljétek az épületes és bátorító gondolat: az eretnokség hamaros kiirtása gondolatának jegyében ad maiorem Dei gloriam! Imádkozzunk el együtt egy Avét és egy Miatyánkot!

Suttyomban óvatosan körülpillantottam, de csupa hitbuzgalomtól, haragtól és gyűlölettől csillogó szemet láttam magam körül, tehát követtem a derék l'Étoile tanácsát, és sajgó szívvel csatlakoztam e sokaság imájához, mely nagy ájtatosan arra kérte a könyörület és szeretet istenét, adjon neki erőt megölni a kereszténység másik felét. Fennhangon imádkoztam, s kissé erőlködnöm kellett, hogy felidézsem az Üdvözlégyet, noha Barberine megtanított rá gyermekkoromban, s akkor este-reggel elimádkoztam, mégpedig nagyon szívesen, mert gyermeki képzeletemben Mária összeolvadt Barberine-nel. Csupán félszívvél s félszájjal fohászkodtam volna e megtévelyedett sokasággal együtt, ha nem adtam volna magamban egészen más értelmet az imának, mint ő. Testvéri békéért könyörögtem pápisták és hugenották között, s hogy soha egyik fél se vetemedjék többé olyan vérontásra, amilyen Szent Mihály éjszakáján megesett, felejthetetlen borzalmával kitörölhetetlen nyomot hagyva ifjú életemen.

- Siorac, kérem, szót se szóljon, míg haza nem érünk, valaki meghallhatna - mondta l'Étoile, amikor végre kiléptünk a templomból.

S én kénytelen-kelletlen féket vettem türelmetlenségemre s haragomra, míg meg nem tértünk Recroche mester műhelyébe, mely üres volt, lévén a munka tilos vasárnap és bizonyos szentek neve napján. Recroche mester szerint e szentek száma nagyobb a kelleténél. A mester nem szerette a papokat, mert, mondta, „ahány prédikáció, annyi új szentet találnak ki, akit illő megünnepelni, busás hasznára az alamizsnagyűjtőknek, s kész romlására az iparosnak”.

- Kedves Étoile uram - hangom elcsuklott az átéltek miatt -, ily pokoli módon prédikálnak-e Párizs minden templomában, kolostorában s kápolnájában?

- Az igazat szólva, vannak Maillard-nál szelídebb papok, de vérszomjasabbak is - vont fel a szemöldökét l'Étoile.

- Ó, én derék, becsületes barátom - tört ki belőlem az indulat -, mi más ez, mint felszólítás az öldöklésre?

- Nyílt és egyenes felhívás. S kegyelmed csak azért csodálkozik rajta, mert odahaza, vidéken nem járt misére. Mi engem illet, én minden vasárnap ezt hallgatom, s ámbár mindig felzaklat a szentbeszéd, rég nem lep már meg. Haj, higgyen nekem, kedves Siorac, ne maradjon egy perccel sem tovább, mint ügye megköveteli. Fusson innen, fusson, amint teheti. Nagyobb biztonságban lenne bizony a török szultánnál is, mint itt, Párizsban!

Ekkor kopogtak az ajtón. Mivel éppen senki sem volt otthon, magam mentem ajtót nyitni, s amilyen szórakozott voltam, mert eszem még mindig az iménti komor beszélgetésen járt, szinte hideg udvariassággal üdvözöltem azt a magas és igen jól öltözött hölgyet, kit pedig rögtön fel kellett volna ismernem maszkája ellenére tartásáról és szőke hajáról, s megkérdeztem tőle, kit keres.

- Kegyelmedet, kedves öcsém - felelte ő, kivéve szájából azt a kis csíptetőt, mely maszkját szép arca elé rögzítette -, kegyelmedet - mondta kedves hangján -, s azonkívül tudja már, kit.

- Nini! Gertrude de Luc úrhölgy! Haj, be örülök, hogy itt látom kegyedet.

- Ó, hön szeretett fivérem - vetette nyakam köré két karját a szőke normann hölgy, s úgy megölelt, hogy a lélegzetem is elállt bele -, be nagy vigasz itt tudnom kegyelmedet, ahol van, oly sok hónap után!

S ezenközben egyre erősebben szorított szép keblére, s aligha sikerült volna kitérnem orcáimat csókokkal telehintő, forró ajkai elől, ha a válla fölött meg nem pillantom Étoile urat hosszú orrával, lebiggyedt ajkával; a derék férfiút módfelett felbosszantotta ölekezésünk. Kírontott a műhelyből, s az ajtót jól becsapta maga mögött. Hiába, a tanácsos úr mérhetetlenül gyűlölte a házasságon kívüli szerelmet, jöllehet igen kevés örömet lelt a maga házasságában.

Megfogtam Gertrude úrhölgy kicsiny kezét, s egy zsámolyhoz vezettem, hogy leültessem, mert úgy véltem, űlve nem oly veszedelmes rám nézve. - Mit keres itt, húgom dea ex machina-ként jelenve meg köztünk, s éppen akkor, amikor a legnagyobb szükségem van kegyedre?

- Csodáról szó sincs - felelte ő -, feljöttem Párizsba, hogy részt vegyek Margot hercegnő és az átkozott eretnek esküvőjén, noha e frigyét természet ellen valónak tartom. S mivel utam éppen Montfort-l'Amauryban vezetett át, Béqueret asszonyság, ki akkortájt kapott öcsémétől levelet, megmondta, hol van szállásuk. De csakugyan igaz-e, szép öcsém - kérdezte, szemét forgatva, s fel akart állni (én azonban visszanyomtam zsámolyára) -, igaz, hogy oly nagy szüksége van reám?

- Hát Béqueret asszony nem mondta el, úrnőm, mire kértem?

- Csak annyit mondott, rááll, de azt nem, mire.

- És kegyed, úrnőm?...

- Pierre, ne szólítson örökösen úrnőjének. Hát egy cseppet sem szeret? - kérdezte, s oly bánatos és álszent képet vágott hozzá, hogy attól tartottam, mindjárt újra támadásba lendül.

- Kedves húgom - feleltem, megnövelvén kezem nyomását a vállán, mire ő félig hátrafordulva vállára hajtotta kecses nyakát, s rányomta kezemre forró ajkát (és istenemre! az effajta bájos női stratagémák mérhetetlenül elgyávítanak és ellágyítanak!). - Hajlandó lenne-e, ha szépen kérném, Béqueret asszonynál megszállni Montfort-l'Amauryban? S vajon ő befogadná-e kegyedet?

- Hogyne fogadna! De mit keresnék én ott, távol az én Samsonomtól, kegyelmedtől és Párizstól, hol pedig fényesebbnél fényesebb ünnepeket adnak majd a hercegnő lakodalmi alkalmából?

- Pedig meg kell tennie, úrnőm - erősködtem. - Samson, amilyen egyenes és merev, itt szörnyű veszedelemben van.

S azon melegiben elmeséltem neki kínos esetünket a körmenettel, hol fivérem kis híján otthagya a fogát, mert nem akart kalapot emelni Miasszonyunk megvagdalt szobra előtt.

- Ettől féltam - mondta ő. - Oly tiszta, nemes és ártatlan az én drága kis hugenottám, mint egy angyal! - (Ahá, gondoltam, legalább ő nem gyalázatos!) - De a boldogságos Szűzanyára mondom, iszonyú bosszút állnék azon, aki őt megölné - kiáltotta, kezét az övének függő széles kard markolatára helyezve, amiből kitetszett, hogy noha szép normann barátnőnk csak az imént érkezett, oly üde és erős és eleven, mintha ágyából kelt volna ki.

- Nem sokra mennénk bosszújával, kedvesem, s kegyed sem, ha Samson nem élne többé. Húgom, döntenünk kell, s pedig nyomban. Samson nem maradhat itt, hogy a nyílt utca során kiáltsa világga: kálvinista és gyűlöli a bálványokat és szenteket.

- De hát mit tegyünk? - kérdezte zavartan a hölgy.

- Megmondom. Fordítson hátat az esküvői ünnepegeknek - úgyis ellenére van e nász. Fogja Samsont, s vigye magával Montfort-l'Amauryba. Nappal tartsa őt a patika lombikjai között, éjjel, ahol szokta, vasárnap vigye misére. És teremtcse! Biztonságban lesz. Ha itt marad a legrosszabbtól tartok.

Gertrude de Luc úrhölgy elnémult. Szeme héját alábocsátotta zöld szemére (mely egy szép mespechi macskáét idézte mindig eszembe), s ajkát harapdálta, amiből láttam: nem tud döntenie a hercegi házaspár fényes ünnepegei ígérte örömek és dali Samsonom iránt táplált nagy, ámbár nem éppen hűséges szerelme között. Látván továbbá királynőien pompás ruháját - majd oly ragyogó volt szép cicomáiban, mint Tourelles báróné -, úgy véltem, nemcsak látni kívánta volna a fővárost, de magát láttatni is, s szívesen vásárolgatott volna a Saint-Honoré főutca s a Szent Mihály-híd boltjaiban, szívesen ellátogatott volna az udvarba, hol szépsége gáláns kalandokra lelhetett volna alkalmat, s nemcsak örömet végignézte volna a királyi nász kínálta csodákat, hanem bőségesen mesélt volna is róluk rokonainak Normandiában. S én, lám, arra kérem, hogy mindezek helyett ássa el magát egy kietlen kisvárosban, hol napközben színét sem látná dali fivéremnek (ki nyakig téglébe merülne), s így alig is tehetne egyebet, aludna, mint a mormota, erőt gyűjtve a soron következő éjszakára.

- Húgom - mondtam meglehetősen barátságatlanul -, bármint dönt is, én elhatároztam: holnap lekísérem Samsont Montfort-l'Amauryba, késedelem s teketória nélkül, ha velünk tart, ha nem, mivel tudom: Béqueret asszony szívesen látja, s Samsonnak nagy kedve lenne a patikában dolgozni. Itt amúgy is halálra unja magát.

- Be rideg, komisz, bajkeverő is irányomban, öcsémuram! - sópánkodott Gertrude. Egy jókor kibuggyanó könnycsepp felragyogtatta zöld szemét. - Piha! Így viszonzni kegyelmed iránt táplált nagy és testvéri szeretetemet! Képes lenne elragadni tőlem Samsont, alighogy feljutottam Párizsba, vagy ha követni találok, megfosztani szép ünnepegeimtől!

- Ez egészen kegyedre vall, Gertrude! Egyszerre akarna mindent! Samsont is, az ünnepegeket is! És ki tudja, még mit nem? De miért ne indulhatna holnap vissza Montfort-l'Amauryba, kedves húgom, Samsonnal, s miért ne maradhatna ott egy hétig? Ennek utána egyedül jönne fel - azt mondtam: egyedül! - Párizsba, megülni a királyi lakodalmat, s az ünnep múltán nyomban visszatérne Montfort-l'Amauryba.

- Ó, öcsémuram, be okos is kegyelmed! - lelkesedett Gertrude. - Megtalálta a kiutat nehéz

helyzetemből!

Úgy megőrült, hogy az a cseppecske mindjárt elpárolgott, egy-két könnyű csókot nyomott orcáimra, sarkon perdült, szoknyáját harangként himbálva, s azt kiáltotta:

- Tehát eldöntöttük! Megyek! Megyek! Haj, öcsém! Valósággal szárnyam nőtt! Hol van amaz Isten anyála, hadd viszem őt el!

S futva követett nyomon a lépcsőn. Én mentem elől, de hátrapillantottam, s láttam: két kézzel fogja fel szép szoknyáit, hogy gyorsabban haladjon, tejfehér arcbőrén rózsák gyúlnak ki, s zöld szeme úgy jár, úgy villog, mint verébre leső macskáé.

Mit sem látott a szobácskából, ahol Samson még javában aludt, s ahonnan Giacomo már eltűnt, bizonyára dolgai után járván. Sem a rosszul gyalult padlót, sem a mocskos falat, sem a helyiség határtalan szűkösségét, a nyomorú bútort, az Aprószentek temetőjére nyíló ablakocskát, semmit, semmit, csak dali fivéremet, ki mezítelen szunnyadt nyoszolyáján az augusztusi kánikulában. Igaz, ragyogóan szép volt póre teste a maga természetességében, férfias szimmetriájával, s egész személye fehér bőrével, rézszínű hajával s égbéi szemével, ámbár e szem még nem vált láthatóvá, mivel gazdája aludt.

- Ó, boldogságos Szűz! - csapta össze két kezét Gertrude úrhölgy -, hát nem úgy fekszik itt, mint Jézus? S nem isteni-e az én Samsonom szépsége?

- Isteni, asszonyom? - mosolygott. Mire feddően ráüött a kezemre:

- Ej, be kaján s komisz az én öcsém! Szántsándékkal eszembe idézi bűneimet, holott én igyekszem azon nyomban feledni őket, amint elkövetem, s a lelkifurdalást későbbre halasztani.

- Húgom - csókoltam bele bal tenyerébe (ezzel a kezével ütött meg!), s ez a tenyér meleg volt, édes és illatos -, ezer bocsánat, ha komiszul és álszentül csorbítani találtam volna örömét, holott mindenek fölé helyezem az effajta örömeit! Hanem, húgom, elég legyen a szóból, magára hagyom kegyedet szép bűnével! S holnap pitymallatkor indulunk Montfort-ba.

Azzal még egy csókot nyomtam bársony orcáira, kiléptem, s behúztam magam mögött az ajtót; azaz rácsuktam, jobban mondva rájuk, gondoltam keserveset sóhajtván, hogy a szívem is belesajdult.

Mivel irtóztam magányos szobám látványától, a földszintre indultam melán, elgondolkozva. Azt hittem, a műhelyben sem találok senkit, Miroul ugyanis a lovainkat csutakolta, de egyszerre megpillantottam Fogacer-t, fekete ruhájában lépkedett, hátrakulcsolt kézzel, hosszú lábain.

Látomra felvonta sátáni szemöldökét, s azt mondta csendes, hullámos mosolyával:

- Tehát máris lejöttél kakasülödről, mi fili! Eszerint az a Delila, ki a Vasmíves utcában előttem járt, nem neked szánta ballépéseit, hanem Samsonnak. Mindazonáltal ha hihetek a szóbeszédnek, mi fili, kegyelmed is ismer egy-két rangos dámát, kiknek szokásuk megnyíratni udvarlóikat! Szakasztott olyan a fehérnép, mint saskahad a búzaföldön. Causa mali tanti foemina sola fuit.

- Kegyelmes ég! - kiáltottam. - Hogy szabad egyről mindet megítélni? Parcite paucarum diffundere crimen in omnes, mondja Ovidius.

- Ugyan már, Ovidius! Ő köztudottan szoknyavadász volt! Miféle tekintély az ilyen? Inkább higgyünk Plautusomnak: Qui potest mulieres vitare, vitet.

- Inkább szívelje meg, Fogacer, amit a bölcs Seneca mond: multum interest utrum peccare aliquis nolit an nesciat.

- Tudom én, hogyne tudnám - felelte Fogacer. - De nem hajlok rá. Trahit sua quemque voluptas.

Minekutána imígyen vaskalaposkodtunk, ámbár csak tréfaképpen, s reggeli üdvözet gyanánt latin maximákat váltottunk, vígan s jó erősen megöleltük egymást. Így van ez minden mesterséggel s az ő külön nyelvükkel: a tudós doktorok Cicero nyelvével élnek, az udvari kislovagok ellenben „lelkemre”, „bele kell halni” és más efféle, kevésbé magvas és elmés fordulatokkal, lévén az ő emlékeztük tarisznyája félig üres.

- Láttam ma reggel Maillard plébános prédikációján - mondta Fogacer. - Pompásan festett gyöngyös zekéjében, de igen savanyú képpel hallgatta ez uszítást a vérontásra, mely engem kegyelmeddel ellentétben igen megörvendeztetett, és megerősített filozófiámban.

- Hogyan? Megörvendeztette? - hüledeztem. - Megvigasztalta? Nem éppen az ellenkezője-e ez Isten akaratának s szándékainak?

- Melyik Istenről beszél, mi fili? - vonta fel ismét sátáni szemöldökét Fogacer. - Az evangélium szelíd és békés istenéről? Vagy az ótestamentumiról?

- Hisz egy a kettő!

- Egyáltalán nem! Jehova halálra sújtja Onánt, mert magját a földre öntötte, porrá égeti Szodomát, elevenen megsüti a szodomitákat, nem tudom, hány becsületes bálványimádót mészároltat le Izrael keze által, s a bűnösöket a pokol kínjaira veti. Nem nyilvánvaló-e, hogy nem Ő teremtett minket, hanem éppen ellenkezőleg, az ember teremtette őt saját, szálnalmas képére, azért oly kegyetlen és bosszúszomjas?

- Fogacer, könyörögve kérem, hallgasson el! Minél jobban szeretem, annál jobban iszonyodom istenkáromlásaitól.

- Ugyan, az én istenkáromlásaim! - mosolygott csendesen, hullámosan Fogacer. - Hisz bennem végtelen a jóakarát, én senkinek nem követelem a halálát egyik vagy másik vallás nevében, ha pápista, ha hugenotta az illető. Hallotta Maillard-t, Siorac? Egy hugenotta száz aranyat adott kölcsön nekem. Összefutunk az utcán. Kéri a pénzét. Megölöm. És abban a percben „a legszentebb karddá” változik fegyverem. Megmenekülök a bitótól, feloldozást nyerek, s a mennyországba jutok. S azt hiszi, egyedül Maillard hirdeti e tant? Valójában a zsidók helyett most a hugenottákra összpontosul Anyaszentegyházunk

gyűlölete. „Öld meg! Öld meg! Öld meg!” Ezt mondják, bömbölik, rikoltozzák az ország minden szószerkéről minden vasárnapon. S a kegyelmek papjai sem jobbak emezeknek!

- Az enyéme?

- Ej, Siorac! Hát a Michelade? És Isten tudja, hány más hugenotta rémtett! Mi fili, vesse eszébe, hogy minden vallás szükségképpen zsarnoki és hatásában kegyetlen, mivel az abszolút igazság nevében lép fel, s aki azt megsérti, főbenjáró vétket követ el.

- Fogacer, kegyelmed a túlbuzgókról beszél, nem a derék, becsületes emberekről!

- S ugyan kik azok a rendes, becsületes emberek? - vált egyszeriben metszővé Fogacer hangja. - A megboldogult La Botie, Montaigne, Ambroise Paré, Ramus, a mi szegény Rondelet mesterünk, Pierre l'Étoile, Michel Servet, kit a kegyelmek Kálvinja megégetett Genfben, kegyelmed és mindazok, akik szeretnének némi világosságot gyújtani embertársaik agyában, s előre vinni koruk tudományát. Mi fili, feleljen! Feláldozná-e egyetlen pápista életét avégett, hogy egyháza diadalmaskodjék?

- Nem én! - kiáltottam habozás nélkül, mintha a válasz készen állt volna lelkemben, s tudtomon kívül rég eldöntöttem volna.

Mire Fogacer rám emelte szokatlan fényben csillogó szemét, s míg kunkori ajkára nem annyira gúnyos, inkább baráti mosoly ült ki, azt mondta nekem halkan, mintegy elfulladva:

- Akkor kegyelmed sokkal lagymatagabb hitében, Siorac, mint képzeli! Hisz egyetlen ember életéért odaadná vallása győzelmét.

- De én hiszek! - szóltam, mintegy megrendülten a Fogacer kimondta gondolattól, mely most merőben új színben tűnt fel, s ereje mintegy megtízszereződött.

- Nem tudom - felelte Fogacer. - Nem tudom, igazán hisz-e avagy csak azt hiszi, hogy hisz. Nem inkább egy párt híve-e, semmint egy egyházé, lévén ez a párt atyjauráé, kin igaz szerelemmel csüng.

E szavakat, melyek meghatottak és egyszersmind elgondolkodtattak, nem viszonztam. Majd töprengök e dolgon, gondoltam, ha több időm lesz rá, de nem lett több időm, sosincs elég időnk, az élet szakadatlanul sarkantyúz, hajszol előre, egyik szükségletünktől a másikig, egyik vágyunktól a másikig, egyik szerelmünktől a másikig, s onnan megint tovább, egy új becsvágyhoz, úgyhogy végezetül úgy jutunk el utunk végére, hogy lelkünk gondolai közül egyre sem sikerül megoldást találunk; s így megyen ez még ma is, amikor ezeket leírom, holott immár jócskán lefutott orsajáról életem fonala. Mégis épp oly bizonytalan s kétes minden, mint azon az augusztusi napon, 1572-ben, amikor Fogacer-val a vallások s hitek könyörtelenségéről beszélgettünk.

- Fogacer - szóltam kisvártatva -, mint tudja, nem hagy nyugodni a szerencsétlen s véletlen kegy gondolata, melyben részesültem. Mit gondol, nem juthatnék el Anjou révén az anyakirálynéhoz, hogy ő szójon egy jó szót érdekemben a királynál?

- Eh, az anyakirálynénak senkire sincs gondolja, csak önmagára, nem törődik senkivel és semmivel, csak önmagával - felelte Fogacer. - Gondolja meg, Siorac, milyen megalázó volt királynői élete, sehol és soha nem ő volt az első; még férje, II. Henrik ágyában sem. A férj meghal, ő gyászt ölt, s többé le sem veti. És magához ragadja a hatalmat. Így lett Katalin régensnő, s uralkodik fiai, II. Ferenc és IX. Károly helyett, ravaszsággal, hízelgéssel, könnyekkel vévén erőt rajtuk. De uralma nem osztatlan és nem bizonyos, jobbról a Guise-ek fenyegetik, balról a hugenották. Erős asszony, de egy napra sem szűnt meg félni uralkodásának tizenhárom esztendeje alatt, és ma is fél, jobban, mint bármikor.

- De hát mitől?

- Hogy elveszíti egyetlen, igazi szerelmét: a kormánypalcát. Coligny telebeszélte a király fejét a flandriai hadjárat harcias ábrándjával. IX. Károly akarja is a háborút, nem is, majd megint akarja. Nos, ha Coligny kerekedik felül, Katalin máris indulhat haza, Firenzébe, száműzetésbe. Márpedig e ravasznál ravaszabb, de roppantul szűk látókörű asszonyszemélynek nincs más gondolata, mint a hatalom. Csak nem képzeli, Pierre, hogy mai helyzetében megkockáztatja a szembeszállást a királlyal egy kis hugenotta kedvéért, kit a mondott király öccse párthívének tekint, tehát gyűlöli?

- Tudom én, Fogacer - bólogattam melán -, hogy csupán porszem vagyok, a francia királyságban dúló szélvész könnyű prédája, de ha igaz, amit hallok, barátom, Coligny halálos veszélyben forog.

- S azt hiszi, fiam, ő nincs ennek tudatában?

Fogacer sarkon fordult, s hosszú lábain szökdécselve, mint holmi fekete bogár, fel-alá kocogott a műhelyben, hol a kandallóra bámulva szórakozottan, hol az ablakra, majd meg az emeletre vivő lépcsőre. Végre megállt, s jól megvetve végeérhetetlen lábát, s mellén keresztbe fonva karját, sokat sejtető, de vidám mosollyal tekintett rám.

- Mi fili - kezdte -, ha amare est gaudere felicitate alterius, amint mondani szokták, én igazán szeretem kegyelmedet, mert előre és erősen örülök annak, ami boldogsággal fogja eltölteni lelkét.

- Ha boldogságra van kilátásom, gyorsan részesítsen benne, Fogacer! Nagy szükségem volna némi vigasságra. Mióta Párizsban vagyok, alig is ért más, mint baj és bosszúság. Hiányt szenvedek mindenben, még nőkben is.

- Siorac - Fogacer orcáit úgy megdagasztotta az újság, mint valami jóféle bor, melyet nem óhajt a kelleténél előbb kiadni -, emlékszik-e arra a bíróra, ki barátom volt Montpelier-ben? Neki köszönhetjük, hogy figyelmeztethettem kegyelmedet: meneküljön, amikor az a bizonyos törvényszék börtönbe akarta vetni.

- Hogyne emlékeznék. Örök életemre lekötöztetettje vagyok. És kegyelmednek is.

- Mindjárt még inkább az lesz. Ez a montpelier-i barátom, ki akkortájt hagyta ott a várost, amikor

jómagam is, jelenleg itt él a fővárosban, s ámbár búcsút mondott tisztségének és rangjainak, szívbéli jó barátja egy másik párizsi bíró. Asinus asinum fricat - ha ugyan megengedhető számrának neveznem őket, holott mindketten roppant tudós férfiak.

- Uram - rontott be a szobába Miroul nagy szeleburdian, s nem véve észre Fogacer-t, a szavába vágott: - Felnyergeljem-e lovát, avagy ma is gyalog megyünk?

- Nyergeld fel, Miroul - tárta ki mindkét karját Fogacer -, s a magadét nemkülönben, s szereld fel őket Pegazus szárnyaival, hogy gyorsabban járjanak! Hamarosan szükség lesz rájuk!

- Hát a másik bíróval mi van? - kérdeztem elálmélkodva azon, ahogy Fogacer parancsokat osztogat helyettem inasomnak, aki különben úgy állt ott megkövülten, tágra meresztve felemás szeméit, mint akinek gyökeret vert a lába.

- Ez a bíró ítéletet hirdetett egy malomperben, hol az alperes egy előkelő úr volt. Az ítélet az úr javára ütött ki. De az ördögbe is, sehogy sem jut eszembe az uraság neve. Segítsen ki, kérem, Siorac.

- Hogyan tehetném?

- Hallania kellett erről a malomról. Egy Párizstól északra eső faluban van, mely messze földön híres jó búzalisztjéről és az abból sültött arany színű kenyérről, melyet e falu lakosai itt, a fővárosban árulnak. De az ördögbe, sehogy sem jut eszembe a falu neve.

- Csúfot űz belőlem, Fogacer! - horkantam fel, megmérgeződve barátom szándékos köntörfalazásán.

- Hogy tudhatnék én e malomról? És mi közöm hozzá?

- Nagyon is sok köze van hozzá. Annál is inkább, mivel a mondott uraság, kinek, ha jól tudom, déli tartományaink egyikében van a kastélya, unokatestvérétől örökölte volt a malmot, a szóban forgó unokafivér fia azonban konokul elvitatta a malmot, így támadt ez a végeérhetetlen per, mely most a kegyelmed barátjára nézve kedvező kimenetelt nyert.

- Barátomra nézve? Miféle barátomra nézve? Fogacer, majd szétvet a méreg. Ne játsszon tovább velem!

- Ahá, egy s más végre eszembe jut. A falut, hol a kérdéses malom forgatja szép vitorláit, szép reményeinek hordozóit, Siorac, úgy hívják: Gonesse.

- Gonesse? Gonesse? Ismerős név.

- Uram, nem ez az a malom, melyről uraságod azt mondta volt nekem, hogy valaki el akarja vitatni Montcalm úrtól? - kottyant közbe Miroul.

- Montcalm - kiáltottam, hirtelen kikelve magamból - Fogacer! kegyelmed tudja, hol lakik Párizsban Montcalm! És nem árulja el nekem!

- Tudtam - vont a fel sátáni szemöldökét Fogacer -, de az ördögbe is, elfelejtettem. Sokat romlott mostanság az emlékezetem.

- Fogacer - ragadtam meg erővel mindkét vállát -, ne packázzék velem! Beszéljen, a manóba is! beszéljen.

- Hát ez miféle szokás, kutya teremtette! - méltatlankodott Fogacer. Nevetve megragadta csuklómát, s egy pillanat alatt kibontakozott markomból, oly hajlékonyan és annyi erővel, amennyit igazán nem néztem volna ki belőle. - Lám, nincs hálátlanabb lény a szerelmesnél. Ingratis servire nefas.

- A címet, Fogacer, a címet!

- Háládatlan Pollux, hogyan pótolhatnám, amit elvesztettem, hogyan tömhetném be emlékezetem hézagait? Mindössze arra emlékszem - nevetett teli torokból Fogacer, s játékosan átugrotta az asztalt -, hogy a mondott ház kopogatója Atlaszt ábrázolja, hátán a földgolyóval.

- Az utcát, Fogacer, az utcát!

- Nyergeld fel a lovakat, Miroul! Villámgyorsan nyergeld fel őket - kiáltotta Fogacer. - S uzsgyi, repüljünk!

- Az utcát, Fogacer!

- Az utca éppen azoknak a kopogtatóknak készült kicsiny bronzfiguráknak nevét viseli, melyeket itt Párizsban úgy neveznek: marmouset.

- Tehát a Marmouset utca. És az hol van? A városban? A szigeten? Az Egyetem-kerületben?

- A szigeten. De hová fut, Siorac?

- Miroulnak segíteni!

- Én is megyek! - rohant utánam Fogacer. - Lovat! Nekem is egy lovat! Az abszurd pokol valamennyi jó ördögére mondom - hangja élesen, tisztán csengett a hátam mögött -, nagy kedvem támadt a követendő irányt megmutatni, s a legrövidebb úton vezetni el kegyelmedet Édenébe, mely drágábbnál drágább kegyelmednek, annál is inkább, mivel rajta kívül nincs más Éden, esküszöm veszendő lelkemre.

Nyolcadik fejezet

Kegyelmes ég! Majd szétvetett az öröm, mialatt Fogacer nyomában Pompeiám hátán Saint-Denis főutcáján ügettem, jobbomon Miroullal. Vasárnap volt, minden bolt zárva. Áthaladtunk a Miasszonyunk-hídon, mely maga is kihalt volt, az Óváros irányában, s az Üveges utca folytatásaképpen - ez utca nevét Fogacer vetette oda nekem ügetés közben - rátértünk a Marmouset utcára. És ámbár most, délben jóformán néptelen volt az utca - a kánikula miatt ki-ki behúzódott vackába -, végeérhetetlennek éreztem utunkat eszeveszett türelmetlenségem mércéjével mérten.

- Fogacer - szoltam előre, izgalmamban dadogva, s a szívem akkorákat kondult keblemben, mint a nagyharang -, meglelte-e már a házat, melynek kapuján a mondott kopogtatót látni?

Hátrafordult, s szóra nyitotta száját. Nem értettem, mit mond, azért mellé rúgtattam, s elismételtem a kérdést.

- Jártam itt már, mielőtt kegyelmedet felkerestem. Az a ház az, mely előtt egy utazóbatárt láthat éppen, s szolgálkat, kik temérdek táskát, csomagot raknak a kocsi tetejére.

E látványra kis híján elaléltam hirtelen rémültömben. Leugrottam a nyeregből, a kantárt odavetettem Miroulnak, s támolyogva indultam a kapu felé - lábam annyira remegett, hogy majdnem kiment alólam. A kapu tárva-nyitva állt, sürgő-forgó szolgálk jártak ki s be rajta, egy majordomus, kinek szénfekete volt a szeme s igen-igen barna a bőre, provánszi nyelven dirigálta őket. Odaléptem hozzá - ismerősnek tetszett -, bemutatkoztam s arra kértem, jelentsen be urának.

- Á, Siorac uraság! - mondta ő. - Jól emlékszem az úrra! Az elmúlt öt esztendőben többször is megfordult Berbentane-ban, és tudom, Barbentane sokat köszönhet kegyelmednek. Úrnőnk százszor is elmondta, hogy kegyelmed nélkül odaveszett volna nálunk minden teremtet lélek, ember és állat, s kő kövön nem maradt volna. Máris megyek, s bejelentem az urat Montcalm úrnak.

- De nem zavarom-e vajon? - kérdeztem udvariasan. Torkom annyira elszorult, hogy alig jött ki rajta hang. - Nem most készülnek-e éppen útra?

- De bizony - emelte égnek karját a majordomus -, s Isten a megmondhatója, mekkora örömmel. Mert ez a Párizs utálatos város, sehogy sincs ingyünkre, s még kevésbé orcátlan lakosai. Nyolckor akartunk indulni, csak hogy a batárt nem hozta meg időben, aki bérbe adja. Nem lehet e csirkefogók szavára adni. Siorac úr, kérem, várjon egy-két percre! Bejelentem.

Ó jaj, gondoltam, hát csak azért lelem meg Angelinám, hogy rögtön el is veszítsem? S még csak nem is panaszkodhatom túlságosan balsorsomra, hisz ha a batáros nem szegi meg szavát, viszont sem láthattam volna a kedvest. Alighogy e vigasztaló gondolat átsuhant agyamon, mely cseppet sem vigasztalt meg, visszatért a majordomus, s arra kért, kövessem - úgy éreztem, immár jóval kevésbé szívesen, mint előbb. Udvariasan, de földre süttöt szemmel vezetett be egy kicsiny szobába, tartózkodóan elkészönt és távozott. Én elszontyolodtam, a háznagy kedélyének illetlen megváltozása nem sok jóval biztatott. S csakugyan, amint megnyílt az ajtó, Montcalm úr mosolyogva lépett be, hanem a pillantása hideg volt, modora sietős és siettető. Nem ült le, s hogy felálltam jöttére, azt mondta:

- Be örülök, Siorac uram, hogy láthatom! - (Ami éppen nem látszott meg rajta, a kutya-fáját.) - Nem felejtettem el, mi nagy hálával tartozom kegyelmednek - (No, ennél háládatlanabban sem fejezte ki még soha senki háláját!) -, s ha nem éppen most érkezett volna, amikor én távozni készülök, szívesen láttam volna ebédre, s szenteltem volna kegyelmednek több időt, mint amennyit így szentelhetek.

- Gróf úr - feleltem -, kétségbe ejt, hogy feltartom, de csak az imént tudtam meg szerencsémre címét, s kötelességemnek tartottam gróf urat üdvözölni. A hó eleje óta Párizsban vagyok magam is, a király kegyelmét elnyerendő.

- Erről volt szerencsém értesülni a legelső napon, amikor a Louvre-ban megjelentem, Nancay úr szájából, s szívből kívánom vállalatát sikerét.

Ohó, gondoltam, e szívbéli jóakaratból arra már nem futotta, hogy uraságod megtudakolta volna annak az embernek a címét, ki öt évvel ennek előtte kiragadta a vérszomjas barbentane-i rablók karmaiból, s megmentette a haláltól (leányát s hitvesét pedig a megbecstelenítéstől). S mivel e gondolatra elállt a szavam, némán néztem farkasszemet Montcalm úrral. Úgy tetszett, ő is zavarban van; külseje, mely meglehetősen tekintélyparancsoló volt, lévén termete magas, szemöldöke bozontos, pillantása átható s az arca szigorú, nyilvánvalóan éles ellentétbe került lelkével, mely sokkal kevésbé elszánt volt, mint szerette volna, s talán furdalta is, amiért oly csekély tanújelét adja a hálának, mellyel saját, nagy hangerű előadott szavai szerint nekem tartozik. Ezért nem bírta rászánni magát, hogy elküldjön - noha forrón kívánta volna -, magamtól meg nem mentem, mivel látni akartam a leányát, noha immár tudtam, ezt ő mindenáron el akarja kerülni, lévén szándékaink homlokegyenest ellenkezőek: úgy álltunk tehát némán, mozdulatlanul s udvariasan, mintegy arra várva, hogy a másik visszaüsse végre a labdát az innenső oldalra. S így maradtunk volna ki tudja, meddig, farkasszemet nézve, mint két augur (noha éppen nem volt tréfás a kedvünk), ha be nem toppan a szobácskába egy igen gazdagon öltözött s eléggé jóképű úriember - ámbár dereka vastagabb volt a kelleténél -, s nem jelenti:

- Apámuram, ideje indulni. Montcalm úrnő és Angelina már a kocsiban ül.

- Siorac úr - kapta el röptében a feladott labdát Montcalm úr -, ez a nemesúr Condomine uraság. Elkísér bennünket Barbentane-ba, hol feleségül veszi majd leányomat.

E hidegen tálat szörnyű hír hallatán torkom elszorult, s elsápadtam, miért is a kelleténél mélyebben találtam meghajolni Condomine úr előtt. A meghajlás legalább némi vért kergetett arcomba.

- Uram - nyögtem ki nagy nehezen, igyekezve elnyomni hangom remegését -, alázatos szolgálja vagyok.

Mire Condomine úr, ki igen ostobának látszott, s talán tudta, mi van Angelina és köztem, egy szó nem sok, annyit sem felelt, csupán meghajolt. Akkor elhatároztam: felégetem a hidat magam mögött, mivel Montcalm úr szemmel láthatóan ki akar játszani. Tehát jól a szeme közé néztem, s azt mondtam, igen hangosan, kihívásnak is beillő, tüntető udvariassággal ejtve ki minden egyes szót:

- Gróf úr, végtelenül lekötelezve, ha volna szíves megengedni, hogy üdvözöljem Montcalm úrhölgyet

és Angelinát távozásuk előtt.

Montcalm úr, ki természeténél fogva kolerikus volt, elpirult afeletti dühében, hogy így a torkára tettem a kést, hisz nem tagadhatott meg egy istenhozódott attól, ki az életét mentette volt meg. De mert megadni sem akarta az engedélyt, tehát ugyanazt tette, amit az, akit vejéül szemelt ki: némán és mélyen meghajolt, majd sarkon fordult, belekarolt Condordine úrba, s vele együtt kilejtett a szobából, otthagya engem a faképnél.

Utánuk iramodtam, s az utcára kiérve láttam: a fojtó meleg ellenére lebecsülték a batár kárpitjait mindkét oldalon. Nem volt kétségem afelől, hogy ezt Montcalm úr rendelte el, avégből, hogy Angelina ne lászon és ne is szólhassak hozzá. Vérem felforr a gyűlöletes erőszak láttán, mely szívem szerelmét sújtja, s mivel úgy véltem: Montcalm úr, ki igazán nem rossz ember, nem tette volna ezt meg leányával (kit imádoztam), ha Angelina beleegyezett volna tervébe, e gondolatból bátorságot merítettem, s a batárhoz léptem, remélve, hogy így vagy úgy jelét adhatom ittlétemnek. Erre Montcalm úr valamit súgott a kocsis fülébe, ki felpattant a bakra s ütésre emelte ostorát, hogy nyomban útnak indítsa a lovakat, mielőtt gazdája és Condordine úr helyet foglalt a hölgyekkel szemközt, amit úgy is megtehettek, hogy amikor a kárpitot félrevonják, a benn ülők ne vegyenek észre engem.

Egyetlen szempillantás alatt határoztam. Immár mit sem törődve azzal, hogy kihívom a férfiú haragját, aki nem átalult így megalázni, futva megkerültem a kocsit, kinyitottam az ajtót, félrevontam a kárpitot, mely eltakarta, köszöntem anyának és leányának, s szememet merőn Angelina szemére függesztve felkiáltottam:

- Angelina, holtomig szeretni fogom!

Többet nem mondhattam, a kocsi nekilódult. Montcalm úr eszeveszetten üvöltve ráparancsolt a kocsisra:

- Ne kíméld a lovakat, fajankó! Hajts! -, az ostor lesújtott a négy lóra, s akkora lett a láрма, ostopattogás, vasalt kerekek csörömpölése, patacsattogás a kövezeten, hogy többet nem mondhattam, s nem hallhattam, mit felelt Angelina (mert láttam: szóra nyílt szája). Futva próbáltam lépést tartani a batárral. Bal kézzel a kárpitot fogtam fel, jobбомmal kardot vontam, hogy lapjával elverjem azt a szolgát, ki nagyokat kurjantva nekem akarta hajtani lovát. Minthogy a szó itt nem használt többé, Angelina egy hosszú pillantást vetett rám - s szép szemei csodátevő csillagként ragyogtak fel a hintó félhomályában, hol apja, anyja, kéréje összevissza hadonászott, mint megannyi teremtménye a sötétségnek. Úgy tetszett, e tekintet azt mondja: hű leszek adott szavamhoz, s kitarok az atyai zsarnokság sanyargatásai ellenére.

A batár befordult a következő utcasarkon, elvitte Angelinám, s én halálra sebzett szívvel, végképp kedvemszegegetten, bánatomban szinte fuldokolva dugtam vissza hüvelyébe a kardot. Nyeregbe szálltam, s indultam egyenesen haza, folyvást lihegve s a futástól kiizzadtan. Lábam remegett, jobban, mint valaha, torkom elszorult, hangom elfúlt, úgyhogy egy szó nem sok, annyit sem mondhattam ki, de ugyan mit is mondtam volna? Hisz kétségbeesésemben agyam is felmondta a szolgálatot, a világ feketébbnek tetszett a legfeketebb tintánál, s életem mintegy megfosztott a fénytől, mely őt kerek esztendőn át világította be utamat.

Jaj, gondoltam, Angelina végül engedni kényszerül majd, hozzámegy e nagy fajankóhoz, nem látom soha többé. E hallatlan sorscsapás gondolatára úgy elrémltem, hogy máris elkerülhetetlennek láttam. Mit sem törődve a járókelőkkel, kiket Pompeiám szomorú léptei követtek, zokogásban törtem ki. Borsó nagyságú könnyek patakozottak feltartóztathatatlanul szememből, végigfolytak arcomon, s lecsepegték gyeplőt tartó, jobban mondva a gyeplőt elengedő kezemre, úgyhogy kancám nem tudta volna, merre tartson, ha nem jár előtte Fogacer az ő hátsán. Akármerre fordítottam is lelkem szemeit, jövőmet az iménti vihar ködfüggönyén át, Angelinám nélkül határtalan, kietlen, terméketlen s haszontalan kősvatagnak láttam. Igaz, azt egy percre sem vontam kétségbe, hogy Angelina szeret. S akaratlanul is csodáztam bátorságát: immár őt éve szegül szembe apja akaratával. De ez az akarat egyre konokabb lett, s végtére a legkegyetlenebb embertelenségbe, az imént tapasztalt erőszakba torkollott. Ha Montcalm meg merete tenni, amit tett, mit nem tesz még meg, hogy Angelinát engedelmességre kényszerítse? S meddig lázadhat szegénykém úgy apja ellen, hogy az végül rá ne szánja magát arra, amivel minduntalan fenyegette lányát, s el ne temesse őt egy pápista kolostorba, csírájában fojtva el házassági s anyasági reményét, mely oly mélyen beleivódott Angelinám lelkébe, hogy ahhoz mérten talán még az én személyem sem sokat nyomott a latban. Elképzeltem a kedvest egy kolostor mélyén, hol minden oly hideg és kemény, mint a kövek, melyekből a falak épültek; mi több, a regula kegyetlen, a cella kényelmetlen, az étel undorító, az apácák zsarnokiak. Látni véltem, amint szépsége s élete lassan elsorvad fekete fátylai alatt. Hiába bíztam határtalanul adott szavában s utolsó pillantásában, mely megerősítette esküjét, rettegtem kellett attól, hogy eljő a nap, amikor az örökös szenvedés felőrlő állhatatosságát, s kíváncsabbnak látszik szemében ama keserves végnél még az az ostoba Condordine is.

Jaj, szörnyű távollét! Hogyan viseljük el, ha orvosolhatatlannak látszik? Hogyan? Kiejtheti-e bárki e szót: soha többé, úgy, hogy nem pusztul belé, holott a válás maga is félhalál, szívünk kitépett darabja, szemünk elorzott gyönyörűsége, kezünk tovatűnt öröme. Kegyelmes ég! Leomolhat-e úgy örömeink hajlékának egyik főfala, hogy nem omlik vele az egész épület?

Hazaérve odavetettem a gyeplőt Miroulnak, búcsúképpen szomorúan biccentettem Fogacer-nak, felfutottam szobáskámba s bezárkóztam. Nem akartam, hogy bárki lászon jelen állapotomban. Könnyeim immár elapadtak. Helyükre bénító bánat, a jövőtől való irtózás s oly mély kétségbeesés lépett, hogy ott

menten magam ellen fordítottam volna kardomat, ha nem öntött volna el újra meg újra a fékevesztett düh Montcalm úr ellen, ki így mert bánni szerető s áldott szívű leányával, kihez fogható jóságot még soha nem hordott hátán a föld.

Montcalm úr előbb arra hivatkozott, apámhoz intézett leveleiben, hogy ő a házasságot azért ellenzi, mert másodszülött vagyok és vagyontalan, ám amikor erre Mespech bárója és Sauveterre fegyvernök biztosította: e gondot ők teljes meglegedésére orvosolják, mihelyt meglesz az esküvő, Montcalm úr harcmódort változtatott, jobban mondva, előhozakodott igazi argumentumaival, s ezek, mint mindjárt látni fogjuk, valóban lehengerlőek voltak. Meggyőnta lelkiatyjának a készülő frigyét, így Montcalm úr, s az égnek emelvén kezét, kijelentette: ennek áthághatatlan kánoni akadályja van, hugenotta nem vehet nőül katolikus leányt. S ha Montcalm úr gyengeségében mégis beleegyezne e gyalázatos nászba, e szembeszökően természet ellen való egyesülésbe, melyet Belzebub sugallt, örökre eljátszaná a lelke üdvét.

Most láttam csak igazán, mennyire lealacsonyítja az embert, még a legderekabbat is, a buzgalom túlsága, ha azt a vallás abszolútuma gyűjtja ki lelkében. Elég volt egy-két átkot elmennydörögni egy ostoba papnak, hogy Montcalm úr engedjen, kitépve lelkéből a hála írmagját is, mellyel nekem tartozott azért, hogy megmentettem életét Barbentane erdejében, s egyszersmind az udvariasság, becsület, barátság írmagját is, mi több, elszakította azt az egyszerű és természetes köteléket is, melyet a közösen átélt veszedelem támaszt ember és ember között. Nem úgy s azért sebesültem-e meg súlyosan Barbentane-ban, mert a neki szánt gyilkos csapást elhárítottam? De közbelépett egy pap, s attól fogva nem számított semmi, ami emberi.

Ugyanazt a Krisztust imádom, akit Montcalm úr, legfeljebb egy kicsit másként, s ez elegendő ok rá, hogy én legyek a gonosz, a törvényszegő, máglyára való! S ha az úr szülötte leánya kitart mellettem, sorsa a kolostor lesz s a halál. Montcalm úr önzése tengermély; le sem láthat fenekéig! Nem sokall s nem tart nagynak ő semmiféle áldozatot tulajdon lelke üdvéért, kész sárba tiporni ifjú életünket a mennyország ama csücskéért, mely neki juthat, mintha bizony a halál célja lenne életének, nem csupán a vége.

Angelinám kedvéért, ami engem illet, én mindent elfogadtam volna, ha félszívvvel is: bálványokat, Mária-kultuszt vagy akár a fülbegyónást is (amire, mint olvasóim is emlékezhettek rá, egyszer már rákényszerített a veszedelem, melyben éltem forgott Caudebec báró csuhásai miatt). De hogyan szánhattam volna el magam rá, hogy nyilvános áttérésemmel halálosan megbántsam apámat és Sauveterre-t? Lám, igaza volt Fogacer-nak. Inkább egy párt híve vagyok, semmint egy vallásé, a hitbuzgalom hidegen hagy, a kelleténél is jobban láttam embertelen következményeit, akármerre vettem is szememet. De kitéphettem-e szívemből úgy, hogy meg ne gyűlöljem érte magamat, hűségemet hön szeretett édesapám, Sauveterre bácsi, Samson és Mespech iránt, mert még a vár kövei is feljajdultak volna hitehagyásomra.

Be hosszú a szenvedés! S be lassan telik az idő, míg fájdalom emészt! És a leggonoszabb fájdalom mind között az, melynél száraz marad a szem, de szívünk annyira sebhedt, értelmünk annyira tompa, hogy azt sem tudjuk már, félélők vagyunk-e vagy félholtak, s a jövő úgy mered elénk, mint kőfal, amelyen nem bírnak s nem is akarunk áthatolni, hisz erőnk sincs többé bármit kívánni a drága lényen kívül, ki eltűnőben van.

S mivel Angelinámat máris ott láttam, mintegy sírjába zártan, egy kolostorban, a szüzesség ecetében pácolt szerencsétlen apácák között, kik rajta állnak majd bosszút, s bűnnek tekintik virágzó testét, saját kóró testük mellett - már-már azon töprengtem, nem kellene-e mégis a kisebb rosszat kívánnom neki a kolostor helyett, egy férjet, ha mégoly ostoba is, és gyermekeket, kik kárpótolják férjéért, ha tőle származnak is. Kegyelmes é! Percnyi nekibuzdulás volt csupán, percnyi önfeláldozás. Nem bírtam sokáig megmaradni ez erkölcsi magaslaton, vajmi nehéz azt akarni, ami ellene mond vágyainknak. Álszentség lett volna egyetlen percig is e fennkölt óhajnál megmaradnom, s olyan gyermekeket kívánni neki, kik nem tőlem s határtalan szerelmemből fakadtak. Más férfit az oldalán elgondolni: ez maga volt a győtrelem.

Nem tudom, mennyi időt töltöttem így el keserves emésztődésben s fejtörésben, hol hasmánt heverve el keskeny nyoszolyámon, orromat összefont karjaim közé fúrva, hol fel s alá sétálva szobácskámban. A nap leszállt, én azt sem vettem észre, szívemben úgyszólván vakstét honolt, hiába vettem hébe-hóba egy-egy pillantást az Aprószentek temetőjére, mintha máris odakíváncskoztam volna, éltem virágjában, a pusztulás bűzhödött honába.

Kopogtak. Támolyogva indultam ajtót nyitni. Az én dali Samsonom állt kint, s nyomban nyakamba borult. Amint keresésemre indult, hogy vacsorázni hívjon, Fogacer-tól megtudta, hogy csak azért leltem meg Angelinámat, hogy mindjárt el is veszítsem. Nyomában belibbent Gertrude de Luc, s megkérdezte, miért omlanak könnyeim. Én siettem leülni - minden erő kiszállt a lábamból -, és előadtam a történeteket, bágyadt, fakó hangon és meglehetősen kuszán és hiányosan. S mivel mélységes bánatom láttán Samson sem fojthatta vissza könnyeit, sírva fakadt Gertrude is. Elém térdeltem, úgyszólván szoknyája kibomló virágsziromként terült dereka köré, s két kezemet a magáéba fogva úgy vigasztalt, ahogy a gyermeket szokás. S tette ezt annyi gyengéd, női kedvességgel, hogy elámultan gondoltam: hát ilyen jó a szíve? ezt eddig nem is sejtettem túltengő szerelemvágya miatt. Igen igazságtalanul ítélt meg magamban Gertrude-öt, s ezt most annyira elszégyelltem, hogy egy percre bánatomról is megfeledkeztem. Megint oly nagyra becsültem őt, mint régen, mielőtt Samsont Cossolat-val megcsalta volt. Ő abban a minutában kiolvasta szememből e megbecsülést, roppantul megörült a ború eloszlásának, s én megértettem: úgy kell őt szeretnem, mint igaz barátnőmet, nem szabad zokon vennem sem csapodárságát (amiről bizonyára alig tehet), sem kacérkodását minden férfiemberrel, legyen bár édesfivére az illető (ahogy engem nevezett). És

végre elhittem neki, hogy nem kétszínűségből avagy ilyen-olyan hátsó gondolatát elleplezendő mondja magát édesúgornak, látva, mennyire megesett rajtam a szíve, s mennyire szeret.

Megint kopogtattak. Most Fogacer lépett be, s mögötte Miroul. Amint Fogacer meglátta Samsont a nyakamban, Gertrude-öt térdemnél, elmosolyodott az ő csendes, hullámos mosolyával, és azt mondta:

- Mi fili, aki nem akar szenvedni, senkit meg ne szeressen, hanem úgy őrizkedjék a másik szenvedélyes megkínázásától, amit közönségesen szerelemnek nevezünk, mint ördög a tömjénfüsttől. Erre tanítanak bennünket egyházunk bölcsei is. De sajna, aki nem szíveli a leányokat, az a fiúkat szíveli. Aki egyiket se, másikat se, az önmagát bálványozza, s minden este aprólékos számvetést készít bűneiről és azok jóvátételéről, kivonván az utóbbiakat az előbbiekből, s így számítja ki, a mennyekbe jut-e vajon avagy sem. Ne bízzál az effajta emberben, mi fili. Ki mindig csak önmagával törődik, s ily kicsinyesen elnéző önmaga iránt, az szükségképpen kegyetlen felebarátaival. Crede mihi experto roberto: jobb szeretni és elveszíteni, akit szeretünk, mint nem szeretni.

- Ez igen helyes gondolat, Fogacer, mégsem vigasztal meg.

- Mert azt mondtam: elveszíteni, s e szó gyűlöletesen cseng a szerelmesek fülében. De ki tudja, csakugyan elveszítette-e őt! Miroulnak más a véleménye.

- Hogyhogy, Miroul? Mit keresel te itt? És mit tudsz, amit én nem?

- Elmondjam-e, uram?

- Kutya teremtette! - káromkodtam. - Arcátlan szolga! Látja, mint szenvedek, mégsem áll bosszantani.

- Ugyan, ugyan, uram! - Miroul barna szeme ravaszul felcsillant. - Nem pimaszkodok én, hanem igyekszem tőlem telhetően uram szolgálatjára lenni. Meghallgat-e illő türelemmel?

- Lánchordta! - erre már igazán elfutott a pulykaméreg. - Még hogy türelemmel? Mikor nem viseltettem irányodban illő türelemmel?

- Sosem, uram, lévén inasa pimasz.

- Ej, Miroul, visszavonom a pimasz szót, ha bánt.

- Megköszönöm, uram - felelte félig komolyan, félig tréfásan Miroul. - De ne teketóriázzunk, elmondom áperthe, amit tudok. Meghallgat-e?

- A patvarba! Csupa fül vagyok. Még hányszor mondjam?

- Uram, amikor megláttam, hogy az a langaléta majordomus ölnyre megnyúlt képpel tér vissza, minekutána jelentette kegyelmedet a gazdájának, mindjárt azt gondoltam: aligha engedi meg majd Montcalm úr, hogy gazdám a leányával találkozzék, tehát Fogacer úrra bíztam a magaméval együtt kegyelmed lovát, s igen magabiztosan a kapuhoz mentem, s hanyagul nekitámaszkodtam a kapufélfának. Seregesebben jöttek bentről a kocsira csomagot s málhát hordó szolgák. Én nekiálltam egy kis ollóval a körmömet vagdosni, olyan arcot vágva, mintha gondolatban messze járnék. Aki arra ment, mind megnézett, s én igen fensőbbiségesen vizsgoztam pillantásaikat. Addig-addig, míg oda nem jött hozzám a majordomus, orrát magasan hordva, és rám nem rivallt:

- Mit keresel itt, bikfic?

- Uram - feleltem én, körmeimet csodálva -, ha először nevez bikficnek valaki, nem történik semmi, lévén igen jó s békés a természetem. Hanem másodjára kardom magától kiugrik hüvelyéből, s kegyelmed jól ismeri ezt a kardot - emeltem fel hirtelen a hangomat -, mivel ez mentette meg, gazdám és az apátságbeliek kardjával egyetemben, a kegyelmed gazdáját s háza népét a felkoncoltatástól. Ám abból, ahogy itt ma Siorac úrral bánnak, úgy látom, hogy ez a csekélység kiesett a kegyelmetek emlékezetének tarisznájából.

- Uram - felelte a majordomus kedveszegetten s szégyenkezve -, azt teszem, amit nekem parancsolnak.

- Eszerint megeshet, hogy gazdám nem is láthatja majd a hölgyeket, kiket ő mentett meg a gyalázattól s a haláltól.

- Tartok tőle, uram - felelte zavartan a majordomus, azzal elkészönt és távozott.

Ily módon ura maradtam a helyzetnek, mivel e langalétába szorult némi lelkiismeret, no meg nem is mert velem tengelyt akasztani. Aztán, amikor a Montcalm hölgyek előjöttek, hogy helyet foglaljanak a kocsiban...

- Láttad őket? - kiáltottam.

- És beszéltem is velük, mialatt Montcalm úr odabent kegyelmeddel szórakozott - vágta rá Miroul.

- És ezt csak most mondod, Miroul?

- Nem kötötte-e uram százszor is lelkemre, hogy hallgassak, mint a sült hal, ha az úr gondolataiba merül?

- Ó, Miroul, mennyi türelem...

- Tehát amint kiléptek, megláttam őket, elébük álltam, s a kocsiig hátrálva haladtam előttük mély meghajlások közepette. Angelina úrnő felkiáltott:

- De hisz ez Miroul! Hol a gazdád?

- Odabent, úrnőm, Montcalm úrral - hajoltam újra meg -, de amilyen hidegen fogadták, abból azt gyanítom, nem engedik úrnőmmel találkozni.

- Anyámasszony! - kiáltotta Angelina, s szép fekete szeme villámokat lövellt haragjában, hogy látni is csuda volt ragyogását. - Hát ezért volt az a sok sugdosás és kapkodás, ezért nem fejezhette be anyám szépítkezését! Ez a szégyenek szégyene, édesanyám. Menekülünk az elől, aki életünket megmentette!

- Picot, nyiss ajtót - szólt rá inasára Montcalm úrhölgy, ki erősen elsápadt s az ajkát harapdálta. - Szálljon fel, leányom!

- Anyámasszony! - bókolt Angelina, ám hangja s tekintete igen haragos volt -, szolgálója vagyok. Miroul - fordult most felém -, mondd meg gazdának, hogy nem osztozom a háládatlanságban, melyre házunkban lelt, s érzelmeim irányában változatlanok.

- De leányom! Mit művel? - kiáltotta Montcalm úrnő roppant erélyesen, ám nekem úgy tetszett: ez az erély tettetett és mondavacsínált. - Eztán nem gondolhat mással, csak Condomine úrral!

- Semmi közöm ehhez az úrhoz - felelte Angelina, fél lábbal már a hintó lépcsőjén. S büszkén kihúzza délceg termetét, hozzátette: - Semmim nem lesz övé, sem a kezem, sem a szavam, de még egy alamizsnapillantás sem jut neki Párizstól Barbentane-ig.

Így szólt, s szinte forrva féktelen haragjában, belépett a hintó ajtaján, ám abroncsszoknyája fennakadt a kocsi vasalásán. Ő ingerülten akkorát rántott hirtelenében rajta, hogy a szoknya selyme háromhüvelyknyire elhasadt.

- Mit mível, leányom? - jajdult fel Montcalm asszony. - Tönkretette ruháját!

- Bár cafatokra téptem volna! - fordította édesanyja felé villámló szemét, kigyúlt arcát Angelina úrnő.

- S bár ízzé-porrá törhetném a kocsit is, hogy ne kényszerüljek azzal a bizonyos úriemberrel utazni.

- De leányom, ez több a soknál! Apád kolostorba zárat!

- Alig várom már - vágta rá Angelina. - Majd ott éhen halatom magam, távol bizonyos személyektől, kiket néven is nevezhetnék, s kiknek háládatlanságától irtózom!

- No de leányom! - sikoltotta Montcalm úrnő.

Hanem minekutána ő is felkapaszkodott a hintó hágcsojáján, s két kézre fogva szoknyáját, hogy beférjen, belépett az ajtón, eltűnt szemem elől, minthogy Picot, az inas nyomban alábocsátotta a hintó kárpitjait. Ha odabent folytatódott is a perpatvar, azt én már nem hallhattam. Akkor lóra szálltam, s nyugodtan és némán várakoztam, míg meg nem láttam, hogyan hadakozik gazdám fél kézzel azzal a pimasz szolgálóval, ki neki akarta ugratni lovát. Nyomban kardot rántottam, nekimentem, s amit gazdám kardlapozása oly jól elkezdett, én szerencsésen bevégeztem, félhüvelyknyire döfve be kardvasamat lóva tomporába, úgyhogy az nagy ívben levetette őt hátáról.

- Íme a történet - Miroul hangja higgadt volt és csendes. S a legmélyebb alázat kifejezésével bocsátva alá szemhéját felemás szemére, még hozzátette:

- Ám hogy a történet pimasz-e avagy sem, azt nem tudom.

- Ó, Miroul - könyököltem fel nevetve is, sírva is nyoszolyámon, s jól megropogtattam a csontjait. - Te vagy az inasok legszemesebbike, legokosabbika, de a legházsártosabbika is. Csudálatosan megvigasztaltál!

- Fivérem - kezdte Samson, a kétség árnyékával égbék szemében. Fekete szempilláin egy könnycseppecske rezgett. - Csakugyan éhen halasztja-e magát Angelina kisasszony a kolostorban? Az nagy bűn volna Teremtője ellen!

- Ugyan, dehogy - felelte Miroul. - Aki ezzel fenyegetőzik, sose teszi meg. Annál jobban szeret élni az úrnő. Ez csupán hadicsel, hogy megtörje s behódolásra készítse édesapját, semmi egyéb.

Kopogtak, s szobácskámba, mely immár dugig megtelt, belépett Giacomi. Igen elcsodálkozott, hogy annyi embert talál itt, mi több: félig sírva, félig nevetve, egymás karjában, mivel Gertrude de Luc úrhölgy, látva, hogy megélemedtem poraimból, Samson körül kezdett sürgölődni, könnyeit letörölendő, s jócskán növelte a felfordulást hatalmas abroncsszoknyájával, egymaga több helyet foglalt el, mint két-három Fogacer. Nyomban bemutattam Fogacer-t Giacominak, s elcsodálkoztam, látva, mennyire egyöntetűek, lévén mind a kettő egyformán magas, a lábuk egyformán hosszú s a karjuk végeérhetetlen, ámbár arcra nagyon is elütöttek egymástól. Az orvos képe démoni volt, a maestróé csupa vidámság, felfelé görbült vonásaival. Egyetlen eleven, gyors pillantást váltottak, s máris felmérték egymást az orvos megfigyelőkészségével emitt, olasz elmeéllé amott, és el is fogadták, mi felettébb ritka hitbuzgó századunkban.

- Drága gyermekeim! - kurjantottam. - Az az esemény kóróvá szikkasztott s elemésztett, s nem kétlem: a ti bendőtöket is éhség marcangolja, hiszen immár öreg este van. Meghívlak mindnyájatokat egy jó kis vacsorára Guillaume Gautier-hoz!

- Csakhogy én nem vagyok egyedül - állt fel Gertrude asszony nyoszolyámról, hol addig Samsont vigasztalta, s fellibbentve szoknyája koszorúját, mindannyiunkat a falhoz nyomott vele. - Rómából jövet, hol bűnbocsánatot kerestem, lévén vétkeim igen számosak, átutaztam Montpellier-n - (s itt nagyot sóhajtott, és szemérmes-kacéran pislantott egyet-kettőt, s én elragadtatottan néztem, minthogy igen-igen kedvelem a fehérccselédek effajta incselkedéseit). - S mivel szobaleányom Rómában elhagyott s elszegődött egy gazdag és kéjsóvár kanonokhoz, és hírért vettem, hogy éppen akkor halt meg egy nagy orvosdoktor, úgy értem, Montpellier-ben, s szép és fiatal szolgálója, kiről sok jót mondtak, gazdátlan maradt, felkerestem és azon nyomban...

- Ki volt az az orvos? - esett a szavába Fogacer.

- Salomon d'Assas doktor.

- Hogyan? - kiáltottam. - Zara! Zara az új szobaleány?

Abban a minutában kopogtak, s mielőtt kimondhattam volna, szabad, benyitott Zara (jeléül, hogy beszélgetésünket odakintről is jól hallotta), hosszan, hajlékonyan, olasz bája teljében, madonnafeje

bágyadtan bókolt hosszú nyakán, barnászöld s arany pontokkal telehintett nagy szeme - melyet ráadásul alaposan ki is festett - körbe-körbejárt, a hatást fürkészve, melyet környezetére tett, de oly magabiztosan ám, hogy az ember azt mondta volna: aki belépett, hercegnő, nem szobaleány.

- Asszonyom hívatott? - bókolt könnyedén, nem lévén helye mélyebb meghajláshoz, s máris beljebb lépett, és még jobban összeszorított mindönket, noha a szoknyája nem volt olyan széles, mint asszonyáé.

Hogy mármost az összeszorulás tette-e (noha nem volt kellemetlen), avagy Zara pazar szépsége, nem tudom, de mind elnémultunk, s Fogacer-t leszámítva tátott szájjal, szerelmesen bámultuk, és mindannyiunknál inkább Giacomi. Szeme kis híján kiugrott gödréből, oly mohón tapadt Zarára.

- Zara, be örülök, hogy viszontlátlak! - mondtam. - De mennyire fájjalom, hogy a jó Assas doktor meghalt! Tudtál róla, Fogacer?

- Tudtam - biccentett Fogacer, ki mindent tudott -, de nem árultam el neked, mi fili, tudván, hogy Assas doktor az volt neked, aki s ami Rondelet nekem ifjúkorom hajnalán: mesterem és barátom.

- Ó, az volt ő nekem is - Zara szép szemét elfutotta a könny. - S be hirtelen-váratlan távozott el! Egy szép napon épen s egészségesen sétafikált frontignaci szőlejében a nagytiszteletű doktor. „Lásd, Zara - mondta, átölelve derekamat -, itt van velem kettő, három szerelmem közül. Ez a három: tanítványaim, szőlőm és az én Zarám. - Hogyan? mondtam én. - Én vagyok az utolsó? - Igen, mert egykor el fogsz hagyni engem, hogy megesküdjél valakivel egy templomban. - Piha, uram - tiltakoztam. - Sosem megyek én férjhez, nem szeretem én a férfiakat. - S hát engem? - nevetett rám a doktor úr. - Ó, uram, az egészen más! Kegyelmed jóságos, gyengéd és becézgető, kegyelmeddel igaz gyönyörűség együtt lenni.” Ő újra jót nevetett, majd hirtelen szívéhez kapott, egyet kiáltott, szakasztott úgy, mint a megsebzett madár, s azzal elalélt, el is esett volna, ha meg nem tartom. Jaj, miért is nem tarthatam őt itt a földön gyenge két karommal!

- Zara, kedves gyermekem, ne sírj! - kiáltotta Gertrude de Luc, kiről lerítt: bolondja a szobaleányának. S így folytatta, a leány finom kezét tulajdon izmos, normann kezei közé fogva: - Zara, szárítsd fel könnyeidet, ne tedd tönkre a szemed! Nem lőttél-e bennem új gazdára s barátnőre?

- Asszonyom, testestül-lelekestül a kegyedé vagyok - felelte Zara, megriszálva hosszú, kecses testét. - Hisz tudja.

Ám beszéd közben Giacomira fordította könnytől ragyogó, szép szemét, mert jól látta: szépsége máris titkos sebet ejtett rajta, melynek kivédésére kevés volt a maestro nagy művészete is. Hogy Zara képes egyszerre három dolgot művelni: igaz és őszinte könnyeket hullatni szegény Assasért, hízelegni úrnőjének, és rabul ejteni Giacomit, azon később, amikor jobban megismertem, már nem is csodálkoztam; igazi macskateremtés volt, jó szíve ellenére.

Tehát velünk vacsorázott Zara is, úgyhogy heten ültünk asztalhoz. Gertrude de Luc is velünk kívánt tartani, hogy hosszú lábait kicsit kirázza, s meghagyta kocsisának, kövessen bennünket. Zara felszállt a hintóba, állítólag felsértette a lábát. Ez kínosan érintette Giacomit. Nem követhette illendőképpen Zarát, azt a hölgyet kellett kísérenie, ki közöttünk lépdelt, őt kard oltalmában, mert gyötrődésem órái alatt leszállt az éj, s amint befordultunk a Vasmíves utca sarkán, mind kardot vontunk.

- Be jó tudni, hogy őt nagy kard örködik kicsiny testem épségén - szólt Gertrude, hallván a hüvelyükből elővont pengék suhogását.

Éljen e test, mely nemigen szolgált rá a kicsiny nevezetre! Gertrude ugyanis magas volt, izmos és csinosan gömbölyded. Hanem immár elég jól ismertem ahhoz, hogy tudjam: micsoda gyönyörűséget érez most, hogy így körülvevesszük bökőinkkel. Mindenesetre elhallgatott, boldogan elrévedt szép álmaiba merülve, s némán lépkedett mindaddig, míg azt nem mondtam neki:

- Barátnőm, ha ez a kocsi kegyedé, mint hiszem, szívesen elkísérném lovainkkal egyetemben Montfort-l'Amauryba, hol a lovakat egy szántóvető gondjára bízom, ki békén legeltetné őket a mezőn, s nem nyírna tartásuk fejében kopaszra, mint Recroche mester.

- Hogyan akar Párizsba visszatérni? - kérdezte Gertrude, bal karomba kapaszkodva, mivel amúgy is magas természetű rendesen igen magas cipősarokkal toldotta meg, s az efféle sarok könnyen megbicsaklik a kövezeten.

- Kegyeddal s a kegyed hintájában, amikor visszatér majd a királyi esküvőre, Samsont Montfort-ban hagyva. Mert immár eltökéltem: az ünnepségek után itt hagyjuk a fővárost, akár elnyerem a király kegyelmét, akár nem, s ha nincs ellenére, ismét a kegyed hintájában utaznék Montfort-ig.

- Öcsémuram - szorította meg gyengéden karomat (mert ha egy férfiember, lett légyen az akárki, lőtávolba került tőle, nem állhatta meg s legalább meglapogatta) -, mennyei gyönyörűség lesz nekem vitéz és dali férfiak kíséretében utazni.

Úgy zajlott le minden, ahogy mondtam, s a sors útjai olyannyira kifürkészhetetlenek, hogy mindmáig nem dönthettem el: helyesen avagy helytelenül cselekedtem-e, amikor Montfort-ban hagytam lovainkat (hogy jó hugenottaként megtakarítsak bizonyos kiadásokat, amiként a testvériség is tette volna a helyemben). Ennek folytán nem volt lovunk Párizsban, amikor megkondult augusztus huszonegyedikén éjjel az a harang, mely jelt adott Párizs népének a mieink legyilkolására. Első pillantásra úgy tetszhet, nagy könnyebbség lett volna Pompeia, már ha sikerül hátára pattannom s elnyargalnom, mielőtt a városkapukat lezárták volt az üldözöttek előtt. Ilyen szerencsés volt példának okáért unokabátyám, Georges de Caumont, Milandes és Castelnau ura, ki lóhalálában menekült el Párizsból, és sikerült előbb Montfort-ba, majd Chartres-ba eljutnia, hol a püspök jószágkormányzója elrejtette. Igen ám, de azután, hogy a város kapuit bezárták, elreteszelték és a hidakat láncsal eltorlaszolták, a csapdába esett hugenották akkor cselekedtek

bölcsen, ha a sokaságba elkeveredve, gyalog próbáltak valamely elővárosba kijutni, mert a kapuknál s a hidakon őrt álló gárdisták sokkal jobban ügyeltek a lovasokra, mint a közönséges járőreikre.

Mielőtt távoztunk volna tizenkettedikén reggel Párizsból Gertrude de Luc úrhölgygel - amikor is Recroche mester lógó orral kényszerült tudomásul venni, hogy eztán nem szívhatja véretem, s nem vasalhat be naponta tizennégy solt rajtam lovainkért -, titkon megkértem Alizont, vigyen el egy becsületes zsidóhoz, kinek eladtam igazgyöngyeimet, ugyanannyi hamis gyöngy fejében (pompás utánzatok voltak; s Alizon tüstént fel is varrta őket zekémre, minekutána leszedte róla az igaziakat). Ez alku nyomán, melyre meglehetősen sok szót kellett vesztegetnem, háromszáz arany ütötte a markomat. Anjou herceg adományával, a kétszáz arannyal együtt csinos summa. A pénz oroszlánrészét Samsonra bízam Montfort-ban, tudván, hogy könnyebb lenne bizony az Úrnak újfent kettéválasztania a tengert, hogy száraz lábbal kelhessenek át rajta, semmint rábírní hön szeretett fivéretem, hogy megoldja erszénye zsinórját. Mi engem illet, örültem, hogy elvállalta vagyunkám őrizetét, hisz jobban bízam benne, mint magamban, mivel természetből fogva sokkal kevésbé vigyázok kiadásaimra, sokkal könnyelműbben bánok pénzemmel s testemmel is, mint ő. Ámbár amióta Párizsba érkezünk, igen szűziesen éltem, nagy bosszúságomra. Erről jutott eszembe az aranygyűrű, melyet még Mespechben nagy könnyelműen megígértem volt Gavachette-nek, indulásunk előtt. Hazaküldtem szállásunkra Miroul, azzal az ürüggyel, hogy segítsen Samsonnak csomagolni. Nem kívántam újfent végighallgatni kedves inasom korholását amiatt, hogy ily bőkezű vagyok egy vászoncseleddel, ki a hideg vizet sem érdemli meg, amilyen lusta. Kettesben indultunk hát Alizzal az ékszerészhez, akit ő ajánlott de kitűnt: csak azért kerültem el Kharüdiszt, hogy Szküllá utolérjen. Az én pokolbéli legyecském kikelt magából, hallván, hogy ily drága s fényűző ajándékot készülök adni egy közönséges szobaleánynak.

- Tizenöt arany! - zsörtölődött, amint a boltból kiléptem, erszényemben a gyűrűvel. - Tizenöt arany egy leánynak, ki egyebet sem tesz, csak szétveti a lábát egy dali uraságnak! Tizenöt arany! Épp ennyit fizetek a dajkának egy egész esztendőre, kicsi fiam ellátása fejében, s uraságod tudja, mi áron: a műhely után a fürdő, mindenféle utálatos fráterekkel, kik megkurtítják éjszakáimat! Tizenöt arany! Boldogságos Szűzanya! Hát igazság ez?

- Nyughass, Alizon! - intettem le. - Tartozom ennyivel annak a leánynak, ki azóta talán gyerekkel ajándékozott meg.

- Hogyan, nagyságos doktor úr? - bámult rám Alizon. - Hát azok a füvek, amelyeket nekem adott és Babette-nak ígért? Őt nem avatta be titkukba az úr?

- Hogyne avattam volna, de ő teherbe akart esni, hogy egyebet se kelljen tennie Mespechben, csupán gyermekét táplálni.

- Tán csak nem a kastélyban fogják azt is felnevelni? - kérdezte Alizon ingerülten.

- De, ahogy féltestvéretem, Samsont is. Vagy azt kívánnád, kivessük a falon túlra anyjával együtt, holott vér a vérünkéből?

- Dehogy! - tiltakozott Alizon. - Így helyes és becsületes. De hogyne gondolnék irigységgel az ő sorsára, az enyémhez képest. Én majd belepusztulok a sok munkába, éjszakázásba, az a cigányleány meg boldogan él, mint tehén a napon, Périgord-ban, a dús fűvű napsütötte legelőn! Boldogságos Szűzanyám! Én minden istenadta napon elimádkozom az egész rózsafüzért, hogy Miurunk jobb napokat adjon nekem, de egyéb nem fényeskedik nekem az év végén, csak a varrótű, e szarevő Recroche fizette éhbér és a fürdő! Ácsi! Ahogy Recroche mondja. Egyeseknek jut minden, másoknak semmi. S ha eretnokség, amit mondok, Isten bocsássa meg nekem, meg a plébános úr, de én sokszor azt gondolom magamban: itt elfeledett engem az Ég e siralomvölgy rabságában.

Giacomi nem tartott velünk, nem akarván elveszíteni Louvre-beli tanítványait, akiket Sylvie szerzett neki, úgyhogy hárman kísértük le Montfort-ba a szép Gertrude-öt kocsistul őt lovunkkal egyetemben. Béqueret magiszter mindjárt talált is egy derék földművest, amint reméltem, ki elvállalta lovaink legeltetését napi két solért, s mit sem kért a patakvízért, mellyel szomszujukat oltotta.

Szép normann hölgyünknek majd a szíve szakadt meg, amikor tizenhatodikán meg kellett válnia Samsontól, hogy visszatérjen Párizsba, a királyi esküvőre, de csak nem mulasztotta el ez alkalmat, hisz az egész országból Párizsba sereglett nemességünk, hogy az ünnepségeken részt vegyen. S hogyan mondhatott volna le arról, hogy felöltse a pompásnál pompásabb ruhákat, melyeket ez alkalomra csináltatott, hiszen, mint sokszor elmondta, ilyen alkalom nem akad még egy az ő életében; soha nem kerül többé egyúvé ennyi ember az udvarban, akiket láthat s akik őt láthatják.

Miroul felajánlotta, hogy a kocsis mellett, a bakon teszi meg az utat, de Gertrude tudván tudta, hogy több ő nekem egyszerű szolgánál, úgyhogy a hintóba ültette, Zara mellé, s szemközt velünk - vele meg velem. Miroul úszott a boldogságban, hogy velünk utazhat, s ily kellemetes szomszédságban. Azt hittem, kihasználja a helyzetet, de vagy mert erején felül jól tartotta őt az eltelt három nap alatt Béqueret úrhölgy szobaleánya, kívül, mint tudjuk, már első ott-tartózkodásunkkor kikezdett, vagy mert visszariadt Zara vakító szépségétől, illetve látta, milyen figyelmes vagyok Zarával, s nem akart ismét az én vadászterületemre betévedni, egész úton jámboran ült, mint egy szentkép, összekulcsolt kézzel. Ritkán szólt, s szemhéja függönyét alábocsátotta szép felemás szemére.

Mi engem illet, én szinte a kelleténél is jobban éreztem magam e hintó félhomályában (a kárpitot kétoldalt lebecsátottuk a nap miatt). Gertrude testének édességét éreztem oldalamon, Zara bájjain

legeltettem szemem, ki, amint észrevette, hogy úrnője is, én is őt figyeljük, buzgón kelletni kezdte magát; sokat beszélt éneklő hangján, szavait bájos fintorokkal kísérvé, hosszú nyakát hajtogatta, szép kezeivel csinosan gesztikulált, a keblét fedő kendőt hol széthúzta mintegy véletlenül, hol riadtan visszaigazgatta; megint máskor megragadta szép arca két felén lecsüggő, hosszú haját, és a fejére tornyozta, s ez a hanyagnak tetsző mozdulat ugyancsak jól kiszámított lehetett, az izgalomból ítélve, melyet belőlem kiváltott. Azonban ügyeltem rá, hogy ne bámuljam a kelleténél állhatatosabban e bűbajos boszorkát, nehogy eljussak a kellemetes gyönyörködéstől a kellemetlen megkívánásig, tehát lehunytam szememet, s úgy tettem, mintha aludnék, holott gubómba visszahúzódva Angelináról álmodoztam, azt az édes álmot éltem újra át, amelyet talán már ezerszer is, de hogy mi volt ez álom, azt a világért el nem árulnám. Elég annyi: újjászülető reményem sugallta.

Aj, be mocskosnak s bűzösnek tetszett Párizs, pompás monumentumai ellenére, az augusztusi kánikulában, a montfort-i jó falusi levegő után! Gertrude legszívesebben rögtön ott tartott volna vacsorára szállásán - három hónapra bérelte ki a Kenyérszegő utcán. Hogy szabadon beszélgezzünk, mondta, én azonban nem éreztem elég szilárdnak erkölcsömet, melyet ez az út ugyancsak próbára tett, s nem fogadtam el hívását, hanem arra kértem, állítsa meg a hintót a Vasmíves utcában. Meg is tette, de nagyon nem szívesen, s elváláskor oly forrón ölelgetett, oly buzgón cirógatott, s oly heves csókokat nyomott orcáimra, hogy ha nem kapaszkodom bele gondolatban erőnek erejével szegény Samsonba, ki Béqueret úr lombikjai közé van rekesztve, aligha végig nem megyek az úton, amerre Gertrude vont. A hintóból kiszállván kábanak éreztem magam Gertrude ostromától, s amellet piszkosnak és átizzadtnak a hosszú úttól, tehát úgy határoztam: elmegyek a St.-Honoré utcai fürdőbe, felüdülni. Miroul elkísért, biztonság okaért, de minekutána megígértem neki, hogy az éjszakát ott töltöm, hazabaktatott.

- Á, a szép uraság! - A fürdősnő súlyos, hájas teste mozdulatlan volt a pult mögött, szeme azonban élesen és metszőn pillantott ki százcáncú szemhéja alól. - Megismerem uraságodat világos arcbőréről, noha sokkal pompázatosabban fest most párizsi ruhájában. Gyorsan halad a divat, de kegyelmed, úgy látszik, utoléri. Mit kíván, uram? Fürdeni, külön szobában, s utána itt hálni s egyszersmind vacsorázni?

- Úgy van, komámasszony.

- Hé, Babeau! Fürdőköpenyt, fürdőlepedőt e dali nemes úrnak! Borbélyunkat, Babette-et is óhajtja, uram, kiserkedt szőrét lenyírándó?

- Nem. Megmaradok olyannak, amilyennek születtem.

- Ez elvégre ízlés dolga gáláns hölgyeinknél. Van, aki azt akarja: oly sima legyen a kislovag bőre, mint szolgálóleányáé, a másik meg úgy szereti, ahogy régen, azaz szőrösen. Parancsol-e társaságot éjszakára - fogta halkabbra a hangját -, azokra az órára, amikor az álom elkerüli szemét?

- Nem, komámasszony - ráztam meg a fejemet. - Most nincs efféléhez kedvem, inkább álmodnék.

- Csakhogy evés közben jön ám meg az étvágy! - mondta ő el-elfúló hangján.

S ahogy így elnézte őt az ember zsámolyán hegynyi nagyságában, kétség nem férhetett a mondás igazához.

- De az evést is el kell egyszer kezdeni. Ma este nem fülök a fogam hozzá, álmodozni akarok.

- Jobban meggondolva - mondta alamuszi képpel az asszonyosság -, így lesz az jó, uram, Alizont, ki annyira megnyerte volt tetszését, ma éjszakára ugyanis egy angol úrnak ígértem.

- Hogyan? - rezzentem össze, mintha méhfullánkja hatolt volna belém. - Máris együtt vannak?

- Nem. Csak nyolc órára várom a vendéget.

- Komámasszony, mondja le az angolt, és küldje Alizont be hozzám.

- Azt nem tehetem - felelte ő, s szeme agyafúrtan csillogott ráncai közepette. - Az az úr nem francia, s így kétszeres árat fizet.

- Én háromszorosat adnék - szóltam zordonan, mert jól láttam, micsoda könnyelműségre vihet rá ez az alku.

- Háromszorosat? Annyival nem érem be!

- Komámasszony, ne emelje árait a csillagos éjig! - mondtam ingerülten. - Odáig úgysem megyek el.

- Ej, uram, zokon ne vegye, de ez az angol uraság szerfelett kedveli bájos Alizonunkat, s ha nem teszek eleget óhajának, elmarad.

- Ha túl sokat követel, én maradok el!

- Lássuk csak! - apró szeme egészen eltűnt szemhéja ráncai mögött. - Kegyelmed ragaszkodik Alizonhoz, Alizon ragaszkodik hozzám, mivel pénzre van szüksége, hogy kicsiny Henriotját felnevelje. Másfelől azonban nekem is van lelkiismeretem. Én a milordnak ígértem Alizont, az ígéret szép szó, ha megtartják, úgy jó. Ez az én regulám. S nem teszek le róla egy arany alatt.

- Nem restell egy aranyat kérni! Egy aranyat, lelkiismerete megnyugtatójára! Hat sol helyett egy aranyat! Komámasszony ugyancsak kikerekíti árait. És hány sol jutna Alizonnak ebből az aranyból?

- Hát három - felelte a fürdősnő úgy, mintha ez magától értetődne.

- Kutya teremtette! - förmedtem rá. - Miféle igazság ez? Vesse eszébe, asszonyom, amit mondok: ha kapzsiságában túl sokat akar nyerni, egy csapásra elveszíthet mindent: nemcsak két kliensét, engem és a milordot, hanem még Alizont is. Megyek és teszek róla.

Azzal hátat fordítottam neki, s dühösen ki akartam rontani a fürdőből, amikor azt mondta az ő vékony, el-elfúló hangján, mely mintha csak nagy keservesen törhetett volna utat magának a hájtengeren át:

- Harminc sol.

Engem akkor úgy elundorított ez az aljas, mocskos embervásár, hogy forogni kezdett a gyomrom. A pulthoz léptem, odavetettem a harminc solt, s szó nélkül követtem Babeau-t, aki már ott várt rám, kebléhez szorítva fürdőköpenyt és lepedőt. Egyébként csakugyan nagy kedvem támadt testemről a mocskot leáztatni, s kedvemre elbeszélgetni még egyszer szegény Alizonnal, mielőtt végleg búcsút mondanék Párizsnak. Távozásunkat immár küszöbönállónak véltem, és az is volt, csak nem úgy, ahogy elgondoltam.

Felgerjedt haragomban néma voltam, mint a csuka, míg Babeau levetkeztetett, a kádhoz vezetett, és tetőtől talpig beszappanozott, úgy, ahogy azt egyszer már leírtam.

- Ej, kedves uram! - törte végül meg a csendet a kedves leány -, nem nagy gyönyörűség és öröm a fürdés úgy, ahogy kegyelmed műveli, kelletlenül, bosszúságain rágódva. Ugyan, mit töri annyit a fejét? E földön az a dolgok rendje, hogy a nagy hal megeszi a kicsit. Mit tehet ellene bárki? A mi falunkban az a mondás járja: nincs jó gazda, csak rossz vagy rosszabb, úgy kell őt vennünk, amilyennek Isten megteremtette.

- Tudod-e, Babeau - mondtam, még mindig igen felindultan -, hogy a múltkor egészen megrontottalak azzal az egy sollal?

- Hogy tudom-e? Boldogságos Szűzanyám, százszor is elmondták nekem, ha nem többször. És igen ostoba voltam, hogy eldicsekedtem a pénzzel, tudja már, ki előtt.

- Ezzel el ne dicsekedj - nyújtottam oda neki egy solt, amint rám terítette fürdés után a köpönyeget. - Nadrágom zsebében megleled a füveket, melyeket Babette-nek ígértem.

- Uram! Nagyon, nagyon köszönöm a magam és az ő nevében - felelte Babeau, s a pénzt vállkendőjébe rejtette. Azután elém plántálta magát, keblén keresztbe fonta szép, vörös, gömbölyű karjait, s kedvesen rám mosolygott ő, a szegényke, ki két solon tengeti napról napra életét, és mégis derekasan dolgozik, és örül, hogy dolgozhat.

- Igaza van Alizonnak - mondta -, ki azt állítja, hogy kegyelmed nemesúr létére oly jószívű és emberséges, mint egy angyal.

- Hát ezt mondja? - nevettem nagyot, noha éppen akkor kezdett belém bújni az ördög, amint elnéztem Babeau-t a maga robusztus asszonyiségében.

- Ezt mondja, meg még egyebet is, valósággal bolondul kegyelmedért, uram. Most mehetek? - kérdezte. - Még egy vendég vár rám.

- Menj csak, Babeau.

Egy csókot hintett arcomra s elfutott. Kedvessége némiképp megvigasztalt. Leheveredtem a kicsiny fekhelyre, és azon medítáltam, amit apám mondott a sarlat-i pestis idején: hogy van a szegényekben valamiféle romlatlan élni vágyás, mely őt mindig meglepi: a Babeau-kban, Alizonokban, Babette-ekben és számtalan más leányban-legényben; ők alkotják országunk zömét, de mi jóformán észre se vesszük őket, mert csak azokra van szemünk, kik a nagyvilág színpadán ágálnak, s csillognak, mint tajték a hullám taraján, de olyan állhatatlanok is, mint az.

Babeau elfutott. Ámbár testem most jólesően tiszta volt, s a friss víz felüdítette, igen egyedül éreztem magam szobácskámban, Alizonra várva. Ráadásul nemigen tudtam, mit szól majd ahhoz az én pokolbéli legyecském, hogy ismét megvásároltam egy éjszakáját, hisz oly könnyű helyen áll nála a sértődés. S nehogy azon kelljen töprengenem, megsértődik-e vagy sem, másfelé térítettem gondolataimat, ámbár így sem jártam sokkal jobban. Tudniillik szegény Assas doktort idéztem fel gondolatban (s ez igen fájdalmas volt), kit forrón szerettem csikóéveimben Montpellier-ben, s ki a másvilágra is úgy ment át, ahogy élt: igen-igen szelíden és könnyen, lévén mindig és mindenben szerencsés és könnyed, még a halálban is.

De vigasznak ez sem volt elég. Az ember azt kívánná, hogy a Nagy Kaszás megkímélje azokat, akiket szeret: Assas doktort, Sauveterre bácsit és apámat, ki ugyan erős volt és egészséges, noha ötvenedik évét is elhaladta már, de soha úgy nem gondolhattam rá, hogy ne rettegetem volna előre a naptól, melyen elhagy majd, s én tőle csonkán maradok itt e sárteken.

Mivel éreztem, mennyire elbúsítanak e gondolatok nagyon is kurtára szabott életünkről, előírtam magamnak azt a szellemi orvosszert, mely mindenkor kigyógyított e bajomból, legalább egy időre. Emlékezetembe idéztem azokat a leánykákat, kik jó szívvel voltak irányomban, szelíden csillogó szemüket, csinos testüket. Emlékükbe rejtvezve s mintegy ölükön melegekde csudás vigaszra leltem, s végre lerázva haragom és bánatom terhét, csendesen elszenderedtem. Nemcsak aludtam: álmodtam is. S nézzék el nekem a nemes hölgyek, kik könyvemet olvassák, s kik örömet látnának szentebbnek, mint amilyen vagyok, vagy legalább olyannak, ki házasságon kívül nem szerelmeskedik - mi ugyancsak kínos és bajos állapot lenne egy pénztelen másodszülöttnek, ki a tetejébe még hugenotta is -, de azt álmodtam: ott van karjaim között az én pokolbéli kis legyecském anyaszült meztelen, karcsún, mégis gömbölydeden. Oly langymeleg volt, sima és jó szagú, hogy határtalan megkönnyebbülés vett erőt rajtam, szívem gyorsabban vert, s minden porcikámat elégedettség járta át.

Úgy bizony! Ha ébren lettem volna, elúzhettem volna lelkemből e képzelgéseket (ámbár ki tudja, el akartam volna-e üzni?), melyeket egyfelől Isten küld ránk, másfelől a Sátán azért, mert tilosba csábít általuk. De az alvásban éppen az a jó, hogy vétlen vétkezhetünk, hisz akaratunknak nincs része látomásainkban s a nyomukban járó indulatokban, ezek csak és csupán a bennünk kerengő állati animulák felzúdulásából fakadnak, tudatunk nem lévén jelen alvás közben.

Így aztán én, ki oly régóta éltem immár szűziesen, az igazat megvallva, nem annyira erényességből,

mint inkább párizsi életem számtalan baja s kellemetlensége következtében, kimondhatatlan gyönyört éreztem, mialatt elbűvölt testem egész hosszában magamhoz öleltem pokolbéli legyecském testét, s mivel a gyönyör nőttön-nő, ha táplálékra lel (mint a fürdősnő mondta volna), végtére oly erőssé és áthatóvá vált, hogy felébresztett, s amint kipattant a szemem, mit kellett látnom amaz egyetlen gyertya fényénél, mely az ágy fejénél pislákkolt? Elámultam hunyorogva, mint Ádám ama legelső hajnalon, Alizont pillantottam meg s nem árnyalakját: igazán ő volt karjaim között, mezítelen, mint álomban. E tapasztalat páratlan elégtétellel töltött el, s amint elcsitulak a viharok, melyeket keltett, oly életerővel és elevenséggel is, amihez fogható nem éreztem, mióta Mespechet odahagytuk, ékes bizonyosságul annak, hogy orvosi tudásom nemigen fér össze, sajna, teológiámmal, mely roppant szigorú, minthogy Kálvintól származik.

- Ó, uram - mondta Alizon, amikor végre újra beszélni tudtunk-, beléptemkor mélységes mély álomba merültem leltem uraságodat, s ajkán elragadtatott mosoly játszott, úgyhogy arra a gondolatra jutottam: nem keltem fel, inkább álma leszek. De úgy hiszem, nem sikerült.

- Dehogynem, lelkem! - szorítottam őt magamhoz -, hisz épp terólad álmodtam volt.

- Nem csap be, uram? - kiáltotta ő. - Megesküszik-e a boldogságos Szűzanyára, kinek szép mívű érmét a nyakában hordja?

- Meg én - feleltem, s örültem, hogy istenkáromlás nélkül esküdhetem, hisz Mária nem volt bálványom, mint a pápistáknak.

Kis pokolbéli legyecském kerek jáspisszeme felcsillant.

- Be nagy örömmel hallok ezt, uram! Mostanáig bántott a kétség afelől, vágyik-e kegyelmed is annyira rám, mint én az úrra, azért is siettem pörére vetkezni, amint megláttam alva és mezítelen, s ráborulni, hogy mintegy védtelenül, álmában végre megketyintsen.

- Alizon - nevettem nagyot -, Párizsban újabban az a divat, hogy a leányok erőszakolják meg a férfiakat?

- Megtettem volna én azt, uram, első találkozásunkkor - mosolygott rám tiszta szívből Alizon -, ha lett volna mivel.

Hamisítatlan párizsi tréfa volt ez, a maga szemérmertlenségében, s én oly jól nevettem rajta, hogy az oldalam is belesajdult, de titokban meg is hatódtam: lám mennyire szeret Alizon, s ezt egy cseppet sem titkolja.

Alizon velem nevetett, de azután jó darabig hallgatott, s mivel csak a haját láthattam - bájos arcomkáját vállam s nyakam közé fúrta (úgyhogy tisztán éreztem leheletét) -, azt gondoltam, elalvóban van, Recroche mesternél végzett, nehéz munkája után, amikor egyszerre megszólalt:

- Be szép is ez az érem! S színarany! És igen finoman megmunkált! És régi!

- Anyámtól örököltam, halálos ágyán nekem adta, s rám parancsolt: viseljem holtomig.

- Be örülök hitbuzgalmának s kegyességének, uram! S annak is, hogy vasárnap ott láttam gyöngyös zekéjében Maillard tisztelendő úr prédikációján, mert az a kapzsi Recroche, ki nem szíveli kegyelmedet, azt mondta volt nekünk, Baragrannak meg nekem, hogy titkos eretneknek véli kegyelmedet és szép öccsét is!

- S te kevésbé szeretnél, Alizon, ha hugenotta volnék? - kérdeztem erőltetett nevetéssel.

- Ha az lenne, uram - csikorgatta a fogát Alizon -, nem tűrném, hogy egy ujjal is hozzám érjen, s jobban iszonyodnék s undorodnék kegyelmedtől, mint a bélpoklostól, annyira gyűlölöm ez ördögfajzatot!

Most örültem csak, hogy ő sem láthatja arcomat, mivel orrát a nyakamba fúrja, hisz bizonyosan csúnya fintoiba rándult; szívem is fájdalmasan összeszorult e féktelen gyűlölettől.

- Hát ennyire gyűlölöd őket, Alizon? - kérdeztem, amikor végre sikerült úrrá lenni hangomon.

- Ó, uram - felelte ő, haragtól rázkódva -, ők a teremtés leggonoszabb szörnyetegei, örömmel vetném őket a legkeservesebb kínok prédájául, előbb itt a földön, azután a pokolban, ott égiene lassú tűzön örökkéig!

- Miért e nagy gyűlölet? - kérdeztem döbbenet. - Mit vétettek neked? S nem felebarátaink-e ők is?

- Hogy mit? - Alizont annyira elfutotta a düh és a pulykaméreg, hogy kis teste valósággal rázkódott testemen. - El akarják törölni szentjeinket.

- Szentjeinket? De hisz még a katolikus egyházon belül is vannak, kik sokallják a számukat.

- Higgyen nekem, uram, szentből sosincs elég.

- De miért? - hüledeztem.

- Mert megünnepeljük a nevük napját. S ezek a jóságos szentek (az Úristen és a boldogságos Szűzanya áldja meg őket jóságukért) évente ötvenkét nappal rövidítik meg a keserves robotot, jó s rossz hónapban egyaránt négygel toldva meg a pihenőnapok számát. Most, augusztus havában példának okáért három ünnep lesz (nem számítva Mária mennybemenetelét): Szent Lőrinc, Szent Péter és Szent Bertalan napja. Sajnos, Szent Bertalané vasárnapra esik.

- Úgyhogy neked, szegénykém, egy pihenőnappal kevesebb jut.

- Nem egészen. A szokás azt parancsolja, hogy ha egy szent napja vasárnapra esik, az előző napon a munkát délben hagyjuk abba, s oly nagy hatalom a szokás és papjaink is annyira pártolják, hogy még Recroche mester sem meri megszegni.

Miután ezeket elmondta, elhallgatott, s abban a szempillantásban álomba is zuhant, mint egy kicsiny gyermek; halálosan kimerítette hosszú munkanapja a műhelyben, fent mondott hancúrozásunk és testet-lelket rázó haragja. Feje vállam gödrében nyugodott, a nyakamon éreztem csendes szuszogását. És elgondolkodtam szavain, s ámbár kezdetben nagyon bántottak, ráeszméltem: én sem vélekednék másképp,

ha a sors akaratából oda születtem volna, ahova ő. Élete irgalmatlanul kimerítő, tizennégy órát dolgozik naponta, sokszor éjszakába nyúlóan. Tehát, gondoltam, a katolikus egyház, jóllehet zsarnoki hatalommal és sokszor igen kegyetlenül regnál, mi több, megbocsáthatatlanul elnéző a népi babonákkal szemben, talán mégis jobban alkalmazkodik a szegények igényeihez, mint a mienk: temérdek szentje és a szentek ünnepei révén némi pihenést nyújt nekik és vigasságot, minek híján életük nem lenne egyéb szakadatlan kálváriánál. Úgyhogy a túlbuzgó papok uszító prédikációtól el is tekintve, igazán könnyű volt megérteni, miért gyűlöli oly nagyon és oly hevesen a párizsi köznép a hugenottákat. Győzelmük ötvenkét nappal hosszabbítaná meg évente munkájuk végeérhetetlen poklát. S mint talán emlékeznek még rá, ez volt az első gondolata molnáruknak, Coulondre-nak is, amikor apám erőnek erejével hitünkre térítette házunk népét gyermekkoromban.

Látod, Alizon, mondtam magamban, az iméntiek miatt elbúsulva, s mégis meghatódva azon, ahogy pihekönnyű fejcskáját vállamra nyugtatta, én véletlenül lettem hugenotta, annak születvén. S nem nagy kár-e, hogy emberként szeretsz, egyházam tagjaként ellenben gyűlölsz, annyira, hogy el kell titkolnom előtted kilétemet barátságunkat megóvandó. Szegénykém! És szegény Franciaország, hol a meg hasonlítás akkora, hogy megölelnünk sem lehet büntetlenül s úgy a leányt, hogy szíve szembe ne szegüljön a mienkkel, mert nem egyformán imádjuk az Urat.

Annál jobban megörvendeztetett másnap reggel a fogadtatás, melyben Quéribus báró részesített a Louvre ama termében, hol vívni szoktunk. A báró nem buzgott úgy, mint egyháza, fűtyült rá, hogy hugenotta vagyok-e vagy sem; ő földi isteneket szolgált és imádozott.

- Haj, Siorac! – borult a nyakamba, mihelyt megpillantott, s összevissza csókolt. - Be örülök, hogy láthatom, s be határtalanul hosszúnak tetszett távolléte! Lelkemre, nem tudom, mivé leszek, ha kegyelmed odahagyja Párizst, márpedig Giacomi mester azt állítja: el van rá szánva, mivel elunta a várakozást a királyi kegyre.

- Quéribus - feleltem, míg kart karba öltve jártunk fel és alá a teremben -, én nem vagyok báró, csak másodszülött. Mihamarabb meg kell kezdenem az orvoskodást.

- S miért ne telepedhetne meg Párizsban? - Quéribus hirtelen lecövekelt, felvonta szemöldökét, s rám szegezte égbéi szemét. - Mi sem lenne könnyebb, mint megkérni Anjou hercege: vegye maga mellé Miron és Fogacer társaként.

- Quéribus, baráti jóakarata pirulni készlet, fogadja érte végtelen hálámat. De szívem odalent maradt Provence-ban, nem élhetek tőle távol.

- Vagy úgy! egy odavalósi szép kisasszony annyira megbabonázta, hogy feleségül akarja venni?

- Úgy bizony.

- S miért nem veszi el?

- Apja attól fél, elkárhozik, ha egy eretneket fogad vejéül.

- Bele kell halni! – nevetett Quéribus. - Istenuccse! Utálok az effajta babonáságot. Vajon pokolra jut-e majdan Franciaország királya, amiért egy hugenottát választott sógorául, a pápa óvása ellenére? Hanem térjünk vissza a magunk gordiuszi csomójára, Siorac! Hogyan oldjuk ki vagy vágjuk ketté, ha másként nem megy? Szöktessük meg a kisasszonyt, s vegye nőül! Istenemre! Segítségére leszek testestül-lelkestül. Parancsoljon velem! Kegyelmedé a vagyonom, erőm és minden emberem!

- Ó, fivérem - szorítottam karját karom satujába. - Lelkem mélyéig meghat a bámulatos nagylelkűség, mellyel szolgálatomra áll, de Angelina nem az a fajta leány, ki beleegyezne, hogy elszöktessék. Ahhoz túlságosan tiszteli Montcalm urat, akármilyen bátran szegül is szembe akaratával!

- Montcalm! - szökkent magasra másodszor is Quéribus szemöldöke. - A nimes-i Montcalm? Ő a leány apja? Hisz őt én jól ismerem, ámbár sosem találkoztunk. Szegről-végről rokonom is, az én őseim között is akad egy Gozon. Siorac - derült fel barátom arca -, írok neki, s elmondom, mi nagy kegybe jutott Anjou hercegénél dali öccsével egyetemben. De hitemre, mit művelt szép Samson öccsével? Ki úgy követi kegyelmedet mindenüvé, mint Castor Polluxot? A herceg mindössze egyszer látta, mégis egészen odavan érte, és gyakran emlegeti.

- Montfort-l'Amauryban hagytam, egy patika lombikjai között.

- S meglehet, jól tette - mosolygott ravaszul Quéribus, s rám kacsintott. - Veszedelmes hely ez az udvar jó, de kevésbé hajlékony lelkek számára. Siorac, írok Montcalm-nak egy levelet, mely, remélem, meglágyítja szívét. Végére is - fogta halkabbra a hangját, s óvatosan körülpillantott -, Montcalm-nak tudnia kell, hogy hamarosan a herceg lesz a mi királyunk, hisz Károly nagybeteg és nincs fia. Úgy hallottam, Montcalm ráunt eddigi tisztére, s szívesen lenne sénéchal Nimes-ben. Talán nem látja majd oly forrónak a poklot, sem lángjait oly félelmetesnek - tette hozzá nevetve -, ha azt remélheti, hogy veje, ki eretnek létére nagy kegyben áll az udvarnál, előmozdíthatja ügyét.

Ekkor Sylvie kardlengetéssel barátom értésére adta, hogy egy csörtére várja. Quéribus elköszönt tőlem, újra megölelgetett, összevissza csókolt s ki tudja, hányszor, hátba vert. Már kivonta kardját, ledobta zekéjét, amikor újfent visszatért hozzám és szavamat vette: minden étkezést együtt költünk el, mert, mint mondta, ma nem akar tőlem egy percre sem megválni. S én, amint elnéztem, hogy vív a maestróval - ily fensőbb-séges gráciával csak az mozog, ki mesterien bánik erejével -, egyfelől meghatottan gondoltam irántam tanúsított nagy barátságára, hisz mondhatni, szomszéd voltam, másfelől megdöbbenem azon a felfedezésen, hogy ő is az, aminek az udvar számos előkelőségét mondták vallás dolgában: „szkeptikus” (Montaigne szavával).

Quéribus persze roppant közönségesnek tartotta volna, hogy ateistának álljon be, mint Fogacer, s az igazat szólva, nem is válhatott azzá tanulás és töprengés útján, hisz nem olvasott (kivéve Ronsard-t). De juthatott volna-e eszébe egy igaz hívőnek, hogy ily könnyedén és csúfondárosan cserélje fel Montcalm úr nevében a túlvilági üdvöt világi előmenetelre?

Exemplo plus quam ratio ne vivimus. Medici Katalin, az ország tényleges feje II. Henrik halála óta, híján volt mindennemű hitbuzgalomnak. Nagybátyja volt az a pápa, akinek akkor sem hittek, ha véletlenül igazat mondott, annyira hazug volt minden szava, s Katalin, a szoknyás Machiavelli, elkapta bácsikájától azt a kórságot, melyet leginkább a vallási „közöny” névvel illethetünk, s fokról fokra megfertőzte vele az egész udvart. Katolicizmus, reform - édes mindegy volt Katalinnak. Hogy rábírra Bourbon bíborost Margot és a navarrai herceg összeesketésére, pápai követe nevében hamisított egy levelet, melyben az - az igazsággal szöges ellentétben - azt jelentette: a szentatya hozzájárult e „természet ellen való” házassághoz. Valójában tudta azt mindenki, hogy Katalin cseppet sem törődik leendő veje hitével, úgyhogy a párizsi nép és papjai, őt tartván e „gyalázatos” frigy összeboronálójának, meggyűlölték, Jezabelnek csúfolták, sárral dobálták, és pokolra kívánták. Nem a katolikus vallást akarta ő védeni, annyit sem törődött vele, mint ponty az almával, csakis politikai számításból, hogy személyes hatalmát megőrizze Colignyval szemben, jutott el, az okok előreláthatatlan láncolatán át, egyetlen ember meggyilkolásától történelmünk legfertelmesebb vérfürdőjéig. Amikor Navarrai Henrik, áttérésre kényszerülve, először ment misére a Szent Bertalan-éj után, Katalin a külföldi követek felé fordult, farkasszemet nézett velük, és teli torokból rájuk nevetett, mintha az ő szemében csupán vásári komédia lett volna az az iszonytató apokalipszis, melyet az ország augusztus huszonnegyediké éjszakáján átélt, s szívderítő multság a herceg katolizálása, kinek torkára helyezték a kést.

Az én kedves Quéribusómtól, Istennek hála, igen messze állt az efféle kegyetlenség, de mivel itt született mintegy az udvarban, osztozott annak közönyében, s nem riadt vissza attól, hogy Montcalm úr üdvét - amelyre fűtyült - könnyedén elcserélje a sénéchali tiszttségért, amelyre ugyancsak fűtyült. Egyébként is temérdek dolgot tudott temérdek emberről, ideértve Angelina édesapjának aspirációit is, noha életében sem találkozott vele, mivel a sors akaratából oda született, ahová született: udvaroncna. Lám, gondoltam, innen ered a Louvre-ban élő s a királyi nap fényében sütkérező nagyurak fölénye másokkal szemben. Nem hiszik, amit a többség, és tudják, amit azok nem. Olvasóim képzeletére bízom a többit: gondolják el, micsoda kimeríthetetlen erőforrása mindennapos cselekvésüknek ez a hitetlenség és mindentudás.

Az én Quéribus barátom lelke mélyéig kislóvág volt, udvaronc, hiú, páváskodó, kényeskedő és úgy hiszem, határtalanul kéjsóvár. De jobb volt a szíve, mint első pillantásra hinni lehetett, és nem is volt oly szeleburdi és könnyelmű, amilyennek látszott, mert az én kedves báróm valóságosan és igazán megírta azt a bizonyos levelet (noha megizzadt bele és mindenfajta ortográfiát szigorúan mellőzött), holott én üres ígéretnek, udvari szenteltvíznek, estére elfelejtett, kora reggeli bókna véltam. Mi több, nyomban el is küldte Provence-ba, a barbantane-i kastélyba: hogy mekkora és milyen hatást tett Montcalm úrra a levél, azt híven elbeszélem majd emlékirataim folytatásában.

Giacomi maestro nem fogadott ugyan olyan kitörő örömmel, mint a báró, de az ő üdvözlése is megindító volt nyugodt egyszerűségében. (Ő is aggódott volt értem, mivel azt hallotta Fogacer-tól, hogy Tourelles báróné spadaccinókat keres eszeveszett haragjában, elégtételt veendő rajtam gúnyos levelémért.

Mindjárt megkértem, vívjunk egy sort, hogy utazástól zsidbadt tagjaimat megmozgassam. Csörténk után azonmód, átizzadtan, lihegve Giacomit egy sarokba vont, s igen halkan, körül-körül kémlelve azt súgta a fülembe:

- Fivérem, hallgasson ide: elhatároztam, hogy megtanítom titkos vívócselemre.

- Hogyan? - kérdeztem összerázkódva. Alig hittem a fülemnek. - Arra a lábvágásra? A Jarnac-féle cselre? Giacomit, igazán megtenné?

- Meg kell tennem, fivérem - felelte ő igen komolyan -, a veszedelem miatt, melyben a bérgyilkosok miatt forog, kik gyakorlott lestámadók és éjszakai harcokban edzettek, s vérszomjasabbak a tigrisnél is. Mi több, nem becsületes párbajra fognak kegyelmeddel kiállni, s egyenként, hanem többen támadnak egyszerre.

- Velem lesz Miroul.

- Akkor ketten lesznek. Ők pedig négyen vagy még többen. De cselem kihúzza majd a bajból fivéremet. Mert igen gyors és elháríthatatlan, szempillantás alatt földre teríthet kettőt is támadói közül, s ámbár nem holtan fognak elterülni, csak súlyos sebtől vérezve s jajgatva, ezt látva úgy elrémlő majd a többi, hogy nyomban elpárolog.

Cserbenhagyott a hangom. Csak néztem Giacomit, kikerekedett szemmel, kővé dermedten elképedésemben s meglepetésemben. Lám, a maestro hajlandó megosztani velem e cselvágás titkát, melyet saját mesterétől örökölt, s amelyet egyedül ő ismer ma a föld kerekén (Jarnacot nem számítva, ki igen-igen öreg és beteg), s amelyet többre becsül a nagymogul minden kincsénél. Hajaj! Képzelem, mennyi küzdelmébe került ez elhatározás! Csakis határtalan szeretetének köszönhetem, hogy megtanít hírhedt cselére. És meg is tanított rá az elkövetkező napokban, egy teremben, melyet Quéribus bocsátott rendelkezésünkre Saint-Honoré utcai palotájában; ott senki meg nem leshetett bennünket, még házigazdánk maga, sőt kedves szolgám, Miroul sem. Giacomit megesketett a Bibliára, hogy titkát senkinek el nem árulom, míg ő él, s jómagam is csak végső esetben folyamodom a cselhez, csak avégett, hogy nyilvánvalóan egyenlőtlen harcban életemet mentsem.

Augusztus tizenhetedikére tűzték ki Margot hercegnő és Navarrai Henrik eljegyzését. A rákövetkező napon lesz az esküvő, mondta Quéribus, s ő helyet szerez nekem, ha kívánom, a Miasszonyunk-székesegyház előtt felállítandó emelvényre, hol az ifjú párt megáldják majd; azért ott, mert Henrik nem hajlandó a templomba belépni és misét hallgatni.

- Magammal hozhatnék-e egy nemes normann úrhölgyet szobaleányával, báró? - kérdeztem.

- Micsoda? - nevetett nagyot Quéribus. - Kegyelmed már megint beállt egy előkelő hölgyhöz apródnak, mint Montpellier-ben? Ezt eddig titkolta előlem.

- Nem én. A hölgy dali Samson öcsém kedvese, nem az enyém. Helyette én viselem a hölgy gondját, míg ő Montfortban időzik.

- Bele kell halni! - nevetett még nagyobb Quéribus. - Szép kis gondviselő! Isten az atyám! hamarabb bíznám rókára egy egész baromfiudvar őrzését!

Gertrude úrhölgy és Zara kis híján megfojtottak csókjaikkal, öleléseikkel, becézgetéseikkel, amikor sietve megvittem nekik az örömhírt Kenyérszegő utcai szállásukra. Mohón vágyták látni a királyi esküvőt, s előre kétségbeestek amiatt, hogy csak messziről láthatják, s így nem vehetik aprólékosan szemügyre az anyakirálynő és Margot hercegnő öltözkését, nem is szólva a királyi hercegek és kíséretük, megannyi pompásan öltözött, dali nemesúr ruházatáról.

Tőlük Alizonhoz siettem, mégpedig a lakására, minthogy aznap nem dolgozott Recroche mesternél. A király elrendelte: a királyi esküvő előtti nap legyen munkaszüneti napja jó városa, Párizs népének s minden rendű-rangú lakosainak, hogy idejük legyen feldíszíteni az ünnep tiszteletére a főváros utcáit, tereit és önmagukat is.

Alizon lakása, jobban mondva, tiszta szobácskája a Csappantó utcában volt, a tető alatt (ez igen jól fűtött az augusztusi kánikulában), s mindössze egy nyomorú, tárva-nyitva álló padlásablakon át kapott levegőt, ha nem is éppen hűsét. Ez ablak mellett ült az én pokolbéli legyecském, igen kecsesen, egy alacsony széken, s oly szaporán húzogatta tűjét, mint pók a maga fonálát.

Kopogtatás nélkül beléptem. Tárva-nyitva állt az ajtó is, hogy a levegő szabadon áramoljon ablaktól ajtóig, ajtótól ablakig.

- Ej, Alizon - léptem be, s mindjárt le is kaptam a fejem, hogy bele ne verjem a ferde tetőbe, mely igen meredek volt -, te varrsz! Ünnepen!

- Muszáj, uram! - felelte ő, a helyén maradva. Arca elmélyült figyelemről, izgalomról és derűről árulkodott. - Új szoknyát varrok magamnak, ezt viselem majd holnap, Margot hercegnő esküvőjén, mivel a király arra kérte Párizs minden lelkét s lakosát, legjobb ruhájukat öltsék fel nővére tiszteletére.

- Nohát, Alizon - szóltam én, kissé megsértődve azon, hogy egy percre sem szakította félbe munkáját miattam, s egy árva csókocskát sem adott. - Elmégy megnézni az esküvőt, holott azt mondod rá: gyalázat?!

- Uram - felelte ő, egy öltésnyi időre sem szakítva félbe munkáját, ámbár a nyelve sem mozgott kevésbé fürgén, mint a keze -, gyalázat, valóban, s szörnyen természet ellen való. Lég és tűz násza ez - a paradicsom legéé s a pokol tűzéé.

- Minek akkor részt venni rajta? - kérdeztem, s magamban jót mulattam azon, hogy Alizon Margot hercegnőt a paradicsom legéhez hasonlítja, holott az egész ország tudja, mi szégyentelenül paráználkodott Guise-zel.

- Boldogságos Szűzanyám! - kiáltotta Alizon. - Csak nem ülök meg egymagam a suton, mialatt az egész világ esküvőre megy! Az esküvő - esküvő. Elszalasszam-e a legszebb királyi ünnepség megtekintését, csak mert a vőlegény kutya eretnek? De uram, kétségbe vagyok esve - folytatta, nagyot sóhajtva. - Lemenőben a nap, s nincs gyertyám, holott azt reméltem, lefekvésig végezhetek a dologgal, s úgyis alig állok már a lábamon a kimerültségtől.

- Hát a kis Henriot? - kérdeztem, látva, hogy ágya jobb felén üres a bölcső.

- Szomszédnőm vigyáz rá. Amilyen nyughatatlan a szentem, nem maradhat itt, míg dolgozom.

- Megyek, megnézem - szóltam, sarkon fordulva s (mi tagadás) meglehetősen leforrázva. Az átkozott szoknya miatt nem vehetem karjaimba Alizont, holott nagy kedvem lett volna hozzá, három montfort-i nap után.

A kis Henriot angyalian kacagott (s szakasztott olyan volt csakugyan, mint egy kisangyal), nem kellett sokáig keresgélnem, hogy meglegeljem a kérdéses ajtót, sem kopogtatnom, lévén ez is tárva-nyitva, mint valamennyi: egy kis felfrissülésre áhítoztak az itt lakó derék emberek valamennyien.

S be csinos fiúcska volt Henri! Pufók, rózsás, s mint mondtam, nevetős. Kész csoda, gondoltam magamban, amint megpillantottam, hogy a bűzhödtt levegő ellenére éppoly szép gyermekek teremnek Párizsban, mint Mespechben. Mert szent igaz! - az anyatej s a szeretet teszi őket ilyené, s itt arra a nagy-nagy szeretetre gondolok, melyet anyjuktól kapnak, s melyre legalább annyira szükségük van, mint élelemre. Henriot nem szűkölködött szeretetben, mint tapasztaltam, sem anyja nem sajnálta tőle, sem a szomszédnő, ki ölébe vette s úgy gügyögött, dudorászott neki, mintha édesgyermeké lenne. Elragadtatva néztem e csinos képét: a kisdedit s a kedves, takaros leányzót, ki őt dédelgette. Nem kellett megmondanom neki, ki vagyok, mindjárt tudta, s örömezt rám bízta a gyermekcsét, míg ő maga leszaladt kérésemre két gyertyát vásárolni. Evégből egy solt adtam neki.

Kis Henriot-val a karomban tértem vissza Alizon szobácskájába. A kicsi nem sírt, nem nyafogott,

vidáman tűrte, hogy egy idegen vegye a karjába, mivel figyelmét mindenestül lekötötték zekém gyöngyei. Kis kezeivel kapkodott utánuk.

- Ó, uram - sóhajtott Alizon (egy öltést ki nem hagyva), kétszer is, előbb örömeiben, másodjára kicsit búsan -, be örmest elnézem így, karjában kis Henrimmal! Bolondja a gyerekeknek, látni való. Ha fiúval, ha leánnyal ajándékozza meg kegyelmedet az a Gavachette, jó apjuk lesz, s neki nem kell tövig rágnia a körmét a gyermek sorsán érzett aggodalmában, mint nekem. Attól félek, egyszer csak elkapok valami kórságot, s akkor nem dolgozhatok többé nappal Recroche mesternél, éjjel a fürdőben. S mi lesz kicsiny Henriot-val, ha elpusztulok, hisz máris alig élek!

- Alizon - mondtam -, én ezt már jól meggondoltam.

S a gyermeket folyvást karomban tartva, becsuktam a szobácska ajtaját, majd Alizonhoz hajoltam, s suttogóra fogva hangom, hogy a szomszédok meg ne hallják, azt mondtam neki:

- Barátnőm, igen-igen megszerettelek, s e kis fickót nemkülönben (e déli szóra Alizon felvonta szemöldökét), s azt akarom: ne áruld többé testedet a fürdőben, hisz tudom, mennyire restelled, s ráadásul könnyen rád ragadhat ott az olasz bujakór. Miért is adok neked tizenöt aranyat, abból egész évre kifizetheted a dajkát.

- Tizenöt aranyat - ámult el Alizon, de nem folytathatta, mert nyílt az ajtó, s belépett a szomszédnő a két gyertyával. Kicsiny Henri rögtön nyúlt is a gyertyákért, s mert nem érte el őket, úgy rákezdt bömbölni, hogy a süket is meghallotta volna. Mire átadtam őt a szomszédnőnek, ki elfutott vele, s kedves pajzánsággal kacsintott Alizonra és rám, amint betettem mögötte az ajtót.

Leszámoltam Alizon ölébe a tizenöt aranyat. Ő felindultan, némán bámult rám (életében nem látott együtt ennyi pénzzel!), de mit sem szólt, nem is köhentett. Szinte még az új szoknyáról is megfedekezett, pedig az annyira fontos volt neki, mintha ez az esküvő pótolná amazt, melyet hamis esküvel ígért volt meg neki a kis Henri apja.

Minekutána kincsét egy erszénybe rejtette, s az erszényt a fal egyik hasítékába, melyet egy tégladarab zárt el, láttam, nem tudja, mit tegyen, folytassa-e sürgős munkáját, avagy adja-e előbb kézzelfogható jelét hálájának, s mivel férfi létemre megértettem, hogy abban a minutában a legeslegfontosabb számára az új ruha, s ehhez képest szerelmeskedésünk is csak mellékes valami, sietve elköszöntem tőle, azzal az ürüggyel, hogy Giacomo lent vár az utcán, s távoztam. Alizon fekete szeme eközben oly mérhetetlen szerelemmel csüggött rajtam, hogy mindmáig elevenen él, s szívemig hat emlékezetemben az a tekintet.

Az utcára kilépve meglepetten tapasztaltam: nagy a mozgás, holott máskor a párizsiak bezárkóznak hajlékukba, mielőtt leszáll az éj, s átengedik a köveket és az éjszakát a gonosztevőknek. Most azonban nagy munkában voltak: diadalívet építettek fából, fáklyafénynél, s gallyakkal, virágokkal, füzérekkel díszítették fel, mintha a királyi nászmenet erre készülne elhaladni, holott útja bizonyosan nem erre vezet, hanem a Louvre-ból a Miasszonyunk-székesegyházba.

- Ez ám a szép és derék munka! - mondtam egy jól megtermett, izmos fickónak, ki két lécet szögezett éppen össze, izzadva, ingujjban -, de nem kár-e ennyi fáradságot s költséget áldozni egy diadalívre, mely csupán egyetlen napig áll majd a helyén?

Igyekeztem mondókámat oly gyorsan, szaggatottan elhadarni, ahogy a párizsiak beszélnek, mivel az itteniek nyomban azzal gyanúsítják meg az oc nyelven szólót, hogy hugenotta.

- Nem, nemes uraság - felelte az, aránylag udvariasan. - Egy jó hétig itt áll majd a diadalív, legalább Szent Bertalan napjáig; így a szentet is megtiszteljük, nemcsak Margot hercegnőt. Mi pedig a költséget és fáradságot illeti, azon szépen megosztottunk: a fát, vasat, miegyebet az utcabeli polgárok adták, a munkát hozzá pedig mi, kétkeziek.

Három diadalívre bukkantam a Csappantó utcától a Vasmíves utcáig, s mindet szépen feldíszítették, noha egyik sem esett a menet útjába. Igen kedvemre való volt e látvány: a nagy jövés-menés, a sok ember, a közörm és buzgalom, a fáklyák s az ablakokban lobogó gyertyák. Minden zsalu nyitva állt e kései órán, s a jónép át-átkiáltott egymásnak egyik házból a másikba, odalent az utcán pedig inasok és szobaleányok rocskával hordták s locsolták szét a vizet, az utca sarát-mocskát eltávolítandó. E tisztogatást minden áldott este el kellett volna végezniök, egy királyi rendelet értelmében, de csupán kivételesen, nagy ünnepeken szánták rá magukat, amilyen a mai is volt, lévén a párizsi nép a világon a legengedetlenebb.

Amikor másnap, tizennyolcadikán reggel Quéribus eljött értem hintaján, meglepetten láttam, hogy az utcákat pompás, tarka, igen szép és nagy kárpitok díszítik. A nemesek s tehetős polgárok leszedték szobáik faláról s kiakasztották erkélyükre legszebb kárpitjaikat - amit különben szokásuk volt megtenni körmenetek alkalmával, amint megtudtam -, ám míg máskor csupán azokat az utcákat díszítették így fel, melyeken a menet áthaladt, ezen a napon díszbe öltözött minden utca, hol csak egy kicsit is jobb módú emberek laktak, akár útjába esett a nászmenetnek, akár nem.

Az éjszaka folyamán új diadalívek nőttek ki a földből - én előbb mindössze hármat vagy négyet láttam -, s mi tagadás, csodaszépen megcsinálták őket a kézművesek, holott igen gyorsan eszkábálták össze őket. Csodaszép volt az ívek formája is, de még inkább a sok lomb s virág, melyet rájuk aggattak, oly jó ízléssel, amihez foghatóra én Párizson kívül soha sehol nem leltem, mert ennek a rebellis, féktelen és lázongó népnek bámulatos művészi érzéke van. Melegen süttött augusztus napja, de még nem volt fojtó a hőség, s a százszínű kárpitok utca hosszát, az erkélyeken ékeskedő virágoskertek (melyekre annyit panaszkodtak a járókelők, a locsolás miatt), a kivételesen tiszta, csillogó kövezet, az utcákat, tereket,

sikátorokat elárasztó, jól öltözött emberek, annyira jól öltözöttek, hogy alaposan meg kellett néznie őket annak, ki a polgárt meg akarta különböztetni a napszámostól - fővárosunk valósággal elkápráztatott pompájával, szépségével s fényűzésével, úgy, amint még soha. Itt van, lám, az a Párizs, melyet az egész világ csodál, gondoltam magamban. Itt van, végre, teljes díszben s patyolattisztán, ilyennek kellene hírnevéhez méltón mindig is lennie.

Elmentünk Gertrude de Luc úrhölgyért és Zaráért a Kenyérszegő utcába. Képzeltered, olvasóm, mint záporoztak dali Quéribusömre a szép normann nő és Zara részéről a kacérnál kacérbabb pillantások, kacsintások, mosolyok. Zara úrnője egyik ruháját viselte (ki semmit meg nem tagadhatott szobaleányától), s inkább festett előkelő hölgynek, mint szolgálynak. Jól kitanulta e dolgot nemes úrnője oldalán, ki ágyát is megosztotta vele, minthogy Gertrude-öt pokolian megkínozta állati animuláinak tűrhetetlen forrongása, ha egyedül kellett hálnia. Mi Quéribust illeti, ő sem maradt a hölgyek adója, s ki mondhatná meg, hány pillantás röpített ide-oda e hintóban, s mi és mennyi kárt tett testben és szívben ez a sok telibe találó nyíllövés, amelytől én sem menekedhettem meg, főként Zara részéről, ki ugyan fennen hirdette, hogy nem szereti a férfiakat, annál jobban szerette ellenben, ha a férfiak körülrajongták s bolondultak érte.

Az utcákból, sikátorokból áradó népfolyam a Saint-Denis-negyedből a Cité szigetére sodort bennünket, s nem sok hasznát vettük a hintónak, attól eltekintve, hogy ülve utazhattunk. A párizsiak úgy összetorlódtak, hogy ha akartak volna, sem nyithattak volna utat nekünk, de nem is akartak, természetes orcátlanságukat megkettőzte sokaságuk tudata. A Molnárok hídjánál azután fent mondott előnytől is megfosztottak bennünket. Kocsi nem haladhatott át a hídon.

Egy testőrkapitány udvariasan beszólt, s közölte, a szigetre nem hajthatnak be hintók, mivel máris ijesztő a tolongás és a zsúfoltság. Tehát kénytelen-kelletlen kiszálltunk a párizsiak kíváncsi s gúnyos pillantásainak kereszttüzeiben. A jónépet nagy elégedettséggel töltötte el, hogy mi sem járunk különbül náluk; képzelhetik, milyen pimaszul bámulták meg útközben a hölgyeket, fennhangon méltatva bájaikat, úgyhogy okuk lett volna pirulni, ha nem tettek volna úgy, mintha nem hallanák. Quéribus haladt egyik oldalukon, én a másikon, nehogy a szavakat tettek kövessék, hátsó fertályukat pedig Miroul és a kocsis védte, e nélkül bizonyára jól meglapogatták volna őket. Féktelennek és megfélemezhetetlennek látszott e sokaság orcátlansága s bujasága, hisz annyi hely sem volt, hogy a báró meg én kivonhattuk volna hüvelyéből kardunkat, s megkardlapozhattunk volna egy-két vakmerőt, a többit visszariasztandó.

Gyomorforgató szag áradt az immár magasan járó nap hevében a megszámlálhatatlan embersokaságból, melyen áthatoltunk, mígnem eljutottunk végre a tágas emelvényhez, mely a székesegyház előterében épült fel. Navarrai Henrik, mint tudjuk, megtagadta, hogy a templomba belépjen és misét hallgasson, az esketés tehát csak itt, a templom előtt történhetett meg, hová, mint már mondtam, dobogót emeltek, így a nép láthatta a hercegi párt, a királyt, az anyakirálynét és a királyi hercegeket. Olybá tűnt az egész, mintha csak azért emeltek volna dobogót ide, hogy vásári komédiások mutassák be rajta tudásukat, avagy mintha bitónak épült volna, hogy a csőcselék elgyönyörködhesse a bűnös lefejeztetésében. Ámbár az emelvény olyan hatalmas volt, hogy egyidejűleg harminc elítéltet is lefejezhettek volna rajta. Hogy mégsem erre szánták, az kitűnt abból, hogy végestelen-végig szőnyegek borították, bizonyára a Louvre-ból hozták ide őket kora hajnalban.

Az emelvény körül igen erős láncot alkotott a svájci és a francia gárda, a király gárdistái, de Anjou hercege is, őket kurta piros köpönyegükről lehetett felismerni. Felénk irányoztuk lépteinket, s szerencsénkre rábukkantunk Montesquiou kapitányra. Két vastos fekete vonal - tömött bajusz és sűrű szemöldök - keretezte arcát nem derítette fel láttunkra mosoly.

- Könyörgök, Montesquiou, szabadítson ki bennünket e tumultusból - mondta Quéribus. - Bele kell halni, annyira bűzlik.

- Báró urat ismerem - felelte komolyan Montesquiou -, Siorac urat nemkülönben. De nem tudom, kik e hölgyek.

- Nemes normann családból valók mindketten - vágta rá Quéribus, szemhunyorítás nélkül -, felelek értük, mint enmagamért.

E hazugságból arra következtettem, hogy barátom már választott, s választása Zarára esett, hisz egy szobaleányt nem engedtek volna föl az emelvényre, hol ragyogó udvaroncokat és csillogó-villogó dámákat láttam szorongani a padokon, s mind boldogok voltak, hogy ott lehetnek, mégpedig ülve, akárcsak mi, a tűző nap alatt, a rekkenő, fullasztó hőségben. Hölgyeink mindjárt rá is kezdtek a sopánkodásra. Részint attól féltek, hogy a nap meg találja fogni fehér bőrüket, részint majd megfúltak ruhaderékukban, annyira szorosra fűzték, hogy karcsúbbnak lássanak. Mi tagadás, én a mondott ruhadarab nélkül is úgy sülttem a napon, zekém selymébe bugyoláltan, mint kenyér a kemencében. Nyakamra kötélként feszült a gallér, s érezni véltem, mint puhul az arcomról patakokban rácsorgó verejtéktől, mégis boldog voltam, hogy ott lehetek, nem kevésbé, mint hölgyeink, s igen kíváncsian vártam a nagy ünnep szereplőit, hogy jól szemügyre vegyem őket.

Végre mozgás támadt, apródok és tiszték sűrögtek-forogtak, felharsantak a trombiták, a harangok kongtak, ágyúlövések dörögtek, és megjelent a király, karján az anyakirálynéval, halványsárga selyembe öltözve (mármint a király); zekéjének skófiummal kivarrt, ékkövekkel rakott mintázata a napot ábrázolta. Ez egyszer Medici Katalin sem feketében jelent meg, mint II. Henrik halála óta rendesen, hanem kék selyemruhában pompázott, s tetőtől talpig elborították úgy, ahogy mondom: elborították! - híres firenzei drágaságai, a világ legszebb ékkövei, ezer meg ezer szikrát hányva a napsütésben, úgyhogy úgy tetszett:

Katalin elorozta fiától a ruháján díszelgő napot, aminthogy csakugyan elorozta tőle megkoronáztatása napján a tényleges hatalmat.

A király mögött fivérei lépkedtek: Anjou hercege és Alencon hercege, ugyancsak halványsárga selyemben, s ömögöttük jött Navarrai Henrik, de ha jól sejtem, őket nemigen láthatta a nép, mivel a király és tisztjei, valamint az anyakirályné és a kíséretében levő tucatnyi udvarhölgy (tizenkettő a huszonnégyből, amennyire a hírhedett „könnýűlovasság” létszáma rúgott) teljesen betöltötte a színpad első sorát.

A királyt s anyakirálynét meglehetősen lagymatagon fogadta a nép, mely, akárcsak Alizon, elégedett is volt, nem is, mintegy a királyi pompa keltette gyönyörűség s a „gyalázatos” frigy miatt érzett haragja közt tétovázott, e keserves falatot a király s az anyakirályné erőltette torkára gyomra tiltakozása ellenére.

A kezdetben bágyadt éljenzés felerősödött, amikor színre lépett pompás öltözkében Margot hercegnő a püspökség felől, hol az éjszakát töltötte volt, úgy hírlett, igen rossz álmok prédájaként (mivel változatlanul Guise herceget szerette). Az öreg Bourbon bíboros vezette őt fel a dobogóra, kézen fogva. A bíborost az állítólagos pápai izenettel sikerült a Medicieknek félrevezetniök, avagy csak úgy tett, mintha sikerült volna őt félrevezetniök.

Margit királykisasszony aranyliliomokkal telehintett lila bársonyruhát viselt. Válla roskadozott a remekművű bársonypalást súlya alatt, melynek négy öl hosszú uszályát három hercegnő vitte utána. Fején gyöngyökkel, gyémántokkal, rubintokkal ékes császári korona díszlett. Hasonló drágakövek ékesítették azt a hermelinmellénykét is, melyet ruhája fölött viselt, s mely alighanem még sokkal fojtóbbá tette a hőséget az arcán patakzó verejtékről ítélve. Mozdulatlanul, szinte diadalmasan állt a sokaság felcsapó éljenzése közepette, arca azonban rosszkedvű volt és bánatos, mintha így akarta volna urbi et orbi, ország-világ tudtára adni, hogy e házasság nincs ínyére. Szegény Bourbon kardinális kénytelen volt őt kézen fogva s úgyszólván erőszakkal vonszolni maga után, mint egy Iphigéniát, kit feláldozni visznek. A csöcselék erre azt képzelte: Margot vonakodik feleségül menni egy eretnekhez, s hitbuzgalomnak hívén, ami pusztán testi undor volt, még buzgóbban éljenzett, elérzékenyülve a hercegnő szomorú sorsán és elámulva öltözkékének pompáján.

Nem mintha a hercegnő csakugyan olyan szép lett volna, amilyennek Brantome leírja, aki szerint „földre szállt, mennyei csoda” volt. Mint tudjuk, a mi derék szomszédunk, a périgord-i Brantome szemében minden királyi vérből való nő páratlan és egyetlen. Én legfeljebb kellemesnek láttam a hercegnőt. Arca kerek volt, szeme nagy, de kidülledt, mint anyjéé is, ajka duzzogó, s ha nem lett volna annyi cicoma, gyöngy és drágaság ráaggatva, egyéb nem is igen nyerte volna meg a tetszésemet rajta, mint az a határtalan életkedv, mely roppant eleven, beszédes pillantásából áradt, s mely egyfajta szépséggel ruházta fel, azzal, amelyet úgy neveznek mifelénk: az ördög szépsége, nagyon is helyénvalóan, mint ez a későbbiekben kitűnt.

- Nézze, mennyire unatkozik Károly! - súgta Quéribus a fülembe. - Fogadok, ezer mérföldre szeretne lenni! Százszor inkább vadászna, labdázna, kovácsolna, trombitálna, avagy a várost járná éjszaka az angoulême-i fattyú és Guise társaságában, s a járókelőket bosszantaná és ugratná.

- Hát ezt műveli? - kérdeztem sotto voce.

- Csinál ő rosszabbat is, amilyen gyerekes. Anjou hercege, ki őt lakosztályában felkereste, négykézláb talált rá. A király hátán nyereg volt, s úgy nyerített, mint egy ló.

Felnevettem.

- Öcsémuram - ütött a kezemre legyezőjével Gertrude de Luc úrhölgy -, miféle titkai vannak kegyelmednek és a bárónak?

- Kegyedről csevegünk, kedvesem - súgtam a fülébe. - Quéribus azt mondta, igen szépnek találja kegyedet.

- Vagy úgy! - felelte hangosan Gertrude, legyezőjét hajtogatva, s csábosan hátrahajolva. - Miért nem ült hát mellém?

- Boldogan, hölgyem! - Quéribus azon nyomban felpattant, és helyet cserélt velem, úgyhogy most Zara került bal oldalamra, Quéribus a jobbra. Mellettem akart maradni, hogy továbbra is elsüthesse elméncségeit, mert mint a kislovagoknak általában, ugyancsak élesre volt köszörülve a nyelve.

A király, ki noha a napot viselte ruháján, igen fakónak tetszett, rekedten hátraszólt:

- Hé, szaporábban folytassuk! Hol a navarrai?

Mire előlépett Navarra királya s Anjou hercege, ki kézen fogva vezette őt hűgához, hogy hozzáadja Margot-t.

A navarrai király láttán felmeredt a szőr a nép hátán, s felmordult, hanem a morgás rögtön elhalt, amint meglátták, ki áll Henrik mellett. Anjou hercege volt Guise herceg után a legnépszerűbb Párizsban, mint a hugenották legyőzője Jarnacnál és Moncontournál. A sokaság, nem tudván, mitévő legyen: Henriket szidja-e avagy a herceget éljenezze, elnémult, igen-igen megütközve azon, hogy a herceg maga veti kedves hűgát a sátán egyik cimborájának martalékául.

Volt alkalmam jól megfigyelni ezt az ördögi cimborát, mialatt a király, Medici Katalin és leendő hitvесе előtt hajlongott s bókolt (bár a menyasszony kőarccal s némán fogadta bókjait). Henrik is halványsárga selyembe öltözött, mint a király és öccsei, és ámbár elhunyt édesanyja kérésére igyekezett az esküvő alkalmából „rendbe szedni rongyait”, meg kell vallanom, volt egész megjelenésében valami nyersesség, mi inkább földművesre avagy katonára vallott, semmint udvari emberre. De ámbár arca, melynek közepén roppant hosszú orr trónolt, éppen nem volt szép, kifejezése egyszerre árulkodott tettetett naivitásról s figyelemre méltó ravaszságról és gunyorosságról.

- Mint vélekedik a vőlegényről? - kérdezte sűgva Quéribus.

- Báró - mosolyogtam rá -, jóllehet oc nyelven beszél a bugris, azt gondolom, inkább ravasz, semmint bugris.

- Nyert! - nevetett nagyot Quéribus. - Be szórakoztató cimborá is kegyelmed, Siorac! Ravasz bizony, ravaszabb Katalinnál is, ki azt képzeli, a trónhoz láncolhatja Henriket, ha nekiadja leányát; azt reméli - fogta még halkabba a hangját -, hogy e forróvérű hölgy rabjává teheti. Csakhogy, Isten az atyám! e forró vér igen könnyű, könnyebb, hogysen béklyót verhetne Henrik lábára.

- Báró - mondtam -, metaforája olyan, akárcsak Montpensier úrhölgy: szép, de sántít.

Mire fergeteges nevetésben tört ki, átkarolva vállamat, mindazonáltal nem mulasztott el körülkémlelni, nem hallotta-e meg véletlenül valaki kárhozatos szavainkat. De az igazat megvallva, a körülöttünk ülő urakat és hölgyeket, kik egymás hegyén-hátán szorongtak, úgyhogy térdük az előttük levő hátát érte, sokkal jobban elfoglalta saját fecsegésük, hogysen meghallhatták volna. Hiába, a királyi udvarok mindennapi kenyere az emberszólás, szellemes kivitelben.

Látván, milyen jól mulatunk, hölgyeink nekünk támadtak, ki-ki a maga szomszédjára, s a szemünkre hányták, hogy egymással törődünk, nem velük. Kettejük közül a követelőzőbb kétségkívül Zará volt, ki, amint nemeshölgynek öltözött, mindjárt úgy is viselkedett. Halkan rám parancsolt: áruljam el, de rögvést, ki az a Montpensier úrhölgy, akiről fecsegtünk.

- Hát nem tudod, Zará? - kérdeztem, s egy könnyű csókkal illetem nyakát, azon az ürügyön, hogy csinos fülecskéjébe sugdosok. - Guise nővére, Franciaország legádázabb pápistája.

- Uram, ne mondjon rosszat a pápistákról - sütötte le szemét Zará, meghajlítva hattyúnyakát. Tudta, mennyire tetszik nekem az effajta kellemkedés.

- Hogyan, Zará? Fordítottál a köpönyegen? - kérdeztem sotto voce.

- Uram, én annak a vallását követem, akit szeretek. Assas doktorral hugenotta voltam, Luc úrhölgygel katolikus vagyok. De hol van Guise herceg, uram? Azt beszélík, igen szép ember.

Nem felelhettem. Nagy mozgolódás támadt az emelvényen, minthogy a király felkelt helyéről, s az anyakirálynéba karolva megindult a Miasszonyunk-templom kapuja felé, hogy odabent misét hallgasson. Navarrai Henrik ellenben, ki nem óhajtott misét hallgatni, a maga részéről a püspökségi kolostor felé tartott (ez a kolostor szomszédos volt a templommal). Példáját nyomban követte Condé hercege, Coligny tengernagy, a tengernagy veje, Téligny, La Rochefoucauld gróf és sok más protestáns nagyúr. A menyasszony a király nyomába szegődött Anjou herceg karján, ki a misén a vőlegény szerepét volt hivatva betölteni.

Egyszeriben nagy oda-vissza áramlás támadt a dobogón: a pápisták a templomhajó irányában áramlottak, s a hugenották ellenkező irányban; ők a kolostorba igyekeztek, hogy ott sétálgassanak fel-alá a mise alatt, a templomi szertartás végét bevárando, melynek lezajlása után Margot visszatér az emelvényre, s a pap megáldja a különös párt, kiket, mielőtt Istenben egyesülhettek volna, örökre elválasztott egymástól vallásuk.

- Ez a szépleány bizonyára szívesebben esküdne örök hűséget Guise híján akár a saját fivé-rének is, a fáraók példáját követve, semmint e navarrai bugrisnak. Talán kegyelmedékhez, vidékre is eljutott annak a híre, hogy kamaszskorában a herceg a kelletténél is jobban szerette húgát - mondta fojtott hangon Quéribus, míg Margot és Anjou herceg után pillantottunk.

- S nem rút rágalom volt-e a híresztelés - hűltem én el. - Honnan vették?

- Biztos forrásból. Margot-tól.

- S a herceg?

- Mióta Margot Guise ágyasa lett, a herceg gyűlöli is, szereti is. A király úgyszintén. És Alencon herceg is. A forró firenzei vér nem tagadja meg magát: Margot-t mindhárom fivére szereti, de olasz módra, féltékenyen.

Megriadtam e szabados beszédétől, s gyorsan körülkémleltem. A testvérpár már a templomhajóban járt, az udvar őket bámulta sűrű mosolyok, kacsingatások, susogások kíséretében, melyek világosan megmutatták, mi csekély tisztelettel viseltetnek a lelkük mélyén ezek a kétrét görnyedő udvaroncok uralkodók iránt. Tudom már, gondoltam, miért oly rebellis, pimasz és lázadó Párizs népe: fentről veszi a példát.

Hugenotta létemre nem voltak oly nagyok skrupulusaim a tekintetben, beléphetek-e egy pápista templomba, hogy meg ne fojthattam volna őket már bölcsejűkben. Elvégre nem hagyhattam faképnél a hölgyeket és drága Quéribusömet. És zokon ne vedd, olvasóm, ha a király vallásán vagy, de mi tagadás, minden pompája ellenére végeérhetetlennek tetszett a mise. Négy keserves órá hosszat tartott. Már arra gyanakodtam: a szent káptalan kanonokjai szándékosan nyújtották el, hogy bosszantsák Henriket és hítsorsosait, kik ezalatt a kolostor kertjében sétáltak fel s alá, a sokaság morgolódásának s fenyegetéseinek kitéve, mely számánál fogva elnyomta volna, s pusztá kézzel ízekre szedte volna őket, akármilyen vitézek voltak is, a francia és svájci gárdisták nélkül. Hanem amint utóbb elmesélték, egyre szaporodtak a mocskos, gyalázkodó megjegyzések, s nincs is tán oly sértés avagy fenyegetés, amelyet fejükhöz ne vágta volna. Végezetül már ilyeneket mondtak: „Eretnek kutyák! Mocskos pogányok! Pokol küldöttei! Nem akartok misét hallgatni? No, mi majd rákényszerítünk!” A mieink sem mutatkoztak náluk bölcsebbnek s eszesebbnek, válaszul durva tréfákat eresztettek meg fennhangon Szűz Máriáról és a szentekről, holott bizony jobban tették volna, ha e szökat bévül tartják foguk kerítésén, mert oly magasra csapott az ellenük irányuló, ádáz

gyűlölet lángja, hogy már-már úgy tetszett, pillanatokon belül kihajt Párizs égő kövei közül a vérontás.

Én mindebből mit sem láttam. Életemben másodszor hallgattam misét, de most a Miasszonyunk-templomban, s szemem-szám elállt a kórusban zajló ceremóniák láttán, hol színpompás miseruhákba öltözött, süveges papok jöttek-mentek lassú méltósággal; olyan fényűző volt az egész szertartás, mintha egyenesen az udvari ünnepségek ragyogásával akart volna vetekedni. Soha nem láttam még ilyen hatalmas boltívek alatt ehhez fogható káprázatos színjátékot, s hacsak szememre és fülemre hallgatók (mert a zene és ének igen fülbemászó volt), meghódított volna e rítus bámulatos szépsége, de én a hugenotta vallás dísztelen kultuszán nőtem fel, s oly hívságosnak, világiasnak és feleslegesnek láttam hivalkodó pompáját, hogy visszataszított, noha gyönyörködtetett is. De ez a gyönyörűség is rohamosan fogyatkozott az órák múlásával, s végül nyom nélkül elenyészett.

Végre elhangzott az Ite, missa est, kiléptünk a székesegyház hűvös boltozata alól, s visszatértünk a kapu elé, az emelvényre. A nap éppen delelőn állt s forrón tűzött ránk. A király s az anyakirályné helyet foglalt középpont két karosszéken, Margot letérdelt a két imázsármoly egyikére, melyet a mise alatt állítottak a király széke elé. Anjou herceg kifürkészhetetlen arccal hátrébb lépett, s elküldte Montmorency-t a navarraiért, ki hugenottái kíséretében visszatért a kolostorból és Margot mellé térdelt, szemközt Bourbon bíborossal, a digne-i püspökkel és két olasz főpappal, kiket azért állítottak ide, hogy elhitessék a jónéppel: a pápa megadta hozzájárulását e nászhoz. Isten tudja, hol szedhették össze őket, visszataszítóan aljas képük volt.

Margot halásápadt volt, szája duzzogó, arca elutasító, s akár mert szabad folyást engedett természetes ellenszenvének, akár mert abban a reményben játszotta el a kisdud komédiát, hogy az egyház egy szép napon kellő oknak tekintí majd házassága semmisnek nyilvánítására, amikor a bíboros megkérdezte tőle: férjéül fogadja-e „Bourbon Henriket, Navarra királyát”, egy árva kukkot sem válaszolt, hanem dacosan felszegte fejét, s szobormerev arccal, némán és mozdulatlanul bámult a bíborosra. Képzeltetni mekkora volt az udvar elképedése és megbotránkozása. Mind elnémultunk, s visszafojtott lélegzettel vártuk a folytatást. De nem sokáig. Mert az anyakirályné, akit soha semmi nem ejtett zavarba, a királyhoz hajolt, s a fülébe súgott valamit. Károly haragosan megragadta hátulról Margot tarkóját kemény kezével, melytől sok fájdalmas ütleget elszenvedett már Margot, amikor kitudódott kapcsolata Guise-zel, s erőnek erejével rákényszerítette, hogy nyakat s fejet hajtson. Ámbár e főhajítás nem volt éppen önkéntes, Bourbon bíboros beleegyezésnek tekintette, s folytatta az ünnepélyes, latin nyelvű áldásszöveget, s eljutott az előírt, szent szavakhoz, melyek egyesítették a boldog párt - jóban, rosszban -, s a rossz máris itt volt.

Jó órába tellett, míg hintónkhoz visszavergődöttünk, annyira megnőtt a tolongás a Citében, mióta ideérkeztünk. S abból, amit a párizsiak egymás közt beszéltek, úgy tetszett: a nép, noha meg szándékozik ünnepelni az eseményt (melyet gyűlöletesnek tart) evéssel, ivással, táncsal (ami fölött a pápista papok szemet hunytak, lévén sokkal kevésbé szigorúak, mint a mieink), a legkevésbé sem békült ki e házassággal, noha immár megkötetett. Annál is kevésbé, mivel a papok s szerzetesek, kik ez emberfolyamba elvegyültek, úgy prédikáltak az utcán, mintha a szószéken lennének, s egész úton lázító szavakkal ítélték el Jezabelt és Achábot; e neveket illeték, úgy hiszem, mint már említettem, Katalint és a királyt, kit azzal gyanúsítottak, hogy titokban a reformáltak vallásának kedvez. Jelölül annak, hogy a mi hitbuzgó századunkban könnyen számít bárki eretneknek a többi szemében, hisz a mieink is e névvel illeték Katalint a bayonne-i találkozó után, hol rút alkuba bocsátkozott II. Fülöppel, a hugenották megöletését ajánlva föl egy spanyol házasság ellenében.

Négy napon és négy hosszú éjszakán át állt a bál a Louvreban, folyt az eszem-iszom, a tánc, és ünnepség ünnepséget követett. Én minden mulatságon részt vettem, s mivel nem kívánom itt a szentet adni, megvallom: koromhoz és természetemhez illően igen jól is éreztem volna magam, ha nem elegyedtek volna e vigasságok közé minduntalan a velem egy valláson lévőknek szánt tövises és tüskés.

Augusztus huszadikán például előadtak hercegeink a kis Bourbon-palota előtti téren ácsolt színpadon egy némajátékot, ez keserves falat volt, igencsak megfeküdte a gyomrunkat. Elkárhozott lovagok - Henrik, Condé, La Rochefoucauld - megostromolták a Paradicsomot, melyet tizenkét bájos nimfa testesített meg, a többi között Margot és Marie de Clèves, Condé hitvese, akit Anjou herceg fájdalmas szerelemmel szeretett. De előjöttek az angyalok: a király, oldalán Anjou és Alencon hercegekkel. Az angyalok legyőzték és visszaűzték a pokolba - a dobogó bal felére - a gonoszokat. A pokolban bengálitűz égett, és kénes gőzök gomolyogtak. Eztán táncra perdültek nimfák és angyalok, és sokáig ropták, miközben az ördögök kínozták a foglyokat. Végül nekik is megbocsátottak, és kiszabadultak, nem saját erejükből, hanem a nimfák közbenjárására. E kibontakozás a maga hazug szelídségével mintegy betetőzte az allegória sértő voltát.

Huszonegyedikén még gonoszabb játék következett. Törökök - természetesen Navarrai Henrik és Condé, komikus jelmezben - támadtak rá három amazonra, akiket a király és fivérei személyesítettek meg fedetlen kebellet - ám a megtámadottak nő létükre szempillantás alatt elbántak támadóikkal.

Aznap Gertrude de Luc úrhölgy megkért, kísérem el Victor atya prédikációjára. Az atya híre Normandiába is eljutott. Szálas természetével, szentori hangjával a páter jobban bevált volna katonának, mint csuhásnak. Szószéke mellvédjét döngetve két álló óra hosszát mennydörgött a királyi házasság ellen. E „szörnyű istentelenségért”, fájdalom, nemcsak azokra sújt majd le a büntetés, „akik azt elkövették”, hanem az egész népre. Victor atya itt imára kulcsolta két kezét, s fejét hátravetve úgy bámult az égre, mintha egyenesen onnan - mintegy magából a forrásból - merítene szent ihletet, és azt bömbölte, olyan hangon, hogy a boltozat beleremegett:

- Isten nem fogja eltűrni e gyűlöletes nászt.

Mire hívei, kik addig tátott szájjal, lélegzet-visszafojtva hallgatták, helyeslően felmorajlottak, s zúgásuk fokról fokra oly vad és iszonyú morgássá fajult, hogy az nem is volt fogható máshoz, csak egy falka véreb üvöltéséhez, kik nekifeszülnek mind a pórásznak, s nagyra tátott pófával csaholnak, kimutatva éles fogaikat.

Kilencedik fejezet

Ugyane nap, huszonegyedik este Quéribus meghívott saint-cloud-i nyári lakába, hol menedéket keresett a nap heve ellen, Luc úrhölgy és Zara társaságában. De bármennyire csábító lett volna is a lombok békéje az ünnepi hajcihő után, nem akartam velük tartani, mivel Victor atya prédikációjáról kijövet belebotlottam Delay labdakészítő mesterbe, ki, mint tudjuk, szívébe fogadott, mert mindig készséggel s figyelmesen hallgattam fecsegését, úgy találván, hogy udvari pletykáinak van sava-borsa, legalábbis számomra, ki új voltam a Louvre-ban s nemigen párizsiasodtam még el, noha Quéribus az ellenkezőjét állította, azt tudniillik, hogy ha csak egy hónappal maradnék tovább a fővárosban, tökéletes kislovag válna belőlem.

A labdamester híret vette, hogy hamarosan távozni készülök, s megtudakolta - lévén természetből fogva roppant kíváncsi -, elégedetten térek-e meg hajlékomba.

- Fájdalom, nem, mester uram - feleltem én nagyot sóhajtván -, azért jöttem volt Párizsba, hogy elnyerjem a király kegyelmét, minekutána odalent, a Sarlat-vidéken megöltem egy nemesurat, ámbár becsületes párbajban. Hanem a király elzárja előlem ajtaját a zekeűgy óta, mivel úgy véli, Anjou herceg pártján vagyok.

- Mit hallok? - vonta fel a szemöldökét a labdamester, fejét önérzetesen felszegve. Jóllehet párizsi volt, úgy hengegett, mint egy gaszkon. - Károly nem fogadja? Hitemre, én segíték e bajon! Számíthat rám. A dolog máris el van intézve: holnap beszélni fog a királlyal. Legyen az én labdapályámon tíz óra tájban, s én beszerzem abba a páros játszámába, melyet Károly holnap készül megvívni Guise-zel, Télignyvel és az angoulême-i fattyúval, ki tudtommal éppen az ágyat őrzi, szörnyű fejfájása miatt, tehát nem jelenhet meg holnap a pályán. Én majd úgy intézem, hogy kegyelmed álljon be helyette.

Nem akartam hinni a fülemnek. A mester úgy beszélt, mintha a királynak is parancsolna, de szinte hihetetlen volt, hogy célt érjen ott, ahol Nancay úr kudarcot vallott. De mivel tapasztaltam már hasonló helyzetben, hogy Delay páratlanul pimasz IX. Károllyal szemben, s azt is, hogy az udvarnál nem mindig az van a legnagyobb hatással a hercegekre, akinek a legmagasabb a rangja, sőt, elhatároztam: szerencsét próbálok, s vállalom a kockázatot, lévén az, az igazat megvallva, vajmi csekély, mivel ez a saint-cloud-i kiruccanás nemigen volt ínyemre (akármilyen szépnek láttam is megérkezésemkor e falut és malmait). Úgy sejtettem, még a szép Zara karjai is sanyarú vigaszt jelentenének számomra, ha közben vérző szívvel Quéribus karjai között kellene látnom Gertrude-öt, s újfent tanúja lennék, mint csalja meg dali Samson öcsémet és mondhatni, jómagamat is, hisz oly nehéz volt bájainak ellenállnom; igazán nem nézhettem jó szemmel, hogy mást boldogít velük.

Tehát másnap, huszonkettedikén tíz óra tájban elballagtam a Louvre-ba. A király éppen akkor lépett ki udvaroncaitól körülvéve a Bourbon-palotából, amikor én a rácskapuhoz értem. Gondolom, misét hallgatott. Ugyanazon percben vonult ki a gyalogkapun át a Louvre-ból Coligny tengernagy, több protestáns nagyúrtól követve. A két csoport összetalálkozott a palota előtti kis téren - az egyik selyemben-báronyban pompázott, a másik talpig feketében -, s kölcsönösen üdvözölték, ölegették egymást, s túlradó barátsággal kívántak egymásnak szerencsét, amire a király adott elsőül példát: „atyámnak” nevezte és arcon csókolta a tengernagyot. Majd belé karolt, s a fülem hallatára meghívta: jöjjön, nézze meg labdajátékát az öt szűzhöz címzett pályán, amire a tengernagy pusztán udvariasságból igent mondott, noha a lelke mélyén bizonyára mérhetetlenül léhának ítélte mindazon játékokat, bálokat, vacsorákat és pantomimeket, melyekre az udvarnál sor került Margot hercegnő esküvéje óta.

Én még sosem láttam ilyen közéről a tengernagyot. A hugenotta királyt éppoly nehéz volt megközelíteni, mint Franciaország királyát, ámbár őt nem övezte pompa s fényes kíséret. Ezért figyeltem őt igen-igen kíváncsian egész idő alatt. Arca felette komoly volt, s világos szemének tekintete valamiféle tiszteletparancsoló hajthatatlanságról árulkodott. Kis lila bársonysipkája alól kilátszó haja inkább ősz volt, mint barna, arcát ráncok barázdálták, teste ellenben csupa izom volt, amit szigorú erkölceinek s egyszerű étlendjének köszönhetett. Fekete bársonyzekét viselt, kis hugenotta körgallérja alatt a Szent Mihály-rendjelet hordta nyakba vetve ettől soha egy percre meg nem vált. Ódivatú buggyos, kurta, fekete bársonynadrágjához fekete selyemharisnya társult, és fekete papucs, mely, úgy látszik, lejárt a lábáról, mert mialatt figyeltem, kétszer is megállt, hátralépett és nagyot toppantott, mint aki a helyére teszi a papucsát. Ezen az apróságon akkor nevettem - rosszul illett ugyanis e nagy ember méltóságához -, de, akármennyire kicsiny dolog volt is, következményei felmérhetetlenek lettek az okok ama könyörtelen láncolatában, mely a szörnyű vérontáshoz elvezetett.

Mivel a Colignyt kísérő nemesurak között megpillantottam Geoffroy de Caumont-t, Milandes és Castelnau urát, ki unokabátyám volt, lévén anyám Caumont lány, hozzáléptem és üdvözöltem. Igen megörült nekem (nem találkoztunk itt Párizsban, minthogy ő a falakon kívül vett szállást, Saint-Germainben), szívélyesen megölelt, és bemutatott társainak, Télignynek, akit látásból már ismertem innen a pályáról, továbbá Montgomery grófnak, egy igen hosszúúra nőtt s igen merev derekú, deres fejű úrnak, ki nem

érezhette túlságosan jól magát az udvarban, mivel sem a király, sem az anyakirályné nem méltatta soha egyetlen szóra avagy pillantásra sem; megbocsáthatatlannak tekintették ugyanis, hogy az ő kopjája okozta volt II. Henrik halálát azon a bizonyos párviadalon; Ferrières úrnak, Chartres kegyurának, ki a legbölcsebb s legkörültekintőbb volt a protestáns uraságok között, mint ez az elkövetkezőkből hamarosan ki is tetszik; Guerchy úrnak, egy igen szép, de roppant hirtelen kezű nemesúrnak, kit az aznapi tanács békített éppen ki a pápista Thiangé-zsal, akibe belekötött volt; Briquemaut-nak, ki akkor hetvenesztendős volt már, de emlékeztem rá, hogy tizennégy esztendővel annak előtte álruhában kikérelte az akkor angol kézen levő Calais védőműveit; La Rochefoucauld grófnak, kit elég volt megpillantani s máris megszerette az ember (s ha igazat beszéltek, a király maga is), s ki csupa mosoly, báj és derű volt viruló ifjúságában; s végül de la Force úrnak, ki szegről-végről ugyancsak Caumont-rokon volt, s kit kétfelől fiai fogtak közre. A kisebbik, Jacques akkor tizennégy esztendő volt, magas homloka, ragyogó tekintete mélyen emlékezetembe vésődött. Hajaj! Hányan éltek aznap, tudtukon s hírükön kívül, e vitéz és szép urak közül, kik oly magabiztosnak látszottak, az augusztusi verőfényben életük utolsó előtti napját!

Az ő nyomukban, valamint a király és Coligny nyomában, még mindig élénken és szívélyesen társalogva léptem át az „Öt szűz” küszöbét, amikor valaki hátulról a vállamra ütött. Megfordultam.

- Mi fili - mondta halkan Fogacer -, búcsúzni jöttem, minthogy nagy bánatomra kénytelen leszek megfosztani magam szép arca látásától. Azonnal indulok.

- Hová? - kérdeztem elhűlve.

- Azt nem tudom - felelte fojtott hangon Fogacer, s magasra vonta sátáni szemöldökét -, ámbár a hercegnek azt mondtam, Languedocba készülök, meglátogatni beteg édesanyámat, kit magunk közt szólva, gyermekfejjel vesztettem el. Megyek, mint őszi falevél, amerre a szél sodor.

- Hát nincs úticélja?

- Van is, nincs is. A molnár-hídi vásárban megpillantottam egy kis komédiásfiút, ki megigézett mutatványaival. Oly bájos és csinos, hogy a kárhozatba vinne egy Szent Jeromost is, ki éppen a halálon s a világ bűnein töpreng. Trahit sua quemque voluptas. Ez a csodalény holnap vidékre utazik társaival együtt. Én követem.

- Okos dolog ez, Fogacer?

- Okosabb lenne-e itt tengetni haszontalanul napjaimat, örökösen róla álmodozva?

Amire nem volt mit felelnem. Jól ismertem én az effajta álmokat, bármennyire különbözött is tárgyuk Fogacer ábrándjainak tárgyától.

- Fogacer, kívánom, légy olyan boldog, amilyen csak lehetsz - mondtam.

Ő nevetett, gondolom azért, hogy meghatottságát elrejtse, s nevetve biztosított róla, hogy ha tudna imádkozni, imádkozna értem s azért, hogy elnyerjem a király kegyelmét, s búcsúzóul megölelt, sebtén, mintegy lopva, de erősen, és máris továbbállt szökdécselve, mint egy fekete bogár, s én ott maradtam egyedül, és döbbsen tapasztaltam, mennyire védtelennek érzem hirtelen magam e különös városban, lévén az én Samsonom Montfort-ban, Quéribusöm pedig Saint-Cloud-ban. S amint ott álltam, földhöz szegzetten, elhomályosult aggyal, egyszerre igen familiárisan karon ragadott valaki, s hamisítatlan párizsi pimaszsággal, csúfondárosan rám szólt:

- Siorac uram; mit áll itt s bámul, mint borjú az új kapura? Elintéztem a dolgot. Az ígélet szép szó, ha megtartják, úgy jó. A király játszótársául fogadta, minekutána megnyugtattam, hogy kegyelmeddel biztosan megnyeri a játszmat is, a kétszáz aranyat is, amelyet Guise és Téligny magukra tettek. Fussunk, barátom, a király türelmetlenebb, mint ördög a szenteltvíztartóban!

A király csakugyan alig bírt már magával. Ütőjét lóbálta, toporzékolt, s alig is viszonzta mély bókomat, annyira várta már, hogy ott lásson maga mellett ingujiban, s a teremtsit! soha nem vettem még le oly gyorsan zekémet, mint aznap, Delay segítségével, ki ruhámat is, erszényemet is magával vitte az emelvényre.

- Kezdjük végre! - robbant ki Károly. - Ízzé-porrá akarom zúzni mind a kettőt! Hogy hívnak?

- Pierre de Sioracnak, felség. A périgord-i Mespech bárójának kisebbik fia vagyok.

- Siorac, jó-e a fonák ütése? - kérdezte a király, kinek modorában s magaviseletében nyoma sem volt Anjou herceg finom udvariasságának. Rögtön letegezett, ahelyett hogy magázott volna.

- Azt mondják, felség, tűrhető.

- Akkor add mindig fonákra a labdát Télignynek, az övé gyenge.

Úgy tettem, mégpedig szinte megállás nélkül, Károly többször elismételt parancsára - én magam udvariatlannak tartottam volna az effajta adáztságot. Meg is nyertük az első játszmat úgy, hogy ellenfeleinknek egyetlen játék sem jutott: Téligny egyetlen ütésemet sem bírta visszaadni, s Guise is sokkal rosszabbul játszott, mint szokott. Hol gondolataiba merült el, hol körülkémlelt, s lopva minduntalan Coligny-t leste, mintha alig várná már, hogy elmenjen innen.

A tengernagy azonban nyugodtan és higgadtan ült a tribünön - mondják, mindig ilyen volt -, s udvariassan megdicsért egy-egy szép ütést, bármit gondolt is magában az effajta haszontalan testmozgásról s mindazon játékokról és párviadalokról, melyeket tizennolcadika óta kedve ellenére végig kellett élveznie. A király kijelentette: bolondozni akar, míg tart az ünnep, és addig senki ne merje szóba hozni előtte az ország ügyeit, legyenek bármi fontosak is.

Végre felkiáltott a király: szünetet kér, inget óhajtott váltani, s csakugyan csuromvíz volt az inge (lévén a hőség igen nagy a négy fal kerítette pályán). Akkor felállt a tengernagy, engedélyt kért a távozásra,

és elvonult a nemeseitől követve. (Úgy tetszett, Guise örül, hogy távozni látja.) Majd mialatt egy inas Károlyt szárazra dörzsölte oly buzgalommal, hogy majd a bőrét nyúzta le, Delay hirtelen odalépett a királyhoz, s azt mondta:

- Uram, Siorac úr kegyelmet kér felségedtől, egy nemesúr miatt, kit párbajban megölt.
- Nem adtam-e ki rendeletet a párbaj ellen? - kérdezte rosszkedvűen, zordan és egykedvűen a király.
- Uram - szóltam közbe -, ellenfelem lesben állt az úton, s az áruló páncélinget vett zekéje alá, minekelőtte párbajra kihívott volna.
- Krisztus kinszenvedésére! - a király lelkében egyszerre kigyúlt az érdeklődés egy szikrája -, akkor hogyan ölhetted meg?
- Kéthüvelyknyire döftem kardomat bal szemébe.
- Kéthüvelyknyire - villant kegyetlen fényben a király szeme. - Kéthüvelyknyire! Derekas dőfés lehetett! Siorac, kegyelmet adok neked.
- Miért ne írná alá felséged máris a kérelmet? - avatkozott közbe Delay, ki jól tudta, mennyit ér Károly szava. - Imhol a toll, papiros, egy inas háta...
- Untatsz, Delay - felelte a király, akire ráadták már a tiszta inget, s mindenáron játszani szeretett volna.
- Felség - erősködött Delay, aki nyilván éppoly jól megtanulta, mint az anyakirályné, hogyan kell Károly akarátat tolakodással megtörni -, felséged maga szokta mondani: addig verd a vasat...
- Nyughass, Delay, nyughass! Játsszani akarok - tiltakozott Károly.
- Felséged sokkal jobb kovács, hogy ne addig verné a vasat, amíg meleg - bókolt Delay.
- Add hát azt a tollat, mordizomadt! - állt rá Károly, a mester állhatatosságától s hízelgésétől elgyengülve.

És sebtében lefirkantott egy-két szót - a kegyelmet - egy inas hátán, majd, ahogy az írással végzett, hirtelen nagyot rúgott az inas hátsó felébe, mintegy így állva bosszút a rajta esett erőszaka-kért. A szegény ördög elterült a földön, Károly a hasát fogta nevetésben, s ismét jókedvre derülve meglóbálta ütőjét, s bohókásan ugrabugrálva felkiáltott:

- Munkára fel, komám! Krisztus kinszenvedésére, porrá zúzzuk a fickókat! Enyém a kétszáz arany!

Haj, olvasóm, nem kérttem én magam, de nem ám! Zsebemben a kegyelemlevéllel, melyet idő híján meg sem köszönhettem még Delaynek, s egészen elképedve azon, hogy ily hosszú várakozás, ezer udvari bosszúság és kalamajka után ily gyorsan elnyerhettem, játszottam, mint az eszeveszett, s magas kedvemben kész lettem volna annyi labdát ütni fonákra szegény Télignynek, hogy azt sem tudja, melyik szenthez avagy boszorkához folyamodjon segítségért. És tisztán emlékszem: ettől fogva csakugyan nem nyert el egyetlen labdát sem ő, sem Guise, ki Coligny távozása óta annyira szórakozottnak látszott, hogy az ember azt mondta volna: a labdát sem képes immár szemmel tartani, csak vaktában csapkod.

Négy teljes játékot nyertünk így el zsinórban, az eredményjelző csakis a mi pontjainkat számlálta, és szempillantás alatt befejeztük volna a játszmat is, ha nem támad egyszerre éktelen zenebona és tumultus a pálya kapujában. Hirtelen berontott a pályára Yolet, zihálva, könnyezve, holtra váltan a rémülettől, elannyira, hogy csak tátogott, de szó nem jött ki a száján, csak jajkiáltás. Térdre borult, s kezét tördelve jajgatott:

- Jaj, felség, jaj!

- Krisztus kinszenvedésére, mi ez? - horkant fel haragosan a király. - Ki meri megzavarni a királyt játék közben?

- Jaj, felség - Yolet a haját tépte, arcát karmolászta kétségbeesésében -, meg akarták ölni a tengernagyot!

- Hogyan? Csak akarták? - rezzent össze Guise.

És ha száz évig élek, sem felejttem el, micsoda mérhetetlen csalódással ejtette ki e szót: akarták. Ennyit és nem többet, mert azon nyomban elnémult, s kővé dermedt. Arca kifürkészhetetlen volt, szemét a földre sütötte.

- Ó - sóhajtott elképedve a király. Előbb Yolet-ra bámult, majd Guise-re s végül a labdára bal kezében (mert éppen adogatni készült), s akkor hirtelenében elfutotta a pulykaméreg, de egészen gyermeteg módon, mintha csakis az bántaná, hogy félbe kellett szakítania a játékot.

- Hát már sosem hagynak békén? - kiáltotta, s ütőjét földhöz vágta magánkívül dühében.

Végighordozta rajtunk neheztelő tekintetét, mintha bizony mi, akik elképedve és némán bámultuk őt, lennének okai a játszma félbeszakadásának, és nagy léptekkel elsietett; inasa futva is alig ért nyomába. Azt sem jutott eszébe megkérdezni, mi van a tengernaggal: meghalt vagy megsebesült? E kérdést végül Téligny tette fel elhaló hangon Yolet-nak, ki egyre csak sírt, jajgatott a földön térdepelve, és istenesen megrázta, hogy magához térítse.

- Megsebesült - zokogta Yolet.

- Téligny uram - szólt Delay labdamester, ki, amilyen fontoskodó volt, mindenbe beleszólt, mintegy királynak érezve magát a maga terepén -, szabad-e emlékezetébe idéznem, hogy Siorac úr orvos?

Én szó nélkül zekémbe bújtam, s Téligny nyomába eredtem, ki tekintetével erre kért, mivel szólni nem bírt. Téligny rohant, ahogy a lába bírta, megkerülte a Bourbon-palotát, végigfutott a Fossés Saint-Germain utcán, keresztezte a Szárazfa utcát, s végül eljutott a Béthisy utcába. Itt egy kisded téren állt a ház, hol a tengernagy szállást bérelt. Mint később megtudtam, a ház a Du Bourg családé volt, a II. Henrik

alatt vértanúhalált halt hugenotta Du Bourg leszármazottaié.

A ház előtt s odabent is pártombéli nemesurak tolongtak. Mindenkit felháborított és kihozott a sodrából e merénylet, s felháborodásuknak hangot is adtak, ki franciául, ki okcitánul (sok volt köztük a gaszkon avagy a mi déli vidékünkéről való). Egyesek sírtak, mások dühöngtek, kardjukat rázták és azt kiáltozták: kegyetlen bosszút állnak majd a gyilkosokon, vérüket ontják, egytől egyig leölik őket... Téligny csak nagy nehezen bírta átvergődni ezen a forrongó sokaságon, engem pedig, ki igyekeztem vele tartani, valaki durván megállított. Villámló szemmel kérdezte, ki vagyok, s mit akarok. S amikor azt feleltem, orvos vagyok, rám ripakodott:

- A tengernagy nem áll szóba pópista orvossal.

- De én hitsorsosa vagyok - feleltem.

Téligny hátrafordult, s megerősítette szavaimat, mire az ipse dühösen morogva végre utamra engedett.

Téligny felfutott az első emeletre vezető lépcsőn - én mindenütt a sarkában -, s be a tengernagy szobájába. Ott ült egy karosszékekben halálsápadtan a tengernagy, jobb kezét, melynek mutatóujjáról véres cafatként lógott le a két felső íz, feltartotta. Bal karján, a könyöke fölött, erősen vérző seb éktelenkedett. Megkértem az ott lévőket, hozzanak sietve borlelkét és kötést, s mindenekelőtt ollót. Valaki rögtön a kezembe is nyomott egyet, s én nekiláttam felválni a tengernagy zekéjének a bal ujját, minekutána zekémet levetettem, hogy össze ne kenjem vérrel. S ámbár igen óvatosan vágtam, nem kerülhettem el, hogy itt-ott meg ne moccantsam a sebesült kart. Mindannyiszor megrándult a tengernagy arca, ki eközben rám szegezte világos szemét, s összeszorította ajkát, s ámbár patakzott arcán a verejték, mit sem szólt, s fel sem szisszent.

Éppen lehántottam a karról a ruhát, amikor nagy megkönnyebbülésemre megérkezett Ambroise Paré, Mazille úr, a király orvosa társaságában. Ugyanabban a percben hozta be valaki - úgy hiszem, Cornaton, Coligny zászlótartója - a kért kötést és a borlelkét. Ambroise Paré elvette tőle, pár cseppet öntött egy pohárba, kezébe fogta a sebesült mutatóujját, valamint az ollót, mellyel a ruha ujját felvágtam, s azt mondta igen szelíden:

- Tengernagy úr, nagyon fog fájni.

- Türelmes leszek - felelte Coligny.

És igen sápadtan és erősen verejtékezve, de bámulatosan nyugodt arccal nézte végig, amint Ambroise Paré végképp lemetszette mutatóujja két ízét azzal a rossz ollóval, de olyan ügyesen, mintha egy éles sebeszkést forgatott volna. Majd bekötözte az ujjcsontot, mialatt Télignyné szívszaggatóan zokogott apja lábainál.

- Most következék a bal kar! - mondta meg nem remegő hangon Coligny.

- Hogyan, tengernagy úr, azt is le akarja vágatni? - kérdezte Paré.

- Le én.

- Mi a véleménye, Mazille úr? - fordult az orvoshoz Paré.

- Úgy vélem, könyékből kell leválni - felelte Mazille. - A seb igen nagy, s a csont is megsérült.

- A hús rendesen összeforr, a csont is - rázta a fejét Paré -, feltéve hogy nem fertőződik el a seb.

Látom a bemenet helyét, de nem a kijövetelét. Következésképp benn van a golyó. Mi a véleménye, Siorac úr?

- Hogy elsőbben is a golyót kellene kivennünk - feleltem, mérhetetlenül elcsodálkozva azon, hogy a hírneves kirurgus kikéri a véleményemet. - S csak akkor vágjunk - tettem hozzá -, ha fertőzés van és gennyedés.

Mazille úr vita nélkül elfogadta e véleményét, oly nagy és általánosan elismert volt a király kirurgusának hozzáértése, tapasztalata és tudása kováspuska-lövések dolgában - noha Paré nem volt orvosdoktor, csupán mágiszter és az sem régóta. Ambroise Paré megkérdezte, akad-e a jelenlevők között valaki, aki pontosan elmondhatná, hogyan esett a gyilkos merénylet, hogy fogalmat alkothasson a golyó pályájáról, ez lévén rendes módszere, mielőtt megszondázta volna a sebet s kiemelte volna a golyót.

- Én - jelentkezett de Guerchy, az a jóképű nemesúr, akit aznap békített ki a tanácsban a tengernagy Thiange-zsal.

- Beszéljen, Guerchy - szólt a tengernagy, majd Télignynéhez fordult, ki még mindig ott térdepelt zokogva előtte, s azt mondta neki, igen-igen szelíd hangon:

- Miért sír, leányom? Egy veréb sem hullhat úgy le az ágról, hogy ne Isten akarta volna. Nem csoda-e, hogy ő szenvednem enged hitemért?

- Királyi kirurgus úr - nyögte ki nagy keservesen Guerchy, aki forró könnyeket sírt, mint körös-körül mindenki, Yolet, a tengernagy inasa, Nicolas Muss, német tolmácsa, La Rochefoucauld gróf, Monins kapitány, Téligny, Ferrières úr, Chartres kegyura, Cornaton, a zászlós és Merlin lelkipásztor, ki meg sem próbálta a tengernagyot vigasztalni, olyannyira nehezére esett magamagát megvigasztalnia a barátját és egyházát ért váratlan, szörnyű csapás miatt.

S mivel Guerchy csak sírt és nem jött szó a szájára, a tengernagy, ki most is végtelenül nyugodt volt és állhatatos, noha viasznál sárgább, ismét ráparancsolt:

- Beszéljen, Guerchy!

S oly nagy volt a tengernagy hatalma emberei felett - kik úgy tisztelték őt, mint Isten küldöttjét, ki hivatott pártjukat győzelemre vinni -, hogy elég volt két szava, s Guerchy, elfojtva zokogását, erőt vett

magán.

- Igen közelről láttam az aljas merényletet - mondta, immár nyugodt hangon. - A tengernagy úr jobbján haladtam, tisztelem jeléül kissé elmaradva mögötte. És ezt rosszul tettem - csuklott el fájdalmában hangja -, mert ha vele egy vonalban haladok, testemmel oltalmaztam volna őt meg.

- Tovább, Guerchy - intett Coligny.

- A tengernagy úr egy levelet olvasott mentében, s mivel papucs minduntalan leesett lábáról, időről időre toppantott, hogy lába fejét a papucsba visszadugja, ilyenkor teste is hátrébb mozdult valamiképp. Ez a mozdulat mentette meg életét. A lövés jobbról jött, pár lépésről egy házból, mely a Saint-Germain l'Auxerrois kolostorral szomszédos.

- Honnan lőttek? - kérdezte Paré.

- Egy rácsos ablakból, melyet még egy rossz függöny is elfedett. A dörrenés után megláttuk a lövés füstjét, s kivont karddal átrohantunk az úton, ám a szobát üresen találtuk, de a puska ott volt, még melegen, az ablaknak támasztva.

- Hol volt az az ablak?

- Az emeleten.

- Tehát ferdén föntről lefelé irányult a lövés, a gyilkosnak nem kellett bevárnia, míg profilból látja a tengernagyot. Mivel a tengernagy mindkét kezét maga elé tartotta, hogy a levelet elolvassa, s teste hirtelen hátrébb húzódott, amint papucsába belelépett, a golyó jobb keze mutatóujját találta el és lejjebb, átlós irányban a bal alkar csücskét. A seb helyzetét is figyelembe véve úgy gondolom tehát, a golyót a radius és a cubitus között fogjuk megtalálni, pontosan a könyék fölött.

Megvallom, olvasóm, az enyéimre lesújtó balvégzet fogai között, mely engem is csakoly mély gyásszal töltött el, mint a többi, elragadtatottan hallgattam Ambroise Paré szavait, mivel e percben az orvos elnyomta bennem a hugenottát. Tudtam, hogyne tudtam volna, mi nagy jelentőséget tulajdonított mindig is Ambroise Paré a test helyzetének, a lövedékek helyét kutatván, hisz figyelmesen tanulmányoztam híres traktátusát a puska lövésekről, ahol elbeszéli, hogy amikor Perpignan ostrománál Brissac báró golyót kapott a hátába, a jelen levő orvosok közül egyedül neki, Ambroise Parénak jutott eszébe páciensét abba a pozícióba állítani, ahol s ahogy megsebesült, s kikövetkeztetvén útját, meglelte és kitapintotta a golyót. Itt láthattam e bámulatos módszer újabb példáját, melynek hála, a vágást ott ejthették meg, hol kellett, sok fájdalmat s vért takarítva meg a sebesültnek.

- Vágjon bele, Paré úr - szólt Coligny, fogát összeszorítva, mindazonáltal megmaradva hősi nyugalmában, s gondolom, szent meggyőződésében, hogy e megpróbáltatást Isten maga mérte rá, megtiszteltetésképpen. Nem sokkal később ezt is mondta Merlin lelkipásztornak, s ő egyetértett a tengernaggyal, kinek meggyőződését egyébiránt az itt lévők valamennyien vagy csaknem valamennyien osztották. Nem győztem csodálni e bizonyosságot, melyet én nem éreztem át, de hiszem, innen fakadt az a bámulatra méltó szilárdság és már-már római lelkierő, melyről a tengernagy holtáig tanúbizonyságot tett.

- Tengernagy úr, máris elszalajtottam segédemet szerszámaimért, e rossz ollóval nem végezhetném jól el a kényes műveletet - mondta Ambroise Paré.

S abban a percben vissza is érkezett segéde, zihálva, mint egy kovácsfűjtató, mivel futva tette meg az utat a kirurgus házatól a Béthisy utcáig, a tengernagy szállásáig.

Paré megkérte Monins kapitányt, álljon a tengernagy háta mögé, karolja át és tartsa szilárdan a vállát, Cornaton zászlótartót, hogy bal felső karját és engem, hogy a kezét fogjam. Ennek utána megtapintotta a mondott helyet, majd késével felnyitotta, s egy kicsiny csipesszel, melynek két vékony szára spatulában végződött, megragadta a golyót, de háromszor is neki kellett veselkednie, mielőtt kihúzhatta volna, minthogy az beszorult a radius és cubitus csontok ízületébe. A tengernagy szó, szisszenés és ájulás nélkül tűrte el az operációt, ámbár sápadt volt, mint a fal, és patakokban ömlött róla a verejték. Végre kint volt a golyó, Paré hallatlanul ügyesen emelte ki, s bekötözte a sebet. A tengernagy ünnepélyesen megköszönte segítségünket, és gyenge, de meg nem bicsakló hangon arra kért bennünket: vetkeztessük le és fektessük ágyba. Úgy is tettünk.

Megfigyeltem, hogy Ambroise Paré, mielőtt bekötözte volna, higanyos kenőccsel kente meg a sebet, melyet Mazille doktor némán nyújtott oda neki. Mihelyt a tengernagy ágya kárpítja mögött s annak oltalmában pihent, suttogva megkérdeztem tőlük, miért tették. Paré és Mazille némán nézett össze, azután Mazille úr azt felelte, igen-igen halk hangon:

- Méreg ellen óvó szer. Attól félünk, megmérgezték a golyót.

De akármilyen halkan mondta, Cornaton zászlótartó meghallotta, s ennek meglették a maguk következményei, mint majd látni fogjuk. Nem mintha Cornaton rosszat akart volna, épp ellenkezőleg. Nagyon fiatal volt, és igen szép arcú, szeme jáspisfekete, haja holló, orra egyenes, szája elbűvölő metszésű, termete karcsú, akár az agáré. Zászlótartó volt Coligny zászlóaljában, az elitcsapatban, hol ifjú kora ellenére kitűnt vitézségével, hugenotta hitének szilárdságával és a tengernagyért való rajongásával. Egyszóval tökéletesen egészséges és zárt természet volt, mint hőn szeretett Samson öcsém, s a lelke is volt olyan ártatlan, mint Samsoné, ami sokszor veszedelmes erény.

A tengernagy ágya mennyezete alatt pihent. Ambroise Paré azt mondta, ott marad mellette addig, míg be nem kapok egy-két falatot; s csak akkor távozik majd, ha én már visszaérkeztem. Amire nem mondhattam mást, csak igent, hisz nyilvánvaló volt: igényt tart ittlétemre s ápolói szolgálataimra, tekintet nélkül saját érdekeimre, mert itt mindannyian magától értetődőnek tekintik, hogy én, a hugenotta,

éjemet-napomat a tengernagy üdvének szenteljem. E tekintetben egyházam, melyért nem lelkesedtem különösebben, többre kötelezett, mint szerettem volna.

Amint az emeletről leértem a földszinti fogadóterembe, tapasztaltam, hogy még több protestáns nemesúr tolong itt, mint előbb, s egyszersmind megsokszorozódott bánatuk és haragjuk heve is. S mivel többségük gaszkon volt, szavaik kétségbeejtően felnagyították gondolataikat, s szörnyű fenyegetések hangzottak el nemcsak a Guise-ek ellen - viperafészek, fel kéne égetni! -, hanem az udvar, az anyakirályné, Anjou és Alençon hercegek, sőt a király ellen is. Megriadtam az átkok hallatán, azt gondoltam, e sokaságban bizonyára itt vannak a Mediciek felbérelt kémei - amit később, fájdalom, igazoltak is az események.

Miroul a kapu előtt várt rám, s amint túlhaladtunk a Fossés Saint-Germainen (úgy határoztam ugyanis, visszatérünk az „Öt szűz”-höz, s megköszönöm Delay mesternek, amit értem tett), fojtott hangon, sietősen mondta:

- Uram, ez a gyilkos merénylet erősen bűzlik. Zsebében a királyi kegyelem. Hagyjuk itt e gonosz várost! Induljunk késedelem nélkül haza!

- Szívesen indulnék, Miroul, de nem tehetem - feleltem. - Ambroise Paré meghagyta, virrasszak a tengernagy mellett. Hogyan mondhatnék nemet, orvos létemre?

- Jaj, uram - Miroul felemás s rendesen oly vidám szemét elsötétítette az indulat. - Idézzé, kérem, emlékezetébe atyjaura szavait, ki meghagyta volt uramnak: veszedelem idején kérje ki tanácsomat. Most nagyobb a veszély, mint valaha. Párizs vérszagot orrontott, s hamarosan ránk támad. Elég az utcán végigmenni, hogy tapasztalja az ember, mint sértegetik s provokálják a párizsiak azokat, akikben hugenottát gyanítanak. Uram, kelepcebe estünk, torkunkon a kés. Fussunk innen, amíg lehet!

- Lovak nélkül, Miroul? - vontam fel a szemöldökömet. - És Luc úrhölgy hintaja nélkül, ki, mint tudod, Saint-Cloudban időz?

- Béreljük hátraslovakat, gazdám. Egy nap alatt Montfort-ban termünk, s onnan nyomban indulunk tovább, a mi síkvidékünk felé.

Elgondolkodtam.

- Miroul, igen bölcs a tanácsod - mondtam aztán -, mégsem fogadhatom meg. Becsületem tiltja.

Amire kedves Miroulom mit sem felelt, csak igen elszomorodott, s átengedte magát rettentő gondolatainak. Nem önnön életét féltette, hanem csakis az enyémet, melyért, úgy érezte, teljes felelősséggel tartozik.

Mihelyt a labdapályára léptem, Delay labdamester elém sietett, s annyi időt sem hagyva, hogy megköszönjem szolgálatait, félrevont, és mohón tudakozódott a tengernagy hogylétéről. Én, mivel sejtettem, hogy ez a kíváncsiság nem jóindulatból fakad, roppant óvatosan válaszoltam neki. A seb ugyan magában véve nem halálos, mondtam, de Coligny öreg; azután az is megeshet, hogy a seb elgennyed, tehát egyelőre nem nagyon bízhatunk felépülésében.

- Jobb lett volna pedig neki s az övéinek is, ha az a lövés megöli - mondta fojtott hangon s mintegy szórakozottan Delay, ki mindazonáltal engem lesett a szeme sarkából. - Annál is inkább, mivel a hugenották, amilyen bajkeverőek és izgágák, zúgnak, mint a nekivadult méhek, dühükben lázongnak és az udvart szidják, megfélemlítve a respektusról, amellyel uralkodóiknak tartoznak. Isten adná, hogy oly okosak legyenek mind, mint kegyelmed, Siorac uram, ki soha nem engedi szabadjára a nyelvét, és - tette hozzá rókamosollyal - csekély hitbuzgalmat tanúsít: Amint hallom, még misére is eljár.

- Haj, Delay mester - mondtam nevetve, zavaromat leplezendő -, be ravasz cselhez folyamodott, s be ügyesen helyezte eme labdát! Bolondság volt tőlem, mégpedig nagy, azt képzelni, hogy kegyelmed, aki mindent tud, ne tudná, melyik párthoz tartozom.

- Azon nyomban tudtam én, amint megpillantottam kelmeteket - mondta, hiúságában felfuvalkodva Delay. ~ bár nem annyira a kegyelmed, mint inkább fivére külsejéről, ki ugyan szép, mint egy angyal, de rettenetesen merev. És Nancay úrtól megtudtam a többit.

- Hogyhogy főbenjáró szívességet tett nekem, holott igazán nem barátja az enyéimnek? - kérdeztem.

Ő hallgatott egy percig - s ez meglepett, hisz rendesen megállíthatatlanul csobogott, mint patakvíz a malom alatt -, azután azt felelte, igen komolyan:

- Szeretem emberségét, Siorac uram. Szeretem, hogy nem tartja magát nemessége okán többre a magamfajta becsületes mesterembernél. És nagyon helyeslem, hogy nemesember létére mesterséget tanult.

- Ó, én azt vallom apámmal, hogy az embert nem a születés, hanem a tudás teszi.

- Jól mondja, igen jól! - bólogatott Delay mester, kinek hiúságát jólesően legyezte e megállapítás. - Tanulással s munkával jutottam el oda, hogy ma én készítem a legjobb labdákat a keresztény világban, s hogy labdapályám Párizs legjobb labdapályájává s hercegeink kedvenc játszóhelyévé lett.

S mialatt ezt elmondta, a jóember úgy felfuvalkodott, mint az egy hete vízben ázó borsó. De akármilyen hiú és dicsekvő volt is Delay, én kedveltem: mindig is többre becsültem a fajtájabelieket s ügybuzgalmukat azoknál a kislovagoknál, kik egyebet sem cselekszenek, csak hiú haszontalanságokra herdálják el az udvarban a pénzt, melyet távoli birtokaik jövedelméből az ott dolgozók verejtékén szereztek.

Mi több, lehetetlen volt észre nem vennem: mióta lekötöztetett, még jobban megkedvelt a labdamester, s ámbár nem képzeltem, hogy ravaszságban s elővigyázatban versenyre kelhetek vele,

elhatároztam: megpróbálom kihúzni belőle, hogy s mint állunk ezzel a párizsi lázzal, mely, úgy éreztem, egyre emelkedik.

- Oszlassa el, kérem, egy kétségemet, Delay mester - mondtam halkan. - Párizs királyának műve-e, ami történt?

- Egyedül nem merte volna megtenni - felelte óvatosan körülkérlelve Delay -, kihíván fejére az udvar és a király haragját. Benne volt abban nálánál nagyobb hatalmasságoknak is a keze, ha tán nem is Károlyé. És senki ne higgye, hogy e hatalmasok lemondanak arról, amit eltökéltek. Ha kell, továbbmennek egy lépéssel.

- Én mégis láttam, a király ugyancsak megharagudott e merénylet hírére.

- Ma még haragszik - bólintott Delay, majd elnémult, de rövid habozás után megszorította a kezemet, s fülembe súgta: - A pörgettyű, melyet a gyermekcse balról jobbra hajt, pöröghet ellenkező irányban is, ha egy másik kéz hajtja. Siorac úr, hazautazik-e még ma?

- Sajnos, nem tehetem. Ambroise Paré a segítségemet kérte a beteg ápolásához.

- Ez felette sajnálatos - szólt Delay sokatmondó pillantást vetve rám oldalról. - Rossznak sejdítem, bevezetése alapján, a könyv végét.

S mivel immár eleget mondott, vagy talán többet is, mint akart s tanácsosnak tartott, elköszönt. Én újfent kifejeztem forró hálámat a királyi kegyelem megszerzéséért. Ő azonban elváltozott arccal, hidegen hallgatta meg bókjaimat, mintegy értésekre adva, hogy ha a dolgok odajutnak, ahová szerinte tartanak, nem számíthatok többé jó szolgálataira.

Eztán vacsorázni mentünk Miroullal a Csavargó utcába, Guillaume Gautier kifőzésébe, s ott találtuk Giacomit, ki egy jó órája várt már bennünket, de még egy falat nem sok, annyit sem evett, annyira emésztette miattunk az aggodalom. Láttomra elpirult örömeiben, ölelgetett, mint a bolond, s elárasztott kérdéseivel. Válaszul suttogóra fogott hangon elmondtam, amit fentebb olvashattak, semmit el nem hagyva, Miroullal és Delay mesterrel lefolytatott eszmecsereünket sem.

Giacomi elismerte, nem hagyhatom tisztességgel sorsára a gondjaimra bízott beteget, de ő is igen sajnálatosnak vélte e körülményt, mivel óráról órára nő a mieinkre leselkedő veszély. Az utcán tapasztalta: Párizs forrong, s mindenütt csoportok gyülekeznek, a szokottnál is jobban sértegetik a hugenottákat vagy akiket annak néznek, vannak, akik azt kiáltozzák: Le az Üggyel! Ügy asszony! (e névvel illeti a csöcselék gúnyképpen egyházunkat); őt, Giacomit is megtámadta fekete ruhája miatt vagy tíz-tizenkét csirkefogó, s minden teketória nélkül ott helyben ízekre is szedték volna, ha meg nem menti olasz kiejtése, mivel a párizsiak úgy tudják, Itáliában csírájában fojtották el az eretnokséget; egyszerűen mindenütt sanda pillantásokkal, titkos tanácskozásokkal, nagy jövésmenéssel, felfegyverzett polgárokkal, fenyegető arckifejezésekkel és véres jelszavakkal találkozott, a kitörni készülő népharag jeleként, melynek mi leszünk áldozatai. Némi hallgatás után, mely alatt némán, elgondolkozva és nehéz szívvel néztünk össze Miroullal, még hozzátette, hogy Recroche kiszimatolta hugenotta voltunkat, Alizon állítása szerint, tehát jobb lenne baj esetén Guillaume Gautier kifőzésében találkozoznunk, s nem a sapkakészítő lakásán. Én rábólintottam, üdvösnek tartván ez elővigyázatot.

Ízletes vacsoránk után, mely mégis igen szomorú hangulatban zajlott le, úgyhogy csak ímmel-ámmal haraptunk valamit, Giacomi óvatosságból mindenáron el akart kísélni a Béthisy utcába, a tengernagy lakására. E hosszú út alatt újfent megfigyelhettük a párizsiak növekvő nyugtalanságát és mozgolódását. Olyan volt ez a dühödtté mozgolódás, mint a hangyaboly nyüzsgése, melybe a vadász véletlenül belebotlik s felbolygatja.

Betegem ágyában nyugodott, s Cornaton szerint el is aludt, tehát lementem a földszinti terembe, s mivel a haragvó s bánkódó hugenotta urak izgalma és tolongása azóta sem enyhült, kiléptem a ház előtti terecskére, friss levegőt szívni. Elgondolkodva s a fejünk felett gyülekező viharfelhő miatt aggódva járkáltam fel s alá. Elővonva órámat a zsebből, mely zekém bal válla alatt rejtett, láttam: még két óra sincs. Türelmetlenül lestem Ambroise Parét, ki megígérte: délutánra felment ápolói feladatomból. Egyszerre nagy lármára riadtam gondolataimból, sarkon fordultam, és tátott szájjal bámultam a királyi gárdát, mely a Fossés Saint-Germainről jövet akkor fordult be éppen a Béthisy utcára, combközépig érő, aranyhímes fehér köpenyében, melyet errefelé hoqueton-nak neveztek. A gárdista urak előtt tömött sorokban harsonások lépkedtek, s majd kiköpték a tüdejüket, oly harsányan fújták, jelezve: a király közeleg. A fojtó augusztusi hőség ellenére mindenütt megnyíltak az ablakok, s kikandikáltak a lakók, az utcára azonban egy sem mert kilépni közülük, lévén a királyi gárda félelmetes hírű. A gárdisták között, két íjásztól közrefogva, kiktől soha meg nem vált, lépkedett az ifjú király. Hosszú, sovány termete hajlott volt, arca gondtól barázdált, úgyhogy kétszer annyi időseknek látszott, mint amennyi volt. Mögötte az anyakirályné haladt, talpig feketében, de gyöngyei és ékszerei teljes fegyverzetében, s kora ellenére igen gömbölyűnek és elevennek tetszett fiához mérten; jobbján Anjou herceg kísérté, ki igen sápadt volt és szép, kifürkészhetetlen arcával, balján Alencon hercege, harmadik fia, ki nemcsak természetére nézve volt torzszülött, de az arcán is valamiféle hamis, aljas és félős kifejezés ült, mely éppen nem tette megnyerőbbé.

A tengernagy házához érve kettős sorfalat alkottak a fehér köpönyegesek, a király felvonult a lépcsőn, kegyesen üdvözölve az ott lévő nemesurakat, kik meglehetősen tisztelettel viszonyozták üdvözlését, hanem az anyakirálynéval és két fiával annyit sem törődtek, mint ponty az almával, mivel általános volt a gyanú, hogy ha a királynak magának nem volt is része a merényletben, mint ezt a sebesültnél tett látogatása is bizonyítani látszik, ugyanezt aligha lehet elmondani az anyakirálynéről és Anjou hercegről; ellenkezőleg,

kétség sem fér hozzá, hogy mindketten ádázul gyűlölik a tengernagyot, Katalin azért, mert az meg akarja őt fosztani a hatalomtól, mellyel fiát kormányozza, a herceg pedig azért, mert a tengernagy Lengyelországba akarta küldeni őt lengyel királynak, hatalmától tartván.

- Van-e itt orvos - kérdezte a király. Én odafutottam, s jelentettem: Mazille és Paré urakat helyettesítem, s a sebesült alszik ugyan, de ha a király úgy kívánja, szólhat vele, csak nem sokáig.

Akkor a király odalépett az ágyhoz, egyik íjása felemelte a kárpitot, hogy láthassa a tengernagyot, ki közeledtére felnyitotta a szemét.

- Jaj, atyám! - mondta a király (mert így szokta szólítani Colignyt) -, nagy az én bánatom, amiért ágyban fekve és sebesülten kell látnom.

- Igaz, felség - felelte a tengernagy, kire roppant vigasztalóan hatott a királyi látogatás s a vele járó megtiszteltetés -, sebesülésem elszomorít, de csak azért, mert nincs immár módom megmutatni a királynak: leghőbb vágyam, hogy őt szolgáljam.

- Meg fog gyógyulni, atyám. És Krisztus szent sebére esküszöm, igazságot fogok atyámnak szolgáltatni. A házban, honnan meglőtték, csupán egy öregasszonyt s egy lakájt találtak, mindkettőt börtönbe vetették s kőpadra vonják majd. Kedvére vannak-e a bírák, kiket a vallatással megbíztam?

- Ha felséged tisztának véli őket, nekem megfelelnek - felelte a tengernagy. - Csak arra kérem, kegyeskedjék Cavagne-t, a királyi vizsgálóbírák egyikét közülük sorolni.

- Úgy leszen - bólintott a király.

- Felség - fogta halkabba hangját a tengernagy, s kezével jelt adott nekem a visszavonulásra -, van itt valami, amit szeretnék figyelmébe ajánlani.

A többi nem hallottam, mivel sarkon fordultam, hogy távozzam. E félfordulat alkalmával elkaptam Anjou herceg rám vetett pillantását, s úgy határoztam, odamegyek hozzá és üdvözlöm, az anyakirálynéval és fivérével egyetemben, ami nem is volt olyan könnyű, hisz mintegy foglyai voltak a tolongó, szitkozódó, mormogó hugenotta nemesurak sokaságának, kik szünet nélkül jöttek-mentek előttük-mögöttük, korántsem tanúsítva irántuk kellő megbecsülést és tiszteletet. Velük volt Albert de Gondy is, Katalin bizalmasa s az ő révén IX. Károly ifjúkori barátja; finom vonású, óvatos, ravaszdi arcáról lerítt, mi kényelmetlenül érzi magát itt, uraival együtt bekerítve. Láttam, Alencon hercegének ráng a szája széle, s úgy pislog sebesen jobbra-balra, mint a nyúl. Katalin és Anjou hercege jobban uralkodott magán, ámbár mindketten igen sápadtak voltak, s Katalin szokása szerint lebiggyesztette a száját. A vak is láthatta: sokért nem adnák, ha máshol lehetnének.

Abban a szent percben, amikor meghajlással üdvözöltem az anyakirálynét, Anjou herceget és fivérét, odalépett hozzánk Mazille úr, Cornaton zászlótartó kíséretében. Az anyakirálynét láthatóan felvidította, hogy e hugenotta barlangban oly emberekre bukkan végre, kik illő tisztelettel bánnak vele, és megkérdezte Mazille úrtól: ki vette-e Paré a golyót. Mazille igenlő válasza után látni kívánta a mondott tárgyat, mely rézből volt. S ujjai között forgatva a golyót (ezeket az ujjakat a világ legszebb ékkövei díszítették), keneteljesen mondta (talán azt fájlalva a lelke mélyén, hogy nem találta szíven ellenségét):

- Igen nagy golyó. Kivételesen bizonyára sokat szenvedett a tengernagy.

- Úgy van - felelte Mazille úr -, de nem jajgatott és nem is ájult el.

- Ó, ez egészen rá vall - mondta Katalin. - Nem ismerem Colignyhoz fogható nagy lelket.

Mazille úr is, én is némán hallgattuk e dicséretet, e vastag szájából ugyancsak meglepő volt a tengernagyról szólóvást ez az udvari szenteltvíz.

- Igazán öröndetes - szegezte ránk düledt szemét Katalin, noha meg se látott bennünket -, hogy a golyó nem maradt a sebben, annál is inkább, mert talán meg is mérgezték.

Elképedtem e baljós szavak hallatán. A firenzei nőnek addig is gyakorta keltették méregkeverő hírét, példának okáért a két Coligny fivér, Odet de Châtillon és d'Anelot titokzatos halála alkalmával, nem is szólva Jeanne d'Albret-ről, a navarrai királynéről, ki a Louvre-ban hunyt el nagy hirtelen, minekutána aláírta Henrik és Margot házassági szerződését, vagy arról a merényletről, melyet Coligny ellen követtek el pár évvel korábban, amikor is holmi fehér port próbáltak ételébe csempészni. Mazille úr, ki pápista létére igen derék ember volt, úgy elrestellte magát e szégyentelen szavak hallatán, s úgy megzavarodott, hogy felelni sem bírt, s az anyakirályné nem kapta volna meg a várt választ kérdésére, ha Cornaton, amilyen zöldfülű volt, fel nem kiált, a beavatottat játszva meg őfelsége előtt, galamblelkének egyszerűségében:

- Erre is gondoltunk, asszonyom! Megkentük a sebet jóféle szerrel, a mérget leküzdendő, ha netán azzal dörzsölték volna be a golyót!

Mire láttam, a királyné ajkába harapott, s nehéz szemhéját szemére bocsátotta. Nagyon megharagudtam szegény Cornatonra ostoba szószátyársága miatt, hisz a tengernagy érdeke igenis azt kívánta meg, hogy ellenségei ne értesüljenek arról, túl van immár a veszélyen, máskülönben félő, hogy azok, akik e csapást mérték rá, egy újabbat is megkockáztatnak.

Albert de Gondy (ki maga is firenzei volt, s Brantome szerint ő rontotta végképp meg IX. Károlyt ifjúkorában, kinek társul adták) ekkor összenézett az anyakirálynéval, kit jobban ismert, mint bárki más, s pontosan tudta, mikor mit gondol (lévén immár sok éve bizalmasa), azután azt mondta, lágy hangon, de igen sunyi pillantással:

- Úgy vélem, Madame, a tengernagy urat át kellene szállíttatnunk a Louvre-ba, hol a király oltalmába vehetné őt a népharaggal szemben, minthogy a párizsiak igen-igen felindultak a tengernagy ellen.

- Ó, Madame - lépett közbe Mazille úr, vagy mert sejtette, mit forral Gondy, vagy egyszerűen csak az

orvos szólt belőle -, erről szó sem lehet! Nagy veszedelembé hozná az a tengernagyot, ha megmozdítanók s kitennék a fertőzött lég ártalmait.

Az anyakirályné erre azt felelte, maga akarja kikérni e dologban a tengernagy véleményét - már néhány perce növekvő aggodalommal figyelte a király és Coligny titkos tanácskozását s annak elhúzódását -, s az ágyhoz indult, messziről odaintve az íjásznak: emelje magasabbra a kárpitot. Az igazat megvallva, én, aki elsőnek léptem oda, úgy találtam, a tengernagy nincs olyan rossz bőrben, amint ez várható lenne, tekintettel magas korára, a súlyos sebre és a szenvedésre, melyet ujjá lemetélése és könyöke felvágása alatt kellett kiállnia. Ily nagy volt lelkének hatalma teste fölött.

Minthogy az anyakirályné előtt haladtam, hogy utat törjek neki a mondott tolongásban, őelőtte is érkeztem a betegágyhoz, és meghallottam, mint inti óva Coligny a királyt „bizonyos embereknek állapotára s koronájára irányuló gonosz szándékaitól” (nyilvánvalóan a Guise családra gondolt). Ám mielőtt az anyakirálynét megpillantotta a tengernagy, félbeszakította mondókáját, jól tudván, hogy Katalin éppen nem az erről jövő veszedelemtől óvja fiát.

Úgy rémlett, a tengernagy udvariassága kissé hideg az anyakirályné irányában. Mintha magában azzal gyanúsítaná Katalint, hogy a történetek korántsem bántják annyira, amint mutatja. Mindenesetre mereven elutasította, hogy átvigyék a Louvre-ba, noha a király is rábeszélte, mondván: ott majd meggyógyítják a királyi orvosok és kirurgusok, amiért nem győzött hálálkodni öfelségének. S amikor a király ismét fogadkozni kezdett: igazságot szolgáltat a tengernagynak e gyáva merényletért, az anyakirályné még ráduplázott, mondván, hogy fent nevezett merénylet nem csupán a tengernagy ellen irányult, hanem „nagy sértés a királyra nézve, ha ezt eltűrnék, maholnap hasonlóra vetemednének magában a Louvre-ban is”. S tüntető erővel még hozzátette: „Ámbár én csupán asszony vagyok, úgy vélem: igenis tennünk kell róla!” A tengernagy megköszönte kijelentését, de amilyen igazságszerető, tettetéshez nemigen szokott ember volt, meglehetősen hidegen. Az is igaz azonban, hogy az anyakirályné meglehetősen sután ütötte el e labdát, s csakugyan nehéz lett volna hinni mézesmázos szavainak, messziről búzlott hazug voltak.

Nem sokkal azután, hogy a király és családja távozott a tengernagy szállásáról, fehér gárdistáktól és harsonásoktól megelőzve és követve, befutott Condé hercege és a navarrai király. Coligny időközben elszunnyadt, mert kifárasztotta a királyi látogatás, Mazille tehát nem bocsátotta be hozzá a hercegeket, annál is kevésbé, mivel a tengernaggal, kit sebláz gyötört, theriakumot itattak, állati animulái izalmát lecsillapítandó.

A hercegek tehát levonultak a földszinti terembe, s onnan át Cornaton zászlós szobájába, hol ex abrupto tanácskozásra ültek össze a főbb protestáns urak. Közöttük felismertem unokabátyámat, Geoffroy de Caumont-t, azonkívül de la Force urat és két fiát, kik közül a fiatalabb, Jacques különösen megnyerte tetszésemet, szép szeméből, széles homlokáról sugárzó szelleme bájával, La Rochefoucauld grófot, kit a király különösen kegyelt bohókás vidámságáért, a szögletes Montgomeryt, az öreg Briquemaut-t, Guerchy urat s végezetül Ferrières-t, Chartres kegyurát, ki nem volt ugyan olyan dali, mint Guerchy, mégis igen mély benyomást tett rám, mielőtt a száját kinyitotta, tiszta, átható eszével, jóllehet porhüvelybe kicsi volt és satnya.

- Úgy vélem - mondta, s én meglepetten hallottam, mi mély és erős hang tör elő e satnya testből -, hogy a merénylet a tengernagy ellen csupán első felvonása egy tragédiának, mely a jelek szerint hívei legyilkolásával ér majd véget. A navarrai király házasságkötése óta számtalan figyelmeztetést kaptunk erre nézve, s igen világosakat és nyilvánvalókat, csak ki kell nyitnunk fülünket-szemünket, hogy meglássuk s meghalljuk őket. „E nász miatt több vér fog folyni, mint bor” - mondta a minapában, alig egy hete országunk egyik legeszebb személyisége. S én biztos forrásból tudom, hogy tegnap azt tanácsolta a parlament egyik bírása egy jó barátjának, egy protestáns nemesúrnak, hagyja el nyomban családotul Párizst, s vonuljon vissza vidéki házába. De La Rochefoucauld úr is elmondhatja, mit tanácsolt neki Montluc úr, mielőtt Lengyelországba indult volna.

- Mit mondott, Foucauld? - kérdezte a navarrai király, ki igen figyelmesen hallgatta Ferrières úr szavait.

- Jól emlékszem, mit súgott a fülemből Montluc - felelte La Rochefoucauld. - „Akárhogy hízelegjenek is kegyelmednek az udvarnál, óvakodjék lépre menni. A bizalom túlsága igen nagy veszélybe sodorhatja. Eredjen innen, amíg nem késő.”

- Elég egy pillantást vetnünk magunk körül - vette át újfent a szót Jean de Ferrières -, s láthatjuk: Párizs minden negyede fegyverkezik. Ha a söpredék ránk támad, ugyan mit tehetünk egy a száz ellenében? Mit, ha láncsal zárják le a hidakat, kulccsal a város kapuit, s a polgárőrség megszállja a tereket s útkeresztezéseket?

- Mire akar kilyukadni, Ferrières? - kérdezte Condé.

- Hogy menekülnünk kell e csapdából - felelte hevesen Ferrières -, éspedig percnyi késedelem nélkül: ebben a minutában hordágyra fektetni s kimenekíteni innen a tengernagyot, lóra pattanni, s kivont karddal együtt vonulni el Párizsból.

- Még mi nem jut eszébe? Elszállítani a tengernagyot! - kiáltotta a jóhiszemű, szelíd lelkű Téligny. - Mazille úr, kit most nem hallgathatunk meg, mivel pápista, úgy véli: nagyon kockázatos lenne a páciens megmozdítani s kitenni a levegő fertőzetének.

- A tengernagy úr különbet is kibírt már - vetette ellen Guerchy. - Moncontour után hordágyról irányította csapatai visszavonulását, minthogy pisztolylövés érte az arcán.

- A seb nem volt ennyire súlyos - vélte Téligny.

- Enyhe arcsérülést még sosem láttam - szóltam közbe. Amire a jelen lévő urak egyikének eszébe jutott, hogy orvos vagyok s megkérdezte:

- Mint vélekedik, Siorac uram, a tengernagy úr elszállításáról?

- Hogy veszély s kényelmetlenség fenyegeti ugyan ez oldalról is, de nagyobb kockázat lenne Párizsban maradnia.

- Ki hiheti - jött egyszerre tűzbe Téligny -, hogy bármiféle veszély fenyegeti itt a tengernagyot? Láthattuk, mi nagy kegyben áll a királynál, ki nem átalált eljönni szállására, hogy meglátogassa s megvigasztalja.

- Én nem vagyok természettől fogva gyanakvó - mondta unokabátyám, Caumont. - De igen baljósan éreztem e nagy fene udvariaskodást. A jelenet mindenestül hamisnak tetszett. S nagyon is jól emlékszem rá, mi nyájasan mosolygott Guise testvérbátyámra két órával annak előtte, hogy megölette.

- Ugyan, Caumont, a király nem Guise! - tiltakozott Téligny. - Én jól ismerem királyunk szívét.

E kijelentésre a jelenlevők nagy zavarba estek, részint mert oly nyilvánvaló volt együgyűsége, részint mert senki nem mert Télignynek ellene mondani, legalábbis nyíltan és nyilvánosan nem. Tehát elnémultak, s ez a hallgatás, melynek éppen az volt a veleje, amit nem mondhattak ki, ugyancsak ránk súlyosult s hosszan tartott.

- Amondó vagyok, szedjük máris a sátorfánkat - zendült fel végül eltökélten Jean de Ferrières mély hangja.

Láttam: a jelen levő urak többsége igenis hajlana a szavára, kivéve, sajnos, éppen a legkövetkezetesebbeket: a tengernagy vejét, a két királyi herceget, Condét és Navarrát - főként Navarrát, ki lévén immár a király sógora, tartozott felséges rokonát némiképp megvédeni, s ő nem is késett evégett szólni.

- Nem oly könnyű a tengernagy úrnak Párizsból távoznia - mondta Henrik az ő Béarn-vidéki tájszólásában, mely oly kerek volt és ropogós, hogy az ember hegyi patak görgette kavicsok csörgését vélte hallani minden egyes szavában. - Ha a király engedelmet kéri, nem kapja meg. Ha nem kéri, megsérti a királyt. És annak súlyos következményei lehetnek a tengernagy személyére és a békére nézve egyaránt...

És a navarrai királyra nézve is, gondoltam magamban. Vajmi kényelmetlenné válna helyzete az udvarnál, melynek mintegy foglya és túsza, ha a hugenották szembeszállnának a királlyal.

Henrik véleménye nem tévesztette el hatását az urakra, részint a navarrai hercegnek mint ilyennek hatalmi pozíciója, részint saját személye súlya folytán, ámbár úgy véltem, nem győzte meg igazán őket, oly fenyegetően imbolygott s kóválygott fejünk fölött az a leszakadni készülő, iszonytató, gyilkos sziklakő.

- Ej, miért ne kérjük ki magának a tengernagynak a véleményét további vita helyett? - szólt kisvártatva Téligny. - Nem ő-e most is pártunk feje?

Mire Jean de Ferrières tehetetlen megadással tárta szét két karját, hisz eleve bizonyosra vehette, hogy a tengernagy az ő véleménye ellen foglal állást a maga konok és hősi szilárdságában. Politikai ügyekben Coligny soha nyomát sem mutatta annak a bámulatos hajlékonyságnak, melyet háborúban tanúsított, hol akkor volt igazán elemében, ha egy vereség után az ellenségtől kellett elszakadnia; ilyenkor harapott, futott, majd megint harapott, s futott tovább.

- A tengernagy azonban alszik, s Mazille úr nem engedte meg, hogy a királyi hercegek szót váltsanak vele - szólt Guerchy.

- Küldjük át hozzá Siorac urat - javasolta Téligny. - Ő orvos, meg fogja tudni ítélni, felteheti-e neki a vitatott kérdést.

Én nyomban igent mondtam, s odahagyva Cornaton zászlós szobáját, ahol ez a beláthatatlan következményekkel terhes tanácskozás folyt, mialatt a veszély nőttön-nőtt, átfurakodtam a lenti teremben tolongó sokaságon, felsiettem az emeletre, és sűgva kérdeztem meg Mazille úrtól, szólhatok-e a beteggel, megbízatásomat teljesítendő.

- Nincs oly rosszul, mint az ember hihetné - felelte Mazille. - Igen erős a teste s rómaihoz méltóan szilárd a lelke, kész csoda látni, mi vitézül küzdi le baját.

- Alszik-e?

- Nem. Nyitott szemmel töpreng, bizonyára nagy terveire gondol.

El nem mondhatom, mennyire meghatottak e szavak. Mazille úr, pápista létére, volt oly becsületes, hogy értésemre adja: a tengernagy éppen nem az az ember, aki csak magára gondol, ellenkezőleg, mindennekfelett az ország üdvét hordja szíven.

Tehát az ágyhoz léptem, csendesen félrevontam kárpitját, s a tengernagy rám emelte szemét, mely e félhomályban is oly tisztán ragyogott, mint még soha, és én elmondtam neki, mi hangzott el Cornaton szobájában, az ott megtartott tanácskozáson.

Csak annyit felelt rá fojtott hangon s mintegy habozva: „Haj, az én flandriai hadjáratom! Szabad-e vajon lemondanom róla?” És valóban joggal mondhatta magáénak e hadjáratot, mert ugyan ki más akarta még rajta kívül az udvarban? Legfeljebb hébe-hóba a király, ki hol Coligny tanácsára hajlott, és igenelte, hol nemet mondott rá az anyakirályné szavát követve.

Csakugyan nagyszabású és nagy horderejű terv volt a hugenották lázadó, nyughatatlan, pártütő lelkét kifelé irányítani, a külháborúra, a francia pápistákkal vállvetve, ahelyett hogy itthon nyisszantanák el egymás torkát. De másrészt nem volt-e agyrem megpróbálni rábírní az udvart, hogy fegyverrel támogassa a flandriai protestánsok harcát II. Fülöp spanyol király, a pápaság legbiztosabb támasza ellenében? S nem

volt-e szintúgy agyém, ámbár egészen más természetű, megpróbálni leválasztani e gyenge és könnyelmű királyt anyjáról, ki fiát még gyermekként jó erősen odakötötte volt szoknyájához, s ott is tartja, részint saját személye, részint a tanácsadók révén, akikkel körülvette őt?

Coligny elnémult, s én megértettem: távozni Párizsból, ez az ő szemében annyi, mint szembeszállni a királlyal, eljátszani kegyét s egyszersmind a nagyszabású tervet, hogy országunk fiait összebékítse a II. Fülöp hatalmát megtörő háborúban. Mindazonáltal előadtam, mi nagy veszély fenyeget mindnyájunkat, s mint esünk e nagyváros csapdájába, melynek tátott szája hamarosan ránk csukódik, s hogy mindent elveszíthetünk, nemcsak ügyünket, hanem életünket is, ha maradunk, mert ugyan mi volna kecsgetetőbb ellenségeink számára, most, hogy a hugenották minden vezetője itt időzik, a falakon belül, mint rajtaütéssel s olcsón megnyerni a nagy csatát itt Párizsban, mindannyiunkat ott fogva s halomra öleve.

- Tudom - felelte Coligny. - Aki akar, távozzék, s gondoskodjék saját biztonságáról. Mi engem illet, én immár megválhatok életemtől, eleget éltem.

Ám mert én továbbra is némán, de elégedetlenül bámultam rá, mivel úgy vélem: senki ne törődjön eleve bele halálába végveszélyben avagy betegségében, hozzátette, mintegy megmagyarázva, miért van mindenképpen ellenére úgy tenni, amint Ferrières úr javasolta:

- Barátom, én nem hagyhatom úgy el Párizst, hogy fel ne támasszam újra a testvérháborút, s örömeztőbb halok meg, semhogy ezt tegyem. De bizonyosan hiszem: nem fognak elárulni. Bízom királyomban.

Igen nemes szavak. De Isten bocsássa meg nekem! - úgy véltem, kissé képtelenek is, hisz mindenki megérthette, ki csak egy kicsit is konyít a politikához, hogy a tengernagy és övéi legyilkolása nem oltja ki a polgárháború lángját, ellenkezőleg, új tápot ad neki, s égig lobbantja. Ami pedig Károlyt illeti, hogy is érthette volna meg az ízig-vérig becsületes Coligny a maga szép és hajthatatlan egyenességében e csúszómászó földi féreg lelkét?

S miközben szomorúan továbbadtam a protestáns urak tanácsának a tengernagy izenetét, ráébredtem, hogy a mi vallási vezetőnk szinte vallásos hittel hisz a király adott szavában. A király eltakarta előle az embert, aki pedig annyira gyermekes, állhatatlan és ingatag volt, hogy senki nem építhetett inkább rá, mint a futóhomokra; báb, mint Delay mondta (mindig idejutottam vissza), tartalom s akarat híján való emberi forma, üres serleg, melybe bárminő bort beletölthettek, a legrosszabbat csakúgy, mint a legjobbat; szélkakas, ki hol ide fordul, hol oda, a széljárást követve.

Fernéres úr és mindazok, kik vele egy véleményen voltak, ha nem nyilvánították is ki fennhangon, igen elbúsultak a tengernagy elhatározásán, noha eleve ezt várták tőle, hisz jól ismerték. Azonban láttam: szégyellnének elmenni Párizsból, bár Coligny megengedte nekik, hogy ezt tegyék, ha így kívánják. Lelkiismeretük tiltja, hogy vezérüket itt hagyják a veszedelem prédájául, s magukat mentsék. Téligny úr sem örült túlságosan annak, hogy az ő véleménye győzött, annyira borultnak tetszett az ég, s akárhogy is, annyira közelinek a vihar. S úgy sejtettem, a távozó navarrai király is hasonlóképpen érez, noha neki, személy szerint, nem kellett félnie, lévén a király sógora. Az ő életét Margot védelmezte, akármennyire nem szerette is férjét. Egyszerűen úgy váltunk el, hogy nem jutottunk határozatra, azon az egyen kívül, hogy maradunk.

Másnap, huszonharmadikán, egy szombati napon meglepetten láttam szobácskából kilépve, hogy a műhely üres és igen sötét, minthogy a vastag tölgytáblákat nem vették aznap le az ablakokról. Alizonnak, Baragrannak, Coquillonak se híre, se pora. S amint ki akartam lépni az utcára, kulccsal s keresztvasakkal elzárt kapura leltem. Tehát visszafordultam, Miroullal a sarkamban, hogy megkeressem Recroche mestert, s megkérjem, nyisson kaput. A konyhában találtam. Nem reggelizett, hanem egy rossz ronggyal holmi fegyvereket fényesített.

- Jó napot, Recroche uram - mondtam. - Mi ez? A kelmedé ez a sisak, mellvért, alabárd? Háborúba készül?

- Nem - felelte ő. Igen udvariatlanul ülve maradt, s a fejét sem fordította felém. Úgy sandított rám csillogó, gonosz, meredt fél szemével, mint egy keselyű. - Nem, de a dolgokat ki kell tisztítani, ha mocskosak.

- Miért nem dolgozik ma délelőtt? - kérdeztem, elégedetlenül hamisságtól bűzlő válaszával.

- Hát az úr nem tudja? - felelte ő meglehetősen barátságtalanul. - Holnap Szent Bertalan napja lesz, s ha egy szent nevenapja vasárnapra esik, előző szombaton nem dolgozunk.

- Délután, de nem délelőtt, ha hihetek Alizonnak.

- Alizon ostoba, fecsegő perszóna - legyintett Recroche -, soha nem áll be a szája, de butaságokat beszél. A földkerekség legneveletlenebb nőszemélye.

- És igen jó munkás, fogadok, Recroche mester, máskülönben nem tartaná itt. Kendé-e ez a fegyver?

- Hát persze - szegte fel a fejét a majsztram. - Párizsi polgár vagyok - tette hozzá oly büszkén, mintha azt jelentette volna be: herceg és ország nagya -, s minden párizsi polgár tartozik fegyvert fogni, városát és királyát megoltalmazandó ellenségeivel szemben.

- Úgy véli tehát, hogy a várost s a királyt támadás fenyegeti? - vontam fel a szemöldökömet.

- Már volt ilyen - felelte ő kurtán-furcsán. Gondolom, arra gondolt, amikor öt évvel ennek előtte a mieink megostromolták Párizst.

Azzal elhallgatott, s annyit sem törődve velem, mint egy lukas bocskorral, füttyörészve újrakezdte

szöszmötölését. A szám is tátva maradt ekkora arcátlanság láttán - noha a jóember máskor sem volt éppen udvarias, hisz a párizsi kézműves és kalmár, mihelyt kicsit megszedi magát, mindjárt azt képzei, fölötte áll a nemeseknek, különösen, ha azok vidékiek.

- Recroche mester - mondtam bosszankodva, mégis elég nyugodtan -, lesz szíves kinyitni a műhely ajtaját, indulnék dolgomra.

- Hohó! Előbb fizesse ki a vizemet.

- Most rögtön? Hisz nem ma utazom.

- Honnan tudja? - kérdezte Recroche, vérlázítóan pimasz pillantást vetve rám. - Az ember sokszor gyorsabban szedi a sátorfáját, mint szeretné. És egyébként is szükségem van holnaptól fogva szobácskáimra.

- Micsoda! - horkantam fel. - Hisz a hó végéig béreltem ki őket.

- De én másképp határoztam - felelte elutasítóan Recroche.

- Bugris! - kapta fel hirtelen az alabárdot Miroul. - Mindjárt jól kiporolom a hátadat kanalad nyelével, hogy tisztességet tanulj gazdám irányában!

Recroche mester fehér lett, mint a fal. Felállt - hosszú karja végén erősen remegett a keze -, s hirtelen hangot váltva ezt makogta:

- Nem akartam megsérteni, uram. Csak azt kérem, ami megillet.

- Ami megillet! - förmedtem rá. - Száznolcva aranyat fizettem e két szobácskáért.

- Egy hónapra bérelte ki őket, uram - villant nagyot Recroche szűrös szeme. - Emlékezzék, kérem, megállapodásunkra.

- Igen, ha önként távoznak. De ennek épp az ellenkezője igaz.

- Uram - Recroche arcába apránként visszatért a szín, amióta Miroul lebocsátotta a fegyvert -, csak nem akar bíróhoz fordulni harminc sol miatt, amennyivel nekem tartozik? Nem túl nagy veszély ez egy nemesembernek? Zsebében a királyi kegyelem. Miért nem csomagolja össze cókókját, Bibliástul, s szedi tüstént az irháját? Ha itt marad, nagy a veszélye, hogy engem is megölnek s kifosztanak, az úrral egyetemben!

Ejha, gondoltam, a szeme közé nézve, a királyi kegyelem! A Biblia! A jóember tudja, ki vagyok, s mielőtt kivetne az utcára s becsapná orrom előtt a kaput, még harminc solt akar kizsarolni belőlem. S amilyen nagy Párizs és az ő gyűlölete irányunkban, a majsztram ugyancsak erősnek érezheti magát, a fegyverekről nem is szólva, melyeket ellenünk fennek-fényesítenek minden lakásban! Máskülönben nem mert volna ilyen tűrhetetlen módon bánni velem. Haj, olvasóm! Ha vérszomjas természetű lennék, dühömben abban a minutában földre terítenem volna e pimaszt, de oly apa mellett, mint az enyém és oly derék emberek között, mint akik Mespechben és falvainkban körülvettek, bővebben szívtam magamba gyermekként a szeretet tejét, hogysem valaha bárki emberfia halálát kívántam volna, még e gonoszét sem, hacsaknem halálos veszedelmet elhárítandó.

Tehát az asztalra vettem harminc solt, s azt mondtam, igen nyugodtan és hidegen:

- Itt a pénzed, ember. Nyiss ajtót! Holnap elköltözzünk.

A sapkakészítő mester úgy megörült, amint keze közé kaphatta pénzemet, hogy sóhajtani is elfelejtett, amikor Miroul letette alabárdját. Nyomban leoldott övéről egy nagy kulcscsomót, s ment kinyitni és szabaddá tenni a kijáratit ajtót, éppen akkor, amikor Jacomi, kit nem akartam volt felköltetni, lesietett a lépcsőn, hogy a Louvre-ba induljon.

Minekutána megállapodtunk a vívómesterrel, hogy délben találkozunk Guillaume Gautier vendéglőjében, megöleltük egymást szokás szerint s elváltunk: Én Alizont akartam felkeresni Csappantó utcai szobácskájában. Künn, az utcán, jobbon kedves Miroulommal, megfigyeltem, hogy a boltok mind lehunyva tartják szemüket, tulajdonosaik elmulasztották eltávolítani ablakukról tölgyfa szemhéjukat, s nyomban elképzelttem, mint tisztogatják vadul polgárfegyvereiket a polgárok e lelakatolt táblák, elrekesztelt ajtók mögött, lévén hő vágyuk vérükbe fojtani a hugenottákat, s pazar rablást rendezni, elragadva tőlük, ami az övék, ékszereiket, ruhájukat s lovaikat, mert a mieink éppen nem üres kézzel jöttek el a királyi lakodalomba, hanem pompásan kiöltözve, így adván meg a királynak és egyszersmind tulajdon rangjuknak az illő tiszteletet. Be szép dolog is, gondoltam, amikor a rablás s a gyilkolás mennybe vivő, fényes erénynek számít, pápista prédikátor hitemre!

- Uram - szólít Miroul, ki pillantásomat követve kitalálta, mire gondolok -, immár minden világos. Kondítsuk meg a vészharangot! Itt maradni ostobaság lenne, sőt örülség, hisz az egész város ránk fenekedik.

- Miroul - mondtam fojtott hangon -, ma éjjel a tengernagy mellett kell virrasztanom, Ambroise Paré parancsára. De holnap pitymallatkor lerázzuk csizmánkról e kegyetlen város porát.

- Holnap? - riadt meg Miroul. - Holnap? Holnapra akarja halasztani! Holott én közelebbnek látom e vihart!

De közben célhoz értünk. Meghagytam, várjon rám a kapuban, s egyedül mentem fel Alizonhoz. Ahogy megpillantott, kicsit sikkantott, két karját nyakam köré fonva csókokkal hintette tele arcomat, s egész testével hozzám simult. Haj, olvasóm, be jól esett nekem e rossz órában ez a lágy asszonyi test!

Minekutána kölcsönösen örömről leltük egymásban, elmeséltem pokolbéli kis legyecskémnek, mialatt ő kissé lecsillapodott s levegőhöz jutott, bájos barna fejcskáját vállamra nyugtatva, eszmecserémet Recroche mesterrel.

- Még hogy én butaságokat beszélek! - háborgott Alizon. - Hazugság! Ha egy szent neve napja vasárnapra esik, rendszeren munkaszünet az előző nap délutánja, de nem a délelőtti. A kalmárok azért nem nyitották meg boltjaikat, mert zendüléstől félnek, s attól, ami rendszeren a nyomában jár: fosztogatástól. Ezért teszi ki a lakásából kegyelmedet is az a zsugori vénember. Eretneknek véli, s attól tart, ha az ő házában ölik meg kegyelmedet, nemcsak az urat fosztják ki, hanem őt is.

- Galambom - vontam fel magasra a szemöldökömet -, tehát úgy hiszed, hamarosan kitör a lázadás?

- Ki hinne mást? - felelte ő.

S fél könyökre emelkedve, hogy rám vethesse gyengéd-csúfondáros pillantását - mivel úgy vélte, jóval fölötte áll a mi provinciánknak -, így folytatta, az ő sietősen pergő szavával:

- Aj, nem győzöm csodálni lelke egyszerűségét, én Pierre-em, ha százszor nemes és reverendissimus orvosdoktor is! Vagy igen rosszul ismeri e nagyvárost. Elég ide egy szellőcske, s magamaguktól bújnak ki a földből az utcakövek, annyira forrongó és rebellis természetű Párizs, különösen, ha oly levessel akarják jóllakatni, melytől viszolyog. S hallgasson rám, Pierre, ez a mostani nem is szellőcske, hanem valóságos szélvihar! Jó plébánosainktól egyebet sem hallunk tegnap óta, csak ezt: az eretnek ebek bosszút akarnak állni a tengernagy sebéért a Guise-házon, melyet mindenekfölött tisztelünk s szeretünk, lévén a kereszténység legszilárdabb védőbástyája. Ezért fegyverkezik ki-ki hajnal óta: hogy megvédje a Guise-eket és legyőzze e démonokat. Szentséges Szűzanyám! Mihelyt megkondul a harang, eltapossuk e pokol férgeit!

- Hogyan? Azokat is, kik e város békés lakosai?

- Őket is. Kígyó valamennyi, ha nem tesz is egyebet, csak itt jár-kél utcáinkon, orcáját köpenyébe rejtve.

- Még a szomszédaitokat is?

- Szomszédainkat? - Alizon olyan mozdulatot tett, mintha a beleit készülne kihányni. - Ki akarna kígyókkal lakni egy fedél alatt? Tudod-e, mit láttam, nagy örömömre, én Pierre-em, amikor lefutottam az utcára, tejet venni az erre járó tejslánytól? Ötvenedesünk fehér krétával keresztet rajzolt utcánk bizonyos házaira, hol a sátán cimborái élnek; a tizedes mutatta meg neki, egy papirossal a kezében, hová tegye a jelt.

- Ötvenedes, tizedes - mi az? - kérdeztem, ijedségemet elleplezendő. - Mit jelentenek e szavak?

- Pih! - felelte ő hallatlan göggel. - Hát ott vidéken még ezt sem ismeritek? Ők a mi városi tisztségviselőink. A negyedesek parancsolnak a negyedeknek: ezekből éppen tizenhat van Párizsban. Minden negyedet tíz tizedre osztottak, s minden tizedben ötven utca és sikátor van, ezek élén állnak az ötvenedesek. Ők gyülekeztetnek bennünket s parancsolnak nekünk, ha fegyvert fogunk.

- Micsoda? A király engedelme nélkül?

- Hát - mosolygott fondorlatosan Alizon -, megeshet, hogy ez egyszer eltekintünk tőle, ha ez a kis szaros továbbra is kitart a tengernagy mellett.

Úgy elrémültem e szavak hallatán, hogy attól való féltemben, arcomról le talál ríni ijedtségem, nevetést színleltem.

- Ha így áll a dolog, kedvesem, honnan veszi a bátorságot Recroche mester ahhoz, hogy maga is fegyvert fogjon?

- Bátorságot? Az a szarevő? - vont vállat a legmélyebb megvetés kifejezésével Alizon. - Ugyan, ő csak a koncra gondol! Az ostrom alatt sem láttuk színét se, hacsak ott nem, ahonnan elvihetett valamit. És higgye meg, Pierre, ha ma avagy holnap kitör a népharag, ő megtömi majd a zsebét, de senkire nem emel fegyvert, hacsaknem a hugenotta kutyák feleségére s kölykére.

- Micsoda? - hördültem fel, lelkem mélyéig megrendültem. Felpattantam Alizon nyoszolyájáról, s magamból kikelve dadogtam - alig bírtam beszélni, úgy remegett a szám széle (a torkom ellenben úgy összeszorult, hogy fájt):

- Alizon! Mit kell hallanom? Asszonyokat? Gyermekeket? Hát őket is megölik? Nem gyalázat és kegyetlenség-e ilyet tenni?

- Én is azt hittem - felelte Alizon, kissé zavarba jöve -, de a jó Maillard plébános megmagyarázta: nem, s most az lenne éppen a kegyetlenség, ha könyörülettel lennénk, mert Isten maga parancsolta meg nekünk, hogy ez átkozott fajzatot végképp eltöröljük a föld színéről, szukáikkal s kölykeikkel egyetemben.

Immár nem tarthattam tovább féken felháborodásomat.

- Alizon - kiáltottam -, azok a szukák éppolyan nők, mint te magad, s kölykeik szakasztott olyanok, mint a te kis Henriot-d, mindössze annyi a különbség, hogy Henriot véletlenül katolikusnak született, azok a kisdedek meg hugenottának. Ha ezért meg kell őket ölni, akkor téved a Szentírás, Heródes joggal mérszároltatta le az aprószeneket.

- De Pierre - vetette ellenem Alizon, igen megszeppenve azon, hogy szavai ekkora indulatba kergettek s így elbúsítottak, holott ő oda se gondolva, nyilván nap mint nap elismételte őket, ahogy körülötte mindenki más is -, ha nem öljük meg őket, ők ölnek majd meg minket!

- Hogyan tehetnék, buta liba, amilyen kevesen vannak! S mi több, ellenük van a király is és az ő katonái. És a nép zöme!

- De ők is megölik a mi kisdedeinket vidéken, ha ők győznek!

- Lehet, Alizon - mondtam -, hogy egy-egy olyan vadállat, mint Adrets báró, elkövetett efféle szörnyűségeket, de nem hiszem, hogy az ilyesmi sokszor megesett; s tulajdon szememmel láttam, én, aki

Nimes-ben voltam a Michelade éjszakáján, hogy ámbár kegyetlenül sok katolikus vért ontottak ott ki, a nőket s gyermekeket megkímélték.

- Csak nem véded a gonosz eretnekeket, Pierre? - kérdezte mintegy felbátorodva Alizon.

- Jó okom van rá! - kiáltottam, mivel haragom hirtelen lobot vetett, s megfosztott maradék eszemtől is. - Eddig titkoltam előled, Alizon, hogy meg ne bántsam hitbuzgalmadat, de tudd meg: én is egyike vagyok azoknak a kutyáknak, akikről beszélsz, és ezt észre is vehetted volna - tettem hozzá gúnyosan - abból, amilyen kutyául bántam volt veled és kisfiaddal. Tudd meg: anyám katolikusnak nevelt tízéves koromig, amikor is erőnek erejével térített át a református hitre apám, ezért vagyok ma a te szemedben pokol cinkosa, mocskos fajzat, kígyó, máglyatöltelék s mit tudom én, mi nem még!

- Jaj, ne olyan hangosan, Pierre! - kiáltotta Alizon. - Füle van itt a falnak is, s ha valaki meghallaná szavaidat, nyomban ízekre szednének szomszédaim.

- Miért ne ölnél meg te magad, tulajdon keziddel? - esztelen indulatomban kivontam hüvelyéből s odakínáltam neki kardomat. - Mire vársz? Egy kutyával kevesebb lenne e földön, s te egyetlen dőfés árán üdvözlélnél, a purgatóriumot is elkerülve, mint a te jó Maillard plébánosod mondta volt szentbeszédében!

S mivel Alizon némán, rettegve hátrált kardom elől s a szeme majd kiugrott üregéből ijedtében, a kardot visszadugtam hüvelyébe, s búcsú nélkül, egy pillantásra sem méltatva őt többé, kimentem szinte részegen a dühtől s fájdalomtól, úgyhogy alig láttam, hová lépek, mialatt a lépcsőn ledübörögtem. S a Csappantó utcára kiérve oly sebesen vágtam neki kétségbeesésemben - a világ feketébbnek tetszett elbúsult szememben a legfeketébb tintánál -, hogy Miroul már-már futva eredt nyomomba. Jaj, gondoltam, ha Alizon, ki alapjában véve igazán jószívű teremtés, ily véres gondolatokat forgat a fejében, s jogosnak képzeletét, mit gondolhat vajon egy közönséges valaki, akárki a sok ezerből?

- Mi baj, uram? - kérdezte Miroul, látva ziláltságomat s az arcomon patakzó könnyeket. - Csak nem veszett össze Alizzal?

Sokáig nem felelhettem neki, az arra járók amúgy is gyanakvó pillantásokkal méregettek felindulásom láttán, hanem amikor végre bekanyarodtunk a Béthisy utcába, mely valóságos kis Genfnek tetszett, annyi hugenotta járt ki s be a tengernagy szállásának kapuján, nagyobb biztonságban érezvén magam az enyéim között, elmondtam Miroulnak, mi történt.

- Jaj, be hirtelen kezű, uram! - jajdult fel Miroul. - Igen rosszul tette, hogy leleplezte magát e derék leány előtt. Ha kitör a zendülés, nem térhetünk többé vissza szállásunkra, minthogy Recroche mester tudja, amit tud. S ugyan hol bújhatnánk meg kívánni az égháború végét? De Luc úrhölgy és Quéribus úr Saint-Cloud-ban van, a tiszteletre méltó Fogacer úr pedig az ő kis komédiása után futkároz. Uram, megfosztott bennünket végső menedékünkől, Alizon elvesztett számunkra.

Mit sem válaszoltam, csak a szemöldökömet vontam össze elégedetlen és büszke arccal, így mutattam ki kedves Miroulomnak sértődöttségemet, mely annál nagyobb volt, minél erősebb az ő igaza. Lám, mire képes az emberi butaság! Még e végső veszedelemben is azon járt az eszem, hogyan kerekedjek szolgám fölé.

A tengernagy szállása most is olyan haragosan zúgó-nyüzsgő volt, mint Delay találó szavai szerint egy méhkas, melyre kavicsot vetett egy semmirekellő. De csak üres handabanda volt az egész, határozatlanság, eltökélt szándék és cselekvés híján, vezetőink makacsul kitartottak a maradás mellett, bízván a király jóakarátában.

A tengernagy jót aludt, mondta Mazille úr, láza máris leszállt, s ami őt illeti, csak Ambroise Parét várja, hogy a kötést megújítsák. Hármában ez még könnyebben megy majd. Mialatt Mazille úr beszélt, elnéztem komoly és jóságos arcát, s ez igen jót tett lelkemnek, ő is éppoly buzgalom nélkül való pápista volt, mint Pierre l'Étoile, s felebarátját felebarátjának tekintette, akár az ő egyházához tartozott, akár nem.

Köszöntöttem a jelenlevőket, kezet csókoltam Télignynének. A szőke fiatalasszony örökölte apja világos szemét, ámbár az övének színe inkább zöldbe hajlott, mint kékbe s tekintete is szelídebb volt. Szerencsét kívántam neki a tengernagy sebének örvendetes gyógyulásához, s ő bájos fejecskéjét félrehajtva köszönte meg nyájasan szavaimat, hangja akár a bánatos fuvolaszó.

Télignynén kívül jelen volt még Yolet, a tengernagy szolgája, Nicolas Muss, német tolmácsa, Cornaton zászlós, Merlin lelkész és de Ferrières úr, akit félrevontam egy ablakmélyedésbe s elmeséltem neki, mit tudtam meg délelőtt Recrochesal és Alizzal folytatott eszmecsereim során: hogy hogyan uszítják a pápista prédikátorok a párizsiakat, elterjesztvén köztük azt a híresztelést, hogy mi meg akarjuk támadni a Guise-eket, s hogy ennek folytán Párizs máris fegyverkezik zárt ablaktáblák mögött, s a negyedek és tizedek megjelölik a mieink házáat.

- Jaj, Siorac uram - mondta de Ferrières azon az ő mély és erős hangján, mely mindig meglepett, mivel ilyen satnya testből tört elő. - Fájdalom, hogy ez a gonosz város nyilvánvalóan ránk akar támadni, s ugyan mit tehetünk mi, háromezren, ellenük, akik háromezrezen vannak? Óráról órára szaporodnak a közelgő vihar előjelei. Tudja-e, hogy Montmorency, ki mint Párizs kormányzója tartoznék a rendre felügyelni, most, a legalkalmasabb pillanatban hagyta oda a várost, hogy anyját meglátogassa?

- Azt hittem, közeli rokona és nagy barátja Colignynak - mondtam.

- Az, de pápista és nagyon is szívén hordja a király kegyét és tulajdon előmenetelét. Tapasztalta, mint fordul a széljárás, s elmenekült a vihar elől, a tengernagy vérében mosva kezét Pontius Pilatusként.

- És a mienkben - haraptam össze fogaimat.

- Ha Isten is úgy akarja, én előbb eltávozom - felelte Ferrières úr. - Örültség reményeinket

mindenestül a király akaratára alapozni, mely nem létezik. Károly soha nem rakhatott egy szalmaszálat sem úgy odább a maga Louvre-jában, hogy anyja meg ne tudja. S nem vethetett úgy egy szál gallyat sem a tűzre, hogy Katalin el ne orozta volna, hogy megsüsse rajta a maga pecsenyéjét.

Megérkezett Ambroise Paré. A tengernagy kinyitotta a szemét, ekkor megkérték: keljen fel s üljön át egy székre, lévén ez a testtartás alkalmasabb a kötözéshez. Igent mondott - hangja is megerősödött időközben -, felkelt s helyet foglalt egy számolyon. Arca meglehetősen sápadt volt a vérvesztés miatt, vonásai azonban határozottak. A sebek szépek, tiszták voltak, nem gennyeztek, nem bűzlöttek, nem volt mit kivenni belőlük, eltekintve egy-két csontszilánktól a könyéknél, nehogy elfertőzhessék a húst. Paré csodálatosan ügyesen emelte ki csipeszeivel a szilánkokat, majd borlelkével lemosták s ismét bekötötték a sebeket. Igen elégedett a páciens állapotával, mondta Paré, természete győzött a sérülésen, szenvedésen, vérvesztésen.

Majd minekutána a tengernagyot ismét ágyba fektették s a kárpitot összevonták, a király kirurgusa meghagyta nekem, kapjak be valamit és siessek vissza, ő megvár s csak azután megy haza ebédelni.

- Uram! - szólt Miroul, mihelyt kiléptünk a Béthisy utcára. - Hallottam, mit beszélt Ferrières úr Montmorency távozásáról. A dolog messzire bűzlik, a mieinket mind le fogják mészárolni. Itt senkinek sincs orra, Ferrières urat kivéve, ő idejében kiszimatolta a vadászokat s a falkát, és elfut, egyenest haza. A teremtesít, uram! Apjaura nevében kérem s követelem: kövessük Fernéres úr példáját, egy percet se késlekedjünk tovább!

- Majd meggondolom, Miroul - feleltem a lelkem mélyéig megrendülve, de fent mondott okból még mindig nem szánhattam rá magam, hogy a tengernagyot otthagyjam.

A Csavargó utcába tartottunk, hol, mint talán emlékeznek még rá, Giacomival kellett találkozunk délben, Guillaume Gautier jó kis kifőzése előtt. A maestro már ott várt ránk az utcán, hanem az ajtó zárva volt, az ablaktáblák is a helyükön. Amint megjöttünk, csengettünk, de nem az ajtó nyílt meg, csak egy kisablak az emeleten. Egy borzas szolgáló dugta ki a fejét rajta, s lekiáltott nekünk. Gautier mester ma nem ad ebédet, mondta nevetve, lévén más elfoglaltsága, s hogy miféle, azt gondolhatni, maguk is tudják. - S mi kénytelen-kelletlen nevtünk kegyetlen szavain, hisz aki nem üvöltött együtt a farkasokkal e sötét órában, az életével fizetett.

Gyomrunk féktelenül korgott veszett éhségében, szívünk kókadozott. Mást nem tehetvén, kerestünk egy mozgó pástétomárust, s rá is találtunk egyre Saint-Denis főutcáján. Hat dénárért vesztegette disznóhúspástétomai darabját, éppen a kétszereséért annak, amit első Párizsban töltött napunkon fizettem ugyanezért. Próbáltam alkudni, de a jóember nem engedett, tudta ő jól, hogy zárva van minden vendéglő és étkezde a városban, s én nem akartam elnyújtani az alkut, nehogy gyanút fogjon a koma, minthogy a hugenották nagy alkudozók hírében álltak. És arra is volt gondom, hogy városi kiejtéssel beszéljek, az oc nyelv maga is igen gyanúsak számított.

Fejenként három pástétomot faltunk be, s úgy találtuk: igen ízletesek s ropogósak, úgyhogy az ember azután is érezni vélte nyelvén jó ízüket, hogy bekapta őket. Igen különösnek találtam, hogy ennyi gyönyörűséggel ajándékozhatnak meg e húsok a halál torkában. Aztán töprengtem, ne vásároljak-e még egyet-kettőt, tartalékképpen, de letettem róla. Felülkerekedett ostoba hugenotta fukarságom, amit az elkövetkező huszonnégy órában keservesen megbántam.

- Jaj, Giacomí fivérem - mondtam halkan, amint jóllaktunk -, immár el kell válnunk egymástól. Miroul és én menekülünk, s nagy igazságtalanság lenne megkövetelni, hogy megoszd velünk kétes sorsunkat, hisz te pápista vagy. Majd Mespechben csatlakozol hozzánk annak idején, ha Isten megtart bennünket.

- Fivéremuram - mondta Giacomí komolyan, ám eközben is megőrizve szokásos, vidám ábrázatát: vonásai felfelé kunkorodtak, szeme vidáman csillogott -, oly aljasnak hisz-e engem, hogy magára hagynám testvéremet a veszedelemben? Azt már nem! Nem ily hűtelen kardom bajbajutott barátaimhoz! Azonfelül esküvel fogadtam meg apjaurának: megőrzöm kegyelmedet jobbról, miképpen Miroul balról. Most megyek a Louvre-ba, csörtéimet letudni. De ha út ama merény órája, melynek eljövételét hirdeti minden, találkozunk a Gréve téren, minthogy e gonosz Recroche hajléka zárva előttünk.

Ebben maradtunk, könnyek közt búcsúcsókot váltottunk, s összeöleleztünk, hisz nem tudhattuk, viszontlátjuk-e még egymást e kegyetlen világon. Végre elment Giacomí s én hosszan bámultam utána; határtalan vigaszomul szolgált, hogy szívét vasnál erősebb kapocs fűzi az enyémhez ez ítéletidő tombolása közepette.

Visszatértünk a Béthisy utcába. Útközben Miroul sorra megnevezte az utcákat, melyeken végighaladtunk, gondolom, azért, hogy elterelje figyelmemet nagy bajomról. Úgy ismerte immár e nagyvárost, mint a tenyerét, mivel szünet nélkül fürkészte, mialatt én a Louvre-ban sétáfkáltam Quéribus barátommal. Hanem a tengernagy szállása előtt újra könyörgőre fogta a dolgot: köszönjek el s pattanjunk nyeregbe, hisz már annyiszor kért rá. Én azonban egy árva szó nem sok, annyit sem válaszoltam. Még nem jutottam döntésre.

Beléptemkor Cornaton zászlós azzal fogadott: elvárnak az ő szobájába, hol megint összegyűltek a főbb protestáns vezetők. Odasiettem, s egy heves vita közepébe cseppentem. Téligny és Ferrières vitázott, s az utóbbi oly hévvel érvelt azonnali indulásunk mellett, amihez foghatót soha nem tapasztaltam nála. Bármely pillanatban kitörhet s ránk zúdulhat a nép haragja, s a legkevésbé sem bízhatunk a király segítségében. Idáig jutva beszédében, Chartres kegyurának pillantása rám esett, s nyomban felszólított: mondjam el, mit hallottam aznap Recroche mester hajlékában, a Vasmíves utcában, mit a Csappantó

utcában, Alizonnál s mit a Csavargók utcájában, a szolgáló szájából. Engedelmeskedtem.

- Pedig bebizonyosodott - mondta a szelíd, jólelkű Téligny -, hogy az orvlövés nem az udvar műve volt, mivel a dolog kivizsgálásával megbízott bírák letartóztatták azt az embert, ki egy lovat tartott készenlétben a gyilkosnak, gonosztette után. És ez az ember bevallotta: a Guise-ház szolgálja.

- Mindazonáltal más keze is benne lehetett e gyilkosságban - vélte unokabátyám, Geoffroy de Caumont. - Hallotta-e, Téligny, hogy az a még füstölgő kovás puska, amelyet Guerchy ott lelt a rácsos ablaknak támasztva, Anjou herceg egyik gárdistájának volt a fegyvere? Kölcsönadhatta-e puskáját ez a testőr felsőbb engedelem nélkül?

Nagy csend támadt.

- Anjou hercege nem a király - felelte végül Téligny -, kegyelmed is tudja, éppen ellenkezőleg, mennyire gyűlöli őt őfelsége. Nem látom be, valóban, miért kételkednénk Károly irántunk való jóindulatában. Biztos forrásból tudom, hogy Guise herceg, valamint nagybátyja, Aumale hercege ma reggel arról panaszkodott a királynak: igaztalanul vádolják a merénylettel, s engedélyét kérték Párizs elhagyására. A király ridegen igent mondott, és felette barátságtalanul viselkedett velük.

- Úgy ám, de a hercegek csak mímelték a távozást, kilovagoltak a Saint-Antoine-kapun és visszajöttek Saint-Denisnél. Merték volna-e ezt tenni, ha nem élveznék az udvarnál igen hatalmas s a királyhoz közel álló cinkosok oltalmát? És minek maradtak itt, ha nem azért, mert azt remélik: részt vehetnek a mieink lemészárlásában, mielőtt az udvar ránk szabadítja kopóit? Kérem kegyedtől: gyanú felett áll-e vajon az udvar maga? Ma reggel egész sereg rakodómunkás cipelt fegyvereket az arzenálból a Louvre-ba, amelyet kívül-belül körülfogott a király hada. Kegyelmed szerint mire való ez a készültség?

- A király bizonyára attól tart, hogy megtámadják őt a Louvre-ban a párizsi polgárok - felelte Téligny.

- Ellene fegyverkeznek vajon, avagy ellenünk? - emelte kétségbeesésében égnek mindkét kezét Jean de Ferrières, mert látta: Téligny eltökélten és végsőkéig megjátssza a nyugodtat s mérsékelte.

Téligny, ki valóban szándékosan zárta el fülét a kapott tanácsok elől, immár kissé ingerülten válaszolt a szokott udvariassága s jóindulata ellenére:

- Valójában nagyot hibázik, aki jelen szomorú körülményeink közepette bizalmatlanságot szít. Arra kérem az urakat, ne is terheljék ilyen beszédekkel a tengernagyot.

- Megszünteti-e a veszedelmet, aki hallgat róla? - tört ki haragosan Jean de Ferrières. - Tisztábban lát-e, ki elfödi szemét?

Eztán végleg elnémult, látva, hogy Téligny konokul megmakacsolja magát s nem hallgat rá, mi több, saját állásfoglalását a tengernagy véleményével támasztja meg, ki nem hajlandó elhagyni Párizst - ami egyébiránt sokkal bajosabb lett volna most, mint tegnap, mivel immár csak egy-két óra választott el napszállattól. Ferrières úr felállt, s fennszóval közölte:

- Látom, kárba vész minden fáradságom, s ezt mélységesen fájlalom, mert szentül hiszem: hamarosan ránk szakad az a felhő.

Itt nagy lélegzetet vett, sorra farkasszemet nézett a jelenlevőkkel és ezt mondta, jó hangosan:

- Uraim, én távozom. Mégpedig ebben a minutában! Ám pusztuljon el a párizsi teherhordók s mészárosok kezétől, akinek ez tetszik. Mi engem illet, én más és jobb alkalmakra tartogatom magam, mert úgy vélem: nagy ostobaság és hiba bevárni az orvtámadást, noha tudjuk, mi fenyeget.

Szavait elvégezvén Jean de Ferrières, kisietett unokabátyámmal és két-három úrral együtt, kiknek sem arcára, sem nevére nem emlékszem. Láttam, az ifjú és elragadó La Rochefoucauld, kit mindenki szeretett szépségeért és vidámságáért, habozóba esett: ne kövesse-e Ferrières-t, minthogy hathatós argumentumai megingatták, ám végül meggondolta magát. Bizonyára arra a nagy barátságra számított, melyet a király mutatott irányában, amióta csak az udvarhoz érkezett. Amiben csúnyán csalódnia kellett, hisz a király maga küldte ki hajnalban hozzá embereit, hogy azonmód, ágyában, hálóköntösben öljék meg.

Jean de Ferrières távozása után odaléptem a tengernagyhoz, hogy megnézzem, és láttam: hunyt szemmel, nyugodtan pihen fekhelyén, s nem látszik szenvedőnek, sem nyomottnak. Akkor kisiettem a házból a Béthisy utcára, Miroultól követve, ki nem mert kérdezősködni. Innen a Fossés Saint-Germain utcán át a Louvre-hoz kerültem, de nem léptem át a kapuját, mivel az Őt szűzhöz címzett pályán volt dolgom.

Nem találtam ott a labdakészítő mestert, Delayt, s csalódottan, bosszúsán éppen távozni készültem, amikor a jelenlevők között felfedeztem azt a kopasz, sebhelyes rovót, ki felengedett külön kis emelvényére engem és Samson öcsémet, azon a napon, mely kis híján végzetessé vált öcsém számára, a körmenet miatt.

- Rovó úr - mondtam igen udvariasan (mert jól tudtam, mennyire büszke e derék ember arra, hogy egykor katona volt, amiről számos mély forradás tanúskodott arcán, koponyáján, s gondolom, testének más, rejtett táján is, nem is szólva bal lábáról, mely fából készült). - Emlékszik-e még rám? Rabastens őrmester barátja vagyok.

- Emlékszem kegyelmedre, uram - felelte ő. S tükörsima, hosszú, forradás kettészelte koponyájára helyezvén tollas kalapját, nagy ívben leemelte, üdvözlését öltre s hüvelykre hajszálpontosan fontosságomhoz mérve; jóval fölbe helyezett holmi polgárnak, de jóval alább, mint Rabastens őrmestert.

- Mivel tudom, uram, hogy egykor a királyi gárdában szolgált, úgy gondolom, ismeri azokat, akik itt a fővárosban lovat adnak bérbe.

Miroul elképedve bámult rám, de nem szólt.

- Ismerem valamennyit - felelte fontoskodó képpel a rovó. - Négyen vannak, se többen, se

kevesebben. S fogadok, címüket szeretné tudni az úr, mivel távozni készül. Hanem, uram, ma bajosan talál magának hátast, temérdek polgár - katolikus és nem katolikus - hagyja el tegnap óta Párizst, hogy itt ne érje őket a népfölkelés.

Erre eddig nem gondoltam, s igen meg is hökkentem, mégis arra kértem a rovíót, adja meg nekem a kölcsönzők címét, amit ő készséggel meg is tett, mindazonáltal olyan képet vágott hozzá, hogy értésemre adja: tudja ő, miért olyan sürgős nekem - mint katolikusnak vagy nem katolikusnak - a távozás. Azonban nem volt benne szemernyi gyűlölet, sem rosszakarát, ezt éreztem. És annyira megörültem annak, hogy találtam egy pápistát, ki nem gyűlöl bennünket s nem szomjazik vérünkre, hogy a szokottnál melegebben köszöntem meg szívességét, s még egypár solt is a markába nyomtam volna, ha vissza nem utasítja a borraivalót. - Búcsúzóul - némileg kétértelműen - jó utat kívánt nekem s hogy épen-egészségesen érkezzek meg szülőföldemre. Én viszont azt mondtam neki búcsúzóul, hogy ha valaha visszatérnék Párizsba, okvetlenül felkeresem, nem is sejtve, hogy huszonnégy óra elteltével viszont fogom látni, s pedig oly hallatlan körülmények között, melyeket akkor sem ítélték volna lehetségesnek, ha a Szentlélek maga jövendölte volna meg őket.

Szerencsétlenségemre a roví igazat mondott, az első három kölcsönzőnél nem leltem egy árva számarra avagy öszvérré sem. A negyediknél, ki a Mosó utcában lakott, közel a Vasmíves utcához, azonban úgy tetszett, rám mosolyog a szerencse. Az ipse három, igen elfogadható kancát mutatott meg nekem istállójában. Úgy megörültem, hogy a szívem majd kiugrott mellkasomból, s már láttam, amint szabadon s bántatlanul bújunk ki a baljós hálóból, mely ránk terült.

- Nemes uraság - mondta a zord lócsiszár, ki jól megtermett, magas férfi volt: arca jóformán ki sem látszott szőrzetéből, fekete haja mélyen benőtt homlokába, két vastkos szemöldöke összeért s eggyé vált, ajkait tökéletesen elfedte szomorúfűz módján alákonyuló dús bajsza, sűrű szakálla pedig szinte a szeméig nőtt föl, úgyhogy egyedül orra látszott szőrtől mentesnek, ha nem számítjuk a hegyén ékeskedő pamacsot s az orrikaiból kilógó szőrszálakat. - Nemes uraság, harminc aranyába kóstál, ha három kancámat kibérli Montfort-l'Amauryig.

- Harminc aranyba! Teringettét - szisszentem fel. - Kend ugyancsak kerekre hizlalta árait!

- Hja, veszéllyel terhes ez az óra - felelte a csiszár, s kis fekete szeme úgy csillogott a szőrbozótban, mint két ravasz menyét. - Ha kegyelmed nem bérli ki, majd kibérli más. Nem lesz hiány kliensekben, tekintettel a dolgok állására.

- Hát legyen! - nyújtottam parolára a kezem, mivel beláttam: hiába is alkudoznék. Egyébként sem tartottam túl nagy árnak életünkért a harminc aranyat.

Ám a behemót gazember nem csapott a tenyerembe.

- Ez még nem minden, nemes uraság - mondta. - Zalogul letétbe kell helyeznie egy summácskát, ezt majd akkor kapja vissza, ha a montfort-l'amauryi kovács bekötötte istállójába lovaimat.

- Zalogul? Minek ide zalog? - kérdeztem megrökönyödve.

- Mert a mostani zavaros időkben megölhetik a lovast, ellophatják lovaimat.

Miközben ezeket mondta, halvány gyanú csillant föl fekete gombszemében. Megszimatolta bennem a hugenottát, gondoltam, a nagy sietség miatt, noha öltözékem - akkor is gyöngyös zekémet viseltem - s modorom inkább vallott udvarbéli kislovagra, semmint Kálvin hívére.

- Mennyit kér zalog fejében? - kérdeztem. - Háromszáz aranyat.

- Háromszázat! Kegyelmes ég! Hisz ez tenger sok pénz! Ha eladná kancáit, feleannyit sem kapna értük!

- Meglehet - válaszolta hidegen a szőrmók -, de kevesebbért nem adom oda őket.

Miroulra néztem, ő elkámpicsorodva viszonzta pillantásomat. Jól tudta, ennyi arany nem csörög erszényemben, hisz Samsonnál hagytam pénzem nagyobb részét, hogy távol a párizsi kísértésektől, Montfort-l'Amauryban azt híven megőrizze. Hej, te hugenotta takarékosság, légy kétszeresen átkozott! - gondoltam. - Először, mert rábírtál, hogy elvigyem lovainkat Recroche-tól, s ily módon megtakarítsak napi tizennégy solt. Másodszor, mert Samsont tétetted meg velem Montfort-ban kincstárnokomnak, holott itt Párizsban volna szükségem - s mi nagy szükségem! - a pénzre.

- Adjon, komámuram, egy órát nekem, s hozom a pénzt.

- Nem én - felelte igen modortalanul a medve. - Nem tehetem. Ha közben valaki kibérli lovaimat a mondott áron, odaadom, s bezsebelem kisdéd hasznomat.

- Tíz aranyat adok ráadásul, ha vársz egy órát.

- Húszat! - hangzott a könyörtelen válasz.

- Áll az alku! - mondtam, s otthagytam e szakállas fojtogatót, ki oly ügyesen fordította hasznára mások baját.

- Hová megyünk, uram? - kérdezte Miroul, mihelyt kiléptünk az istállóból.

- Pierre l'Étoile-hoz - feleltem fojtott hangon. - Igen derék ember, noha pápista, kisegít, ha teheti.

Hanem a Tehénlelő utcán zárt kapukra találtam. S hiába vertem a kopogtatóval a kaput, nem nyílt ki más, csak egy szomszéd ajtaja, ki az utcára ki sem lépve odakiáltott nekem:

- Miért csap ekkora lármát az úr? Kit keres?

- Pierre l'Étoile urat.

- Elutazott.

- Mikor?

- Ma reggel, egész háza népével együtt, nyári lakába.
S máris becsapta a kaput, csírájában fojtva el reményemet.

- Haj, Miroul, nincs immár itt egyetlen barátom sem. Pierre l'Étoile, Quéribus, Gertrude úrhölgy, Fogacer - mindenki a falakon kívül van! mi meg idebent! a hálóban! a törben! két lábbal a lépen!

- Uram - mondta Miroul -, Ambroise Paré! Ő jómódú és igen szereti kegyelmedet!

- Igaz, de nem tudom, hol lakik.

- A Fecske utcában. Hallottam, amikor inasa említette.

- Miroul! - rikkantottam. - Megfizethetetlen vagy!

Futottunk a mondott címre, de csak egy szobaleányt találtunk otthon. Gazdája a Louvre-ban van, mondta, a király hívatta. Később eszembe jutott, milyen takaros volt a szobaleány, akkor azonban alig néztem meg, annyira emésztett a gond.

A Louvre-hoz érve Miroult kint hagytam, az „Öt szűz” előtt, s a kapuőrséghez mentem. Ott találtam a gárdistákon kívül Rambouillet urat. Egy zsámolyon ült, s pocakját kövér combján nyugtatta.

- Hogyan, kegyelmed itt? - hökkölt vissza, amint meglátott. - Mit keres mifelénk? Zsebében a kegyelem. Miért nem távozott?

De hirtelen elhallgatott, s lesütötte a szemét, mint aki többet talált mondani a kelleténél.

- Ambroise Parét keresem.

- Hajaj, a Louvre nagy - szólt Rambouillet. - Talán megleli Parét a navarrai királynál. Hanem siessen! Egy óra múlva lezárjuk a rácskaput.

Megköszöntem a felvilágosítást, s az udvarban egy eszes kis apródra bukkanva egy solt nyomtam a markába, s megkértem, vezessen el a navarrai királyhoz. Meg is tette. Úgy szökelte mentében, mint egy kecskegida, zsenge kora természetes fürgeségénél fogva, s mit sem törődve az óra komolyságával, melyről talán tudomást sem vett. Libériája színe után ítélve az anyakirályné udvarához tartozott, de bizonyára sejtelve sem volt arról, ami úrnője barlangjában szövődött.

A navarrai király öltözőszobájában, melyet csupán egy kárpit választott el lakosztályától, vagy harminc protestáns nemesúr üldögélt. Ott láttam többek között Piles-t, Pardaillant és Soubise-t, kit mindenki igen kíváncsian méregetett a Louvre-ban, mivel felesége válópert indított ellene, azon a jogcímen, hogy impotens. Ami általános csodálkozást keltett, lévén Soubise izmos, dús szőrzetű, mély hangú férfi.

Szűkiben voltak a helynek a nemesurak, egy részük zsámolyon kuporgott, s összeért a térdük. Voltak, akik beszélgettek, mások kockáztak vagy kártyáztak (holott Kálvin tiltotta az effajta játékokat), s vidáman és gondtalanul készültek itt eltölteni az éjjelt.

Megszóltattam Piles urat, ki igen szép és vitéz uraság volt. Őt ismertem, mivel Giacomini maestro tanítványa volt, s a maestro felügyelete mellett vívtunk egyszer-kétszer egymással. Átfurakodva a jelenlevők térde-háta között, ahogy bírtam, megkérdeztem tőle, tudja-e, hol találhatom meg Ambroise Parét.

- Nem láthatja, sajnos - felelte Piles. - Az előbb még itt volt, de a királyhoz hívták, s ott is tölti az éjszakát - ahogy mi itt töltjük a mienket, de egészen más okból.

- Más okból? - ismételt meg udvariasan szavait, noha porig sújtott le végső reményem elvesztése.

- Máskor nem vagyunk itt ilyen sokan, de nem ám - mondta Piles, kissé fontoskodva -, hanem őfelsége arra kérte a navarrai királyt, hívja el a Louvre-ba embereit, mégpedig a legvitézebbeket.

És Piles itt elmosolyodott. Az ő vitézsége közismert volt és sokat dicsért, mióta oly jól védte Saint-Jean d'Angélyt a királyi seregek ellenében.

- De minek ide ennyi nép? - kérdeztem.

- Őfelsége azt mondotta, avégett hogy elébe vágjunk a Guise-ek pimaszságának. Kitelik tőlük, hogy a párizsi nép segítségével merényletre vetemedjenek ellenünk.

- Micsoda? - rántottam magasra megrökönyödésemben a szemöldökömet, oly hihetetlennek tetszett e kifogás, s oly hiszékenynek azok, akik beveszik. - Merényletre? A Louvre ellen? Hisz a palotát erős falak kerítik, s ágyúk és katonák sokasága védi.

- A király mégis ettől tart - felelte Piles, kinek álmában sem jutott volna eszébe, hogy a király hazudhat vagy csalhat. Még ki sem mondta, kettévált az öltözőszobát lezáró kárpit, és megjelent Nancay úr, teljes hadi készületben, mellvértben, sisakban, napégette arcával, szürke szemével, vastag szemöldökével. Úgy rémlett, arckifejezése roppant levert.

A királyi testőrség kapitánya sorra szemügyre vette a jelen lévő nemesurakat, s úgy tetszett, hangtalanul és magában, de megszámlolja őket, mivel mindegyiken megállapodott egy pillanatra a tekintete és biccentett. Amikor ezzel végzett, azt mondta, csüggedten s igen különös hangon, melyre míg élek, emlékezni fogok, mert mintha egy olyan üzenetet, véleményt, figyelmeztetést kívánt volna a megszólítottak tudomására hozni, melyet a szavak maguk nem tartalmaztak:

- Uraim, ha valamelyikük távozni óhajt, most tegye meg, hamarosan lezárják a kapukat.

- Egyikünk sem akar - mondta egy úr (s a többi helyeselt neki, volt, aki nevetve) -, a játék nagy gyönyörűségünkre szolgál, hajnalig kívánjuk folytatni.

- Legyen úgy, ahogy kívánják, uraim - mondta Nancay letörten.

De egyelőre ott maradt, bal kézzel félrevonva a kárpitot, s megint csak úgy futtatta körbe szemét a jelenlévőkön, mintha számba venné őket. S szürke szeme oly állhatatosan szegeződött rám, hogy nem tudni, miféle homályos sejtetem hatására megszólaltam:

- Én távozom, Nancay úr.
- Ne menjen, Siorac! - tette kezét karomra Piles úr. - Játsszunk egyet!
- Nem tehetem, Piles - feleltem. - Ha Ambroise Paré a Louvre-ban hál, az éjszakát a tengernagy mellett kell töltenem.

- Azt jól teszi - bólintott Piles. És szívélyesen megölelt. A többi nemesúr is felütötte fejét a tengernagy szóra, s mind rám mosolyogtak és búcsút intettek. S jaj, olvasóm, be szép, be vitéz urak voltak valamennyien! S be gyalázatos véget értek!

Mihelyt Károly megadta a jelt a vérontásra, megkondíttatván a Saint-Germain l'Auxerrois székesegyház nagyharangját, Nancay úr újra megjelent a navarrai öltözőszobájában, s azt mondta azoknak a szerencsétleneknek, hogy a király parancsára a Louvre udvarán kell gyülekezniök. Ők gyanútlanul engedelmeskedtek, a hiszemben, hogy a csöcselék megtámadta a palotát, s a király támaszt vár karjuktól-kardjuktól. De mihelyt betették lábukat a mondott udvarra, a királyi testőrök körülfogták, lefegyverezték, a falakon kívülre szorították és halomra gyilkolták őket. Amikor Piles úrra került a sor, látván a halottak sokaságát, kiknek számát mindjárt gyarapítani fogja, így kiáltott fel:

- Hát ennyit ér a király adott szava?! Ilyen az ő vendégszeretete? Igazságos Bíránk, torold meg rajta e gyűlöletes hitszegést!

S leakasztván válláról nagybecsű köpönyegét, egy ismerős pápista nemesembernek nyújtotta oda e szavakkal:

- Fogja e köpönyegét! Kegyelmednek adom, barátom! Őrizze meg a rám mért igaztalan halál emlékére!

A pápista úr azonban visszautasította az ajándékot, akármilyen volt is véleménye a mészárlásról, mivel Piles azt oly momentumnak szánta, mely örökké a király árulását idézte volna az emberek emlékezetébe.

Minekutána legyilkolták e dali nemesurakat, a katonák megfosztották őket öltözküdtől - mint amaz isteni halálraítéletet is a Golgotán -, s csúnyán összevesztek a ruhákon. Majd zihálva futottak másokat is megölni s kifosztani, mezítelen hagyva ott a szegény holttestemeteket a kövezeten. Csak másnap reggel tértek vissza hozzájuk, amikor is a Szajnába vetették valamennyit, mely ezekben a gyászos órákban mozgó temetője lett a legyilkolt hugenottáknak.

Mihelyt eltűntek a katonák, megjelent a helyszínen az anyakirályné udvarhölgyeivel. Kacarásztak, cseverésztak, s szolgálkával fáklyákat hozattak oda, hogy elgyönyörködjenek a vértanúk látásában. Jezabel előkerestette Soubise testét, és igen figyelmesen közelről megvizsgálta, udvarhölgyeitől körülvéve, minthogy e nemesurat impotensnek mondta volt felesége. Haj, olvasóm! Francia királynéhez méltó-e e magatartás? Avagy inkább koronás sátni succubushoz? Agrippa d'Aubigné azt mondta volt róla: Ő státusunk lelke, holott neki magának nincs lelke. És igazat szólt. Se lelke, se gerince nem volt e kigyónak, s lelkifurdalást sem érzett soha gyűlöletes élete végéig, holott ő bírta rá gyenge fiát, hogy alattvalói hóhérévá legyen.

De előreszaladtam. Mihelyt kiléptem az öltözőszobából Nancay úrral, bosszúsan, de halkan rám förmedt:

- A hétszentségit! Mit keres itt az úr? Tegnap elnyerte a király kegyelmét. Miért nem távozott?

A kérdés nagy zavarba ejtett, szinte szó szerint ugyanúgy hangzott, mint Rambouillet úré, amikor a Louvre kapujában megpillantott. Feleletképpen elbeszéltem, hogyan próbáltam hátszlovakat szerezni. A kapitány komoran hallgatta a történetet, s amikor befejeztem, csak annyit mondott, fojtott hangon:

- Így is, úgy is késő! Lezárták a városkapukat, leláncolták a hidakat, mi több, polgárőrök vigyázzák őket.

Megfagyott ereimben a vér e szavakra, nem amiatt, amit mondtak, hanem amiatt, amit sejteni engedtek, annál is inkább, mert a Louvre udvarában ott láttam a testőrgárdákat, svájciakat, skótokat, franciákat; az alatt a rövidke idő alatt, amit az öltözőszobában töltöttem, valamennyien felsorakoztak teljes hadi készülékben, kivont alabárdal.

A rácskapuhoz közeledve nagy meglepetésemre a navarrai királyt pillantottam meg, s hallottam, mint vitázik a portaügyeletes kapitánnyal, Rambouillet úrral.

- Most akar kimenni, felséged? Én már zárom a kaput - így Rambouillet.

- De hisz tíz óra tájban szokták a kapukat becsukni - vetette ellen a navarrai.

- A király parancsára ma nyolc órákor kell kaput zárom.

- Szíveskedjék kiengedni mégis, Rambouillet uram - mondta Henrik szokott, vidám kedélyességével, mely miatt mindenki szerette. - Szavamra, hamarosan visszajövök.

- Felséged nagyon is kegyes - hajolt meg Rambouillet. - Kér, holott joga van parancsolni.

- Parancsolni! - felelte vidáman a navarrai. - Én itt senkinek sem parancsolok, még Margot-nak sem.

Nagyot nevetett, kedélyesen megveregette Rambouillet pocakját, s kísért a kapun, tíz-tizenkét svájci gárdistától követve, kiknek libériája félig piros volt, félig sárga (a piros volt Navarra színe, a sárga Béarné), s kik-egy-két kivétellel nem is svájciak voltak, hanem béarniak.

Utána én is jelentkeztem a kapitánynál, s ő őszinte meglepetésemre - mert eddig sosem mutatott barátságot irányomban -, a kezét nyújtotta, parolámat erőteljesen viszonzta, s lesütött szemmel mondta:

- Isten kegyelmeddel, Siorac uram! Bár érne szerencsésen haza szülőföldjére!

Közönséges kívánság, mégis nagyon meglepett, hisz egy szóval sem mondtam Rambouillet úrnak, hogy távozni készülök, aminthogy immár nem is készültem, pénz és ló híján, s mert a város kapuit lezárták.

Az utcán elem toppant Miroul. Én búsan megráztam a fejem, így adván tudtára, hogy kudarcot vallottam. Meggyorsítván lépteimet, hamarosan utolértem Navarrai Henriket és kíséretét. Mint sejtettem, ők is a tengernagy lakása felé tartottak, előttünk kanyarodtak be a Fossés Saint-Germain utcába.

Amint észrevett a béarni herceg, felém fordította hosszú orrát, hosszú képét s okos szemét rám szegezve, kedélyesen megkérdezte:

- Nem kegyelmed az az orvos, aki úgy vélte: sebesülése ellenére elvihetnők innen a tengernagyot hordágyon?

- Az vagyok, felség - bókkoltam mélyet előtte. - A nevem Pierre de Siorac s a périgord-i Mespech bárójának fia vagyok.

- Ohó, bárófi és orvos, ez tetszik nekem! Mint vélekedik, Siorac uram, jelen állapotunkról?

- Felség, mindenben osztom Ferriéres úr véleményét.

- Mégsem ment el vele? - kérdezte a maga kicsit mindig gunyoros modorában Henrik.

- Ló híján, felség, s pénz híján, melyen lovat bérelhettem volna.

- Ezt nevezem egyenes beszédnek! és bátornak! Csak a bátor nem fél megvallani, hogy kedve lett volna elmenekülni a baj elől.

Újra mélyet bókkoltam, s immár sokkal több rokonszenvet éreztem iránta, mint eladdig, mivel eleinte egy cseppet sem vonzott testi mivolta és nyers modora, noha volt benne valami igazán királyhoz méltó, hiába mutatkozott könnyelműnek, tréfálkozóan s mindenkivel igen barátságosnak. Jól tudta ő, hogy több legyet foghat egy kiskanál mézzel, mint tíz hordó ecettel.

- Vajmi káros - tette hozzá, s ezúttal komolyan - e belső meghasonlás, s én roppantul fájlalom, hogy annyi francia vér ömlött ki a vallás miatt. Nem tudom, megkapja-e a tengernagy az ő flandriai háborúját. Úgy látszik, vannak, akik ebben még az élete árán is meg akarják akadályozni. Isten adja, hogy Coligny az ő kezétől vezetettve haladjon tovább e világi biztonságának szép és jó útján.

Majd, mivel meghallotta, hogy svájci gárdistáinak egyike farkaséhségről panaszkodik, hátrafordult s szokott kedélyes hangjához visszatérve, tréfálkozva mondta:

- Én is igen éhes vagyok, jó Fröhlichem. És igen jólesne nekem egy darabka fekete kenyér, egy fej fokhagyma s egy kupa bor.

- Ó, felséged különb étkekhez is hozzájut a Louvre-ban - felelte fesztelenül Fröhlich.

Ez a svájci, ki nemcsak neve szerint volt svájci, valóságos emberhegy volt, mindene nagy és vaskos, karja, mint másnak a combja, lába-combja mint egy közönséges ember törzse. Veres képe jóakarattól sugárzott, szeme kedélyesen csillogott.

- Én is szívesebben látnám hazai dombunkat eme szaros, bűzhödtt, romlott s ellenséges város helyett - szólt közbe a kíséret egyik béarni tagja, a maga dialektusában.

- Franciául beszélj, Cadieu! - intette őt vidáman a navarrai -, hogy az én derék berni svájcim is értse szavad.

Mire Cadieu, aki nem volt sokkal kisebb Fröhlichnél, s igen nagy barátsággal látszott viseltetni iránta, elismételte franciául mondókáját, éppúgy kerékbe törve a szavakat, mint tette a berni. A navarrai király látható gyönyörűséggel, bólogatva hallgatta a honi beszédet, s időről időre rám pillantva.

Hanem amint a Béthisy utcába befordultunk, Henriknek a fejébe szökött minden vére, látván, hogy a tengernagy háza előtt az Első Zászlóalj negyven puskása áll őrt. Már is kényelmesen berendezkedtek a két közeli boltban, s meggyújtották szövetnékeiket, mivel bealkonyult; mint akik az egész éjszakát itt kívánják tölteni.

- A mindenségit! ez sehogy sem tetszik nekem - szúrte foga között a szót Henrik.

S odaintve a puskások egyikét, kit az utca bejáratához állítottak őrszemnek, s ki, mint társai is, teljes hadi készülletben, sisakban, mellvértben volt, vállán keresztbe vetve a fegyver, s megkérdezte tőle:

- Őrszem, ki a parancsnokod?

- Cossain strázsamester! - felelte a katona.

- Cossain! - ismételte meg Henrik, és még jobban elkomorult.

Meggyorsította lépteit, s svájci gárdistáitól közrefogva, kik némán, izgatottan s csekély rokonszenvvel lesték a szemük sarkából a királyi gárdistákat, amire volt is okuk, hisz ők nem vértben voltak, csak uniformisban, s fegyverük mindössze egy kurta nyelű alabárd meg az oldalukon függő kard, éppen abban a percben érkezett a bejárat ajtóhoz, amikor ott heves szóváltás tört ki a forrófejű Guerchy s egy hórihorgas, tetőtől talpig páncélba bújít tiszt között, kire elég volt egyetlen pillantást vetnem, s máris tudtam: ő az a bizonyos Cossain, amilyen kötekedő, pimasz, pöffeszkedő volt, hiszen Louvre-szerte az a szólás járta: „pöffeszkedik, mint Cossain”.

- Mi a baj? - kérdezte Henrik mosolyogva, vidáman, s én csodáltam bámulatos önuralmát.

- Felség - magyarázta magából kikelve Guerchy -, Cossain nem engedi, hogy ez az apród, itt ni, bevigye a házba Téligny úr két puskáját.

Henrik összerendezte e szóra, de rögtön erőt vett magán, s kedélyesen-nyájasan, megjátszva a jóhiszeműt és tapasztalatlant, meglepetten vont fel szemöldökét.

- Mi ez, Cossain? Mi a baj? Mindenki viselhet itt fegyvert, csak Téligny úr nem?

- Felség - adta nagy hirtelen alább Cossain -, parancsom van a királytól, hogy tűzfegyvert a házba be ne engedjek, de - játszotta meg az alázatos szolgát -, ha felségednek úgy tetszik, az apród beviheti a fegyvereket, én nem bánom.

- Akkor minden rendben - mosolygott rá Henrik. És szelíden megveregetve az apród tarkóját, rászólt: - Eredj, fiú! - Majd belekarolt a dühöngő Guerchybe, s erővel felvonszolta őt a lakásba. Én és Miroul nyomon követtük őket. A svájciak kívül maradtak a kapun, s ámbár kifürkészhetetlen arccal álltak ott, fogadok, igen kényelmetlenül érezték magukat, farkasszemet nézve negyven páncélos katonával, kik csekély rokonszenvvel tekintettek sárga-piros libériájukra.

- Mi ez, Guerchy? - kérdezte Henrik, mihelyt hallótávolon kívül kerültünk. - Mit keres itt Cossain?

- A tengernagyot oltalmazza a polgárok támadása ellen. A tengernagy maga kért a mai napon védelmet a királytól, mivel úgy gondolta, a királyi gárdisták jelenléte a Béthisy utcában egymagában elég elriasztani a csöcseléket attól, hogy szállását megostromolja.

- Ó, tehát a tengernagy maga kért védőőrséget? - kérdezte halkán Henrik, s hangjáról bajos lett volna megállapítani, gúnyolódik-e, avagy a tisztelet szól belőle.

Majd hátrahajította fejét, hosszú orra mintegy beleszimatolt a levegőbe, s úgy tetszett, nincs ínyére, amit megorront, mert halkán, fogai közt szűrve a szót, megkérdezte:

- De ki védi meg a tengernagyot Cossaintól?

- Ez itt a kérdés - felelte Guerchy, ki még nem nyugodott meg az összeszólalkozás óta.

Henrik sóhajtott, megveregette Guerchy vállát, sarkon fordult, és könnyedén felfutott a tengernagy szobájához vezető lépcsőn, de rögtön vissza is tért. Coligny úr elszunnyadt. Úgy látja, jól van, e tekintetben oka van a helyzettel elégedettnek lenni. Majd úgy tetszett, elgondolkodik valamin, félig lehunyva szemhéját; eleven, okos pillantása úgy síklott végig hosszú orra mentén, mintha a földet venné szemügyre. Most éppen nem volt tréfás és gondtalan, hanem ellenkezőleg, igen komoly. Végre kilépett némaságából és mozdulatlanságából, meghagyta az őt kísérő svájciak közül hatnak: töltsék az éjszakát a tengernagy szobájában, reteszellenek el gondosan belülről ajtót-ablakot, és legyenek éberek és szemfülesek. Majd szokott vidám hangján jó éjt kívánt Guerchynek, nekem és La Bonne-nak (a tengernagy majordomusának), s távozott, felére csökkent kíséretével. Négy rendes termetű katonán kívül nálunk hagyta Fröhlichet és Cadieu-t, úgy tetszett, behemót testük betölti az egész házat. De mit tehetett akár két ilyen óriási is alabárdal, karddal felszerelve negyven puskás ellenében?

La Bonne háznagy, ki nem cáfolt rá nevére, lévén kedélyes-pocakos jóember, jóságos tekintettel s oly szelíd hanggal, mint a tavaszi patakcsobogás (s máskülönbben is igen derék férfinak látszott), bevezette a gárdistákat az alsó terembe, s igen udvariasan ellátta őket egy-egy üveg borral, cipóval és sajttal, majd velem együtt átvonult a tengernagy szobájába. Miroul nem tágitott a sarkamból, árnyékként követett mindenüvé. Felemás színű szemét úgy elsötétítette az aggodalom, hogy mind a kettő feketének látszott, s mintegy gépiesen újra meg újra megtapintotta törét s két kését a harisnyaszárban. La Bonne-on s rajtunk kívül a tengernagy szobájában volt még inasa, Yolet, német tolmácsa, Nicolas Muss, Merlin lelkipásztor, Cornaton zászlós és Télignyné. A tengernagy, mihelyt felébredt, arra kért bennünket, kísérjük át leányát saját szállására, a Saint-Honoré-negyed főutcájára, s ezt meg is tették a házban őgyelgő nemesurak, mintegy tizenketten. Két lakáj vitte előttük a fáklyát, de szegény asszonyka kétszer is visszafutott Colignytól elbúcsúzni, arca eltorzult a bánattól, s szép kék szemét könnyek fűrésztöttek. A tengernagy mindig elmondta vigasztalására, hogy igen jól van, ő azonban mégis nagyon nehezen vált meg apjától női lelke sugallatára. Mintegy megsejtette: élete nagy veszélyben forog.

La Bonne eloltotta körben a gyertyákat, csak egyet hagyott égve, s ki-ki elhelyezkedett zsámolyán, az éjszakát eltöltendő. Az egyetlen karosszéket meghagytuk Merlin lelkipásztornak, ki öreg volt és kimerült. Alvásra egyikünk sem gondolt, noha mély csend honolt nemcsak a lakásban (ami nem volt csoda), hanem a hatalmas, állig felfegyverezett városban is, mely minden oldalról körülvett bennünket hálója foglyaiként, bezárt városkapukkal, leláncolt hidakkal.

Jaj, olvasóm, nem is a halálfélelem volt a leggonoszabb e gyászos virrasztás során - mert gyászos volt az már akkor is, amikor egyetlen hugenottát sem öltek még meg -, hanem kétségbeesésem amiatt, hogy ennyire gyűlöl bennünket ezer meg ezer derék ember, egyazon nemzet fiai, mint mi, egyazon király alattvalói; közös velük a sorsunk, közösek örömeink és bajaink, egyformán rettegünk az öregségtől, mely gyalogló testünket fenyegeti. Egyszóval: embertársaink ők, amiképpen kétségkívül mi is azok vagyunk nekik, s nem „a francia törzsök ama korhadó ága”, melyet mindenáron le kell vágni, mint Jezabel mondta azokban a percekben fiának a Louvreban, hogy kétségeit eloszlatva kicsikarja tőle halálos ítéletünket. Igen, mondtam magamban s mondom mind a mai napig, mindenféleképpen testvéreik voltunk, s nem azok a lények, kiket a pápista papok könyörtelenül kitesztáltak az emberi nemből prédikációikban, s „kutyává”, „kígyóvá”, „féreggé” degradáltak, melyet Isten parancsára el kell taposni.

Így töprengtem az éjszaka csendjében, félig lehunyva szememet a gyertyára szegezve, mely minduntalan kialudni látszott, mégsem aludt ki, igen hasonlatosan üldözött hitünkhöz, s Alizonra gondolván, a fájdalom elszorította szívemet, mert ámbár most sem éreztem mást iránta, csupán mély barátságot, e derék teremtsé gyűlölettől csöpögő, a nép szavát visszhangzó szavai úgy megfeketették lelkemet, hogy e csend, magány, végeérhetetlen várakozás közepette nőttön-nőtt szenvedésem, s végtére oly nagy lett, hogy elsírtam magam, ámbár bal kezemmel eltakartam szememet, nehogy meglássák könnyeimet.

Tudom én jól, fájdalom, hogy a hitbuzgalom a mieinknél is sokszor vezetett embertelen s kegyetlen következményekre, hogy a Szent Mihály-éji vérontás égre kiált ellenünk, s hogy Kálvin maga adott parancsot a nagy orvos, Michel Servet elégetésére Genfben. Ó, szeretet Istene! Mikor szakad immár vége a gyűlöletek ama láncának s láncolatának azok között, kik téged vallanak istenüknek, melynek egyik szeme a

másikat táplálván a te igazságod nevében elkövetett gyilkosságok igazolásául szolgál? S miért oly változékony és váltakozó ez az igazság, hogy a máglyán kiszenvendő eretnek utolsó szavával elégetőit kiáltja ki eretneknek?

Kétszer is felkeltem az éjszaka folyamán zsámolyomról, hogy félrevonva a tengernagy ágyának kárpitját, meghallgassam lélegzetét, ám az oly nyugodt és békés volt, mintha az alvó châtillon-sur-loing-i kedves nyári lakában szunnyadt volna s nem egy lőporos hordón. (Valójában sokkal betegibbnek s nyugtalanabbnak tetszett nála Merlin lekipásztor, holott sokkal fiatalabb volt; álmában nehezen, szaggatottan lélegzett.) Miroul nem aludt, amennyire az egyetlen gyertya fényénél megálapíthattam, hanem engem figyelt, ámbár mindig elkapta rólam a szemét, ahányszor rápillantottam, hogy ne legyen terhemre miattam érzett aggodalma, holott az mérhetetlen vigaszomul szolgált, mert nincs édesebb, mint azt érezni az általános, vak gyűlölet közepette, hogy valaki szeret bennünket.

Hallottam tíz óraker odakünt az őrszem kiáltását. Hallottam tizenegy óraker és éjfélkor is, hanem azután elszunnyadhattam, mert hirtelen riadtam fel arra, hogy erősen kopognak a kapun. Felpattantam, Miroul már ott állt mellettem, kezét kardja fogantyújára nyugtatva, s láttam, La Bonne az asztalon tapogatózva keresi kulcsait, lévén a látása gyenge.

- Mi az, La Bonne? - kérdezte ijedten felegyenesedve ültében Merlin tiszteletes.

- Cossain kér bebocsáttatást - felelte csendes-kedves hangján La Bonne.

- Ne nyisson ajtót neki, La Bonne! - kiáltotta karosszékből kikelve Merlin, s szeme hirtelen kitágult rémületében.

- Mi van? - csendült fel a kárpit mögül a tengernagy hangja. Yolet abban a minutában félrevonta a kárpitot, hogy gazdája szólhasson a jelenlevőkhöz.

Ekkor újfent megverték ököllel a kinti kopogtatót, s a strázsaőrmester tele torokból elüvöltötte magát, hogy hangja áthatoljon a vastag tölgyfán.

- Nyissatok ajtót! Itt Cossain!

- La Bonne - mondta a tengernagy nyugodtan és higgadtan, mint mindig. - Nyiss ajtót, Cossain van odakint. Talán megtámadták a királyt az ő Louvre-jában. Nyiss ajtót, La Bonne, és hozz hírt nekem!

La Bonne felkapott egy gyertyatartót, s az égő gyertyánál meggyújtotta lángjait, hogy lásson, s levonult a lépcsőn. Én, Miroul, Yolet, Cornaton és Muss a nyomába szegődtünk, kivont karddal mint az öten, s a lépcső alján csatlakozott hozzánk Fröhlich, Cadieu és a többi svájci a lenti nagyteremből, kivont alabárdal. La Bonne elhúzta a kapu két nagy reteszét, a fentit is, a lentit is, de egy kis ideig eltartott, míg meglelte a sok kulcs között a jót, rosszul is látott, meg a bal kezét nem használhatta e műveletben, azt a gyertyatartó foglalta el. Végre mégis meglelte a kapukulcsot, beleillesztette a zárba, elfordította, és kinyitva az ajtót, szemtől szemben találta magát Cossainnal, ki azon nyomban leszúrta.

- Ach, áruló! - bömbölte Fröhlich, s akkorát csapott alabárdjával Cossain mellvértjére, hogy ha be nem is szakaszthatta a páncélt, Cossain megtántorodott és hátralepett. Cadieu becsapta a kaput, s a királyi lövérek rohama ellenében megtartotta, nekivetve hátát és széles vállát. Addig tartotta, míg Fröhlich és egy másik svájci oda nem hurcolt egy nehéz vasládát. Amint odaértek, Cadieu elzuhant, La Bonne mellé, mivel találat érte a két lapockája között, míg az ajtót támogatta, egy királyi katona a kémlelőnyíláson át, közvetlen közelből eresztette bele lövedékét.

- Ach! Szegény Cadieu! - kiáltotta Fröhlich, de odakint máris nekiestek a bezárt kapunak késsel, bárdal, csak úgy röpködtek a tölgyoszilánkok. Cornaton és Muss rájuk sötötte puskáját, de újratölteni már nem volt idejük, a katonák berontottak. S akkor megkezdődött a csihi-puhi, mi a lépcsőkön, támadóink odalent. Kardok, alabárdok villogtak, nagy volt a kavargás, annál is inkább, mivel a félhomályban alig lehetett látni, ki a barát, ki az ellen. La Bonne gyertyája kialudt, amikor ő maga elesett, csupán a támadók szövéténeke világolt gyengén. Mialatt fűgén jártattam ide-oda kardomat, nem testre célozva, mivel a gárdisták vértet viseltek, hanem arcra - az arcok szerencsére épp megfelelő magasságban voltak -, még láttam, hogy szegény Yolet elzuhan, a hasán megsebesülve, és Muss hirtelen megbosszulja, alabárdja lesújtván a gyilkos orrára.

Itt tartottunk e vaktában folyó vagdalkozással, amikor meghallottam, hogy odafentről lekiáltják nekünk: hagyjunk ott mindent, s jöjünk fel az emeleti ajtót megvédeni. A svájciak nem értették meg a parancsot, Fröhlichet kivéve, ki utánunk loholt, amikor macskaként mászva meg az utolsó fokokat, berontottunk az ajtón, s rögtön be is csuktuk és eltorlaszoltuk magunk mögött egy nagy ládával meg egy málhával.

Aztán némán bámultunk egymásra, míg kiszuszogtuk magunkat, lévén a halál oly közel. Egyszerre zajt hallottam mögöttünk, megfordultam, s megpillantottam a tengernagyot. Ott állt, kezében a gyertyatartó, háziköntösében, mely lila bársonyból készült, hermelinszegéllyel (hát nem különös, hogy ezt ily gondosan megfigyeltem, a téboly ez órájában?). Felkelt, úgy hiszem, azért, hogy állva haljon meg, s a falnak támaszkodott, hisz még nagyon is éreznie kellett sebéit, de tekintete nyugodt volt, arca rezzenetlen, mit sem törődött a dühödő fejszecsapásokkal, melyeket a gárdisták mértek odakint az ajtóra.

- Eleget harcoltatok, fiaim - mondta. - Kérlek, hagyjatok fel vele. És meneküljete, ha lehet!

- Nem én, uram - tiltakozott Cornaton -, szíves engedelmével.

- Én sem - így Muss.

- Herr Gott! - tette hozzá az ő keverék nyelvén Fröhlich. - Schelme arra, aki elfut! Különben is eltört az alabárdom, s az a svájci, ki fegyverét elvesztette, meghal.

Az ajtó berogyott a fejszecsapások alatt, egy királyi gárdaista bedugta a lukon fejét, s megpróbált átlábalni ládán, málhán, hanem Fröhlich akkorát rikoltott, mint ördög a szenteltvíztartóban, fél kézzel leszakította a kandallóról a súlyos vasrostélyt, s a katona fejéhez vágta. A gárdaista élettelenül terült el a földön, beszakított sisakkal.

- Fussatok el, fiaim! - mondta emelt hangon a tengernagy. - Ez parancs! - és ujjával az ajtóra mutatott, mely a kistorony csigalépcsőjéhez vezetett.

Elsőnek Cornaton zászlós engedelmeskedett, fegyelmezett katonaként, majd Muss, azután én, Miroul, s legvégül Fröhlich, ki az ő berni keverék nyelvén még mindig alabárdja elvesztését siratta. Én hallgattattam el, mivel eddigre csupán a kistorony ajtaja választott el a szobától, ahová öt-hat gárdaista rontott be a lerombolt ajtón keresztül. Mivel nem tudtam, felfelé induljak-e, mint Cornaton és Muss, vagy ellenkezőleg, lefelé, megálltam egy ablakszemnél, mely a tengernagy szobájára nyílt, bizonyára a szobát megvilágítandó, s láttam Colignyt. A falnak támaszkodott, kezében a gyertyatartó - s ez a kéz nem remegett. Nyugodt, magabiztos arccal tekintett támadóira. Köztük volt Cossain is, de, noha ő rendelte el az ostromot a király parancsára, s nála is kard volt, úgy látszik, nem kívánt a tengernagy gyilkosává lenni, mert (ő, aki máskor oly hetvenkedő volt mindig) maga elé engedett egy dárdát lóbáló katonát.

- Te vagy a tengernagy? - bömbölte a dárdás.

- Én - felelte Coligny, s a gyertyatartót arca magasságába emelte.

- Nesze neked, áruló! - felelte az, s hasába döfte a dárdát. A gyertyatartó kicsúszott Coligny kezéből, de ő maga még nem esett el, gyilkosára tekintve a legmélyebb megvetés hangján mondta:

- Ha legalább férfi lett volna megölöm s nem egy semmirekellő.

Amire az visszarántotta dárdáját, s iszonyú csapást mért a tengernagy fejére szablyájával. Coligny elzuhant. Én nem akartam többet látni, s futva indultam le a lépcsőn. Nyomomban Fröhlich. Miroul elélem ugrott, s ezt ugyan jól tette, mert amint nesz nélkül levette a keresztvasat a Béthisy utcára vezető kisajtóról, s alig kétujjnyira kitárta, a résen át megpillantotta, akárcsak én, az angoulêmei-i fattyút és Guise herceget tőlünk alig egyölnyire, egy fáklya fényénél, melyet egy szolga tartott, s mögöttük egy népes csoportot. Guise felszegte fejét, s türelmetlenül felkiáltott az emeletre:

- Megtörtént-e, Besme?

- Meg - felelte a haramia, akinek gáztettét előbb végignézttem.

- Angoulême úr nem hiszi, míg nem látja lábainál a tetemet - mondta Guise.

Abban a szent percben kidobta a holttestet az ablakon a gazember, akihez a herceg szólt, s aki, mint később megtudtuk, német volt, de Csehországból származott, ezért szólították Besme-nek, s a Guise-háznak volt cselédje. Minthogy Coligny fejét elborította a vér a kardvágás nyomán; melyet Besme mért rá, az angoulême-i fattyú lehajolt, zsebkendőjével letörölte arcáról a vért, hogy biztosan felismerje:

- Ez csakugyan ő - mondta.

Majd felegyenesedvén, aljas természete sugallatára, s mintegy esztét vesztve, szégyentelenül belerúgott a holttetembe, amire a herceg csitítólag a karjára tette a kezét, így adván értésére, hogy a gyalázat immár nem azt illeti, aki nem érez többé. De ő is kihúzta magát, úgy szegve fel fejét, mintha diadalának napja lenne a mai, s a királyi gárdisták és tulajdon kísérete felé fordulva, kik tőle néhány ölnyire várakoztak, hadra fegyverkezve, akárcsak gazdájuk, s a fáklyák fényében vérszomjtól csillogó szemmel figyelték őt, nagy hangon elkiáltotta magát:

- Fussunk, barátaim, bevégezni a művet, melyet itt oly jól kezdtünk el!

Amire Miroul nesztelenül becsukta a kisajtót, elreteszelte, s azután azt súgta a fülembe:

- Uram, nincs más kiutunk, csak a farkas torka! Fussunk fel, és próbáljunk a tetőn át menekülni!

Úgy is tettünk, s elhihetik, nesz s pissz nélkül lopakodtunk el a kisablak előtt, mely a tengernagy szobájára szolgált, de kár volt a fáradságért, mert fél szemmel bekukkantva láttam: a katonákat úgy elfoglalja a ládák kifosztása, hogy ha egy csorda vadló ügetett volna el nyerítve a lépcsőn, arra sem hagytak volna fel a zsákmányolással.

A lépcső végében egy ványadt szellőzőablak nyílt a tetőre. Miroul fürgén átbújt rajta, mint a menyét, én magam némi erőlködés árán, Fröhlich keserves huzakodás után jutott át rajta s nem sokkal könnyebben, mint tevé a tű fokán. De nyögve, zihálva, vaskos tagjait összehúzza valahogy mégiscsak átréselte magát, s ott álltunk hárman a kistorony ereszébe kapaszkodva, a tetőn, s lebámultunk a Béthisy utcára, hol fáklyák s szövétnekek sápadt fényében alabárdok s vérték sokasága nyüzsgött.

Jobb felől előbújt egy felhő mögül a hold. Tisztán láthattuk a Saint-Germain l'Auxerrois székesegyház tornyait, s mögöttük a Louvre sötét tömbjét, honnan kiadták a parancsot megöletésünkre. Lassan világosodott az ég alja, immár nem volt messze a hajnal. Láttuk, nem maradhatunk sokáig ott, ahol vagyunk, úgy hogy észre ne vegyenek s üzőbe ne fogjanak bennünket, s éppen azon tanakodtunk, merre vegyünk utunkat, hogy e kutyaszorítóból kijussunk, amikor hirtelen megkondult a székesegyház nagyharangja, mozgásba hozva köröttünk a levegőt. Halálra rémültünk. Úgy tetszett, a fejünkben szól tovább az a mély hang, s úgy kongott-bongott, oly kínzó zajt teremtett odabent, mintha soha nem akarna abbamaradni a gyöttelelem. Ráadásul azonnal megszólalt nyomában e hatalmas város minden egyes templomának minden harangja, s e jelre, amint láttuk, felpattantak a házak kapui a Béthisy utcán, a Szárazfa utcán, a Fossés Saint-Germainen, és százával okádták ki a felfegyverkezett párizsiak hordáit. Pikát, kardot lóbáltak, magasra emelték fáklyáikat, hogy jobban lássák fényüknél a kapukat, melyeket a tizedesek aznap reggel krétával megjelöltek, s közben folyvást fülsiketítően kongott-mennydörgött a sok harang, szavuk

mintegy plébániáról plébániára szállva arra hívta fel a keresztényeket, hogy jöjjenek mind el e különös éji misére, melynek áldozatai ugyanazt a Krisztust imádják, akit ők is.

Tizedik fejezet

- Aj, uram - szólt Miroul, magamhoz térítve abból a dermedtségből, melybe a harangzúgás ejtett -, nem maradhatunk tovább itt a tetőn. Úgy szednek majd le egyenként, mint a galambokat.

A manóba is, igazat beszélt! Cselekednünk kellett, mégpedig minél eszesebben, ámbár az effajta veszedelemben jó avagy balszerencsénk dönti el sorsunkat, akármilyen bolond volt is bölcsességünk avagy bölcs bolondságunk.

Hátrapillantva láttam, hogy egy építmény áll a ház falához ragasztva, alighanem istálló s egy hátsó udvarra szolgál, az pedig egész sor satnya kertcskével szomszédos, melyek nyilván a Béthisy utcát alkotó házakhoz tartoznak. Párizsban az utcákon járva-elve nem látni mást, csak a városi külszínt, hátulnézetből azonban falusiasra vált a kép, kúttal, gyümölcsösökkel s a háztartáshoz szükséges zöldségekkel.

Azt gondoltam, könnyebb lesz e kertcskékben elrejtőznünk, s itt legalább egy időre távol maradhatunk a vérontástól, tehát lefutottam az istálló irányában a háztetőn. Miroul hamarosan elém vágott, s elsőnek szökött le az istálló ferde tetejére, s onnan, szokott fürgeségével, a földre. De mivel kövezetre pottyant, intett: egyelőre ne kövessem példáját, lévén az ugrás túlságosan veszedelmes, s elfutott. Pillanatok múlva visszatért egy rozoga lajtorjával, s nekitámasztotta az istálló falának, ami igen megkönnyítette a dolgomat, s még inkább Fröhlichét, kinek súlya oly tekintélyes volt, hogy az utolsó fokok le is törtek alatta, s gyorsabban került le a földre, mint szeretne volna, mindazonáltal baj és bánatom nélkül. Miroul el is nevette magát, ámbár hangtalanul, annyira fékezhetetlen volt jókedve, még e szörnyű veszedelem torkában is.

Nem járt erre a kutya sem, szép pápista angyalaink azzal lévén elfoglalva, mint már mondtam, hogy a házat kifosszák. A ház ablakaiban hol itt, hol ott fáklyák tűntek fel a prédálók kezében, akik pénz, ruha, fegyver, csizma, ezüstnemű és más kincsek után kutattak odafent, ez lévén e földön a jó keresztény Isten adta jutalma az eretnekek megölése fejében, addig is, míg a másvilágon majd a paradicsom jut osztályrészéül a purgatórium megkerülésével. És e dicsteli kutakodás közben. Istennek hála, egyiküknek sem jutott eszébe kipillantani az ablakon, máskülönben megláttak volna bennünket, lévén az éjszaka világos és a hold takaratlan.

- Menjünk, amerre látunk, cimborák! - mondtam. - Irány a kertek alja, a fa jobb az embernél.

Tehát beugrottunk az első kertbe, onnan át a következőbe s az az után következőbe. Miroul úgy ugrotta át a palánkokat, sövényeket, mint egy agárkutya, én magam, ahogy erőm engedte, Fröhlich ellenben úgy taposta le mögöttem valamennyit, mint az elefánt, úgyhogy végül arra kértem, haladjon előttem, dolgomat megkönnyítendő. Igaz, pokoli zajjal járt romboló munkája, de e lármát senki meg nem hallhatta a harangok fülsiketítő kongása közepette, annál is kevésbé, mivel mindenfelől puskalövések dörögtek.

Így haladva kertről kertre, végül is szükségképp kilukadtunk egy utcasarokra. Miroul, aki úgy ismerte immár Párizst, mint a tenyerét, azt állította: ez éppen a Csappantó utca.

- Uram - mondta kedves szolgám, mialatt meglapultunk egy kapubolt homályában s tanakodtunk. - Ötven lépésre van Alizon háza. Kérjük az ő segítségét!

- Nem tehetjük - feleltem, összeharapva a számat. - Halálos gyűlölettel gyűlöl bennünket, végképp megzavarta eszét a papi prédikáció.

- Jó lány ő, uram. Jó lány, s jólesett neki, hogy megölelgette. Aki így izzaszt meg, az iránt mindig marad bennünk némi barátság. Alizon uramé.

- Nem az enyém, az ördögé. Menjünk tovább, Miroul!

- Merre?

- Amerre az orrunk áll.

A következő percben kis híján a fejünkre esett egy szerencsétlen, kit a ház emeletéről vetettek ki az ablakon a gyilkosok, minekutána megölték. Alig egyölnyire tőlünk zuhant le az utca sarába. Odafentről éles női sikolyokat hallottunk, s épp azon törtem a fejem, ne fussunk-e segítségükre, amikor egy férfit pillantottam meg. Vagy fél tucát, pikával felfegyverzett polgár üldözte. Egyszerre szembefordult velük az üldözött, előkapta kardját, baljára rátekerte köpenyét, hátát a falnak vetette, s amint láttam, elszánta magát a vitézi halálra. Gonosz ellenségei vértet, sisakot viseltek, ő ellenben csak zekét, nem számíthatott rá, hogy lebírja őket. E vértbe öltözött nyulak egyike feljebb emelte fáklyáját, hogy jobban lássa áldozatát. Én is megláttam arcát, s felkiáltottam. Guerchy volt az. Kiáltásomra felénk pillantott, s meglátva Fröhlich sárga-piros uniformisát, elkiáltotta magát:

- Ide, Navarra!

Képzelterti, hogy rontottunk rá e felszólításra kivont karddal a gyávákra, összeszabdalva hátsó felüket, megszurkálva lábínukat. Ennyi untig elég is volt nekik, elfutottak nagy „Fegyverbe! Le az Üggyel! Le Ügy asszonnyal!” kiáltások közepette. Egyikük ott feledte ijedtében véres alabárdját is. Fröhlich nyomban felkapta. „Herr Gott, végre-valahára!”, sóhajtott nagyot. A tengernagynál lezajlott csetepaté óta csupán egy szál kard volt minden fegyvere, s szinte pörének érezte magát alabárd nélkül.

Szegény Guerchy tántorgott; Miroul és én támogattuk kétfelől, de száz sebből folyt vére, s különösen a mellén éktelenkedett egy nagy és mély vágás. Megvizsgálom és bekötözöm, mondtam én neki,

ő azonban azt felelte rá, elhaló hangon:

- Kárba veszett fáradság volna, Siorac. Megkaptam a magamét, végem. De ha te megmenekülnél, kérlek, mondd el mindenkinek: úgy haltam meg, ahogy éltem is, becsülettel.

- Elmondom - bólintottam.

- És őrizkedj e bugrisoktól. Fehér szalagot hordanak a karjukon és egy kis keresztet a kalapjukon, ismertetőjelül. - Akkor elárasztotta szívét az epe, szája nagyra nyílt, lélegzet után kapkodva, hogy visszatartsa elszállni készülő lelkét, s végleg kimúlt a szép Guerchy. Becsülettel halt meg, amint mondta: karddal a kezében s nyugodt arccal.

- Ne maradjunk itt, uram - sürgetett Miroul a kiugró erkély alatt, hová behúzódtunk a holdfényről a homályba, őszintén fájlalva, hogy még itt, az árnyékban is annyira világos és holdfényes az éjszaka. - Visszajöhetnek a gyávái! Lépjünk meg előlük!

- Addig nem, míg Fröhlich le nem veti sárga-piros libériáját, mely mindenütt árulónk lesz, s már messziről hirdeti: menekülő hugenották vagyunk.

- Ach, mein Herr! - sopánkodott elszoruló torokkal Fröhlich. - Már hogyan hagyhatná el uniformisát egy navarrai svájci! Schelme! Schelme! - (Ami, gondolom, annyit tett az ő madárnyelvén, mint szégyen-gyalázat!)

- Muszáj, Fröhlich - mondtam ridegen. - Hármunk biztonsága forog kockán.

- Ach! - nyögte Fröhlich -, levetkezni uniformisomat annyi, mint megszegni eskümet!

- Márpedig meg fogod szegni, Fröhlich - vágtam rá -, vagy elválnék egymástól!

- Was? Hogy uraságodat elhagyjam! - Fröhlich képét, mely vastag volt és vörös, mint a sódar, könnyek árasztották el. - Hová mennék? Mivé lennék kegyelmed nélkül? Ki parancsolna nekem?

- Parancsolok én, Fröhlich. És a parancs így szól: rögvest vedd le és hagyd itt ruhádat!

Végül megtette, ám vetkezés közben könnyek szántották arcát, s hatalmas mellkasát orkánszerű sóhajok dagasztották. A levetett uniformist roppant takarosán összehajtogatta és gondosan lerakta egy ablakpárkányra, mintha vissza akarna térni érte a mészárlás után. Ennek utána ingére övezte kardját, s felkapta az alabárdot. Ez valamicskével jobb kedvre derítette. Mi engem illet, annyira kimelegedtem s úgy átizzadtam a gonosz pernahajderekkel vívott csetepaténk során, hogy kigomboltam zekémet, ingemet, ami később javamra vált, mint látni fogják.

- Barátaim, tartsunk a Szajna felé - mondtam. - Talán átjuthatunk a másik partra, a láncok ellenére.

De hűz lépést sem tettünk, kivont karddal, s egyszerre ránk rontott egy népes gyilkos banda, harsány „Le az Üggyel!” kiáltózással, s be is kerített volna, ha nem játsszuk ki tervét, hátunkat a falnak vetve s véres fegyvereinket nekik szegezve. Ez a látvány megtörte szép lendületüket.

- Címborák - kiáltottam nagy hangon, utánaönni igyekezve a gyors párizsi beszédet, mert mindjárt átláttam: e veszedelemben ugyan jól kell használnom s forgatnom nyelvemet. - Mi üt belétek? Csak nem néztek bennünket eretnek kutyának?

- De még mennyire! - felelte egy hórihorgas alak, kit a többi „kapitánynak” szólított, s negyedes vagy tizedes lehetett; mesterségét tekintve, gondolom, kézműves, szándékait tekintve gyilkos és fosztogató, ám azt gyanítottam: rabolni jobb szeret, mint verekedni. - De még mennyire, csirkefogó! - kiáltotta rettenetes hangon, s haragosan meglóbálta pisztolyát. - Te is e pokolra való fajzatból vagy. Késedelem nélkül eltaposunk!

- Boldogságos Szűz! - kiáltottam, s megragadva a nyakamban lógó Mária-medált, az ajkamhoz vittem. - Boldogságos Szűzanyám, óvj meg e balvélekedéstől! Jó keresztény vagyok én, komám, s buzgó, mindig eljárók a derék Maillard plébános prédikációira, s ha kívánod, elimádkozom egyvégtében az Üdvözlégyet előlről, mint bárki más is, de visszafelé is, mint a pápa őszentsége, ha ugyan igaz, amit róla mondanak.

- Visszafelé - ámult el a gazfickók egyike s eltátotta a száját.

- Fáklyahordó, nézd meg, hogy s mint áll a dolog ezzel az éremmel!

- Csakugyan a Szent Szűz van rajta - mondta a fáklyavívó, de nem merészkedett túlságosan közel, lévén kardom kinyújtva, töröm a magasban. - És aranyból van a medál, kapitány.

- Aranyból? - a kapitány mohó képpel felemelte pisztolyát, amire Miroul, kigyóként tekergőzve, jobb harisnyájába nyúlt s elővonta egyikését.

- Bronzból, komám! - siettem kiigazítani. - Nem vagyok én olyan gazdag, hogy aranyat vásárolhatnék magamnak!

- Én úgy vélem - szólt közbe e vitélő társaság egyik tagja, felfújva képét -, hogy ez itt egy genfi nemes, s hazugságokkal traktál bennünket! Nemes, akármint mond! Nézzétek meg zekéjét s gyöngyeit!

- Nemesúr, én - nevettem (de csupán félszájjal, hisz tudván tudtam, mi csekély barátsággal viseltetnek a párizsi polgárok az arisztokrácia iránt). - Komám, nagyon is megtisztelsz! Becsületes polgárember vagyok, mint kend is, patikárius Montfort-l'Amauryban, ez a zeke mai zsákmányom, de vajmi szerény, lévén a gyöngyök lyoni üvegből.

- Ha hozzánk tartozol, fickó, miért nincs rajtad fehér karszalag?

- Gazdasszonyom oly rosszul varrta fel, hogy az első összecsapásnál leszakadt rólam.

- S hát társaid?

- Ők a segédeim - mondtam kibúvóképpen, hogy eltereljem figyelmüket. - Emez itt - (mutattam Fröhlichre, mert el akartam hallgattatni, német kiejtéséről nyomban kitalálták volna, hogy hugenotta) - néma,

mint a csuka. Amannak meg felemás színű a szeme.

- Csakugyan felemás a szeme! - szólt a fáklyavivő, elcsodálkozva.

És ezek a párizsiak, kik azt képzelik magukról, kanállal ették a bölcsességet, annyira kotnyeletek és hiszékenyek, hogy mind elhülten bámulták Miroul és felemás szemét, mintha a boldogságos Szűz egyik csodatétele lenne, s ehhez foghatót soha nem látott volna még senki Párizsban.

- Mi több, úgy ért a késdobáláshoz, mint senki más - folytattam. - Kérem, kapitány, lépjen kissé hátrébb, és meglátja; a fiú telibe találja a kopogatógyűrűt azon az ajtón.

- Világíts az ajtóra, fáklyahordó! - kiáltotta Miroul, s amint a negyedes visszalépett, kedves szolgám elhajította kését, mégpedig olyan ügyesen, hogy az remegve állt bele az ajtó fájába, a karika kellős közepén. Úgy láttam, a negyedes ereiben meghűlt a vér, amikor az a kés oly közel süvített el arca mellett, hogy kis híján súrolta. Immár nem hitte, hogy pisztolya folytán kellő előnyt élvez hozzánk képest, annál is kevésbé, mivel Miroul fürgén lehajolt s elővonta második kését.

- Jól van, komám - mondta hirtelen megenyhülve a negyedes-, meggyőztél. Immár elhiszem, te is kegyes tetteket akarsz nagy buzgón végrehajtani mai ünnepünkön, Szent Bertalan éjjelén. De higgyél a szavamnak, varrass magadnak mielőbb másik karszalagot. Ki ismerné meg éjjel a szürke macskát? Hagyjuk a csudába őket, cimboráim - fordult a többihez -, csip-csup ügyecske ez. Találunk jobbat, kevesebb fáradsággal.

S csakugyan otthagyt bennünket, talán mert meggyőztem, vagy mert nem volt kedve a bőrét - mely oly lágy volt a kemény vért alatt - vásárra vinni ily csekély haszonért: holmi üveggyöngyökért és egy medáliáért, mely noha ő bronznak hitte, sokkal többet ért nekem arany súlyánál is, mivel megboldogult édesanyám hagyta rám, s mi több, csak az imént mentette meg az életemet, minekutána öt évvel korábban kis híján elveszejtett Nimes-ben, a Michelade alkalmából. De hát csak ennyi egy ember élete, hogy felebarátai nem áttallják egy medáliára feltenni, fej vagy írást játszva? Ó, istenem! Be különös hatalomra tesz szert végül az ember felett a maga alkotta bálvány!

- Uram - szólt Miroul, mialatt a falnak dőleszkedve egy beszögellésből néztük, mint siet új hőstettek felé e vitélő társaság. A harangok azóta elhallgattak, de mindenütt lövések dörrentek, fejszék, dorongok zuhantak nagy csattanással betört kapuknak, futó lépések kopogtak a kövezeten, „Halál rá!”, üvöltöttek a gyilkos üldözők, s a falak mindenfelől az otthonukban meglepett vértanúk jajkiáltásait visszhangozták, s azokét, kik hálóingben futottak el hazulról, de megfogták, könyörtelenül lemészárolták, levetkeztették, megcsonkították s az utca sarában hempergették meg őket. - Uram - mondta Miroul -, kegyelmed bámulatosan forgatta az imént a nyelvét, hanem úgy vélem, a medálja sem ment meg bennünket legközelebb. Mindenképpen ki kell tűznünk az ő fehér rongyukat, s az egyetlen, aki ezt megvarrhatja nekünk, Alizon. Nincs másban üdv, csak Alizonban.

- Ach, nemes uraság - szólt Fröhlich -, beszélhetek-e immár, vagy még mindig némának kell maradnom?

- Beszélj, Fröhlich!

- Úgy vélem, nagy Schelme lenne e gyilkosok fehér karszalagját kitűznünk.

- Ellenkezőleg, Fröhlich! - feleltem én. - Jogos hadicsel a kancsallal együtt kancsítani, ha életünk a tét. Miroul, igazad van, elismerem. Menjünk s próbáljuk ki, vajon nem rontotta-e meg velejéig Alizon jó szívét a plébános prédikációja.

Hanem Alizon házának kapuját zárva s elreteszelve találtuk, s ámbár megkockáztattam és bekopogtattam, egy lélek nem mozdult odabent.

- De láthatja, uram, Alizon ablakcskája nyitva az emeleten, s gyertya világol mögötte, szegényke virraszt e szörnyű éjszakán. Engedje meg, uram, hogy felmászak a ház falán szobácskájáig s kifürkészem kedvét.

- Was! kedves kis cimborá - álmélkodott Fröhlich -, hát légy vagy te, hogy a falon mászkálj?

- Ennél különbet is tett ő már - mondtam. - Hajolj le, s kölcsönözd oda neki széles hátadat, Fröhlich, hogy a kiugrón túljusson. Mire felegyenesedsz, ő már helyben lesz.

Miroul úgy is tett, szokott hihetetlen fürgeségével, s nemcsak fürgé volt, de oly kecses is fürgeségében, mint egy macska, s mint a macska, cseppet sem látszott sietni, hanem magabiztosan, ruganyosan haladt célja felé. Néztem őt a hold fényében, én magam árnyékban, s a szívem hangosan dobogott, úgy aggódtam vállalata sikeréért. De ugyan kár volt aggódnom, két perc sem telt bele, nyílt az utcai kapu, s Alizon a nyakamba borult, nagy sóhajtasok közepette, csókok ezrével hintve tele arcomat s nyakamat.

- Hát ez ki? - susogta, meglátva mögöttem a behemót hegy-embert.

- Egy derék berni svájci.

- Isten óvja! - felelte ő halkan. (De melyik Isten vajon? gondoltam. A gyilkosoké vagy az áldozatoké?) - Menjünk fel szobámba, de senki ne szóljon s ne üssön zajt. A férfiak mind elmentek itthonról, de az asszonyok nem, s nem tudom, alusznak-e valamennyien, itt a közelben lövöldöznek. Svájci - fordult hátra -, recseg a lépcső, könnyen jár!

Ami éppen nem volt gyerekjáték, de végre feljutottunk a kis szobába. Minekutána az ajtót is becsuktuk magunk mögött, Fröhlich némán egy törekeny zsámolyra eresztette súlyos testét, Miroul meg én az ágyra ültünk, s én fojtott hangon elmondtam Alizonnak, mit várok tőle.

- Nem karszalagok azok - mondott ő rögtön s habozás nélkül igent -, hanem ingujjak, levágott és a

zekére varrt ingujjak. Tűm, cérnám van, Pierre, de ingujjam nincs, ráadásul három kell.

- Négy - szólt közbe fojtott hangon Miroul -, maestro Giacomi a Gréve téren vár ránk.

E szavakra mélységesen elszégyelltem magam, mert a sok gond s baj közepette én egészen meg is feledkeztem találkánkról.

- Itt az én ingem - vetettem le zekémet. - Vágd le mind a két ujját, Alizon! Amilyen forróság van, jó lesz nekem ujj nélkül is az ing.

- És itt az enyém. Ennek is két uja van. Ezzel meg is volnánk.

Alizon szó nélkül munkához látott a gyertya fényénél, és velem kezdte. Vágott, varrt, függén, könnyű ujjakkal, de könnyes szemmel, kis pokolbéli legyecske, ki az igazat szólva, nem pokolra való volt, hanem a paradicsomba, s a tetejébe még bátor is, hisz életét tette kockára megsegítésünkért, a magáét s a kicsiny Henriot életét is, ki oly édesen szunnyadt bölcsejében, öklét összeszorítva selymes állacskája alatt.

Örömet karjaim közé kaptam volna a kicsikét, oly igen jólesett volna szívemen érezni gyenge, langyos testecskejét, mely nem ismer kegyetlenséget, hisz nem ember még, s közelebb van az éghez, mint a földhöz. De nem tettem. S nemcsak azért nem, mert attól féltem, felriasztom csillagfényű álmából, hanem azért is, mert amilyen izzadt s véres voltam két összecsapás után, a kisujját sem mertem volna megérinteni. Ó, olvasóm! Míg csak porrá nem omlik testi hüvelyem, emlékezni fogok e hosszú hallgatásra Alizon szobácskájában (mert a lábunk ujját sem mertük mozditani, még kevésbé szólni vagy akár lélegezni is, nehogy a szomszédok meghallják). Alizon varrt, némán, könnyes szemmel, izgalmában lihegve, s kicsi Henriot pedig oly boldogan mosolygott bölcsejében, mintha álmában az édenkertben hancúrozna.

Kalapunk nem volt, a kis keresztet nem tehettük ki, be kellett érünk a nyomorult gazok ingujjával. Miroul zekéje alá csúsztotta a Giacominak szánt ujjat tűkkel felszerelve, hogy karjára erősíthessük, ha véletlenül összetalálkoznánk a Gréve téren. Aztán lementünk, jobban mondva leosontunk a lépcsőn, nesztelenebbül, mint menyét jár a fűben, Alizon kaput nyitott, nyakamba borult, s akkor végre pár szót mert a fülembe sügni, mivel a Csappantó utcából feltörő láрма lövöldözés és kiáltás zaja elfödte suttogását.

- Jaj, én Pierre-em - hullatta vállamra keserű könnyeit -, elszabadult a pokol! Abban a házban, melyet ott látsz kifosztva, kitört üvegekkel, kihányt bútorokkal, egy egész családot öltek le, s én végignéstem ablakomból az egészet. Az apát, az anyát, a szolgát, a gyermekeket (egyikük egykorú volt kicsi fiammal) sorra ledöfték a könyörtelen gyilkosok, azután meztelenre vetkeztették s kötélre a Szajnáig vonszolták őket az utca sarában, noha még jajgattak. A zsákmányt közben szekérre rakták. Jaj, Pierre! Elszakózni, mint sajnos én is tettem, hogy ezt vagy azt kell tenni, és ugyanazt megtenni vagy végignézni, amint mások megteszik, az ég és föld! Hihetem-e, hogy a boldogságos Szüzanya, ki oly jó és szelíd, ennyi vért kíván?

Amire nem választottam egy árva szót sem, lévén a szívem szörnyen nehéz, hanem összevissza csókoltam, s úgy szorítottam magamhoz testét, mintha bele akartam volna olvasztani a magaméba. Amikor végre szólni bírtam, halkán köszönetet mondtam neki, és megígértem, felkeresem, ha túlélem e felfordulást. Ő nyakam köré fonta gyöngye karját, s különös erővel szorított magához, majd úgy vont keblére, a késtől féltve, mint kicsiny gyermekét, annyira részvétteli és anyai gyengédséggel szeretett engem e jó leány. Hanem végtére is válnunk kellett, ámbár úgy elvakítottak könnyeim, hogy alig láttam magam körül az emberek gonosz világát.

Szerencsére Miroul ügyesen elvezetett kis sáros utcácskák szövevényén át a Városházához s a Gréve térre, ahová végül kilukadtunk. Hatalmas sokaság hullámozott fel-alá a téren, fáklyákat s szövétnekeket hordozva. Igen jól szórakoztak a pellengér látványán. Ez egy vérvörösre festett, nyolcszögű fakalitka volt, s baljós csikorgás közepette forgott alapzatán, lassú körforgása során közszemlére téve az odazárt szerencsétleneket, kiknek fejét a kalitka aljába vágott lyukon lógatták ki, kitéve őket a halaskofák szidalmainak, a sárnak, mocsoknak, mellyel a sokaság, s a köveknek, mellyel a suhancok megdobálták őket. Nagy merészen megtudakoltam egy ipsétől, kik azok az ördög cimborái, akik itt forognak szégyenükre s nagyobb kárukra, a közmegvetés tárgyaként, s ő azt felelte hahotázva, mindössze három református lelkes, az imént fogták el őket, s most egy kicsit elszórakoznak velük, mielőtt leszűrnák s a Szajna folyóba vetnék őket.

Szánalomtól s borzalomtól elszoruló szívvel figyeltem a vörös ketrec lassú forgását - e szerkezet szép példája volt annak a kifogyhatatlan leleménynek, melyet az ember képes kifejteni embertársai kínzása tárgyában. Szemügyre vettem a vértanúkat is. Úgy rémlett, Merlin úr is köztük van, s e gondolatra a vér is megfagyott ereimben, de ha ő lett volna csakugyan, akkor sem különböztethettem meg két társától, annyira ellepte szegény, duzzadt arcukat a mocsok és vér, s mi több, máris félig megvakította őket a közápor.

- Be mocskos és csúf emez eretnek kutyák képe! - mondta az az ostobán röhöncselő ipse, akit megszólítottam. - S be rút pófákat vágnak. Látni való, csakugyan pokol martalékai mindannyian!

Hátat fordítottam neki. Miroul a bal oldalamon haladt, Fröhlich mögöttem. Kardunkat nem dugtuk vissza hüvelyébe, hanem karunkkal a testünkhöz szorítottuk, hogy szükség esetén gyorsan kéznél legyen, de mégse lássák a kezünkben, ami bolhát dughatott volna az itt egybesereglett, roppant hangos és izgatott sokaság fülébe. Sok könyékig véres fickó volt köztük, arcuk mintegy mámoros az ölés gyönyörétől.

Körbejártam a teret a házfalak mentén, a kiugró emeletek oltalmában. Úgy gondoltam: ha Giacomi itt van, inkább ilyen helyen lelem meg, semmint ott, ahol erős a hold- és fáklyafény. Az egész teret bejártam baj nélkül, mindössze egy csavargó próbálta erszényemet lenyisszantani, de Miroul kis híján az ő ujját szelte le a maga késével; kés kés ellen, az én kedves szolgámé oly gyors volt és eredményes, hogy a zsebtolvaj sietve eltűnt a sokaságban, mint kígyó a bozót közt. És Istennek hála, nem álom volt, valóság, csakugyan

Giacomi lépett elő egy kapubolt alól. Hosszú karjával átölelt s összevissza csókolt. Én sem fukarkodtam a csókkal-öleléssel, s szívem hangosabban vert a maestro csodálatos hűsége láttán e balvégzetű órában, holott neki igazán nem volt semmi köze belháborúinkhoz, lévén talján s mi több, pápista.

- Jaj, uramöcsém - mondta az ő bájos kiejtésével s azon a választékos nyelven, melyhez mindenkor ragaszkodott, még a legnagyobb veszedelemben is. - Az első harangkondulásra idelfutottam, s azóta várok itt hiában, reményből kétségbeesésbe zuhanva.

- Giacomi - mondtam sotto voce -, később mindent elbeszélék. Állj ide e kapumélyedésbe. Miroul rád tűzi e gyilkosok fehér rongyát. Ennek utána megpróbálunk kétszer átkelni a Szajná, s kiszökni a városból.

Nem kellett kérdezősködnünk, merre van a folyó, csak úgy áradt a nép partjára, mert, mint mondták, az a legszebb látvány, amint vízbe vetik az elkapott hugenottákat, kit élve, kit halva. Egyeseket mezítelen vonszoltak oda az utca sarában, mint mondtam, kötelet kötven hónuk alá, másokat lábon kísérték oda, ütlegelve, s minekutána agyonverték, levetkeztették és a vízbe vetették őket.

A Gréve tértől a Szajna-part azon pontjáig, melyet Szénarévnek neveznek (mivel itt kötnek ki egy rissz-rossz rakparton a hajók, melyek a főváros százezer lovának abrakját hozzák), igen csendesén lejt az út, de merő sár, nem lévén kikövezve, s a földet mélyen átítatta az áldozatok vére, kiket kötélén vonszoltak erre. A gyilkosok ugyanis roppantul megszegyenítőnek tartották szegény halottakra nézve e meghurcoltatást, mivel Párizsban az elítéltet börtönbéli szalinavackán szokás a máglyára hurcolni (a tüzet itt a víz helyettesítette), s egyszersmind nagy gyalázatnak, mivel úgy fojtották vízbe a szerencsétleneket, mint a kutyakölyköt szokás. Akadtak a mieink között olyanok is, akiket azonmód, ruhástul vetettek vízbe, s annyira siettek a dologgal, hogy elmulasztották ledöfni avagy megsebesíteni őket; ezek úszva próbáltak menekülni vagy segítségért kiáltottak, mire e kegyetlenek némelyike elkötött a rakparttól egy-egy csónakot, s a sodorral vitette magát, azzal szórakozott, hogy evezővel agyba-főbe verte azokat, akik még mozogtak.

Nem volt könnyű lejutni a Széna-révhez a nagy tolongásban. Férfiak, nők nyüzsögtek odalent, s szégyenszemre meg kell vallanom, ezek a némberek úgy rikoltoztak, ujjongtak, mint megannyi pokolbéli fúria. Noha egész testünk verejtékben fürdött, lévén elviselhetetlen ez augusztusi éj fülledt hűsége, jeges borzadályjárta át tagjainkat, s az igazat megvallva, cseppet sem kívántuk közlőrlől megsejmelni a véres ünnepet, hisz már itt is majd megsüketültünk a csöcselék éktelen csaholásától, sziszegésétől, melyről az ember meg sem mondhatta füle után, ordas-e az avagy sárkánykígyó. Igyekeztünk tehát odábbállni, s lejjebb partot érni, abban a reményben, hogy valahogy átjuthatunk a két megmaradt híd egyikén. A harmadikat, a Miasszonyunk-hidat éppen javították. A széna-révi rakpartnak itt már nyoma veszett, gyepen lépkedtünk, s könnyebben és szabadabban jutottunk előre, lévén itt sokkal kevesebb az ember. A vízpart szélére lejutva, nagy halom mezítelen tetemet láttunk a holdfényben fehérteni, ott, ahol e közepén roppant gyors iramú folyó futása megcsendesült. Nesztelen himbálta s forgatta őket a víz a parti sás között, mely rájuk fonódván, megtartotta őket.

De jaj, olvasóm, akármilyen szörnyű volt is e látvány, néhány lépéssel arrébb még rosszabban volt részünk. Nagy csapat ember kiáltozott ott egy rakáson, s nem tudom, miféle nyugtalan kíváncsiságtól hajtva azt mondtam Fröhlichnek, nyisson nekem utat köztük, amit ő meg is tett, egyszerűen úgy, hogy nyugodtan lépkedett előre, s oly könnyűszerrel szelte ketté a sokaságot, mint kés a vaját. En úgy siklottam utána, mint hajó vontatókötélén a csónak, s az én nyomomban Giacomi és Miroul. Félkör alakban álltak a parton az emberek, a király gárdistái előrszegezett alabárdokkal tartották távol s féken őket, mialatt hárman közülük egy hullát halásztak ki a vízből. Amikor végre kihúzták s földre terítették, láttam, a holttetem meztelen, s feje és pudendája le van vágva.

Mivel a velem szemben álló gárdista csak üggyel-bajjal tarthatta vissza erősen megmarkolt fegyvere nyelével a kiáltozó csöcseléket, odaszóltam Fröhlichnek, hajtsa arrább őket, s a mi behemótunk ezt szempillantás alatt meg is cselekedte, pusztán azáltal, hogy vállát hátrébb feszítette, s máris úgy hullt mögötte egymásra a sok törpe, mint megannyi dominókocka. A gárdista ezen jót nevetett, s igen megkönnyebbült. Megnyugodva köszönte meg nekem a kapott segítséget, s azt mondta Fröhlichnek:

- Cimborá, úgy vélem, láttalak én már téged s vállaidat a Louvre-ban.

- Szolgám nem válaszolhat neked, gárdista - léptem gyorsan közbe -, lévén néma. Te azonban nem vagy az, s talán meg tudod mondani nekem, kinek a tetemet húztátok ki az imént nagy nehezen a vízből.

- Azét a bitang Colignyét! - felelte a gárdista. E név hallatán a sokaság újfent bömbölni és süvöltözni kezdett, mint ezer sátán.

- Vagy úgy! - mondtam, s igyekeztem nyugodt képet vágni, noha ugyancsak elszorult a torkom. - S ki parancsolta meg, hogy lefejezzék?

- Guise herceg, hogy elküldje fejét a pápának.

- És ki csonkította meg?

- Ezek az ostobák itt, ni. Ők is vonszolták el a folyóhoz s dobták bele.

- De minek őt onnan kihúzni? - vontam fel a szemöldököm.

- A király parancsára. Hogy felkössük a Sólom-hegyen.

- Hogyan akarjátok felakasztani fej nélkül, gárdista?

- A lábánál fogva.

- Mi meg majd alulról égetjük el - kiáltotta teli torokból egy fickó, kit kolduló barátunk néztem csuhája miatt, de a képe páratlanul aljas és vérszomjas volt. - S ily módon Isten négy elemével pusztítjuk el e sátánt

- tette hozzá éles hangján, túlharsogva a lármát. - A földdel, amelyen végigvonszoltuk, a vízzel, amelybe belévetettük, a levegővel, melyben himbálódzni fog és a tűzzel, mely elemésztí.

Semmirekellő, ostoba és kegyetlen szavait megéltéjezte s szájról szájra nyomban tovább is adta a sokaság, csak a gárdista dűnnyögte vállvonogatva:

- Aki meghalt, meghalt. Mindegy, hogyan és miként.

Mi engem illet, eleget hallottam-láttam. Otthagytuk e vadakat, s a nagy Châtelet irányában indultunk. Azt reméltük, sikerül átjutnunk a Váltó-hídon az Óvárosba, s onnan Szent Mihály hídján át az egyetemhez, s végezetül, ha lehet, ki valamelyik városkapu függőhídján át a falakon túlra. Haj, olvasóm! Két híd! Meg egy kapu! S mindet polgárőrség vigyázza, vagy királyi lövérek! S körülöttünk vérszomjas hordák sokasága, melyek között minduntalan akadhat olyan, aki felismer bennünket! Hallatlan nehézségek árán juthattunk csak ki a halálos csapdából, melybe a mieinkkel együtt belekerültünk. Sehol egy baráti hajlék, hol a hajsza elől menedékre lelhattunk volna, egy lélek sem az utcán, kiben megbízhattunk volna, mert ha láttunk is itt-ott olyan embert, ki e kegyetlen hajsza közepette fogát mutogatta, ugyan honnan tudhattuk volna, nevet-e avagy harap?

A Tímár rakparton haladtunk, a híd irányában. E részt a Nyomorúság Völgyének hívják Párizs-szerte, mivel a Szajna mindig előnti, ahányszor árad, de igazán most érdemelte csak ki nevét: százával lebegtek s himbálództak a víz színén a halottak s haldoklók a hold fényében és a pirkadat első világánál. A folyó mindkét partján fáklyák mozogtak fel-alá, a legyilkoltak jajszávára a gyilkosok moraja válaszolt, s a mindenünnen felhangzó lövöldözésre, melyet betört kapukra alázuhogó fejszecsapások skandáltak, dühödten ráfelelt egy-egy harang, mely hirtelen rázendített valamelyik városnegyedben-tizedben, mintegy újból felszítandó, ha szükség lenne rá, a hívők ölészvágját.

Hanem amint megláttuk a hídfőnél a láncokat s mögöttük legalább egy fél zászlóaljnyi, alabárdal s kovás puskával felszerelt királyi gárdistát, megtorpantunk.

- Öcsémuram - mondta Giacomi elfojtott hangon, karon ragadva engem -, úgy vélem, örülség volna megkísérelnünk az átkelést e hídon. A gárdisták kérni fogják az engedélyt, s olyan nincs nekünk.

- Arról nem is szólva - tette hozzá Miroul -, hogy a mi svájcinkat, ki éppen nem elveszett tú a szalmakazalban, könnyen felismerheti a gárdisták egyike, ki a Louvre-ban találkozott volt vele. S aki ma hajnalban azt mondja: Navarra, azt mondja: halál. És vele vesznék mindhárman.

- Én ugyan cseppet sem félek a haláltól - jelentette ki Fröhlich -, de semmi kedvem uniformisom nélkül kerülni az őrség szeme elé.

Mire Giacomi félrefordította a fejét s elmosolyodott, s Miroul nemkülönben, lévén bátorságuknál csak vidámságuk nagyobb.

- Testvéreim - mondtam (s noha keserves volt az az óra, vettem észre, mennyire megörül Miroul, ki fülig pirult, e megszólításnak) -, igazatok van. Mi több, mindjárt felkel a nap, s megsokszorozza a veszedelmet. A legjobb volna valahol meghúzódunk, s ott bevárni, hogy az éjszaka újból elrejtse.

- De hol? - kérdezte Miroul.

- Mein Herr - szólott Fröhlich -, immár két ízben vittem király urunktól üzenetet Taverny úrnak - (s ő ezen a navarrai királyt értette, a francia királyhoz nem lévén köze) -, ki a katonai ítélőszék hadnagya.

- Nem tudom, jó menedék-e az ő lakása, hisz Taverny hugenotta.

- Ha nem az volna, ajtót sem nyitna nekünk - szólott Miroul -, de ha még nem törtek be hozzá, talán kapunk valamit enni a hadnagytól. Bocsánat, uram! De gyomrom korog az ürességtől, héjastul falnám be a kagylót, oly éhes vagyok. Az a tegnapi három pástétom immár csak halovány emlék.

- Ach, cimbora, ne szólj előttem pástétomról! Összefut számban a nyál - sóhajtott nagyot Fröhlich.

S nem kész csoda-e, olvasóm, hogy e hallatlan veszedelem kellős közepén mind a négyen úgy áhítozva húsrá, mint behavazott farkascorda, s mindent egybevéve az evés reménye tette, hogy eltökéltük: egy hugenotta hajlékában keresünk menedéket, holott világos volt, hogy ily módon cseberből vederbe kerülünk.

- Fröhlich, el tudsz-e vezetni Taverny úr házához?

- Hogyne! A Leuffroy utca mögött lakik, a Szerecsenfőhöz címzett házban.

Tehát búcsút mondtunk a Váltó-hídnak és reményeinknek, és ellenkező irányba indultunk, megint a városba tartva, bármennyire fájlaltuk is, hogy menekülésünk kacskaringós útján ennyi a kitérő s kerülő.

A Leuffroy utcát elhagyva Fröhlich egy mocskos-sáros kis sikátorba kanyarodott be velünk, s ámbár az utcácska alaposan összepiszkolt bennünket, az az érdeme megvolt, hogy nem sokan jártak rajta. Mindössze egy ember jött szembe velünk, rajta is csak azért akadt meg a szemem, mert egy meztelen gyermekecskét vitt a karjaiban. A kicsike édesdeden kacagott, s dundi ujjacskáival bele-belekapott az ember sűrű, fekete, göndör szakállába.

- Cimbora - álltam meg, e kedves látványon elérzékenyülve -, látom, e gyermekcse kedvel téged.

- Én ellenben nem kedvelem őt - felelte gorombán az ipse, rám szegezve merev pillantású, csillogó, fekete szemét. - Eretnekek kölyke. Futok a Szajnához, hogy leszúrjam s vízbe vessem.

- Hogyan? Megölnéd? Hisz oly pici, hogy beszélni sem tud még, s mit sem ért a világból. Mi köze neki bárki vallásához?

- Eretnekfajzat - felelte ingerülten az ember. - Utamra enged-e, uram - fordította a fejét a Leuffroy utca felé, melyen gyilkos bandák száguldoztak fel-alá -, avagy elkiáltsam magam: „Fegyverbe, le az Üggyel!”

- Tévedsz, cimbora. Jó keresztények vagyunk mindannyian. S csak azért szeretném e gyermekcsét megkapni, hogy rábízván egyik nőrokonomra, az az igaz hitben nevelje őt fel.

- Lehetetlen - rázta a fejét az ember, noha a kicsi nevetgélve-csacsogva mélyesztette gyenge ujjacskáit szakállába. - Mint már mondtam, ledöföm s vízbe vetem. - S e szóra felcsillant a szeme. - És Krisztus kínszenvedésére mondom, igen nagy kedvem van hozzá, szinte viszket bele a tenyerem.

- Cimbora, megveszem tőled. Mennyiért adod?

- Ejh! - az ipse hol a gyermekre sandított, hol erszényemre, két egyformán kecsegtető kilátás között habozva.

- Tíz arany - mondtam.

- Kezet rá - felelte a szakállas, de úgy láttam, igen kedveszegetten.

Leszámoltam neki az aranyakat, s ő egyenként erszényébe potyogtatta őket. Hanem abban a percben, amikor átnyújtotta volna nekem a gyermeket, különös módon balról-jobbra megpenderült saját tengelye körül, úgyhogy háttal fordult nekünk, majd nem annyira kezembe adta, inkább dobta zsákmányát. És elfutott, ahogy a lába bírta.

- Uram, leszúrta! - kiáltotta Miroul. - Azért fordult el. Kicsi szívéből ömlik a vér!

- A késedet, Miroul - kiáltottam dühtől megrészesgélve. Miroul azonban már elő is vonta fegyverét, s agárként eredve az ipse nyomába, elhajította kését. Rezegve állt bele a kés a gonosz hátába, pontosan a két lapockája között, úgyhogy nyomban elterült a sárban, mely mindent összevéve többet ért nálánál.

S mivel éppen szembejött velünk egy banda, Miroul pedig egyre ott késlekedett a tetem fölé hajolva, rákiáltottam:

- Miroul! Mire vársz? Mit művelsz?

- Visszaveszem a pénzét, uram.

- Inkább az erszényt hozd el, az gyorsabban megy.

Miroul úgy is tett, s visszatért hozzánk, mielőtt a banda beért volna. Látván kezem között a vérsző kisdedet, azt hitték, én vagyok az eretnekkölyök gyilkosa, s mentükben odavetettek nekem egy-két tréfás szót (ahogy ez komák között szokás). Az egyik megdicsért vitézi tettemért, a másik sajnált, mert nem jutottam általa zsákmányhoz.

- Mit szándékszik tenni vele, fivérem? - kérdezte Giacomi, látva, hogy ott állok sírva, kezemben a kisded, s zekémet vérrel mocskolom be.

- Ide temetem a kiskertbe, hogy ne falják fel a kutyák, mert ennek a gondolatára is megfájdul a szívem. Kérlek, Fröhlich, dönts ki ezt a kerítést!

Fröhlich egyet mozdult, s ledőlt a kerítés, majd alabárdjával sírt ásott, hová a kis testet beléhelyeztük, s egy nagy követ is ráhengertettünk, hogy ki ne kaparják. Mindezen idő alatt, mit e szomorú munkával töltöttünk el, lehuny szemmel szendergett mögöttünk a ház, vagy mert lakói az utcát járták s azt mivelték, amit láttunk, vagy mert már aludtak, tompán és mélyen, belefáradva a gyilkolásba.

Későn érkeztünk a Szerecsenfő-ház elé. Az utolsó szögig kirámolták, tetejét félig elégették, bútorait kihányták az utcára. Taverny holtteste a lépcsőn hevert, mellette kardja s körülötte négy-öt halott csirkefogó, jeléül, hogy a hadnagy vitézül védekezett holtáig.

A földszinti teremben vagy egy tucat fosztogatóra bukkantunk, derekas munka közben. Gondolom, a közeli Nyúzónegyedben lakó teherhordók, napszámosok, mészárosok lehettek. E semmirekellők nekünk estek, látván, hogy mindössze négyen vagyunk. Bizonyára azt gondolták, el akarjuk szedni zsákmányukat. Nem lévén sem vértjük, sem sisakjuk, annyi idejük sem maradt, hogy e tettüket megbánják. Giacomi jó kardjával hármukat terítette le, bevezetésképpen, a padozatra, Fröhlich akkora pusztítást végzett köztük alabárdjával, hogy még a nyelét is sikerült eltörnie, a maradékot pedig elintéztük azon melegében mi ketten Miroullal, egyetlenegy kivéve, kinek volt annyi esze, hogy elfusson.

- Megint nincs alabárdod, Fröhlich - mondtam végül.

- Jó lesz nekem ez is, nemesuram! - felelte a derék svájci, s felkapott a földről egy taglót, azaz egy hatalmas vasbunkót, mely a mészárosok egyikének a kezéből hullt ki. Rendesen ezzel ütik le a marhákat a vágóhídon. Fröhlich úgy tartotta a nehéz szerszámot kinyújtott karja végén, mintha csak pihetoll lenne, s könnyedén meg-megpörgette. Mi tátott szájjal figyeltük a mutatványt.

A konyhában kenyeret, sajtot leltünk - a fosztogatóknak nem kellett, ők tartósabb táplálék után kutattak. Négyfelé osztottam e sovány zsákmányt, s úgy befaltuk, mint éhes kutya, némán s szinte lélegzetet sem véve evés közben. Miroul körülkémlt, mint menyét a tyúkketreben, s talált is egy üveg bort. Kész csoda, hogy e nedű megmenekült a fosztogatók elől. Gyorsan és nagy gyönyörűséggel eltüntettük e csoda nyomát is, hisz valósággal kiszikkadtunk hosszú futásunktól e fojtó nyári éjszakán.

Giacomi kitekintett a betört üvegablakon, s mivel eddigre felkelt a nap és kivilágosodott, látta: jön ám visszafelé a szőkevény vagy negyven pikát s karót lengető hasonszőrű fickóval. Úgy tetszett, a Nyúzó-negyed nagyobbik része jön ellenünk mészárosaival, henteseivel, teherhordóival, halottaiért bosszút állni. Menekülnünk kellett. Egy kicsiny torony csigalépcsőjén futottunk fel, elsőül Fröhlich, nagy szerencsénkre, mert a benti vaksötétben fejfelé ment neki sietésében egy vasból készült csapóajtónak, mely kinyílt az ütés nyomán, de nem tett nagyobb kárt Fröhlichben, lévén a derék berni svájciak feje igen kemény. Fröhlich taglója segítségével kifeszítette a csapóajtót, s mind kimáztunk e nyíláson át a tetőre, mialatt üldözőink pokoli lármával s folytonos „Le az Üggyel!” kiáltás közepette kerestek odalent. A félig elégett tetőn botorkálva az a veszély fenyegetett, hogy nyakunkat szegjük avagy lelőnek bennünket.

Nagy keservesen eljutottunk végre egy szellőzőnyíláshoz. Fröhlich két hatalmas taglócsapással betörte, utat nyitva nekünk, s nagy bátran elsőnek ugrott be, de nem esett egy karcolás sem rajta, mivel egy jó szagú szénával teli szénapadlásra huppant. Úgy gondoltuk, itt húzzuk meg magunkat estig, s fészket túrván magunknak a széna legközepén, úgy terültünk el rajta, mint a legpuhább nyoszolyán (noha kissé szúrós volt itt-ott), s szinte doromboltunk e kellemetes helyen örömmünkben, amikor hirtelen úgy éreztük: megroppan alattunk az ágy. Jaj, megfúlok, kiáltotta Fröhlich, és eltűnt a szemünk elől. Még meg sem lepődhettünk eltűnésén, s már mi is úton voltunk lefelé a tölcserén át, melyet az ő teste vágjt. Rázuhantunk Fröhlichre és a szénára, melyet ő magával sodort. Egy jászolban kötöttünk ki, mely előtt egy jámbor öszvér álldogált, s úgy elémült az elé zuhanó, különös abrak láttán, hogy iázni is, enni is elfelejtett. Addig hátrált, ameddig a kötőfék engedte, s csak nézett ránk nagy, világosbarna szemével, mely sokkal, de sokkal szelídebb volt és jobb akaratú, mint az embereké, illetve legalább azoké közülük, kiket a Saint.Germain l'Auxerrois harangjának első kondulása óta kegyes munkában láthattunk.

S hiszed-e vagy sem, olvasóm, neveltünk! Oly mélyen gyökerezik az emberben a vidámság s oly szorosan kötődik életkedvéhez, hogy elég egy apró, léha szócska, s előtör az iszonyat legmélyéről is, holott azt hittük; az örökre betemette.

- Itt ez a létra - mondtam. - Visszakapaszkodhatunk rajta a szénapadlásra.

- Amondó vagyok, öcsémuram - szólt Giacomi, miközben óvatosan szedegette hajából a szénaszálakat -, maradjunk az istállóban, s eme hordók mögé sáncoljuk el magunkat. Üres hordók, annyira sem vonzzák magukhoz a legyeket, mint az ecetesüveg.

- De miért maradnánk itt?

- Én Pierre-em, ha kegyelmed lenne e nyúzó-negyedbeli fickók helyén, ugyan hol keresné a szőkevényeket, ha nem a szénapadláson? Ez a búvóhely jobb, mert nem annyira kézenfekvő.

- A manóba is, jól monddod, Giacomi! - helyesletem. Összeszedtük a szénát, s a hordók mögé cipeltük, hol vackot vetettünk belőle, a földnél puhább heverőhelyet. Fröhlich ezúttal nem segített. Az öszvért becézte, szerelmes szavakat sugdosott a fülébe a maga nyelvén, s vaskos kezével cirógatta. Bizonyára honi hegyeire emlékeztette az állat. Amint szalmaágyával elkészültünk, odahívtuk - jó hosszú ágy volt, szélességéről nem is beszélve -, s ő maga mellé fektette a taglót, melyet úgy szeretett, mint Herkules a maga bunkóját. Egy szempillantás alatt álomba merült, és oly békésen aludt, mintha bizony odahaza, Bernben nyugodna egy szép domb füves lankáján.

Mi eközben odagurítottunk egy kisebb hordót az istálló hátsó kijáratához, hogy ne érhesen amarról orvtámadás. Az istálló nagy ajtaja a másik végében volt, a jászol jobb felén. Az öszvér újra evéshez látott, s mi irigyen néztük; be könnyen jóllakik, holott minket ismét marcangolni kezdett az éhség. Megállapodtunk, egyikünk mindig virraszt. Én kezdtem a sort, Miroul, Giacomi és a svájci előtt. Kardunkat kivontuk hüvelyéből, s úgy öleltük magunkhoz, mint gyengéd leánykát.

Ámbár igen fáradt voltam és kényelmesen elnyújtóztam, csepp kedvet sem éreztem aludni. A lelkem mintegy forró lázban égett mindama szörnyűségek, melyeket azóta láttam, hogy Cossain bekopogott Coligny kapuján s megölte szegény La Bonne-t. Igyekeztem másra gondolni, hogy ne sajogjon még jobban a szívem, s a jelentől menekülve eszembe idéztem mindazt, ami azóta esett meg velem, hogy Párizsba jöttem. És eltöprengtem, ugyan mi oka-foka volt vajon itt átélt örömeimnek és bajaimnak, ha én is csak ott végzem majd, ahol a többi, mezítelen, a Szajnába fúlva. Ez a gondolat azután visszavezetett a jelenhez, ahonnan menekülni akartam. Vigaszomul egyedül az szolgált, hogy hön szeretett Samsonom biztonságban van Montfort-ban. De ez a gondolat sem volt túske nélkül való. Attól félttem, holmi meggondolatlanságra vetemedik, ha hírért veszi a vérengzésnek, tudván, hogy én Párizsban vagyok. S ahogy ezen jártattam eszemet, haragra lobbantam Gertrude úrhölgy iránt, amiért most is Saint-Cloud-ban paráználkodik Quéribusszel, ahelyett hogy Samsonra ügyelne Montfort-ban, féket s zablát vetve buzgalmára, s megőrizve őt e buzgalom sugallta örültségektől.

Nem tudom, meddig háborgatott fel- meg eltűnő aggodalmam hön szeretett öcsém miatt. Mindenesetre ébren s szüntelen izgalomban tartott e gond s a kisded képe is, kit a szakállas megkéselt, mielőtt karjaim közé vetett volna (hiába üztem el, mindig visszatért e kép). S míg e minduntalan visszatérő gyászos gondolatok úgy kerengtek agyamban, mint a búgócsiga, magasra hágott künn a nap, amint azt az istálló deszkafalának résein át láttam. Egyszerre lépteket s hangokat hallottam az udvarból, s megdönggették kintről az általunk eltorlaszolt kisajtót. Sorban felkeltettem társaimat, utolsónak és nagy nehezen Fröhlichet, ki úgy hortyogott, mint egy király. Ott kucorogtunk azután ugrásra készen, fegyvert szorongatva, némán és moccanatlanul hordóink sánca mögött, s hangosan vert a szívünk.

Kikukucsáltunk két hordó között a résen, s láttam, megnyílik a jászol melletti ajtó, s betódul vagy negyven fegyveres, ki pikát, ki karót, ki puskát lóbálva. Igen megörültek az öszvérnek, ketten mindjárt el is oldozták s elvezették, hogy eladják, mint mondták, s az így begyűlt pénzecskét majd az Arany Ló fogadóban közösen eligják. Hanem az, aki e semmirekellők vezérének látszott, egy hórihorgas, hetvenkedő fickó, nagy mészároskéssel övében, kijelentette: mielőtt inni megy, át akarja kutatni a szénapadlást, megkeresni a hugenotta kutyákat, kik cimboráit megölték. Fel is kapaszkodott a létrán, a többitől követve. Hallottam, amint odafönt mászkálnak, sűrűn fohászkodva Istenhez és Máriához, mint döfölik karddal, karóval, pikával a szénát, igen elbúsulva azon, gondolom, hogy a szénából kihúzott fegyvereiken egy csepp vér nem sok, annyit sem lelhetnek.

Azt gondoltam - és e gondolatra végigfutott hátamon a hideg -, hogy amikor leszállnak a

szénapadlásról, bizonyára megvizitálják hordainkat is, s akkor végünk, mert mint megfigyeltem, voltak köztük olyanok is, kiknek pisztolya avagy puskája volt. E percben találkozott pillantásom Giacomiével, s láttam, ő is úgy véli, mint én, hogy ütött a perc, mely fejünkre olvassa a verdiktet: meg kell halni! és semmitlen, a Szajnában végezzük életünket. Erre hirtelen mélységesen elrestelltem magam amiatt, hogy ím itt ülök, átizzadtn, mocskosan, vértől izmosan, s halálom órájában cserbenhagy bátorságom. Dühödten szorongattam kardom markolatát, azzal biztatván magam, hogy ha már kénytelen-kelletlen rá kell szánunk magunkat a végső útra, teszék róla, hogy e fickók közül jó egynehány elkísérjen. Éppen akkor jutottak le a létra legalsó fokára, elsőnek a hórihorgas mészáros, kinek képét oly aljasnak találtam, hogy magamban megfogadtam: megölöm. Majd kiugrott mellkasomból a szívem, látva, hogy e gazok egyike, ki sovány volt, mint a piszkafa, megindul hordóink felé.

- Mi a fenét csinálsz, teherhordó? - kérdezte a mészáros. - Vetek oda is egy pillantást, kapitány - felelte az.

- Csakugyan! - gúnyolódott a mészáros. - Hát nem látsz a szemedtől? Gyere onnan, Krisztus urunk hét sebére! Hordó és hordó között nagy ám a különbség, ezek itt olyan üresek, mint a teherhordók feje.

Mire a fickók akkorát nevettek, hogy beleremegett az istálló.

- Semmi baj! - felelte igen elkámpicsorodva a teherhordó. Visszatért kapitányához, és kilépett nyomában az ajtón, a többiek gúnyos megjegyzései közepette. Egymást félrelökődve tódultak ki az ajtón a cimborák, annyira siettek elinni az Arany Ló fogadóban Taverny öszvérét.

Kegyelmes ég! Akkorát sóhajtottunk, hogy a szélmalom vitorláját is kiugrasztotta volna helyéről e szellő. S ott kuporogtunk tovább, egymásra bámulva, s mintegy elképedve azon, hogy még élünk. Az álom végleg kiröppent a szemünkből.

A nap hátralevő részét nyugtalan, kelletlen, szaggatott alvással ütöttük el (egyedül Fröhlich hortyogott, mint egy kovácsfűjtató). Szemünk többször volt nyitva, mint hunyva, fülünket hegyezve lestük a legcsekélyebb neszt is, mint bokor alján lapuló nyulak, a torkunk úgy kiszáradt szomjúságunkban, hogy nyelvünk a szájunk padlására tapadt, s ami mindennél rosszabb volt: gyomrunkat kegyetlenül marta az éhség, úgyannyira, hogy egy pestises avagy leprás kezéből is elfogadtuk volna a kenyeret. Mégis jól emlékszem, estefelé elbóbiskolván, álmat láttam, melyben a kezeim között kiszenvedett kisgyerek egyszeriben átváltozott kicsiny Henriot-vá, s Alizon egy nagy késsel nekem rontott, abban a hitben, hogy én öltem meg gyermekét.

Mihelyt leszállt az éj, a vasárnapról hétfőre virradó éjszaka, mely szerencsénkre nem volt olyan holdfényes és világos, mint az előző, elhatároztuk, kikelünk fészünkünkől, mint odvából a bagoly, s megpróbálunk átkelni a hidakon, nyakunkat kockáztatva.

A Váltó-hídig a Nagy Ötvös utcán haladtunk, idejutván azonban nem akartam, hogy négyesben folytassuk, ami feltűnő lehetett volna, és előreküldtem Mirout, kifürkészni, hogyan őrzik a hidat. Ő oly ügyesen végezte el dolgát, az emeletek árnyékában surranva előre nesztelen, hogy pár lépés után szem elől tévesztettem, s ugyancsak meglepődtem, amikor váratlanul felbukkant mellettem, s halkan jelentette: a híd bejáratánál kifeszített lánc őrzésével megbízott polgárok folyás iránt lejjebb vonultak a parton, s azzal vannak elfoglalva, hogy csáklyával kihalásszák a felöltözött tetemeteket, s az így zsákmányolt holmikon megosztoznak.

Tehát észrevétlen átkeltünk a Váltó-hídon, hol teremtett lélekkel nem találkoztunk, egyetlen toprongyos, rossz szagú, sovány, satnya és görbe hátú öregtől eltekintve, ki egy nagy zsákot cipelt a hátán, s láttunkra térdre borult, úgy kérlelt: kíméljük meg az életét, hisz amit ő így összeszed, semmiség, igen sovány préda, a javát rég elvitték mások, nála erősebbek, elsősorban a Nyúzó-negyed lakói, másodsorban az őrség.

- Cimborá, nem kell nekünk sem zsákod, sem életed - mondtam. Kissé meg is szántam e nyomorult, kiéhezett embert. - De hogy lehet, hogy a hídon csupa kifosztott ház van? Tudtommal itt nem laktak eretnekek.

- Eretnek csakugyan nem volt köztük egy sem - felelte az öreg -, ellenben ötvösök voltak, s igen jó módúak, miért is pontyot csináltak belőlük, leöldösték s a Szajnába vetették az ablakon át valamennyit, majd kifosztották házukat.

- Hát az őrség?

- Az őrség? - heherészett ő. - Nem bolond az a rend fenntartása végett verekedni, s nagyon is kedvére van a zsákmány.

De továbbmentem, minthogy Miroul megrántotta a zekém ujját, látván, hogy sokáig elidőzőm, amire máskor is erős hajlamom volt, még nagy veszélyben is, lévén természetemnél fogva igen kíváncsi embertársaimra.

A legegyszerűsebb út a Váltó-hídtól a Szent Mihály-hídhöz a Lőpor utcán át vezet, s éppen be akartunk oda fordulni, amikor láttuk, hogy odább, a palota előtt fáklyák és szövétnekek fényeskednek a sötétben. Fülelni kezdtünk, s kocódó alabárdok csengését hallottuk, amiből arra következtettünk, hogy arrafelé népes őrség tanyázik, ha ugyan nem királyi gárdisták. S nehogy egyenesen pikáikba fussunk, balra tértünk le, a Régi Szűcs utcára, melyhez foghatóan sötét, bűzös és mocskos utca nincs is tán még egy a szigeten. Innen más utcácskák és sikátorok tömkelegébe kerültünk, hol többször is zsákutcába jutottunk, s vissza kellett fordalnunk. Az éjszaka oly sötét volt, hogy egy fehér macskát sem igen látott volna meg az ember, s vajmi bajos az előrehaladás a sok ürülék s másfajta mocskok miatt; a tetejébe olykor egy-egy

hullába is belebotlottunk; tegnap éjszaka óta heverhettek ott, mivel gyilkosaik annyi fáradságot sem vettek maguknak, hogy a Szajnáig vonszolják őket.

Temérdek időt elvesztegettünk e labirintusban tévelyegve, s egyebet nem nyertünk vele, csak azt, hogy jól összemocskoltuk magunkat, míg csapdába esett patkányként futottunk körbe-körbe. Mire végre kivergődtünk innen, annyira elcsigázott a fáradság, az éhség és a szomjúság s némiképp a kétségbeesés is, hogy lerogytunk az első utunkba kerülő kőpadra, mely egy nyomorúságos házikó előtt állt, és sokáig így maradtunk, ülvé, némán, kimerülten, levegő után kapkodva.

Nem volt oly sűrű a lövöldözés, mint az előző éjszakán, amikor a gyilkosok meglepetésszerűen lerohanták s legyilkolták a mieink nagy többségét; a többi szökésben volt (mint mi is, gondolom), vagy meghúzta magát valahol. Ez az utca, ahol voltunk (s melyet, mint utóbb megtudtam, Unikornis utcának hívnak), kihaltan tetszett, minden kapu zárva, eltorlaszolva, úgyannyira, hogy amikor pár perc múltán egy lámpást láttunk közeledni, mely igen fényesnek tetszett a környező vaksötétben, nagyon meglepődtünk ugyan, de meg nem ijedtünk, mivel csak egyetlen ember lépteit visszhangozta az utca, mely ki volt kövezve, s ezért nem is volt olyan saras, mint a többi. Ami leginkább meglepett, az volt, hogy a közelgő léptei nem kettős, hanem hármás ütemet vertek ki, mintha az illető három lábat mondhatott volna magáénak, melyek mindegyike más-másképpen koppant a kővön. És ámbár, mint mondják, a pápista szenteknek szokásuk csodát tenni Párizsban, ezt kételkedve fogadtam, s hamarosan fény is derült mivoltára, amikor a lámpás közelebb ért: vivője sántított fából készült fél lábára, s egy alabárdra támaszkodott járás közben, mert a jóember öregnek látszott, ámbár erősnek. Arca napégette volt és sebhelyes, s a fején kalap ékeskedett, melynek több volt a tolla, mint a kakas farkának.

Előrenyújtva kezét, ránk világított lámpásával, megállt vagy egy ölnyire tőlünk, és igen kíváncsian szemügyre vett, de látszott: egy cseppet sem fél, holott mi négyen voltunk fiatalok és fegyveresek, ő pedig öreg és magányos.

- El innen, fiaim! - mondta nyers, de inkább szívélyes hangon -, szedjétek a sátorfátokat, átkos ez a hely! Rossz órában jöttetek ide.

S feljebb emelvén lámpását, megmutatta nekünk, hogy a ház falára, amelynek nekitámaszkodtunk, egy gyászfátylat és egy szakajtókosarat tűztek ki, jelölül, hogy a házban pestises beteg lakik családostul, eltiltva a kilépéstől, ki ezért rá van utalva a jóemberek könyörületére, s a mondott kosárka útján jut élelemhez. E látványra társaim holtra rémültek, s úgy ugrottak fel a padról, mintha a pokol lángjai perzselték volna meg a hátukat.

Én is felálltam, de nem oly sietve, s azt mondtam, tőlem telhetően nyugodt hangon:

- Ne féljétek, kedves barátaim! Pestist csupán pestisesőtől lehet kapni, avagy a pestises holmijától, a levegő azonban nem terjeszti e fertőzést, noha némelyek ezt állítják.

E szavakra, melyek orvosra vallottak, a sánta ember hirtelen feljebb emelte lámpását, s egyenesen arcomba világított vele, egyúttal a magáét is megvilágítva. Ráismertem, de mit sem szóltam, mert rám hunyorított, mintegy arra kérve: hallgassak.

- Mindenképpen rossz hely ez becsületes embereknek, kikről lerí, hogy holtra fáradtak.

- Ach, a fáradság! - legyintett Fröhlich. - Mein Herr, az éhség veszejt el, nem a fáradság.

Mire az az ember derék svájcinkra is rávilágított lámpájával, jól szemügyre vette, elmosolyodott (s a hegek, forradások mind ráncba futottak arcán e mosolytól), és azt mondta:

- Jó barátaim, ha ti is ama bajtól szenvedtek, mint ez itt, ki igen megnyerte tetszésemet, részint becsületes arcával, részint mesterségével, mivel az, úgy hiszem, rokon azzal, melyet én üztem egykor, meghívlak egy falatra hajlékomba, de kevéssel kell beérnetek, mivel a feleségem nincs otthon, én egy tojást sem bírok megsütni az ő távollétében.

Képzeltetik, mi lelkesen követtük mind a négyen táncos léptekkel s kis híján kicsorduló nyállal a sánta öregembert, s nem restelltünk házában (mely közel volt, s meglehetősen szegényes, de nem nyomorúságos) helyet foglalni az asztal mellett, melyre egy darabka kenyér, pár szelet sonka és egy üveg fehérbor került. Csak arra ügyeltünk, hogy ne hirtelen s egy falásra nyeljük le az egészet, hanem minél jobban elnyújtsuk az élvezetet, ekként gyarapítva az evés hasznát. Házigazdánk jóakarattal szemlélte bennünket, minekutána alabárdját a falnak támasztotta s leemelte kalapját, melyen több toll virított, talán kárpótlásképpen, mint ahány hajsza koponyáján, lévén feje tükörsima, eltekintve a hosszú, fehér hegtől, mely végigfutott rajta.

- Barátaim - mondta -, a király ma reggel közhírré tette, harsonások útján, parancsát, mely meghagyja jó városa, Párizs lakosainak, hogy halálbüntetés terhe mellett őrizkedjenek elrejtetni, táplálni avagy más módon segíteni a bujkáló eretnekeket. Ezért is örülök - tette hozzá, titkos gúnnal -, hogy látom karotokon a fehér karszalagot, jelölül, hogy jó keresztények vagytok, mint én magam is, mert máskülönb nem tarthatlak volna jól benneteket; nincs kedvem a nyakamat kockáztatni tiltott segedelem miatt. Jómagam királyi gárdista voltam (Fröhlich hegyezni kezdte e szóra két nagy fülét), ezért nem volt ínyemre, hogy efféle fehér karszalagot kössek fel - de ne vegyétek sértésnek, kérlek! -, s fussak fegyvertelen embereket ágyukban leöldösni, ami nézetem szerint csekély ok a dicsőségre. No meg amúgy sem vagyok oly buzgó híve egyházamnak, s nem vágyom felebarátaim javaira, beérem azzal a kevéssel, amim van.

- Uram - mondtam (szándékosan szólítottam uramnak s nem rovónak, mivel láttam, továbbra is úgy akar tenni, mintha nem ismert volna meg, bizonyára azért, hogy ha a királyi parancs megszegésével vádolnák, megjátszhassa az ártatlant) -, kegyelmed igen derék ember, s én bámulom jóakarátát, mely e

zűrzavarban vajmi ritka. Mi engem s társaimat illet, nem jókedvünkben öltöttük fel e karszalagot.

- Mindjárt gondoltam - mosolygott a rovó, s jól a szemem közé nézett. - Nem azt mondta-e az imént - tette hozzá ravaszskán és csúfondárosan -, hogy vissza szándékozik térni Périgord-ba?

Én igent bólintottam, viszonzva pillantását is, mosolyát is, noha semmi effélét nem mondtam.

- Akkor ismeri a Caumont-okat? - kérdezte ő. - Rokonaim és szövetségeseim.

- Nos, bizonyára örömmel hallja az úr - mondta a rovó, a világ legkomolyabb arcával -, akármilyen jó katolikus is, hogy Jacques Nompard de la Force él és egészséges.

Ez a Jacques volt az a serdülő fiú, akit - ha emlékezik még rá olvasóm - úgy megcsodáltam két nappal előbb a Louvre kapujában, szép széles homloka s ragyogó szeme miatt.

- S hát édesapja és bátyja? - kiáltottam.

- Végük!

A rovó leült egy zsámolyra, s szemét bánatosan a földre szegezve rákezdté:

- Tegnap délután, a Kismező utcán jó keresztények leszúrták de la Force urat és két fiát. Mindhárman menekülőfélben voltak. Nos, holmi hihetetlen csoda folytán a kisebbik fiú sértetlen maradt, de volt annyi lélekjelenléte - s ezért csodálat illeti! -, hogy azt kiáltsa: „Végem!”, és lerogyon apja és bátyja közé; kiknek vére őt is elöntötte. Eztán levetkeztették őket gyilkosaik, s nyugodt lélekkel továbbálltak. Este egy barátom, egy rovó járt arra, megtetszett neki az a vászonharisnya, melyet a kisebbik fiú lábán felejtettek, s lehajolt érte. S mivel eközben megesett a szíve a fiún fiatalosága és szépsége miatt, halkan azt mondta:

- Be kár érte! Ugyan mit követhetett el ez a fiú, ki félig gyerek még, hogy halálra ítéljék?

Meghallotta ezt a fiú, s fojtott hangon odaszólt:

- Nem haltam meg, jóember. Akar-e segíteni rajtam?

- Akarok - felelte a barátom. - Várjon türelemmel sötétedésig; akkor visszajövök.

S csakugyan visszatért egy rossz köpönyeggel, azt adta rá szegényre, s kérésére elvezette őt a fegyvertárba, Bironhoz, a tűzérőség főparancsnokához, ki a fiúnak rokona. Útközben gyilkosokkal találkozott, s azok megkérdezték, amint a fiút megpillantották:

- Hát ez kicsoda? Miért véres?

- Unokaöcsém ő - felelte a rovó. - Berúgott. S látják, mi csúnyán fest most? Hát nem szégyen-gyalázat? De majd adok én neki otthon, a korbáccsal!

Azok erre továbbengedték őket, s Biron befogadta unokaöcsét és biztonságba helyezte, falai és ágyúai oltalmában.

- Ó, uram! - kiáltottam én. - Remélem, Biron illőn megjutalmazta e jóakarátú rovót!

- Nem azért tette - felelte az öreg. Arcát pír futotta el, sebhelyei kifehéredtek.

Majd látva, hogy végeztünk az evéssel, s nem hagytunk az asztalon egyetlen morzsácskát sem, egyetlen korty borocskát az üvegben, helyeslően bólintott, s azt mondta:

- Feleségem éppen nincs idehaza. Elment komaasszonyához, Colarde-hoz, ki szülni készül, s elvitte neki a chartres-i Miasszonyunk medáliáját. Mint tudják, ez az áldott érem (s itt megint elmosolyodott), a szülő nő legjobb orvossága, annyira, hogy nem is kell mást tenni, csupán ráhelyezni a vajúdó nő hasára, s abban a minutában kipenderül, sírva és épen, a gyermekcse. De ti örülhettek, hogy feleségem nincs idehaza. Ő annyira egyházpárti, hogy gyanakodva tekintene karszalagjaitokra! Szent Dénes fejére, annyira gyűlöli az eretnekeket, hogy tulajdon kezével fojtaná meg valamennyit, de legalábbis addig kiáltozna, míg rájuk nem uszítaná a negyed minden ebét. Mi engem illet, én nem vagyok ennyire buzgó, mint mondtam, az én szememben mindenki katolikus, aki annak vallja magát, lévén gyenge a szímatom s hiszékeny a természetem.

E sokat sejtető beszédből (mely egészen a rovóra vallott) megértettem, hogy nem maradhatunk itt tovább, ha nem akarjuk emberünket bajba sodorni. Tehát felálltam, nagy titokban egy aranyat csúsztatam kupám alá, s szívből megköszöntem házigazdánkhoz hozzánk való jóságát.

Ő sietett elébe vágni hálálkodásomnak.

- Ha a Szent Mihály-hídon akarnak átkelni, jól ügyeljenek írásos engedélyükre, az őrség kérni fogja. Pitymallat előtt valamivel keljenek át a hídon, addigra elbágyad az őrség az egész éjszakai vigyázásban, s ha átjutnak az Egyetemnegyedbe, a Bucky-kapun hagyják el a várost. Ott bocsátják be a falusiakat, kik élelmet hoznak a városba, miért is rendesen igen nagy a tolongás és a zűrzavar a felvonóhídon.

A rovó megmutatta nekünk, merre menjünk. Egy darabig még ott maradt azután is, hogy elváltunk, s lámpásával bevilágította előttünk az utat. Mielőtt jobbra fordultunk volna, mint mondta, még egy utolsó pillantást vettem e lámpásra, melynek lángja igen gyenge, pislá lángját máris majd elnyelte az éjszakai sötétség, mégis nagy vigaszára szolgált szívemnek, akárcsak annak jósága, aki tartotta. Bekanyarodtunk a mondott utcába, s a lámpás fénye végleg eltűnt, de nem a reménységé, melyet lelkemben kigyújtott. Lám, gondoltam, ez az egyedüli igaz hit, e jó alamizsnásé, és rajta kívül nincs más! Adná az Isten, hogy egykor e siralom völgyének minden lakója megértse, mint a mi rovónk, hogy emberszeretet híján a vallásos buzgalom a léleknek romlása!

Végighaladtunk a Mángorló utcán, s amint elérkeztünk a Lőpor utcához, előreküldtem kedves Miroulomat kifürkészni Szent Mihály hídját, mint tettem előbb a Váltó-híddal is. Kedves szolgám, elvégezvén dolgát, nesztelenül, mint a kígyó, csusszant mellém.

- Uram, vagy fél tucat párizsi polgár van ott együtt, isznak, mint a kefekötő. Ha hirtelen megrohanjuk őket, jó mulatságban lesz részünk.

- Lassan a testtel! - szólt Giacomo. - Van-e lőfegyverük?
 - Kettő is.
 - Az kettővel több az elégnél - vélte Giacomo. - Ne vessük könnyelműen kockára életünket. Az a népes csapat, melyet a palota előtt láttunk, talán felfigyelne a lövöldözés zajára, hisz az éjszaka igen csendes.
 - Csakugyan igen csendes, Herr Gott! - mondta Fröhlich.
 - Hiába, jó svájci, még a hóhérok is alusznak olykor! - rikkantotta Miroul.
 - Aranyat ér minden szavad, Giacomo - fordultam feléje, minekutána meghánytam-vettem bölcs megfontolásait. - Várjunk, míg ezek a hősök végleg borba nem fojtják maradék eszüket.

Behúzódtunk egy kiszögellés alá, egy házfalnak támaszkodó kőpadra, s szótlán üldögéltünk. Látni sem láttunk mást, csak egy kóbor kutyát, egy holttestet kerülgetett, melyet gyilkosai ott hagytak heverni a lefolyóban. Az igazat megvallva, a holttestet előbb észre sem vettük, lévén az éjszaka igen sötét, csak a kutyát, az ugyanis fehér volt. De amint szemünk megszokta kissé a félhomályt, megpillantottuk a szegény mártírt is. Miroul felkelt, és elkergette az állatot. A nyomorú pára félholt volt az éhségtől, azért akarta a halottat kikezdeni.

Innen máris odébbállunk, határoztuk el, de távolabb egész hullahalomra akadtunk, s ezek már bűzlöttek is a fojtó melegben. Erős szaguk visszaűzött kőpadunkra. A kutya jóformán a lábunk alatt, ismét nekilátott lakomájának, behúzott farokkal, gyászosan nyüszítve. Miroul még kétszer elkergette, de kárba veszett minden fáradsága. Meg kellett volna ölnünk a kutyát. Azonban egyikünknek sem fült hozzá a foga, úgy véltük, az állat feleannyira sem oly kegyetlen s vérszomjas, mint üldözőink.

Végre világosodni kezdett az ég alja. Úgy határoztunk, hogy megkíséreljük az átkelést a hídon. Fegyverünket hónunk alá szorítva - csak Fröhlich hozta kézben a maga bunkóját -, mind a négyen megindultunk, libasorban a híd felé, óvatosan lépkedve, fülünket hegyezve, szemünket jobbra-balra vetve.

A láncokon túl a híd közepén egy lámpást pillantottunk meg. Holmi kártyajátszmát világított meg, melyhez asztal gyanánt egy nagydobot használtak. E nagy vitézek mindenáron el akarták nyerni egymás zsákmányrészét (amit nem sikerült egymástól ellopniok), úgyhogy volt nagy hangzavar, játékosok és nézők perlekedtek-kiabáltak. Holtrészeg volt a banda, alig állt a lábán, egyiküket kivéve, ki jobban eszén volt, mint a többi, s elállta pisztollyal a kezében utunkat. „Állj, ki vagy!” - kiáltotta.

- Jó keresztények, komám - siettem neki felelni. - A Nyúzó-negyedből.
 - Fickó, én nem vagyok senki komája - förmedt ő rám. - Elő az engedéllyel, de rögvest!
 - Itt van! - s erszényembe túrva egy aranyat vontam elő, azt nyomtam a markába.
 - Hát ez mi? - üvöltötte, mintha a pénzdarab megégette volna a tenyerét. - Krisztus urunk hét sebére, te meg akarsz vesztegetni?

S hiszem, nem azért, mintha oly erényes lett volna, hanem mert az erszényemre támadt gusztusa, hasamnak szegezte pisztolyát. De tovább nem jutott. Miroul fellökte pisztolyostul a karját, s elgáncsolva emberünket, a földre terítette. Szerencsétlenségünkre estében elsült kezében a pisztoly, s ámbár senkit meg nem sebzett, riasztotta e részeg darázsfészket. Mind nekünk esett, nagy „Fegyverbe! Fegyverbe! Le az Üggyel!” kiáltozás közepette. Ketten is elsütötték közülük puskájukat, de vaktában, s a lövés a levegőbe pukkant.

Futottunk, ahogy a lábunk csak bírta, s átugorva a híd másik végében kifeszített láncokat, bal kéz felé berohantunk az első kis utcába, s addig cikáztunk erre-arra a sikátorok szövevényében, míg végképp ki nem fulladtunk. Akkor megálltunk hallgatózni, de egy pissz nem sok, annyit sem hallottunk. Hőseink visszatértek kártyáikhoz s flaskáikhoz, melyek nyilván egy kifosztott pincéből származtak.

Éppen a Pergament utcán jártunk, mely a Szent Severinus utcával s a Szakajtó utcával párhuzamos. Immár a nap is felkelt, s körben bevilágította a negyed tornyocskáit, bástyafalait, a házak ormát s tetejét. Igen vidám és derekas látvány lett volna, ha odalent, az utcákon derengő félhomályban nincs annyi betört táblájú bolt és házkapu, annyi kitört ablaküveg, kifordított ajtó- és ablakszárny, s az utca mocskában itt egy szálnalmas rongycsomó, amott egy üres málha, sárba taposott kárpit, nem is szólva az itt-ott elszórtan heverő, meztelenre vetkeztetett, szegény tetemekről - férfiakról, nőkről vegyesen -, melyek körül kiéhezett kutyák gyülekeztek, avagy szemtelen patkánybandák. Mindazonáltal rendes időben megkondultak a harangok, s szemérmetlenül rorátéra szólították a népet e csatatér fölött.

Miroul, ki úgy ismerte e negyedet, mint a tenyerét (mivel örökösen Párizsban kóborolt s kalandozott, mialatt én a Louvre-ban vívtam!), felismerte a hangjukról a harangokat, és elősorolta nekem valamennyit: ez a gréz-i Szent István-templomé, az a jakobitaké, a Szent Severinus-templomé, a karmelitaké, Szent Balázsé, beauvais-i Szent Jánosé, Irgalmas Szent Juliánusé. Haj, be vidáman szólt volna ez augusztusi reggel tiszta, kék legében ez a harangjáték, ha megbékélésre hívott volna fel s nem a gyilkolás folytatására, ráadásul egy állítólagos isteni csoda nevében, melyről később még szólok.

Eláldogáltunk valameddig az utca sarkán, átizzadtan, szomjasan, kifulladásra, ám szégyentelen testünk itt, az általános pusztulás kellős közepén is abrak után nyert. A rovó kisded estebédje rég emlékké foszlott. Májris mozgolódni kezdtek az utcában a gazdasszonyok, a fiatalok indultak a piacra vásárolni, vagy ahogy itt Párizsban mondják: káposztanézőbe, az öregek ablakot nyitottak, s azon kihajolva társalgásba kezdtek a szomszédasszonnyal, napi híreket adva tovább, amelyeket ők roppant mulatságosnak találtak, mi ellenben leverőnek és iszonytatónak.

Egy lepényárus - vagy ahogy itt mondják: ostyás - kinyitotta boltját, tőlünk pár lépésre. Tüzet gyújtott,

tésztát kevert, és sütni kezdte serpenyőiben lepényeit, míg aranybarnára nem pirultak. Összefutott szájunkban a nyál, s úgy vonzott magához a boltocská, mint vasreszeléket a mágnes.

- Kértek-e portékámból? - kérdezte az ostyás, kinek álszent, sunyi képe éppen nem nyerte meg tetszésemet.

- Kérünk!

- Két sol darabja!

- Ejha, komámuram! Szent Bertalan ugyancsak kövérré hizlalta áraidat - mondtam.

- Drágább a liszt - felelte az ostyás. - A város kapui zárva.

- Még mit nem! - kottyant közbe egy gazdasszony, ki káposztanézőből tért éppen haza, karján kosárral. - A Buccy-kapu nyitva van, te nagy hazug. Ma reggel bebocsátották Párizsba a falusiakat, s a piacon mindenki meglelheti szokott baromfiárusát, tejesasszonyát, zöldségeskofáját.

- Lám, a szemtelen tyúk okosabb akar lenni a kakasnál! - dűnnyögte az ostyás halkán, nehogy a jóasszony meghallja; bizonyára tartott tőle, hogy ahány nagyszájú asszony csak van az utcában, az erre mind nekiesik. - Nézzék, uraim, milyen szép pirosra sült mind a négy! Ide a pénzzel, s máris bekapathatják ropogós, finom ostyáimat!

Aprópénzzel fizettem, nehogy az ipse meglássa aranyaimat.

- Ostyás, kifelejtetted a sót - jegyezte meg tele szájjal Miroul.

E szemrehányásra az ostyás úgy tett, mintha kivenne egy tartóból egy csipet sót, s azt rászórná lepényeinkre.

- Commediante - morogta foga között Giacomi. - Ki lakna jól pecsenye füstjével? Az a só még a tengerben van!

Ahogy ezt mondta, arra jött egy malváziaárus, egy szokatlan aljas képű kis ember; vállán egy járomféle volt keresztbe vetve, melyről flakák lógtak le.

Itt a finom malvázia,
Görögöknek itókája,
S valóságos ambrózia,
Kinek száraz a gigája.

gajdolta repedtfazék-hangján.

- Koma, akár ambrózia, akár nem, tölts nekem egy kupával - mondta az ostyás. - Megszomjaztam a sok vértől, sóban pácolódtam altomban.

- Hej, koma! Ott volt-e tegnap együtt a községgel, mint jó keresztényhez illik?

- Megtettem a magamét - felelte az ostyás, lesütve ravaszdi tekintetét.

- Én a tulajdon szememmel láttam, mint égette el a község Spire Niquet-t, a genfi bibliák könyvkötőjét. Eme bibliákat a Júdás utca kellős közepén hamuvá égették, a halom tetejére rárakták Niquet-t, s pikákkal tartották ott, hogy megégjen. Úgy üvöltött, hogy a Miasszonyunk-székesegyháztól a Louvre-ig elhallatszott.

- Ez jól és ott is halt meg végezetül?

- Nem ott. Félig égetten vízbe vetették, hogy mindkét gyötrelmet megkóstolja.

A két koma összeenevetett, s mi nem győztünk örülni, hogy a szánk tele lévő lepénnyel, nem nyithatjuk ki.

- Én a magam részéről a Miasszonyunk-hídon voltam tegnap - mondta az ostyasütő, ki nem akart adósa maradni a malváziaárusnak saját hőskölteményével -, amikor a község betört a Gyöngyházba, Mathieu magiszterhez, a vaskereskedőhöz és aranyozóhoz, ki tudvalevően Genf szekértolója volt. Haj, komám, az volt még az ünnep! Mindenkit leszúrtunk, férfit, nőt, gyereket, szolgálót, s az ablakon át valamennyit a Szajnába vetettük. Ezért üdvös hídon laknia annak, aki eretnek.

E szép történet hangos hahotára fakasztotta a malváziaárust, ki nekünk is felkínálta borát, de nemet mondtunk noha majd elepedtünk a szomszúságtól -, annyira viszolyogtunk a fickótól. Az ostyás odavetett neki egy pénzdarabot, s az ipse továbbállt, új vevők után nézve, kisdud ivóját vállain vive, s rekedt hangján gajdolván.

Hanem mialatt a fiatalasszonyok káposztanézőben jártak, az öregek a szép reggelnek örvendezve fecsegték ablakon át, mint megannyi szajkómadár.

- Cristine - kiáltotta egy sárga képű, hármas tokával büszkélkedő vénasszony -, hallottál-e a csodáról?

- Csodáról? - csendült fel az utca túlfeléről Cristine izgatott hangja. - Miféléről? És hol esett meg?

- Hogyan, hát semmit sem tudsz, Cristine? - álmélkodott emez. - Hisz egyébről sem esik szó Párizsban, csak arról, hogy tegnap kivirult az Aprószentek temetőjében a galagonyabokor.

- Hogyan? Augusztusban! a galagonyabokor! - kiáltotta Cristine. - Boldogságos Szűzanyám! Ez csoda!

- Jézus Úristen! - kottyant közbe egy harmadik ablakból egy vénasszony, ki mindenáron el akarta mondani a magáét, noha egy kivételével összes elülső foga hiányzott, úgyhogy alig bírt beszélni. - Hogyhogy nem tudod, Cristine? Hisz másról sem beszélnek, csak a csodáról! És annyi nép gyűlt össze a temetőnél, hogy a papok öröket állítottak ki, nehogy túlságosan közel merészkedjék a nép, s tönkretégye a

csodatévő galagonyát.

- Rám jött tegnap a hévség - mentegetőzött Cristine, ki módfelett szégyellte, hogy ily tudatlannak mutatkozik.

- Lám, ugye! - habogta a fogatlan. - Hogy egy galagonyabokor kiviruljon augusztusban! A mi jó plébánosunk azt mondja, napnál világosabb a dolog, az Úristen ezáltal azt jelenti mindannyiunknak, hogy így fog az egyház is kivirulni az eretnekek kipusztulása után.

- Ez, Istenemre, maga az igazánvaló igazság! - sipította a sárga képű, soktokás vénasszony. - És bizonyság Jézus előtt, hogy még nem öltünk meg eleget közülük. Halljátok, fiaim? - szólt le hozzánk ablakából, azt híven, fehér karszalagunkról ítélve, hogy a gyilkosok közé tartozunk.

- Elmegy az Aprószentek temetőjébe, Cristine? - kérdezte a fogatlan.

- Magam sem tudom. Bal lábam megdagad, ha sokat járok.

- Pedig igen szép ünnep lesz ott! - vette vissza gyorsan a szót a fogatlan, ki úgy fröcsögött, mint egy szökőkút. - A város minden céhe kivonul, muzsikussal, zászlókkal, feszületekkel, s közösen eléneklik a Glóriát.

Kérésemre a lepénysütő újra munkához látott, mivel egyetlen lepény meg se kottyant gyomrunknak. Míg a lepényekre vártunk, hátat fordítottunk neki, látni sem bírtuk a képét, s inkább a fecsegő asszonynépet hallgattuk, némán össze-össze pillantva. Jól ismertük az Aprószentek temetőjében nőtt galagonyafát, Vasműves utcai szobáskáink ablakoskáiból egyenesen ráláttunk, s így jól tudtuk, tegnapelőtt este egyetlen szál virág avagy rügy sem jelent meg ágain, gallyain, úgyhogy ha most virágot s rügyet látni rajta-de közről nem szabad megvizitálni, örök tartják távol tőle a népséget, akkor valaki ráarkta őket, s valamiféle csellel-ravaszszággal ráerősítette, hogy miféleivel, egyedül Isten a tudója, s rajta kívül legfeljebb az Aprószentek temetőjének ravasz gondviselői, kik e csodának igen nagy hasznát látták, nem is csak az 1572-es esztendőben, hanem számos eljövendő éven át, a század legvégéig.

Még a vénasszonyok ostoba locsogását hallgattuk, amikor egyszerre kibukkant a Pergament utcából egy fekete ruhás apáca, kit igen felöltöztetett gyönyörű arca s virágzó termete, amilyenhez foghatóval általában nem dicsekedhetnek Krisztus jegyesei. Mi több, igen sietve lépkedett, tekintete szomorú volt és riadt, s ráadásul a lábán vérvörös papucscipő virított.

Áthaladtakor mély csend támadt az utcán. A kövér vénasszony éles hangja törte meg e csendet.

- Noné - kiáltotta, ahogy a torkán kifért. - Noné! - (Ez Párizsban annyit tesz: no, nézd meg) -, né, legények! Né, e piros cipőt! Hamis apáca ez! Menekülő genfi kígyó! Szentségtörő álöltözetben!

S a szerencsétlen teremtés erre csakugyan futásnak eredt. A vénség pedig még jobban nekieresztette a hangját:

- Fegyverbe! Le az Üggyel! Ügy asszonnyal!

S annyira kihajolva az ablakpárkány fölé, hogy majd kiesett rajta, a szipirtó visítozni kezdett, de úgy ám, hogy majd a tüdeje szakadt ki.

- Né, legények! - (Szavait hozzánk intézte.) - Né, azt a piros cipőt! Öljétek meg! Öljétek meg!

- Uram - súgta a fülembe Miroul -, ha most rámjönne az ölhetnék, majd tudnám, kit öljek meg!

- Csend - intettem le, s mivel Fröhlich is szóra nyitotta széles száját, kezemet jobb kezére helyeztem, mely görcsösen markolta a bunkót, s fojtott hangon odaszóltam neki: - Cimbora, ne feledd parancsodat, néma légy, mint a csuka!

- Mire vártok, legények! - sipította a fogatlan vénség. - Csak nem hagyjátok elszökni a kígyót! Öljétek meg! Az ördögbe is! Öljétek meg!

- Komámasszony - feleltem, színre nyugodt hangon -, mindennek megvan a maga ideje, az ölésnek is, a lepényevésnek is. Úgysem jut messzire az a kígyó abban a maskarában!

- Szép kis vereség, s be csekély buzgalom! - sziszegte igen gyanakvó arckifejezéssel, bosszúsan a kövérebbik szipirtó. - Ki tudja, legények, nem hamis-e az a fehér szalag is karotokon?

- A nemjóját! - nevettem nagyot. - Gyere le ide, komámasszony, s szorítsd kardunkhoz eldugult orrodát. Majd meglátod, mitől szaglik.

- Ez való igaz! - sietett közbeszólni a fogatlan csoroszlya. - Azt beszélük, a kiömlő eretnekvér úgy bűzlik, mint a pestises kelés, mivel végképp megrontotta az eretnekség.

Szájtátva hallgattam e különös orvostudományt, s nem győztem csodálkozni a váratlan oldalról jött segítségen. A kövér vénasszony nem akart ellentmondani a fogatlannak. Noha változatlanul igen gonosz szemmel méregetett bennünket, nem merte tovább feszíteni a húrt, mert látta, mind a négyen erősek, fiatalok s jól felfegyverezettek vagyunk.

Tehát arra zúdította haragját, amit legközelebb talált. Tudniillik egy takaros külsejű közeli házra, melyen meglátszott, hogy előző nap megkövezték, minden ablaka betörött; de a kapuja ép volt. Ezen el is csodálkoztam, hisz a jónép nem szokott lemondani zsákmányáról, ha egyszer ráharapott. A titok nyitjára hamarosan fény derült a szentfazék-boszorkák locsi-fecsi beszédéből, kik nem ontottak ugyan tulajdon kezükkel vért, de annál mohóbban ácsingóztak a látására, szörnyétvágyukat kielégítendő, s gyűlöletes rikoltozásukkal minduntalan vérontásra biztatták a negyed lakosait.

Tőlük tudtam meg, hogy a megkövezett ház Pierre de la Place úré, a Számvevőszék elnökéé. E talpig becsületes hugenotta uraságra bízta Coligny az Ügy pénzének kezelését. Miért is Sennecay, a Châtelet főprefektusa a zavargások legkezdetén őrséget küldött de la Place úr házába, azon a szépen hangzó ürügyön, hogy a ház birtokosát akarja megoltalmazni a népharagtól, valójában azért, fogadok, hogy

el ne menekülhessen, míg a király nem dönt sorsáról; elvégre akadhatnak olyanok az udvarban, akiknek érdekükben áll de la Place urat kifagztatni az Úgy financiáról, minekelőtte őt is megölnék.

- Még mindig itt ez a viperafészek! - süvöltötte a kövér boszorka, két V alakban kinyújtott ujjával a házra mutatva. - Ez az eretnek kutya azt képzeli, nyugodtan ülhet otthon, mert a prefektúra négy puskását elküldték hozzá egy őrzetével. De türelem! Aki utoljára nevet, az nevet legjobban!

- Hát őket is meg fogják ölni? - kérdezte Cristine, ki a legeggyűbb s talán a legkönyörületesebb is volt hármuk közül.

- Buta liba! - förmedt rá dühösen a kövér vénasszony. - Minél rangosabb egy hugenotta, annál ördögösebb! Egyet sem hagyunk közülük életben a mi parókiánk területén, a Saint-Séverin-negyedben.

- Okos beszéd! - vélte a fogatlan. - Nem nyughat úgy le a mai nap, hogy mindet el ne küldenénk Chaillot-ba.

Amire mind felnevettek. Chaillot egy falu Párizs alatt, itt akadt el egy sás és nád alkotta torlasz miatt azon szerencsétlenek mezítenre vetkeztetett, leölt teteme, kiket a fővárosban a Szajnába vetettek.

Míg a gonosz asszonyok így szájaltak, felbukkant a Pergament utca sarkán egy lány, tejeskannákkal a vállán. Ugyanazt a vereszetet gajdolta, amelyet Saint-Denis főutcáján hallottam az első Párizsban töltött üde reggelünkön, amikor oly vidáman készültem bejárni Miroullal az oldalamon az ismeretlen, sosem látott nagyvárost.

Dajka, dajka, korán kelj!
Itt a finom édes tej,
Kisgyerekek nevelője,
Egy csuporral végy belőle!
Tej, tej, tej!

Nem az a szőke leány volt. Emennek itt barna volt a haja, s amennyire láttam, mogorva a kedve, de a kiáltás ugyanaz volt, s nem tudom, miért, úgy felpezsdített hallása, mintha az élet ígérését hordozná a sok vértől csepegő szó után, amelyet addig hallottam, s amelyek végre elnémultak. Sorra nyíltak ki a kapuk, s megjelentek küszöbükön a gazdasszonyok. Ki köcsögöt hozott, ki korsót, aszerint, hogy mennyi tejet akart a leánytól venni. S oly felhőtlen, örök nyugalomban folyt le a tejosztás, melyből még a mi fúriáink is kivették a részüket, s elhallgattak (hisz még a vadállatok is békét kötnek egymással arra az időre, amíg szomszójukat oltják, ha igaz, amit mondanak), hogy a legkevésbé sem csodálkoztam, amikor a megkövezett ház kisajtaja is megnyílt, s egy szolgáló lépett ki rajta. Éjszín főkötője alól szőke fűrtök kandikáltak ki, arca szép volt, ámbár szomorú. Szólni nem mert, csupán a tekintetével adott jelt a tejáruslánynak, ki odalépett hozzá, s színig töltötte mindkét korsóját- és a jelenlevők közül senki nem tiltakozott a dolog ellen, se öreg, se fiatal, mintegy lenyűgözve a szokás varázsereje által.

Magam sem tudom, miért kívántam meg hirtelen olyan nagyon ezt a korsóba ömlő meleg, fehér italt, s miért sajnáltam úgy meg e szegény szőke kislányt, ki gazdáival együtt a megkövezett ház foglya, de hirtelen sutba vetve minden elővigyázatot, átvágtam az utcán, s egy pohár tejet kértem a tejárustól.

- Nem adhatok - felelte ő barátságtalanul. - Nincs poharam. S ha pohár nincs, tej sincs, ez világos.

- De nekem van poharam, uram - mondta a bánatos, szőke szolgáló, reám szegezve kék szemének szelíd és becsületes pillantását.

S nyomban befutott a konyhába. Én nagy merészen követtem, s a fülébe súgtam: ne ijedjen meg karszalagomtól, én is menekülök, sejtethi, miért.

- Aj, uram - halkította le ő is hangját -, mindjárt sejtettem én, hogy kegyelmetek másnak adják ki magukat, mint akik. Kitört ablakom függönye mögül láttam, megtagadta, hogy az apáca után eredjen, s azt is jól láttam, hogy társai sem szomszajnak e szegény teremtes véreire. Hanem ha az urak négyen vannak, jobb lenne tán egy korsó tejet venniük. Akkor ki-ki sorra ihat annyit, amennyi kell.

Elővett egy korsót, s a kisajton át kimentünk a tejeslányhoz, ki továbbra is mogorván, kelletlen arccal telitöltötte korsómat tejjel, bezsebelte az aprópénzt, el sem mosolyodva, s hidegen hátat fordított nekünk. Áthívtam társaimat, s ők futva keltek át az utcán, noha egészen elhültek hihetetlen óvatlanságom láttán - ámbár ez az örülség mégis bölcs lépésnek bizonyult később, mint majd látni fogják -, s úgy itták a tejet, mint szikkadt augusztusi föld az esőt, hisz majd elepedtek szomszajukban, részint mert elutasítottuk a malváziaárus portékáját, mint mondtam, részint mert a lepények, melyekből fejenként hármat faltunk be, kis híján a torkunkon akadtak, úgy összeszorult az a vénasszonyok kegyetlen beszéde hallatán.

Éppen vissza akartuk adni a bánatos kis szőkének forró köszönetünkkel együtt a korsót, amikor egy öt-hat főből álló banda, látva, hogy megnyílt a megkövezett ház ajtaja, ki akarta használni az alkalmat, s nekünk rontott, de oly hirtelen ám, hogy ököllel kényszerültünk védekezni, nem lévén időnk kardot rántani. Miroul, ki fűrgébb volt a legfűrgébb csepürágónál is, csodákat művelt, szempillantás alatt leterített két gazfickót, jómagam a még mindig kezemben tartott korsót törtem össze a harmadik koponyáján, miközben Giacomi maestro, kit igen kényelmetlenül érintett, hogy pusztá kézzel kell verekednie, mint holmi napszámosnak, s nem óhajtotta drágalátos, finom vívómester jobbjának épségét kockáztatni, lesújtva vele e semmirekellők egyikének képére, inkább a lábához folyamodott, s lerúgta a negyediket, miközben undorral hajtogatta szokott pöszeségével: Mi ez? Mi ez?

Hanem máris újabb ostromlók tartottak felénk, méghozzá megnövekedett számban és pikákkal

felszerelve, tehát elkiáltottam magam:

- Vigyázat, cimborák! Itt nem folytathatjuk! Fedezékbe kell jutnunk.

Mind a négyen beugrottunk de la Place úr házába, szempillantás alatt becsuktuk és bereteszeltük a kisajtót, sőt a keresztvasakat is rátettük. Biztonságban voltunk, igaz! De a háló sűrűjében! A csapdában! A gyűlölt ház fogságában! Sorsunkat sorsához kötve!

- Jaj, uram - mondta a szőke szolgáló (kit, mint hamarosan megtudtam, Florine-nak hívtak, lévén auvergne-i; e vidéken van egy ilyen nevű szent) -, ezekkel vitézül elbántak! Hanem a puskások meg az őrzetők! Nem halálos veszedelem-e ez is az uraknak?

- Hányan vannak odabent? - kérdeztem.

- Öten.

- Az nem sok - vontam ki kardját Jaccomi.

Én is azt tettem, hanem aztán meggondoltam a dolgot, s rövid hallgatóság után így szóltam:

- Úgy vélem, jobb velük megegyeznünk. Hallom, mint korholja s fenyegeti a jónépet az emeleti ablakból az őrzetők. Ha megpróbálják betörni a kaput, mondja, a nagy Châtelet-ből kér erősítést, egy szakasz puskást, azok mindnyájukat halomra lövik. Ő tehát e percben szövetségesünk, ámbár megbízhatatlan, ingatag és átmeneti szövetséges. Florine, menj és mondd meg neki: itt várom békésen, barátsággal.

Hanem az őrzetők, kibe nem szorult valami sok bátorság, nem óhajtott lejönni, mivel az emeletről végignézte, mint táncoltattuk meg a csavargókat, és attól félt, ő is a sorsukra juthat. Tehát arra kért, menjek én fel az emeletre, egyedül és fegyvertelenül, amibe viszont én nem akartam beleegyezni, úgy vélvén, hogy ott foghat tűsznak. Végezetül abban egyeztünk meg - minekutána szegény Florine már egészen kifulladt a sok lépcsőjárásban -, hogy mind a négyen felmegyünk, s fegyvereinktől sem válunk meg, de nem lépjük át a terem küszöbét, hol az őrzetők és lövései tartózkodnak. Tehát hallhatjuk, de nem láthatjuk egymást.

Így is történt. Megtudakoltam Florine-től, hogy hívják, s elhatároztam, oly ravaszul csűröm-csavarom a szót majd, hogy az őrzetők belesétáljon csapdámba.

- Őrzetők uram - kezdtem igen határozott hangon -, mindenekelőtt arra kérem, ne essék tévedésbe s ne nézzen másnak, mint akik vagyunk: jó katolikusok, urak és szolgák egyaránt. Ma reggel, amikor éjszakai munkánk elvégeztével éhünket csillapítottuk a szomszéd lepénysütő boltjában, szolgám megpillantotta az itteni szolgát, ki éppen kaput nyitott, s mivel régről ismeri, egy táncmulatságon találkoztak, én arra a gondolatra jutottam: kérek Florine-től egy korsó tejet. A többi kegyelmed is látta: miként támadott meg bennünket néhány csirkefogó, hogy a kapun betörjenek, úgyhogy kénytelenek voltunk némiképp móresra tanítani őket, majd pedig a kapun beugrani, hogy fedezékre leljünk, amit utólag nagyon is sajnálunk, attól tartván, hogy a prefektus eretnek kutyáknak nézhet bennünket.

- Annak is látszanak némiképpen az urak - felelte az őrzetők, s hangja úgy szólt, mintha borba áztatta volna -, máskülönben minek szúrtak-vágtak-hadakoztak volna annyit, hogy a kaput megvédjék?

- Tudtuk, őrzetők uram, hogy kegyelmed itt van lövéseivel, s a prefektus parancsára a kaput őrzi, s úgy véltük, a királyt szolgáljuk, amikor védelmére keltünk.

- Hát ami azt illeti, barátocskám, ugyancsak jól felvágta a nyelvét - vélte az őrzetők. - Beszéd dolgában akárkivel felveszi a versenyt.

- Tanult klerikus vagyok, uram, ámbár még nem szenteltek fel. Ha kívánja, elrecitálom kegyelmednek egyvégteben s görögül mind a négy evangéliumot.

Ez a „görögül” megtette a magáét, noha fogadok, a tisztet nem az győzte meg, amit mondtam, inkább csak belekábult ékesszólásomba, lévén agya amúgy is ködös a bortól.

- Mit óhajt, barátom? - kérdezte akadozó nyelvvel.

- Szabad bemenetelt a lakásba, prédálás végett.

- Krisztus urunk hét sebére, klerikus, ugyan, mit remélsz prédálni miutánunk?

- Majd meglátom.

S akkor kezdetét vette a teremben, mely előtt álldogáltunk, de amelyet nem láthattunk, lévén ajtaja csupán résnyire nyitva, egy zavaros tanácskozás, fojtott, kásás hangokon, mintha a beszélők inkább ittak, semmint aludtak volna az éjjel. Vitézeink nemigen égtek a vágytól, hogy velünk összemérjék fegyvereiket, hisz nem voltak túlerőben sem számra, sem fegyvereikre nézve, nem lévén tűzfegyverük, sem vértjük, aszerint, amit Florine mondott nekem; csupán fehér zubbonyos uniformisukat viselték, s az övükön kurta tört. Mégis valóságos csoda, mekkora rettegést támaszt a népben ez a nagy châtelet-i uniformis, mivel a börtön s bitó képe társul hozzá, akkorát, hogy eleddig nem merték betörni e ház kapuját, noha mindössze öt részeg katona védte, ugyancsak gyatrán.

- Barátom - szólt végül az őrzetők -, mi a belépés szabadságát illeti e hajlékba, fizetned kell érte. Egy-egy aranyat lövéreimnek, nekem magamnak pedig kettőt, s halálbüntetés terhe mellett tilos neked és embereidnek e terembe belépni, ahol mi vagyunk.

- Ezt kicsit sokallom! - feleltem. - Ha nem találunk elég zsákmányt, hiába siratom majd jó pénzemet s aranyaimat.

- Vagy megadod, vagy nincs bolt - vágta rá a tiszt, noha aligha tudta volna mámoros fejével megmondani, mi az, hogy nincs bolt, hisz nem akart s nem is bírt volna kitessékelni bennünket.

De eleget vitáztunk már, s én nem akartam tovább alkudni, olvasóm tudja, miért. Az is nyilvánvaló volt különben, hogy megállapodásunk bezárja termükbe e részeg kurafiakat, s legalább annyira foglyaink,

amennyire mi az ő foglyaik vagyunk! Hitemre (amint itt a fővárosban mondják), be különös volt is e komédia! S be hallatlan valami az élet, mely effajta meglepetéseket tartogat számunkra a vihar kellős közepén is.

A szőke Florine bevitte aranyaimat a gazoknak. Kissé meglepőgathatták követünket, mert hirtelen pofon csattanását hallottuk, s visszatért közénk kipirulva, haragosan Florine. Kebléről letépték a kendőt - s ez a kebel hófehér volt, rezge és igen kedves látványt kínált, amint ezt Miroul felemás szeméből is megállapítottam: úgy villogott az a két szem, mint világítótorony lámpása a tengeren. Szolgám nyomban neki is állt e váracskát megostromolni, de igen tisztelettudóan, lévén a leánya hugenotta és hajthatatlan.

Intettem Florine-nak, zárja rá a csirkefogókra az ajtót, amit ő meg is cselekedett, s belékarolva - karja üde tapintású volt és kemény húsu, érintése mérhetetlenül jólesett nekem kietlen életünk közepette - megkérdeztem tőle, merre vannak gazdái, s miért nem jöttek elő ennyi zajra-bajra.

- Aj, uram, ők elsáncolták magukat urunk második emeleti könyvtárszobájában, mert iszonyat s borzalommal látták, mit művelnek a katonák, mióta ide beszállásolták őket. Ládákat nyitogattak, raboltak, ütlegelték a szolgákat, kik valamennyien elmenekültek, engem kivéve, s hitemre, valóságos csoda, hogy még szűz vagyok, annyiszor próbáltak lekapni a tíz körmömről, de Istennek hála, nem bírtak. Vödörszám itták a bort, s az hamar elvette erejüket.

Akkor megmondtam Florine-nak, ki vagyok, és megkértem, jelentsen be gazdáinak, hadd tegyem tiszteletemet, ám előbb levettem vele karomról a gyalázatos fehér karszalagot, s kissé rendbe is szedtem magam, legalább az arcomat, kezemet és harisnyáimat; csupa mocskok s lucskok volt mindkettő a sok sáros sikátortól, melyeken átvádoltunk. Florine igyekezett zekémet is rendbe hozni, de nem sikerült eltávolítania a szegény kisgyermek vérért, noha valamelyest elhalványult a folt.

Miroul nem akart velem jönni a második emeletre, attól tartván, hogy szerződő feleink csapdát állítanak nekünk, amilyen részegek. Florine bevezetett egy terembe, melyben nem volt ugyan annyi könyv, mint Michel de Montaigne-nél (az övénél szebb bibliotékát azóta sem láttam), mégis igen csinosan festett faburkolatával s tölgyfa polcaival, s igen jó világítást is kapott az utcára nyíló s a fal egész hosszát elfoglaló üvegablakokon át, melyeket a nép ugyan betört, de ezt első pillantásra alig lehetett észrevenni, minthogy az üvegcserepeket, köveket eltávolították a szoba padozatáról.

De la Place úr egy nagy karosszékből ült, az ablak közelében, de nem szorosan mellette, nyilván hogy a kövektől védve legyen, kezében egy könyv, s arca az utcáról felcsapó zaj és kiáltozás ellenére csakoly nyugodt volt, mintha az Igazságügyi Palota nagy kék termében székelné.

Jöttömre felkelt helyéről a Számvevőszék elnöke, s igen udvariasan előmbé sietett. Én mélyen meghajoltam előtte, ő a kezét nyújtotta, komoly s ámbár szomorú, mégis derült mosollyal. Elég magas növésű férfi volt, testén oly kevés a zsír, hogy szinte soválynak tetszett. Szigorú arca Sauveterre bácsiét idézte emlékezetembe, ámbár ő nem volt annyira ellensége természetünk gyalóságainak, hogy meg se házasodjék, sőt, mint később tapasztalhattam, némi gyengédséget is tanúsított hitvese irányában.

- Aj, Siorac uram - szólt, minekutána elbeszéltem neki kérésére hányattatásaimat attól a perctől fogva, melyben Cossain megverte a Béthisy-palota kapuját, a jelen pillanatig -, meg tudja-e mondani, hogy s mint áll ez a néplázadás, lecsillapodik-e végül avagy tart még?

- Elnök uram, sajnos, nem pusztán néplázadással van dolgunk. A baj nagyobb! A mieink könyörtelen, kegyetlen s általános lemészárlása folyik az uralkodó parancsára.

- Micsoda? - sápadt el kissé szavaim hallatán de la Place úr. - A király ítélte volna halálra minden hugenottát, azokat sem kivéve, kik híven szolgálták őt, mint La Noue, Taverny és én?

- Fájdalom, elnök úr, a király nem törődik efféle csekélységekkel - feleltem, látva, miféle illúziókba ringatja magát beszélgetőtársam. - Maga Taverny úr is...

- Megölték?

- Karddal a kezében esett el, a nép áldozataként, mely megostromolta lakát, de az ostromban részt vettek a királyi gárdisták is.

- Micsoda? A király embere ellen?

S mivel nemcsak férfiként s leendő áldozatként érintette fájdalmasan a dolog, hanem magisztrátusként is, még hozzátette:

- Mit nem mond, uram! Ha az uralkodó uszítja alattvalói egyik felét a másikra, az maga a vég, mindenfajta törvény összeomlása és megcsúfolása. Ily testvérgyilkos vérontásra senki nem alapozhatja a jogot!

Én hallgattam, részint mert nem volt rá mit felelnem, részint mert úgy gondoltam, sem a hely, sem az idő nem alkalmas a kérdés megvitatására.

- Uram - szóltam aztán -, ha van itt valahol az egyetemi negyedben olyan barátja, ki pár napra elrejtethné, mondja meg a nevét, s én megpróbálom üzenetet vinni neki.

- Én magam vittem el a mondott üzenetet, Siorac uram, tegnap éjjel. Rabtartóim igen mélyen találtak poharuk fenekére nézni, én egy titkos kijáraton elhagytam a házat...

- Hogyan? Van itt valahol egy titkos kijárat? - kérdeztem elcsodálkozva azon, hogy de la Place úr nem ragadja meg az alkalmat s nem szöki el.

- Itt van, ni - de la Place úr félrehúzta az egyik falburkoló tölgyfa táblát. Mögötte lépcsők váltak láthatóvá, melyek belevesztek a sötétbe. - Nagyobb kényelmem végett építettem e csigalépcsőt. Az istállóba vezet, hol lovaimat őrzöm, onnan pedig egy ajtó, melyet szénahalom rejt el, vezet ki a Kispék utcára. Ezen szöktem ki tegnap éjjel, egyedül, kíséret nélkül, arcomat köpönyegembe burkolva, s két baráti kapun is

bekopogtattam; de azok csak azért nyíltak meg, hogy nyomban becsapódjanak előttem, mivel egy királyi rendelet halálbüntetés terhe mellett tiltotta meg a hugenották megsegítését.

- Hihetek-e fülemnek, uram? - kiáltottam. - Kegyelmed csakugyan önszántából tért vissza ide, a csapdába?

- Hogy hagyhattam volna magukra enyéimet? - felelte ő, s szigorú arcán az ellágyulás nyomait véltem felfedezni. - Eltűnésemért talán rajtuk álltak volna bosszút.

Aj, gondoltam, igaz a mondás: ki nőt vesz s gyermeket csinál neki, túszul adja őket sorsa kezébe. De ugyan ki mondana le mindennek ellenére önként az effajta gyengéd kötelékekről, ha a balvégzet pillanatában megbéklyózzák is kezünket-lábunkat?

Amint belém nyilallt e gondolat, mélyen elszomorodtam de la Place úr sorsán. A magamról szinte meg is feledkeztem, hisz azt nem láttam annyira kétségbeejtőnek, hála nőtlen állapotomnak, ifjú koromnak s vitézi társaimnak. S éppen ebben a percben nyílt meg a könyvtár ajtaja, s betódult kétségbeesetten, könnyezve ez a hőn szeretett család. De la Place úr bemutatott hitvesének. Az úrhölgy negyvenéves lehetett, kicsiny fekete bársony főkötője alól őszbe csavarodott szőke fürtök kandikáltak elő; fekete ruhájának szoknyája a szokottnál szerényebb átmérőjű volt, kivágása is igen mértéktartó, sonkauja ellenben széles. Derekán övcsomó függött, polgárnők szokása szerint. Utána bemutatta de la Place úr leányát, ki oly szép és kíváncsú volt, hogy lesütött szemmel mertem csak üdvözölni, ismervén heves természetemet; nem akartam túlságosan mohó szemmel méregetni őt e gyászos házban. Végül a leány férjét is, Desmarets urat, bírósági tanácsost, kinek arca megnyerő volt, de lerítt róla a félelem; s végül a két unokát, két fiúcskát, kik abban a korban voltak, amikor az ember még azt képzei, sohasem hal meg, s így inkább szüleik sorsán búsongtak, semmint a sajátjukon.

Az újonnan jöttek mind nagyon szomorúak voltak. Tompán sóhajtozva, de szó nélkül vették körül a ház urát; az egyik átölelte, a másik kezét csókolgatta, a harmadik lába elé borult.

- Ő, barátném - emelte fel a földről hitvesét de la Place úr -, kérve kérem, ne gyötörje ily nagyon magát! Gondoljon mindig arra, hogy ami csak e földön történik, az mind Isten akarata szerint történik, ha csak egy verébfióka hull is le az ágról. Legyen meg tehát az Ő akarata, s legyen áldott szent neve!

Elindultam az ajtó felé, nem akarván megzavarni e lesújtott család hamarosan szétszóródó tagjainak utolsó együttlétét, ám de la Place úr utánam szólt:

- Ne, barátom, nagyobb szükségünk van ma itt egy derék ember jelenlétére, hogysem távozni engedhetnők. Mi több, kegyelmed is közénk tartozik immár, hisz az urak nélkül rég betörték volna kapunkat, s feldúlták volna egész hajlékunkat. Ne hagyjon el, barátom, ellenkezőleg, hívja ide társait és a hűséges Florine-t, hogy a legfőbb jóban lehessen részünk, idelent talán utószor: együtt fogunk imádkozni.

Úgy tettem. Társaim, kiket sorra bemutatam de la Place úrnak (s akikhez ő egyenként intézett egy-két üdvözlő szót), felsorakoztak a tölgyborítású fal előtt, Florine szorosan Miroul mellett, mintegy benne keresván támaszt nagy magára hagyatottságában. De la Place úr visszaült karosszékébe, s felolvasta nekünk Jób könyvének első fejezetét, az ő mély és zengő hangján. S nézze el nekem olvasóm, de bármennyire profán és léha is történetem, s bármennyire megbotráncoztatja is helyel-közzel, mint mondják, az ártatlan szívűeket (mivel az általam ecsetelt erkölcsöket túlonúl szabadosnak vélik), beiktatom ide a Biblia megindító szavait, mivel mind, ahányan ott voltunk, e ránk szakadt, szörnyű bajban, az üvöltő csőcselék ostromolta házban s kiszolgáltatva e csőcselék gyűlöletének a király akaratából, úgy hallgattuk, hogy akarva-akaratlan magunkba szálltunk és könnyeztünk:

„13. Egy néminemű napon pedig az ő fiai és az ő leányai esznek vala és bort isznak vala az elsőszülött bátyjuknak házában.

14. És jöve követ Jóbbhoz s mondá: az ökrökön szántunk vala és a számárok az ő rendelt helyükön legeltetnek vala.

15. A Szábeusok pedig reájuk rohanának és elhajtják azokat, a szolgákat pedig fegyverrel megölik...

16. Még mikor az szólana, íme jöve másik, az ki mondana: az Istennek tüze esék le az égből és megégeté a juhokat és a te szolgáidat és megemészté...

17. Még ez is szól vala, hogy eljöve másik követ is, az ki mondá: a káldeusok három sereggel kiütének az tevékre és elhajták azokat, a szolgákat is fegyverrel megölik...

18. Még ez is szól vala, jöve más, az ki monda: az te fiaid és az te lányaid esznek vala és bort isznak vala az ő elsőszülött bátyjoknak házában.

19. És ímé nagy szél támad a pusztá felől és a háznak négy szegét megrendíté és az te fiadra szakasztá a házat és meghalának.

20. Akkoron felkele Jób és megszakasztá az ő köntösét és megborotválá az ő fejét és a földre is leborulván, meghajtá magát.

21. És mondá: »mezítelen jöttem én az én anyámnak méhéből és mezítelen is térek oda, az Úr adta és az Úr vötte el is, áldott legyen az Úrnak neve.«»

De la Place úr bibliamagyarázata hosszabb volt, mint fentiekben elmondtam, s hozzátehetem, a vége felé már némi türelmetlenség is vegyült meghatottságomba, mivel szentül hiszem s hittem is: nem az az Úr akarata, hogy teremtménye tehetetlen átengedje magát a viharoknak, hanem éppen ellenkezőleg, hogy

foggal-körömmel harcoljon életéért, mivel azt Tőle kapta. Már akkor is úgy rémlett, amikor Coligny úr utolsó óráit végignéztam, hogy ő a kelletténél mohóbban vágyik mártíromságra, s nagyobb hajlandóságot mutat a tűrésre, mint a cselekvésre. Ez nem illik természetemhez. Az enyém inkább hasonlít Briquemart úréra, legnevesebb hugenottáink egyikére, ki, noha hetvenesztendő is elmúlt már, álruhát öltött, amikor a gyilkosok üzőbe vették, az utcán elrejtőzött a halottak közt, éjjel ellopódzott az angol követségre, s beszegődött a követhöz lovásznak. Szerencsétlenségére végül mégis elfogták és felakasztották, mindazonáltal dicséret illeti e bátor férfi kétségbeesett harcát az életéért.

Miközben de la Place úr beszédét hallgattam, egyébiránt azzal a tisztelettel, mely megillette mélységes hitét, azt gondoltam magamban, én a helyében igenis arra használtam volna e rejtekhajtót és a lovakat, hogy elmeneküljek, amerre a szemem lát, mert én élni akartam s nem jó halállal halni, mint ő, lévén inkább kenyerem a cselekvés, mint az ima. Nem mintha feleslegesnek tartanám az imádkozást, éppen nem, de úgy vélem, cselekvéssel kell párosulnia, nem beletörődő várakozással.

De la Place úr éppen kimondta az utolsó szót, amikor megdöndült a terem ajtaja. Majd meg is rázták, ám a retesz védte ajtó nem nyílt ki.

- Ki az? - kérdezte de la Place úr.

- A nagy Châtelet őrzője - kiáltotta egy jól ismert, nyers és kásás hang.

- Húzd el a reteszt, Florine - rendelkezett de la Place úr.

- Uram - szóltam halkán, odalépve hozzá -, kérem, engedje meg, hogy távozzunk, mielőtt Florine elhúzná a reteszt. Jobb hasznunkat veheti, ha nem lát együtt bennünket ez a haramia, ki azt hiszi, mi is magafajtajú prédálók vagyunk, mint már mondtam.

- Akkor csakis a rejtett lépcsőn húzhatják meg magukat - mondta de la Place úr.

Szempillantás alatt ott termettünk mind a négyen a lépcsőn, én legelől, s résnyi helyet szabadon hagytam a falitábla és nyílás széle között, hogy azon kukukantva szemügyre vegyem az őrzőt, kinek odáig csak a hangját hallottam egy ajtón át.

Isten a megmondhatója pedig, mi kevéssé vált előnyére a csirkefogójának a látás. Ez a hetvenkedő katona igyekezett rémítő képet vágni, bozontos bajszát s szemöldökét rángatva; jobb kezében alabárd suhogott, a másikat töre markolatára nyugtatta, s így méregette vasvillaszemmel a két békés, taláros férfit, a két asszonyt és a két gyermeket.

- Hát meddig tart még az imátok, hé? - szólt kásás, de pimasz hangon. - Eleget álszenteskedtetek immár. Tudjuk, mit ér az effajta szent pofák rőfje a mi derék genfi boszorkánymestereinknél! Álljatok fel, de szaporán ám! Charron elnök kíván veletek beszélni.

Még végig sem mondta, s belépett a szobába a kalmárok előjárója, kezében pikával, s igen kackiás hadiöltözkében. Testét páncéling fedte, tarkóját arany nyakvédő, amelyet hadjárat idején viselnek a kapitányok. Meglehetősen nagydarab, széles vállú férfiú volt, vöröslő képén páratlan magahittség ült, amint ez illeti is Párizs legelső polgárához. Mindazonáltal nekem úgy tetszett - noha éppenséggel volt miért kigúnyolni e bolti uraságokat, kézművesmestereket és a többi, a negyedeseket, tizedeseket, ötvenedeseket, kik oly boldogan öltöttek vértet, hadiruhát, hogy azután védtelen, hálóruhába bújt embereket vegyenek üzőbe -, Charron elnök szeme nem gonosz s nem is kegyetlen. Épp ellenkezőleg, s amikor később azt hallottam, hogy szombaton, miután a király meghagyta neki, mészároltassa le mind egy szálíg a községgel a hugenottákat, sírva könyörgött Károlynak, ne tegye, s csak azért engedett végül a parancsnak, mert megfenyegették, hogy máskülönben őt magát is bitóra küldik, nem is lepődtem meg.

Charron elnök nyomában s az ő kíséretékeppen két városi gárdaista nyomult be a terembe, liliomdíszes kék zubbonyban. Nyomban méregetni kezdtek, s vajmi csekély szeretettel az őrzőt fehér zubbonyát, minthogy eme kék zubbonyok s ama fehérek között régtől fogva dült a kölcsönös ellenszenv. Az őrzőt pedig, ki csupán a nagy Châtelet főprefektusának tartozott engedelmességgel, a maga részéről alig is titkolta el megvetését - látszólagos tisztelettudása ellenére - Párizs város első polgárának állapota, személye és mestersége, nemkülönben kék zubbonyos kísérői iránt, bármennyi liliomvirág ékeskedett is rajtuk. Hogy tudtukra adja: e házért ő felel, és egyedül ő, nem távozott a könyvtárszobából, hanem gyanakvó pillantásokkal méregette Charron urat is, de la Place urat is, és bizalmatlan képpel hallgatózott, hosszú füleit hegyezve.

- Ó, de la Place úr - lépett Charron úr a házigazda elé, parolára nyújtott kézzel, a lehető legbékésebb modorban -, higgye meg, kérem, hogy a legjobb szándék hozott ide, s csakis segítségére kívánok lenni.

De la Place urat annyira meghatották e nagylelkű szavak, hogy nem bírt rögtön válaszolni. Felesége, lánya, veje s két unokája azonban körülfogta Charron urat, s el-elcsukló hangon kérlték:

- Prefektus úr! Mentsen meg bennünket! Mentsen meg! És mentse meg atyánkat!

Charron jó és szíves arca e könyörgésre megvonaglott. Bizonyára tulajdon családja jutott eszébe, mely nagyon hasonlított e családhoz, s elképzelte, mennyire kétségbeestek volna övéi, ha nem engedelmeskedett volna lelkiismerete ellenében a királynak.

- Ó, mentsen meg - kiáltotta kitörő szenvedéllyel de la Place kisasszony -, s mentse meg férjemet!

- Megteszem, asszonyom - felelte Charron -, ha Isten is úgy akarja, s királyomat szolgálhatom vele - tette hozzá, látva, hogy az őrzőt le nem veszi róla haragos tekintetét.

De vagy mert nyomban elrestellte magát túlzott elővigyázata miatt, vagy mert elfogta a düh az őrzőt alig leplezett pimaszsága láttán, ajkát beharapta, s mélyen gondolataiba merülve sétált fel-alá a

könyvtárban.

- De la Place úr - mondta végül -, kérem, küldje el családját, négyszemközt akarok beszélni kegyelmeddel.

E szavakra és de la Place úr intésére neje s gyermekei átvonultak a könyvtárral szomszédos kis szobába. Hanem az őrzető ott maradt, jobbát alabárdján tartva, balját vitézi pózban töre markolatára nyugtatva. És oly bizalmatlan, önelégült és páváskodó képet vágott, hogy csak sajnálni lehetett, miért nincs még egy harmadik karja is; jó hasznát vehette volna, bajsztát pödörgetvén.

- Hát te mire vársz, őrzető? - kérdezte Charron úr, parancsoló tekintet vetve rá.

- Kalmár céhmester uram - felelte az őrzető, rejtett gúnnyal, de tisztelettudóan -, nem tehetem, hogy itt ne maradjak. Énrám bízta a fogoly őrizését.

- Én meg azt parancsolom neked, távozz! - emelte föl a hangját Charron.

- Prefektus uram - hajtott fejet üdvözlésképpen az őrzető -, parancsot én csak a nagy Châtelet prefektusától fogadhatok el.

- És azt parancsolta-e ő neked - jött ki végképp a sodrából Charron, annyira, hogy a szeme is szikrát hányt -, hogy kémkedj Párizs prefektusa után? Besúgó uraság - s e szónál pikáját rázva közelebb lépett az őrzetőhöz -, a ház előtt áll húsz városi lövészem, ha nem engedelmessz rögvést, úgy elfenekeltetlek velük a konyhában, mint a kis csibészeket szokás. Hordd el az irhád, de sietve! Vagy igen megkeserülöd, kiskomám!

Az őrzető még habozott, ám Charron utolsó szavára megmozdult a két kék zubbonyos, s elindult a fehér zubbony felé. Lerítt róluk, mi nagy gyönyörűséggel hajítanak le a lépcsőn az őrzetőt, úgyhogy az hirtelen fordított egyet a köpönyegén, s fejét oly mélyen behúzza, amilyen magasan hordta az elébb, elfutott, mint a mezei nyúl.

- Aj, előjáró uram, be hálás vagyok kegyelmednek - szólt de la Place úr -, amiért megleckéztette e gonosz embert. Fehér zubbonyosai hallatlan kilengésekre vetemedtek, megverték cselédeimet, kifosztották házatam.

- Tehát még fosztogattak is? - vont fel a szemöldökét Charron. - Majd rendet teszek én itt távozásom előtt. Barátom, kegyelmedet nem helyezhetem biztonságba, bármennyire szeretném is, ez annyit tenne, mint szembeszegülni a királlyal, ki elrendelte: őrizték itt, otthonában, talán avégett, hogy utóbb kifaggassák az Ügy financiáiról. Biztonságba helyezhetem ellenben családját a nép túlkapásai elől, akár nálam, a Városházán, akár Bironnál, a fegyvertárban.

- Ó, előjáró uram, határtalanul hálás lennék érte kegyelmednek, még a másvilágon is, ha emettől meg kellene válnom. S mi engem illet, ha a családom a kegyelmed védelmét élvezheti, avagy Bironét, én itt várom be uralkodóm parancsait, és kísérletet sem teszek a szökésre, erre ezennel ünnepélyesen megesküszöm.

Az eskü szóra Charron felvonta szemöldökét, mint aki azt mondja: ezt én éppen nem kértem, de egy pillantást vetve saját kék zubbonyosaira, kik máris némileg furcsálkodva figyelték nyájas társalgását egy hírneves hugenottával, inkább nem szólt. S amikor de la Place úr családja ismét megjelent a színen, búcsút venni, sürgetni kezdte őket. A búcsú szívet tépő volt, szegény családtagok igen természetesen a legrosszabbtól tartottak a lakásban hátramaradó családfőre nézve, hiába biztosította őket az ellenkezőjéről Charron, kinek megesett rajtuk a szíve. A király parancsot adott neki, mondta, hogy mindenütt szüntessék be a kivégzéseket. Ez, mint később megtudtam, reggel még így volt igaz, ekkorra azonban már nem: a Louvre kiadta az ellenparancsot.

Távozása előtt Charron meghagyta kék zubbonyosainak, dobják ki a lakásból az őrzető négy fehér zubbonyosát és őt magát is. Amint a kék zubbonyosok nyomban páratlan gyorsasággal végre is hajtottak, noha nem minden csihi-puhi nélkül, mint ezt a könyvtár ablakából láthattam, honnan az utcát figyeltem, de la Place úr oldalán, ki látni kívánta szerettei távozását, s némán bámult utánuk, miközben arcát könnyek szántották.

Hallottam: Charron ráparancsol Florine-ra, csukja be mögöttük a kaput, majd hat emberét őrségbe állította a kapu elé (s nem mögé). A többivel - vagy tizenötven lehetett - szorosan körülvétette foglyait, vagy akiket annak nevezett. A kék zubbonyosok haladtak a foglyok jobb, illetve bal oldalán, zárt sorban, előreszegett pikával, mivel a csőcselék a nyomukba szegődött, futva, gyűlölködve, füttyölve, öklét lóbálva, sértéseket okádva, fülsiketítő „Le az Üggyel! Le vele! Le Ügy asszonnyal! Öld meg! Öld meg!” kiáltásokkal.

- De la Place úr - szóltam, amint a menet befordult az utca sarkán -, szeretteitől meg kellett válnia, de ők legalább biztonságban lesznek. Az idő sürget. Ideje a magáéről is gondoskodnia, s mielőbb elszöknie innen. Könnyen meglehet, hogy a fehér zubbonyosok visszatérnek számban megnövekedve, és elkergetik a kék zubbonyosokat. Számíthat-e, uram, a nagy Châtelet parancsnokára is úgy, mint Charron úrra?

- Éppen nem - felelte de la Place elnök. - Sennecay ugyan határtalanul álszent, de álnok kígyó, s nekem, úgy vélem, korántsem jóakaróm. Én azonban nem akarok otthonomból elmenekülni, Siorac uram. Ünnepélyes esküvel fogadtam Párizs előljárójának, hogy maradok.

- Charron úr azonban nem kért esküvéséből, uram, sőt, úgy láttam, egyenesen sajnálta, hogy kegyelmed e szót kiejtette.

- Én mégis megesküdttem rá - szegte fel a fejét de la Place úr, s szigorú arcára kiült mind a tíz parancsolat. - Tehát itt várom majd be királyom parancsait, ki tudja: mindig hű és buzgó szolgája voltam, s nem akarhat titkos ellenségeim késének kiszolgáltatni.

- Tehát vannak titkos ellenségei? - kérdeztem.

- Van közöttük egy, ki ugyancsak bíró a Számvevőszéken, mint jómagam, s ki a mennyországból érezné magát megöletésem hírére, mert régóta s hasztalan epekedett bársonysüvegem után.

Ohó, gondoltam, ez a valaki talán máris kollégája halálán munkálkodik, hogy magára ölthesse arannyal szegőzött, fekete bársony elnöki süvegét.

- S ugyan mi a neve e jóakarójának? - kérdeztem.

- Nully - mosolyodott el de la Place úr. - A Nullus genitívusa, s hogy az az úr csakugyan egy nulla, azzal magam is egyetértek.

- S nem gondolja-e, uram, hogy Sennecay pénz ellenében a kezére játszhat Nullynek?

- Sajnos, az könnyen megeshet. Úgy hallottam, Sennecay rendszeresen elfogad pénzt fűtől-fától.

- S nem örülség-e akkor itt maradnia, de la Place úr? - kiáltottam.

De minden fáradságom kárba veszett. Hiába erősködtem (s Giacomi nemkülönben, újabb érvekkel toldva meg az enyémeiket), de la Place úr el volt szánva kitartani adott szava mellett. Makacsságának igazi oka, hitem szerint, az volt, hogy de la Place úr úgy sejtette: ha őt megfosztják életétől, megkímélik szeretteit.

- Inkább azon legyen, uram - mondta mosolyogva, s mosolyát, noha szomorú volt, oly anyagi szelídség hatotta át, mely nem e világról való volt immár -, hogy önmagát helyezze sürgősen biztonságba, önmagát és barátait. Fussanak le a csigalépcsőn, nyergeljék fel lovaimat, s vágtsanak el késedelem nélkül! Csak arra kérném kegyelmeteket, vigyék magukkal Florine-t a Grands-Augustins utcába, első unokahúgához, ki talán befogadja.

Alighogy szavait elvégezte, nagy lármá hallatszott odalentől, s az ablakokon kitekintve láttuk: egész csapat fehér zubbonyos érkezett meg. Lehetek vagy negyvenen, ha nem többen. Azzal kezdték, hogy elkergették a hat kék zubbonyost, akiket Charron előljáró hagyott kapunk előtt, itt-ott jól meg is simogatva őket alabárdjuk nyelével. Rögtön ezután egy kapitány lépett elő, hadiöltözetben, s megdöngötte a kaput.

- Ez Sennecay - mondta de la Place úr elsápadva, mindazonáltal a legnagyobb léleknyugalommal. - Két-három negyedes van vele, a legádázabbak közül. Florine, nyiss ajtót, s a vendégek előtt járván, siess föl és surranj be eme kis kamrába, ott húzódj meg, míg ezek az urak biztonságos helyre nem visznek.

Azzal a titkos lépcsőre mutatott, s én erőteljes búcsúölelés után odarejtöztem, egyedül hagyva de la Place urat, hisz társaim késedelem nélkül követtek, ámbár lehorgasztott fővel. Szívünk a torkunkban dobogott, az elkövetkezendők miatt. Mindössze egy tölgyfa tábla választott el e jelenettől. Én újfent kilestem a tábla mögül.

Elsőnek Sennecay lépett a szobába, döngő léptekkel, teljes hadi készületben, jobbában kivont kard, bal karján a kerek pajzs, mintha bizony hősi harcra készülne belevetni magát, meredező pikák sűrűjébe, s nem egy magányos, fegyvertelen, taláros ember békés könyvtárszobájába hatolna be.

Mindhogy a főprefektus, mióta csak az eszébe jutott, a Louvre aljas terveinek végrehajtója volt, hála kivételesen hajlékony gerincének, arcára rég kiült a kegyetlenség, s jól megfért ott az aljassággal s az alatomossággal. Fekete szeme úgy cikázott ide-oda gödrében, mint holmi kicsiny vadállat, keskeny, fakó, összeszorított ajkai mintegy beestek, s úgy tetszett, meg is emésztődnek belülről vágyai által, és egész arcát gennyes piros pattanások lepték el, mintha lelkiismerete ezen az úton próbálna szabadulni gennyétől-szennyétől.

Mögötte három alak lépett be. Mindhármán a kapitányok aranyozott nyakvédőjét viselték. Őket jellemezte az imént úgy de la Place úr, mint akik a negyedesek közül is a legádázabbak. Én úgy láttam, inkább vadállatra, semmint emberre formáz egész megjelenésük, képük, sőt a szaguk is. Egyikük mezítelen karja vértől volt izmos, mintha dicsőségének tartotta volna, hogy ország-világ elé tárja, mi nagy része volt a hugenották két napja folyó irtásában.

- Uram - kezdte rá Sennecay, megtagadva de la Place úrtól elnöki címét, s rá sem pillantva. Hihetetlenül hazug szemét körbe-körbe futtatta a könyvtárszobán, de sehol nem hagyta megállapodni. - A király kifejezett parancsára a Louvre-ba kell kísérem uraságot.

- A Louvre-ba, főprefektus úr! - tört ki de la Place úr. A Louvre-ba, a lázadás tetőfokán! ahová mindenfelől összesereglik a felbolydult nép s halált kiált! Soha nem jutok oda élve, ha dőfésre szegzett pikákkal kísérek is a katonák.

- Kezeskedem az ellenkezőjéről - felelte Sennecay, de most sem akarta vagy bírta áldozatára szegezni szemét, mely továbbra is fel-alá futkározott a szobában. - Oly kapitány kezére adom, biztonsága végett, kit jól ismer a köznép, ő a kapuig kíséri kegyelmedet.

- Ki az a kapitány? - kérdezte de la Place úr.

- Pezou úr, ki, íme, itt van köztünk.

Mire előlépett Pezou, egy sárga bőrű, savószemű óriás, s kidüllesztve hasát, két öklét kihívóan csípejére rakta.

- Pezou! - kiáltotta elszőrnyedve de la Place úr. - Pezou, s ezt nyíltan a szemébe mondom, abban a hírben áll, hogy ő a leggonoszabb negyedes. Nem látni való-e, mint kérkedik azzal, hogy karján a mieink vére szárad?

- Igenis, ezzel büszkélkedem - csattant fel Pezou, savószínű szemére minduntalan ráborult szaporán pislogó fakó szempillája. - Megfogadtam a boldogságos Szűznek, addig meg nem mosom eme két kart - bizony ám, így is eszem, alszom, a rám száradt vértől mocskosan -, míg véget nem ér az ünnep, s le nem

öltük Párizsban az utolsó eretneket is.

- Uram - szólt közbe egy másik negyedes, gúnyos mosollyal -, okos dolog megcsapolni a beteg testvérét. S így van ez az országgal is, mely súlyosan megszenvedte eretnekségek pestisét. Ezt mondta és sugallta egyébiránt Tavannes úr is, Szent Bertalan-nap hajnalán, amikor lovon járván be a várost, odaszólt nekünk: Csapoljátok le a fölös vért, barátaim, csapoljátok le! Augusztusban éppoly hasznos az érvágás, mint májusban!

Mire Pezou, savószín szemével pislogva s bólogatva, lelkesen elismételte: „Augusztusban éppoly hasznos az érvágás, mint májusban!”

S nem tudom, mi tette, e bámulatos mondat varázsereje-e avagy más egyéb, de a három negyedes összenézett, s hirtelen harsogó röhögésben tört ki. Ez a nagy jókedv zavarba ejtette Sennecayt, ki amilyen ördögien álszent volt, kímélni szokta tulajdon lelkiismeretét.

- Hallotta, főprefektus úr! - kiáltotta de la Place úr. - Ilyen emberre akar bízni? Könyörögve kérem, főprefektus uram, kísérjen el maga a Louvre-ba, tulajdon személyében és saját felelősségére.

- Elnézést, uram - fordította félre fejét és sunyi képét Sennecay. - Nem tehetem, más dolgaim miatt. Legfeljebb ötvenlépésnyire kísérek el. A többi Pezou dolga lesz.

- Tehát velem házasították össze, uram! - hahotázott Pezou. - És Istenemre, nem fogja megbánni!

- Ez árulás, főprefektus úr - tiltakozott halálra váltan de la Place úr. - Hitszegés! Nem követem a mészáros! Nem vagyok hajlandó őt követni!

Sennecay erre igen megmérgeződött. Szó nélkül odalépett a könyvtárszoba ajtajához, kitárta, s beszólintott hat fehér zubbonyost.

- Uram - tért vissza azután de la Place úrhoz, de most is óvakodott rátekinteni -, elég volt a lázadozásból s a főprefektus iránti engedetlenségéből! Ha én az uralkodó nevében szólok, mindenki tartozik engedelmeskedni. Amennyiben nem hajlandó önként engedni a királyi parancsnak, kezét-lábát gúzsba köttetem, uram, s úgy vitetem kordén felséges urunk személye elé.

- Megkímélem kegyelmedet, uram, ettől a végső gyalázattól - mondta rövid töprengés után de la Place úr. - Túlságosan nagy sebet ejtene az lelkiismeretén.

Azzal felkapta kurta köpönyegét (e nélkül rangjabeli személy soha nem lépett ki Párizsban az utcára, még augusztusban sem), vállára vetette, s igen sápadt, de nyugodt, eltökélt arccal megindult az ajtó felé. Hanem mielőtt átlépte volna a szoba küszöbét, visszafordult, s meg sem látva Sennecayt és a három negyedet, egy utolsó, hosszú pillantást vetett karosszékére, asztalára és könyveire.

Mint később megtudtam, kísérői a Kishídhöz vezették. Ezen Sennecay már nem ment át, elvonult, mint jó előre megmondta, s Pezou vette át a csapat vezényletét. A csőcselék mindvégig a nyomukban maradt, halált hörögve, mindazonáltal nem mert szembeszállni a katonák pikáival. Így vonult át az óváros egy részén az üvöltő sokaságtól körülvéve de la Place úr. Amikor az Üvegfüvő utca sarkára értek, Pezou megálljt vezényelt. S hirtelen előrontott egy maroknyi gyilkos csapat, melyet szántsándékkal és evégből rejtettek ide, és leszúrta de la Place urat, amit a fehér zubbonyosok tétlenül néztek végig.

Én a magam részéről úgy vélem, hogy a király ugyan a kisujját sem mozdította de la Place úr védelmében, de nem is rendelte el kivégzését. Máskülönben ő is felkerült volna ama hírhedett listára, s még huszonegyedikén, vasárnap, azon melegiben legyilkolták volna a lakásán, annyi mással egyetemben. Szerintem Sennecay szövetkezett Pezouval és Nullyvel eme merényletre, melynek fő haszonélvezője Nully volt, ki a második polgárháború után elnyerte ugyan az elnök kerek süvegét, ám a saint-germaini békekötés után kénytelen volt helyét de la Place úrnak átengedni. A szíve vérzett e veszteség miatt. Így hát megvette csekély pénzért Pezout - s jóval többért Sennecayt, kinek azonban volt rá gondolja, hogy jó hírért mentse, s nem vett személyesen részt a gyilkosságban.

Ekképp ment-mendegélt a világ sora ezekben a balvégzetű órákban. Dicséretes tett volt kinek-kinek megölni a maga eretneket, az egyiknek azért, hogy az állásába beüljön, a másiknak azért, hogy örököljön utána, a harmadiknak, hogy elégtételt vegyen régi sérelméért, avagy hogy megnyerje perét. Így tett példának okáért a hírhedett Bussy d'Amboise, ki sok éve perben állt unokafivérével, a hugenotta Antoine de Clermont-nal a reneli őrgrofság miatt, melyet elvitatott tőle. Huszonegyedikén hajnalban felkereste rokonát, ki éppen menekülni akart, s a helyt ledöfte törével, így vetvén véget a procedúrának.

Mihelyt de la Place úr eltávozott hóhéraival, siettem kulcsra-reteszre zárni a könyvtárszoba ajtaját, időnyerés végett, mert sejtettem: mindjárt megrohanja a házat a nép, látva, hogy tárva-nyitva a kapu és nincs őrség, s prédára éhesen szobáról szobára átkutatja. Florine előjött a kis szobából zokogva. Én nem engedtem meg neki, hogy felfusson szobácskájába kis motyójáért, mert máris léptek dobaja, füttyszó, kiáltozás hallatszott a lépcsőről, s a ház egyszerűben nyüzsgönni kezdett, mint a patkányoknak kitett sajt.

Sietve a rejteklépcső felé vontam a leánykát, helyére toltam a falitáblát, s mind leereszkedtünk a vaksötétben. Én zártam a sort, Fröhlich haladt legelől. Amikor végre egy ajtóba ütközött, be akarta törni, én azonban féltem, túlságosan nagy zajt s lármát csap vele, tehát meghagytam Miroulnak, keresse meg a kallantyút, ő mindjárt meg is lelte, s mind betódultunk az istállóba. Florine megmutatta nekünk a szénahalom mögött az ajtót, mely a Kispék utcára vezetett. Nagy óvatosan kikukucskáltunk az utcára, s úgy láttuk, békés és meglehetősen néptelen. Nem vesztegettünk időt arra, képzelhetik, hogy a lovakat felnyergeljük, nehogy a prédálóknek is eszébe találjon közben jutni, miféle zsákmány rejtezik itt, hanem rögtön indultunk, Florine Miroul mögött, kitől ujjnyira sem tágtított, mialatt szolgám kötőféket vetett kancája nyakába. A sarkon jobbra, majd újra jobbra fordultunk, s a Hárfa utcán haladtunk Szent Mihály hídjáig, onnan pedig a bal oldali

rakparton a Grands-Augustins utcáig; itt lakott szobaleányunk első unokahúga, édes nagynénjének a leánya. A néni normann származású volt, de Párizsban élt, s igen jóságos volt és jótékony, mint ezt a leányzó útközben elmondta kedves Miroulomnak. De sajna, tavaly magához szólította a jó nagynénit az Úr.

Sajnos volt ez bizony Florine-ra nézve is. Unokahúga nem örökölte édesanyja jótét lelkét, úgyhogy a kapu, alighogy megnyílt, nagy dörrenéssel be is csapódott a szőke Florine láttán, ki megállt künn az utcán, s úgy könyörgött a bontéknak, ne hagyják őt itt árván és elhagyottan. Mire feltárult az emeleten egy ablak, s a jó rokon, ki ádáz pápista lehetett, szitkok özönét zúdította főnről unokahúga nyakába. Mivel pedig a lármára egyre-másra nyíltak meg utcahosszat más ablakok is, nagy veszedelmünkre, és ifjú és vénasszonyok kórusban kiáltották az eretnek láttán: „Öld meg!, Öld meg!”, úgy véltem, nem tanácsos tovább itt időznünk, s e kotkodácsolást hallgatnunk, ha nem kívánjuk nyakunkra uszítani az egész egyházközséget.

Tehát ügetésbe csaptunk, utcák és sikátorok hosszú során vágtunk át, meg sem próbálván kideríteni, merre járunk. Végre kikötöttünk a csendes Lombtető utcán. Itt megpihentünk. Florine sírt, mint a záporosó, arcocskáját Miroul hátába fúrva, kit szorosan átölelve tartott, két kis kezét mellén összefonva.

- Florine - léptetem oda lovamat kedves szolgám lóva mellé -, van-e itt más rokonod?

- Jaj, nincsen, uram! - zokogta ő. - Az Úr elvette szüleimet s jó nagynénémet. Mihez kezdjek most, jó uram? Hová menjek? Uram s úrnőm volt az én igazi családom.

- Uram, nem hagyhatjuk itt szegény kicsikét e gyűlölködő városban, kitéve bérgyilkosok késének vagy annál is rosszabbnak! - szólalt meg Miroul. - Engedje meg, kérem, hogy velünk jöjjön, s osztozzon sorsunkban.

- Ó, Miroul! - Florine könnyei elálltak, s oly szorosan bújt Miroulhoz, hogy egy tű sem fért volna el köztük.

Én haboztam.

- Miroul - kezdtem rá -, nem tanácsos fehércselédet venni a nyakunkba menekülés közben.

De a máskor tréfás kedvű Miroul felemás szeme oly komoly és könyörgő pillantást vetett rám, hogy megértettem: Miroul nem veszi félvállról e kalandot, hanem igenis egész szívével-lelkével csügg a leányon. Giacomira pillantottam. Mosolyáról láttam, ő is az igaz szerelem drága illatát érzi felettünk lebegni, nem a pusztá vágyét. Mégiscsak óvatlanság, gondoltam, egy leánnyal vágni neki a menekülésnek! Ennyi veszély közepette! S micsoda veszélyt jelenthet ő maga is ránk nézve, mint a lánc leggyengébb szeme, hisz nem tud lovagolni, sem futni, vívni, s ámbár gyengéd teher Miroulon, mégiscsak teher, akadály, hátramozdító... Másfelől azonban hogyan tagadhatnám meg Miroul kérését, ki annyiszor mentette volt meg életemet? S nem ígértem-e meg többé-kevésbé de la Place úrnak, hogy biztonságba helyezem szobaleányát? S ugyan hogy állhatnék másként szavamnak, ha édes unokahúga is megtagadta szegény kislányt?

S mivel e dilemmában nem akartam s nem is tudtam dönteni, az idő pedig sürgetett, úgy határoztam, egyelőre nem határozok, s azt mondtam kedves szolgámnak - mindenestre mosolyogva:

- Előbb jussunk ki a kapun. Aztán majd meglátjuk.

Mire Miroul oly hálásan és boldogan viszonzta mosolyomat, hogy szívem mélyéig meghatódtam.

- Menjünk! - mondtam. - Menjünk, s ám lássuk, átjuthatunk-e e kegyetlen város falain, kibújhatunk-e a csapdából!

Ez egyszer nem számíthattunk Miroul kalauzolására, minthogy másutt járt az esze, tehát egyszerűen végighaladtunk a Lombtető utcán, s onnan nagy könnyelműen kikanyarodtunk a sarus barátok klostromához, hol egyszeriben sipítozó, rikácsoló fehérszemélyek közt találtuk magunkat. Hugenotta kisasszonyokat cipeltek a templomba, hogy ott azon melegiben megtérítsék őket. S mivel lovaink tapodtat sem juthattak előre a nagy tolongásban, kénytelen-kelletlen végignéztük e különös jelenetet. A ferences templom nagykapuja sarkig tárva-nyitva állt, a főoltáron ott csillogott gyertyák és fáklyák pazar fényében az a bálvány, amelyet a pápisták oltáriszentségnek neveznek; s e fúriák azt akarták, hogy a szerencsétlen kisasszonyok, hitüket megtagadva, e bálvány elé térdepeljenek. Egyesek (főként azok, kik kisgyermeket dajkáltak karjukon) ráálltak a hitehagyásra, gondolom, azért, hogy kisdedeiket megóvják a haláltól vagy más szenvedéstől, mások azonban kereken nemet mondtak; ezeket hajuknál fogva a földre rántották, leköpdösték, megrugdosták, meztelenre vetkeztették, Szent Lajos király szobra elé vonszolták (mely a templom két nagykapuja között áll), hol csomóba verődött, szenteskedő boszorkányok püfölték, rugdosták, karmolásták őket vérfagyasztó kiáltozás, füttyölés, huhogás közepette, s amint láttam, csak akkor hagytak fel e vértanúk ütlegetésével, amikor úgy vélték, kiszervenvedtek.

Képzeltetik, mekkora rémülettel nézte végig szegény Florine e jelenetet, magát képzelvén a szerencsétlenek helyébe, e fúriák gyilkos karmai közé. Nem is bírta sokáig. Sápadt arcát Miroulom hátába temetve, hozzábújt, mint csibe a kotlós szárnya alá. Kedves szolgám fogát csikorgatta, s barna szeme ez egyszer haragosabb volt kék szeménél is.

- Nyugalom, Miroul! Fékezd magad - szóltam rá. - Mindenekelőtt szabaduljunk ki e zúgó darázsrajból!

S mind a négyen hátrálásra készítettük lovunkat, úgyhogy széles faruk utat vágott a sokaságban. Így sikerült végre megszabadulnunk a süvöltöző hárpiaiktól s eljutnunk a Páva utcába. Innen a Sarkantyú utcára tértünk rá, mely nyugodt volt, majd az Íj utcára, mely nem volt az, mert éppen abban a minutában, amelyben mi odaértünk, haladt arra veszettül csörömpölve a kövezeten egy utazóbatár, melynek ajtaját-ablakát, nyilván jó okkal, szorosan elfüggönyözték. E batárt ráadásul legalább harminc lovas kísérte. Voltak köztük, kik zekét s kurta köpönyeget hordtak, voltak, akik vértet-sisakot, de mindannyi kivont kardot vagy felhúzott

kakasú pisztolyt tartottak jobb kezükben. És ámbár e lovasok valamennyien a lotaringiai keresztet viselték kalpagjukon és Guise címerét lovuk takaróján, nem kis fáradságukba került féken tartani a csőcseléket, mely gyanítva, hogy egy rangos hugenottát mentenek ki körmük-késük közül (amit e napokban többször is megtett Guise herceg, nagylelkűségét fitogtatva, holott ő buzdította elsőnek és leginkább vérontásra a népet), a bátár kétfelől közrefogva futott mellette, éktelen „Fegyverbe! Le az Üggyel! Ügy asszonnyal!” üvöltések közepette, s oly közel merészkedtek, hogy egyikük-másikuk kis híján a lovak patái alá került, de hiába ütötték-verték őket a kísérők kardlappal, nem tágtítottak.

Hej, olvasóm, egyetlen szempillantás alatt felmértem a nagy lehetőséget! Nem lévén kétségem afelől, hogy ez a zötyögő-tekergőző sárkány a Buccy-kapunál lévő függőhíd felé tart s át is fog jutni rajta, elkiáltottam magam: „Éljen Guise!”, és nyomban elszegődtem sárkányfarokvégnek. Jelentősegteljesen rákacsintottam társaimra, s ügetésre nógatva lovamat csatlakoztam a menethez, annak a málhás szolgának nagyobb szerencséjére, ki leghátul lovagolt egyedül. Éppen idejében érkeztem oda, hogy megszabadítsam néhány semmirekellőtől s csavargótól, kik nélkülem bizonyára leterítették volna. A szolga, ki öregecske volt s igen becsületes, s a képe is igen jóakarátú, nagyon megörült a váratlan segítségnek, s annak, hogy egyszeriben négy bátár fickó vette körül, s ki a kardját, ki buzogányát forgatta serényen (Fröhlich úgy pörgette a bunkót, mint kicsiny botocskát). Hálátelt szívvel mondott köszönetet nekem, de nem folytathatta, mivel a csőcselék kövekkel kezdett dobálni bennünket, felülről, az ablakokból pedig fadarabokat, cserepeket hajigáltak ránk felbőszült hárpiai, volt, aki szentségtörő módon tulajdon virágcserepeit, s igen nehéz volt e lövedékektől megóvnunk magunkat. Az öreg szolgát ráadásul úgy telibe találta egy ócska serpenyő, hogy ha meg nem tartom, kiesett volna a nyeregből.

Istennek hála, a bátár immár a függőhídon haladt, noha még igen közel hányta tajtékát a néplázadás hullámverése. A zendülők közáport zúdítottak a kíséretre, a bátárra s a hídőrségre, mely szeretett volna onnan minél messzebb kerülni, s nemigen tudakozódtak felőlünk, bizalmat merítve a lótakarókon ékeskedő Guise-címerből. Csupán egy lövész eresztette le előttünk pikáját, amikor mi jöttünk sorra, megkérdezve:

- Hát ezek kinek az emberei?
- Belesbat úrhölgyé - felelte a málhás szolga. - Étampeba tartunk.
- Krisztusra mondom! - szólt egy másik lövész. - Ezek ugyan nem ide tartoznak! Nincs uniformisuk.
- De bizony ide tartoznak! - állította a szolga. - Csak tegnap fogadtuk fel őket, lévén jó a kardjuk s karjuk.

- Ezt az egyet elhiszem - vetett ránk egy búcsúpillantást az első lövész, elszántságunk láttán.

Azzal felemelte pikáját, s utat engedett nekünk. Akárcsak a többi kék zubbonyosnak, neki is jócskán meggyűlt a baja a csőcselékkel, mely űzőbe akart venni bennünket s farkasként követni Saint-Germain elővárosáig. Végre magunk mögött hagytuk a vérszomjas kurafiakat, s míg ők az őrséggel viaskodtak, nekiiramodtunk úgy, hogy lovainknak mind a négy patkója szikrát vetett a kövezeten, s szempillantás alatt utolértük a kíséretet, igen jóleső érzéssel gondolva el, hogy társaságukban könnyen átcsúszunk majd a Vörös Keresztnél posztoló vármőrségen, mely az igazat megvallva, inkább a falusiakkal s a máshonnan jött élelmiszerárusokkal törődött, kik mindig ezen az úton jártak Párizsba, a várost élelemmel ellátni.

Szívből jövő köszönetet mondtam az öreg málhás szolgának, kit nagy elégedettséggel töltött el az a tudat, hogy ő is szolgálatunkra lehetett, olyannyira, hogy a felajánlott obulust kereken elutasította. Nélkülem ő most élettelen heverne az Íj utca kövezetén, a csőcselék rég megölte volna s megfosztotta volna földi javaitól, mondta, s ámbár sejti ő, mi okunk lehet rá, hogy sürgősen távozni kívánjunk Párizsból, talpig becsületes embereknek néz bennünket, tehát eszébe sincs okainkat firtatni.

- Megkérdezhetem-e, cimborám, ki az a Belesbat úrhölgy, akit Étampeba szándékozol követni?
- Hát uraságod nem tudja? - csodálkozott ő, vérbeli párizsi módján. - Michel de l'Hospital egyetlen leánya. Ámbár ő katolikus, a nép jobban gyűlöli az eretnekeknél is, mivel kancellár korában sokszor kiállt a hugenották mellett. Kegyelmed is Étampeba tart, uram? - kérdezte tapintatosan, de némi fenntartással a hangjában.

- Nem, mi megállunk Saint-Cloud-ban, hol jó barátaink laknak.

A málhás szolga láthatóan nagy megkönnyebbüléssel hallotta, hogy hamarosan elválnak útjaik. Gondolom, egyre jobban aggasztotta, hogy a lovasok egyike-másika olykor hátrafordul, s igen gyanakvón méreget bennünket. Talán fel is szólítottak volna, valljunk színt s igazoljuk magunkat, ha idejük engedte volna, s nem kellett volna a bátárt nyomon követniök.

Végre feltűntek Saint-Cloud első malmái. Kék szárnyuk csinosan forgott a jó alkonyi szélben. A Szajna folyó túlfelén, melyre nem tekinthettem alá borzongás nélkül, a bátár lassított, s lépésben tette meg a faluhoz vezető dombos utat. Itt melegen kezét ráztam az öreg szolgával, s rámosolyogtam, ő némán, de szívből jövően viszonzta mosolyomat. Kikötöttem a templom elé lovamat, s körülpillantottam. Egy ott tébláboló, igen eleven képű, orrát magasan hordó legénykén akadt meg a szemem, ama libériás kis fickók egyikén, kiket a párizsi nyelv úgy nevez: „szaladj ide-szaladj oda”, mivel gazdájuk ide-oda küldözi őket, üzeneteket hozni-vinni.

- Egy solt kapsz, kislegény - mondtam -, ha elvezetsz Quéribus úr házához.

A „szaladj ide-szaladj oda” eltöprengett valameddig ajánlatom, igen kíváncsian vizsgálgatva bennünket. Bizonyára nem nyerte meg tetszését piszkos, porlepett ruhánk, borostás képünk, mert odább szökdécselt, el egészen a templom bejáratáig, s iramodásra készen, nehogy nyakon találjuk csípni, azt

felelte:

- Nem tudom, uram. Nem szeretném, ha elfenekelnének elővigyázatlanságomért. Mit óhajt Quéribus úrtól?

- Pierre de Siorac vagyok - mondtam.

- Pierre de Siorac! - kiáltotta a „szaladj ide-szaladj oda”, s szeplős arca felderült. - S a Vasmíves utcában lakik! Recroche mesternél! Nemes uraság, kérem, nyújtsa ide egyik kezét, s engedje meg, hogy a nyergébe felkapaszkodjam. Gyorsabban odajutunk, ha a nyeregkápán ülhetek, s nem gyalogosan járok a lovak előtt!

Elég volt megmutatnia magát a kis küldöncnek, s libériája lett a szezám, mely megnyitotta előttünk a kastély megerősített kapuját. Ez egy váracsféle volt, magas falakkal, s a kaput magát erős rostély bélelte. A rostély nagy csörömpöléssel zuhant le mögöttünk, s én gyönyörrel hallottam e zajt. Kérlek, olvasóm, ne csodálkozz rajta! Meglehet, a te füledbe úgy cseng ez a szó: rostély, mintha azt mondanók: tömlőc, ám akkori helyzetemben nekem ez a mentsvár jól védett hajlék volt, már-már Mespech, szép csipkés kőfészke s Barberine öle. Hidd meg, ott Párizsban, hol utcáról utcára menekültem a kegyetlen hajtóvadászat elől, szívesen kerestem volna menedéket akár egy oroszlankeztrecben is. Nem állítom, hogy a vadállat idővel rá nem unt volna társaságomra, de ketrecének rácsai ideig-óráig megvédték volna legalább embertársaimtól.

- Szíveskedjék itt várakozni, nemes uraság - mondta a legényke, szeplős orrát felszegve. - Jelentem uramnak.

Igy szólt, könnyedén, mint a pille, a lépcsőhöz libbent s eltűnt. Én társaimra néztem, ők rám, de szólni nem bírtunk, s nem is akartunk, félholtan az éhségtől, szomjúságtól, fáradtságtól; értelmünk mintegy eltompult s megdermedt a szörnyűségektől, melyekkel csömörig töltötte meg szemünk. Mi több, alig akartunk hinni jelen biztonságunkban, s alig mertük remélni, hogy a következő percben nem harsan fel újra a hallali, s nem késztet újfent menekülésre.

Hirtelen ajtó csapódott, s megpillantottuk Quéribust. Futva jött le a lépcsőn, kettesével-hármasával véve a fokokat, megkenekedve, beillatosítva, felgyűrűzve, jobb fülében egy igazgyöngy himbálódzott, sárga selyemzekéje csillogott-villogott, haja csigákba s fűrtökbe rendezve; és sima arcáról csak úgy süttött nagy-nagy barátsága, noha külsőm oly kevéssé volt ínyére, hogy a világért meg nem ölelt volna.

- Én Pierre-em - kiáltotta -, fivérem! Lelkem jobb fele! Jaj, hogy fest! Lelkemre! Csupa mocsok! sár! és vér! de él, Istennek hála, él az én fivérem! - és úgy tett, mintha át akarna ölelni (a mozdulat azonban félúton elakadt, a belőlem áradó szag fékezte le). - Maestro Giacomo - torpant vissza a többiek láttán -, alázatos szolgálja vagyok. Miroul, kedves szolgálk, jó napot. A másik kettő is kegyelmedhez tartozik, én Pierre-em?

- De mennyire!

- Akkor legyen üdvözölve az óriás és a szőke leányka - mondta Quéribus gyűrűkkel rakott kezének egy kecses mozdulatával. - Jaj, Pierre - lépett még hátrébb, s egyszerre kitört belőle a nevetés. - Lelkemre, kegyelmed bűzlik! Bele kell halni! Akar-e fürdeni?

- És enni, könyörgök, enni és inni.

- Istenemre, lesz része mindebben és még többen is! - kiáltotta Quéribus, s hangja magasra csuklott. - Hahó! Elő a dézsákkal! Hívják ide szolgálóimat! Melegítsenek vizet! Ki-ki tisztálkodjék! És készítsék elő a kék szobát Siorac úrnak!

- Ezer hála és köszönet, báró uram. De nem maradhatok itt. Mihelyt kicsit megpihentem, megeresztett kantárszárral vágtatok Montfort-ba. Tövig rágtam már körmeimet, úgy aggódom Samsonért.

- E gondot bátran elvetheti. Gertrude elébe vágott.

- Hogyan? Ő nincs már itt?

- Fivérem, kegyelmed alábecsüli a hölgyet! - felelte nevetve Quéribus. - Bármennyire bűzlik is fivérem, már karjai között lenne, s e karok - kacsintott rám - éppoly adakozóak, mint szíve. Isten óvja őt! Mihelyt hírért vettük a párizsi vérontásnak, Gertrude futott Montfort-ba, meggátolni, hogy a kegyelmed dali Samson öccse fivére segítségére Párizsba siessen.

- Amit ő bizonyosan meg is cselekedett volna! - kiáltottam. - És hogyan térítette őt el tervétől Gertrude?

- Azt mondta neki, kegyelmed biztonságban van énnálam.

- Ó, derék Gertrude! - sóhajtottam nagyot. - Ez az egy hazugság több bűnbocsánatot szerez neki a mennyekben, mint tíz római zárándoklat.

- Feltéve, hogy az Úr is a reformált vallás híve! - nevetett nagyot Quéribus, eszembe idézve, hogy az egyházak nem nyomnak többet előtte a latban, mint az a gyöngyszem jobb fülében. És teringettét! ámbár ez a szkepticizmus első látásra kissé megfeküdte hugenotta gyomromat, azok után, amiket Párizsban tapasztaltam, úgy véltem: mindent egybevéve sokkal kisebb bűn, mint a buzgalom túlsága.

Már másnap indulni akartam, de Quéribus nem engedett. Előbb neki ki kell fürkésznie, mondta, miféle veszedelmek leselkednek ránk a hazaúton. Elvágtatott Párizsba, igen erős kísérettel, mivel a csöcselék városszerte hallatlan kegyetlenkedésekre ragadtatta magát; körülszimatolt a Louvre-ban, s megsétáltatta mindent halló fülét az udvarban. S igen nyugtalanul tért vissza, sorsomat illetően. A mészárlás folytatódott a fővárosban, ámbár nem oly szembeszökően, mint addig, lévén kisebb a megölendők száma. Navarrai Henriket és Condét a király felszólította: válasszanak, vagy megtérnek, vagy meghalnak;

úgyszólván foglyai voltak tulajdon lakosztályuknak, jövőjük bizonytalan, őrségük feloszlata. Mi több, a király vidékre is küldözött parancsokat, ámbár sokszor ellentmondóakat, s meghagyta, hogy ott is mészárolják le az eretnekeket, senkit nem kímélve. Parancsai emitt meghallgatásra leltek, amott nem, aszerint hogy az érintett tartományok kormányzói s parancsnokai kegyetlenségre hajlottak-e avagy könyörületre.

Quéribus barátom egy saját nevére kiállított salva guardiával tért meg a Louvre-ból (az iratot nekem is megmutatta). Ez szabad átvonulást biztosított neki és öccsének az országutakon s mindazon városokon és községeken, hol át kell haladnia, míg el nem jut távoli birtokára, Carcassonne-ba.

- Hát öccse is van, Quéribus? - álmélkodtam, mivel eddig sohasem tett említést róla.

- Íme az én öcsém - tette két kezét vállamra. - Nem szembeszökő-e kettőnk hasonlósága? Ő a vázlat, mint kegyelmed oly szépen mondta, s én a bevégzett mű!

- Attól az apróságtól eltekintve - szoltam én -, hogy mivel én az öcs vagyok, a vázlat követte a kész rajzot, ahelyett hogy megelőzte volna.

- Ej Siorac! - nevetett rám Quéribus. - A vázlatnak több az esze, mint a rajznak.

- De nem tudom, van-e oly jó a szíve - feleltem, s szemembe könny szökött. - Barátom! Mennyi bajt, költséget, veszedelmet vállal azért, hogy hazakísérjen Périgord-ba!

- Kedves Pierre! Amúgy is illő immár e nyáron egy pillantást vetnem uradalmamra, ha pénzt akarok látni belőle. Máskülönben meglopnak! S a Sarlat-vidéken áthaladtomban örömet meglátogatom majd unokafivéremet, Puymartint, ki, mint kegyelmedtől tudom, katolikus létére igen jó barátja apjaurának.

Amikor aznap este megtudta tőlem Fröhlich, hogy királyának testőrségét feloszlatták, kis híján elalélt. Mindaddig azzal kecsgettette magát, hogy a vérontás elmúltával visszanyeri sárga-piros uniformisát.

- Ach, miért is nem engedte meg az Ursten, hogy megöljenek. Itt maradtam, lám, haszontalanul, munkátlanul. Ugyan ki fog a történetek után ez országban egy hugenotta katonát alkalmazni?

- Édesapám - feleltem -, ki Mespech bárója s egykor a királyi hadak kapitányaként harcolt Ceresolénál és Calaisnál.

- Ach! Egy kapitány! - vidámodott neki Fröhlich. Előtte vajmi csekély becsülete volt a bárói címnek, ha nem karddal szerezték.

- Uram - fordult hozzám Miroul, mihelyt a derék berni kivonult szobából, erősen megvigasztalódva -, nem vett-e többet magára a kelleténél, állást ígérve Mespechben eme svájcinak? Uraink igen takarékosan bánnak ám a pénzükkel!

- Én éppen ellenkezőleg azt hiszem, a testvériség jó hasznát veszi majd a hegyek e nagyra nőtt, ifjú gyermekének. Sokszor hallottam arról tanakodni őket, hogy embereink kiöregsenek a sorból s elpuhulnak.

- Igaz, ami igaz - bólogatott Miroul oly hétköznapi arckifejezéssel, hogy hirtelen gyanakodni kezdtem -, embereink öregsenek. Különösen a fehérchselédek. Maligou nő csak süt-főz, egyebet nem csinál. Barberine immár csak arra jó, hogy uram kishúgát, Catherine-t dédelgesse. S ami a fiatalokat illeti, Franchou a maga fattyát szoptatja, s Gavachette is gyermeket vár. Alazais ugyan megbír két férfival is, amilyen erős, de mindent ő sem végezhet el egymaga a nagy házban.

- Ejha, Miroul! - vontam magasra a szemöldököm. - Azt hittem, nem sokat gondolsz te a háztartással. Ez tudtommal nem tartozik a férfiemberre.

- Uram - Miroul kék szeme már ártatlanabban csillogott, mint a barna -, hogyne gondolnék Mespech rendjével, hisz mindenem a birtok! És nem úgy van-e, hogy a kastélybeli munka sokszor elmarad, női munkáskéz híján?

- Ej, Miroul, ha én is csomót keresnék a kákán, mint te, most úgy tennék, mintha nem érteném e csodaszép beszéd miértjét, mikéntjét s hogyanját.

- De érti, uram, ugye! - Miroul cinkosan mosolygott rám, de mosolyába nyugtalanság vegyült.

- Olyannyira s oly jól, Miroul, hogy máris azon töprengek, kötőfékre vehetsz-e még egy málhás lovat is hátasodon kívül, ha nyeregkapádon egy másik személyt hozol magaddal.

- Ó, uram! - Miroul elpirult, s kék szeme szikrát vetett túlárado örömeiben. - Az a személy megüli egyedül is a lovat. S Montfort-ban négy másik háta vár bennünket, eme négy lovon kívül.

- Mit csinálunk mégis, ha a testvériség nem óhajt új szolgálot odavenni? - kérdeztem, hogy kicsit ugrassam Miroult.

- Uram is megfizetheti, hisz gazdag! - vágta rá nyomban Miroul.

- Csak nem csúfolódsz velem, Miroul?

- Nem én!

S kedves szolgám leoldott övéről egy hasas erszényt, s határtalan büszkeséggel mondta:

- Uram, ez ama szakállas gazfickó erszénye, ki megölte a kisgyermeket, minekutána kegyelmed megvette tőle. Az igazat megvallva, sokszor voltam e hosszú hajsza alatt azon a ponton, hogy eldobjam, olyan nehéz az erszény, de végül is nem tettem s ezt jól tettem. Ám lássa, uram!

Azzal kioldotta az erszény kötőjét, s az asztalhoz lépve ráborította a zacskó tartalmát, igen lassúdad, óvatos mozdulattal. Haj, olvasóm! Az a néhány aranypénz csupán rossz ólombatka volt a gyémántokhoz, igazgyöngyökhöz, rubintokhoz, smaragdokhoz és más drágakövekhez képest, melyek ezer színben tündököltek a tölgyfa asztal megfeketedett, sima lapján. Akadtak köztük - itt a gyémántokra gondolok - akkorák is, amekkorákat odáig soha nem láttam, s ráadásul szépen csiszoltak. Az a kegyetlen szörnök nyilván egy gazdag ötvöst rabolt ki, de hogy melyiket, annak egyedüli tudója Isten lehetett. Hisz a váltó-hídiakat mind leöldösték és a folyóba vetették, noha egytől egyig pápisták voltak.

Kegyelmes ég! Magam is odaléptem az asztalhoz. Megcsodáltam, sőt meg is simogattam a szépség e halmát, mely a maga tarka pompájával azokat a pazar drágaköveket idézte emlékezetembe, melyeket Sanche mester tört porrá mozsarában Montpellier-ben, hogy azután ugyanannyi mézzel elkeverje - ezt az orvosszert nevezik a patikusok electuarium-nak, s számos bajnak hathatós orvossága. Végül elvettem a kincsből tíz aranyat, éppen annyit, amennyit a gyilkosnak adtam volt a gyermekcse áraként, s becsúsztattam őket saját erszényembe.

- Mit művel, uram? - vonta fel ámuldozva szemöldökét Miroul.

- Visszaveszem, ami az enyém. A többi a tiéd, téged illet meg, mint rendes hadizsákmányod, hisz a te késed ölte meg a szörnyeteget, aki e kincset magáénak mondhatta.

- De kegyelmed parancsolta meg nekem, uram, hogy megöljem s erszényét elvegyem. Én csak a kéz voltam.

- Nem úgy van az, aki tette, azt illeti meg a tett haszna. Ez a hadiregula. Miféle kapitány lenne az, ki megvámolná katonája részét? S mondsza, ha valaha gyermekeid lennének, azt akarnád-e, hogy ők is szegénységben s egy rossz viskóban cseperedjenek fel, mint egykor te?

Láttam, ez az argumentum elgondolkoztatja Miroult. Egyszeriben igen méla lett és töprengő.

- De mihez kezdenék vele? - szólt nagy sokára.

- Amihez Cabusse calais-i prédájával. Földet vásárolnál, s annak terméséből élnél, feleségül vennél egy derék leányzót, s úr lennél a magad portáján.

- Haj, uram, nem nekem való a vidéki élet egyhangúsága - rázta a fejét Miroul. - Kegyelmed szolgálatában immár világot láttam, uram, s erre vágyom eztán is.

- Miroul - mondtam én, szívem mélyéig meghatódva azon, hogy kedves szolgám szemérmesen kalandvágnak álcázta hozzám való ragaszkodását -, hát nem látod, mennyivel fölötte állsz szolgálóállapotodnak?

- Van-e szégyellnivaló a „szolga” néven? - vidámodott neki Miroul barna szeme. - Ha igen, nevezzen eztán majordomusának, uram. Az jó lesz nekem.

- Miroul, te tréfálsz! - karoltam át a vállát. - Egy nemesúr majordomusa, kinek nincs domus-a.

- Domus, uram?

- Domus, domus, femininum: ház.

Miroul felnevetett, elismételte a szót, s jól emlékezetébe véste. E beszélgetés során nem jutottunk semminő elhatározásra, aminthogy nem is juthattunk, mivel világosan kitetszett, az én Miroulom ellentétes célokra tör, egyfelől szeretné állapotát megváltoztatni s megnősülni és családot alapítani, másfelől soha nem akar tőlem megválni.

Quéribus látni sem bírt vérmocskos ruhámban, tehát megajándékozott egy sárgával cifrázott gesztenyeszín zekével, mely igen szép volt, mégis valamivel kevésbé pazar, mint az ő halványsárga selymekéje, amint illett is a bátyhoz. Fröhlichet és Miroult beöltöztette házának fekete-arany libériájába, s addig mesterkedett, míg majordomusa - akire neki igazán szüksége volt, hisz egy palotát mondhatott magának Párizsban, egy nyári lakot Saint-Cloud-ban s egy kastélyt Carcassonne-ban - meg nem ajándékozta Giacomit egy éjkék bársonyöltözzel, aminek a maestro nagyon megörült, lévén nagy barátja tulajdon porhüvelyének - ezt igazán nem rossz szándékból mondom, távol álljon tőlem, hogy e csekélységet barátom szemére hanyjam.

Szerdán, augusztus huszonhetedikén, vecsernye táján tehát nagy büszkén belovagoltunk tisztára csutakolt, csillogó szőrű lovunk hátán Montfort-ba. Kisded menetünk élén ketten haladtunk fej fej mellett Quéribusszal, mögöttünk egy jó tucat libériás lovas, mindegyikük kardot-tört viselt az oldalán, s nyeregáskájában egy pár pisztoly lapult. Képzeltetik, hogy elhúltak Béqueret-ék, amikor e népes csapat váratlanul beállított hozzájuk, megrohmozva őket, ámbár Quéribus nyomban a fogadóba küldte embereit; s azt is képzeltetik, mennyi és miféle csontropogató, forró ölelésben volt részem. Hőn szeretett Samsonom alig akart megválni tőlem, ahogy én sem tőle, ámbár a szívem mélyén éreztem - s kissé furdalt is miatta a lélek -, hogy elválásunk engem korántsem viselt úgy meg, mint őt. De nemigen volt módomb efféle tüskéken s töviseken rágódni; Gertrude úrhölgy hamarosan kiragadott Samson karjából, hogy a magáéba vonjon, s onnan csak azért bontakoztam ki, hogy szobaleánya karjai közé jussak: egy édes Kharüdiszből egy elbűvölő Szküllába.

Mihelyt a szép normann hölgy meghallotta, hogy a báró hazáig kísér bennünket, mindenáron csatlakozni akart maga is a menetünkhöz. Ugyhogy nagy merészen meghívtam Gertrude-öt Mespechbe, mivel bizonyosra vettem, hogy apám el lesz ragadtatva - ámbár Sauveterre bácsi talán nem -, ha öreg várunk falai között láthatja derűs szökeségét, tarka cicomáit, nem is szólva Zaráról, ki éppoly pompás ruhát viselt, mint őrnője, és szépségben sem maradt el mögötte, sőt felül is múlta kacér fiatalságával.

Útközben a legkevésbé sem fenyegetett bennünket az a veszély, hogy hugenottának találnak nézni, annyira fényűzően éltünk a fogadókban, lucullusi lakomákat s egyéb drága gyönyöröket engedve meg magunknak. Gertrude-ünk nem fordulhatott úgy meg egy városban, hogy ne futott volna boltról boltra, különféle csipkéket, brokátszöveteket s más csecsebecséket vásárolni magának és Zarának; s ámbár úrnőnk igen messze ment el a pazarlásban, rajta is jócskán túltett Quéribus, mivel ő azok közül a gazdag pápista kislovagok közül való volt, kik nyugodtan szórják el a pénzüket haszontalanságokra, abban a biztos tudatban, hogy a herceg avagy a hercegek, kinek kegyeltjei, majd betömik vagyonuk így keletkezett réseit. Így utaztunk délnek, de Luc úrhölgy batárját kísérve, marékszám szórva az aranyat, s különféle földi

élvezetekben dúskálva déli pihenőinkön. Gertrude úrhölgy ugyan lángoló hűséget tanúsított éjjelente Samson öcsém iránt, Zara azonban nemigen követte az úrnő példáját, ám erről ne szólj szám! Nem akarok senkit sem megbotránkoztatni.

Ha jól emlékszem, Bordeaux táján járhattunk, amikor Gertrude megkért, szálljak fel kocsijába, mivel, mint mondta, szemtől szembe kíván velem tanácskozni. Florine kiszállt a batárból, s felült Pompeiám nyergébe. Miroul nyomban mellé léptetett, hogy megoltalmazza őt kancám szeszélyeitől, s gondolom, azért is, hogy szerelmes tekintetét rajta legeltesse.

- Fivérem, ne a kisszékre üljön! - ezzel fogadott Gertrude. - Csak nem undorodik tőlünk? Üljön ide, kettőnk közé. Így, jobbról-balról kipárnázva nem érzi majd annyira a rázást! Adja ide nekem egyik kezét, a másikat Zarának. Ugye milyen jól megvagyunk így hárman, igaz barátságban?

- De még milyen jól! A fejem is beleszédül!

- Be szórakoztató is kelmed, én Pierre-em! Tudja-e - váltott át hirtelen-váratlan könnyedről komolyra, tyúkról számarkancára -, hogy Béqueret-né igen belefáradt állapotába, s immár csakis vidéki pihenőre vágyik, s annyira-amennyire Béqueret magiszter is elszánta magát boltja eladására, s ha találna maga helyett olyan nagy tudású, lelkiismeretes utódot, amilyen Samson, egészen rá is szánná.

- Ez ugyan nagyon szép, de Samsonnak egy árva solja sincs - válaszoltam.

- Amennyim van, az kettőnkre is elég - kockáztatta meg szelíden Gertrude, a szeme sarkából arcomat fürkészve. És elhallgatott.

- Jól látom én rózsás tervét, szép Gertrude, mégis akad itt egy-két bökkenő - mondtam.

- Csak nem arra gondol, fivérem - jött hirtelen tűzbe Gertrude, vagy csak úgy tett, mintha tűzbe jött volna -, hogy az a néhány rövidke esztendő, mellyel öregebb vagyok dali öccsénél...

- Ó, asszonyom - sietett közbeszólni Zara, jól tudván, mi nyomja úrnője szívét -, csak a külső számít, s külsejére nézve asszonyom felveszi a versenyt bárki leánnyal! Mi több, én szentül hiszem: csinos természetnek szépsége romolhatatlan!

- Gyönyörűséges, szépséges Gertrude - vontam ajkamhoz kezét -, Zara helyettem is szólt. Nincs férfi, ki ne vezetné kegyedet büszkén oltár elé! Hanem ha már szóba került a templom, kegyed katolikus, Samson pedig hugenotta.

- De nem annyira hajthatatlan, hogy ne hallgatott volna misét Montfort-ban mellettem.

- Hitemre - szólt Zara, kinek tetszését rögtön megnyerte a párizsi beszéd -, látta volna uram, mint remegett haragjában Samson, a pap prédikációja hallatán! Lelkemre! Valósággal fortlyogott. De mihelyt úrnőm kezére tette a magáét, lecsihadt - (ez a szó viszont az oc nyelvből került ide).

Ezek hallatán, s mert tudtam, mi nagy fölöttünk a nők hatalma, mihelyt szeretünk, és tapasztaltam, mi ravaszul játszadoznak Gertrude ujjai az enyémmel, kivontam kezemet a kezéből, és hallgattam.

- Van-e még más bökkenő is, én Pierre-em? - kérdezte meg-megreszkető hangon Gertrude.

- Van. Nem szeretném, ha minekutána Samson felesége lett, megint fel-Saint-Cloud-zná.

- Fivérem - sütötte le szép szemét Gertrude -, az özvegynek oly szabadsága van, melyre szelíden szemet huny korunk, ugyanezt hités feleségnél elítéli. E szokáshoz fogom bölcsen tartani magam.

- Esküszik rá?

- Esküszöm - ragadta s szorította meg újra kezemet Gertrude. - Mondja meg végtére, fivérem: elnyertem-e beleegyezését?

- Elnyerte-e Samsonét?

- Ha a kegyelmedet elnyerem, az övét is elnyertem. És édesapjukét is, amilyen bámulatosan ért kegyelmed a rábeszéléshez s meggyőzéshez.

- Ó, Gertrude - nevettem el magam -, kegyed sem ügyetlen követői kiválasztásában. Még gondolkodom valameddig a dolgon.

S mivel a batár úgyis megállt éppen, egy hosszú és meredek lejtő végén, hogy a lovak kiszuszogják magukat, kiszálltam, s helyemet Florine-nak engedve át, felpattantam Pompeiám nyergébe. Majd megkerestem Quéribust és mellé szegődtem.

- Unatkoztam - mosolygott ő rám.

- Én annál kevésbé - mondtam, viszonzva mosolyát. - Volt min törnöm a fejem.

S mivel az én Quéribusómet olyan embernek tartottam kislovagsága és elpárizsiasodása ellenére -, kinek véleménye sokat nyom a latban, előadtam neki a dolgot. Ő egy kicsit töprengett, azután azt mondta:

- A hölgy jó hivatalnok-nemesi családból származik, a hozomány, mellyel dicsekedhet, nem csekély, azt hallottam, egy patika sokszor több pénzt hoz, ha dicsőséget nem is, mint egy nemesi birtok, kivéve a beauce-i földeket.

- De oly változékony a hölgy kedélye!

- Nem tudom, csakugyan úgy van-e - sandított rám Quéribus a szeme sarkából. - Ha nem utazgat s zarándokol, és mindig férjével lehet, alighanem jól viseli majd magát.

- De ő Montfort-ban fog élni, én meg Mespechben - sóhajtottam keserveset.

- Vagy Párizsban! - mosolygott Quéribus.

- Micsoda? Én Párizsban! - rándultam össze a gondolatra.

- Kegyelmed most gyűlöli Párizst, de Párizs igazi Kirké, aki egyszer ivott serlegéből, mindig visszatér hozzá. Azonfelül kegyelmednek nem közömbös, előbbre jut-e pályáján, s előbbre jutni csak Párizsban lehet a mi országunkban.

Bordeaux-ból Bergeracnak vettük utunkat, s amikor szép Périgordom felette kanyargós útjain végre Aizies-hez közeledtünk, Quéribus, ki most is az élen lovagolt, velem párban, azt mondta:

- Pierre, fogadja meg tanácsomat, és senkinek el ne mondja párizsi menekülése történetét, édes apjaurát és Sauveterre urat kivéve. Puymartin révén meghallgatásra találok majd Sarlat-vidék egész katolikus nemességénél, és elterjesztem köztük azt a hírt, hogy kegyelmedet Anjou herceg kegye s a király kegyelme vonta ki az általános vérontás alól.

- S ugyan mire való s mi célt szolgál ez a hízelgő, de hamis hír?

- Ej, hugenotta, az állítólagos királyi protekció jobban megoltalmazza kegyelmedet és családját e zavaros időkben, mint Mespech minden várfala s bástyája együttesen.

- Quéribus, lehetetlen, hogy ne olvasta volna Machiavellit az, aki ennyire jártas a politikában.

- Olvasni ugyan nem olvastam, de alkalmazni jól tudom, hisz mindig az udvarban éltem.

Mespech szüretelt, amikor megjöttünk, a kastélytól kőhajításnyira eső szőlőkben. A nők leszedték és puttyonyba rakták a szőlőfürtöket, miközben a férfiak örködtek, teljes hadi készületben, lovon s felvont pisztolyokkal; ámbár utóbb azt mesélték nekem, mióta megöltem párbajban Fontenacot, nem kellett oly sűrűn orvítamadástól tartaniok még ezekben a hugenották számára roppant veszedelmes időkben sem.

Kisdéd menetünket valójában Mespechtől jó egy mérföldnyire felfedezték a Siorac fivérek, kik előretolt őrségként észrevétlen az utat figyelték. Megláttak bennünket, de nem ismertek fel, s megereszgett kantárszárral vágattak el a legközelebbi gesztenyeerdőig, fedezéket keresve, s azután futottak apámnak jelenteni, hogy „két gazdagon öltözött uraság tart errefelé, egy batártól és népes kísérettől követve”. Apám nem győzött álmélkodni e váratlan látogatáson, s Cabusse-t küldte ki a rejtély felderítésére. Cabusse egy liget oltalmából meglesett, felismert, s hason csúszva tért haza a tényt jelenteni, izgalmában habogva, mint ki esztét veszítette. Mespech bárója előbb elsápadt, aztán elvörösödött, mivel halottnak vélt bennünket. Nem hihetvén fülének, nyomban lóra pattant. Sauveterre nemkülönben, s amikor meglátott, alig akart a szemének is hinni. Én leugrottam Pompeia hátáról, s Samsonnal a sarkamban futottam elé. Apám könnyei eleredtek, s hamarosan elkeveredtek a mieinkkel.

Jó óra hosszat eltartott, mire végeztünk a kölcsönös ölelésekkel, könnyekkel, sóhajokkal, kérdésekkel, hálaimakkal. Embereink félbe-szerbe hagyták a szüretet a hírre, s hozzánk rohantak; ők is nagy kedvet éreztek rá, hogy megöleljenek, megtapogassanak, megveregessék a vállunkat, megcsókolják kezünket vagy arcunkat; s mindeközben valósággal elkábított csodaszép oc beszédük, két hónap óta oly ritkán hallhattam, hogy szokatlannak tetszett s valósággal elbűvölt. Quéribus lova hátáról nézte végig a jelenetet, kezét a nyeregombra nyugtatva, de mosolya elárulta, mélyen meghatódott, Gertrude de Luc úrhölgy ellenben, láttam, megmaradt a batár zárt ajtaja mögött, így akarván kitüntetni, gondolom, szerénységét.

Apám ezer hála s köszönet után nyomban meghívta hozzánk Quéribust és embereit. Sauveterre bácsi nem szólt egy mukkot sem, csak hosszan elnézte barátom népes kíséretét, s magában riadtan latolgatta, mekkora rést üt vajon készleteinken e sok gyomor jóllakatása. Hugenotta takarékoságunk szerencséjére Quéribus elutasította a meghívást.

- Nem tehetem - mondta -, hogy ne unokatestvéremnél, Puymartinnál szálljak meg. Még megsértődne.

De megígérte, újabb meghívásra, hogy másnap átjön Puymartinnal s a napot nálunk tölti. Quéribus eztán eltávozott, s ekkor mégiscsak sort kellett keríteniünk arra az útfélen álldogáló zárt batárra, melyre időnként megütközve vetette rá kék szemét apám. Képzeltetik, hogy felcsillant az a kék szem, amikor a batárból előjött Gertrude de Luc úrhölgy, mint maga a megtestesült kellem, szemérem, szerénység, s a nyomában Zara, kit nem szobaleányaként mutatott be az úrhölgy, hanem társalkodónőjeként. Zara nyomban szemérmetlenül kacér pillantásokkal kezdte apámat ostromolni, s én azt gondoltam, apám hamar behódol, amilyen bolondja ma is a szoknyának, hisz a kor cseppet sem hűtötte le vérét, a fattyakból ítélve, akiket Franchounak csinál. Aj, gondoltam, be jól megosztottak a szerepeken a ravasz nőszemélyek, az egyik apám épülésére szolgál, a másik meg elcsavarja a fejét. Kegyelmes ég! Ki ne csodálná meg azt a bámulatos ügyességet, mellyel a Teremtő e gyengéd nemet megáldotta, kárpótlásképpen az erőért, amelyből kevesebb jutott neki?

Minekutána apám udvariasan meghívta a két nimfát hajlékába s asztalához, nyomban hallani akarta történetemet a könyvtárszobában. Én oly rövidre fogtam mondókámat, mint csak lehetett, nem akarván elhomályosítani bajaink emlékével jelen örömünket. A testvériség ugyan forró könnyeket hullatott Coligny tengernagy és a hugenotta nemesség színe-virágának aljas legyilkoltatása miatt, most, hogy a történetet az én számból hallhatták. De úgy tetszett, mindketten megerősödtek protestáns hitükben, s jobban bíznak az Úr segédelmében, mint valaha.

- Ámbátor a pápa Te Deumot énekelt a Szent Péter-bazilikában s örömtüzeket gyújtott Rómában, amikor Coligny fejét megkapta, öröme nem lesz tartós. Nem sikerült elpusztítaniok a református egyházat Franciaországban - mondta Sauveterre. - Máris kezd helyreállni s erősödni. Nem is tudom hamarjában, hány jó városunk zárkózott be itt Délen erős falai mögé, s onnan nézi, hogyan számolgatják a kapu szögeit a királyiak, úgyhogy ez a szaros kiskirály végső soron nem nyert egyebet árulásával, csak egy harmadik polgárháborút s méltó vereséget.

Apám, kinek, mint láttam, nemigen volt ínyére, hogy Sauveterre szaros kiskirálynak nevezi IX. Károlyt (mert a király - király, akármit művelt is), csupán néma főbőlintással kísért e heves beszédet, s

megkérdezte tőlem, mi van Gertrude de Luckel és Samsonnal. Amire én nyíltan ráfeleltem:

- A hölgy feleségül akar menni Samsonhoz. Hozományképpen meg akar venni neki egy igen szép patikát Montfort l'Amauryban.

Amire a két fivér, azon melegében, ráfelelt - ámbár kétféle s igen különböző választ adott.

- Hogyan! - mondta apám. - Oly messze Mespechtől!

- Hogyan! - mondta Sauveterre -, már megint egy pápista!

Mivel ez utóbbi megjegyzés igen rosszul esett nekem, Angelinám miatt, elnémultam, s büszke és zárkózott arcot vágtam, mint apám szokta tenni, ha nem tetszett neki, amit hallott, ám ezt nem akarta hangosan kimondani. Hogy elhallgattam, apám jobban szemügyre vett, s látván, hogy őt utánzom, felnevetett.

- Ej, fiamuram, meg ne bántódjék! Sauveterre úr nem kegyelmedre gondolt.

- Noha jobban meggondolva a dolgot, kegyelmedre is ráillik, amit mondtam - vetette közbe igen ridegen Sauveterre. Apám újra felnevetett, és elmagyarázta nekem a dolog nyitját, melyre Sauveterre bácsi célzott. Egy napra rá, hogy Párizsba indultam, Malvézie úr visszaadta Teremtőjének lelkét, melyet bizonytalanságtól kapott, s amelyet nyilván azon nyomban pokolra is küldtek. Egy igen jókor jött kólika vitte el. Fontenac úrhölgy abban a percben ráparancsolt Vonyogóra, vonja vissza terhelő vallomását, és visszavonta a keresetet is, melyet Malvézie nyújtott be ellenem. Immár nem fenyegetett veszély, s fölöslegessé vált a párizsi út, apám tehát nyomban hírnököt menesztett MONTAIGNE-be, én azonban már két napja eltávoztam onnan. Akkor d'Argence-nak írt, Párizsba, ám mint utóbb kiderült, d'Argence bevette magát vidéki házába, s nem kapta meg apám levelét.

- Micsoda? - esett le az állam. - Tehát hiába álltam ki Párizsban annyi bajt, kalandot s hallatlan veszedelmet, hogy a király kegyét elnyerjem? Mentésültem a vád alól, ahogy Samson is, csak nem tudtam.

- S hogyan hozhattam volna fiam tudomására a dolgot? Nem tudtam, hol szálltak meg a fővárosban. S gondolja meg jobban, Pierre: míg egy levél feljut innen, Sarlat-ból Párizsba, sokszor egy hónap is beletelik, ha nem kettő. Fontenac úrnő igen gyorsan cselekedett, bizonyára azért is, mert hálás volt nekem leánya, a pestisbe esett Diane szerencsés kikúrálásáért, de azért is, mert Puymartin sürgette, ki régóta bolondul szerelmes az úrnőbe, s feleségül is fogja venni, mihelyt a gyászév letelt.

- Nos, ha Diane viszonzozza bátyám, Francois érzelmeit, ez ugyancsak kapóra jöhet Francois-nak.

- És nekünk - bólintott apám. - A szövetség Fontenackal és Puymartinnal jócskán a malmunkra hajtáná a vizet, mivel az a megállapodás született, hogy házasságkötése után Francois kormányozza majd a Fontenac-birtokot, jövedelmét Puymartinnal megfizelve.

- Tehát már el is van intézve a dolog? - vontam fel kérdőn a szemöldökömet.

- Nem egészen. A sarlat-i papság ellenzi a házasságot, lévén Francois hugenotta, szíve szerelme pedig pápista, de Puymartin úgy véli, előbb-utóbb majd csak engednek, némi rábeszélés hatására, no meg egy-két marok megkengetése után...

Akkor előadtam a testvériségnek, mint játszhat ebben nagymértékben közre az a mese, melyet Quéribus szándékozik Sarlat-ban elterjeszteni a nagy kegyről, melyben Anjou hercegénél s a királynál állok, amit apám nagy örömmel hallott, és Sauveterre is inkább szívesen fogadott, noha úgy tett, mintha kedve ellenére egyeznék bele e házasságba, az a gondolat, hogy Mespech mily jól jár, nem kárpótolta őt azért a másikért, hogy Francois, akárcsak apja (s úgy lehet, két öccse is), egy bálványimádóval köti össze életét.

Ekkor kopogtak az ajtón, s belépett Barberine, jelentve, hogy a nyugati toronyban készen vár a forró fürdő, Samsont, Giacomit és engem. Elköszöntem a testvériségtől, és siettem a toronyba, útközben összeviszva ölelgetve, csókolgatva, cirógatva Barberine-t, hisz önelégtelenségemmel Mespech nem az lenne többé számomra, ami, lévén dajkám az a meleg, puha fészek, melynek ölen meghúzódhatom s megpihenhetek kőcsipkés fészkeim között. Úgy bizony! Falak s bástyák kellenek oltalmul biztonságom végett! de fejemnek lágyabb párna kell s asszonyi gyöngédség, melynek híján a férfiember még életében holtta dermedne.

- Ej, én Pierre-em - szólt Barberine, pirulva, szégyenkezve s elragadtatva -, hisz már-már úgy szeretgetsz, mint hím veréb nőstényét. Ne feledd, jóformán az anyád vagyok! Eszedbe kell-e ezt nekem idéznem?

- Ugyan, ugyan - nevettem rá. - Ne félj semmitől! Engedj bátran szabad folyást nagy-nagy szeretetemnek!

S újfent megcirógattam, meglapogattam, csókokkal hintettem tele orcáit. Hanem a nyugati torony bejáratánál, melyet apám tréfásan „hévfüdőnek” nevezett, elengedtem Barberine-t, tudván, hogy ott lelem Alazaist, ki köszirként mered égne az emberi vétek hullámverésében, és Gavachette-et, ki maga e tenger, s kit nem volt könnyű elviselni, ha a féltékenységre korbácsolta fel hullámaival.

- Hogyan? - mondtam belépve. - Mi ez? Csak három dézsa? Töltsetek meg rögvest forró vízzel még kettőt! Azt akarom, hogy Miroul és Fröhlich is velünk fürödjék. Együtt álltunk ki száz veszedelmet.

Gavachette mosdatott meg, ki azt állította, hogy két hónapja teherbe esett tőlem, ámbár hasán nyoma sem látszott még domborulatlak. Kedvesen, kacérul fintorgott, pillantása merő bársony volt, szája egy percre be nem állt, de nem incselkedett velem, ahogy szokott, mivel Alazais egy percre sem tévesztette őt szem elől. Barberine eközben Samsonomat csutakolta lágy, de erős kezével. Hármunk közül Giacomi járt a legrosszabbul, őt Alazais vette kezelésbe, úgy valahogy, ahogy egy csirkét kopasztott volna meg, minekelőtte nyársra szúrná.

Bármily kellemetes és pihentető volt is ez kedves pillanat, lerövidítettem, s mihelyt tetőtől talpig beszappanoztak, elküldtem a nőket. És amikor becsukódott mögöttük az ajtó, figyelmeztettem a maestrót, Miroult és derék berni svájciat, óvakodjanak környezetüknek elbeszélni párizsi menekülésünk epikus történetét, ez titok, senki nem tudhat róla, s azt is elmondtam, miért.

- Be örülök - szólott Samson, kinek éppen csak a feje látszott ki a dézsából, melyben fürdött, rám szegezve égszínkék szemét -, hogy Francois elveheti az ő Diane-ját!

Egy szó nem sok, annyit sem vesztegetett Diane pápista voltára, s ez hirtelen világosságot gyújtott elmémbe. Nyomban meg is kérdeztem tőle, miért nem veszi ő is feleségül szíve hölgyét, ahelyett hogy bűnben élne vele.

- Nem tudom, kér-e ő belőlem - felelte Samson, lelke egyszerűségében.

- De még mennyire! - mondtam. - Csakis erről ábrándozik, no meg arról, hogy hozományképpen Béqueret mester patikáját adja öcsémnek. Mint tán tudja, a mágiszter el akarja adni boltját.

Mire kerekre tárgult Samson szeme, majd lecsukódott, újra kipattant, arca kissé elsápadt, majd kipirult, de szólni most sem bírt, nem tudván, hol s mivel kezdje, hisz egyszerre ajándékoztam meg két alig remélt boldogsággal: Gertrude-del és a patikával.

- Ő - bökte ki végül, gondolatban végigfutva szép álmai összes állomásán -, csakhogy én Montfort-ban leszek, bátyámuram pedig Mespechben!

- Vagy Párizsban - mosolyogtam, mélyen meghatva azon, hogy Samson első gondolata, apámat is megelőzve, nekem szólt.

- Párizsban! - hűlt el Samson. - Fivérem Párizsban lesz! Hisz gyűlöli azt a gonosz várost!

- Magam sem tudom - feleltem nevetve. - Quéribus úgy véli, Párizs olyan kórság, melynek fertőzőet a levegő terjeszti, és őszerinte én máris elkaptam a kórt.

Bevártam az éjszakát, s azt, hogy Gavachette, üde kígyócskaként, ágyamba csusszanjon, s csak akkor adtam oda neki az aranygyűrűt, melyet Párizsban vettem. Magánkívül volt örömeiben. Ó! Ó! - sopánkodott és nem győzött ölelgetni, de két csók között minduntalan a gyertya felé nyújtotta ki a kezét, hogy az arany ragyogásában gyönyörködjék. Minekutána kedvem töltöttem vele, amiképpen ő is énvelem, ünnepélyesen kijelentette: most már aztán bizonyos, hogy hamarosan megajándékoz Périgord legszebb kisdédével, s én nagyon meg leszek elégedve vele.

Majd elaludt, mint gyertya, ha elfűjják. Képzelték azonban, hogy páváskodott másnap embereink előtt ékszerével; Mespech falai ez újságtól voltak hangosak; s minthogy Maligou nenő, hiú anyai büszkeségében, átvette leányától a harsonaszerepet, a hír konyhától baromfiudvarig mértéktelenül felnagyultan, falvainkba is eljutott, Sauveterre nagy bosszúságára. Apám sem vette jó néven a dolgot, úgyhogy végül kénytelen voltam apróra elmesélni neki, hogyan ejtett hálójába távozásom reggelén eme ravasz kígyócska, s csikarta ki meggondolatlan ígéretemet.

- Ha egyszer megígérte fiamuram, jól tette, hogy megtartotta ígéretét, de eztán nézze meg jobban, merre s meddig lép az úton, melyre csalfa szépek vonják. Nincs megállás a lejtőn, mely a szalagcsokortól a csecsebecséhez, csecsebecsétől az ezüsthöz s ezüsthöz az aranyhoz vezet.

- Apámuram - feleltem -, bizonyára azért szól ily igazul, mert e dolgot maga is kitapasztalta. S most, hogy jobban meggondoltam, eszembe jutott egy bizonyos ezüstgyűszű, melyet apám ajándékozott volt Franchounak, amikor Sarlat-ban dolgozott, mégpedig a pestisjárvány előtt.

- Ez talált! - nevetett nagyot apám, s vállamat átfogva jól megölelt. - Én Pierre-em, kegyelmed mindig megleli a kellő választ!

Hanem az én kishúgom, Catherine, ki e három hónap alatt bimbóból virággá lett, s igen méltóságteljesen virítva imbolygott hosszú szárán, nem vette félvállról a dolgot. Hisz neki csupán egy árva pörgettyűt vettem Párizsban, s azt is elajándékoztam úgyszólván még azon a napon Alizon kis Henriotjának.

- Bátyámuram - mondta nekem a parte, miután végignézte délben az asztalnál Gavachette parádézását az aranygyűrűvel (úgy illegette magát, mintha egész karja e becses fémmé változott volna át) -, az eszébe sem jutott, hogy megszégyeníti, ha alkalmat ad rá e cigányleánynak, hogy előttem kérkedjen?

- De szép Catherine-om - kezdtem volna, megragadva kezét, ő azonban nyomban kitépte kezemből a magáét, s torkomra forrasztotta a szót.

- A kegyelmed szép Catherine ja nem olyan szép - mondta fensőbbbséges arccal, mely anyámat idézte emlékezetembe -, hogy kegyelmed meg ne szépíthette volna. Uram, kegyelmed ott gyengéd, ahol nem kéne annak lennie, s ott feledkezik meg a gyengédségről, hol gondolnia kellene rá.

Azzal megperdült magas sarkán, úgyhogy zöld abroncsszoknyája meglíbbenve nagy kört írt le, s ott hagyott a faképnél, igen elbúsultam azon, hogy megbántottam húgocskámat, hisz forró szeretettel csüggtem rajta, ámbár új keletű büszkesége kissé szúrta a csőrömet.

Magam sem tudtam, mit tegyek e váratlan kalamajkában, amikor apám, ki Franchoutól értesült az ügyről (Franchou, szokása szerint, hallgatózott), belém karolt, amint az asztaltól felkeltünk.

- Fiamuram, ahoga a dolgok álnak, nem adhatja alább egy nyakláncnál.

- Nyakláncnál! - hültem én el.

- Méghozzá színaranyból. Catherine édes húga fiamuramnak, nem teheti meg vele, hogy jóval fölébe ne helyezze Gavachette-nek.

- De apám, egy nyaklánc!

- Kegyelmed csupán ujját dugta a kerek közé, s immár oda lesz karja is. Így kívánja ezt a nő

törvény. Vagy legyen szigorúan garaszkodó, mint öccse, Samson, és ne adjon senkinek ajándékot, akkor senki nem vár kegyelmedtől semmit, és meg sem sértődik.

Futottam megvenni a nyakláncot egy becsületes sarlat-i zsidótól, apám ismerősétől, s így sikerült békét kötnöm kishúgommal, Catherine-nal, ki nem is volt immár oly nagyon kicsi, hisz megadásra készített pusztán azzal, hogy kicsit megcsipkedte tarajomat.

Catherine meg is békült nyomban, hanem a pörpatvar most másutt újult ki, s én cseberből vederbe jutottam.

- Uram - mondta Gavachette, kinek barna bőre elsápadt, fekete szeme még jobban elfeketült, amint megpillantotta a csillogó nyakláncot Catherine hófehér nyakán -, ha kegyelmed oly gazdag, hogy csak úgy ukmukfuk vesz nekem egy aranygyűrűt, ahogy én egy lepényt a sarlat-i lepénysütőtől, nem lett volna szabad ennyire fukarul bánnia pénzével, s ennyire húga alá helyezni, amint tette.

Hanem erre aztán igazán dühbe gurultam, csahos ebként ugattam, s haragomban fel is pofoztam volna a szemtelenjét, ha nem hordotta volna immár méhében magomat. Így csak hátat fordítottam neki, s három napig a közelébe sem mentem, úgy megfeküdt a gyomromat az, amit aranygyűrűmről és a lepénysütő lepényéről mondott.

E háromszor tizenkét óra alatt, ameddig megfosztottam Gavachette-et „arcom fényességétől”, ahogy mifelénk mondják, meg kell vallanom, arcom éppenséggel nem fényeskedett valami nagyon. Gondolataim tükreként homályos volt, s inkább savanyú, mint édes. Coligny a fülem hallatára jelentette ki, s de la Place úr két nap múltán megismételte, amit a testvériségtől is sokszor hallottam: hogy semmi úgy nem eshet meg itt alant, hogy Isten ne akarta volna, még egy verébfióka sem hullhat úgy le az ágról. De amikor e tanítást megpróbáltam tulajdon tapasztalataimmal összeegyeztetni, nagy lett a zűrzavar teológiámban, mint hamarosan észlelni kényszerültem; mert hogyan is hihettem volna, hogy Isten, a maga végtelen jóságában, szántszándékkal mért rám oly megpróbáltatást, mely tökéletesen felesleges volt már azon percben is, amelyben átéltem. Elhiggyem-e, hogy az Ő eltökélt akaratából futott be negyvennyolc órával távozásom után Montaigne-be apám küldötte, s én ilyenképpen megmaradtam a hitemben, hogy mindenáron el kell nyernem a király kegyelmét, holott arra voltaképpen semmi szükségem sem volt többé, s ezért éltem azután át odafönt, Párizsban, pártom kebelében a főtebb elbeszél, hallatlan veszedelmeket.

És hihetem-e vajon, hogy ezeket a veszedelmeket magukat is, e temérdek gyilkosságot, vízbe fojtást, a sok szörnyűséget, melyek oly számosak voltak és oly nagyok, hogy kis híján kihullt a toll is olykor kezemből, míg leírtam őket, az Úr azért küldte a hugenottákra, hogy próbára tegye őket, növelvén a pápisták gazdagságát, rangját, tisztségeit, s megerősítvén őket ezáltal ama hitükben, hogy megromlott vallásuk az egyedül üdvözítő hit s tévtanaik megannyi igazság?

Másfelől ha felteszem, hogy a Szent Bertalan-éj nem Isten műve volt, hanem halálos ellenségéé, mivel e vérengzés során oly undorító árulásokra, aljas kegyetlenkedésekre került sor, melyek rendre a Sötétség Fejedelmének bélyegét viselték magukon, hogyan magyarázzam, hogy mindenható Urunk és Istenünk nem süjtött le végezetül e fejedelem alattvalóira, hanem hagyta elveszni az igaz embert s győzedelmeskedni a sátánt, mintha emennek nagyobb hatalma lenne itt a földön, mint az Úrnak, ki azt tulajdon kezével alkotta.

Szépen kérem az olvasót (kit szeretnék mindenestül a magam oldalára vonni), bocsássa meg nekem, ha fenti gondolataimban netán felfedez némi szentségtörő felhangot. S legalább azt higgye el nekem, hogy ártatlanul és egyszerűen mondom el, amit gondoltam, s éppen nem kívánok a klerikusokkal versengeni, kik magukra vállalták az effajta misztériumok megfejtésének feladatát. De minthogy sokszor tapasztaltam: magyarázataik csak még homályosabbá teszik a tárgyat, nem törődhettem bele, hogy ez a homály győzzön a világosság felett, melyre áhítozom, valamint abba sem, hogy ez a homály nyűgözzön le értelmemet; ezért éreztem úgy, hogy ki kell fejtenem saját véleményemet, melyet, tessék bármennyire hebehurgának is, szó szerint így gondoltam el azokban a napokban s éjszakákon, melyek nyomon követték visszatértemet a drága atyai hajlék menedékébe. Akkoriban szinte mást sem tettem, a veszély múltán, csak e nagy eseményen töprengtem, a Szent Bertalan-éjen, melybe Isten, avagy talán úgy kellene inkább mondanom: a végzet akaratából belekeveredtem.

Töprengéseim kezdetén is, végén is mindig arra jutottam: veszedelmes dolog Isten akaratának tekinteni a ránk szakadó balvégzetet, mivel ez a gondolat mintegy az első lépés a lagymatag beletörődés felé, holott szerintem előbb igenis el kell hárítanunk a csapást, melyet ellenfelünk ránk mér, mielőtt az ég küldötte megpróbáltatásnak tekintenők a sebet, melyet ellenkező esetben ránk mért volna. Nos, ha csakugyan megpróbáltatás, gondoltam nagy merészen, küzdjük le, mielőtt még rosszabbra fordulna sorsunk.

S ámbár igen gyakran elmélkedtem e kétes pontokról, s nemcsak akkor, ifjúkoromban, hanem még manapság is, amikor őszülő fejjel ezeket írom, mindeddig nem sikerült tisztáznom Isten avagy a sors akaratát-e, hogy ott legyek, ahol nem volt semmi keresnivalóm, ámbár ezt nem tudhattam, s a felesleges királyi kegyelmet hajszoltam mindenáron. Hanem egy dologról valóban meggyőződtem, s e mellett ki is tartok, oly szilárdan, mint pajzscsiga a sziklán, hullámverés és vihar ellenére. Minekutána saját szememmel láthattam a gyűlölet marcangolta Párizsban egész kiterjedésükben a vallásos túlbuzgalom szörnyűséges következményeit, megesküdtem rá - tulajdon lelkem s mi több, lelkem üdvé ellenében -, hogy soha el nem tűröm, hogy a hitbuzgalom vonassa ki velem kardomat hüvelyéből, mert úgy vélem: klerikusok dolga a vallásgyakorlat ilyen avagy amolyan módján vitázni, e disputát kés el nem vághatja, vagy ahogy a hugenotta

La Rochelle ostromára kiküldött Anjou herceg fejezte volt ki magát: „az a kés mit sem dönt el”, abban a levelében, melyet egy évvel később írt nagy bátran „hőn szeretett bátyjának és uralkodójának”, annak, aki az emberiség, a történelem s merem mondani, Isten színe előtt is viselni tartozik a felelősséget a Szent Bertalan-éjért.

Quéribus barátom valósággal csodát művelt a Sarlat-vidéki katolikus nemesség körében, minthogy egyfelől eleget megőrzött ahhoz az okcitán nemesürből, hogy elnézzék neki udvaroncságát s kislovagságát, s másfelől roppant ügyesen csillogtatta meg udvarias beszédében a barátságot, mellyel Anjou hercege viseltetett közismerten iránta. S az adott helyzetben ez csakugyan nem volt semmiség, mivel IX. Károlynak nem volt fiúgyermek, s ő maga örökösen betegeskedett. Így aztán a bárót mindenütt a leendő király kegyencét megillető tisztelet övezte, s ő oly hízelgően ecsetelte, mi nagy kegyben állok én is a herceg előtt, hogy az ember azt hihette volna, őfensége legalább egy fél zászlóaljra menő vörös köpönyegegest küldött ki szállásomra huszonnegyedikén hajnalban, hogy megoltalmazzon a népharagtól.

Én magam adtam át de la Porte úrnak a királyi kegyelmet, mely ugyan egészen felesleges volt immár, de mégis hozzátett egy ecsetvonást az arcképhez, melyet Quéribus festett rólam. Hogy rövidre fogjam: a báró oly jól végezte dolgát s a közvélemény mérlege olyannyira a javamra billent, hogy immár akkor sem akadt volna bíró a törvényszéken, ki el mert volna ítélni, ha Fontenac úrhölgy nem vonta volna vissza panaszát; hisz még a legádázabb közülük is csak titokban mert Medici Katalint idézve annyit mondani a sarlat-i hadnagynak: „Látom, a kegyelmed hugenottái valójában macskák, mindig a talpukra esnek.”

Annak idején a király fivére kegyesen odaajándékozta zekéjét egyik kegyencének, s az nekem adta a magáét. Quéribus távozása után nem sokkal én lettem az a sarlat-iak szerint, ki elnyerte volt őfensége zekéjét. S el nem tudják képzelni, mi csudálatos fénybe vonta személyemet ez a darabka selyem. Egyszeriben égbe emelték erényeimet, s előásták a feledés homályából minden dicséretes tetteimet (hová örökre elsüllyesztette volna őket elítéltetésem): tudniillik, hogy apám oldalán részt vettem a lendrevie-i mészáros-báró legyőzésében, hogy kivont karddal keltem a szerencsétlen nimes-i püspök védelmére, s megmentettem őt, nem is szólva Montcalm úr dolgáról, melyről itt mifelénk nemigen tudtak. Addig-addig, hogy új hírnevem birtokában hugenotta létemre (noha a fáma még kevésbé buzgónak mondott, amilyen valójában voltam) bátran feleségül vehettem volna nem egy Sarlat-vidéki nemes kisasszonyt, s a kisasszonyok mamái egymás közt máris arról sutyorogtak, hogy Margot és a navarrai király házassága, ha gyűlöletes volt is, precedenst teremtett.

Én azonban nem gondoltam senki másra, csak és csupán az én Angelinámra, kinek még Saint-Cloud-ból írtam volt, Quéribus tanácsára, szót sem ejtve kalandjaimról, hisz természetesen az volt kíváncsú, hogy amaz oldalon is higgyenek a hercegi oltalomban. Levelem amúgy is meglehetősen csüggeteg volt, mivel nem hihettem, hogy az atyai zsarnokság engedni címzettjéhez eljutni. De szerencsém volt, a levélvivő Angelina tulajdon kezébe adta az írást, s e drága kéz rögtön nekifogott a válasznak, azt újfent a hírvivőre bízva. Íme Angelina levele, a maga hamisítatlan asszonyi bátorságával s kedvességével:

„Uram! Határtalanul megnyugtató, hogy tulajdon kezével írta meg: épen és egészségesen került ki a nagy párizsi mészárlásból, ámbár az igazat megvallva, ha halálos veszedelemben forgott volna, azt szívem bizonyosan elárulta volna nekem, de nem tudom, miért, ehelyett azt hitette el velem, hogy kegyelmed már biztonságban van Mespech falai mögött.

A hírvivő nem maradhat, azért nagy sietve írok, mégsem mulasztom el, hogy röviden be ne számoljak a történetekről attól a perctől fogva, amikor ott láttam futni kegyelmedet ama gonosz batár mellett, mely oly messzire távolított el egymástól bennünket mindmáig.

Condomine úrral végeztünk. Bosszús hallgatásokkal, hidegséggel, kelletlen arccal s határtalanul megvető pillantásokkal pokollá tettem számára a batárt - oly hevesen izzó pokollá, hogy ez a nagy mamlasz pörkölődni érezvén bajszát kiszállt Lyonban, gondolom avégett, hogy a Rhóne folyóban hűtse le magát. S adná a boldogságos Szűz, hogy belefutadjon, mert az igazat szólván, rá nem nézhettem úgy, hogy a gyomrom fel ne forduljon, annyira utálatosnak láttam őt kegyelmedhez mérten.

Képzelterti Montcalm úr dühét. Újra meglengette a kolostorfenyegetést is, de abból semmi sem lesz. Istennek hála, ahhoz apám túlságosan szeret. S mi engem illet, hiába ellenzi terveimet, én is határtalanul szeretem, amiért oly jó szívvel van irántam. S ámbár e percben kegyelmed nevét sem ejthetem ki a házból, nem szeretném, ha félreismerne őt, mert akármilyen nyakasnak teremtette is az Isten, igen jóra való ember.

Quéribus báró levele, a kegyről, mely kegyelmednek a Louvre-ban kijutott, végleg megnyerte kegyelmednek anyám jóakarátát, noha eladdig ugyancsak ingadozott e dologban. De Montcalm úr nem ingott meg: nagyon fél lelkiatyjától, ki arra inti, hogy ha leányát eretnekhez adja feleségül, nyomban megnyílik lába alatt a pokol. Anyám szerint az lenne jó, ha Montcalm úrnak más gyóntatóatyát választana, vagy ha az Ég magához szólítaná emezt, amit talán meg is tesz, lévén papunk amilyen buzgó, olyan öreg. Anyám azt reméli, hogy Anselme fráter, ki igen szereti kegyelmedet, amióta együtt harcoltak a barbantane-i haramiák ellen, nem lesz ennyire könyörtelen.

Uram, a hírvivő türelmetlenkedik, soraimat zárnom kell. Kérem, ne higgye természetemet dacosnak és barátságtalannak, amiért nagy mamlasz udvarlómmal oly elutasítóan viselkedtem. Csakis kénytelenségből voltam kegyetlen, s mert kegyelmedet szeretem. E szó, íme, kicsúszott tollamból. Nem akartam volna leírni, de ha már így esett, nem vonom vissza.

Montcalm úr egyszer azt mondta haragjában, hogy kegyelmedet Montpellier-ben nagy

szoknyavadásznak tartották, s hírbe hozták egy igen rangos hölggyel is. Ám ha az a hölgy csakugyan az, akit apám megnevezett, én nem hiszek neki. Hiszen kis híján anyám lehetne, s ugyan különösnek kellene azt a nemesurat tartanom, ki, ha úgy szeret engem, mint állítja, mégis megkívná e rizsporos maskarát.

Végezetül, hogy visszatérjek apámra s terveinkre, melyeket ő annyira ellenez, nem tehetvén mást, Isten kegyelmébe ajánlom magamat, s imádkozom egyesülésünkért, melynek reményében maradok, uram, higgye meg, hű és szerető szolgálója

Angelina”

E levél oly elevenen állította előm Angelinámat, hogy kis híján azt képzeltem, nem is levelét, őt magát tartom szerelmes karjaim közt. Fájdalom, ha az udvarló legyőzetett is, még semmi nem volt megnyerve! Angelina Barbentane-ban megközelíthetlenebb volt számomra, mint a nagymogul felesége, hajthatatlan édesapja őrizete alatt, kit én mentettem volt meg a haramiák késétől, de gyóntatójának ékesszólása oda vezette őt gőgös orránál fogva, ahová neki tetszett.

Sorsomat fivéreimével összehasonlítva, okom lett volna elkeseredni, s ez a keserűség végképp meg is rontott volna, ha nem küzdöttem volna ellene. Hagyján még, hogy Samson elveszi az ő Gertrude-jét! Igyekeztem örülni e házasságnak, mindazonáltal csak félszívvvel örülhettem, attól tartva, hogy idők múltán kellemetlenségeket hozhat hőn szeretett öcsém fejére. Hanem Francois! Neki soha nem kellett betéví falatjáért ország utait róni, s nagyobb nál nagyobb veszedelmeket kiállni! Ellenkezőleg! Nyugodtan üldögel otthon a suton, s szájába repül a sült galamb! Fontenac, a zsványbáró megölésével én kapartam ki neki a tűzből a forró gesztenyét, ő csak befalja; feleségül veszi Diane-t, Fontenacot Puymartinnal felesben igazgatja, s ráadásul Mespech bárója is lesz egykor - Isten adná, hogy minél később! Én pedig, ki annyit lótottam-futottam, annyi kalandot s szenvedést kiálltam, most is csak másodszülött vagyok, mint voltam, kilátásom sincs a megállapodásra, s nagy szerelmem sehogy sem teljesülhet be!

De nem azért írom ezeket, hogy sopánkodjak és jajveszékelyek. Nem illik az természetemhez, sem filozófiámhoz. A bölcse ugyan azt mondta, hogy minden újabb megpróbáltatás után bölcsőbbnek és bánatosabbnak tudja magát, én ellenben még a Párizsban történtek után sem érzem, hogy megnőtt volna melenkőlikám, és azt sem, az igazat szólva, hogy sokkal bölcsőbb lennék. Hanem amikor itt Mespechben az én Barberine-em jön reggel ágyamból kikeltetni - míg Gavachette, a kis lusta, a párna közé fúrja orrát, remélve, hogy délig heverészhet -, én odabújok dajkám szép keblére, s hagyom, hogy csókolgasson, s oc nyelven becézzessen, biztatgasson, míg ki nem pattan végleg a szemem. És olvasóm! Hogy semmit el ne titkoljak előled: nagyon is kedvemre van a világ, melyre szemem rányílik. Pokolra tehát a borús és gyáva panaszkodók! Hát az semmi, hogy élek? Minden áldott nap megköszönöm Istenemnek, hogy épen s egészségben megtartott Párizsban, úgyhogy újfent belekóstolhatok hegyes foggal, száraz torokkal az életbe! Ám legyen a bátyám Mespech bárója és félig-meddig Fontenac bárója is, dicsekvés nélkül elmondhatom, jobb szeretek a magam bőrében lenni, mint az övében, többre becsülvén azt, aki vagyok, az ő vagyonánál. Erszényemben a gyűrű s nyaklánc árának levonása után ott lapul az a kétszáz arany, melyet Anjou hercegétől kaptam, valamint az a háromszáz is, melyet gyöngyeim árán fizettek kezemhez. Nem sok pénz. És szerény útimálha négyszegletű orvosi sipkám is, s kardom hegyén a Jarnac-féle csel. De Giacomi és Miroul nem akármilyen társ, ahogy derék berni svájcim sem, ki aligha akar élete végéig Mespechben maradni, hisz örökké csatákról regél. És hogy áperthe kimondjam: vannak napjaim, amikor el nem tudom képzelni, hogy Périgeux-ben telepedjem meg orvosként, még kevésbé Sarlat-ban, annyira viszkét lábom a vágytól, hogy megint Pompeiám oldalára simuljon, s úgy vágassunk tova országunk utain.

Ez ma még csak álom, s hogy mi lesz álmom sorsa, az „már más lapra tartozik”, mint barátunk és szövetségeseink, Brantome szokta mondani. Különös kifejezés pedig, soha más szájából nem hallottam, más tollából nem olvastam, csak az övéből, hisz ördög tudja, hogy kerül ide ez a „más lap”, holott az egyikről szó sem esett. Ám ha már lapról beszélünk, bourdeilles-i unokatestvérünk jóvoltából, meglehet, egyszer még hozzáillesztek régvolt napjaim könyvéhez jó néhány új lapot, ha Isten is úgy akarja, hozzásegít és jó erőben tart meg munkám elvégeztéig.